

Folketingets
ombudsmands
beretning
for året
1981

A/S J. H. SCHULTZ
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1982

ISSN 0418-6486

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Indledning	7
I. Embedets almindelige forhold:	
A. Personaleforhold	8
B. Inspektioner, besøg og rejser	8
C. Afgørelser vedrørende ombudsmandens kompetence	8
D. Statistiske oplysninger	13
II. Udtalelser vedrørende generelle forvaltningsretlige spørgsmål	18
III. Sager, der har givet anledning til kritik, henstillinger m.v., samt andre sager af mere almindelig interesse:	
1. <i>Arbejdsministeriets sagsområde:</i>	
1. Regelfastsættelse i henhold til arbejdsløshedsforsikringsloven	22
2. Aktindsigt vedr. faktiske oplysninger i internt arbejdsmateriale	23
3. Hjemmesyerskers stilling i forhold til ferieloven	24
4. Arbejdsløshedsdagpenge til udlændinge, der ikke kan dansk	27
5. Udelukkelse fra arbejdsløshedsdagpenge på grund af vægring	36
6. Rimeligt jobtilbud til langtidsledig	39
2. <i>Boligministeriets sagsområde:</i>	
1. Klageadgang vedr. beslutninger om inddrivelse af krav på tilbagebetaling af boligsikring	45
2. Rækkevidden af klagebestemmelsen i byggelovens § 23	47
3. <i>Energiministeriets sagsområde</i>	52
4. <i>Finansministeriets sagsområde:</i>	
1. Aktindsigtsspørgsmål vedr. statsanstalten for livsforsikring	53
2. Oprykning af tjenstemandsansatte gymnasielektorer	55
5. <i>Ministeriet for skatter og afgifters sagsområde:</i>	
1. Indeholdelse af A-skat i strejke- og lockoutgodtgørelse	63
2. Landsskatterettens underretningspraksis m.h.t. rettens kendelser	69
3. Drøftelse af sag, inden afgørelse træffes	71
4. Skønmæssig forhøjelse af bruttoavance i skattesag	73
6. <i>Fiskeriministeriets sagsområde:</i>	
1. Habilitetsspørgsmål i forbindelse med behandling af klagesag i fiskeriministeriet	79

7. Forsvarsministeriets sagsområde:	
1. Tilbagebetaling af fejlagtigt udbetalt godtgørelse	82
8. Industriministeriets sagsområde:	
1. Udvidet åbningstid for pølsevogne (natbevilling efter restaurationsloven).....	88
9. Indenrigsministeriets sagsområde:	
1. Tilsynsmyndighedernes kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelse af tavshedspligt	93
2. Borgmesters habilitet	98
3. Fortrinsret til ledige stillinger for tjenestemænd på ventepenge	117
4. Byrådsbeslutning om at tillade medlem at udtræde på grund af sygdom ...	118
5. Inhabilitetsspørgsmål ved klage over udvalgsarbejde under sundhedsstyrelsen	126
10. Justitsministeriets sagsområde:	
1. Registrering af fingeraftryk	131
2. Kontradiktion i sager om fri proces	134
3. Erstatning for tyveri af knallert	135
4. Afslag på aktindsigt efter offentlighedslovens § 6, stk. 1	141
5. Aktindsigt i politirapport	143
6. Bortfald af arbejds- og opholdstilladelse	144
7. Aktindsigt i undervisningsmateriale	148
8. Inspektion af statsfængslet i Ringe	150
9. Anholdelse og udsendelse af udlænding	152
10. Betegnelsen »strafafsoner« i vidneindkaldelse	158
11. Lokalnævnsmedlemmers habilitet	159
11. Kirkeministeriets sagsområde:	
1. Genoptagelse som medlem af folkekirken	165
2. Besættelse af provstestilling	168
12. Landbrugsministeriets sagsområde:	
1. Habilitet ved behandling af klagesag i landbrugsministeriet	171
2. Landbrugsministeriets godkendelse af særlig sagkyndige konsulenter (moderniseringsstøtte)	174
3. Behandling af sag om erhvervelse af mere end én landbrugsejendom	182
13. Miljøministeriets sagsområde:	
1. Naboers klageberettigelse efter naturfredningslovens § 58, stk. 1	188
2. Bortfald af zonelovstilladelse ved forældelse	189
3. Påbud om lovliggørelse af spildevandsforhold	196
4. Forhåndsvarsling efter miljøbeskyttelsesloven	199
5. Opstilling af reklameflag	201
14. Ministeriet for Grønlands sagsområde	205
15. Ministeriet for kulturelle anliggendes sagsområde:	
1. Danmarks radios regler for medarbejdernes adgang til »højtaler og skærm«, når de udøver politisk virksomhed	206
16. Ministeriet for offentlige arbejders sagsområde:	
1. Stillevejsprojekter efter privatvejlovens § 44	214
2. Tilbagebetaling af samordningsfradrag	223
17. Socialministeriets sagsområde:	
1. Tinglysning af krav på tilbagebetaling af bistandshjælp	234
2. Tilbagebetaling af forældrebetaling til daginstitution	235
3. Nedsættelse af bevilget ungdomsydelse	245
4. Kommuners tilsyn med plejehjems administration	253

5. De sociale ankemyndigheders ændring af begrundelse for afgørelser om tilbagebetaling efter bistandslovens § 26	255
6. Tilbagebetaling af sociale ydelser – oplysningspligt	263
7. Tidspunktet for afgørelsen af, om en klage bør tillægges opsættende virkning	269
8. Ydelse af hjælp i henhold til sociallovgivningen med tilbagevirkende kraft	270
9. Tilbagebetaling af forskudsvis udlagte børnebidrag	280
18. Statsministeriets sagsområde	283
19. Udenrigsministeriets sagsområde	284
20. Undervisningsministeriets sagsområde:	
1. Tilbagekaldelse af uforbeholdne optagelser på Danmarks Lærerhøjskole på grund af besparelser	285
2. Underkendelse af restauration som oplæringssted	291
21. Økonomiministeriets sagsområde	293
22. Kommunale myndigheder:	
1. Udvidelse af administrationsbygning i Præstø	294
2. Behandling af anmodning om aktindsigt i invalidepensionssag	301
3. Behandling af sag om tvangsfjernelse af barn	309

IV. Supplerende oplysninger vedrørende sager omtalt i tidligere beretninger:

<i>A. Beretningen for året 1967:</i>	
ad 7. Pensionskasselovens § 9, stk. 3	315
<i>B. Beretningen for året 1973:</i>	
ad 37. Klager over læger og andre medicinalpersoner	315
ad 84. Besøg m.m. til indsatte	316
<i>C. Beretningen for året 1974:</i>	
ad 80. Behandling af sager om bistandshjælp	316
ad 100. Sagsbehandlingstiden i den sociale ankestyrelse	316
<i>D. Beretningen for året 1975:</i>	
ad 94. Arresthuset i Horsens	318
ad 95. Arresthuset i Århus	318
ad 96. Arresthuset i Slagelse	318
ad 98. Arresthuset i Ringsted	318
ad 102. Hjælpeforanstaltninger efter bistandslovens § 127	319
ad 127. Centralinstitutionen Vodskov	319
<i>E. Beretningen for året 1976:</i>	
ad 47. Statsfængslet i Horsens	319
ad 52. Se nu denne beretning, afsnit III, sag nr. 1–4.	
<i>F. Beretningen for året 1977:</i>	
ad 18. Renter af ydelser til offentligt ansatte	320
ad 42. Støtte til produktion af kortfilm	321
ad 70. Begrundelse ved afslag på fri proces	321
ad 98. Luftfartslovgivningen – miljøbeskyttelsesloven	321
<i>G. Beretningen for året 1978:</i>	
ad 9. Fristbestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 71, stk. 2	321
ad 10. Begrundelse i invalidepensionssager	322
ad 11. Arresthuset i Holstebro	324
ad 12. Arresthuset i Thisted	324

ad 15. Se nu sag nr. 102, beretningen for året 1975.	
ad 24. Optagelse af personnummer i pas	324
ad 26. Arresthuset i Kolding	324
ad 64. Tilslutningsafgift til statsligt vandværk	325
ad 80. Valg af radiorådets forretningsudvalg	325
ad 92. Hovedstadsregionplanlovens § 17	325

H. Beretningen for året 1979:

ad 15. Stempling ved transport af ejerpantebrev	326
ad 20. Statsfængslet i Renbæk	326
ad 22. Beskatning af pristalsreguleringsbeløb	327
ad 26. Se nedenfor ad sag nr. 70.	
ad 30. Centralinstitutionen Ribelund m.m.	327
ad 31. Sagsbehandlingstiden i ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen	328
ad 32. Centralinstitutionen Lillemosegård m.m.	329
ad 39. Udryddelsestruede vilde dyr og planter	331
ad 44. Vedligeholdelsesudgifter vedrørende beboelsesejendomme	331
ad 68. Inhabilt skatterådsmedlem	331
ad 70. Strøghus-Teatret	331

I. Beretningen for året 1980:

ad 2. Medlemskab af menighedsråd ved ændring af sognegrænser	332
ad 3. Tilbageførsel af pension fra bankkonti	332
ad 8. Se nu ad sag nr. 102, beretningen for året 1975.	
ad 19. Bødeforelægsproceduren efter skattekontrolloven	332
ad 25. Statsfængslet i Vridsløselille	332
ad 26. Politibistand til opretholdelse af fogedforbud	334
ad 32. Tidspunktet for ophør af faders bidragspligt	334
ad 36. Afgiftsfri rustbeskyttelse af biler	334
ad 39. Valgbarhed til menighedsråd	334
ad 40. Bindende forhåndsbesked om udlægning af sommerhusområde	334
ad 41. Fastsættelse af børnebidrag lavere end normalbidrag	336
ad 42. Hjælp til tandbehandling efter bistandsloven	336
ad 45. Sygesikringslovens § 9	337
ad 50. Ansøgningskema vedrørende fortsat udbetaling af folkepension	337
ad 51. Udbetaling af børnetilskud m.m. under ophold på observationskole ...	338
ad 57. DSB's bortsalg af gods	338
ad 58. Interne auktioner i postvæsenet	338
ad 61. Foreningers klageret efter miljøbeskyttelsesloven	339
ad 67. Skønsmæssig forhøjelse af lejeindtægt	339
ad 70. Sygdom ved udløbet af tjenestefrihedsperiode	340
ad 72. Dispensation vedrørende mineralvandsafgift	340
ad 73. Indkaldelse til mundtlig forhandling i landsskatteretten	340
ad 76. Forholdet mellem sygedagpengeloven og invalidepensionsloven	340
ad 78. Tilbagebetaling af boligsikring	341
ad 79. Deponering af andelsbeviser	341
ad 82. Arbejdsløshedslovens bopælskrav	342
ad 86. Aktindsigt i notat om rigshospitalets struktur	342
ad 89. Tilbagebetaling af bistandshjælp	343
ad 91. Vejledning i forbindelse med aftaler om børnebidrag	343
ad 100. Bevilling til at drive apotek	343

V. Lovregister	344

VI. Stikordsregister til beretningerne 1955-81	346

Til folketinget.

I henhold til § 10 i loven om folketingets ombudsmand, jfr. lovbekendtgørelse nr. 342 af 1. december 1961 som ændret ved lov nr. 258 af 9. juni 1971, afgiver jeg hermed beretning for året 1981.

Afsnit I (s. 8) omtaler embedets almindelige forhold, herunder afgørelser vedrørende ombudsmandens kompetence og statistiske oplysninger m.v. vedrørende de sager, der er indkommet i 1981. Afsnit II (s. 18) indeholder udtalelser vedrørende generelle forvaltningsretlige spørgsmål. I afsnit III (s. 21) redegøres der for nogle sager, som har givet anledning til kritik, henstillinger m.v., eller som i øvrigt er af mere almindelig interesse. Afsnit IV (s. 315) indeholder supplerende oplysninger om nogle sager, som har været omtalt i tidligere beretninger.

Følgende sager, der er refereret i afsnit III, er afsluttet af den tidligere ombudsmand i tiden før 1. juli 1981: 1-4, 5-2, 9-2, 10-3, 10-5, 12-2, 15-1, 16-2, 17-3, 17-8, 17-9, 20-1 og 22-2.

København, i september 1982.

NIELS EILSCHOU HOLM

I. Embedets almindelige forhold.

Den 3. april 1981 vedtog folketinget en indstilling fra retsudvalget om, at jeg blev valgt til folketingets ombudsmand fra den 1. juli 1981.

A. Personaleforhold.

Pr. 31. december 1981 bestod personalet af følgende:

Sekretariatschef Karl M. Kragemose
 Afdelingschef Peer Lorenzen
 Kontorchef Lennart Frandsen
 Fuldmægtig E. Nøhr Hansen
 Fuldmægtig Jon Andersen
 Fuldmægtig Mette Brask (½ tid)
 Fuldmægtig Eva Ersbøll
 Fuldmægtig Ulrik Petersen
 Fuldmægtig Tom Olin
 Fuldmægtig Kjeld Johansen
 Fuldmægtig Svend Eskildsen
 Fuldmægtig Kaj Larsen
 Fuldmægtig Henrik Bloch Andersen
 (En stilling som sekretær/fuldmægtig var ubesat)

Kontorfuldmægtig Else-Guri Svane (¼ tid)
 Overassistent Esther Nielsen (½ tid)
 Overassistent Annelise Larsen (½ tid)
 Overassistent Inger Lilholt
 Overassistent Anne Bresemann
 Overassistent Lone Barner
 Assistent Liselotte Falenstein
 Assistent Solveig Hovland
 Assistent Birgit Wehlast

I overensstemmelse med det anførte i beretningen for 1978, s. 10, har afdelingschef Peer Lorenzen for visse perioder (sygdom, ferie) haft bemyndigelse i henhold til ombudsmandsinstruksens § 16 til på ombudsmandens vegne at tage stilling til nogle af embedets sager.

B. Inspektioner, besøg og rejser.

I dagene 6. og 7. maj 1981 deltog ombudsmanden sammen med nogle af embedets medarbejdere i et nordisk ombudsmandsmøde i Oslo.

Den 27. november 1981 besøgte jeg sammen med nogle af embedets medarbejdere I/S Kommunedatas hovedkontor i Vester Søgade og datacentralen i Ballerup, hvorunder vi havde lejlighed til bl.a. at drøfte spørgsmål af sikkerhedsmæssig interesse.

Den 3. december 1981 inspicerede jeg og nogle medarbejdere statsfængslet i Ringe.

Endvidere har jeg deltaget i en omvisning på den nye sikringsanstalt i Nykøbing S.

C. Ombudsmandens kompetence.

En almindelig angivelse af folketingets ombudsmands kompetence i organisatorisk henseende er indeholdt i bestemmelsen i ombudsmandslovens § 1, stk. 1, 1. pkt., hvorefter ombudsmanden »har indseende med statens civile og militære forvaltning samt kommunernes forvaltning«.

Herved er det organisatoriske anvendelsesområde for ombudsmandsloven angivet anderledes end anvendelsesområdet for nyere generel forvaltningsretlig lovgivning, navnlig loven om offentlighed i forvaltningen og loven om offentlige myndigheders registre, der begge gælder for »den offentlige forvaltning« (jfr. § 1, stk. 1, i lov nr. 280 af 10. juni 1970 om offentlighed i forvaltningen og § 1, stk. 1, i lov nr. 294 af 8. juni 1978 om offentlige myndigheders registre).

Uanset at ombudsmanden i forbindelse med behandlingen af en konkret sag (folketingets ombudsmands beretning 1972, s. 82 f) har givet udtryk for, at det er ønskeligt, at der ved fastlæggelsen af området for ombudsmandens kompetence tages hensyn til tilsvarende afgrænsning i nyere lovgivning

om forvaltningens sagsbehandling, således navnlig loven om offentlighed i forvaltningen, har ombudsmandens kompetence – bl.a. på baggrund af tilkendegivelser i forarbejderne til ombudsmandsloven – ikke helt kunnet fastlægges i overensstemmelse med anvendelsesområdet for offentlighedsloven og registerloven.

I den skriftlige redegørelse i tilknytning til statsministerens åbningstale i folketinget den 6. oktober 1981 er anført, at justitsministeriet for tiden overvejer en samlet forvaltningsprocesform, herunder en ændring af ombudsmandsloven, således at lovens anvendelsesområde som udgangspunkt bringes i overensstemmelse med anvendelsesområdet for offentlighedsloven og en kommende forvaltningslov, jfr. Folketingstidende 1981–82, sp. 21.

På denne baggrund har jeg fundet det hensigtsmæssigt at redegøre for visse hovedlinier i afgrænsningen af ombudsmandens kompetence og i tilslutning hertil for mere principielle afgørelser vedrørende ombudsmandens kompetence, der er truffet i beretningsåret.

Afgrænsningen af ombudsmandens kompetence må som nævnt ske på grundlag af bestemmelsen i ombudsmandslovens § 1, stk. 1, 1. pkt. Det følger modsætningsvis af denne bestemmelse, at ombudsmanden ikke kan tage stilling til folketingets og domstolenes virksomhed eller til den virksomhed, der udøves af private institutioner m.v., der hverken kan henregnes til den statslige eller kommunale forvaltning. Om afgrænsningen af ombudsmandens kompetence i de nævnte henseender henviser jeg til det, der er anført nedenfor under pkt. 1–3. Hvad særlig angår afgrænsningen af ombudsmandens kompetence i forhold til den kommunale forvaltning henviser jeg til det, der er anført under pkt. 4. Endelig har jeg under pkt. 5 omtalt nogle særlige spørgsmål vedrørende rækkevidden af ombudsmandens kompetence.

1. Folketinget og dertil hørende institutioner.

Ombudsmanden kan som nævnt ikke tage stilling til folketingets virksomhed. Ombudsmanden kan således heller ikke tage stilling til klager over, at en nærmere angiven lovbestemmelse må anses for grundlovsstridig. Bliver ombudsmanden opmærksom på mangler

ved gældende love, påhviler det ham efter ombudsmandslovens § 11 at give folketinget og vedkommende minister meddelelse herom, men det falder uden for hans kompetence at tage stilling til almindelige lovgivningspolitiske spørgsmål.

Ombudsmanden kan heller ikke tage stilling til klager over forhold, der hører under folketingets afgørelse.

I anledning af en klage over, at indenrigsministeriet ikke fandt at kunne imødekomme en anmodning om, at Fremskridtspartiet blev opført med bogstav- og partibetegnelse på stemmesedlerne i Ribe amt ved folketingsvalget den 8. december 1981, udtalte jeg således, at jeg, da jeg måtte gå ud fra, at de spørgsmål, som indenrigsministeriet havde taget stilling til, ville kunne inddrages i folketingets prøvelse af valgets gyldighed, jfr. grundlovens § 33, fandt at måtte afstå fra på daværende tidspunkt at behandle den foreliggende klage. Jeg henviste i øvrigt til, at det fremgik af ombudsmandens beretning for 1967, s. 45–50, at ombudsmanden tidligere havde anset sig for inkompetent til at behandle klager vedrørende valgspørgsmål under henvisning til, at sådanne klager henhører under folketinget.

Det forhold, at folketingets virksomhed falder uden for ombudsmandens kompetence, indebærer efter fast praksis ved ombudsmandsembedet, at ombudsmanden også i andre tilfælde efter omstændighederne må afstå fra at tage stilling til forhold vedrørende statslige eller kommunale forvaltningsmyndigheders virksomhed. Jeg henviser herom nærmere til den redegørelse, som er indeholdt i ombudsmandens beretning for 1978, s. 11–12.

Ombudsmanden kan således ikke – i hvert fald som den helt overvejende hovedregel – tage stilling til klager over udtalelser, som en minister har fremsat over for folketinget, uanset om udtalelserne kan siges at være fremsat af ministeren i hans egenskab af forvaltningschef. I beretningsåret henviste jeg hertil i anledning af en klage over socialministerens besvarelse af et folketingsspørgsmål (nr. 1532) om kommunernes interne cirkulærer om bistandsloven og meddelte, at jeg fandt at burde afstå fra at foretage noget i anledning af klagen.

Begrænsningen af ombudsmandens kompetence i forhold til folketingets virksomhed

antages endvidere principielt at indebære, at ombudsmanden heller ikke kan tage stilling til forhold fra forvaltningens side, når disse forhold er bedømt eller behandlet af folketinget (et folketingsudvalg), idet ombudsmandens stillingtagen til det pågældende forhold da indirekte vil indebære en stillingtagen til folketingets (folketingsudvalgets) bedømmelse eller behandling af forholdet.

Således fandt jeg i beretningsåret at burde afstå fra at behandle en klage over, at undervisningsministeren ikke ved gennemførelsen af adgangsregulering til pædagogikumkursus havde fastsat overgangsbestemmelser, der tog hensyn til kandidater og studerende, der havde påbegyndt deres studium under den hidtidige ordning med en forventning om efter kandidateksamen at kunne blive optaget på pædagogikumkursus. Jeg henviste til, at en bevillingsansøgning fra undervisningsministeren om finansudvalgets tilslutning til på forventet efterbevilling at anvende et nærmere angivet beløb til at reducere det antal ansøgninger om optagelse ved pædagogikum, der ikke ville kunne imødekommes i efteråret 1981, byggede på en klar og i øvrigt udtrykkeligt udtalt forudsætning om, at der blev gennemført en adgangsregulering allerede med virkning for efterårssemesteret 1981 og dermed nødvendigvis også med virkning for kandidater, der havde påbegyndt deres studium under den hidtidige ordning med en forventning om efter kandidateksamen at kunne blive optaget på pædagogikumkursus, og at et flertal i folketingets finansudvalg havde tiltrådt bevillingsansøgningen. Jeg henviste ligeledes til, at ombudsmanden tidligere havde afvist at behandle klager under henvisning til, at folketingets finansudvalg havde taget stilling til forhold vedrørende sagen, bl.a. i den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1962, s. 14 f.

I anledning af en anmodning om af egen drift at indlede en undersøgelse af (bl.a.) det forhold, at rigsrevisionen havde oplyst, at arbejdsløshedskasser ved dårlig administration havde udbetalt mellem 200 og 300 mill. kr. pr. år for meget i dagpenge, anførte jeg, at det pågældende forhold var omtalt i en beretning om arbejdsløshedsforsikringen, som rigsrevisionen havde afgivet til de af folketinget valgte statsrevisorer, og at statsrevisorerne efter det oplyste endnu ikke havde afsluttet behandlingen af den nævnte beret-

ning. Jeg meddelte herefter, at jeg, da det pågældende forhold var genstand for behandling i statsrevisoratet, ikke fandt at have grundlag for at foretage noget i anledning af henvendelsen.

2. Domstolene og nævn m.v. med dommerrepræsentation.

Ombudsmanden kan som nævnt ikke tage stilling til domstolenes virksomhed. I ombudsmandslovens § 1, stk. 1, 2. pkt., er det i denne forbindelse udtrykkeligt fastsat, at »uden for området for ombudsmandens virksomhed falder den del af forvaltningen, der varetages af dommere, justitssekretærer, chefen for skiftekontoret under Københavns byret, protokolsekretærer i højesteret og fuldmægtige ved domstolene«.

Det følger af denne bestemmelse, at også den virksomhed, der er nævnt i retsplejelovens § 14 (f. eks. tinglysning, opkrævning af retsafgifter, værgebeskikkelse og notarialforretninger), må anses for at falde uden for området for ombudsmandens virksomhed.

Begrænsningen af ombudsmandens kompetence i forhold til domstolene må på tilsvarende måde som i forhold til folketinget principielt indebære, at ombudsmanden heller ikke kan tage stilling til forhold fra forvaltningens side, når disse forhold er bedømt eller behandles af domstolene.

På lovgivningsområder, hvor der foreligger en særlig adgang til domstolsprøvelse, har ombudsmanden i praksis henvist klager til at udnytte denne prøvelsesadgang og dermed afstået fra at behandle klagen. Dette er f.eks. tilfældet ved klager over politimestres administrative forelæggelse af bøder (retsplejelovens § 931), idet forudsætningen for, at en sag kan afsluttes på denne måde er, at sigtede erkender sig skyldig og erklærer sig rede til at betale bøden, da sagen i modsat fald indbringes af politimesteren for domstolene. Endvidere i tilfælde, hvor det offentlige er pligtig til på begæring at indbringe det pågældende forhold for domstolene, f.eks. klager over administrativ frihedsberøvelse af udlændinge ud over 3 x 24 timer (udlændingelovens § 8, stk. 2), visse begrænsninger i varetægtsfængslede rettigheder (retsplejelovens § 773) og beregningen af arveafgift (arveafgiftslovens § 32, stk. 2).

Den ovennævnte bestemmelse i ombudsmandsloven har i øvrigt givet anledning til

visse afgrænsningsvanskeligheder i praksis. Baggrunden herfor er, at det i lovgivningen er foreskrevet, at dommere i et vist omfang skal medvirke i den offentlige forvaltning (typisk som medlemmer af kollegialt sammensatte organer), og at det i forarbejderne til ombudsmandsloven er forudsat, at sådanne hverv – i hvert fald i et vist omfang – må henregnes til dommeres embedsførelse og derfor falde uden for ombudsmandens kompetenceområde.

Afgrænsningen af ombudsmandens kompetence i denne relation er i praksis ikke foretaget ud fra et enkelt entydigt kriterium. Af betydning har navnlig været, hvorledes lovbestemmelsens krav med hensyn til dommermedvirken nærmere har været udformet, hvad der har været begrundelsen for at kræve dommermedvirken samt den pågældende myndigheds funktion og sagsbehandlingsform, idet der har været utilbøjelighed til at afskære kompetencen i forhold til myndigheder, der udøver rent administrative funktioner og ikke virker under domstolslignende sagsbehandlingsregler. Oplysning om, hvorvidt sagen ville kunne indbringes for Den særlige Klageret, har også været tillagt betydning.

Til illustration af det anførte kan nævnes, at ombudsmanden har erklæret sig inkompetent i forhold til bl.a. arbejdsretten, boligretterne, husdyrvoldgiftsretterne, lærlingevoldgiftsretterne, landvæsenretterne (se ombudsmandens beretning for 1972, s. 50 f) og i tilslutning hertil jordfordelingskommissionerne, taksations- og overtaksationskommissionerne i henhold til henholdsvis lov om offentlige veje og lov om by- og landzoner samt i forhold til fredningsnævnet (se ombudsmandens beretning for 1961, s. 98 f).

Derimod har ombudsmanden erklæret sig kompetent i forhold til bl.a. tvistighedsnævnet til behandling af tvistigheder mellem EFG-elever og praktikvirksomheder, ankenævnet for uddannelsesstøtten, dispensationsnævnet vedrørende grønlandske tjenestemænd, landinspektørnævnet, merværdiafgiftsnævnet, toldankenævnet, værnepligtsnævnet og nævnet vedrørende erstatning til ofre for forbrydelser.

Afgrænsningen af ombudsmandens kompetence er således på dette punkt ikke helt sammenfaldende med afgrænsningen af anvendelsesområdet for loven om offentlighed i

forvaltningen, se herom betænkning nr. 857/1978 om offentlighedslovens revision, s. 86 f.

3. Selskaber, institutioner, foreninger m.v.

Ombudsmanden er som udgangspunkt kompetent i forhold til forvaltningsorganer, der er oprettet ved lov eller offentligt retsgrundlag, herunder særlige forvaltningsenheder med selvstændig retssubjektivitet. Derimod har det i praksis i et vist omfang givet anledning til tvivl, under hvilke omstændigheder ombudsmanden er kompetent i forhold til selskaber, institutioner, foreninger m.v., der er oprettet på privatretligt grundlag.

Ombudsmanden har tidligere i forbindelse med behandlingen af en konkret sag (ombudsmandens beretning for 1972, s. 82) givet udtryk for, at han ved afgrænsningen af sin kompetence i denne henseende kunne tilslutte sig justitsministeriets opfattelse med hensyn til det tilsvarende afgrænsningsproblem i relation til offentlighedsloven, og hvorefter institutioner m.v., der er oprettet på privat initiativ og på privatretligt grundlag, som udgangspunkt ikke henregnes til »den offentlige forvaltning«, uanset at de varetager opgaver, der efter deres indhold kan betegnes som statslige eller kommunale. At der fra det offentlige side ydes tilskud til institutionens drift kan ikke i sig selv føre til at fravige udgangspunktet, men der måtte ligeledes efter ombudsmandens opfattelse lægges vægt på en samlet vurdering af det offentliges indflydelse på institutionens ledelse. Se i øvrigt om afgrænsningen af anvendelsesområdet for lov om offentlighed i forvaltningen betænkning nr. 857/1978, s. 86 f.

Ombudsmanden har således erklæret sig for inkompetent i forhold til Det københavnske Saneringselskab, boligselskaber, Bikubens Forvaltningsafdeling, SAS, JTAS, KTAS, SEAS, NESA, Det danske Hedeselskab, Diakonissestiftelsen, Mellempøkeligt Samvirke, Dansk Flygtningehjælp, Bloddonorernes Sikringsfond, Grundejernes Investeringsfond, arbejdsløsheds-kasser, centralorganisationerne, Danmarks Naturfredningsforening, Advokatrådet og Forbrugerrådet.

I overensstemmelse med de nævnte synspunkter har jeg i beretningsåret erklæret mig for inkompetent i forhold til adoptionskontoret Terre des Hommes samt landssamarbejds-

udvalget nedsat i henhold til landsoverenskomsten om almen lægegerning.

4. Kommunale myndigheder m.v.

◀ Efter ombudsmandslovens § 1 og § 4, stk. 2, er ombudsmanden kompetent over for kommunerne (primær- og amtskommuner) for så vidt angår de sagsområder, hvor der er hjemmel for rekurs til en statsmyndighed. Den samlede kommunalbestyrelses virksomhed er undtaget området for ombudsmandens virksomhed. Uanset de ovennævnte begrænsninger i ombudsmandens kompetence kan ombudsmanden ifølge ombudsmandslovens § 6, stk. 5, af egen drift optage en sag til undersøgelse, for så vidt der er tale om krænkelse af væsentlige retlige interesser.

~~Denne afgrænsning bygger på de synspunkter, der kom til udtryk i betænkning nr. 273/1961 om folketingets ombudsmand og den kommunale forvaltning, som ligger til grund for ændringen af ombudsmandsloven ved lov nr. 142 af 17. maj 1961.~~

Ombudsmanden har erklæret sig for inkompetent i forhold til virksomheder, der drives af flere kommuner (eller af staten og kommuner) i fællesskab, således f.eks. Vestkraft, Hovedstadsområdets Trafikselskab og Den storkøbenhavnske Landsdelsscene.

Endvidere har ombudsmanden i overensstemmelse med de ovenfor under pkt. 3 anførte synspunkter erklæret sig for inkompetent i forhold til de kommunale organisationer, således f.eks. Amtsrådsforeningen og ~~Kommunernes Landsforening.~~

Medens ombudsmanden efter bestemmelsen i § 3, stk. 1, i instruksen for folketingets ombudsmand er berettiget til at inspicere ethvert tjenestested under staten, følger det af bestemmelsen, at ombudsmanden for så vidt angår kommunale tjenestesteder alene *under behandlingen af en sag* kan inspicere vedkommende tjenestested.

I anledning af en anmodning om at foretage inspektion på nærmere angivne sociale institutioner i Storstrøms amtskommune redegjorde jeg i beretningsåret nærmere for mine muligheder i den henseende. Jeg meddelte således, at jeg efter særforsorgens, herunder åndssvageforsorgens, udlægning til amtskommunerne pr. 1. januar 1980 på baggrund af den ovennævnte begrænsning i ombudsmandens kompetence kun ville kunne foretage inspektion i forbindelse med be-

handlingen af en klage over socialstyrelsens/socialministeriets stillingtagen som tilsynsmyndighed i forhold til de pågældende institutioner eller i forbindelse med behandlingen af en sag, ombudsmanden har taget op af egen drift. Derimod er ombudsmanden ikke (længere) beføjet til at gennemføre inspektioner af de nævnte institutioner som led i sin almindelige inspektionsvirksomhed. ▶

5. Andre sager, der belyser kompetencespørgsmål.

a. I beretningsåret opstod der i forbindelse med behandlingen af en konkret sag spørgsmål om, hvilken betydning der måtte tillægges den omstændighed, at et forhold, hvorover der er indgivet klage til ombudsmanden, helt eller delvis, direkte eller indirekte, må bedømmes efter EF-retlige regler.

Jeg anførte i den anledning, at den pågældende omstændighed vel principielt ikke afskærer ombudsmanden fra at tage stilling til det påklagede forhold på ganske samme måde som i sager, hvor bedømmelsesgrundlaget udelukkende er interne danske retsregler. Jeg fandt imidlertid at måtte udvise nogen tilbageholdenhed på dette område, idet ombudsmandsembedet efter min opfattelse i almindelighed må anses for et mindre egnet forum for afklaringen af tvivlsspørgsmål om rækkevidden af EF-retlige regler. Jeg bemærkede herved særlig, at ombudsmanden ikke har adgang til at forelægge sådanne spørgsmål for De europæiske Fællesskabers domstol til præjudiciel afgørelse, således som det tilkommer – og i et vist omfang påhviler – de nationale domstole efter bestemmelserne i EF-traktatens art. 177. Jeg anførte videre, at en tilbageholdenhed fra ombudsmandens side er særlig indiceret, når der sideløbende med ombudsmandens behandling af en klagesag er iværksat en procedure, der kan resultere i en autoritativ afgørelse af de tvivlsspørgsmål, sagen rejser. Jeg henviste i denne forbindelse til den ovenfor under pkt. 2 anførte betydning af, at et spørgsmål er indbragt for domstolene. På baggrund af det anførte fandt jeg at måtte afstå fra at foretage videre i anledning af den konkrete klage.

b. I beretningsåret opstod der ligeledes i forbindelse med behandlingen af konkrete sager spørgsmål om, hvilken betydning der måtte tillægges den omstændighed, at et forhold, hvorover der er indgivet klage til om-

budsmanden, beror på aftale mellem på den ene side det offentlige og på den anden side private organisationer, hvis virksomhed falder uden for området for ombudsmandens virksomhed.

Jeg anførte i den anledning, at jeg, da den ene part i sådanne aftaler falder uden for området for min virksomhed (jfr. ovenfor under pkt. 3), og da aftalerne indgås mellem i princippet ligestillede parter, kun ville kunne kritisere den aftalepart, der er omfattet af området for min virksomhed, hvis der i forbindelse med aftaleindgåelserne foreligger særlige omstændigheder.

I en konkret sag vedrørte forholdet oprykninger af stillinger som adjunkt/lektor inden for gymnasieområdet m.v. fra den fællesakademiske lønramme til lønramme 34, og spørgsmålet var forhandlet mellem finansministeriet (lønnings- og pensionsdepartementet) og centralorganisationerne. Jeg fandt ikke, at der forelå sådanne omstændigheder, at jeg kunne kritisere finansministeriet (denne beretning, afsnit III, sag nr. 4-2).

D. Oversigt over sagsbehandlingen i 1981.

I 1981 blev der registreret 1.518 sager, hvoraf 206 vedrørte den kommunale forvaltning. 30 sager blev optaget af egen drift, heraf 10 vedrørende den kommunale forvaltning. Nedenfor er sagerne fordelt på de enkelte måneder i 1981, og til sammenligning er anført de tilsvarende tal for 1979 og 1980.

	1981	1980	1979
Januar	130	145	149
Februar	114	137	138
Marts	169	116	133
April	138	116	130
Maj	117	116	122
Juni	141	127	130
Juli	123	104	111
August	108	121	100
September	106	117	102
Oktober	131	116	159
November	118	123	141
December	123	113	98
	1.518	1.451	1.513

Sagerne er i den følgende statistik delt i to hovedgrupper, nemlig 1. Ikke-realtetsbehandlede sager og 2. Undersøgte sager.

En sag er henført til gruppe 2, dels når der er taget stilling til sagsbehandlingen eller til

sagens afgørelse, dels når sagen er optaget af egen drift.

I en række tilfælde, hvor der har været klaget over en myndigheds afgørelse, har vedkommende myndighed efter drøftelse af sagen taget denne op til fornyet behandling og derefter imødekommet klageren. Sådanne sager er ikke registreret som realitetsbehandlede sager, men nedenfor under tilbagekaldte klager (litra f).

En væsentlig del af de sager, der er optaget af egen drift, har bestået i, at jeg på grundlag af bl. a. avisartikler eller artikler i faglige tidsskrifter har anmodet om at blive gjort bekendt med resultatet af den undersøgelse, som artiklen gav vedkommende myndighed anledning til at indlede. Såfremt det herefter modtagne materiale ikke har givet mig grundlag for at foretage videre, er sagen henlagt. Nogle få sager har alene bestået i interne undersøgelser af f. eks. lovgrundlaget for en myndigheds praksis, således som den havde foreligget oplyst.

1. Ikke-realtetsbehandlede sager.

Af de i 1981 registrerede 1.518 sager var der 900, som af de nedenfor under a-h anførte grunde ikke kunne behandles af ombudsmanden. Af disse sager blev 427 oversendt til andre myndigheder, medens der i andre sager er givet vejledning til klageren om, hvorledes han kunne forholde sig. 190 af sagerne angik den kommunale forvaltning, og i den nedenstående oversigt er antallet af disse sager dels anført i parentes, dels anført under c).

De 900 sager fordeler sig således:

a) Klagen var for sent indgivet (5)	43
b) Klagen angik domme ellere dommeres embedsførelse	69
c) Klagen angik kommunale forhold, der ikke hørte under ombudsmandens kompetence	34
d) Klagen vedrørte andre forhold uden for ombudsmandens kompetence, herunder lovgivningsspørgsmål, private retsforhold o. lign.	70
e) Klagen kunne indbringes for højere administrativ myndighed (127)	460
f) Klagen tilbagekaldt (5)	66
g) Forespørgsler m. v. uden egentlig klage (5)	62
h) Andre henvendelser, herunder anonyme og åbenbart grundløse, (14)	96
	900

De under c) nævnte 34 sager fordeler sig således:

Klagen angik den samlede kommunalbestyrelse	5
Klagen angik sagsområder, hvor der ikke er rekurs til en statsmyndighed	29
	<u>34</u>

2. Undersøgte sager.

Pr. 1. juni 1981 henstod 5 af de sager, der i 1978, 7 af de sager, der i 1979, og 69 af de sager, der i 1980 blev optaget til realitetsbehandling, som uafsluttede.

Den 1. juni 1982 var 1978-sagerne, 1979-sagerne, 1980-sagerne og 491 af de 618 sager, som blev optaget til realitetsbehandling i 1981, afsluttet.

I 4 sager havde ombudsmanden erklæret sig for inhabil til at behandle klagerne. Folketingets retsudvalg havde herefter overdra-

get til landsdommer Povl Hansen at behandle disse sager, hvoraf 1 var uafsluttet pr. 1. juni 1982.

I 23 sager, heraf 1 sag fra 1980, erklærede jeg mig for inhabil til at behandle klagerne. Folketingets retsudvalg overdrog det herefter til professor Nordskov Nielsen at behandle disse sager, hvoraf 5 var uafsluttede pr. 1. juni 1982.

Sagsrestancen pr. 1. juni 1982 udgjorde herefter i alt 106 sager, hvoraf 28 afventede enten udtalelse fra vedkommende myndighed eller klagerens bemærkninger til den udtalelse, myndigheden havde afgivet i anledning af klagen.

Nedenstående oversigt omhandler herefter 593 sager, heraf 16 vedrørende den kommunale forvaltning. I de tilfælde, hvor sagen har vedrørt mere end én myndighed, er den henført under den myndighed, den i det væsentlige har vedrørt.

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m. v.	Henstilling m. v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m. v.
A. Statslige myndigheder:				
1. Arbejdsministeriet:				
Departementet	7		1	6
Arbejdsdirektoratet	14	12	1	1
Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen	12	2	1	9
Arbejdsmarkedsnævn	1	1		
Statens forligsmand	3			3
	37	15	3	19
2. Boligministeriet:				
Departementet	6	2	1	3
	6	2	1	3
3. Energiministeriet:				
Departementet	1			1
	1			1
4. Finansministeriet:				
Budgetdepartementet	2	1		1
Lønnings- og pensionsdepartementet	5			5
Administrationsdepartementet	2			2
	9	1		8

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m. v.	Henstilling m. v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m. v.
5. Ministeriet for skatter og afgifter:				
Departementet for told- og forbrugsafgifter	3			3
Nævnet vedr. merværdiafgift m.v.	1			1
Skatteministeriet	20	2	1	17
Landsskatteretten	15	2	3	10
Statsskattedirektoratet	4	2	1	1
	43	6	5	32
6. Fiskeriministeriet:				
Departementet	5	2		3
	5	2		3
7. Forsvarsministeriet:				
Departementet	5	1	1	3
	5	1	1	3
8. Industriministeriet:				
Departementet	9	1	1	7
Forbrugerklagenævnet	1			1
	10	1	1	8
9. Indenrigsministeriet:				
Departementet	19	3	1	15
Statsamtet	1		1	
Tilsynsråd	10	1		9
	30	4	2	24
10. Justitsministeriet:				
Departementet	157	5	7	145
Direktoratet for kriminalforsorgen	32	1	2	29
Statsfængsler	2	2		
Rigspolichefen	2	1		1
Politiet	6		1	5
Lokalnævn	1			1
Registertilsynet	2			2
Adoptionsnævnet	3	1	1	1
	205	10	11	184
11. Kirkeministeriet:				
Departementet	7	1	1	5
	7	1	1	5

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m. v.	Henstilling m. v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m. v.
12. Landbrugsministeriet:				
Departementet	8	2		6
Matrikeldirektoratet	3			3
Statens jordlovsudvalg	1	1		
	12	3		9
13. Miljøministeriet:				
Departementet	18	2	3	13
Fredningsstyrelsen	1			1
Miljøstyrelsen	11	3		8
Planstyrelsen	14	3		11
Overfredningsnævnet	2			2
Taksationskommissioner	1			1
	47	8	3	36
15. Ministeriet for kulturelle anliggender:				
Departementet	2			2
Danmarks Radio	2			2
	4			4
16. Ministeriet for offentlige arbejder:				
Departementet	14	2	1	11
Statsbanerne	4	2	1	1
Postvæsenet	3		1	2
	21	4	3	14
17. Socialministeriet:				
Departementet	14	2	6	6
Den sociale ankestyrelse	82	10	5	67
Sikringsstyrelsen	1			1
Amtsankenævn	12	2	2	8
Revaliderings- og pensionsnævn	2	1	1	
	111	15	14	82
19. Udenrigsministeriet:				
Departementet for udenrigs- anliggender	1			1
	1			1
20. Undervisningsministeriet:				
Departementet	19	4	2	13
Lærlingerådet	1	1		
Statens uddannelsesstøtte	1	1		
Ankenævnet for uddannelsesstøtten	1			1
	22	6	2	14

	Sager i alt	Kritik og eventuelt henstilling m. v.	Henstilling m. v. alene	Sager, der hverken gav anledning til kritik eller henstilling m. v.
21. Økonomiministeriet:				
Rigsrevisionen	1			1
	1			1
B. Kommunale myndigheder:				
Amtsråd	1		1	
Boligkommissioner	1			1
Ejendomsudvalg	1	1		
Kommunalbestyrelser	5	2	1	2
Social- og sundhedsforvaltninger	7	2	2	3
Tekniske forvaltninger	1	0		1
	16	5	4	7
I alt	593	84	51	458

II. Udtalelser vedrørende generelle forvaltningsretlige spørgsmål.

En række af de sager, der er omtalt nedenfor under afsnit III, indeholder udtalelser om generelle forvaltningsretlige spørgsmål, hvoraf jeg har fundet at burde fremhæve følgende:

Offentlighedsloven.

I sag nr. 10-7 udtalte jeg, at undervisningsmateriale, der anvendes på politiskolen, ikke kan anses for undergivet ret til aktindsigt efter reglerne i offentlighedslovens kap. 1, idet der ikke foreligger noget dokument, der er eller har været genstand for administrativ sagsbehandling.

Der kan ikke med henvisning til offentlighedslovens § 5, nr. 3 og 4, gives afslag på begæring om at blive gjort bekendt med konkrete faktiske oplysninger af væsentlig betydning for en sags afgørelse, selv om disse oplysninger alene fremgår af internt sagsmateriale (sag nr. 1-2).

Undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, hvorefter adgangen til at få oplysninger ikke omfatter sager inden for strafferetsplejen, kan ikke anvendes på en politirapport, der stammer fra en sluttet straffesag, men som nu er indgået som et dokument i en sag vedrørende en klage over politiet (sag nr. 10-5), eller på en skrivelse, der er udarbejdet af anklagemyndigheden vedrørende en klage over afslag på aktindsigt efter offentlighedslovens § 6, stk. 1 (sag nr. 10-4).

Efter offentlighedslovens § 8, stk. 1, afgøres spørgsmål om meddelelse af oplysninger som udgangspunkt af den myndighed, som i øvrigt har afgørelsen af den pågældende sag. I sag nr. 22-2 fandt ombudsmanden det beklageligt, at en socialforvaltning, der i disse sager alene varetager sagsforberedende funktioner, ikke havde videresendt en anmodning om aktindsigt i en invalidepensions sag til revaliderings- og pensionsnævnet, og at nævnet ikke dels havde meddelt ansøgeren, at kompetencen til at meddele aktindsigt hørte under nævnet, dels havde taget anmodningen om aktindsigt op til behandling. Se også sag

nr. 4-1, hvor jeg henstillede til finansministeriet, budgetdepartementet, at tage stilling til en anmodning om aktindsigt i en skrivelse fra formanden for bestyrelsen for Statsanstalten for Livsforsikring til finansministeren.

Den, der er part i en sag, som er til behandling i den offentlige forvaltning, kan efter offentlighedslovens § 12, stk. 1, på ethvert tidspunkt af behandlingen forlange, at sagens afgørelse udsættes, indtil han har afgivet en udtalelse om sagen. Det ovenfor omtalte revaliderings- og pensionsnævn burde derfor have udsat sagens afgørelse, indtil ansøgeren dels havde fået aktindsigt, jfr. lovens § 11, dels havde afgivet en udtalelse i sagen (sag nr. 22-2). På samme måde burde ministeriet for skatter og afgifter ikke have truffet afgørelse i en sag vedrørende en skatte- og moms gæld, forinden klageren enten havde fået tilbudt en afsluttende samtale med ministeren, hvad han og hans advokat mente at have fået stillet i udsigt, eller havde fået meddelelse om, at ministeren ikke fandt anledning til at deltage i yderligere drøftelser af sagen, og samtidig havde fået tilbudt en samtale med repræsentanter for ministeriet (sag nr. 5-3).

Inhabilitet.

I sag nr. 6-1 fandt jeg det beklageligt, at departementschefen og en fuldmægtig i fiskeriministeriet, der havde deltaget i behandlingen af en sag ved et nævn, deltog i ministeriets behandling af en klage over nævnets afgørelse. Det måtte i øvrigt give anledning til principielle betænkeligheder ud fra hensynet til at sikre en upartisk klagebehandling, at en departementschef er formand for et nævn, hvis afgørelser kan påklages til vedkommende ministerium.

Fundet det i strid med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om speciel inha-

bilitet, at landbrugsministeriets repræsentant i et bedømmelsesudvalg medvirkede ved behandlingen i landbrugsministeriet af klager over afgørelser, der i 1. instans havde været forelagt udvalget, og i hvis behandling af sagen den pågældende havde deltaget (sag nr. 12-1).

Over for indenrigsministeriet rejste jeg spørgsmålet om, hvorvidt det var i overensstemmelse med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om speciel inhabilitet, at en ledende embedsmand i sundhedsstyrelsen havde medvirket ved styrelsens stillingtagen til en klage, der vedrørte den pågældendes bestridelse af hvervet som formand for et udvalg under sundhedsstyrelsen. Efter at der var tilvejebragt nærmere oplysninger om den pågældendes deltagelse i sagens behandling, udtalte jeg, at det var uheldigt, at han på styrelsens vegne havde underskrevet skrivelser vedrørende klagen, således at skrivelserne fremtrådte som afgivet af ham (sag nr. 9-5).

Sag nr. 10-11 vedrørte en klage, hvorefter samtlige medlemmer af lokalnævnet for Københavns politikreds i kraft af almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om speciel inhabilitet generelt skulle være afskåret fra at deltage i nævnets behandling om stillingtagen til konkrete klager vedrørende politiets optræden i forbindelse med nogle uroligheder på Nørrebro. Jeg udtalte bl.a., at det måtte følge af bestemmelserne i retsplejelovens § 115, stk. 2 og 3, om sammensætningen af lokalnævn, hvorefter vedkommende politimester (i København politidirektøren) er født medlem af nævnet, at det forhold, at vedkommende politimester (politidirektøren) har truffet bestemmelse om gennemførelse af politimæssige foranstaltninger, deltaget i tilrettelæggelsen heraf, eller i øvrigt i embedsmedfør beskæftiget sig hermed, kun i særegne tilfælde kan danne grundlag for at anse den pågældende for inhabil til at deltage i lokalnævnets behandling af en indgivet klage over politipersonalets adfærd under udførelsen af den eller de pågældende foranstaltninger. Jeg bemærkede i øvrigt, at det er almindeligt antaget i den forvaltningsretlige litteratur, at indehaveren af et offentligt hverv ikke kan antages at blive inhabil, fordi han offentligt eller privat har udtalt sin opfattelse af en sag, der foreligger til behandling.

Det kunne ikke give tilstrækkeligt grundlag for kritik, at en borgmester var bestyrel-

sesformand i et af de pengeinstitutter, der benyttedes af kommunen, såfremt der var fastsat retningslinier for administration af ordningen (sag nr. 9-2).

Kontradiktion.

I sag nr. 10-2 rettede jeg henvendelse til justitsministeriet og bad oplyst, om sagsbehandlingen i et tilfælde, hvor et statsamt i en sag om fri proces havde undladt at gøre ansøgeren bekendt med en fra modparten indhentet udtalelse, havde været i overensstemmelse med de retningslinier, der i praksis normalt følges ved statsamtens og justitsministeriets behandling af sager om fri proces. Justitsministeriet bekræftede, at det ville have været i overensstemmelse med den praksis, der normalt følges ved statsamtens og ministeriets behandling af sådanne sager, hvis de fra modparten indhentede oplysninger, der var tillagt væsentlig betydning, havde været forelagt ansøgeren, inden der blev truffet afgørelse i sagen.

Efter miljøbeskyttelseslovens § 68 skal adressaten for en beslutning om påbud eller forbud skriftligt underrettes om sagen og gøres bekendt med sin adgang til aktindsigt og til at udtale sig efter offentlighedsloven, før der træffes sådanne beslutninger. Underretning kan dog undlades, hvis øjeblikkelig afgørelse er påkrævet, eller hvis underretning må anses for åbenbart unødvendig. I sag nr. 13-4 kunne jeg ikke være enig i, at der havde foreligget en tilstrækkelig begrundelse for at undlade en sådan forhåndsvarsling. I sag nr. 13-3 udtalte jeg, at bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, i hvert fald ikke generelt kan anses for uanvendelig i forhold til påbud om at berigtige ulovlige forhold.

Angivelse af hjemmel.

I sag nr. 16-1 henstillede jeg til ministeriet for offentlige arbejder at sikre, at en afgørelse efter vejlovgivningen indeholder angivelse af, med hvilken hjemmel afgørelsen er truffet.

Opsættende virkning.

I sag nr. 17-7 udtalte jeg, at det havde været rigtigst, om en myndighed straks efter modtagelsen af en klage vedrørende tilbagebetaling efter bistandsloven, hvori der var

anmodet om opsættende virkning, havde taget stilling til spørgsmålet om opsættende virkning og ikke ventet med at tage stilling hertil i forbindelse med afgørelsen af klagen, idet dette indebar, at det var udelukket, at anmodningen om opsættende virkning kunne tillægges nogen praktisk betydning med hensyn til berostillelse af tilbagebetalingen.

Forældelse.

I sag nr. 13-2 udtalte jeg, at jeg måtte nære afgørende betænkelighed ved at anse en zonelovstilladelse for forældet efter forvaltningsrettens almindelige regler. Tilladelsen, der var meddelt i 1976 til opførelse af et sommerhus, var betinget af, at det skriftligt blev dokumenteret, at ejendommen var forsynet med vandværksvand, og det måtte have stået myndighederne klart, at der ville kunne gå nogen tid, inden vilkåret kunne opfyldes.

Ansættelsesforhold.

I sag nr. 7-1 henstillede jeg til forsvarsministeriet at tage en sag om tilbagebetaling af fejlagtigt udbetalt time- og dagpenge i stedet

for udkommandogodtgørelse til en orlogskaptajn op til fornyet overvejelse, idet der ikke var tilstrækkeligt grundlag for ensidigt at placere risikoen for den fejlagtige udbetaling hos vedkommende tjenestemand.

I sag nr. 9-3 udtalte jeg, at jeg måtte være enig med indenrigsministeriet i, at Københavns kommune ikke kunne anses for forpligtet til at genansætte en kommunal tjenestemand, der var afskediget med ventepenge i forbindelse med en strukturændring, i en anden passende stilling, som han ønskede at overtage.

Klagevejledning.

I overensstemmelse med ombudsmandens hidtidige praksis, jfr. f.eks. senest beretningen for 1978, s. 120 og s. 266, har jeg i nogle sager, hvor vedkommende myndighed ikke i forbindelse med sin afgørelse havde givet klagevejledning, over for myndigheden givet udtryk for, at det efter min opfattelse følger af god forvaltningsskik, at der gives klagevejledning, jfr. s. 52-60 i betænkning nr. 657/1972 om begrundelse af forvaltningsafgørelser og administrativ rekurs m.v.

III. Sager, der har givet anledning til kritik, henstilling m.v., samt andre sager af mere almindelig interesse.

I det følgende refereres de sager, som jeg efter de i § 12 i instruks for folketingets ombudsmand givne retningslinier har ment at burde offentliggøre.

A. Statslige myndigheder.

Sagerne er opdelt på de enkelte ministeriers sagsområde. Hvor der har foreligget et større antal klager inden for et sagsområde, gives der indledningsvis en kort beskrivelse af sagernes art.

1. Arbejdsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 14, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 37 sager inden for arbejdsministeriets sagsområde; 21 sager angik myndighedernes afgørelser og 16 sager sagsbehandlingsspørgsmål, heraf 15 sager sagsbehandlingstiden.

Af de 21 sager angik 6 sager afgørelser, der var truffet af *arbejdsministeriets departement*. En sag, som jeg af egen drift rejste over for arbejdsministeriet, angik regelfastsættelsen på arbejdsministeriets område; denne sag er omtalt nedenfor som sag nr. 1-1. En anden sag angik spørgsmål om, i hvilket omfang en ansat på et arbejdsformidlingskontor havde adgang til efter offentlighedsloven at blive gjort bekendt med nogle faktiske oplysninger om sine tjenesteforhold, som var indeholdt i internt arbejds materiale; denne sag er omtalt nedenfor som sag nr. 1-2. En tredje sag angik spørgsmålet om nogle hjemmesyerskers forhold til ferieloven; denne sag er omtalt nedenfor som sag nr. 1-3.

14 sager angik *arbejdsdirektoratets* sagsbehandlingstid. 13 af disse sager gav anledning til kritik og/eller henstilling. Om problemerne vedrørende behandlingstiderne i arbejdsdirektoratet henviser jeg til den sag, der er omtalt nedenfor under afsnit IV, beretningen for året 1979, sag nr. 31. I en del af sagerne måtte det konstateres, at arbejdsdirektoratet ikke havde iagttaget statsministeriets cirkulærskrivelse af 11. september 1978 om orientering af ansøgere og klagere, når sagsbehandlingen trækker ud. Dette gav anledning til, at jeg af egen drift over for arbejdsmini-

steriet rejste spørgsmål om, hvilke foranstaltninger der måtte være eller ville blive truffet med henblik på at sikre, at bestemmelserne i cirkulærskrivelsen iagttages. Ved slutningen af beretningsåret forelå arbejdsministeriets endelige besvarelse endnu ikke. Sagen vil blive nærmere omtalt i min beretning for året 1982.

12 sager angik *ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen*. De 11 af sagerne angik spørgsmål om retten til arbejdsløshedsdagpenge. Navnlig den nærmere forståelse af kravet i arbejdsløshedsforsikringsloven om, at arbejdsløshedskassemedlemmer skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet som betingelse for udbetaling af dagpenge, har givet anledning til tvivl. Arbejdsministeriet har i bekendtgørelse nr. 182 af 29. april 1982 fastsat nærmere regler herom. To af de 11 sager er omtalt nedenfor som sag nr. 1-4 og 1-5.

En sag angik et *arbejdsmarkedsnævns* afgørelse om at tilbyde en langtidsledig et rimeligt arbejdstilbud. Sagen er omtalt nedenfor som nr. 1-6.

Tre sager angik *statens forligsmand*. Som omtalt ovenfor under afsnit I,D, fandt ombudsmanden det rigtigst at undlade af behandle disse sager.

1-1. Rettet henvendelse til arbejdsministeriet om den regelfastsættelse, som arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet foretager i henhold til loven om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring. (J. nr. 1981-1036-02).

Den 4. september 1981 skrev jeg således til arbejdsministeriet:

»I en skrivelse af 27. maj 1981 til socialministeriet rejste ombudsmanden forskellige principielle spørgsmål vedrørende den regelfastsættelse, socialministeriet foretager i henhold til og/eller i tilslutning til bistandsloven, herunder spørgsmålet om, hvornår sådanne regler bør gives i cirkulæreform, og hvornår de bør gives i form af en bekendtgørelse (ombudsmandens beretning for 1980 s. 677-86; min bemærkning).

I forbindelse med min behandling af en konkret sag (vedr. arbejdsministeriet; min bemærkning) er jeg blevet opmærksom på, at der synes at kunne rejses et tilsvarende spørgsmål i forhold til den regelfastsættelse, arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet foretager i henhold til loven om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring.

Idet jeg henviser til bestemmelsen i om-budsmandslovens § 6, stk. 5, finder jeg at burde anmode arbejdsministeriet om at fremkomme med en udtalelse foreløbig om

1. hvilke retningslinier der efter arbejdsministeriets og arbejdsdirektoratets praksis følges ved valget mellem cirkulære- og bekendtgørelsesform,

2. hvilke retningslinier der følges ved afgørelsen af, om en forskrift, der ikke er fastsat i bekendtgørelsesform, bør optages i Ministerialtidende, og

3. hvorledes der sker offentliggørelse af forskrifter, der hverken søges optaget i Lovtidende eller i Ministerialtidende.

...«

I den anledning meddelte arbejdsministeriet mig følgende i en skrivelse af 16. december 1981:

». . . arbejdsministeriet (skal) indledningsvis oplyse, at man – både i ministeriet og i arbejdsdirektoratet – i de senere år har overvejet den praksis, der i en årrække har været fulgt vedrørende udarbejdelse og offentliggørelse af forskrifter inden for arbejdsløshedsområdet, og her ganske særligt inden for arbejdsløshedsforsikringsområdet.

Hidtidig praksis har i øvrigt været, at retningslinier, der er udstedt af *arbejdsministeriet*, er blevet udformet enten som bekendtgørelser, der på sædvanlig vis har været offentliggjort i Lovtidende, eller som cirkulærer, der er blevet offentliggjort i Ministerialtidende.

Med hensyn til retningslinier udarbejdet af *arbejdsdirektoratet* var praksis indtil for et par år siden, at alle retningslinier blev udarbejdet som cirkulærer til arbejdsløshedskasserne og arbejdsformidlingskontorerne; dette er sket, både når retningslinierne er blevet udstedt på baggrund af en bemyndigelse i loven, og når retningslinierne har været af vejledende og orienterende karakter. Der er ikke sket offentliggørelse af arbejdsdirektoratets cirkulærer i Ministerialtidende.

Allerede for et par år siden stod det imidlertid både arbejdsministeriet og arbejdsdirektoratet klart, at den ovenfor beskrevne praksis ikke var fyldestgørende; det var i denne forbindelse særlig klart, at der måtte udarbejdes nye retningslinier vedrørende arbejdsdirektoratets praksis, både med hensyn til den *form* hvorunder retningslinier hidtil var blevet udarbejdet, og med hensyn til den *offentliggørelse* der fandt sted.

Herefter fastsattes i 1979 følgende principper:

1) Retningslinier, der udstedes af arbejdsdirektoratet i medfør af en direkte bemyndigelse i loven, skal udformes som bekendtgørelser og offentliggøres i Lovtidende.

2) Andre retningslinier (vejledende/fortolkende/oplysende) udformes (fortsat) som cirkulærer, der udsendes til de direkte bruge-

re, nemlig arbejdsløhedskasserne og arbejdsformidlingskontorerne.

Et konstateret behov for dels at sanere de af direktoratet gennem en årrække udsendte cirkulærer vedrørende arbejdsløhedsforsikringen, dels nærmere at overveje offentliggørelsesproblemet, har efter en række overvejelser ført til, at arbejdsdirektoratet i maj 1981 har udsendt en »regelsamling for arbejdsløhedsforsikringen«.

Denne regelsamling er naturligvis primært tænkt som et redskab for de arbejdsløhedskasser og arbejdsformidlingskontorer, som i det daglige administrerer arbejdsløhedsforsikringen (disse organisationer er af samme grund gratis »tvangsabonnenter« på regelsamlingen). Regelsamlingen, som løbende ajourføres af arbejdsdirektoratet i samarbejde med Schultz Forlag, sælges herudover i fri handel, og er således offentlig tilgængelig. Det er endnu ikke muligt at sige noget om udbredelsen, men det forventes, at i hvert fald en række biblioteker vil anskaffe den.

Til ombudsmandens enkelte spørgsmål skal ministeriet herefter bemærke:

ad spørgsmål 1.

Der henvises til det ovenfor oplyste om, hvorledes valget mellem bekendtgørelser og cirkulærer finder sted.

ad spørgsmål 2.

Med henvisning til det ovenfor nævnte er det ministeriets opfattelse, at de af arbejdsdirektoratet udarbejdede retningslinier, der

herefter udformes som cirkulærer, ikke i almindelighed bør optages i Ministerialtidende, men i stedet skal »offentliggøres« i den tidligere nævnte regelsamling. Begrundelsen for dette standpunkt er, at mængden af cirkulærer gør, at en offentliggørelse i Ministerialtidende vil føre til, at Ministerialtidende bliver enten for omfattende eller for ufuldstændig, samt at en stor del af cirkulærerne er af en så teknisk karakter, at de kun kan have interesse for brugerne.

De af arbejdsministeriet udarbejdede cirkulærer vil som hidtil blive offentliggjort i Ministerialtidende.

ad spørgsmål 3.

Den eneste offentliggørelse, der i dag finder sted af regler, der hverken søges optaget i Lovtidende eller Ministerialtidende, er udsendelse til regelsamlingens abonnenter. Ministeriet finder ikke, at der er nogen betænkeligheder ved en sådan offentliggørelse.«

I en skrivelse af 31. marts 1982 til arbejdsministeriet anerkendte jeg modtagelsen af ministeriets skrivelse og meddelte, at jeg ikke foretog videre i sagen på det foreliggende grundlag.

Jeg rettede i en samtidig skrivelse henvendelse til justitsministeriet om offentliggørelse af administrativt fastsatte (tjeneste)forskrifter m.v. på anden måde end ved optagelse i Ministerialtidende. Denne sag vil blive omtalt i min beretning for året 1982.

1-2. *Udtalt, at der ikke med henvisning til bestemmelserne i § 5, nr. 3 og 4, i lov om offentlighed i forvaltningen kan gives afslag på en begæring om at blive gjort bekendt med konkrete faktiske oplysninger af væsentlig betydning for en sags afgørelse, der alene fremgår af det interne sagsmateriale. Henstillet til arbejdsministeriet at træffe afgørelse af, hvorvidt en klager efter offentlighedsloven havde krav på (også) at modtage nogle nærmere angivne oplysninger. (J. nr. 1981-378-00).*

Advokat A klagede over en afgørelse fra arbejdsministeriet vedrørende B's adgang til aktindsigt i et notat om hans embedsførelse ved et arbejdsformidlingskontor, som var udarbejdet af arbejdsformidlingschefen. I afgørelsen tilsluttede arbejdsministeriet sig

arbejdsdirektoratets opfattelse, hvorefter notatet var omfattet af undtagelsesbestemmelserne i offentlighedslovens § 5, nr. 3 og 4. Arbejdsministeriet henstillede dog til arbejdsdirektoratet, at direktoratet uanset dette tog kontakt med arbejdsformidlingen »med hen-

blik på at finde frem til en sådan form for udlevering af notatet, at det ikke vil skade enkeltpersoner, jfr. offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1«. Efter yderligere brevveksling mellem arbejdsministeriet, arbejdsdirektoratet og arbejdsformidlingen sendte arbejdsformidlingen A et eksemplar af notatet, hvori var udeladt 2 passager. A klagede over, at B ikke havde modtaget et eksemplar af notatet uden udeladelse af passager.

Efter en gennemgang af sagen udtalte jeg følgende i en skrivelse til arbejdsministeriet:

»Jeg må forstå arbejdsministeriets afgørelse (...) således, at det er ministeriets opfattelse, at notatet (...) som helhed er unddraget aktindsigt som internt arbejdsmateriale og/eller brevveksling inden for samme myndighed.

Jeg har ikke på baggrund af den foreliggende sag fundet, at have tilstrækkelig anledning til at tage nærmere stilling til, om denne opfattelse kan anses for holdbar. Jeg skal herved bemærke følgende:

Adgangen til efter offentlighedslovens § 5, nr. 3 og 4, at undtage dokumenter fra aktindsigt er undergivet den begrænsning, der følger af offentlighedslovens § 4. Der kan herefter ikke med henvisning til bestemmelse i § 5, nr. 3 og 4, gives afslag på en begæring om at blive gjort bekendt med konkrete faktiske oplysninger af væsentlig betydning for en sags afgørelse, der alene fremgår af det interne materiale.

Arbejdsministeriet (og arbejdsdirektoratet) – der i øvrigt (...) ikke tidligere har været bekendt med indholdet af de udeladte passager – ses ikke at have truffet afgørelse om, hvorvidt (B) efter bestemmelsen i offentlighedslovens § 4 har krav på at blive gjort bekendt med de to udeladte passager, herunder afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt aktindsigt i givet fald kan nægtes med henvisning til be-

stemmelsen i offentlighedslovens § 10, stk. 1. Jeg henleder i denne forbindelse opmærksomheden på bestemmelsen i tjenestemandlovens § 20, stk. 1, og på bemærkninger om »løst ansat personales forhold i forbindelse med disciplinærforseelser« i tjenestemandskommissionens betænkning nr. 483/1969, 1. del, tjenestemandloven, s. 213 f.

Jeg må herefter finde det rigtigst, at arbejdsministeriet nu over for (A) træffer en afgørelse af, hvorvidt (B) efter de nævnte bestemmelser i offentlighedsloven har krav på at modtage (også) de udeladte passager i notatet.

...«

I den anledning meddelte arbejdsministeriet mig, at ministeriet nu havde skrevet således til A:

»...«

Arbejdsministeriet skal efter på ny at have overvejet sagen og efter at have fået kendskab til notatets fulde ordlyd meddele, at ministeriet fortsat er af den principielle opfattelse, at notatet i sin helhed må betragtes som internt arbejdsmateriale, der er omfattet af offentlighedslovens § 5, stk. 3 og 4.

Da det af sagens akt fremgår, at klageren af arbejdsformidlingschefen er blevet underrettet om de klager, der er blevet rejst mod hans ledelse af Fredericia-kontoret, finder arbejdsministeriet fortsat ikke, at der i notatet er indeholdt faktiske oplysninger af en sådan karakter, at det kan forlanges udleveret i medfør af offentlighedslovens § 4.

Efter at være gjort bekendt med hele notatets indhold finder arbejdsministeriet imidlertid, uanset ministeriets principielle opfattelse, ikke, at der fortsat består reale grunde, der taler imod, at klageren gøres bekendt med notatet i sin helhed.

Arbejdsministeriet vedlægger derfor notatet i fotokopi.«

1-3. *Ikke fundet grundlag for at kritisere, at arbejdsministeriet havde anset nogle hjemmesyersker for omfattet af ferieloven. (J. nr. 1981-59-02).*

Advokat A klagede for fabrikant B over, at arbejdsministeriet havde tiltrådt en afgørelse fra direktoratet for arbejdstilsynet, hvorefter

nogle personer, der udførte arbejde som hjemmesyersker for B, under denne beskæftigelse måtte anses for at have været lønmod-

tagere hos B og således berettiget til ferie og feriegodtgørelse efter reglerne i ferieloven.

De nævnte afgørelser var truffet i henhold til ferielovens § 5, jfr. § 28.

Det fremgik af sagen, at B driver en hyndefabrik, og at arbejdet med syning for virksomheden udføres dels i egen systue, dels i en lønsystue med et antal ansatte syersker. Herudover udføres der arbejde for virksomheden af et antal hjemmesyersker, hvoraf nogle har ladet deres virksomhed registrere i henhold til momslovens § 5, andre ikke. Ingen af de syersker, der omfattedes af sagen, var registrerede efter den nævnte lovbestemmelse.

Under sagens behandling i direktoratet for arbejdstilsynet og arbejdsministeriet var det ubestridt, at hjemmesyerskerne fra B's virksomhed modtog tilskårne stoffer, der skulle sys sammen. Andet materiale, bånd, elastik m.v. udleveredes til syerskerne i ruller. Syningen udførtes hjemme af syerskerne, der selv lagde symaskine til; det var dog forekommet, at B havde stillet symaskine til rådighed, men efter hans oplysning var dette kun sket i enkelte tilfælde, og da kun som supplement til syerskens egen maskine, og hvis det kunne fremskynde syningen. De færdigsyede betræk blev afhentet og derefter udfyldt på fabrikken. Udlevering og afhentning skete normalt en gang om ugen, om torsdagen. Det var forekommet, at en syerske selv havde foretaget afhentning og aflevering.

I forbindelse med afhentning af færdigsyede betræk og udlevering af nye materialer var det undertiden forekommet, at der blev bedt om, at de sidst leverede materialer færdiggjordes først; men i øvrigt blev der ikke fra B's side over for den enkelte syerske stillet krav om udførelse af et bestemt arbejde eller om, at arbejdet skulle udføres til bestemt tid. En syerske kunne altid og uden angivelse af nogen bestemt grund meddele, at hun ikke ønskede at udføre et konkret syarbejde, eller at hun i kortere eller længere tid ikke ønskede at udføre syarbejde.

Ingen af de hjemmesyersker, der var omfattet af sagen, havde haft lønnet medhjælp, og efter det oplyste heller ikke haft andet arbejde ved syning ved siden af arbejdet for B. I forhold til B var hjemmesyerskerne imidlertid frit stillet med hensyn til, om de også ønskede at påtage sig arbejde for andre.

Arbejdet vederlagdes efter opgørelse i henhold til en tabel over »takster for syning«. Taksterne var fastsat af B på grundlag af en prøvesyning ved en systue. Det var omtvistet mellem B og modparten, om dette var sket i enighed med hjemmesyerskerne. For én eller nogle enkelte af modellernes vedkommende var det dog ubestridt, at taksten var reguleret efter forhandling med syerskerne. De fleste af hjemmesyerskerne afregnede hver måned.

Til støtte for det standpunkt, at hjemmesyerskerne måtte anses for omfattet af ferieloven, henviste advokat C bl.a. til, at hans klienter rent skattemæssigt havde været berettiget til lønmodtagerfradrag. Advokaten henviste endvidere til den underrettsdom, der er refereret i Ugeskrift for Retsvæsen 1961, s. 673. Under hensyn til arbejdsforholdets karakter var det advokatens opfattelse, at hjemmesyerskerne ikke, som hævdet af A, kunne betragtes som selvstændige.

Efter A's opfattelse kunne det ikke antages, at der mellem B og hjemmesyerskerne i relation til ferielovens § 1 bestod et sådant ansættelsesforhold, at der kunne kræves feriepenge. A henviste til støtte herfor bl.a. til, at B ikke foretog indbetaling til ATP, samt til, at B i et foreliggende tilfælde, hvor spørgsmålet herom havde været rejst via ... kommune, havde afvist at udbetale sygedagpenge. Over for C's henvisning til, at hans klienter havde været berettiget til lønmodtagerfradrag, gjorde A gældende, at dette alene skyldtes, at skatteforvaltningen i ... kommune havde meddelt B, at hjemmesyerskerne betragtedes som A-skatteydere, og derfor – mod B's protest – havde pålagt denne at indeholde A-skat. A gjorde endvidere gældende, at det ville være en ganske ubegrundet forskelsbehandling, hvis de af sagen omfattede hjemmesyersker i modsætning til dem, der var momsregistrerede, skulle være berettigede til feriepenge, og bemærkede i denne forbindelse, at forpligtelsen til registrering efter momsloven først indtræder ved en omsætning på 10.000 kr. A henviste endelig til en underrettsdom, der er refereret i Juristens Domssamling 1957, s. 117.

Direktoratet for arbejdstilsynet antog i sin afgørelse i sagen, at hjemmesyerskerne under deres beskæftigelse måtte anses for at have været lønmodtagere hos B i ferielovens forstand, og ikke selvstændige næringsdrivende, og at de dermed havde været omfattet af fe-

rielloven. Som begrundelse herfor anførtes det bl.a.:

»...«

Direktoratet har ved denne afgørelse især lagt vægt på, at hjemmesyerskerne ikke har beskæftiget lønnet medhjælp, at (B) leverede de tilskårne materialer, og at han fastsatte betalingen for det udførte arbejde.

Det bemærkes herved, at den omstændighed, at et arbejde udføres som hjemmearbejde ikke udelukker, at den beskæftigede kan anses for at være omfattet af ferieloven.

...«

Efter at A havde indbragt direktoratets afgørelse for arbejdsministeriet, afgav direktoratet en udtalelse til departementet til brug for dets behandling af klagesagen. Direktoratet fastholdt den trufne afgørelse og den herfor meddelte begrundelse, men tilføjede følgende:

»...«

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorledes aflønningen er fastsat, bemærker man, at der er modstridende oplysninger herom, men at den omstændighed, at aflønningen eventuelt er fastsat i enighed efter en prøvesyning mellem syerskerne og (B), jfr. det af advokat ... anførte, ikke efter direktoratets opfattelse indicerer, at der ikke foreligger et tjenesteforhold mellem hjemmesyerskerne og (B).

...«

I en skrivelse til A tiltrådte arbejdsministeriet direktoratets afgørelse.

I sin skrivelse til ombudsmanden anførte A, at de hjemmesyersker, der omfattedes af arbejdsministeriets afgørelse, måtte anses som selvstændige. Til støtte herfor henviste A navnlig til, at syerskerne havde ganske samme vilkår i forhold til B som dem, hvis virksomhed var momsregistreret, at en hjemmesyersker tidligere ved langvarig arbejdsudgytighed havde fået udbetalt dagpenge som selvstændig, og at den lokale fagforening havde afvist at optage syerskerne som medlemmer og havde forbudt to af sine medlemmer at indgå aftale med B, »... da det var betingelser som selvstændige syersker«.

I en udtalelse, som direktoratet afgav til arbejdsministeriet i anledning af A's klage til ombudsmanden, fastholdtes den trufne afgørelse, og direktoratet tilføjede i forbindelse hermed bl.a.:

»...«

Til bemærkningerne om de pågældende syerskers status som selvstændige på linie med momsregistrerede systuer bemærkes, at det er korrekt, at direktoratets afgørelse indebærer, at det vil gøre en forskel på, om der enteres med en registreret systue eller en privat syerske, idet der efter direktoratets opfattelse, ved afgørelse af spørgsmålet om en person er lønmodtager i ferielovens forstand, må lægges vægt på, om den pågældende efter hele sin økonomiske og sociale stilling må anses for at være lønmodtager.

Direktoratet henviser i øvrigt til højesteretsdom af 19. oktober 1971 (U. f. R. 1971, s. 801), hvorefter en hjemmesyerske blev anset for omfattet af ferieloven under hensyn til, at hun uden benyttelse af lønnet medhjælp og uden at arbejde for andre havde syet dukketøj af stof leveret hende tilklippet af arbejdsgiveren, og til en af arbejdsgiveren fastsat betaling pr. stk.

...«

I en udtalelse i anledning af klagen henholdt arbejdsministeriet sig til direktoratets udtalelse.

Efter at A var blevet gjort bekendt med de afgivne udtalelser, bemærkede han i et afsluttende indlæg, »... at U.f.R. 1971, s. 801 H, efter min opfattelse ikke er noget afgørende præjudikat i nærværende sag. De konkrete omstændigheder i denne sag, er der nøje redegjort for i tidligere korrespondance, og de er på en lang række punkter forskellige fra den sag, i hvilken højesteret har taget stilling«. I øvrigt henviste A til den allerede foreliggende korrespondance.

I en skrivelse til advokat A udtalte jeg følgende:

»Efter ferielovens § 1 har »lønmodtageren i ... privat tjeneste ... ret til ferie med feriegodtgørelse eller løn efter reglerne i denne lov«.

Ferieloven indeholder ikke en nærmere angivelse af, under hvilke omstændigheder der foreligger et tjenesteforhold i lovens forstand, og lovens forarbejder indeholder ikke afgørende fortolkningsbidrag. Der foreligger imidlertid en forholdsvis omfattende administrativ praksis i henhold til bestemmelser i ferielovens § 5 (og tilsvarende bestemmelser i tidligere lovgivning),

ligesom spørgsmålet i et antal tilfælde har foreligget for domstolene til afgørelse. Denne praksis er refereret i den kommenterede lovudgave, Ferieloven (5. udgave ved Lise Kofod, København 1976), s. 80 ff.

Afgørelsen af, om der foreligger et tjenesteforhold i ferielovens forstand, beror herefter på et samlet skøn over beskæftigelsesvilkårene, jfr. a.st., s. 80 f, hvor der som momenter, der indikerer tjenesteforhold, nævnes ». . . arbejdsgiverens interesse i den beskæftigedes *personlige* arbejdsydelse, arbejdsgiverens *tilsyn* med arbejdet og adgang til at give nærmere *instrukser* for dets udførelse, arbejdets udførelse for arbejdsgiverens regning, opsigelsesvarsel og fast periodisk vederlag«. Det fremhæves endvidere (a.st., s. 83), at det vil kunne tillægges vejledende betydning, om den pågældende i relation til arbejdsmarkedets tillægspension og sygedagpengeordningen betragtes som lønmodtager, ligesom der i

et vist omfang kan hentes vejledning i, om der trækkes A-skat i vederlaget for det pågældende arbejde. Af vejledende betydning vil også være, om der svares moms af det arbejde, der udføres, jfr. herved Birgit Christophersen: Ferieloven (København 1972), s. 28. Jeg henleder i denne forbindelse Deres opmærksomhed på bestemmelsen i momslovens § 3, stk. 1, litra a, hvorefter afgiften efter den nævnte lov alene svares af »den, der driver selvstændig erhvervsvirksomhed med afsætning af varer og afgiftspligtige ydelser«.

Efter min gennemgang af sagen har jeg ikke fundet grundlag for at kritisere de af direktoratet for arbejdstilsynet og arbejdsministeriet truffne afgørelser, der efter min opfattelse har støtte i den højesteretsdom, der er refereret i Ugeskrift for Retsvæsen 1971, s. 801.

Den endelige afgørelse af spørgsmålet hører under domstolene.

. . .«

1-4. *Fundet det rigtigst, at arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen, inden disse myndigheder traf afgørelse om, at en udlænding, der ikke kunne dansk, ikke »stod til rådighed for arbejdsmarkedet« (og således ikke kunne få arbejdsløshedsdagpenge), havde søgt afklaret de nærmere omstændigheder i forbindelse med det forsøg på arbejdsanvisning, som dannede grundlaget for afgørelsen.*

Endvidere fundet, at det måtte forekomme overvejende betænkeligt at antage, at et arbejdsanvisningsforsøg, der var mislykket på grund af manglende dansk kundskab hos den arbejdssøgende, var tilstrækkeligt grundlag for at antage, at den pågældende ikke stod til rådighed for arbejdsmarkedet.

Henstillet til arbejdsministeriet, at udfærdigelsen af regler i henhold til arbejdsløshedslovens § 62, stk. 3, jfr. stk. 1, nr. 5, blev søgt fremskyndet mest muligt. (J. nr. 1980-1374-02).

Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet klagede for A over, at ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen havde tiltrådt en afgørelse fra arbejdsdirektoratet; ved denne afgørelse havde direktoratet tiltrådt en afgørelse fra hovedledelsen for De kvindelige Arbejdes Arbejdsløshedskasse, hvorefter det var en forudsætning for A's dagpengeret, at hun tilmeldte sig et kursus i danskundervisning; såfremt dette ikke var sket senest den 1. ok-

tober 1979, ville hun ikke kunne modtage dagpenge fra denne dato, medmindre hun ved dokumentation af mindst 5 ugers uafbrudt arbejde havde bevist sin tilknytning til arbejdsmarkedet.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A kom til Danmark i november 1975; hendes mand havde boet her siden 1969. A havde nu tidsubegrænset opholds- og arbejdstilladelse.

Hun blev medlem af De kvindelige Arbejderes Arbejdsløshedskasse den 3. juli 1978.

Fra maj 1978 til september 1978 havde hun deltidsbeskæftigelse (4 timer daglig) på et vaskeri, og i tiden fra september 1978 til slutningen af april 1979 var hun fuldtidsbeskæftiget hos . . . A/S; arbejdsforholdet opførte den 26. april 1979 på grund af mangel på arbejde.

Arbejdsformidlingen i København havde den 29. juni 1979 forgæves forsøgt at anvise A – og 3 andre tyrkiske kvinder, der var medlemmer af den nævnte arbejdsløshedskasse – arbejde på en hermetikfabrik. Herefter skrev arbejdsformidlingen den 6. juli 1979 således til vedkommende lokalafdeling af De kvindelige Arbejderes Arbejdsløshedskasse:

» . . .

Ved fremmøde i AF den 29. juni 1979 forsøgte arbejdsformidlingen at anvise ovennævnte medlemmer arbejde hos fa. . . . til tiltrædelse den 2. juli 1979.

Arbejdets art: forefaldende dagholdsarbejde på hermetikfabrik.

Løn: 33,98 kr. pr. time iflg. arbejdsgiveren.

Arbejdsformidleren forsøgte forgæves at forklare medlemmerne hver for sig om arbejdet, men skønt medlemmerne har opholdt sig i landet fra 3–5 år, tilkendegav de, at de hverken kunne forstå eller tale dansk.

Da man må anse det for umuligt at formå arbejdsgivere til at antage personer, der ikke behersker dansk så meget, at de kan modtage instruktion om arbejdet og sikkerhedsforanstaltninger, er kontoret kommet i tvivl om, hvorvidt de nævnte medlemmer kan anses for at være til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang arbejdsløshedsloven forudsætter som betingelse for medlems- og dagpengeret.

I denne anledning skal man anmode afdelingen om ved hjælp af en tolk at tage en samtale med medlemmerne for at få deres fremstilling af sagen. Medlemmerne må samtidig give oplysninger om, *hvorvidt de i deres ledighedsperiode selv har søgt arbejde, samt hvor.*

Afdelingen bedes herefter at ville fremkomme med en udtalelse, bl.a. om hvilke foranstaltninger der er iværksat for at lære medlemmerne dansk.

Afdelingens svar med medlemmernes oplysninger og afdelingens indstilling til sagens afgørelse bedes herefter tilsendt kontoret, der

vil videresende sagen til hovedledelsens afgørelse og arbejdsdirektoratets orientering.«

I skrivelse af 26. juli 1979 meddelte Kvindeligt Arbejderforbund, Lyngbyafdelingen, det bistandskontor, A var tilknyttet, følgende:

»Medlemmet er stoppet for dagpenge grundet hun ikke kan tage arbejde for sproget, derfor udbetales der ikke dagpenge, før sagen kommer fra arbejdsdirektoratet.«

I skrivelse af 1. august 1979 meddelte arbejdsløshedskassens Lyngbyafdeling arbejdsformidlingen, at afdelingen gentagne gange havde bedt A om at gå på danskursus. Dette tilbud havde hun ikke villet tage imod, men svaret, »at det ikke kan være rigtigt, at man skal kunne tale dansk, for at få arbejde i Danmark.«

Den samme dag (1. august 1979) havde A en samtale med arbejdsdirektoratet, hvorefter der blev oprettet en klagesag. Om samtalen er anført følgende i en samtalerapport fra arbejdsdirektoratet:

» . . .

Hun har været i arbejde til slutningen af april 1979 og har fået udbetalt dagpenge for 1 dag i uge 22, 4 dage i uge 23 samt for ugerne 25–27.

Har herefter fået besked om, at der er stoppet for dagpenge, idet hun ikke kan sproget og dermed ikke kan tage arbejde.«

I skrivelse af 3. august 1979 rettede arbejdsformidlingen, Københavnsafdelingen, henvendelse vedrørende A og de 3 andre kvinder til De kvindelige Arbejderes Arbejdsløshedskasses hovedledelse og anmodede denne om at træffe afgørelse vedrørende dagpengeretten for de pågældende. Arbejdsformidlingen underrettede samtidig arbejdsdirektoratet.

I skrivelse af 6. august 1979 til arbejdsdirektoratet meddelte arbejdsløshedskassens hovedledelse følgende:

» . . .

Vi må være af den opfattelse, at medlemmerne, der ikke kan det danske sprog, ikke kan anses at være til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang, arbejdsløshedsloven forudsætter.

Hovedledelsen vil træffe den afgørelse, at der kan udbetales dagpenge indtil videre, men en forudsætning for fortsat dagpengeret må dog være, at medlemmerne tilmelder sig

et kursus i danskundervisning, og såfremt dette ikke er sket senest den 1. oktober 1979, vil medlemmerne ikke kunne modtage dagpenge fra denne dato, med mindre de ved dokumentation for mindst 5 ugers arbejde har bevist deres tilknytning til arbejdsmarkedet.

...«

I skrivelse af 12. august 1979 indbragte A hovedledelsens afgørelse for arbejdsdirektoratet.

I en skrivelse af samme dato klagede Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet til ombudsmanden over, at 9 tyrkiske kvinder fra Kvindeligt Arbejderforbund havde modtaget afgørelser af tilsvarende indhold som i hovedledelsens skrivelse af 6. august 1979 til A.

Med skrivelse af 17. august 1979 oversendte ombudsmanden forbundets klage til arbejdsdirektoratet til videre foranstaltning.

Arbejdsdirektoratet traf afgørelse i sagen vedrørende A i skrivelse af 26. september 1979 til A og anførte følgende:

»...

I denne anledning skal man meddele, at der ikke ved optagelse i en anerkendt arbejdsløshedskasse stilles krav om sprogkundskaber i dansk, men det er en forudsætning for udbetaling af dagpenge, at pågældende er arbejdssøgende hos arbejdsformidlingen og er rede til at overtage et passende arbejde, som måtte blive anvist.

Da der i den foreliggende situation har været rejst tvivl om, hvorvidt De var til rådighed i et omfang, så anvisning af arbejde kunne foretages, har arbejdsløshedskassen gjort dagpengeudbetalingen betinget af enten tilmelding til et danskursus, hvorved mulighederne for anvisning forbedres, eller 5 ugers uafbrudt arbejde, hvorved rådigheden for arbejdsmarkedet på rimelig måde demonstreres.

Direktoratet kan ud fra disse synspunkter tiltræde den af De kvindelige Arbejders Arbejdsløshedskasse trufne afgørelse.

...«

Ved skrivelse af 31. september 1979 klagede Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet for A til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen over arbejdsdirektoratets afgørelse. Forbundet anførte følgende begrundelse for klagen:

»...

I skrivelsen af 26. ds. gives A-kasseledelsen medhold, idet arbejdsdirektoratet lægger urigtige oplysninger i sagen til grund for sin afgørelse.

Det fremgår således af skrivelsen, at (A) den 29. juni i år af AF i København »blev forsøgt anvist arbejde« uden held, idet (A) »tilkendegav«, at hun hverken forstod eller talte dansk. Dette er positivt urigtigt. (A) er ikke blevet anvist arbejde denne dag eller senere og hun har ikke vægret sig imod nogen anvisning overhovedet – og således heller ikke under påberåbelse af sprogproblemer.

Som alle andre etsprogede, analfabetiske indvandrere har (A) aldrig modtaget elementærundervisning på sit modersmål eller dansk, idet man er udelukket fra det sidste uden elementærundervisning i det første. I modsætning til Sverige eksisterer der ingen tilbud om elementærundervisning på indvandrersprogene i Danmark.

Af direktoratets skrivelse fremgår også, at (A) skulle have afvist opfordringer til deltagelse i danskundervisning. Vi skal tillade os at skønne, at A-kasseledelsen og ikke (A) har misforstået situationen, idet vort medlem har søgt at bibringe kassen forståelse for, at hun som analfabet meget gerne vil modtage danskundervisning, men at hun (jvf. ovenfor) er udelukket herfra, indtil elementærundervisning på hendes modersmål etableres i Danmark. (A) har derimod, med henvisning til sine tidligere ansættelser påpeget, at hun hidtil har været anset for fuldt arbejdsdygtig på trods af erkendte sprogproblemer.

Omend disse sprogproblemer eksisterer, er det ganske udelukket, at vort medlem skulle have kunnet misforstå eller evt. endog vægre sig imod en anvisning, og vi skal med vort medlem tillade os at udtrykke undren over, at denne påstand dukker op i sagen, idet vi betragter den som injurerende, fordi den er egnet til at skabe indtryk af, at (A) skulle være en »vanskelig kunde«. Vi skal derfor anmode om, at den ansvarlige for denne frit opfundne og vildledende påstand tjenstligt tilrettevises, og at denne urigtige påstand lades ude af ankenævnets overvejelser.

Det fremgår af direktoratets skrivelse, at der »har været rejst tvivl« om, hvorvidt (A) var »til rådighed i et omfang så anvisning af arbejde kunne foretages«. »Tvivlen kan tilsyneladende alene være rejst af den pågælden-

de A-kasseledelse eller AF-kontoret og strider imod lovens § 62, hvor A-kassen påberåber sig stk. 5 som grundlag for særlige – og uopfyldelige – krav til den forsikrede. Heroverfor skal vi påpege:

At § 62, stk. 5, især tilsigter vægringsgrunde, som ikke andetsteds er tydeligt specificerede i loven. Det bør derfor af ankenævnet *afvises*, at stk. 5 af en A-kasse administrativt kan gives et sådant indhold, at forsikredes sprogkundskaaber jævnføres med vægring eller uarbejdsdygtighed (afgang fra arbejdsmarkedet), og som sådan lægges til grund for bortfald af den forsikredes rettigheder. Ud fra en rimelighedsbetragtning må det være klart, at en aktivt arbejdssøgende forsikret ikke kan afkortes i sine rettigheder med begrundelser uden for loven, eller kan pålægges særlige krav, som er uopfyldelige.

Ankenævnets opmærksomhed skal henledes på konsekvenserne for flere tusinde alfabetiske indvandrere i Danmark samt tale- og hørehæmmede danskere, hvis det knæsettes, at stk. 5 kan finde anvendelse på forsikrede, som enten aldrig har haft reel mulighed for at lære dansk eller som savner talens og hørelsens brug. Sagen har yderligere det generelle aspekt, som hidtil synes overset, at store grupper af andre udlændinge, som ikke normalt omtales »fremmedarbejdere«, ligeledes må nægtes arbejdsløshedsforsikring såfremt KAD's A-kasse gives medhold af ankenævnet. Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet finder, at det gode danske princip om lighed for loven ubetinget skal respekteres i alle samfundets led. Også derfor henstilles det til ankenævnet at omstøde A-kassens og arbejdsdirektoratets afgørelser i denne sag.

...«

Ankenævnet indhentede en udtalelse af 25. oktober 1979 fra arbejdsdirektoratet, der anførte følgende:

»... man skal meddele, at direktoratet har ment at måtte fastholde den trufne afgørelse.

Det bemærkes, at de af Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet anførte bemærkninger om De kvindelige Arbejders Arbejdsløshedskasses henvisning til arbejdsløshedslovens § 62, stk. 1, nr. 5, ikke ses at fremgå af kassens afgørelse af 6. august 1979.

Man skal i denne forbindelse anføre, at direktoratets afgørelse af 26. september 1979 er truffet på baggrund af direktoratets prak-

sis i medfør af arbejdsløshedslovens §§ 43, 44 og 62.

...«

Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen traf afgørelse i møde den 22. maj 1980 og meddelte afgørelsen ved skrivelse af 14. juli 1980.

Det var over for ankenævnet oplyst, at A havde fulgt danskundervisning i tiden fra den 3. september til den 23. november 1979 og fortsat fik dagpenge.

I sin afgørelse anførte ankenævnet følgende:

»...«

Nævnet finder, at vurderingen af, hvorvidt et medlem står til rådighed for arbejdsmarkedet, jfr. arbejdsløshedslovens § 62, stk. 1, nr. 5, må afgøres konkret i det enkelte tilfælde, og at resultatet af vurderingen bl.a. vil kunne gøres afhængig af, om medlemmet er rede til at udnytte foreliggende muligheder af uddannelsesmæssig, genoptræningsmæssig og omskolingsmæssig art.

Under henvisning hertil tiltræder nævnet arbejdsdirektoratets afgørelse af 26. september 1979.«

I skrivelse af 3. december 1980 klagede Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet for A til ombudsmanden over ankenævnets afgørelse.

I skrivelsen anførte forbundet bl.a. følgende:

»...«

Vi skal hermed bede ombudsmanden om at tage stilling i denne sag, og her kan anføres de argumenter, som er nævnt i et tidligere brev til ombudsmanden fra den 12. august 1979, nemlig at afgørelsen er et tydeligt eksempel på forskelsbehandling og diskrimination af udenlandske arbejdere i forhold til danske arbejdere. Desuden skal nævnes, at sagen ikke kun drejer sig om ovenstående kvinde, men hele sagen om de 9 tyrkiske kvinder, der fik frataget retten til understøttelse, fordi de ikke kunne tale dansk.

...«

I en udtalelse af 11. marts 1981 til ombudsmanden henholdt arbejdsdirektoratet sig til sine ovennævnte skrivelser af 26. september og 25. oktober 1979.

Ankenævnet henholdt sig i sin udtalelse af 1. april 1981 til sin afgørelse i skrivelsen af 14. juli 1980.

Den 19. maj 1981 drøftede ombudsmanden sagen på et møde med arbejdsdirektoratet og ankenævnet.

Ankenævnet oplyste på mødet, at ankenævnet kun havde behandlet 2 sager om sprogvanskeligheders betydning for retten til at modtage arbejdsløshedsdagpenge. Den 1. afgørelse blev truffet den 10. november 1977, og det principielle spørgsmål om begrænsning af den pågældendes ret til dagpenge, fordi et arbejdsforhold ikke havde kunnet etableres på grund af sprogvanskeligheder, bortfaldt i ankenævnet, da den pågældende i mellemtiden havde haft arbejde i en længere periode.

Det var nævnets opfattelse, at sager om sprogvanskeligheder i et vist omfang kunne sammenlignes med sager om kvinder, der bliver afskåret fra at modtage arbejdsløshedsdagpenge på grund af børnepasningsvanskeligheder, samt sager, hvor medlemmer vægrer sig mod at tage arbejde på grund af lang transporttid. Også i disse tilfælde vil der kunne stilles krav om, at de pågældende beviser deres tilknytning til arbejdsmarkedet ved 5 ugers uafbrudt arbejde – som betingelse for udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge.

Arbejdsdirektoratet oplyste, at det er sædvanligt, at der stilles krav om 5 ugers arbejde, når der opstår tvivl om, hvorvidt et medlem står til rådighed for arbejdsmarkedet. Set i forhold til de sædvanlige sager var de pågældende tyrkiske kvinder blevet bedre stillet, idet de havde en alternativ mulighed for at bevise deres tilknytning til arbejdsmarkedet – nemlig tilmelding til danskursus.

Arbejdsdirektoratet bemærkede i øvrigt, at sagen var opstået nogenlunde samtidig med, at der var blevet etableret betydeligt flere danskurser (§ 97 b-kurser for langtidsledige udlændinge) end tidligere, og det var direktoratets opfattelse, at der ikke opstod flere klagesager, fordi problemerne nu blev løst ved, at de pågældende udlændinge tilmeldte sig disse danskurser.

I en skrivelse af 27. maj 1981 oplyste arbejdsformidlingen i København, »at . . . (fiskehermetikfabrikken) den 27. juni 1979 indtelefonerede en ordre på 5 kvindelige arbejdere til forefaldende arbejde aflønnet med 33,98 kr. pr. time og en arbejdstid de 4 første ugedage kl. 7 til kl. 15.45 og om fredagen kl. 7 til kl. 14.30.

Det krævedes, at de kunne tale dansk.«

Ombudsmanden udtalte følgende i en skrivelse af 30. juni 1981 til Forbundet af Arbejdere fra Tyrkiet:

»Den foreliggende afgørelse er truffet på grundlag af § 62, stk. 1, nr. 5, i loven om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.v., jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 373 af 15. august 1980. Den nævnte bestemmelse, der har fået sin nuværende formulering ved lov nr. 229 af 6. juni 1979 (trådt i kraft den 1. juli 1979), indeholder den regel, at »dagpenge . . . ikke (må) udbetales til et medlem . . ., som af anden grund (end nævnt i nr. 1-4) ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet.«

Efter bestemmelsen i § 62, stk. 3, fastsætter arbejdsministeren efter forhandling med landsarbejdsnævnet de nærmere regler for anvendelsen af bestemmelsen i § 62, stk. 1. Nærmere regler om anvendelse af § 62, stk. 1, nr. 5, er imidlertid (endnu) ikke fastsat.

Der findes ikke i forarbejderne til bestemmelsen afgørende fortolkningsbidrag.

Jeg finder dog anledning til at pege på følgende:

I bemærkningerne til forslaget til den ovennævnte lov af 1979 anførtes bl.a. følgende: (Folketingstidende 1978-79, tillæg A, spalte 2696 f):

»På denne baggrund foreslås det, jfr. § 1, nr. 12, at ændre formuleringen af § 62, således at forudsætningen om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet fremgår klart af lovteksten, og således at det også af lovteksten fremgår, at der normalt ikke kan udbetales dagpenge under uddannelse. Samtidig foreslås der indsat en hjemmel til at udstede regler om, hvad der kræves, for at et medlem kan betragtes som stående til rådighed for arbejdsmarkedet. Det understreges, at der ikke hermed lægges op til væsentlige ændringer i forhold til den eksisterende praksis, men først og fremmest til en præcisering og tydeliggørelse af retstilstanden.

Bemyndigelsen vil blive anvendt til at udstede regler om forståelsen af begrebet »at stå til rådighed«. Den vil endvidere blive anvendt til at udstede regler om, i hvilke situationer og på hvilken måde der kan stilles krav til medlemmerne om at bevise deres tilknytning til arbejdsmarkedet, enten som betingelse for at genoptage

en dagpengeudbetaling, som er blevet standset på grund af manglende rådighed, eller i visse tilfælde som betingelse for, at dagpengeudbetaling kan påbegyndes. Sådanne krav, normalt om bevis gennem 5 ugers arbejde, stilles i praksis f.eks. i situationer, hvor det i forbindelse med sygdom er tvivlsomt, om medlemmet er til rådighed for arbejdsmarkedet i normalt omfang.«

Jeg finder endvidere anledning til at omtale arbejdsministerens besvarelse – under arbejdsmarkedsudvalgets behandling af lovforslaget – af udvalgets spørgsmål 3, 43 og 44. Ministeren anførte følgende (Folketingstidende 1978–79, tillæg B, spalte 1150 f):

» . . .

Formålet med ændringen af § 62 er at tydeliggøre retstilstanden ved at indsætte ordene »stå til rådighed for arbejdsmarkedet« i loven og ved at give hjemmel til udstedelse af administrative regler om, hvad der kræves for, at et medlem opfylder denne betingelse for at få udbetalt dagpenge.

Det væsentlige i denne sammenhæng er efter min mening muligheden for at udstede regler, idet selve rådighedskravet jo ikke er nyt. Det har – som forudsat i spørgsmål 43 – været indeholdt i kravet i § 57 om, at et medlem skal være ledigt for at kunne få dagpenge. Man kunne derfor godt have valgt at sætte hjemmelen til at udstede regler ind i § 57.

Jeg har imidlertid ment, at loven bliver klarere ved en ændring af § 62, der i forvejen handler om situationer, hvor medlemmer ikke kan få udbetalt dagpenge, fordi de ikke er i stand til at overtage arbejde og altså ikke er til rådighed for arbejdsmarkedet. Der ligger også en sproglig tydeliggørelse i dette. Ordene »til rådighed for arbejdsmarkedet« er nok i almindelig sprogbrug mere dækkende end »ledig« til at beskrive den realitet, der er tale om – at man for at få arbejdsløshedsdagpenge naturligvis skal være uden arbejde, men tillige have et sådant forhold til arbejdsmarkedet, at det manglende arbejde kan erstattes gennem dagpenge.

Jeg mener således, at »til rådighed for arbejdsmarkedet« er et udtryk, hvis generelle indhold forstås af alle. Det er derimod klart, at det enkelte medlem ikke ud-

fra disse ord til enhver tid kan bedømme sin situation og konstatere, hvad der skal til, for at rådighedskravet er opfyldt. Jeg lægger derfor stor vægt på muligheden for at udstede regler, der kan give en bred beskrivelse af området og dermed i videst muligt omfang at afgøre de tvivlsspørgsmål, som erfaringsmæssigt opstår.

Disse regler vil jo blive forhandlet med landsarbejdsnævnet, men jeg mener på forhånd at kunne nævne nogle eksempler på emner, som vil blive behandlet. Det drejer sig f.eks. om, hvad det er for et arbejde, medlemmet skal kunne overtage; på hvilke tider af døgnet og på hvilke tider af ugen; om medlemmet kan have andet arbejde samtidig med dagpengene; på hvilke betingelser dette kan ske, og om medlemmet kan melde sig til forskellige aktiviteter under ledigheden.

Jeg mener, det må ligge helt klart, at sådanne regler ikke kan indføres i selve loven, og jeg mener heller ikke, at der er noget principielt forkert i, at de fastsættes administrativt. Derimod mener jeg, det er en utilfredsstillende ordning, vi har i øjeblikket, hvor man er nødt til at gennemgå praksis for at finde ud af, hvordan retstilstanden er.«

Som til dels berørt af arbejdsdirektoratet i udtalelsen af 25. oktober 1980 til ankenævnet har det ved bedømmelsen af sagen betydning at betragte – ikke alene arbejdsløshedslovens § 62, stk. 1, nr. 5, og dens forarbejder isoleret – men også denne bestemmelse i sammenhæng med forskellige andre bestemmelser i arbejdsløshedsloven, navnlig:

§ 43, stk. 1 og 2:

»Medlemmer, som ikke har deres væsentligste livsophold ved erhvervsarbejde, eller som ikke kan anses for arbejdssøgende til regelmæssigt erhvervsarbejde, skal udtræde af kassen. . . .

Stk. 2. Medlemmer, som må anses for uegnet til regelmæssigt arbejde eller til samarbejde med arbejdsledere eller arbejdskammerater, skal udtræde af kassen.«

§ 44, stk. 2:

»Arbejdsdirektøren kan bestemme, at et medlem, om hvis ret til fortsat medlemskab der hersker tvivl, i indtil 1 år kan be-

vare medlemskab af kassen uden ret til dagpenge.«

§ 65:

»Hvis et medlems ledighed skønnes at blive af længere varighed, påhviler det arbejdsløshedskassen i samarbejde med arbejdsformidlingen at bistå medlemmet med at søge dets arbejdsevne og tilknytning til arbejdsmarkedet bevaret gennem udnyttelse af foreliggende muligheder af uddannelsesmæssig, genoptræningsmæssig og omskolingsmæssig art, jfr. § 43.

Stk. 2. Det påhviler kassen over for tilsynet, jfr. § 88, at dokumentere, hvilke foreliggende foranstaltninger af optræningsmæssig art der er anvendt af medlemmer, som ikke inden for det sidste år har haft en sammenlagt beskæftigelse af over 5 ugers varighed.

Stk. 3. Det påhviler endvidere kassen over for vedkommende arbejdsmarkedsnævn at redegøre for årsagerne til ledigheden for medlemmer, der ikke inden for de sidste 2 år har haft en sammenlagt beskæftigelse af over 13 ugers varighed, med henblik på en belysning af behovet for yderligere uddannelsesmuligheder m.v. inden for det pågældende faglige og geografiske område, jfr. § 8.

Stk. 4. Det påhviler medlemmerne at medvirke til tilvejebringelsen af de oplysninger, der er nødvendige for gennemførelsen af bestemmelserne i stk. 1-3.

Stk. 5. Nærmere regler fastsættes af arbejdsdirektøren efter forhandling med landsarbejdsnævnet.«

Denne lovbestemmelse fik sin nuværende udformning ved lov nr. 160 af 12. april 1978, der trådte i kraft den 1. juli 1978. I lovforslagsbemærkningerne til bestemmelsen (Folketingstidende 1977-78, tillæg A, spalte 3764) er anført følgende:

»Forslaget, der som nævnt i de almindelige bemærkninger, er udformet på grundlag af forslag fra Arbejdsformidlingsudvalget af 1975, tager sigte på i højere grad at inddrage arbejdsløshedskasserne i arbejdet med henblik på at søge erhvervsevnen opretholdt for medlemmer, hvis ledighed har været af længere varighed. Det forudsættes, at arbejdsløshedskassen senest efter 6 måneders ledighed sammen med medlemmet gennemgår hvilke

aktuelle muligheder, der findes og bør anvendes for at øge medlemmets muligheder for at komme tilbage til beskæftigelse på arbejdsmarkedet gennem deltagelse i uddannelse, træning, omskoling m.m.

Det påhviler arbejdsformidlingen gennem arbejdskonsulenter at vejlede kasserne i denne henseende.

Efter nærmere regler, der fastsættes af arbejdsdirektøren efter forhandling med landsarbejdsnævnet, skal kasserne over for tilsynsmyndighederne dokumentere, hvilke foranstaltninger af uddannelsesmæssig, genoptræningsmæssig eller omskolingsmæssig art, der er benyttet af medlemmer, hvis ledighed har oversteget en vis grænse.

Hvis medlemmet fortsat er ledigt i længere tid, skal kassen give vedkommende arbejdsmarkedsnævn en redegørelse med henblik på behovet for yderligere uddannelsesmuligheder m.v. inden for det pågældende faglige og geografiske område. Hensigten hermed er ikke at forsyne nævnene med oplysninger om enkeltpersoner, men alene at give dem præcist kendskab til omfang af og årsager til langvarig ledighed inden for de forskellige kasser; dette vil give nævnene et bedre grundlag for deres overvejelser om den arbejdsmarkedspolitiske tilpasning.

For at sikre, at de tilbud, der stilles til rådighed for de ledige, får virkning, er det nødvendigt, at de ledige i videst muligt omfang gør brug af disse muligheder. Det bemærkes i denne forbindelse, at det ifølge lovens § 43 er en betingelse for bevarelse af medlemskab af en anerkendt arbejdsløhedskasse – ligesom det i øvrigt anses for en betingelse for udbetaling af dagpenge, jfr. herved lovens § 57 – at medlemmet kan anses for arbejdssøgende til regelmæssigt erhvervsarbejde, det vil sige står til rådighed for arbejdsmarkedet.

Ved bedømmelsen af om denne betingelse er opfyldt med hensyn til bevarelse af medlemskab af en anerkendt arbejdsløhedskasse, bør der tages hensyn til, om medlemmet har udnyttet foreliggende egne uddannelsesmuligheder m.v.«

Den foreliggende sag rejser spørgsmål om, hvorvidt (A) i juni måned 1979 måtte antages at stå »til rådighed for arbejdsmarkedet«. Såfremt dette ikke kunne antages, ville hun ikke umiddelbart være beret-

tiget til udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, jfr. lovens § 62, stk. 1, nr. 5.

Det forhold, der gav anledning til tvivl om, hvorvidt (A) opfyldte rådighedsbetingelsen, var arbejdsformidlerens mislykkede forsøg på at anvise (bl.a.) hende arbejde på fiskehermetikfabrikken . . . Jeg har forstået oplysningerne i sagen således, at det ikke lykkedes arbejdsformidleren at forklare (bl.a.) (A) om arbejdet på fiskehermetikfabrikken, og at en egentlig anvisning derfor aldrig fandt sted.

Arbejdsformidlingen forelagde herefter for De kvindelige Arbejderes Arbejdsløshedskasse spørgsmålet om, hvorvidt (bl.a.) (A) kunne anses for at stå til rådighed for arbejdsmarkedet i det omfang, arbejdsløshedslovgivningen forudsætter dette som betingelse for medlems- og dagpengeret. Arbejdsløshedskassen besluttede – efter at have undersøgt spørgsmålet – at standse udbetalingen af dagpenge med den begrundelse, at (A) ikke kunne tage arbejde, fordi hun ikke i tilstrækkeligt omfang forstod det danske sprog.

Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen har i afgørelsen af 22. maj 1980 anført, at vurderingen af, hvorvidt et medlem står til rådighed for arbejdsmarkedet, »må afgøres konkret i det enkelte tilfælde«; jeg forstår ankenævnets afgørelse således – også efter drøftelsen den 19. maj 1981 – at det er ankenævnets opfattelse, at det ikke kan stilles som et generelt krav for udbetaling af arbejdsløshedsdagpenge, at medlemmet kan det danske sprog (i et vist nærmere bestemt omfang).

Denne opfattelse giver mig ikke anledning til bemærkninger. Jeg kan i den forbindelse også pege på, at et sådant krav ville være uforeneligt med den måde, arbejdsløshedsforsikringslovens regler hidtil har været administreret på; jeg sigter herved til arbejdsministeriets regler af 29. juni 1973 om arbejdstilladelse til udenlandske arbejdstagere, pkt. 4.2., stk. 2, hvorefter det var en betingelse for meddelelse af arbejdstilladelse til udlændinge, at de var medlem af en anerkendt arbejdsløshedskasse. Og efter det almindelige gæstearbejdsstop fra november 1973 stilles samme krav i de undtagelsestilfælde, hvor der stadig meddeles arbejdstilladelse (til beskæfti-

gelse ved et bestemt arbejde og/eller hos en bestemt arbejdsgiver).

Når det således ikke kan stilles som et generelt krav for udbetaling af dagpenge, at de pågældende har et vist nærmere bestemt kendskab til det danske sprog, er spørgsmålet, hvilke konkrete omstændigheder der i øvrigt skal lægges vægt på, når det skal vurderes, hvorvidt udlændinge, som ikke kan dansk, eller som kun har et ganske begrænset kendskab til det danske sprog, står til rådighed for arbejdsmarkedet.

I der foreliggende tilfælde betragtede arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen det som tilstrækkeligt godtgjort, at (A) ikke stod til rådighed for arbejdsmarkedet, ved at arbejdsformidlingen »forsøgte forgæves at forklare medlemmerne hver for sig om arbejdet«, og ved, at arbejdsformidleren oplyste, at »de (tilkendegav), at de hverken kunne forstå eller tale dansk«.

Arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen var efter det oplyste på mødet den 19. maj 1981 ikke på det tidspunkt, da disse myndigheder traf afgørelse i sagen, i besiddelse af nærmere oplysninger om, hvorvidt den arbejdsgiver, som (bl.a.) (A) blev søgt anvist arbejde hos, mente at kunne beskæftige personer, som ikke kunne dansk. Direktoratet og ankenævnet havde således ikke grundlag for at anse det for udelukket, at arbejdsgiveren kunne beskæftige arbejdskraft, som ikke kunne dansk, og at (A) derfor ville kunne bestride det pågældende arbejde. Et arbejdsforhold kunne f.eks. have været etableret, såfremt arbejdsgiveren beskæftigede andre udlændinge, som kunne hjælpe de pågældende nyansatte med anvisninger m.v. Det fremgår i øvrigt af de akter, som jeg har modtaget fra arbejdsdirektoratet, at fiskehermetikfabrikken tidligere havde beskæftiget en af de kvinder, som blev for søgt anvist arbejde på fiskehermetikfabrikken.

Efter min opfattelse havde det været rigtigst, om arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen forud for afgørelserne af henholdsvis 26. september 1979 og 22. maj 1980 havde søgt afklaret de nærmere omstændigheder i for-

bindelse med forsøget på at anvise bl.a. (A) arbejde på fiskehermetikfabrikken.

Jeg har gjort arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen bekendt med min opfattelse.

Om arbejdsdirektoratets og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringens afgørelser skal jeg i øvrigt udtale følgende:

Jeg har som nævnt indhentet nærmere oplysninger fra arbejdsformidlingen om forsøget på anvisningen den 29. juni 1979. Af de oplysninger, jeg har modtaget, fremgår det som nævnt, at arbejdsgiveren havde anmodet om at få anvist 5 kvinder, som kunne dansk.

Det må efter min opfattelse forekomme overvejende betænkeligt at antage, at det forhold, at arbejdsformidlingen ikke fandt at kunne anvise bl.a. (A) et bestemt arbejde, hvor (en vis) kyndighed i dansk krævedes, var tilstrækkeligt grundlag for at antage, at (A) ikke stod til rådighed for arbejdsmarkedet. Ved bedømmelsen af dette spørgsmål burde (A's) forhold i øvrigt have været inddraget, herunder spørgsmålet om, hvorvidt det tidligere havde vist sig vanskeligt at anvise hende arbejde, samt den tid, hun havde gået arbejdsløs, eventuelt uden selv at forsøge at skaffe sig arbejde. For (A's) vedkommende var forholdet det, at hun så sent som 2 måneder tidligere havde vist sig i stand til – over en længere periode – at bestride et arbejde. Hun havde således sandsynliggjort sin tilknytning til arbejdsmarkedet; det forekommer mig i øvrigt vanskeligt at se, at hendes situation med hensyn til tilknytning til arbejdsmarkedet – hvis det var lykkedes hende at skaffe sig 5 ugers arbejde, da kravet herom blev rejst over for hende i sommeren 1979 – efter disse 5 ugers arbejde ville have stillet sig væsentligt anderledes, end den stillede sig i sommeren 1979.

Hertil kommer, at den trufne afgørelse – for både arbejdsdirektoratet og ankenævnet – måtte fremstå som en afgørelse, der dels reelt brød radikalt med en mangeårig praksis, hvorefter dagpengeretten for fremmedarbejderne ikke var blevet anfægtet på grund af sprogvanskeligheder, dels var af overordentlig principiel betydning, for så vidt som den, hvis den var blevet fulgt konsekvent op i praksis (hvad den efter det oplyste ikke er), kunne have fået

vidtrækkende betydning for et stort antal fremmedarbejdere. Efter min mening må det forekomme uheldigt, at arbejdsdirektoratet og ankenævnet således ved en enkeltafgørelse, der hvilede på et spinkelt grundlag, i virkeligheden greb ind i et generelt »fremmedarbejderpolitisk« spørgsmål, som efter sin art tilsagde grundige generelle overvejelser med medvirken af andre myndigheder og – så vidt muligt – af fremmedarbejdernes organisationer.

Jeg har gjort arbejdsdirektoratet og ankenævnet bekendt med min opfattelse.

Som nævnt ovenfor modtog (A) også efter arbejdsløsheds-kassens afgørelse af 6. august 1979 arbejdsløshedsdagpenge, idet hun gennemførte et kursus i dansk i tiden fra den 3. september til den 23. november 1979. Da arbejdsdirektoratets og ankenævnets afgørelser således ikke har haft praktisk betydning for (A's) modtagelse af arbejdsløshedsdagpenge, har jeg ikke fundet at have fuldt tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre vedrørende arbejdsdirektoratets og ankenævnets afgørelser.

Jeg finder heller ikke at have helt tilstrækkelig anledning til i øvrigt at foretage videre på grundlag af sagen. Jeg henviser i den forbindelse til det, der er anført ovenfor om, at der kun har foreligget ganske få sager for arbejdsdirektoratet af denne art – og, så vidt jeg forstår, ingen sådanne sager efter den foreliggende – og til, at kurser for udlændinge i dansk sprog og danske samfundsforhold nu er udbyggede. De spørgsmål, som sagen har rejst, har derfor næppe længere nævneværdig praktisk betydning.

Sagen giver mig anledning til følgende mere generelle bemærkninger:

Som det fremgår af lovforslagene, jfr. ovenfor s. 33, er der til bestemmelsen i arbejdsløshedslovens § 62 knyttet en forudsætning om, at der – i overensstemmelse med, hvad jeg i tidligere sager har givet udtryk for over for arbejdsministeriet – gennem administrative bestemmelser sker en nærmere præcisering af begrebet »ikke står til rådighed for arbejdsmarkedet«. Sådanne regler er endnu ikke fastsat i henhold til § 62, stk. 3, jfr. stk. 1, nr. 5. Dette – efter min mening utilfredsstillende – forhold tilsiger efter min mening en vis forsigtighed med hensyn til gennem fortolk-

ning at gennemføre en forholdsvis bred anvendelse af § 62, stk. 1, nr. 5. Jeg har henledt arbejdsdirektoratets og ankenævnets opmærksomhed på dette forhold og henstillet til arbejdsministeriet, at udfærdigelsen af regler i henhold til § 62, stk. 3, jfr. stk. 1, nr. 5, søges fremskyndet mest muligt.«

Med skrivelse af 28. maj sendte arbejdsministeriet mig et eksemplar af arbejdsdirektoratets bekendtgørelse nr. 182 af 29. april 1982 om ledige arbejdsløshedskassemedlemmers forpligtelse til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet som betingelse for udbetaling af

dagpenge, samt et eksemplar af arbejdsdirektoratets vejledning af 29. april 1982 om anvendelse af reglerne i bekendtgørelsen.

I bekendtgørelsen og vejledningen er der sket en nærmere præcisering af »rådighedsbegrebet«, herunder vedrørende arbejdsløshedskassemedlemmers forpligtelser med hensyn til deres kontakt med arbejdsformidlingen.

Jeg meddelte herefter arbejdsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

Se i øvrigt beretningen for 1976, sag nr. 52.

1-5. *Udtalt over for ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen, at det forekom mig tvivlsomt, om der havde været tilstrækkeligt grundlag for at sidestille et arbejdsløshedskassemedlems forhold i forbindelse med et anvist arbejde med en egentlig arbejdsvægning og dermed udelukke medlemmet fra retten til arbejdsløshedsdagpenge i 5 uger.*

Henstillet til ankenævnet at tage sagen op til fornyet overvejelse under hensyn til nogle nærmere angivne synspunkter. (J. nr. 1981-138-02).

A klagede over, at ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen havde tiltrådt afgørelser truffet af arbejdsdirektoratet og af Specialarbejdernes arbejdsløshedskasses hovedledelse, hvorefter han skulle udelukkes fra arbejdsløshedsdagpenge i 5 uger fra 30. januar til og med den 4. marts 1978.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at arbejdsformidlingen i Thisted den 26. januar 1978 tilsendte A et anvisningskort med anmodning om, at han påbegyndte arbejde på en virksomhed i Hanstholm den 30. januar 1978 kl. 15.30.

Den 30. januar 1978 rettede A henvendelse til arbejdsformidlingskontoret, og han oplyste ved denne henvendelse, at han ikke var interesseret i fabriksarbejde og ikke var interesseret i den arbejdstid, der var gældende for det anviste arbejde (kl. 16.00 - 24.00). Ved afslutningen af samtalen på arbejdsformidlingskontoret lovede han dog, at han ville påbegynde det anviste arbejde.

A mødte herefter samme dag på det aftalte tidspunkt op på virksomheden, hvor han rettede henvendelse til formanden, B. Om den

samtale, A herefter havde med B, havde A i en skriftlig erklæring, som var vedhæftet arbejdsformidlingens indberetningsskema af 13. februar 1978, oplyst følgende:

» . . .

Jeg mødte som aftalt og henvendte mig til (B) og under samtalen udtalte jeg, at hvis der bød sig andet arbejde, som jeg var mere interesseret i, tog jeg det, da jeg ikke er vant til at arbejde i branchen og efter det udtalte (B), at firmaet ikke var interesseret i at ansætte mig.

. . . «

Arbejdsformidlingen anførte i indberetningen af 13. februar 1978 følgende om A's samtale med formanden på virksomheden:

» . . .

Den 13. januar 1978 kontaktede arbejdsgiveren telefonisk kontoret og oplyste, at arbejdsforholdet ikke kom i stand. Pågældende var mødt som aftalt med kontoret. Medlemmet kontaktede herefter formanden og udtalte, at han var meget utilfreds med at skulle påtage sig arbejdet. Da pågældende videre

udtalte, at han ved først givne lejlighed ville forlade arbejdet, havde man fra firmaets side gjort pågældende opmærksom på, at man – grundet hans negative holdning til arbejdet – ikke ønskede at ansætte ham.

...«

Arbejdsløhedskassens Hanstholm-afdeling indsendte sagen til arbejdsløhedskassens hovedledelse med følgende udtalelse:

»Efter afd. har modtaget medl. svar på indberetningen fra A.F. af 1. februar 1978, kan vi ikke se at medl. har haft en i lovens forstand fyldestgørende grund til ikke at påbegynde det anviste arbejde.

Vi vil dog påpege, at det i sig selv ikke bør være grundlag for indgreb i medl. dagpengeret, fordi han udtaler til fabrikkens ledelse, at såfremt han finder et andet job, da vil forlade det anviste arbejde . . . , forsåvidt dette ikke bliver brugt i gentagelsestilfælde fra medl. side.

Vi mener ligeledes, at ledelsen på fabrikken nok burde have sagt til (A), at han bare kunne gå i gang, og så kunne de se tiden an, indtil han fandt et andet job.

Men da der i den aktuelle sag er en ret så stor uoverensstemmelse mellem A.F., virksomheden og medl. forklaring, mener vi ikke vi fra afd. side kan komme med nogen indstilling, og vi kan blot til slut oplyse, at vi har stoppet for udbetaling af dagpenge til medl. fra og med den 30. januar 1978 og indtil sagen er afklaret.«

Specialarbejdernes arbejdsløhedskasses hovedledelse anførte i kassens afgørelse i sagen:

»...«

Det fremgår af sagen, at medlemmet ikke var interesseret i nævnte arbejde og slet ikke da arbejdet lå på tidspunktet fra kl. 16.00 til kl. 24.00.

Efter en samtale med arbejdsformidlingskontoret lover medlemmet, at han vil påbegynde det anviste arbejde, men arbejdsforholdet kom ikke i stand.

Da medlemmet ikke har overtaget det anviste arbejde og ikke i henhold til arbejdsløhedslovens bestemmelser har haft en fyldestgørende grund hertil, er kassens ledelse af den opfattelse, at medlemmet skal udelukkes fra dagpenge i 5 uger fra den 30. januar til og med den 4. marts 1978.

...«

A klagede til arbejdsdirektoratet over arbejdsløhedskassens afgørelse. Han anførte, at arbejdsløhedskassens afgørelse var truffet på grundlag af urigtige oplysninger fra arbejdsformidlingen, og fremhævede, at han ikke havde nægtet at påbegynde det anviste arbejde men alene havde givet udtryk for, at han – hvis han fik tilbudt et andet arbejde – nok ville tage det, idet han ikke var vant til at arbejde i fiskeindustrien, men inden for byggebranchen.

A's skrivelse til arbejdsdirektoratet var vedhæftet en kort gengivelse af samtalen på virksomheden, hvis rigtighed B med sin underskrift havde bekræftet; det var ikke i skrivelserne fremhævet, at B havde bekræftet denne gengivelse, hvori var anført følgende:

»Da jeg den 30. januar 1978 kl. 15.30 var på (virksomheden) angående et anvist arbejde fra arbejdsformidlingen i Hanstholm, havde jeg en samtale med (B) som forløb således:

(B) spurgte mig, om jeg var interesseret i arbejdet. Da jeg hertil svarede, at jeg nok tog noget andet arbejde, hvis jeg blev noget tilbudt. (B) svarede hertil, at så var firmaet ikke interesseret i at antage mig og ansættelsesforholdet blev således ikke til noget.«

Specialarbejdernes arbejdsløhedskasses hovedledelse afgav en udtalelse til arbejdsdirektoratet i anledning af A's klage. Kassen anførte bl.a. følgende:

»...«

Da det af medlemmets klageskrivelse helt klart fremgår, at han til arbejdsgiveren – på spørgsmålet om hvorvidt han var interesseret i arbejdet – skulle have svaret, at han nok tog noget andet arbejde, hvis han blev noget tilbudt, og derfor efter kassens ledelses opfattelse selv med sine udtalelser har bevirket, at arbejdsforholdet ikke kom i stand, skal meddeles, at kassens ledelse må fastholde den . . . trufne afgørelse om udelukkelse.

...«

I en skrivelse til A meddelte arbejdsdirektoratet, at direktoratet efter det i sagen oplyste ikke havde fundet grundlag for at tilside-sætte hovedledelsens afgørelse, hvorefter A burde udelukkes fra ret til dagpenge i 5 uger fra den 30. januar 1978.

A indbragte arbejdsdirektoratets afgørelse for ankenævnet for arbejdsløhedsforsikringen. Han begrundede klagen bl.a. med, at

han ikke havde nægtet at tage imod det anviste arbejde, men at han alene havde svaret ærligt på et spørgsmål fra formanden på virksomheden, hvor han var blevet anvist arbejde.

Ankenævnet meddelte A følgende afgørelse:

»Ankenævnet finder, at medlemmet med sine udtalelser selv har været skyld i, at arbejdsforholdet ikke kom i stand.

Ankenævnet tiltræder derfor arbejdsdirektoratets afgørelse . . .«

Ankenævnet gengav i skrivelsen både arbejdsformidlingens opfattelse vedrørende samtalen på virksomheden og A's opfattelse således:

». . .

Den 31. januar 1978 kontaktede arbejdsgiveren telefonisk arbejdsformidlingen og oplyste, at arbejdsforholdet ikke kom i stand. Medlemmet var mødt op som aftalt med arbejdsformidlingen og havde kontaktet formanden. Til formanden havde medlemmet sagt, at han var meget utilfreds med at skulle påtage sig arbejdet. Da han endvidere havde udtalt, at han ved først givne lejlighed ville forlade arbejdet, havde man fra firmaets side gjort opmærksom på, at firmaet på grund af medlemmets negative indstilling ikke ønskede at ansætte ham.

Medlemmet har gjort gældende, at han under samtalen har sagt, at hvis der bød sig andet arbejde, som han var mere interesseret i, så ville han tage det, da han ikke var vant til at arbejde inden for fiskeindustrien. Herefter var firmaet ikke interesseret i at ansætte ham.

. . .«

Ankenævnet refererede i skrivelsen alene disse to opfattelser af, hvad der passerede den 30. januar 1978, men angav ikke nærmere, hvad nævnet lagde til grund for afgørelsen.

I skrivelserne til ombudsmanden anførte A, at der efter hans opfattelse var lagt forkerte oplysninger til grund ved sagens afgørelse. Han henviste i den forbindelse navnlig til, at formanden på virksomheden med sin underskrift havde attesteret hans opfattelse vedrørende samtalen den 30. januar 1978.

Arbejdsdirektoratet og ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen henholdt sig i ud-

talelser i anledning af klagen til ombudsmanden til de trufne afgørelser.

Under min behandling af sagen oplyste arbejdsformidlingskontoret i Thisted, at det var B, der den 31. januar 1978 telefonisk over for arbejdsformidleren i Hanstholm, refererede samtalen mellem A og ham den 30. januar 1978 på virksomheden. Arbejdsformidleren kunne dog ikke længere huske det nærmere indhold af telefonsamtalen.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»§ 63, stk. 1, nr. 1, i lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.v. (jfr. nu lovbekendtgørelse nr. 423 af 7. august 1981) indeholder følgende bestemmelser:

»Dagpenge må ikke udbetales til et medlem,

1. som uden fyldestgørende grund vægrer sig ved at overtage et passende arbejde, der anvises ham af arbejdsformidlingen, jfr. § 20, stk. 1, og for hvilket lønnen ikke er lavere end den, som efter overenskomst mellem arbejdsgivere og lønmodtagere gælder for tilsvarende arbejde,

. . .«

§ 26, stk. 3, i standardvedtægt for danske statsanerkendte arbejdsløsheds-kasser, der var gældende indtil den 1. juli 1979, indeholdt følgende bestemmelser:

»Såfremt en arbejdsvægning eller et arbejdsophør herefter anses for ikke fyldestgørende begrundet, kan der ikke ydes pågældende medlem dagpenge af kassen, forinden der er forløbet 5 uger regnet fra datoen for arbejdsophøret eller arbejdsvægningen. I gentagelsestilfælde må pågældende – medmindre der er forløbet 12 måneder efter datoen for seneste arbejdsophør (vægning) – have haft uafbrudt arbejde i mindst 5 uger, forinden der kan udbetales ham dagpenge.

Efter min opfattelse kan Deres forhold ikke betragtes som en egentlig arbejdsvægning i den forstand, hvori dette udtryk anvendes i arbejdsløshedslovens § 63, stk. 1, nr. 1. Som anført i de sager, der er gengivet i ombudsmandens beretninger for 1976, s. 197, og for 1979, s. 140, må udtrykket »vægning« i den nævnte lovtæst forstås således, at det i hovedsagen dækker den situation, at en person bevidst undla-

der at efterkomme en anvisning uden fyldestgørende grund («modvillig»).

Det spørgsmål, den foreliggende sag giver anledning til at bedømme, er derfor, om De under samtalen på (virksomheden) udviste et forhold, der kan sidestilles med en egentlig arbejdsvægring, således at lovbestemmelsen kan anvendes analogt – med den følge, at De med rette blev udelukket fra dagpengeret i 5 uger. Som anført i de tidligere nævnte ombudsmandssager, må en sådan sidestilling forudsætte, at handlemåden i alt væsentligt er lige så bebrejdesværdig som en egentlig vægring.

Jeg må forstå ankenævnets afgørelse således, at nævnet har lagt til grund, at der forelå ikke helt samstemmende forklaringer om forløbet af ansættelsessamtalen mellem Dem og formanden (B) på (virksomheden), og at ankenævnet ikke har ment at kunne lægge afgørende vægt på Deres gengivelse heraf. Som fremhævet ovenfor er den gengivelse af samtalen, som De fremsendte til arbejdsdirektoratet i forbindelse med Deres klage over arbejdsløhedskassens afgørelse, imidlertid tiltrådt af (B), og det er endvidere i forbindelse med min behandling af Deres klage til ombudsmanden over ankenævnets afgørelse oplyst, at arbejdsformidlingens kendskab til samtaleforløbet ligeledes hidrørte fra (B).

Under disse omstændigheder må det efter min opfattelse lægges til grund,

at De inden fremmødet på (virksomheden) den 30. januar 1978 rettede henvendelse til arbejdsformidlingskontoret, hvor De havde oplyst, at De ikke var interesse-

ret i fabriksarbejde (og navnlig ikke med den arbejdstid, der var gældende for (den pågældende virksomhed), men at De efter samtalen med arbejdsformidleren accepterede at påbegynde det anviste arbejde,

at De under samtalen på (virksomheden) på spørgsmål fra formanden om, hvorvidt De var interesseret i beskæftigelse på fabrikken, oplyste, at De ikke var vant til fabriksarbejde, og at De nok ville tage imod et eventuelt tilbud om arbejde inden for Deres gamle fag, og

at (virksomheden) på baggrund af Deres udtalelser ikke ønskede at ansætte Dem.

Det forekommer mig herefter tvivlsomt, om der har været tilstrækkeligt grundlag for at sidestille Deres forhold med en egentlig arbejdsvægring.

Jeg bemærker i denne forbindelse, at ankenævnet i tidligere sager, som synes at have lighedspunkter med den foreliggende sag, ikke har fundet det godtgjort, at medlemmet ved ansættelsessamtaler havde udvist forhold, der kunne medføre udelukkelse fra dagpengeret. Der henvises til de to sager, der er refereret i ankenævnets beretning for årene 1970–71, s. 37, henholdsvis beretningen for årene 1978–80, s. 101–104.

...

På denne baggrund har jeg fundet at burde henstille til ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen at undergive sagen en fornyet behandling på det nu foreliggende grundlag.

Jeg har udbedt mig underretning om, hvad der videre sker i sagen.«

1–6. *Udtalt, at et arbejdstilbud som viceværtmedhjælper til en ingeniør faldt udenfor, hvad der i forhold til ingeniøren kunne anses for et rimeligt tilbud om arbejde i den forstand, dette udtryk var anvendt i lovgivningen om arbejdstilbud til langtidsledige.*

Henstillet til et arbejdsmarkedsnævn at tage initiativ til, at der blev givet ingeniøren et nyt arbejdstilbud. (J. nr. 1980-64-052).

Ingeniør A klagede over, at arbejdsmarkedsnævnet for Vejle amtskommune ved skrivelse af 28. juli 1980 havde meddelt ham, at nævnet var af den opfattelse, at han havde fået

et rimeligt jobtilbud af arbejdsformidlingen i Kolding, der havde anvist ham arbejde som viceværtmedhjælper i Kolding kommunes

social- og sundhedsforvaltning (pensionistboliger).

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at ingeniør A, der var født i 1933, var maskiningeniør (Københavns Teknikum 1958). Hans sidste ansættelseforhold var i perioden 1. december 1973 til 31. juli 1977, da han var ansat på en maskinfabrik som leder af konstruktionsafdelingen, og i perioden 1. august 1977 til 31. januar 1978, da han var ansat i et selskab som leder af konstruktionsafdelingen.

Den 17. april 1980 modtog arbejdsformidlingen i Kolding fra Ingeniørernes arbejdsløshedskasse indberetningsskema (R 1) om, at ingeniør A ville miste retten til arbejdsløshedsdagpenge fra 1. august 1980. En arbejdskonkulent ved arbejdsformidlingen i Kolding havde herefter en drøftelse med ingeniør A den 28. april 1980. I den nedennævnte udtalelse af 22. juli 1980 fra arbejdsformidlingen til arbejdsmarkedsnævnets sekretariat er det oplyst, at ingeniør A under drøftelsen blev orienteret om arbejdstilbudsordningen. I udtalelsen er det endvidere anført, at det i den følgende tid (efter den 28. april 1980) ikke lykkedes at fremskaffe et jobtilbud til ingeniør A, som direkte sigtede mod en ledig med en uddannelse som hans.

Den 9. juli 1980 anviste arbejdsformidlingen ingeniør A en stilling som viceværtmedhjælper ved Kolding kommunes social- og sundhedsforvaltning (pensionistboliger). Ingeniør A blev tilsagt til at møde på arbejdspladsen den 11. juli 1980.

Ingeniør A mødte på arbejdspladsen og blev her nærmere orienteret om arbejdets karakter. I skrivelse af 11. juli 1980 til arbejdsmarkedsnævnet anførte ingeniør A, at arbejdet bestod i renholdelse, snekastning, hækkeklipping, rensning af forstoppede klosetter, udskiftning af vandhanepakninger m.m. Lønnen var opgivet til 38 kr. i timen. Ingeniør A anførte i øvrigt i skrivelsen til arbejdsmarkedsnævnet (bl.a.),

at jobtilbuddet lå arbejdsmæssigt meget fjernt fra, hvad der var rimeligt; han henviste til, at han er maskiningeniør, og at han i sine to sidste stillinger havde været ansat som leder af konstruktionsafdelingen;

at lønnen lå på under halvdelen af normal gage for ingeniører;

at accept af tilbuddet ville medføre overflytning til en anden arbejdsløshedskasse, og at han efter de 9 måneders ansættelse ikke ville kunne opnå arbejdsløshedsunderstøttelsens maksimale beløb.

I anledning af ingeniør A's klage modtog arbejdsmarkedsnævnet en udtalelse af 22. juli 1980 fra arbejdsformidlingen i Kolding. Arbejdsformidlingen oplyste, at ingeniør A havde fået oplyst, at arbejdet som viceværtmedhjælper bl.a. bestod i »undersøgelse af tekniske installationer, som blev meldt i uorden, herunder eventuelt afhjælpning (udskiftning af vandhanepakning, afhjælpning af forstoppelse i afløb med kulsyreepistol etc.), henholdsvis bestilling af håndværkere til at udføre pågældende arbejde, endvidere hjælp til renholdelse (fejning, hækkeklipping, snekastning etc.)«. Arbejdsformidlingen oplyste endvidere, at Kolding kommunes beskæftigelsessekretariat samme dag havde oplyst, at der ikke var udsigt til, at der i den nærmeste fremtid kunne fremskaffes jobtilbud, som ville stille krav om teknisk uddannelse. Arbejdsformidlingen tilføjede, at ingeniør A's klage havde været drøftet med Ingeniørernes arbejdsløshedskasse, som havde givet udtryk for, at kassen fandt, at ingeniør A under hensyn til, at han havde været ledig i 2½ år, burde have accepteret og tiltrådt det givne jobtilbud, som arbejdsløhedskassen fandt måtte anses for at være rimeligt. Arbejdsløhedskassen ville ikke støtte ingeniør A i en eventuel klage.

Arbejdsmarkedsnævnets sekretariat sendte med skrivelse af 23. juli 1980 ingeniør A's klage og udtalelsen fra arbejdsformidlingen i Kolding til medlemmerne af arbejdsmarkedsnævnets beskæftigelsesudvalg. Sekretariatet henviste til det, arbejdsformidlingen havde anført om drøftelsen mellem arbejdsformidlingskontoret og Ingeniørernes arbejdsløshedskasse. Sekretariatet bemærkede, at der »nok er tale om et jobtilbud, der ligger lige på kanten af det rimelige, men da arbejdsløhedskassen og kontoret er enige om, at det er et rimeligt jobtilbud, må man nok fastholde dette og give den pågældende besked om, at der ikke skal gives et andet jobtilbud.«

I skrivelsen af 28. juli 1980 meddelte arbejdsmarkedsnævnet for Vejle amtskommune ingeniør A, at nævnet var af den opfattelse, at han havde fået et rimeligt jobtilbud. Ingeniør A havde derefter ikke krav på et nyt

jobtilbud. Nævnet tilføjede, at Kolding kommune var villig til at give ingeniør A et job på linie med det tidligere anviste som viceværtmedhjælper.

I ingeniør A's klage til ombudsmanden redegjorde han bl.a. nærmere for sine sidste ansættelsesforhold og for sine økonomiske forhold. Ingeniør A henviste således til, at en teknikumingeniør med hans anciennitet ville have omkring 173.000 kr. i årlig bruttoindkomst (inkl. pensionsbidrag). De to arbejdstilbud, som han havde fået, aflønnedes med 38 kr. pr. time, dvs. ca. 100.000 kr. mindre om året end den løn, han ville kunne opnå som teknikumingeniør.

I en udtalelse i anledning af ingeniør A's klage til ombudsmanden oplyste arbejdsmarkedsnævnet for Vejle amtskommune, at ingeniør A's klage på ny havde været behandlet på et møde i arbejdsmarkedsnævnets beskæftigelsesudvalg den 14. januar 1981. Efter beskæftigelsesudvalgets opfattelse var sagen tvivlsom. Udvalget fandt imidlertid, at ingeniør A burde have accepteret det afgivne tilbud fremfor fortsat lediggang, også under hensyn til den særlige anvendelse man ville kunne gøre af ingeniør A's faglige kvalifikationer, og til de muligheder stillingen kunne indebære for senere mere kvalificeret beskæftigelse inden for kommunen.

I en skrivelse af 1. april 1981 til arbejdsministeriet anførte ombudsmanden bl.a. følgende:

»...

Den endelige afgørelse af, om der er givet et rimeligt arbejdstilbud, træffes af arbejdsmarkedsnævnet, jfr. § 11 i bekendtgørelse nr. 414 af 24. august 1978 om arbejdstilbud til langtidsledige.

Uanset dette finder jeg at burde anmode arbejdsministeriet om en udtalelse vedrørende det generelle spørgsmål om fortolkningen af bestemmelsen i bekendtgørelsens § 11, stk. 1, om, at arbejdstilbuddet skal være et i forhold til den enkelte langtidsledige rimeligt arbejdstilbud under hensyntagen til arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forudsætninger.

Jeg bemærker herved, at jeg på grundlag af mine foreløbige overvejelser af sagen må være tilbøjelig til at mene, at det arbejdstilbud som viceværtmedhjælper, som arbejdsformidlingen den 9. juli 1980

gav ingeniør (A), ret klart falder udenfor, hvad der i forhold til ingeniør (A) anses for rimeligt.

I forbindelse med arbejdsministeriets udtalelse beder jeg oplyst, om arbejdsministeriet eller arbejdsdirektoratet tidligere (bortset fra direktoratets »vejledning vedrørende administrationen af arbejdsløshedslovens § 97 B om langtidsledige«) – f.eks. i skrivelser til arbejdsmarkedsnævne, ved besvarelse af spørgsmål i folketinget (eventuelt spørgsmål fra folketingets arbejdsmarkedsudvalg) eller ved udtalelser om konkrete sager – har tilkendegivet principielle synspunkter vedrørende anvendelsen af bestemmelsen i bekendtgørelsens § 11, stk. 1.

...«

I en udtalelse af 19. juni 1981 anførte arbejdsministeriet, at det er »...begrænset, i hvilket omfang ministeriet kan bidrage til fortolkningen af § 11, stk. 1, ud over at henvise til lovforslagets bemærkninger herom ... samt arbejdsdirektoratets vejledning vedrørende § 97 b, som er omtalt i ombudsmandens skrivelse.

Under tilblivelsen af bekendtgørelsen og vejledningen blev det indgående drøftet, om man nærmere f.eks. ved typiske eksempler skulle beskrive, hvad der var et rimeligt tilbud, og der ikke var et rimeligt tilbud. En sådan eksemplifikation afstod man fra, idet det var den almindelige opfattelse, at der i rimelighedsbedømmelsen ville indgå for mange konkrete momenter, og at man derfor let kunne komme til på uheldig måde at begrænse det frie skøn, som det var overladt arbejdsmarkedsnævne at foretage.

Som et vigtigt supplerende synspunkt med hensyn til, hvor langt »ned« grænsen går for det rimelige, kan dog fremhæves, at det ved ordningens tilblivelse var en almindelig antagelse, som dog ikke blev eksplicit udtrykt, at et tilbud i sig selv ikke er rimeligt, blot fordi den pågældende rent faktisk har de arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forudsætninger for at kunne bestride arbejdet. I praksis er der tilsyneladende sket en vis glidning på dette punkt. . .

...«

Arbejdsministeriet vedlagde forskelligt materiale til belysning af tilkendegivelser fra

ministeriet eller arbejdsdirektoratet om anvendelsen af bekendtgørelsens § 11, stk. 1. (Noget af materialet er omtalt nedenfor).

I en skrivelse af 16. november 1981 til arbejdsmarkedsnævnet for Vejle amtskommune udtalte jeg følgende:

»1. Ved lov nr. 298 af 8. juni 1978 om ændring af lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.v. blev der i loven indsat bestemmelsen i § 97 b om arbejdstilbud til langtidsledige. Ved lov nr. 277 af 10. juni 1981 om arbejdstilbud til ledige, der trådte i kraft den 1. september 1981, blev kapitel 15 b (der bl.a. indeholdt § 97 b) i lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring ophævet. Loven om arbejdstilbud til ledige viderefører med nogle ændringer tidligere gældende jobtilbudsordning.

Efter § 97 b, stk. 1, påhvilede det arbejdsmarkedsnævnet, kommuner og amtskommuner at sørge for, at der blev givet (bl.a.) langtidsledige medlemmer under 60 år af en arbejdsløshedskasse et rimeligt tilbud om arbejde i mindst 9 måneder i god tid, inden retten til dagpenge ophører (26 ugers reglen).

Efter § 97 b, stk. 3, skulle arbejdsmarkedsnævnet i samarbejde med arbejdsformidlingen og arbejdsløshedskasserne søge at skaffe den langtidsledige et tilbud om arbejde. Hvis arbejdsmarkedsnævnet ikke kunne skaffe tilbud om arbejde, skulle bopælskommunen ifølge § 97 b, stk. 4, søge at give et arbejdstilbud inden for sit eget forvaltningsområde eller en anden offentlig eller offentligt støttet virksomhed eller institution. Var kommunen heller ikke i stand til at skaffe den langtidsledige et tilbud om arbejde, skulle amtskommunen efter § 97 b, stk. 5, give et arbejdstilbud inden for sit eget forvaltningsområde i en anden offentlig eller offentligt støttet virksomhed eller institution.

Arbejdsmarkedsnævnets afgørelse om, hvorvidt der er givet et rimeligt arbejdstilbud, kunne (kan) ikke indbringes for en højere administrativ myndighed.

2. Bemærkningerne til forslaget om ændring af lov om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.v. indeholder mere almindelige bemærkninger om hoved-

tankerne bag ordningen med tilbud om arbejde til alle langtidsledige. Specielt med hensyn til afgørelsen af om et tilbud om arbejde er rimeligt, er det i bemærkninger til lovforslaget (Folketingstidende 77-78, tillæg A, spalte 4826) anført, at arbejdsmarkedsnævnet skal tage et vist hensyn til den enkeltes arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forudsætninger, men den ledige må indstille sig på at få tilbudt et arbejde, der ikke ligger inden for pågældendes tidligere arbejdsområde.

I forbindelse med behandlingen i folketinget af lovforslaget besvarede arbejdsministeren et enkelt spørgsmål fra folketingets arbejdsmarkedsudvalg, der belyser, hvad der forstås ved et rimeligt arbejdstilbud.

På spørgsmålet fra udvalget om, hvorvidt en langtidsledig jord- og betonarbejder kunne tænkes at få anvist arbejde som pædagogmedhjælper, svarede arbejdsministeriet (Folketingstidende 77-78, tillæg B, spalte 1370-71):

»Med lovforslagets bemærkning i stk. 1 om, at den ledige må indstille sig på at få tilbudt et arbejde, der ikke ligger inden for pågældende arbejdsområde, menes, at de grænser, der sædvanligvis gælder for anvistning af arbejde, kan tænkes udvidet noget i det tilfælde, hvor der ellers ikke kan fremskaffes et arbejdstilbud.

Men som det nævnes i bemærkningerne, skal der ved tilbuddet om arbejde tages et vist hensyn til den enkeltes arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forudsætninger. Man må derfor nok regne med, at et eksempel, som anført i spørgsmålet, kun undtagelsesvis vil kunne forekomme, f.eks. hvis den pågældende langtidsledige har særlige forudsætninger for at påtage sig et sådant arbejde.«

3. I lovens § 97 b, stk. 10, var det bestemt, at arbejdsministeren fastsætter nærmere regler om støtteordningen og om administrationen af ordningen.

Sådanne nærmere regler blev fastsat i bekendtgørelse nr. 414 af 24. august 1978 om arbejdstilbud til langtidsledige.

Bekendtgørelsens § 11, stk. 1, indeholdt følgende bestemmelser:

»Arbejdstilbuddet skal så vidt muligt gives inden for den langtidslediges normale arbejdsområde. Det skal være et i for-

hold til den enkelte langtidsledige rimeligt arbejdstilbud, under hensyntagen til arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forudsætninger samt til afstand fra bopæl og andre personlige forhold.«

Arbejdsdirektoratet har endvidere udarbejdet en vejledning om administrationen af ordningen vedrørende arbejdstilbud til langtidsledige.

I vejledningen (s. 17) er det anført, at den langtidsledige ikke altid vil kunne få anvist et passende arbejde, jfr. arbejdsløshedslovens § 63, og heller ikke vil have krav herpå. Den ledige må derfor indstille sig på, at krav om et rimeligt tilbud ikke er identisk med krav om passende arbejde, og at den sædvanlige anvisningspraksis, hvor der tages hensyn til fag, uddannelse og tidligere erhvervs erfaring, derfor vil kunne fraviges.

4. Arbejdsministeriet har i udtalelsen af 19. juni 1981 i anledning af (A's) klage til ombudsmanden henvist til nogle artikler i AC-Debat nr. 4/1981 om jobtilbudsordningen.

I én artikel er omtalt en sag, hvor en langtidsledig forstkandidat i henhold til jobtilbudsordningen var anvist arbejde som skovarbejder. Arbejdsmarkedsnævnet for Århus amtskommune havde fundet, at arbejdstilbuddet var rimeligt.

I artiklen er det oplyst, at arbejdsministeren blev gjort bekendt med sagen, og at han derefter havde taget kontakt med vedkommende arbejdsformidling og arbejdsmarkedsnævnet. Dette havde til følge, at den pågældende langtidsledige forstkandidat havde modtaget støtte til at modtage tilbud om et arbejde som forstkandidat i en statsskov.

Arbejdsministeriet har telefonisk over for mig oplyst, at arbejdsministerens kontakt til arbejdsformidlingen og arbejdsmarkedsnævnet er sket uformelt, og at der ikke foreligger brevveksling mellem arbejdsministeriet og arbejdsformidlingen/arbejdsmarkedsnævnet.

I et interview i det samme nr. af AC-Debat har arbejdsministeren gjort nogle bemærkninger vedrørende den nævnte sag, og ministeren har karakteriseret det jobtilbud som skovarbejder, der var givet forstkandidaten, som et »grænsetilfælde«.

5. I forbindelse med behandlingen i folketinget af forslag til lov om arbejdstilbud til ledige (nu lov nr. 277 af 10 juni 1981) blev der af folketingets arbejdsmarkedsudvalg stillet spørgsmål til arbejdsministeren om, hvad et rimeligt arbejdstilbud er. Arbejdsministeren blev således bedt om at konkretisere begrebet »et rimeligt tilbud om arbejde.«

Arbejdsministeren oplyste i den anledning over for udvalget, at der kun havde været få sager vedrørende spørgsmålet, om et jobtilbud var rimeligt, til behandling i nogle adspurgte arbejdsmarkedsnævne, at et arbejdstilbud i praksis betragtes som rimeligt, hvis den langtidsledige ud fra egne fysiske og rent faglige forudsætninger er i stand til at klare det tilbudte job, og at de få sager, der havde været forelagt for nævnene, hovedsageligt havde drejet sig om langtidsledige, der på grund af helbreds mæssige forhold ikke havde haft forudsætninger for at klare jobbet.

Arbejdsministeren var af udvalget bedt om at give nogle eksempler på tilfælde, hvor et arbejdstilbud er rimeligt, henholdsvis ikke er rimeligt. Som eksempler på arbejdstilbud, som arbejdsministeren ikke fandt rimeligt, nævnte ministeren:

»...

Konkrete eksempler:

1. Medlem af Selvstændige Erhvervsdrivendes Arbejdsløshedskasse med skinnensår forsøgt placeret som køkkenmedhjælper på plejehjem. Forelagt AMN som fandt arbejdstilbuddet urimeligt af helbreds mæssige grunde.

2. Restauratør ønskede langtidsledig faglært murer og tømrer placeret ved reparationsarbejde i sin restaurant. Forelagt AMN, som fandt arbejdstilbuddet uden genoprætnings effekt.

Tænkte eksempler:

3. Medlem af Magistrernes Arbejdsløshedskasse placeret som rengøringsmedhjælper på amtssygehus.

4. Kvindeligt 57-årigt medlem af Handels- og Kontorfunktionærernes Arbejdsløshedskasse placeret ved snydning.

5. Medlem af Funktionærernes og Tjenestemændenes Fælles Arbejdsløshedskas-

se (50-årig tidligere overlærer) placeret på egen tidligere skole som pedelmedhjælper.

...«

I et andet spørgsmål fra arbejdsmarkedsudvalget blev arbejdsministeren spurgt, om der er tale om et rimeligt jobtilbud for en akademiker, der får tilbudt arbejde med fremstilling af chokolade.

Arbejdsministeren svarede:

»...«

den langtidsledige (må) i visse situationer være rede til at skifte fagområde, og der er i den forbindelse ikke i sig selv noget forkert i, at også en akademiker må skifte evt. til et ikke-akademisk område. Hvis der med det i spørgsmålet nævnte eksempel tænkes på ufaglært arbejde af udelukkende manuel og rutinepræget karakter, vil et sådant arbejde efter ordningens intentioner normalt ikke kunne betegnes som et rimeligt jobtilbud til en akademiker.

De hidtidige erfaringer viser, at omkring 90 pct. af de langtidsledige med en videregående uddannelse har fået et jobtilbud inden for vedkommendes eget eller et beslægtet fagområde.

...«

Forarbejderne til 1981-loven indeholder ikke i øvrigt bemærkninger til nærmere belysning af spørgsmålet om, hvad et rimeligt jobtilbud indebærer.

6. I henhold til § 6, stk. 1, i loven om jobtilbud til ledige har arbejdsministeren i bekendtgørelse nr. 431 af 20. august 1981 om jobtilbud til ledige fastsat nærmere regler om støtteordningen og administrationen af loven.

Bekendtgørelsen indeholder ikke (nye) bidrag til belysning af spørgsmålet om, hvad et rimeligt jobtilbud indebærer.

7. Som det fremgår af det foregående, indeholder hverken loven om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring eller den i henhold hertil udstedte bekendtgørelse nogen nærmere angivelse af, hvad »et rimeligt tilbud om arbejde« indebærer. Afgørelsen af, om et jobtilbud til en langtidsledig i et foreliggende tilfælde kan anses for rimeligt, beror derfor i væsentlig grad på en skønsmæssigt præget vurdering.

Forarbejderne til loven indeholder en vis angivelse af, hvilke hensyn der bør indgå i denne vurdering. Det fremhæves således på den ene side, at der skal tages et vist hensyn til den enkeltes arbejdsmæssige og uddannelsesmæssige forudsætninger, og på den anden side, at de grænser, der sædvanligvis gælder for anvisning af arbejde, kan tænkes udvidet noget i de tilfælde, hvor der ellers ikke kan fremskaffes et jobtilbud (se nærmere ovenfor under pkt. 2).

Disse elementer i den skønsmæssige vurdering genfindes i de administrative forskrifter, se ovenfor under pkt. 3.

Arbejdsministeriet har i sin udtalelse af 19. juni 1981 med bilag til ombudsmanden tilvejebragt yderligere materiale, der kan tjene til belysning af, hvad der nærmere ligger i »et rimeligt tilbud om arbejde«. Jeg sigter herved især til de konkrete og konstruerede eksempler på jobtilbud, som efter arbejdsministerens opfattelse ikke kunne anses for »et rimeligt tilbud om arbejde«, der blev fremdraget i forbindelse med folketingets behandling af den nu gældende lov nr. 277 af 10. juni 1981 om jobtilbud til ledige (ovenfor under pkt. 5).

På det således foreliggende grundlag må jeg efter min gennemgang af sagen være af den opfattelse, at det jobtilbud (som viceværtmedhjælper), som ingeniør (A) modtog den 9. juli 1980 af arbejdsformidlingen i Kolding, falder udenfor, hvad der i forhold til ham kunne anses for »et rimeligt tilbud om arbejde« i den forstand, hvori dette udtryk var anvendt i den dagældende bestemmelse i lovens § 97 b, stk. 1. Ved min bedømmelse har jeg også lagt vægt på forløbet af den konkrete sag om en forstkandidat, der er omtalt under pkt. 4.

Jeg finder derfor at måtte henstille til arbejdsmarkedsnævnet, at nævnet tager initiativ til, at der gives ingeniør (A) et nyt jobtilbud, nu efter reglerne i lov nr. 277 af 10. juni 1981 om jobtilbud til ledige.«

Sagen gav herefter anledning til yderligere brevveksling (bl.a.) mellem arbejdsmarkedsnævnet og mig. Ved beretningsårets udløb var brevvekslingen endnu ikke afsluttet.

2. Boligministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 14, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 6 sager inden for boligministeriets sagsområde; 4 af sagerne angik afgørelser, én sag et sagsbehandlingsspørgsmål, og én sag et generelt spørgsmål. To af sagerne er omtalt nedenfor.

2-1. *I anledning af klage over, at en kommunes beslutninger vedrørende inddrivelse af krav på tilbagebetaling af for meget udbetalt boligsikring ikke kunne påklages, henstillet til boligministeriet at overveje omfanget af klageadgangen efter bestemmelsen i § 63 i loven om individuel boligstøtte. (J. nr. 1981-784-17).*

A klagede bl. a. over, at en kommunes beslutninger vedrørende inddrivelse af krav på tilbagebetaling af for meget udbetalt boligsikring efter boligministeriets opfattelse ikke kunne påklages til amtmænd og til boligministeriet.

Bestemmelsen om adgang til at klage over kommunalbestyrelsens beslutninger om boligsikring fandtes i den tidligere boligsikringslovs § 14 og var uændret gentaget i den indtil 1. januar 1983 gældende lovs § 20, stk. 1, jfr. bekendtgørelse nr. 513 af 25. november 1980 af lov om boligsikring. Bestemmelsen har følgende indhold:

»Kommunalbestyrelsens beslutninger om boligsikring kan påklages til amtmænd, hvis afgørelse kan indbringes for boligministeren. I Københavns og Frederiksberg kommuner kan kommunalbestyrelsens afgørelse påklages til boligministeren.«

I tilknytning til denne bestemmelse fastsatte boligministeriet i cirkulære nr. 224 af 11. november 1976 (i pkt. 34) bl. a. følgende:

»Spørgsmålet om, hvorvidt tilbagebetaling skal ske kontant, afdragsvis eller ved modregning i løbende boligsikring afgøres endeligt af kommunalbestyrelsen.«

Denne bestemmelse er gentaget i det seneste cirkulære (nr. 165 af 28. september 1979) om boligsikringsloven (pkt. 27). Dog er der tilføjet følgende:

». . . men tilbagebetalingen, uanset hvorledes den sker, afpasses efter den pågældendes

økonomiske muligheder, jfr. cirkulærets pkt. 23.«

I cirkulærets pkt. 23, som der henvises til, er anført, at tilbagebetalingskravet »bør søges afviklet gennem rimelige afdrag i forhold til den pågældendes økonomi.«

I en udtalelse af 16. oktober 1981 i anledning af A's klage anførte boligstyrelsen bl.a. følgende:

»Boligministeriet og senere boligstyrelsen har altid opfattet denne bestemmelse som en bestemmelse, hvorefter rekursmyndigheden skulle afgøre, om der skulle ydes boligsikring i en angiven periode, herunder om allerede ydet boligsikring skulle tilbagebetales. Rekursmyndigheden skulle selvsagt også tage stilling til størrelsen af den boligsikring, der kunne ydes i den nævnte periode.

Når kravet er konstateret, er boligministeriet som udgangspunkt af den opfattelse, at boligtageren eller kommunalbestyrelsen har krav på øjeblikkelig opfyldelse af rekursmyndighedens afgørelse. Der er ikke og har aldrig i loven været bestemmelser om tilladelse til at afvikle kravet over en periode – men alene om, at kravet kan inddrives efter de regler, der gælder for inddrivelse af personlige skatter.

Når det i boligministeriets cirkulære siden 1976 har været anført, at kommunalbestyrelsens afgørelse vedrørende afviklingen af konstateret tilbagebetalingskrav endelig afgøres af kommunerne, er det udtryk for den opfattelse, at loven ikke giver boligministeriet be-

føjelse til at pålægge kommunalbestyrelsen at tillade en afviklingsperiode, som loven ikke indeholder bestemmelse om. Når det i boligministeriets cirkulærer om boligsikring, herunder det nævnte cirkulære af 28. september 1979, er anført, at tilbagebetalingskravet bør søges afpasset efter den pågældendes økonomiske situation, er der tale om vejledning om en retstilstand, som har udviklet sig ud fra rimelighedsbetragtninger og hensigtsmæssighed – og ikke som regler, der kan udledes af lovens bestemmelser.

Det har i praksis været accepteret, at tilbagebetalingskrav kunne afvikles over en periode, men hvorledes afviklingen skal ske i det enkelte tilfælde må bero på et konkret skøn over boligsikringsmodtagerens aktuelle økonomiske muligheder for at afvikle kravet uden at måtte lide urimelige afsavn. Et sådant skøn forudsætter et nøje kendskab til boligsikringsmodtagerens og hans husstands personlige forhold, som den stedlige kommunale administration må påregnes at have. Det bemærkes i denne forbindelse, at tilbagebetalingskravet ofte vedrører perioder, som ligger langt forud for det tidspunkt, hvor amtet eller boligstyrelsen træffer afgørelse om eventuel tilbagebetaling.

Rekursmyndigheden, der efter sagens natur ikke har samme muligheder som kommunalbestyrelsen for at kende den enkeltes situation, må foretage sin vurdering på grundlag af de foreliggende oplysninger fra boligsikringsmodtageren og kommunalbestyrelsen og vil derfor have vanskeligt ved at efterprøve rimeligheden af kommunalbestyrelsens skøn.

Hertil kommer, at i et tilfælde som det foreliggende, hvor den, der skal tilbagebetale, oppebærer bistandshjælp, vil statsamtets eller boligstyrelsens afgørelse af afviklingen af tilbagebetalingskravet i realiteten blive en vurdering af, hvor meget der i en given periode skal ydes i bistandshjælp. En afgørelse om, at der f.eks. kan ske modregning, vil nødvendigvis øge bistandshjælpen.

I skrivelse af 23. december 1981 anmodede jeg boligministeriets departement om at modtage oplysninger, om

1) der findes holdepunkter i utrykte forarbejder til boligsikringslovene til støtte for det synspunkt om begrænsningen i klageadgangen, der er kommet til udtryk i boligministeriets cirkulære nr. 224 af 11. november 1976

(og senere) og i boligstyrelsens udtalelse af 16. oktober 1981,

2) i hvilket omfang den nævnte retsopfattelse blev fulgt i administrativ praksis forud for udfærdigelsen af boligministeriets cirkulære fra 1976.«

I en udtalelse af 8. januar 1982 anførte boligstyrelsen følgende vedrørende de to nævnte spørgsmål:

»For så vidt angår det første punkt kan spørgsmålet besvares med et nej. Spørgsmålet har ikke været berørt i de forarbejder, som beror i ministeriet.

For så vidt angår spørgsmål 2, så gav boligministeriet også forud for udfærdigelsen af boligministeriets cirkulære fra 1976 på forespørgsel udtryk for den retsopfattelse, som er kommet til udtryk i cirkulæret. Når cirkulæret fra 1976 kom til at indeholde en passus om dette punkt, hang det sammen med, at man forud for udfærdigelsen af cirkulæret havde haft en række konkrete forespørgsler, og man på det grundlag fandt, at der var behov for en almindelig orientering af kommunerne om boligministeriets retsopfattelse på det pågældende punkt.«

I skrivelse af 25. januar 1982 meddelte boligministeriets departement mig, at departementet kunne henholde sig til det, boligstyrelsen havde anført i sin udtalelse af 8. januar 1982.

I en skrivelse af 26. maj 1982 til A udtalte jeg følgende:

»Bestemmelsen i boligsikringslovens § 20, stk. 1, der fastsætter, at »kommunalbestyrelsens beslutninger om boligsikring kan påklages til amtmanden...«, giver efter sin ordlyd ikke noget sikkert holdepunkt for den af boligministeriet anlagte fortolkning, hvorefter visse beslutninger ikke er omfattet af klageadgangen.

Som det fremgår af det foregående, er boligministeriets opfattelse begrundet i en henvisning til, *dels* at spørgsmålet om fastsættelse af en tilbagebetalingsordning med henblik på gennemførelsen af et tilbagebetalingskrav ikke er nærmere reguleret i boligsikringsloven, og at klageadgangen efter lovens § 20, stk. 1, kun kan antages at omfatte de beslutninger om boligsikring, der træffes af en kommunalbestyrelse i henhold til lovens øvrige bestemmelser, *dels* at rekursmyndighederne efter boligsikringslo-

vens § 20 (statsamtet og boligstyrelsen) ikke har særlige forudsætninger for at foretage en efterprøvelse af de lokale myndigheders skøn over boligsikringstagerens aktuelle økonomiske muligheder for at udvikle et tilbagebetalingskrav uden at måtte lide urimelige afsavn.

Efter min gennemgang af sagen har jeg ikke fundet fuldt tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at boligministeriet og boligstyrelsen – efter det oplyste igennem en længere årrække – har indtaget det standpunkt, at klageadgangen efter boligsikringslovens § 20 er undergivet den omtalte begrænsning. Da boligsikringsloven i øvrigt ophæves ved ikrafttrædelsen af lov nr. 64 af 10. marts 1982 om individuel boligstøtte, har jeg ikke fundet anledning til at foretage videre vedrørende dette spørgsmål.

Loven om individuel boligstøtte, der træder i kraft den 1. januar 1983, indeholder i § 63 følgende bestemmelser:

»Kommunalbestyrelsens afgørelser om boligstøtte og lån efter §§ 48–50 kan indbringes for amtsankenævnet, i Københavns og Frederiksberg kommuner for boligministeren.

Stk. 2. Amtsankenævnets afgørelser kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed. Boligministeren kan dog optage en sag til behandling, når det skønnes, at sagen er af principiel betydning.

Stk. 3. Klage til amtsankenævnet eller boligministeren skal indgives inden 4 uger efter, at klageren har fået meddelelse om afgørelsen. Anmodning til boligministeren om optagelse af en sag til behandling i

medfør af stk. 2, 2. pkt., indgives inden for samme tidsfrist. Amtsankenævnet og boligministeren kan se bort fra overskridelse af fristen, når der er særlig grund hertil. For amtsankenævnets vedkommende træffes afgørelser herom af formanden for amtsankenævnet.

Stk. 4. Kommunalbestyrelsens og amtsankenævnets afgørelser skal indeholde oplysning om klageadgang og om frist for indbringelse af klagen.«

Denne bestemmelse rejser et helt tilsvarende fortolkningsspørgsmål som det, De har rejst for så vidt angår bestemmelsen i den gældende boligsikringslovs § 20, stk. 1.

Jeg har samtidig hermed henstillet til boligministeriet at tage dette fortolkningsspørgsmål op til overvejelse i forbindelse med udarbejdelsen af de administrative forskrifter, som jeg går ud fra vil blive udsendt i tilslutning til den nye lovs ikrafttræden. Jeg har herved peget på, at kompetencen som klageinstans nu er henlagt til amtsankenævnet, at der efter bistandslovens § 27 udtrykkeligt er tillagt amtsankenævnet kompetence til at tage stilling til klager over betalingsordninger, der er fastsat af det sociale udvalg med hensyn til tilbagebetalingskrav efter bistandslovens §§ 25 og 26, og at det på denne baggrund kan forekomme mindre velbegrunderet at overføre den indskrænkende fortolkning, som man hidtil har undergivet bestemmelsen i boligsikringslovens § 20, stk. 1, til også at gælde bestemmelsen i den nye lovs § 63.«

- 2-2. *Udtalt, at hverken boligministeriet eller byggestyrelsen i sine afgørelser som klageinstans vedrørende en byggesag tilstrækkeligt klart havde angivet at have realitetsbehandlet en indsigelse fra klageren om, at kommunens afgørelse i sagen var truffet på grundlag af »selvlavede regler«, der ulovligt havde erstattet skønsafvejningen, og at ministeriet og styrelsen, når sagen ikke blev hjemvist til fornyet behandling i amtsrådet, burde have henledt amtsrådets opmærksomhed på, hvorledes klagebestemmelsen rettelig skal forstås. (J. nr. 1981-1369-145).*

A klagede til mig over, at Frederiksborg amtskommune, byggestyrelsen og boligministeriets departement ved afgørelser af hen-

holdsvis 19. august, 21. september og 6. november 1981 afviste en klage fra ham over Hillerød kommune, byplan- og bygningsud-

valgets afslag på hans ansøgning om dispensation fra bygningsreglementets kap. 3.2.3., stk. 4 (vedrørende afstand fra naboskel), til opførelse af et drivhus på i alt 11 m² på A's ejendom.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A den 2. marts 1981 indgav ansøgning til Hillerød kommune om tilladelse til opførelse af et 11 m² stort drivhus på sin ejendom. Af ansøgningen fremgik, at drivhuset ønskedes placeret 80 cm fra naboskellet, og ansøgningen var vedlagt en erklæring fra A's nabo om, at han var indforstået med denne placering af drivhuset.

Hillerød kommune, byplan- og bygningsudvalget, meddelte ham ved skrivelse af 1. april 1981, at ansøgningen forudsatte dispensation fra afstandskravet på 2,5 m fra skel i bygningsreglementets kap. 3.2.3., stk. 4, idet drivhuset var for højt, og idet der på A's ejendom var opført en garage med en afstand fra skel, der var kortere end 2,5 m. Udvalget afslog samtidig at meddele ham dispensation fra afstandskravet under hensyn til »konsekvenserne og den hidtidige administrationspraksis«.

I skrivelse af 2. april 1981 rettede A på ny henvendelse til Hillerød kommune om sagen. A anmodede kommunen om at uddybe, hvad der skulle forstås ved »hidtidig administrationspraksis«, og oplyse, om Hillerød kommunes administrationspraksis svarede til de omkringliggende kommuners praksis.

Kommunens byplan- og bygningsudvalg meddelte ved skrivelse af 5. maj 1981 A, at dispensationskompetencen ved det bygningsreglement, der trådte i kraft den 1. februar 1977, var blevet henlagt til kommunalbestyrelsen i overensstemmelse med bestræbelserne på decentralisering og rationalisering. Det var således i vid udstrækning blevet overladt til de enkelte kommunalbestyrelser selv at fastlægge rammerne for meddelelse af dispensation. Det var efter udvalgets opfattelse i overensstemmelse med decentraliseringsbestræbelserne, at der kunne – og burde – være forskel kommunerne imellem ved praktiseringen af dispensationsbeføjelserne.

Med hensyn til administrationen af bestemmelserne i bygningsreglementets kap. 3.2.3. oplyste udvalget, at det i Hillerød kommune er opfattelsen, at bestemmelserne ikke bør fraviges – især ikke i nye parcelhusområder.

Udvalget havde ikke præcise oplysninger om, hvor mange afgørelser om dispensation fra bygningsreglementets kap. 3.2.3., udvalget havde truffet siden bygningsreglementets ikrafttræden den 1. februar 1977. Udvalget anslog, at der i det (nye) område, A's ejendom ligger i, havde været meddelt adskillige afslag på dispensationsansøgninger hovedsagelig vedrørende carporte og udhuse. Udvalget oplyste videre, at udvalget i tilfælde, hvor et byggearbejde havde været materielt eller formelt ulovligt, havde påbudt lovliggørelse heraf ved nedrivning.

En imødekommelse af A's dispensationsansøgning ville således efter kommunens opfattelse være i strid med, hvad kommunen hidtil havde ment var rigtigst, og med den fremgangsmåde, der hidtil var blevet fulgt i disse sager.

I forbindelse med en yderligere brevveksling med kommunen om sagen gjorde A bl.a. gældende, at dispensationssystemet i byggeloven forudsætter, at bygningsmyndighederne vurderer dispensationsansøgningerne som enkelttilfælde, og at det derfor må anses for at være i strid med loven, hvis en bygningsmyndighed anvender »selvlavede faste dispensationsregler«. Det var A's indtryk, at kommunen administrerede dispensationsbeføjelsen i strid med dette sidstnævnte princip.

I skrivelser senest 3. juni 1981 til Frederiksborg amtsråd indgav A klage »over sagsbehandling af dispensationsansøgning om opførelse af drivhus ...«. A fremhævede ligeledes i klageskrivelsen, at det var hans indtryk, at Hillerød kommunes byplan- og bygningsudvalg behandler dispensationsansøgninger i henhold til bygningsreglementets kap. 3.2.3. »efter selvlavede faste dispensationsregler«, og henviste herved bl.a. til, at A heller ikke under telefonsamtaler med kommunen havde kunnet få en konkret begrundelse for afslaget. På denne baggrund fandt A, at hans sag var blevet behandlet ukorrekt, og han anmodede amtsrådet om med udgangspunkt i sagsbehandlingen vedrørende hans ansøgning at undersøge og vurdere, om sagsbehandlingen af dispensationsansøgninger efter bygningsreglementets kap. 3.2.3. »foregår som det bør kunne forventes i Hillerød kommune«.

Frederiksborg amtsråd meddelte ved skrivelse af 19. august 1981 A, at det af bygge-

vens § 23, stk. 1, fremgår, at byrådets afgørelse kan påklages til amtsrådet, hvis afgørelsen efter klagemyndighedens vurdering har almen interesse eller videregående betydelige følger for klageren. Amtsrådet havde ikke, sådan som sagen forelå oplyst, fundet, at disse betingelser var opfyldt, og derfor ikke kunnet tage hans klage op til realitetsbehandling. (Amtsrådets afgørelse indeholdt således ingen stillingtagen til, hvorvidt klagebetingelsen »forståelse af loven eller af en i medfør af denne fastsat bestemmelse« efter § 23, stk. 1, var opfyldt, jfr. nedenfor).

Amtsrådet fandt det endvidere ikke muligt at foretage den af A ønskede generelle undersøgelse og vurdering af kommunens sagsbehandling i sager om dispensationsansøgninger. Amtskommunen bemærkede dog, at de af byrådet anførte generelle forhold (hensynet til konsekvenserne af en tilladelse) godt kan indgå ved bedømmelsen af dispensationsansøgninger sammen med vurderingen af de konkrete forhold på ejendommen.

Denne afgørelse påklagede A ved skrivelse af 4. september 1981 til byggestyrelsen. Han gjorde til støtte for sin klage bl.a. gældende, at det efter hans opfattelse var uacceptabelt, at kommunen havde nøjedes med en overfladisk sagsbehandling og begrundet afslaget med »hensyn til konsekvenserne« og »af hensyn til hidtidig administrationspraksis« uden at foretage en konkret vurdering ud fra hensigten med restriktionsbestemmelserne.

Byggestyrelsen meddelte ham herefter ved skrivelse af 21. september 1981, at amtsrådets afgørelser ifølge byggelovens § 23, stk. 2, kun kan påklages til byggestyrelsen, hvis afgørelsen omfatter spørgsmål om forståelse af byggeloven eller af en bestemmelse fastsat i medfør af denne. Styrelsen anførte videre:

»... at afgørelsen af, om der kan meddeles dispensation, beror på kommunalbestyrelsens skøn. I den forbindelse bemærkes, at man er enig med amtsrådets bemærkninger vedrørende kommunens sagsbehandling. Dispensationsadgangen tager sigte på afvigelser af mindre væsentlig betydning, som det skønnes rimeligt at tillade på grundlag af en konkret vurdering. Selv om en dispensation er en tilladelse, der meddeles efter en konkret bedømmelse af det enkelte byggeri, bør man være opmærksom på de konsekvenser, som afgørelsen kan få for andre sager.

...«

Byggestyrelsen anførte, at styrelsen derfor ikke havde fundet, at byggelovens betingelser for at påklage afgørelsen var opfyldt, og at styrelsen herefter ikke kunne foretage sig videre i sagen.

Denne afgørelse påklagede A ved skrivelse af 23. september 1981 til boligministeriets departement. Han henviste i skrivelsen til de medsendte bilag, der bl.a. omfattede A's skrivelser til Hillerød kommune og klageskrivelserne til amtskommunen og byggestyrelsen.

Departementet meddelte i skrivelse af 6. november 1981 A, at departementet ikke havde fundet grundlag for at ændre byggestyrelsens afgørelse og derfor ikke kunne foretage sig videre i sagen. Departementet gav i skrivelsen det ovenfor citerede afsnit i byggestyrelsens afgørelse og anførte, at byggestyrelsen »ikke i øvrigt« havde fundet, at betingelsen i byggelovens § 23 for at påklage afgørelsen var opfyldt og derfor ikke kunne foretage sig videre i sagen.

Derpå indgav A ved skrivelse af 21. november 1981 klage til mig over amtskommunens, byggestyrelsens og departementets ovennævnte afgørelser.

Hillerød byråd, byplan- og bygningsudvalget, anførte i en udtalelse, at udvalgets afgørelse af 1. april 1981 havde været baseret på en konkret vurdering af det ansøgte under hensyn til konsekvenserne af dispensation og den hidtidige administrationspraksis. Udvalget måtte derfor henvise til skrivelsen af 1. april 1981 til A og de uddybende bemærkninger, som blev meddelt ham ved skrivelse af 5. maj 1981.

Frederiksborg amtsråd bemærkede i en udtalelse, at amtsrådet ikke havde fundet, at der ved den for amtsrådet indbragte klage var rejst et fortolkningsspørgsmål, som amtsrådet havde kunnet realitetsbehandle på grundlag af bestemmelsen i byggelovens § 23, stk. 1, 1. pkt. Endvidere havde amtskommunen ikke fundet, at de øvrige betingelser i byggelovens § 23, stk. 1, for at påklage kommunens afgørelse havde været opfyldt, og amtsrådet havde derfor ikke taget realitetsstilling til A's påstand om, at kommunen havde truffet sin afgørelse på grundlag af »selvlavede regler«. Amtsrådet havde dog på baggrund af A's bemærkninger og anmodning om en nærmere undersøgelse af Hillerød kommunes dispensationspraksis med udgangspunkt i hans sag fundet anledning til at

bemærke, at amtsrådet ikke kunne efterkomme dette ønske, og i forbindelse hermed fandt amtsrådet det rigtigst at oplyse A om lovgrundlaget for dispensationsagers behandling.

Byggestyrelsen oplyste i en udtalelse, at en klage over retlige mangler ved en kommunes afgørelse, herunder at der ikke er udøvet et individuelt skøn ved kommunens behandling af dispensationsansøgninger, af byggestyrelsen anses for at være omfattet af klageadgangen efter byggelovens § 23, stk. 1, 1. pkt., og stk. 2, 1. pkt.

I byggestyrelsens afgørelse af 21. september 1981 var der således blevet taget stilling til A's klage over, at Hillerød kommunes afgørelse var truffet som et udslag af »selvlavede regler«. Styrelsen har herved henvist til bemærkningerne i 4. afsnit i afgørelsen (citeret ovenfor).

Styrelsen oplyste videre, at der i sager af denne art bl.a. lægges vægt på, at der som en bestanddel af det skøn, kommunalbestyrelsen bør udøve ved behandlingen af en dispensationsansøgning, også kan indgå en politisk fastlæggelse af visse overordnede vejledende retningslinjer. At sådanne overordnede retningslinjer er udstukket kan næppe anses for betænkeligt, hvis muligheden for, at der efter en konkret vurdering af den enkelte sag kan meddeles dispensation, ikke er udelukket.

Da byggestyrelsen ved sin afgørelse af 21. september 1981 ikke havde fundet holdpunkter for at antage, at kommunen i den foreliggende sag havde udelukket et individuelt skøn, henviste byggestyrelsen til, at også afgørelsens konsekvenser for andre sager kunne indgå i den konkrete bedømmelse.

Byggestyrelsen anførte videre, at styrelsen, for så vidt angår kommunens udøvelse af skønnet, ikke havde fundet, at byggelovens betingelser for at påklage afgørelsen i øvrigt var opfyldt.

Departementet henholdt sig i en udtalelse til byggestyrelsens ovennævnte udtalelse.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Frederiksborg amtskommunes, byggestyrelsens og boligministeriets afgørelser i sagen er truffet på grundlag af bestemmelsen i § 23, i byggeloven. Efter denne bestemmelses stk. 1 kan en kommunalbestyrelses afgørelse på grundlag af byggeloven

(bl.a.) påklages til amtsrådet, »hvis afgørelsen omfatter spørgsmål om forståelse af loven eller af en i medfør af denne fastsat bestemmelse«.

Ifølge bestemmelsens 2. stk. kan amtsrådets afgørelse under samme betingelser påklages til boligministeren (dvs. byggestyrelsen og derpå til boligministeriets departement).

Byggestyrelsen og boligministeriets departement har i udtalelserne til mig tilkendegivet, at udtrykket »forståelse af loven eller af en i medfør af denne fastsat bestemmelse« i byggelovens § 23 skal forstås således, at ikke blot fortolkningsspørgsmål i snæver forstand kan påklages, men også spørgsmål, om der i øvrigt er retlige mangler ved den kommunale afgørelse.

Jeg har ikke bemærkninger hertil.

Hillerød kommunes afgørelse om at afslå Deres ansøgning om dispensation fra bygningsreglementets kap. 3.2.3. om naboafstand er truffet på grundlag af bestemmelsen i byggelovens § 22. Efter denne bestemmelse kan der meddeles dispensation fra bestemmelser i loven og de i medfør af loven fastsatte bestemmelser, når det skønnes foreneligt med de hensyn, der ligger til grund for de pågældende bestemmelser.

Det følger af bestemmelsen i byggelovens § 23, at der ikke kan klages til amtskommunen, byggestyrelsen og departementet over, at kommunens udøvelse af det skøn, der omtales i § 22, ikke har været rimeligt eller hensigtsmæssigt.

I overensstemmelse med byggestyrelsens og departementets fortolkning af bestemmelsen i § 23 kan dispensationsafgørelser derimod påklages, for så vidt det gøres gældende, at skønsudøvelsen har været ulovlig, f.eks. fordi der ved skønsudøvelsen har været inddraget ulovlige kriterier, eller skønsafvejningen ulovligt har været begrænset eller afskåret. Der foreligger i så fald spørgsmål om, hvorvidt der er retlige mangler ved afgørelsen.

I Deres klageskrivelser til amtskommunen, byggestyrelsen og departementet gjorde De navnlig gældende, at afslaget var meddelt som en konsekvens af kommunens »selvlavede regler«, dvs., at skønsafvejningen efter Deres opfattelse ulovligt var blevet afskåret.

Det fremgår af Frederiksborg amtsråds afgørelse af 19. august 1981 samt af amtsrådets udtalelse til mig, at amtsrådet ikke har fundet, at Deres klageskrivelse rejste spørgsmål, som amtsrådet i henhold til byggelovens § 23 kunne tage stilling til. Efter det, der er oplyst i byggestyrelsens og boligministeriets, departementets udtalelser til mig må jeg derimod lægge til grund, at Deres klage over, at Hillerød kommune efter Deres opfattelse ulovligt havde erstattet skønsafvejningen med »selvklavede regler«, af begge disse myndigheder er blevet anset for at vedrøre et spørgsmål, der kunne påklages efter den nævnte bestemmelse. Jeg må endvidere lægge til grund, at byggestyrelsens og departementets afgørelser skal forstås som indeholdende en realitetsstillingtagen til dette klagepunkt.

På baggrund af det anførte har jeg ikke grundlag for at antage, at byggestyrelsens og departementets afgørelser i sagen ikke skulle være truffet på grundlag af en korrekt anvendelse af klagebestemmelsen i byggelovens § 23. At de pågældende myndigheder ikke på det foreliggende oplysningsgrundlag fandt, at Hillerød kommunes dispensationspraksis, som anført af Dem, bygger på en ulovlig indskrænkning af den individuelle skønsafvejning, og at

myndighederne herefter ikke fandt at kunne tage stilling til kommunens skønsudøvelse i den konkrete sag, kan ikke give mig grundlag for kritik.

Jeg må derimod finde, at hverken byggestyrelsens eller departementets afgørelser indeholder en tilstrækkelig klar angivelse af, at det nævnte klagepunkt er blevet realitetsbehandlet.

Jeg har gjort byggestyrelsen og boligministeriets departement bekendt med min opfattelse.

Det følger af det anførte, at amtsrådets afvisning af at behandle Deres klage beroede på en anvendelse af det ovenfor givne klagekriterium i byggelovens § 23, der ikke var korrekt. Efter min mening burde byggestyrelsen og boligministeriets departement derfor – såfremt sagen ikke fandtes at burde hjemvises til fornyet behandling i amtsrådet – have henledt amtsrådets opmærksomhed på, hvorledes klagebestemmelsen retteligt skal forstås.

Jeg har ligeledes gjort byggestyrelsen og boligministeriets departement bekendt med min opfattelse vedrørende dette spørgsmål. Jeg har endvidere sendt Hillerød kommune og Frederiksborg amtsråd en genpart af denne skrivelse.

...«

3. Energiministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 14, er der i beretningsåret realitetsbehandlet én sag inden for energiministeriets sagsområde. Sagen angik et generelt spørgsmål.

4. Finansministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 14, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 9 sager inden for finansministeriets sagsområde; 8 sager angik afgørelser, medens én sag angik et generelt spørgsmål. To af sagerne er omtalt nedenfor.

4-1. *Henstillet til finansministeriet, budgetdepartementet, at departementet i henhold til bestemmelserne i offentlighedslovens § 8, stk. 1, tog stilling til en anmodning om aktindsigt i en skrivelse med bilag fra formanden for bestyrelsen for Statsanstalten for Livsforsikring til finansministeren, der var sendt for bl.a. at søge udvirket, at ministeren tog initiativ til at gennemføre lovgivningsforanstaltninger. (J. nr. 1981-720-29).*

A klagede over, at Statsanstalten for Livsforsikring havde afslået at give ham aktindsigt i en skrivelse af 26. november 1980 fra formanden for statsanstaltens bestyrelse til finansministeren og et notat af samme dato, der var vedlagt skrivelserne. Han klagede endvidere over, at finansministeriet havde afvist at behandle en klage fra ham over statsanstaltens afgørelse vedrørende aktindsigtsspørgsmålet.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A i skrivelse af 2. maj 1981 til Statsanstalten for Livsforsikring anmodede om at blive gjort bekendt med en brevveksling mellem statsanstalten og finansministeriet vedrørende en anmodning fra statsanstalten »om en ændret status bl.a. under hensyn til mandssituationen«. Han bad i denne forbindelse specielt om at blive gjort bekendt med et notat af 26. november 1980, der var udarbejdet af direktionen i forbindelse med sagen.

I skrivelse af 26. maj 1981 afslog Statsanstalten for Livsforsikring A's anmodning om aktindsigt. Statsanstalten anførte i skrivelserne, at notatet måtte anses for omfattet af undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 3.

Denne afgørelse påklagede A i skrivelse af 28. maj 1981 til finansministeren, der i skrivelse af 10. juni 1981 meddelte ham, at ministeren ikke havde en almindelig adgang til at

ændre afgørelser, der var truffet af statsanstalten, herunder afgørelser vedrørende aktindsigt i medfør af offentlighedsloven.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Efter bestemmelsen i offentlighedslovens § 8, stk. 1, afgøres spørgsmål om meddelelse af oplysninger af den myndighed, som i øvrigt har afgørelsen af den pågældende sag (medmindre andet fastsættes af vedkommende minister).

I skrivelse af 22. juni 1981, hvorved ombudsmanden anmodede finansministeriet om en udtalelse i anledning af Deres klage, henlede ombudsmanden ministeriets opmærksomhed på den nævnte bestemmelse og bad ministeriet tage stilling til, hvorvidt bestemmelsen indebærer, at afgørelse (i første instans) vedrørende udlevering af det pågældende dokument burde være truffet af finansministeriet. Ombudsmanden bad i skrivelserne i øvrigt finansministeriet om nærmere at redegøre for, hvilken sag i finansministeriet det pågældende dokument var indgået i, samt for, hvad der nærmere var baggrunden for dokumentets afgivelse til finansministeriet.

Finansministeriet har i udtalelsen af 30. juni 1981 bl.a. oplyst, at skrivelserne af 26. november 1980 (og en senere skrivelse af 5. februar 1981) fra bestyrelsesformanden til finansministeren var af generelt orienterende karakter, og at skrivelserne ikke for-

udsatte nogen afgørelse i finansministeriet. Finansministeriet har endvidere oplyst, at skrivelserne derfor af ministeren blev overgivet til budgetdepartementet og efter en mundtlig drøftelse den 4. februar 1981 mellem bestyrelsesformanden og finansministeren henlagt uden yderligere sagsbehandling på budgetdepartementets sag om statsanstaltens organisation. Det er herefter finansministeriets opfattelse, at bestemmelsen i offentlighedslovens § 8, stk. 1, må føre til, at afgørelsen om aktindsigt med rette er blevet truffet af statsanstalten. Ministeriet har herved henvist til, at skrivelser af 26. november 1980 var af orienterende karakter og ikke forudsatte en afgørelse i finansministeriet, at statsanstalten ikke står i et generelt underordningsforhold til finansministeriet, og at statsanstalten har det bedste bedømmelsesgrundlag for behovet for hemmeligholdelse ud fra vurdering af de konkurrencemæssige forhold og forholdet til personalet i statsanstalten.

Efter min gennemgang af sagen, herunder af skrivelser af 26. november 1980 fra bestyrelsesformanden, notatet af samme dato, og bestyrelsesformandens senere skrivelse af 5. februar 1981, finder jeg at måtte lægge til grund, at formålet med den pågældende brevveksling har været ikke blot at orientere finansministeren om visse forhold vedrørende statsanstalten, men også at søge udvirket, at finansministeren tog initiativ til at gennemføre foranstaltninger, eventuelt i form af en lovændring, der i forskellige henseender kunne bedre statsanstaltens funktionsmuligheder.

På denne baggrund er det min opfattelse, at de pågældende dokumenter må siges at være indgået i en sag, der hørte under finansministeriets »afgørelse« i den forstand, hvori dette udtryk i bestemmelsen i offentlighedslovens § 8, stk. 1, må forstås, jfr. herved betænkning nr. 857/1978 om offentlighedslovens revision, s. 306 ff, med yderligere henvisninger. Jeg finder ikke, at

det, finansministeriet har anført i udtalelsen af 30. juni 1981, kan føre til noget andet resultat. Det er derfor min opfattelse, at afgørelsen af, hvorvidt Deres anmodning om aktindsigt i skrivelse af 2. maj 1981 kunne imødekommes, burde være truffet af finansministeriet og ikke af Statsanstalten for Livsforsikring.

Jeg har gjort Statsanstalten for Livsforsikring og finansministeriet bekendt med min opfattelse, men har ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at formulere denne som en kritik. Jeg har derimod henstillet til finansministeriet, at ministeriet i overensstemmelse med det anførte nu tager stilling til, hvorvidt Deres anmodning om aktindsigt bør imødekommes.

...«

På det foreliggende grundlag fandt jeg herefter ikke at burde tilkendegive nogen opfattelse af spørgsmålet om, hvorvidt anvendelsen af undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 3, havde en tilstrækkelig begrundelse i det foreliggende tilfælde, samt af spørgsmålet om finansministeriets adgang til at behandle klager over statsanstaltens afgørelser vedrørende aktindsigt.

I skrivelse af 28. oktober 1981 meddelte finansministeriet mig, at ministeriet havde genoptaget sagen og meddelt A følgende afgørelse:

»I skrivelse af 1. oktober 1981 har folketingets ombudsmand henstillet til finansministeriet, at ministeriet (i første instans) tager stilling til spørgsmål om udlevering af det pågældende dokument.

I denne anledning skal man meddele, at adgangen til aktindsigt i det foreliggende tilfælde findes at vige for væsentlige hensyn til det offentlige økonomiske interesser, bl. a. under hensyn til statsanstaltens konkurrenceforhold til private forsikringselskaber. Der henvises herved til offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 3.«

4-2. *Ikke fundet grundlag for at kritisere finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementets stillingtagen til spørgsmålet om oprykning af tjenestemandsansatte gymnasielektorer fra 31. til 34. lønramme, herunder at ministeriet normalt undlader at indgå aftale om at oprykke lektorer, der nærmer sig pensionsalderen. (J. nr. 1980-845-70).*

A klagede over,

1) at finansministeriet inden for de seneste år havde ændret (skærpet) sin praksis med hensyn til oprykning af tjenestemandsansatte gymnasielektorer fra 31. til 34. lønramme i strid med et løfte fra 1969 i forbindelse med tjenestemandsureformen, og

2) at finansministeriet undlod oprykning af tjenestemandsansatte over 60 år.

Forud for ændringerne i tjenestemandsløvgivningen i 1969 var tjenestemandsansatte adjunkter og lektorer i gymnasieskolerne placeret i 19. og 24. lønningsklasse. Der fandtes endvidere et antal lektorstillinger i 26. lønningsklasse, de såkaldte »superlektorer«. I centraladministrationen var tjenestemandsansatte sekretærer, fuldmægtige og ekspeditionssekretærer i almindelighed placeret i 19. og 24. lønningsklasse og kontorchefer i almindelighed i 26. lønningsklasse.

Ved ændringerne i tjenestemandsløvgivningen i 1969 blev tjenestemænd i stillinger, der hidtil havde været placeret i 19. og 24. lønningsklasse, herunder som nævnt gymnasieadjunkter og -lektorer, henført til lønrammerne 16, 21, 29 og 31, jfr. § 30, stk. 1, i lov nr. 13 (Lovtidende B) af 18. juni 1969 om tjenestemandslønninger m.m. og klassificering af tjenestemandstillinger i staten, folkeskolen og folkekirken. »Superlektorerne« blev henført til lønramme 34, og centraladministrationens kontorchefer i almindelighed til lønramme 36. Ministeren for statens lønnings- og pensionsvæsen (nu finansministeren) blev ifølge lovens § 30, stk. 4, bemyndiget til at oprette et antal stillinger ved bl.a. gymnasieskolerne i lønramme 36 (studielektorer).

Lønnings- og klassificeringslovens § 30, stk. 3, fik i overensstemmelse med et forslag fra tjenestemandskommissionen af 1965 følgende indhold:

»Ministeren for statens lønnings- og pensionsvæsen kan oprykke et antal af de i stk. 1 omhandlede tjenestemænd til lønramme 34, når de selvstændigt træffer afgørelse inden for væsentlige sagsområder eller bestrider et

arbejde, som forudsætter en betydelig specialviden, særlig pædagogisk indsigt eller andre tilsvarende særlige kvalifikationer.«

I sine bemærkninger til forslaget til denne bestemmelse anførte tjenestemandskommissionen af 1965 bl.a. følgende (betænkning 483/1969, 3. del, s. 140, 1. sp.):

» . . .

Det har vist sig ønskeligt at kunne oprykke særligt kvalificerede tjenestemænd, som er henført til de i stk. 1 og 2 omhandlede lønrammer, til højere aflønning. Det drejer sig om tjenestemænd, der i kraft af specialviden eller andre forhold varetager opgaver, som ligger ud over, hvad der normalt kræves af sådanne tjenestemænd, der ikke er ansat i chefstilling. Det foreslås derfor i stk. 3, at ministeren for statens lønnings- og pensionsvæsen skal kunne oprykke et antal af sådanne tjenestemænd til lønramme 34.

. . .«

Reglerne i lønnings- og klassificeringsloven gælder kun, indtil aftale måtte blive truffet i medfør af § 45 i tjenestemandsløven, jfr. lønnings- og klassificeringslovens § 1. I overensstemmelse hermed er flere af bestemmelserne i lønnings- og klassificeringsloven senere blevet afløst af aftaler indgået i medfør af tjenestemandsløvens § 45. Dette gælder dog bl.a. ikke bestemmelsen i lønnings- og klassificeringslovens § 30, herunder stk. 3, der således fortsat er gældende.

Baggrunden for indsættelsen af bestemmelsen om lovens gyldighedstid var de nye regler i tjenestemandsløvens §§ 45 ff, hvorefter løn- og andre ansættelsesvilkår for tjenestemænd fremover som udgangspunkt skulle fastsættes ved aftale mellem på den ene side ministeren for statens lønnings- og pensionsvæsen (nu finansministeren) og på den anden side de centralorganisationer, med hvilke der er indgået hovedaftale, jfr. lovens § 49.

Det fremgår af lovens § 46, at det er forudsat, at forhandlingerne i forbindelse med aftaleindgåelse og -fornylse for så vidt angår justering af tjenestemændenes lønvilkår

tager sigte dels på fastsættelse af et samlet beløb til justeringer – opgjort enten som et kronebeløb eller som en bestemt procentdel af den samlede lønsum – og dels på anvendelsen af det samlede beløb.

For så vidt angår anvendelsen af det samlede beløb til justeringer, fremgår det af forarbejderne til tjenestemandsløven, at der under forhandlingerne må søges tilvejebragt en passende balance mellem ændringer vedrørende de nedenfor nævnte forhold, idet summen af de hermed forbundne udgifter forudsættes at svare til det samlede beløb, som der ved aftalen er opnået enighed om at stille til rådighed:

- »a. ændring af tjenestemandstillingers klassificering,
- b. ændring af satser og gruppering vedrørende stedtillæg,
- c. ændring af satserne for ydelser, der må betragtes som arbejdsvederlag, og som ydes ud over den faste lønning,
- d. udgiftsforøgende ændringer af generelle bestemmelser vedrørende ansættelsesvilkår,
- e. generel justering af grundlønningerne.

...«

Efter tjenestemandsløvens § 46 er det som udgangspunkt overladt til parterne at træffe aftale, såvel om, hvor stor en del af det samlede beløb der skal afsættes til omklassificeringer, som om, hvilke stillinger der inden for rammerne af denne »pulje« skal søges omklassificeret.

Vedrørende de oprykninger til lønramme 34, der blev aftalt i de første år efter lovens ikrafttræden, henviste A i sin skrivelse til ombudsmanden til nogle oplysninger, som han havde modtaget fra Gymnasieskolernes Lærerforening, herunder en kopi af en skrivelse af 25. september 1975 fra Gymnasieskolernes Lærerforenings formand til et medlem, der bl.a. indeholdt følgende:

»...«

Alle de tjenestemandorganisationer, der senere skulle hente resultater hjem fra denne løfteparagraf, har haft store problemer – ikke mindst juristerne og officererne. GL – eller dengang Statsskolernes Lærerforening – havde en bedre forhåndsaftale end de øvrige, fordi vi ikke havde fået vore 26-lektorer i 36. lønramme. Det er rigtigt, at SL's formand en overgang regnede med, at aldersgrænsen

kunne komme helt ned på 52 år, men staten var fra starten karrig med stillingerne og ved den første oprykning, der først kom i foråret 1971, men med tilbagevirkende kraft til 1. januar 1970, blev reglen, at man skulle være fyldt 58 år 1. januar 1970 og have stået 5 år på sidste trin. Til gengæld fik vi oprykket så at sige alle, der opfyldte disse betingelser. Næste gang, nemlig i efteråret 1971, var alderen fortsat 58 år (pr. 1. januar 1971), men man skulle nu kun have stået 3 år på sluttrin. Igen oprykkede man de lektorer, der opfyldte betingelserne.

Da vi skulle oprykke tredje gang, nemlig pr. 1. april 1973, var staten helt umedgørlig. Staten ville ikke høre tale om automatik, AC, som vi jo forhandler igennem, skulle betale for alle oprykningerne af den pulje, der stilles til rådighed for individuelle omklassificeringer, og føjede dertil 2 betingelser, nemlig at der ikke måtte udnævnes tjenestemænd over 60 år, og at udnævnelserne ikke måtte ske efter et anciennitetsprincip, men skulle ske efter et kvalifikationskriterium.

Efter pres fra GL's og AC's side kom ingen af disse betingelser til at influere på udnævnelserne i GL's område.

Med de penge, der var til rådighed i puljen, kunne vi faktisk kun få 22–23 stillinger, men det lykkedes at få staten til at betale halvdelen, så vi fik 45 stillinger pr. 1. april 1973.

...«

Om de følgende års forhandlinger fremgik følgende af et internt notat fra finansministeriet af 4. november 1980:

»...«

Ved de hidtidige oprykninger var der ikke taget hensyn til, hvorvidt den pågældende lektor var over 60 år eller ej.

Imidlertid gav det forhold, at der skete omklassificering til en højere lønramme af tjenestemænd, der nærmede sig pensionsalderen, anledning til revisionsmæssig kritik. (2. revisionsdepartements skrivelse af 12. oktober 1972 til lønnings- og pensionsdepartementet; min bemærkning).

Dette medførte, at finansministeriet udsendte ... cirkulærskrivelse af 29. oktober 1974 om betydningen af en tjenestemand alder for gennemførelsen af ændret placering i lønrammen.

Dette cirkulære havde forinden udsendelsen været forelagt AC, der meddelte, at man ikke havde bemærkninger til det. (AC's skrivelse til finansministeriet af 15. oktober 1974; min bemærkning).

I 1975 blev fra GL og undervisningsministeriet indstillet, at 62 lektorer blev oprykket, hvilket svarede til antallet efter den hidtil anførte retningslinie. Man anførte i indstillingen, at de ældste i den omhandlede gruppe var fyldt 60 år, men at de alle havde været indstillet tidligere. Fra AC's side kunne man under hensyn til den afsatte puljes størrelse kun gå med til, at 19 stillinger oprykkedes, hvilket man ved forhandlingerne var enige om. Nogle af de omhandlede personer var over 60 år. Ved disse forhandlinger blev det endvidere meddelt AC, at man for fremtiden under hensyn til revisionskritik og under hensyn til cirkulærskrivelsen af 29. oktober 1974 ikke kan gå med til, at personer over 60 år blev omklassificeret fra lønramme 31 til lønramme 34. Dette gjaldt for alle persongrupper, som er nævnt i LKL § 30, stk. 3, jfr. stk. 1.

Ved forhandlingerne i 1977 var puljen af en sådan størrelse, at der var penge til oprykning af 7-8 lektorer. GL ønskede imidlertid disse penge anvendt til oprykning af lektorer, der var fra 61 til 68 år gamle. Under hensyn til cirkulæret af 29. oktober 1974 og det ved forhandlingerne i 1975 udtalte kunne vi ikke gå med hertil. Fra AC's side ønskede man imidlertid ikke pengene anvendt til omklassificering af yngre lektorer, og resultatet blev, at der ikke skete nogle omklassificeringer fra lønramme 31 til lønramme 34 af gymnasieområdets tjenestemandsansatte lektorer, men at pengene blev anvendt inden for andre af AC's grupper.

Ved forhandlingerne i 1980 kunne der inden for puljen omklassificeres 9 lektorer, og da de lektorer alle var under 60 år den 1. oktober 1980, blev dette accepteret herfra.

...«

Finansministeriets omtalte cirkulære af 29. oktober 1974 om betydningen af en tjenestemand's alder for gennemførelsen af ændret placering i lønramme indeholder følgende:

»1. Ved behandlingen af sager om besættelse af ledige stillinger, omklassificering af stillinger og oprykning af tjenestemænd, jfr. lønnings- og klassificeringslovens § 30, stk. 3, har det af finansministeriet været lagt til

grund, at højere lønrammeplacering af tjenestemænd, der nærmer sig pensionsalderen, normalt ikke bør finde sted.

2. Med udgangspunkt i konkrete sager, der har givet anledning til revisionsmæssig kritik, har finansministeriet overvejet spørgsmålet om eventuel fastsættelse af aldersmæssige betingelser for oprykning til højere lønramme.

Da der inden for tjenestemandsområdet gælder forskellige bestemmelser om pensioneringsalder, har man ikke ment, at der på nuværende tidspunkt burde fastsættes bestemte aldersgrænser, men skal henstille, at styrelserne såvel ved besættelse af ledige stillinger som ved fremsættelse af forslag om omklassificering af bestående stillinger almindeligvis følger det under punkt 1 nævnte synspunkt. I denne forbindelse henledes opmærksomheden også på den ved tjenestemandspensionslovens § 3 hjemlede adgang til afsked på grund af alder fra udgangen af den måned, hvori tjenestemanden fylder 60 år.

3. Som videreførelse af en praksis, der er fulgt i dele af lokalforvaltningen, vil der for hele tjenestemandsområdet i staten, folkeskolen og folkekirken kunne gøres en undtagelse fra den ovennævnte retningslinie. Individualiserede chefstillinger vil uden hensyn til indehavernes alder kunne foreslås oprykket til højere lønramme, når omklassificeringen er begrundet i en udvidelse af stillingernes indhold og omfang, efter at de er blevet besat med de nuværende indehavere.«

I skrivelsen af 12. oktober 1972 til lønnings- og pensionsdepartementet havde 2. revisionsdepartement (nu rigsrevisionen) henstillet, »at lønnings- og pensionsdepartementet ved fremtidige aftaler med de forhandlingsberettigede organisationer om dette spørgsmål tager sådanne forbehold med hensyn til personkredsen, at man undgår oprykninger, der i det væsentlige kun har pensionsmæssig betydning...«

I en skrivelse af 19. november 1980 til A anførte finansministeriet bl.a., at »nævnte cirkulærskrivelse praktiseres således, at der ikke længere indgås aftaler om individuelle oprykninger – herunder til aflønning efter lønramme 34 – af tjenestemænd, der er fyldt 60 år«.

I forbindelse med A's egne undersøgelser af sagen blev der den 11. februar 1981 af-

holdt et møde i finansministeriet mellem repræsentanter for ministeriet og AC. A deltog i mødet som repræsentant for AC. Ifølge AC's referat af mødet udtalte kontorchef B fra finansministeriet bl.a. følgende:

»... at finansministeriet havde spurgt ombudsmanden, om administrationen kunne anlægge en aldersgrænse for oprykningen. Ombudsmanden havde svaret bekræftende under den forudsætning, at der var mulighed for at fravige reglen i visse tilfælde, og (B) gjorde rede for et par tilfælde, hvor dette var sket. På et spørgsmål svarede han, at der naturligvis også inden for GL's område ville være mulighed for at fravige 60-årsreglen, men at det skulle være i ganske særlige tilfælde, og han tvivlede på, at der var mange af den slags tilfælde.

...«

I en udtalelse af i5. juni 1981 oplyste finansministeriet, at ministeriet med den nævnte udtalelse sigtede til en skrivelse af 1. april 1980 fra ombudsmanden til finansministeriet i en nærmere angiven sag. I den nævnte skrivelse udtalte ombudsmanden bl.a. følgende om finansministeriets cirkulære af 29. oktober 1974 om betydningen af en tjenestemand's alder for gennemførelsen af ændret placering i lønramme:

»...«

Finansministeriets udstedelse af det omtalte cirkulære nr. 227 af 29. oktober 1974 kan ikke give mig grundlag for at udtale kritik. Cirkulæret indeholder alene en *henstilling* til styrelserne om *almindeligvis* at følge det synspunkt, at »højere lønrammeplacering af tjenestemænd, der nærmer sig pensionsalderen, normalt ikke bør finde sted.« (fremhævet af mig). Som det ses, er der ikke ved henstillingen tilkendegivet en fast aldersgrænse som afgørende for spørgsmålet om højere lønrammeplacering. Jeg forstår tilkendegivelsen som alene gående ud på, at aldersmæssig nærhed af pensioneringsalderen bør tages i betragtning som et væsentligt hensyn imod højere lønrammeplacering ved de konkrete afgørelser herom (jo nærmere en ansøger til en avancementsstilling er ved pensionsalderen, desto større fortrin i kvalifikationer må han have for at kunne foretrækkes fremfor yngre medarbejdere). Og da det nævnte hensyns begrundelse må anses for saglig, kan denne opfattelse ikke kritiseres.

...«

I cirkulære nr. 47 af 11. marts 1980 (vedrørende betydningen af en tjenestemand's alder for gennemførelsen af ændret placering i lønramme) har finansministeriet i tilslutning til cirkulæret af 29. oktober 1974 og under henvisning til de i 1979 ændrede regler om førtidspensionering af tjenestemænd understreget, »at styrelserne på baggrund af de ændrede førtidspensioneringsregler bør være opmærksomme på betænkelighederne ved oprykning til højere lønramme af tjenestemænd, der er fyldt 60 år.«

I den foreliggende sag anførte A og Gymnasieskolernes Lærerforening nærmere følgende til støtte for A's ovenfor nævnte klagepunkter:

ad 1. Oprykning af gymnasielektorer til lønramme 34.

A og Gymnasieskolernes Lærerforening henviste til, at finansministeriet i forbindelse med forhandlingerne om en ændret tjenestemand'slovgivning i 1969 afgav et løfte til forhandlerne fra tjenestemand'sorganisationerne om, at alle gymnasieadjunker og -lektorer, der hidtil havde været placeret i 19. og 24. lønningsklasse, bortset fra enkelte undtagelser, kunne regne med en oprykning til den nye lønramme 34 efter et alderskriterium, og inden de opnåede pensionsalderen.

Som nævnt ovenfor blev »superlektorer« og kontorchefer, der hidtil havde været i samme (26.) lønningsklasse, ved tjenestemand'sreformen overført til henholdsvis 34. og 36. lønramme. Gymnasieskolernes Lærerforening havde accepteret dette mod, at finansministeriet til gengæld afgav nævnte løfte om oprykninger til lønramme 34 samt et løfte om oprettelse af nye stillinger i lønramme 36, studielektorer.

Det nævnte løfte fra finansministeriet om oprykninger blev ikke nedfældet i en egentlig aftale, men efter A's opfattelse måtte der findes et notat eller mødereferat i finansministeriet, hvoraf løftet fremgik.

Finansministeriet henviste heroverfor i sin skrivelse af 19. november 1980 til A til bestemmelsen i lønnings- og klassificeringslovens § 30, stk. 3, og forarbejderne hertil. Om de forudgående forhandlinger oplyste finansministeriet:

»... at der i forbindelse med forhandlingerne i tjenestemand'skommissionen om ud-

formningen af den omhandlede oprykningsbestemmelse fra finansministeriets side blev givet tilsagn om, at bestemmelsen for så vidt angik adjunkter og lektorer i gymnasieskolen ville blive praktiseret således, at disse tjenestemænd med hensyn til adgangen til oprykninger til aflønning efter lønramme 35 ville blive ligestillet med tjenestemænd i lønramme 16/31 i centraladministrationen.

For anvendelse af oprykningsbestemmelsen er det i øvrigt en forudsætning, at der ved de egentlige lønforhandlinger med tjenestemændenes centralorganisationer opnås enighed om at afsætte et beløb til ændringer i den lønmæssige placering af tjenestemandstillinger. Hvor stor en del af et sådant afsat beløb der skal medgå til oprykninger til lønramme 34 og fordelingen heraf på de enkelte personalegrupper i lønramme 16/31, fastlægges ved aftale mellem finansministeriet og Akademikernes Centralorganisation (tidligere Danske Statsemployemænds Samråd), der bl.a. repræsenterer Gymnasieskolernes Lærforening.

...«

Finansministeriet henviste til, at der ved omklassificeringsforhandlingerne siden 1971 var indgået aftaler om oprykning af et antal tjenestemandsansatte adjunkter/lektorer i gymnasieskolen til lønramme 34 i overensstemmelse med de nævnte retningslinjer.

A og Gymnasieskolernes Lærforening anførte endvidere, at A's synspunkter blev støttet af forløbet af forhandlingerne om oprykning til lønramme 34 de første år efter lønnings- og klassificeringslovens ikrafttræden.

Heroverfor anførte finansministeriet ifølge AC's referat af mødet den 11. februar 1981 i finansministeriet bl.a. følgende:

»...«

(B) var enig i, at det ved de første omklassificeringsomgange var foregået på den af ... (direktør i Gymnasieskolernes Lærforening; min bemærkning) beskrevne måde. Det hang sammen med, at der dengang var en rimelighed i systemet, som ikke kun GL-området, men samtlige områder fik at mærke. Man havde en række problemer, der skulle løses, uden at man havde en pulje til rådighed. Han kunne huske, at man for GL-områdets vedkommende havde gjort gældende, at der skulle bruges andre kriterier ved opryk-

ning end i administrationen, men han fandt ikke, at GL havde et retskrav på for fremtiden, at andre kriterier skulle anvendes for så vidt angår GL's medlemmer ved oprykning til lønramme 34.

...«

ad 2. Undladelse af oprykning af tjenestemænd over 60 år.

A anførte bl.a., at finansministeriets indførelse af denne aldersgrænse er vilkårlig og efter hans opfattelse ulovlig og i strid med det ovenfor under 1) omtalte løfte, for så vidt oprykningen ikke skete inden de ansattes 60. år.

Heroverfor anførte finansministeriet bl.a., at cirkulærskrivelsen var foranlediget af en af rigsrevisionen rejst kritik, og at den blev udsendt efter forudgående forelæggelse for tjenestemændenes centralorganisationer.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Ved § 26, stk. 15, i lov nr. 13 (Lovtildende B) af 18. juni 1969 om tjenestemandslønninger m.m. og klassificering af tjenestemandstillinger i staten, folkeskolen og folkekirken, som vedrørte stillinger ved statens gymnasieskoler, studenterkursus og kursus til højere forberedelseseksamen, placeredes i alt 171 stillinger som lektor, der hidtil havde været normeret i 26. lønningsklasse, med henvisning til lovens § 30, stk. 3, i lønramme 34. Alle øvrige stillinger som adjunkt/lektor, der hidtil havde været normeret i 19./24. lønningsklasse, placeredes i den såkaldte fælles akademiske lønramme, dvs. lønramme 16, 21, 29 og 31, jfr. nærmere lovens § 30, stk. 1 til 2.

Som tidligere omtalt hjemlede lovens § 30, stk. 3, at ministeren for statens lønnings- og pensionsvæsen under visse nærmere angivne betingelser kunne oprykke et antal af de i stk. 1 nævnte tjenestemænd (tjenestemænd i den fælles akademiske lønramme, herunder adjunkter/lektorer) til lønramme 34.

I skrivelse af 29. januar 1971 meddelte ministeriet for statens lønnings- og pensionsvæsen undervisningsministeriet, at man efter forhandling med Danske Statsemployemænds Samråd i medfør af den nævnte bestemmelse havde fastsat, at der ville kunne ske oprykning af bl.a. de lek-

torer ved statens gymnasieskoler og studenterkursus, som pr. 1. januar 1970 var fyldt 58 år og havde været sammenlagt mindst 5 år på slutløn i lønramme 31, henholdsvis 24. lønningsklasse. Oprykningerne havde virkning fra den 1. januar 1970. Siden da er spørgsmålet om oprykning som nævnt i lønnings- og klassificeringslovens § 30, stk. 3, blevet reguleret ved aftale mellem på den ene side finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, og på den anden side tjenestemændenes centralorganisationer, jfr. tjenestemandslovens §§ 45 ff.

Den første af disse aftaler, der blev indgået den 27. august 1971, indeholdt som § 15 en bestemmelse, hvorefter der ved statens gymnasieskoler og studenterkursus kunne gennemføres oprykning fra lønramme 16/31 til lønramme 34 af lektorer, som pr. 1. januar 1971 var fyldt 58 år og havde været sammenlagt mindst 3 år på slutløn i lønramme 31, henholdsvis 24. lønningsklasse. Ved de siden da indgåede aftaler har der alene kunnet opnås enighed om oprykning af et bestemt antal stillinger, jfr. nærmere ovenfor s. 56-57. Ved aftalefornyelserne pr. 1. april 1977 skete der dog på grund af manglende enighed ingen oprykninger fra den fælles akademiske lønramme til lønramme 34 inden for gymnasieområdet, se ovenfor s. 57.

Som det fremgår af det foregående er spørgsmålet om oprykninger af stillinger som adjunkt/lektor inden for gymnasieområdet m.v. fra den fællesakademiske lønramme til lønramme 34 – som forudsat ved tjenestemandslovens gennemførelse – siden 1971 sket ved aftale efter reglerne i lovens kapitel 10 (§§ 45 ff). Den ene part i sådanne aftaler (centralorganisationerne) falder uden for området for min virksomhed, og da aftalerne indgås mellem i princippet ligestillede parter, vil jeg kun kunne kritisere den aftalepart, der er omfattet af området for min virksomhed – her finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet – hvis der i forbindelse med aftaleindgåelserne foreligger særlige omstændigheder.

Ved min gennemgang af sagen har jeg ikke fundet, at dette er tilfældet.

Jeg skal herom nærmere bemærke følgende:

Som tidligere fremhævet indeholdt lønnings- og klassificeringsloven af 1969 som § 1 en udtrykkelig bestemmelse, hvorefter reglerne i denne lov kun gælder »indtil aftale måtte blive truffet i medfør af (tjenestemandslovens) § 45«, jfr. dog (tjenestemandslovens) § 46«. Denne bestemmelse indebærer bl.a. at reglerne i lønnings- og klassificeringsloven ikke kan anses som en retligt bindende begrænsning for, hvilke aftaler der kan indgås i medfør af de nævnte bestemmelser i tjenestemandsloven. Allerede af den grund finder jeg det upåkrævet at gå nærmere ind på, hvilke tilkendegivelser der under forhandlingerne i tjenestemandskommissionen måtte være givet fra repræsentanter for ministeriet for statens lønnings- og pensionsvæsen med hensyn til, hvilke resultater der kunne forventes opnået under kommende aftaleforhandlinger, idet sådanne tilkendegivelser for en retlig vurdering i hvert fald ikke på længere sigt ville kunne tillægges en mere bindende virkning for staten som aftalepart end de udtrykkelige bestemmelser i lønnings- og klassificeringsloven.

En gennemgang af sagen efterlader i øvrigt det indtryk, at det forholdsvis begrænsede antal omklassificeringer til lønramme 34, hvorom der er indgået aftale i de senere år, i væsentlig grad må tilskrives den omstændighed, at man fra lønnings- og pensionsdepartementets side fra første færd har indtaget det standpunkt, at oprykning til lønramme 34 principielt må anses som en personlig normering, således at der ikke uden ny omklassificering kan ske genbesættelse ved ledighed (regeneration). Som følge heraf har der kun kunnet gennemføres omklassificeringer som nævnt i lønnings- og klassificeringslovens § 30, stk. 3, inden for rammerne af det samlede beløb, som ved aftalefornyelserne afsættes til ændring af løn og andre ansættelsesvilkår, og ønskerne om sådanne omklassificeringer har måttet prioriteres over for de andre ændringer, som man har ønsket at tilgodese inden for disse rammer.

Ved forhandlingerne i 1977 var baggrunden for, at der ikke inden for gymnasieområdet skete oprykninger til lønramme 34 dog efter det oplyste, at man fra lønnings- og pensionsdepartementets side ik-

ke fandt at kunne medvirke til oprykning af lektorer i alderen 61–68 år, jfr. herved finansministeriets cirkulære nr. 227 af 29. oktober 1974. For så vidt angår dette forhold kan jeg henholde mig til den udtalelse, som ombudsmanden tidligere har afgivet om det nævnte cirkulære, som er gengivet ovenfor s. 58. Jeg finder dog anledning til i den foreliggende sammenhæng at tilføje, at cirkulæret inden udsendelsen havde været forelagt for bl.a. Akademikernes Centralorganisation, uden at dette

havde givet centralorganisationen anledning til bemærkning, og at der også i forbindelse med forhandlingerne i 1977 opnåedes enighed mellem finansministeriet og centralorganisationerne om indgåelse af aftale, idet det beløb, der under forhandlingerne fra organisationernes side havde været afsat til individuelle omklassificeringer til lønramme 34 inden for gymnasieområdet, i stedet blev anvendt til andre formål.«

5. Ministeriet for skatter og afgifters sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 43 sager inden for ministeriet for skatter og afgifters sagsområde; 4 sager hidrørte fra departementet for told og forbrugsafgifter, medens resten (39 sager) hidrørte fra skattedepartementets sagsområde.

Alle 4 sager fra *departementet for told og forbrugsafgifter* angik afgørelser; heraf var de tre truffet af departementet, medens den fjerde var truffet af nævnet vedrørende merværdiafgift m.v.

Af de 39 sager fra *skattedepartementets* sagsområde vedrørte de 21 sager departementet. To sager angik generelle spørgsmål; en af disse sager, der er omtalt nedenfor som sag nr. 5-2, angik spørgsmålet om en ændring af landsskatterettens forretningsorden vedrørende underretning til klagere. Den anden sag vedrørte forståelsen af statsskattedirektoratets cirkulære af 10. maj 1979 om forhøjelse af skatteansættelser, hvori indgår skønsmæssig vurdering af privatforbrugsposter.

17 sager angik afgørelser, som departementet havde truffet: to af disse sager angik stempelafgiftsspørgsmål, medens tre sager angik det samme arveafgiftsspørgsmål, som er omhandlet i folketingets ombudsmands beretning for 1971, s. 168-70, jfr. beretningen for 1972, s. 23, og beretningen for 1980, s. 24.

To sager angik sagsbehandlingsspørgsmål; én af sagerne, der er omtalt nedenfor som sag nr. 5-3, angik spørgsmålet om afviklingen af en samtale, som vedkommende i øvrigt mente at have fået løfte om.

4 sager vedrørte *statsskattedirektoratet*, heraf vedrørte to sager afgørelser, som direktoratet havde truffet; de to andre sager angik det generelle spørgsmål om indeholdelse af A-skat i nogle faglige organisationers udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser til medlemmer i form af lån. Disse sager, der er omtalt nedenfor som sag nr. 5-1, gav anledning til kritik af statsskattedirektoratet og skattedepartementet og en henstilling til ministeren for skatter og afgifter.

14 sager vedrørte *landsskatteretten*, heraf 12 sager landsskatterettens afgørelser. Én af disse sager, der gav anledning til kritik og henstilling, er omtalt nedenfor som sag nr. 5-4. To sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, heraf den ene landsskatterettens sagsbehandlingstid.

5-1. *I anledning af to klager over statsskattedirektoratets afgørelse om, at der skulle indeholdes A-skat ved udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser til medlemmerne af faglige organisationer, uanset om udbetalingen betegnes som lån, udtalte jeg, at jeg måtte finde det beklageligt, at statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981 var udformet så kategorisk, som tilfældet var.*

Henstillet til ministeren for skatter og afgifter, at statsskattedirektoratets cirkulære snarest muligt ændres således, at det klart kommer til at fremgå, at der ved bedømmelsen af de udbetalingsordninger, der er omfattet af cirkulæret, skal foretages en konkret vurdering i det enkelte tilfælde.

Endvidere henstillet til skattedepartementet at foranledige, at de to sager genoptages til fornyet behandling, således at der bliver foretaget en konkret bedømmelse af de forelagte låneordninger, og således at der, såfremt ordningerne ikke kan anerkendes som reelle, meddeles en nærmere begrundelse herfor.

Endelig udtalte jeg over for statsskattedirektoratet, at jeg måtte finde det beklageligt, at statsskattedirektoratets stillingtagen i den ene af sagerne, herunder udsendelsen af det omhandlede cirkulære, kom til at foregå på et tidspunkt, da en arbejdskonflikt var nært forestående, og da organisationen havde tilrettelagt udbetalingen af økonomisk bistand til medlemmerne i tillid til den hidtidige praksis. (J. nr. 1981-438-220 og 1981-655-220).

Den 28 maj 1982 skrev jeg således til ministeren for skatter og afgifter:

»I to tilfælde er der til ombudsmanden indgivet klage over statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981 om indeholdelse af A-skat ved udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser til lønmodtagere (SD-cirkulære 1981-9).

Der er tale om klager dels fra (A) for Dansk Typografforbund, dels fra advokat (B) for Foreningen af danske Lægestuderende.

Klagerne vedrører spørgsmålet om, hvorvidt og i hvilket omfang faglige organisationer kan yde lån til deres medlemmer under strejke- og lockoutsituationer uden herved at pådrage sig pligt til at indeholde A-skat af de udbetalte beløb.

I begge klager er der ud over klagen over cirkulærets indhold/formulering klaget over statsskattedirektoratets og skattedepartementets stillingtagen til de konkrete låneordninger, der er etableret eller påtænkt etableret af de omhandlede faglige organisationer.

Under hensyn til, at begge klagerne vedrører såvel indholdet som anvendelsen af statsskattedirektoratets nævnte cirkulære, har jeg fundet at burde behandle sagerne under ét.

1. Generelle bemærkninger vedrørende statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981.

Efter kildeskattelovens § 43, stk. 2, kan der efter nærmere bestemmelse af ministeren for skatter og afgifter til A-indkomst henregnes bl.a. »arbejdsløshedsunderstøttelse, strejke- og lockoutgodtgørelser samt sygeløn« (litra d).

Ved bekendtgørelse nr. 145 af 28. marts 1969, senest ændret ved bekendtgørelse nr. 601 af 22. december 1980, har ministeren for skatter og afgifter med hjemmel i § 43, stk. 2, truffet bestemmelse om, at »arbejdsløshedsunderstøttelse, strejke- og lockoutgodtgørelser til lønmodtagere...« skal henregnes til A-indkomst.

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at statsskattedirektoratet tidligere har godkendt, at lån, der ydes i konfliktsituationer (under strejke eller lockout) i hvert fald i et vist omfang må anerkendes som reelle lån i skatteretlig henseende, jfr. herved statsskattedirektoratets januar-instruktion 1977 vedrørende »Lån og understøttelser til strejkende«. I januar-instruktionen anføres bl.a. følgende:

»...«

En forudsætning, for at ydelserne kan anerkendes som lån, er, at der foreligger et bevisligt tilbagebetalingskrav, og at dette fra kreditors side holdes i live, så det ikke forældes.

Eftergivelse medfører indkomstskattepligt for modtageren på det tidspunkt, hvor eftergivelsen finder sted, og indkomstskattepligt vil ligeledes foreligge, hvis forældelse indtræder.

Såfremt ydelsen kun formelt er lån, medens det i virkeligheden ikke er hensigten at kræve beløbene tilbagebetalt, må indkomstskattepligt ligeledes anses at foreligge, og beskatning må ske i det indkomstår, hvor ydelsen er modtaget.

Foretages der ikke inddrivelse af tilgodehavenderne senest i forbindelse med låntagerens udtræden af foreningen eller død, kan der ikke antages at foreligge egentlige lån, og samtlige skete udbetalinger er i så fald indkomstskattepligtige for modtagerne.

En principbeslutning om, at beløbene agtes eftergivet fuldt ud, må sidestilles med en eftergivelse. Såfremt eftergivelsen af en del af beløbet reelt er betinget af efterfølgende beslutning, indtræder skattepligten for denne del dog først ved den endelige beslutning.

...«

Det er i instruktionen anført, at det ved ligningen for året 1977 for typograferne »må godkendes, at der foreligger et reelt lån, som ikke skal medregnes til den skattepligtige indkomst«.

Spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger A-indkomst, har navnlig på baggrund af Dansk Typografforbunds fremgangsmåde i forbindelse med ydelse af lån til medlemmer i konfliktsituationer været genstand for fornyede overvejelser, der mundede ud i statskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981.

I det nævnte cirkulære er det bl. a. anført, at »pligten til at indeholde A-skat gælder, uanset om udbetalingerne betegnes som lån«.

Cirkulæret har efter det oplyste forinden udsendelsen været forelagt skattedepartementet.

Efter cirkulærets ordlyd synes det at måtte lægges til grund, at statskattedirektoratet ikke i noget tilfælde kan anerkende udbetalinger i konfliktsituationer som lån i skatteretlig henseende, og at der således består en ubetinget pligt til indeholdelse af A-skat.

Begge klagere har klaget over, at statskattedirektoratet i cirkulæret i modsætning til tidligere synes at have lagt denne opfattelse til grund, jfr. herved nærmere nedenfor under pkt. II.

I forbindelse med behandlingen af klagen fra Dansk Typografforbund har statskattedirektoratet i en udtalelse af 8. maj 1981 til ombudsmanden bl. a. anført følgende:

»...«

Baggrunden for direktoratets standpunkt i sagen er følgende:

Kontingenter til fagforeninger og andre faglige sammenslutninger kan efter ligningslovens § 14, stk. 7, fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst. Erstatninger eller ydelser fra sådanne sammenslutninger til medlemmerne er efter samme bestemmelse skattepligtig indkomst, og ved kildeskattelovens § 43, stk. 2, litra d, er strejke- og lockoutgodtgørelser gjort til A-indkomst.

Bedømmelsen af, om en ydelse fra et fagforbund til deres medlemmer i en konfliktsituation i skattemæssig henseende må accepteres som et lån eller må anses at være strejke- eller lockoutgodtgørelse, må efter statskattedirektoratets opfattelse ske konkret på grundlag af samtlige foreliggende omstændigheder.

Der må således lægges vægt på såvel de formelle lånevilkår, dvs. afdrags- og forrentningsvilkår, sikkerhed m.v., som de reelle forhold i situationen. I en konfliktsituation er formålet med udbetalingerne til medlemmerne, at beløbene skal træde i stedet for løn, som først og fremmest anvendes til at dække det almindelige løbende forbrug. Der er således ikke tale om en typisk lånesituation. I lånekonstruktionen er der endvidere i en situation som den omhandlede det særlige, at medlemmerne i realiteten er både debitor og kreditor i retsforholdet.

Er der tale om ydelser i forbindelse med en konflikt, er de konkrete lånevilkår, som i øvrigt kan ændres af forbundsstyrelsen uden den enkelte debtors medvirken, efter statskattedirektoratets opfattelse ikke afgørende, idet der må foretages en helhedsbedømmelse af arrangementets reelle indhold og karakter.

...«

Skattedepartementet har i en udtalelse af 14. maj 1981 henvist til statskattedirektoratets nævnte udtalelse.

I sagen vedrørende Foreningen af danske Lægestuderende har skattedepartementet i en udtalelse af 5. marts 1982 yderligere udtalt, at der ikke generelt kan opstilles betingelser, som i alle tilfælde skal være afgørende for, om ydelsen betragtes som lån. Afgørelsen må bero på en afvejning i den konkrete sag. For så vidt angår enkelte elementer i eventuelle låneordninger, har skattedepartementet anført, at såvel spørgsmålet, om medlemmerne af foreningen i det konkrete tilfælde må antages at være både debitor og kreditor i retsforholdet, som spørgsmålet, om foreningen ensidigt kan ændre vilkårene for ydelserne, kun er ét af flere momenter, der må tages i betragtning ved afgørelsen af, om der kan antages at foreligge et reelt låneforhold.

Skattedepartementet har i udtalelsen i øvrigt anført, at en forenings kaution for lån til medlemmerne fra et pengeinstitut eller lign. normalt ikke kan anses for en skattepligtig ydelse for medlemmerne.

På baggrund af det anførte må jeg lægge til grund, at statsskattedirektoratet og skattedepartementet er enig i, at der principielt ikke er noget til hinder for, at en understøttelse i en konfliktsituation kan udbetales som et lån, at vurderingen af, om en låneordning i det enkelte tilfælde er reel eller ej, derfor må bero på en konkret vurdering af en række momenter, og at vurderingen af lånearrangementet i det enkelte tilfælde således er udtryk for en konkret bedømmelse.

Ligesom klagerne må jeg imidlertid finde, at denne opfattelse ikke er kommet til udtryk i cirkulæret, men at dette tværtimod efter sin ordlyd må forstås således, at lånearrangementer som de nævnte generelt ikke kan anerkendes som reelle.

Jeg må finde det beklageligt, at cirkulæret er udformet så kategorisk, som tilfældet er, og jeg skal derfor henstille til ministeren at foranledige, at cirkulæret af 27. marts 1981 snarest muligt ændres således, at det klart kommer til at fremgå, at der ved bedømmelsen af de udbetalingsordninger, der er omfattet af cirkulæret, skal foretages en konkret vurdering i det enkelte tilfælde – og tillige så vidt muligt med en nærmere angivelse af de elementer, der efter skattedepartementets og statsskattedi-

rektoratets opfattelse skal lægges vægt på ved den konkrete bedømmelse.

II. De konkrete sager.

a) (A's) klage for Dansk Typografforbund.

For så vidt angår den del af klagen, der vedrører formuleringen af statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981, henviser jeg til bemærkningerne ovenfor.

For så vidt angår den konkrete sag, har jeg lagt til grund, at (A's) klage navnlig vedrører det forhold, at statsskattedirektoratet i skrivelse af 2. april 1981 afslog at godkende den låneordning, der den 24. marts 1981 blev vedtaget af Dansk Typografforbund for forbundets medlemmer i strejke- og lockoutsituationer, og som indebar forskellige skærpede krav til låneafviklingen i forhold til tidligere. Jeg har endvidere lagt til grund, at klagen vedrører det forhold, at statsskattedirektoratet – i betragtning af den tid, sagen havde verseret i direktoratet, og på baggrund af skattemyndighedernes tidligere accept af typografforbundets låneordninger – i skrivelse af 17. marts 1981 til typografforbundet afviste at godkende den da eksisterende låneordning som reel, dvs. på et tidspunkt, da en arbejdskonflikt var umiddelbar forestående.

Baggrunden for disse klagepunkter er nærmere følgende:

Statsskattedirektoratet har i den ovenfor nævnte udtalelse af 8. maj 1981 mere generelt redegjort for omfanget af låneordninger i forbindelse med strejke- eller lockoutsituationer før udsendelse af cirkulæret af 27. marts 1981. Statsskattedirektoratet har herved anført, at det i de første år under kildeskatteloven ikke i retspraksis var afklaret, i hvilket omfang skattemyndighederne måtte acceptere, at indeholdelsespligtige ydede lån i stedet for løbende udbetaling af A-indkomst, f.eks. at de lån, der var ydet, blev konverteret til A-indkomst ved årets udgang. Da forskellige fagforbund i begyndelsen og midt i 70'erne ydede lån til medlemmerne i konfliktsituationer i stedet for strejke- eller lockoutgodtgørelse, fandt direktoratet følgelig ikke tilstrækkeligt grundlag for at tilsidesætte disse ordninger.

Som ovenfor nævnt, fremgik det af statsskattedirektoratets januar-instruktion for 1977, at typografforbundets låneordninger ved ligningen for 1977 måtte anerkendes som reelle.

De nærmere betingelser for afviklingen m.v. af de lån, der blev ydet typografforbundets medlemmer i 1977-78, blev først fastsat med virkning fra den 1. januar 1980, og medlemmerne modtog sammen med lånebevis underretning herom ved skrivelse af 29. januar 1980 fra forbundets Københavns afdeling.

Statsskattedirektoratet blev efter anmodning gjort bekendt med denne skrivelse ved forbundets skrivelse af 28. juli 1980.

Med skrivelse af 26. januar 1981 sendte typografforbundet yderligere oplysninger til statsskattedirektoratet om vilkårene for lån, der var ydet til konfliktramte medlemmer af forbundet, herunder eksemplar af lånebevis og årsopgørelser m.v.

I skrivelse af 17. marts 1981 meddelte statsskattedirektoratet typografforbundet, at statsskattedirektoratet ikke kunne betragte de foretagne udbetalinger som lån. Statsskattedirektoratet anførte bl. a. følgende:

» . . .

Forbundet har herved oplyst, at tilbagebetalingen af lånene sker ved en nedsættelse af medlemskontingentet, at der ved arbejdsløshed automatisk gives henstand med betalingen, at der i tilfælde af død og pensionering er givet tilsagn om eftergivelse af restgæld og yderligere tildeling af 66⅔ pct. af restgælden, der indbetales til skattevæsenet som A-skat, hvorefter summen af disse beløb opgives som A-indkomst i det pågældende indkomstår, og at det ved udtræden af forbundet i visse andre tilfælde kan påregnes, at restgælden eftergives.

Disse vilkår indebærer efter statsskattedirektoratets opfattelse, at det i de fleste tilfælde på forhånd kan beregnes, at arrangementet ikke vil blive afviklet på normal måde som lån som hidtil forudsat af statsskattedirektoratet.

Der er herefter ikke grundlag for generelt at betragte udbetalinger af den omhandlede art som lån. Der er derimod i skattemæssig henseende tale om strejkegodtgørelse, der er undergivet skattepligt og kildeskattetræk i henhold til kildeskattelovens § 43, stk. 2, litra d.

Med henblik på den skattemæssige afvikling af de allerede indgåede ordninger, skal man foreslå en drøftelse af sagen, forinden skattedirektoratet instruerer de lokale myndigheder.

. . .«

Den af statsskattedirektoratet foreslåede drøftelse, hvori bl. a. (A) deltog sammen med repræsentanter for Dansk Typografforbund, fandt sted den 20. marts 1981 med statsskattedirektøren og repræsentanter for statsskattedirektoratet.

Ifølge statsskattedirektoratets referat fra det nævnte møde fremhævede statsskattedirektøren:

». . . at typografforbundets arrangementer vel overholdt alle formelle krav, der hidtil er stillet af statsskattedirektoratet, men at en ordning, hvor det på forhånd kunne beregnes, at lånene ikke ville blive afviklet på normal måde som lån, ikke kunne anerkendes.

. . .«

Det fremgår videre af mødereferatet, at statsskattedirektøren på (A's) spørgsmål om, »hvilke principielle krav man ville stille for at godkende en låneordning«, svarede, »at han ikke kunne give tilsagn om, at det overhovedet kunne lade sig gøre at udbetale strejkeunderstøttelse som et lån, men det var jo i sidste instans et domstolsanliggende«. På (A's) forespørgsel om muligheden for, »at der blev etableret en overgangsordning omkring praktiseringen af de nye regler, således at de først fik virkning, når den varslede konflikt var overstået«, beklagede statsskattedirektøren, »at afgørelsen først var truffet nu, men dette var jo et vanskeligt problem«. Direktoratet kunne ikke acceptere nogen overgangsløsning. Statsskattedirektoratets afgørelse måtte have virkning for alle fremtidige udbetalinger, således at der skulle indeholdes kildeskatt ved udbetalingen.

Den 27. marts 1981 udsendte statsskattedirektoratet herefter direktoratets cirkulære 1981-9 om indeholdelse af A-skat ved udbetaling af strejke- og lockoutgodtgørelser til lønmodtagere, jfr. herom ovenfor.

Med skrivelse af 30. marts 1981 sendte Dansk Typografforbund – under henvisning til statsskattedirektoratets skrivelse af 17. marts 1981 og til mødet den 20. marts 1981 – nye regler for optagelse af lån, vedtaget på forbundsstyrelsesmøde den 24. marts 1981 og anmodede om statsskattedirektoratets godkendelse af disse. De nye regler indeholdt bl.a. følgende bestemmelser:

». . .

Lån afdrages i.h.t. forbundsstyrelsens beslutninger (p.t. 282 kr. pr. kvartal).

Ved arbejdsløshed opnås en henstand med afdrag.

Kredsforsretningsførererne orienterer ved årsskiftet låntagerne om indbetalte afdrag og restgældens størrelse.

Ved overflytning til arbejdslederne eller overgang til selvstændig virksomhed skal restgælden afdrages inden for 5 år med lige store halvårslige rater pr. 1/1 og 1/7 (ikke under 564 kr. pr. rate).

Ved overflytning til andre fagforbund skal restgælden afdrages i.h.t. forbundsstyrelsens beslutninger (p.t. 282 kr. pr. kvartal).

Overholdes ovennævnte indbetalinger ikke, bliver restgælden overdraget til inkasso.

Ved overgang til efterløn, pension og ved dødsfald forfalder restgælden.

...«

Typografforbundet anførte, at de foretagne ændringer betød, at alle lånene ville blive afviklet på normal måde, således at der ikke fremover skulle forekomme tilfælde af eftergivelse med indtrædelse af skattepligt. Såfremt statsskattedirektoratet ikke kunne godkende låneordningen »ud fra det synspunkt, at det overhovedet ikke kunne lade sig gøre, at forbundet kan tilbyde medlemmerne at optage lån under strejke eller lockout«, anmodede typografforbundet statsskattedirektoratet om at forelægge sagen for ministeren for skatter og afgifter.

I skrivelse af 1. april 1981 orienterede statsskattedirektoratet skattedepartementet om det udsendte cirkulære og anførte, at direktoratet med hensyn til tidligere etablerede lånearrangementer ville drage omsorg for, at disse sager blev optaget til behandling med henblik på arrangementernes afvikling.

I skrivelse af 2. april 1981 meddelte statsskattedirektoratet typografforbundet i besvarelse af forbundets skrivelse af 30. marts 1981, »at statsskattedirektoratet anser forbundet pligtig til at indeholde (trække) A-skat, uanset om udbetalingerne betegnes som lån«. Statsskattedirektoratet tilføjede, at cirkulæret af 27. marts 1981 havde været forelagt skattedepartementet.

(A) har i klagen, for så vidt angår den konkrete sag, til mig bl.a. anført, at de låneordninger, der praktiseres af typografforbundet, repræsenterer reelle lån med tilbagebetalingspligt for modtageren. Han har i denne

forbindelse peget på, at låneordningen som fastlagt af typografforbundet på bestyrelsesmødet den 24. marts 1981 indebærer, at alle lån vil blive afviklet på normal måde. Han har videre gjort gældende, at tidspunktet for statsskattedirektoratets afgørelse af 17. marts 1981 var meget kritisabelt, idet forbundet allerede på dette tidspunkt havde indstillet sig på en eventuel arbejdskonflikt, og forbundets muligheder for at etablere en låneordning gennem tredjemand på dette tidspunkt herved blev væsentligt vanskeliggjort. Dette forhold må efter (A's) opfattelse yderligere bedømmes på baggrund af, at skattemyndighederne i årevis havde godkendt låneordningerne uden forbehold.

I skrivelse af 8. april 1981, hvori ombudsmanden anmodede statsskattedirektoratet og skattedepartementet om udtalelser i anledning af klagen, anmodede ombudsmanden særligt om – såfremt cirkulæret af 27. marts 1981 ikke skulle forstås således, at låneordninger i de omtalte situationer generelt må anses for ikke at være reelle – at modtage en nærmere redegørelse for, hvilke kriterier der efter direktoratets opfattelse generelt er afgørende i den foreliggende henseende for, om der foreligger en reel låneordning, henholdsvis en understøttelsesordning, og en nærmere begrundelse for, at direktoratet ikke havde fundet at kunne anse den ordning, der var forelagt ved forbundets skrivelse af 30. marts 1981, for en reel låneordning.

I statsskattedirektoratets tidligere nævnte udtalelse af 8. maj 1981, hvormed statsskattedirektoratet besvarede ombudsmandens henvendelse, redegjorde direktoratet generelt for baggrunden for udstedelsen af statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981 og for statsskattedirektoratets forståelse af cirkulæret, jfr. ovenfor, men anførte ingen uddybende bemærkninger i relation til den konkrete sag.

Heller ikke skattedepartementet er fremkommet med sådanne bemærkninger.

Jeg skal herefter udtale følgende:

1. Statsskattedirektoratets afgørelse af 2. april 1981.

Således som sagen foreligger oplyst, finder jeg, at statsskattedirektoratet ikke har foretaget nogen konkret vurdering af det lånearrangement, som typografforbundet fremsendte til statsskattedirektoratet med

skrivelse af 30. marts 1981. Jeg henviser herved til, at statsskattedirektoratet i skrivelsen af 2. april 1981 alene gav udtryk for, »at statsskattedirektoratet anser forbundet pligtigt til at indeholde (trække) A-skat, uanset om udbetalingerne betegnes som lån«, og til, at statsskattedirektøren på mødet den 20. marts 1981 bl.a. gav udtryk for, »at han ikke kunne give tilsagn om, at det overhovedet kunne lade sig gøre at udbetale strejkeunderstøttelse som et lån«. Jeg henviser endvidere til, at typografforbundet i skrivelsen af 30. marts 1981 til statsskattedirektoratet anmodede om, såfremt direktoratet ikke kunne godkende det forelagte lånearrangement, at forelægge sagen for ministeren for skatter og afgifter, men at statsskattedirektoratet i den nævnte skrivelse af 2. april 1981 blot meddelte, at cirkulæret af 27. marts 1981 havde været forelagt for skattedepartementet. Jeg må således gå ud fra, at der heller ikke fra skattedepartementets side har været forelagt nogen konkret vurdering af det forelagte lånearrangement.

Under henvisning hertil samt til det, jeg har anført ovenfor under I, finder jeg at måtte henstille til skattedepartementet at foranledige, at sagen genoptages til fornyet behandling, således at der foretages en konkret bedømmelse af den forelagte låneordning. Jeg går ud fra, at der, såfremt en sådan vurdeing falder ud til, at ordningen ikke kan anerkendes som reel, meddeles typografforbundet en nærmere begrundelse herfor.

2. Den tidsmæssige behandling af sagen.

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at Dansk Typografforbund den 28. juli 1980 efter aftale med statsskattedirektoratet sendte direktoratet materiale til brug ved direktoratets vurdering af de vilkår, der var vedtaget af forbundet, for optagelse og tilbagebetaling af lån ydet til medlemmer i forbindelse med strejke eller lockout, at Dansk Typografforbund den 27. januar 1981 efter aftale med statsskattedirektoratet indsendte yderligere oplysninger, og at statsskattedirektoratet først den 17. marts 1981 – umiddelbart forinden en varslet arbejdskonflikt skulle træde i kraft – tog stilling til, hvorvidt de vedtag-

ne låneordninger i skattemæssig henseende kunne anerkendes som reelle.

Under hensyn til den tid, sagen havde været genstand for behandling i statsskattedirektoratet, samt til, at sådanne låneordninger igennem en årrække havde været accepteret som reelle af skattemyndighederne, må jeg finde det beklageligt, at statsskattedirektoratets stillingtagen til den konkrete sag – herunder udsendelsen af cirkulæret af 27. marts 1981 – kom til at foreligge på et tidspunkt, hvor en arbejdskonflikt var nært forestående, og hvor bl.a. Dansk Typografforbund i tillid til hidtidig praksis havde truffet foranstaltninger med hensyn til at tilrettelægge karakteren og omfanget af forbundets økonomiske bistand til forbundets medlemmer i den pågældende konfliktsituation.

Jeg har gjort statsskattedirektoratet bekendt med min opfattelse.

b) Advokat (B's) klage for Foreningen af danske Lægestuderende.

Det fremgår af sagen, at advokat (B) i skrivelse af 19. marts 1981 rettede henvendelse til statsskattedirektoratet med anmodning om direktoratets forhåndsstillingtagen til forskellige typer af lånearrangementer, som foreningen overvejede at tilbyde sine medlemmer under en eventuel konflikt i forbindelse med de igangværende overenskomstforhandlinger. I tilslutning hertil stillede advokaten forskellige spørgsmål, som han ønskede statsskattedirektoratets besvarelse af til belysning af sagen.

I skrivelse af 23. april 1981 meddelte statsskattedirektoratet advokaten, »at man ikke kan anse ydelser fra foreningen til dens medlemmer i anledning af en arbejdskonflikt for fritaget for indkomstbeskatning efter ligningslovens § 14, stk. 7, selv om ydelserne betegnes som lån. Det er efter statsskattedirektoratets opfattelse uden betydning, hvilken rentesats der er aftalt. Der er efter statsskattedirektoratets opfattelse tale om udbetaling af strejke- eller lockoutgodtgørelse, som efter kildeskattelovens § 43, stk. 2, litra d, er A-indkomst, hvori der skal indeholdes A-skat«.

Statsskattedirektoratet henviste herved til cirkulæret af 27. marts 1981 og anførte endvidere følgende:

»Beslutning om ikke fremover at acceptere sådanne lånearrangementer fra fagforeninger

til dens medlemmer under konflikt er truffet af ligningsrådet, og det derved fastslåede princip gennemføres for samtlige fagforeninger.«

I skrivelse af 7. maj 1981 tiltrådte skattedepartementet statsskattedirektoratets afgørelse.

I sin klage til ombudsmanden har advokaten ud over generelle bemærkninger om karakteren af statsskattedirektoratets cirkulære af 27. marts 1981, jfr. ovenfor, nærmere argumenteret for, hvorfor de lånetyper, som han havde foreslået, efter hans opfattelse ikke kunne være genstand for beskatning, men skatteretligt burde behandles som lån.

I en udtalelse af 26. juni 1981 til ombudsmanden henholdt statsskattedirektoratet sig til sin udtalelse af 8. maj 1981 i sagen vedrørende klagen fra Dansk Typografforbund. Statsskattedirektoratet har ikke herudover, herunder heller ikke i udtalelsen af 2. december 1981, nærmere taget stilling til de forskellige forslag til lånetyper, som advokaten havde fremlagt for direktoratet.

Skattedepartementet har i udtalelsen af 2. juli 1981 henholdt sig til statsskattedirektoratets ovennævnte udtalelse af 26. juni 1981. Skattedepartementet har heller ikke i udtalelsen af 5. marts 1982 udtalt sig om de af advokat (B) foreslåede lånetyper.

Vedrørende denne klage skal jeg herefter udtale følgende:

5-2. *Meddelt skattedepartementet, at det kunne være ønskeligt, om departementet og landsskatteretten nærmere overvejede spørgsmålet om ændring/præcisering af § 18, stk. 6, i landsskatterettens forretningsorden eller spørgsmålet om en ændring af praksis på grundlag af denne bestemmelse, således at retten fremtidig altid sender sine kendelser til vedkommende skatteyder (klager), selv om denne er repræsenteret af advokat, revisor eller anden befuldmægtiget. (J. nr. 1980-642-223).*

A og B rettede henvendelse til ombudsmanden vedrørende nogle skatteproblemer, der var opstået i tilknytning til salget af deres faste ejendom i 1973. De anførte bl.a., at de først ved en henvendelse den 27. februar 1980 til Gladsaxe kommune blev bekendt med, at landsskatteretten den 24. august 1977

Det fremgår ikke af statsskattedirektoratets ovennævnte skrivelse af 23. april 1981, at statsskattedirektoratet har foretaget nogen konkret vurdering af de forslag til låneordninger, der af advokaten var forelagt statsskattedirektoratet til bedømmelse. Tværtimod er det efter min opfattelse mest nærliggende at forstå direktoratets skrivelse således, at det generelt afvises, at sådanne låneordninger skulle kunne anses for reelle.

Heller ikke skattedepartementets afgørelse af 7. maj 1981 ses at bygge på en sådan konkret bedømmelse.

Under hensyn hertil samt til det, jeg har anført ovenfor under I, finder jeg at måtte henstille til skattedepartementet, at denne sag ligeledes genoptages til fornyet behandling, således at der – for så vidt det er muligt på det foreliggende grundlag – foretages en konkret bedømmelse af de af advokaten foreslåede lånetyper.

Jeg går ud fra, at der, såfremt en sådan vurdering falder ud til, at ordningerne ikke kan anerkendes som reelle, eller der ikke findes at foreligge tilstrækkelige oplysninger til at foretage en konkret bedømmelse, meddeles advokaten en nærmere begrundelse herfor.

...

Jeg har orienteret folketingets retsudvalg om sagen.

...«

havde afsagt en kendelse i deres sag vedrørende særlig indkomst for indkomståret 1973. Deres revisor, som havde repræsenteret dem under landsskatteretssagen, havde over for dem oplyst, at han heller ikke havde fået underretning om landsskatterettens kendelse. Efter sagens akter måtte det lægges til grund,

at landsskatteretten havde afsendt et eksemplar af kendelsen til revisoren, men ikke til A eller B.

Henvendelsen gav anledning til, at ombudsmanden rejste spørgsmål om ændring af landsskatterettens underrettningspraksis med hensyn til afsagte kendelser. Om denne praksis havde landsskatteretten oplyst, »at kendelseseksemplare tilsendes klageren selv eller – hvis han over for landsskatteretten har ladet sig repræsentere ved en af ham udvalgt person eller organisation – hans repræsentant«.

I en skrivelse af 1. april 1981 til skattedepartementet anførte ombudsmanden følgende:

»...«

Det forekommer mig, at det på den foreliggende baggrund kunne være ønskeligt, om skattedepartementet og landsskatteretten nærmere overvejede spørgsmålet om ændring/præcisering af § 18, stk. 6, i landsskatterettens forretningsorden (»Genpart af kendelsen tilsendes klageren og alle øvrige vedkommende. Samtidig med kendelsens fremsendelse underrettes klageren om fristerne for at indbringe rettens afgørelse for de almindelige domstole.«) eller spørgsmålet, om der er anledning til ændring af praksis på grundlag af denne bestemmelse.

...«

Ombudsmanden sigtede herved til en ændring, hvorefter landsskatteretten fremtidig altid sender sine kendelser til vedkommende skatteyder (klager) og således også i tilfælde, hvor denne er repræsenteret af advokat, revisor eller anden befuldmægtiget.

I en udtalelse af 5. maj 1981, som skattedepartementet indhentede fra landsskatteretten, anførte retten:

»... landsskatteretten kan henholde sig til den i ombudsmandens i fotokopi vedlagte skrivelse af 28. marts 1973 citerede udtalelse fra landsskatteretten af 7. november 1972, idet det heri udtalte fortsat er rettens opfattelse. Der kan endvidere henvises til bestemmelsen i § 2, stk. 2, i forretningsordenen for landsskatteretten (»På klagerens vegne kan klagen indgives af den, som klageren bemyndiger dertil. Den bemyndigede er herefter –

indtil bemyndigelsen er tilbagekaldt over for retten – legitimeret til i enhver henseende at optræde i sagen på klagerens vegne«; ombudsmandens indføjelser), der kan anses for en kodificering af den fra 1938 anvendte fremgangsmåde, der kun i yderst få tilfælde i forhold til de mange tusinde kendelser, der siden da er afsendt fra retten, har givet anledning til besværinger fra klagerne.«

I den udtalelse af 7. november 1972, som landsskatteretten henviste til, anførte retten:

»...«

I overensstemmelse med hvad der foreslås ved landsskatteretsudvalgets betænkning nr. 339 af 1963, lovudkastets § 15, stiller landsskatteretten ikke krav om særlige kvalifikationer hos den, som indgiver en klage på en andens vegne, lige så lidt som man normalt forlanger fuldmagt forelagt. Når en klager lader sig repræsentere af en anden, må heri ligge, at den pågældende repræsentants handlinger og undladelser er bindende for klageren. Hvis man ikke antog dette, måtte man af administrative grunde i alle tilfælde kræve fuldmagt forelagt, en ordning som sikkert vil være upraktisk, og som landsskatteretsudvalget da heller ikke har ønsket at stille forslag om.

Der sendes derfor i tilfælde, hvor en klager er repræsenteret af en anden, alene en kendelsesgenpart til klagerens repræsentant. Dette må ud fra repræsentationsforholdet være den naturlige og praktiske ordning, og det må i øvrigt bemærkes, at advokater og revisorer lægger betydelig vægt på, at alene de kommer i besiddelse af kendelsen. De pågældende anmodes ikke af retten om at underrette deres klienter om afgørelsen, idet dette forhold må formodes at være et mellemværende mellem klageren og hans repræsentant, og idet landsskatteretten næppe kan foreskrive en partsrepræsentant, på hvilken måde han vil underrette sin klient om sagens udfald. Såfremt der imidlertid under sagens behandling fremsættes begæring om tilsendelse af kendelsen såvel til klageren som til dennes repræsentant, imødekommes denne begæring.

Denne ordning har været praktiseret siden landsskatterettens oprettelse i 1938, og ses ikke at have givet anledning til problemer, og man må derfor anse det for tvivlsomt, om det vil være hensigtsmæssigt at ændre ordningen, som da heller ikke er foreslået æn-

dret ved landsskatteretsudvalgets ovennævnte betænkning, jfr. udkast til lovforslag § 29, stk. 3, sammenholdt med § 15, stk. 1.

...«

I en udtalelse af 27. maj 1981 til ombudsmanden anførte skattedepartementet:

»I skrivelse af 1. april 1981 ... har ombudsmanden rejst spørgsmålet om det ønskelige i en ændring/præcisering af § 18, stk. 6, i landsskatterettens forretningsorden eller om en ændring af landsskatterettens praksis, hvorefter retten i tilfælde hvor klagen er indgivet af en anden end skatteyderen selv, ikke sender et eksemplar af kendelsen til skatteyderen men alene til dennes repræsentant.

I denne anledning skal man meddele, at skattedepartementet har til hensigt at tage spørgsmålet om ændring af den omhandlede praksis op til overvejelse.«

I skrivelse af 29. juni 1981 til skattedepartementet anmodede ombudsmanden om at blive orienteret om resultatet af de nævnte overvejelser.

Med skrivelse af 5. maj 1982 sendte skattedepartementet ombudsmanden en kopi af departementets samtidige skrivelse til lands-

skatteretten. I skrivelsen til landsskatteretten anførte skattedepartementet bl.a. følgende:

»...

Ombudsmandens henstilling har været genstand for drøftelser med retspræsidenten.

På baggrund af disse drøftelser skal man meddele, at skattedepartementet kan tilslutte sig landsskatterettens fortolkning af den nævnte bestemmelse i tilfælde, hvor der foreligger et klart repræsentationsforhold, f.eks. begrundet i repræsentantens erhverv eller i form af en skriftlig fuldmagt fra klageren til repræsentanten. Tilkendegives det imidlertid i klagen eller under sagens behandling i landsskatteretten, at kendelsen ønskes sendt til skatteyderen, er det departementets opfattelse, at kendelsen bør sendes både til skatteyderen og dennes repræsentant. Ligeledes finder departementet, at kendelsen i alle øvrige tilfælde, hvor der ikke foreligger et klart repræsentationsforhold, bør sendes til begge.

...«

Jeg meddelte herefter skattedepartementet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

5-3. *Udtalt, at ministeriet for skatter og afgifter ikke burde have truffet afgørelse i en sag om en afviklingsordning vedrørende en skatte- og momsgæld, forinden klagerne enten havde fået tilbudt en afsluttende samtale med ministeren, hvad de mente at have fået stillet i udsigt, eller havde fået meddelelse om, at ministeren ikke fandt anledning til at deltage i yderligere drøftelser af sagen, og samtidig havde fået tilbudt en samtale med repræsentanter for ministeriet.*

Henstillet til ministeriet, at sagens behandling blev genoptaget, således at der i forbindelse hermed blev taget stilling til klagernes ønske om en samtale i overensstemmelse med det ovenfor anførte. (J. nr. 1980-296-220).

B klagede til ombudsmanden over,

1) at ministeren for skatter og afgifter i skrivelse af 7. februar 1980 havde henholdt sig til en af den tidligere minister for skatter og afgifter i skrivelse af 23. oktober 1979 truffet afgørelse vedrørende fastlæggelse af en afviklingsordning vedrørende hans skatte- og momsgæld,

2) at han ikke, således som det var stillet ham i udsigt, havde fået lejlighed til at rede-

gøre for sine synspunkter over for ministeren for skatter og afgifter.

Det fremgik af sagen, at advokat A og B den 23. november 1978 i torsdagsmodtagelsen anmodede ministeren for skatter og afgifter om at være behjælpelig med at etablere en afviklingsordning vedrørende B's skatte- og momsgæld.

I skrivelse af 5. december 1978 til ministeren redegjorde A »i fortsættelse af samtalen den 23. f.m.« kort for sagens hovedpunkter

og for hans opfattelse af mulighederne for en lempeligere tilbagebetalingsordning vedrørende den foreliggende skatte- og momsgæld. Han anførte videre, at det under samtalen den 23. november 1978 blev aftalt, »at B, efter at sagen var blevet gennemgået, måtte få mulighed for med ministeren at drøfte, på hvilken måde der kunne gives ham en reel mulighed for at kunne få betalt skylden til skattevæsenet«. A bemærkede, at han og B »i henhold til sidstnævnte aftale (afventede) underretning om, hvornår behandlingen af sagen er gennemført så vidt, at tiden for vor samtale med ministeren er inde«. A erindrede samtidig om, at det under mødet blev aftalt, at sagen ville blive stillet i bero, indtil den nævnte samtale havde fundet sted.

I skrivelse af 23. oktober 1979 meddelte ministeren for skatter og afgifter A, at statskattedirektoratet og direktoratet for toldvæsenet i anledning af hans henvendelse til ministeren havde foretaget nærmere undersøgelse af, hvordan en tilbagebetalingsordning kunne etableres. Han redegjorde for den tilbagebetalingsordning, som statskattedirektoratet havde erklæret sig indforstået med, og meddelte, at direktoratet for toldvæsenet havde oplyst, at A ved henvendelse til kammeradvokaten, der havde fået overgivet indrivelsen af det skyldige beløb, ville kunne opnå en efter B's økonomiske forhold på daværende tidspunkt passende afdragsordning. Ministeren erklærede, at han, således som sagen forelå oplyst, måtte erklære sig enig i det standpunkt, som statskattedirektoratet og direktoratet for toldvæsenet havde indtaget. I skrivelsen, der var underskrevet af ministeren, omtales A's anmodning om en samtale ikke.

I skrivelse af 30. november 1979 til ministeren for skatter og afgifter meddelelse A, at B havde anmodet ham om at besvare ministerens skrivelse af 23. oktober 1979. Vedrørende det under torsdagsmodtagelsen aftalte møde med ministeren anførte A:

» . . .

Specielt skal jeg gøre opmærksom på, at det ikke var muligt med ministeren den 23. november 1978 at drøfte sagen, og derfor ej heller var muligt at forklare ministeren nærmere om (B's) argumenter, så blev det, som anført i min skrivelse, aftalt, at (B) ville få mulighed for med ministeren at drøfte eta-

bleringen af en ordning, når sagens akter var gennemgået.

Denne aftale er beklageligvis nok i tidens løb blevet glemt, idet det ikke af skrivelsen af den 23. f.m. fremgår, hvilken aftale der er truffet.

Jeg går ud fra, at det er en forglemmelse, at den trufne aftale ikke er blevet overholdt, og da det vil være af ganske væsentlig betydning, at min klient får mulighed for nærmere at redegøre overfor ministeren for sine synspunkter, så tillader jeg mig at henstille, at (B) får mulighed for en samtale med ministeren for den endelige afgørelse træffes.

Som meddelt allerede i min skrivelse af den 5. december 1978, så hører jeg gerne nærmere om, hvornår denne samtale kan finde sted.

Det er sandsynligt, at også min klients revisor skal deltage i denne samtale.

Jeg går ud fra, at der herefter ikke sker yderligere i sagen, før den aftalte samtale har fundet sted.

. . .«

I skrivelse af 7. februar 1980 meddelte den ny minister for skatter og afgifter A, at han havde orienteret sig om sagen, men ikke fandt, at der forelå nye oplysninger, som kunne begrunde en yderligere drøftelse. Ministeren meddelte, at han kunne henholde sig til den skrivelse, som den tidligere minister for skatter og afgifter den 23. oktober 1979 havde sendt til B.

I skrivelse af 8. februar 1980 til ministeren for skatter og afgifter kvitterede A for modtagelsen af ministerens skrivelse af 7. februar 1980 og gjorde opmærksom på, at der indtil nu ingen drøftelse havde fundet sted med ministeren. Han redegjorde på ny for de omstændigheder, der dannede baggrund for aftalen om et møde med ministeren, og anførte, at det var »på denne baggrund jeg dårligt forstår, at der nu ikke kan gives (B) adgang til at fremkomme med de oplysninger, han mener, der er af betydning for ministerens afgørelse«. A tilføjede, at han ikke på noget tidspunkt havde modtaget nogen indsigelse over for sin opfattelse af, hvad der var blevet aftalt med hensyn til et møde med ministeren.

I skrivelse af 26. februar 1980 til ministeren anførte A indledningsvis, at han stadig måtte gå ud fra, »at løftet om en samtale mellem ministeren og min klient før en afgø-

relse træffes vil blive overholdt«. Det fremgik af det foreliggende sagsmateriale, at ministeriet aldrig besvarede A's skrivelser af 8. og 26. februar 1980.

Skattedepartementet henholdt sig i en udtalelse af 24. juni 1980 til ombudsmanden til, at ministeren for skatter og afgifter i skrivelser af 7. februar 1980 til A anførte, at ministeren havde orienteret sig om sagen og ikke fandt, at der foreslå nye oplysninger, som kunne begrunde en yderligere drøftelse.

I skrivelse af 1. december 1980 til ombudsmanden fastholdt A, at det efter hans opfattelse ville have været af værdi for ministerens vurdering af sagen, om ministeren havde givet ham og B lejlighed til yderligere en samtale, efter at ministeren havde gennemgået det foreliggende sagsmateriale.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til advokat A:

»Efter min gennemgang af sagen må jeg lægge til grund, at De og Deres klient i forbindelse med samtalen med ministeren for skatter og afgifter under torsdagsmødet den 23. november 1978 fik det bestemte indtryk, at De havde opnået et tilsagn om en fornyet drøftelse med ministeren, når denne havde haft lejlighed til at sætte sig ind i sagen, og således inden ministeren traf sin afgørelse. Jeg må endvidere lægge til grund, at ministeriet var

bekendt med, at dette var Deres opfattelse af samtaleforløbet, og henviser herved til, at De kort efter, i skrivelser af 5. december 1978, præciserede Deres opfattelse på dette punkt.

Efter min opfattelse burde der under disse omstændigheder ikke have været truffet afgørelse i sagen, uden at De og Deres klient forinden enten havde fået tilbudt den afsluttende drøftelse med ministeren, som De mente at have fået stillet i udsigt, eller i det mindste havde fået tilkendegivet, at ministeren ikke fandt anledning til at deltage i yderligere drøftelser af sagen, og samtidig havde fået tilbudt at få lejlighed til at fremkomme med Deres synspunkter under en mundtlig drøftelse med repræsentanter for ministeriet. Jeg henviser i denne forbindelse til bestemmelsen i offentlighedslovens § 12.

Da jeg må forstå, at De fortsat lægger vægt på at få lejlighed til under en mundtlig drøftelse med ministeren for skatter og afgifter at fremkomme med Deres synspunkter, har jeg fundet at burde henstille til ministeriet, at sagens behandling genoptages, således at der i forbindelse hermed tages stilling til Deres ønske om en mundtlig forhandling i overensstemmelse med, hvad jeg har anført ovenfor.

...«

- 5-4.** *Udtalt, at det forhold, at en erhvervsdrivendes regnskabsmateriale for en enkelt varegruppes vedkommende udviser en negativ bruttoavance, ikke i sig selv kan karakteriseres som en fejl ved regnskabet, der gør det uegnet til at danne grundlag for indkomstansættelsen. Endvidere udtalt, at det – såfremt en negativ bruttoavance i sig selv måtte anses for en fejl ved regnskabet – tillige måtte være en forudsætning for foretagelse af skønmæssig ansættelse, at det var påvist eller sandsynliggjort, at det privatforbrug, som selvangivelsen gav plads til, var for lavt. – Under hensyn hertil henstillet til landsskatte retten at genoptage behandlingen af sagen, samt at retten – såfremt den herefter finder at måtte fastholde, at skønmæssig forhøjelse skal foretages – meddeler klageren en nærmere begrundelse herfor. (J. nr. 1980-416-223).*

A klagede for B til ombudsmanden over, at landsskatte retten ved kendelse af 2. april 1980 havde tiltrådt en af skatterådet for X

skattekreds truffet afgørelse, hvorefter B's skattepligtige indkomst for indkomståret 1977 skulle ansættes skønmæssigt.

Landsskatterettens kendelse af 2. april 1980, hvorover A klagede, havde følgende indhold:

» . . .

Den påklagede ansættelse fremkommer således:

	Kr.	
Selvangiven indkomst	÷ 29.590	
Skønmæssig forhøjelse af avancen ved salg af tobaksvarer	18.087	
opklaget forhøjelse	1.204	
	÷ 10.299	
overført til fradrag i hustrus særskilte indkomst	10.299	
ansat indkomst	0	

Det er oplyst, at klageren, der er mekaniker, i perioden 1. januar til 28. januar 1977 har drevet servicestationen Chevron-Service, . . . , og at han i perioden 28. januar–31. december 1977 har drevet servicestationen Chevron-Service . . . Fra servicestationen på . . . har klageren solgte kioskvare, herunder tobak.

Skatterådet har som grundlag for ansættelsen henvist til, at det af klagerens driftsregnskab fremgår, at dækningsbidraget for salg af tobak udgør ÷ 10.404 kr., svarende til en bruttoavance på ÷ 6,8 pct. Under henvisning til, at bruttoavancen på tobaksvarer må antages at andrage 5 pct., har rådet herefter forhøjet avancen ved salg af tobaksvarer skønmæssigt med nævnte 18.087 kr.

Klagerens revisor har protesteret herimod, idet han har anført, at den negative avance på tobaksvarer dels skyldes tyverier, der ikke er anmeldt, dels sammenblanding med kioskvare, hvor avancen er 21,3 pct. mod normalt 15–16 pct.

Revisoren har endvidere henvist til, at klageren har gjort meget for at få svindet stoppet, bl.a. ved hyppige lageroptællinger af tobaksvarer, hvilket førte til total udskiftning af personalet to gange i løbet af 1977.

Endelig har revisoren henvist til, at det selvangivne privatforbrug for 1977 udviser en kraftig stigning i forhold til privatforbruget i 1976.

Efter det oplyste, hvorefter bruttoavancen ved salg af tobaksvarer udgør ÷ 6,8 pct., finder landsskatteretten, at det er med rette,

at skatterådet skønmæssigt har forhøjet avancen ved salg af nævnte varer.

Landsskatteretten kan imidlertid på grundlag af det af klagerens revisor anførte tiltræde, at der i det heromhandlede år har været et ikke ubetydeligt svind i tobaksvarer, og retten finder derfor, at ansættelsen passende kan nedsættes med skønmæssigt 10.000 kr.

Den påklagede ansættelse af klagerens skattepligtige indkomst vil derfor for så vidt være at nedsætte fra ÷ 10.299 kr. til ÷ 20.299 kr.

Imidlertid vil dette underskud være at overføre til fradrag i klagerens ægtefælles positive indkomst for indkomståret 1977, jfr. bestemmelsen i kildeskattelovens § 26, stk. 2, således at klagerens indkomst bliver 0.

Thi eragtes:

Den af skatterådet for (X) skattekreds for indkomståret 1977 foretagne ansættelse af mekaniker (B's) skattepligtige indkomst til 0 (÷ 10.299 kr.) nedsættes til 0 (÷ 20.299 kr.).«

I klagen til ombudsmanden anførte revisor A følgende:

»Som revisor i ovennævnte sag vil jeg gerne bede om ombudsmandens bedømmelse af det rimelige i denne forhøjelse af privatforbruget, helt uden nogen begrundelse, udover informativt regnskab.

Begrundelse for denne klage er:

1. At privatforbruget inden denne forhøjelse er steget fra 47.095 kr. i 1976 til 69.851 kr. i 1977. Altså privatforbrug uden private andele og husleje.
2. At der er medregnet 3.210,65 kr. til privat andel af kioskvare, hvilket er meget, da klienterne ikke ryger, og at der ud over tobak kun forhandles sodavand og slik. Det begrænsede varesortiment fremgår også af, at omsætningen kun har været 53.128 kr. i elleve måneder.
3. Der har i tidligere sager indbragt for folketingets ombudsmand været krævet en begrundelse i lavt privatforbrug, for at man kan foretage en sådan skønmæssig forhøjelse?

Derudover vil jeg gerne anføre:

I kendelsen nævnes, at der er tale om ikke anmeldte tyverier, hertil kan oplyses, at den slags svind ikke kan anmeldes her i landet, det har været prøvet flere gange, hvor der

har været beviser, som peger mod én bestemt, men disse anmeldelser har aldrig ført til noget, der er simpelthen ikke tid hos politiet til at undersøge den slags.

Der vil ind imellem komme svind på en servicestation på grund af den lange åbnings-tid, hvorved der skal beskæftiges mange forskellige mennesker. Mange af disse har svært ved at styre de mange ekspeditioner, der trods alt finder sted om aftenen og weekenderne, disse mennesker egner sig så ikke til dette job, men det kan vi kun konstatere ved de hyppige lagerkontroller og de kassedifferencer, der konstateres i de enkeltes vagter, hvorfor der vil gå nogen tid, inden den slags huller kan lukkes, hvorved der i mellemtiden vil opstå et svind.

Som revisor vil det være *meget* trist at blive »tvunget« til kun at oplyse total varesalg, vareforbrug og samlet dækningsbidrag. Hvis dette var sket i dette tilfælde, så ville totalavancen 14,5 pct. ligge noget over gennemsnittet for servicestationer.

Mange klienter synes jo skateregnskabet burde indskrænkes, men hertil plejer vi at svare, at det ikke skader med det »åbne« regnskab? Det kan ikke være hverken i klientens, revisorens eller myndighedernes interesse, at vi tvinges til mindre oplysende regnskaber? Det er den forkerte vej.

For at foretage ovennævnte forhøjelse må regnskabsgrundlaget være tilsidesat, uden at man har set på materialet, det hele er sket ud fra årsregnskabet. Selvom man tilsidesætter regnskabet, mener jeg ikke, der er grundlag for nogen forhøjelse, da privatforbruget er steget meget kraftigt.

...«

I en udtalelse af 8. maj 1980 til ombudsmanden henholdt landsskatteretten sig til sin kendelse af 2. april 1980.

Efter en foreløbig gennemgang af sagen anmodede ombudsmanden i skrivelse af 2. april 1981 landsskatteretten om en fornyet udtalelse efter forud indhentede udtalelser fra ligningskommissionen i X kommune og skatterådet for X skattekreds. Ombudsmanden anførte herved følgende:

»...«

Den foreliggende klage angår spørgsmålet om, hvorvidt (B's) regnskab for indkomståret 1977 var ført på en sådan måde, at det kunne kræves lagt til grund ved indkomstopgø-

relsen, og – i benægtende fald – spørgsmålet, om hans privatforbrug kunne antages at have den størrelse, som hans (og hans ægtefælles) selvangivne indkomster gav plads til.

Det fremgår af sagen, at landsskatteretten ved kendelsen af 2. april 1980 på den ene side delvis imødekom klagen ved at foretage en nedsættelse af skatterådets ansættelse af (B's) avance ved salg af tobaksvarer på grundlag af det, revisoren havde anført, men på den anden side – ligesom ligningskommissionen og skatterådet – tilsidesatte regnskabet og selvangivelsen og fastholdt, at indkomstansættelsen (ansættelsen af avancen ved salg af tobaksvarer) skulle foretages ved et skøn. I sidstnævnte henseende anfører landsskatteretten ingen begrundelse – heller ingen angivelse af skønnets grundlag, jfr. herved § 33 i skattestyrelsesloven og § 18 i landsskatterettens forretningsorden.

Jeg finder herefter at burde udbede mig en fornyet udtalelse fra landsskatteretten efter forud indhentede erklæringer fra ligningskommissionen i (X) kommune og skatterådet for (X) skattekreds, jfr. nærmere nedenfor.

Jeg skal i forbindelse hermed anmode ligningskommissionen, skatterådet og landsskatteretten om nærmere at begrunde, at regnskabet blev tilsidesat og en skønsmæssig ansættelse foretaget. Jeg sigter herved *dels* til spørgsmålet om, hvilke *faktiske* forhold der har ligget til grund for, at der blev foretaget skønsmæssig ansættelse, herunder for, at der skete tilsidesættelse af regnskabet, og til grund for selve skønudøvelsen, *dels* til spørgsmålet om det retlige grundlag for den skønsmæssige ansættelse (jeg henviser herved bl.a. til landsretssagfører I. A. Strobels artikel i Skattepolitisk Oversigt nr. 8/1980, s. 314 ff, med henvisninger).

....

Revisoren har oplyst, at (B's) privatforbrug (excl. eget vareforbrug og private andele af biludgifter og telefon) i 1976 og 1977 havde været angivet til henholdsvis 47.095 kr. og 69.851 kr. Jeg udbeder mig oplysning om (B's) privatforbrug ifølge ligningsmaterialet for indkomstårene 1974, 1975 og 1976.

...«

Ombudsmanden modtog herefter udtalelser af 11. maj og 2. juni 1981 fra henholdsvis ligningskommissionen og skatterådet samt en

fornyet udtalelse af 24. juni 1981 fra lands-skatte retten.

Udtalelsen af 11. maj 1981 fra ligningskommissionen indeholdt oplysninger om følgende punkter:

- »1. Tilsidesættelse af regnskabsgrundlaget.
2. Skønsmæssig ansættelse på grundlag af privatforbruget.
3. Det retslige grundlag.
4. Begrundelse for den foretagne ansættelse.
5. Privatforbrugene for indkomstårene 1974, 1975 og 1976.«

Ligningskommissionen anførte til de enkelte punkter følgende:

»Ad 1.

Ifølge det indsendte regnskab andrager bruttoavancen ved salg af tobaksvarer ÷ 6,8 pct.

Denne negative avance har man anset for helt uantageligt, og der henvises til, at bruttoavancen efter den foretagne forhøjelse andrager 9,2 pct., hvilket svarer til den normale avance for tobakshandlere.

Tilsidesættelse af regnskabet vedrørende tobakssalget hviler således på en konkret vurdering af den selvangivne negative avance sammenlignet med normalavancen ved tobakssalg.

Revisor har ikke kunnet dokumentere de af ham fremsatte påstande, ligesom man ikke efter det af ham oplyste har fundet det tilstrækkeligt godtgjort, at den negative avance skyldes dels fejlagtige konteringsindslag på kasseapparatet dels tyveri.

Det skal i den forbindelse understreges, at der ikke er indgivet tyverianmeldelse til politiet.

Ad 2.

Som meddelt ved telefonsamtale den 4. d.m. . . . er der ikke udøvet noget skøn på grundlag af privatforbrugets størrelse, . . .

Ad 3.

Tilsidesættelse af opgørelsen af avancen på tobak er sket efter vurdering af den negative avance.

Der henvises iøvrigt til det under »ad 1« anførte.

Ad 4.

Der skal her henvises til det under »ad 1« anførte samt til statskatteloven af 10. april 1922, der alene i § 29 indeholder bestemmelse om begrundelsespligt og kun i de tilfælde, hvor *skatterådet* forhøjer ansættelsen.

Ad 5.

Privatforbrugene for 1974, 1975 og 1976 har ifølge de indsendte regnskaber andraget hhv. 56.737 kr., 46.029 kr. og 65.345 kr.

For 1974, incl. køb af møbler, 5.000 kr. og for 1976, incl. køb af farvejernsyn, 7.000 kr.

Kontantforbrugene har for de tilsvarende indkomstår andraget hhv. 40.171 kr., 40.542 kr. og 47.095 kr.

Der er ikke rejst indvendinger imod revisors privatforbrugsgodtgørelser.«

Skatterådet for X skattekreds henviste i udtalelsen af 2. juni 1981 til det af ligningskommissionen i udtalelsen af 11. maj 1981 anførte, og tilføjede, »at skatterådet i sin kendelse delvis har imødekommet skatteyder ved at nedsætte bruttoavancen til ca. 5 pct. på tobaksvarer, idet den skattepligtige indkomst er ansat til ÷ 10.299 kr.«

I udtalelsen af 24. juni 1981 henviste landsskatte retten til det af ligningskommissionen og skatterådet anførte, og anførte desuden,

». . . at den negative bruttoavance vedrørende salget af tobaksvarer efter rettens formening må anses for en konkret mangel af en sådan karakter, at klagerens regnskabsmateriale ikke kan anses for betryggende grundlag for skatteansættelsen, samt at retten ved skønnets udøvelse ikke har taget udgangspunkt i de selvangivne privatforbrug, men alene i en antagelig bruttoavance vedrørende tobaksvarerne, vurderet under hensyntagen til de fra klagerens side ikke nærmere dokumenterede påstande vedrørende salget af disse varer.

Det er endvidere rettens opfattelse, at ansættelsen er i overensstemmelse med den praksis for foretagelse af skønsmæssige ansættelser, som den nu ophævede bestemmelse i statskattelovens § 23, stk. 4, er udtryk for, hvorved bemærkes, at retten ikke finder, at der med skattestyrelseslovens ikrafttræden er sket nogen ændring i den hidtidige adgang til at foretage skønsmæssige ansættelser.«

I en skrivelse af 18. august 1981 fremsatte A bemærkninger til de ovennævnte udtalelser, og A anførte herved følgende:

»At man stadig fra skattemyndighedernes side kun anfører grunden som den lave avance på tobak. Hvor jeg henviser til, at vores specifikation af bruttoavancerne på denne måde »misbruges«.

At man aldrig har bedt om nogen dokumentation i form af lagerlister for de enkelte månedsoptællinger eller kopier af breve i forbindelse med fyringer i forbindelse med udskiftning af personale?

At påstanden om, at privatforbruget ikke er forhøjet, virker mærkeligt. Hvor er pengene så blevet af? Enten må det være tyveri eller også må det være privatforbrug. Man kan ikke foretage en forhøjelse uden at placere beløbet?

At det må være forkert at tilsidesætte et regnskab på grundlag af årsregnskabet. Hvis man vil tage så drastiske skridt, bør man gennemgå selve den daglige bogføring.

I en fornyet udtalelse af 18. september 1981 til mig anførte landsskatteretten,

»... at skønsudøvelsen som anført i rettens skrivelse til ombudsmanden af 24. juni 1981 er baseret på en antagelig bruttoavance vedrørende tobaksvarerne (og ikke et efter klagerens forhold antageligt privatforbrug), men at dette efter rettens formening ikke er ensbetydende med, at den skønsmæssige forhøjelse ikke må henføres til privatkontoen.

I øvrigt må retten henholde sig til de tidligere afgivne udtalelser i sagen.

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Det er almindeligt antaget, at skattemyndighederne under visse betingelser kan foretage skønsmæssig ansættelse af en skatteydere indkomst. Denne adgang til at foretage skønsmæssig ansættelse af en skatteydere indkomst havde tidligere direkte hjemmel i statsskattelovens § 23, stk. 4, og er nu forudsat i bestemmelsen i skattestyrelseslovens § 24, stk. 2, der har følgende indhold:

»I det omfang den foretagne ansættelse har beroet på et skøn, kan den kun ændres, såfremt retten på grundlag af de for den foreliggende oplysninger kan danne sig et selvstændigt skøn.«

Ifølge praksis er det en forudsætning for, at skønsmæssig forhøjelse af en skatteydere indkomst kan foretages, at ligningsmyndighederne kan påvise fejl i skatteyde-

rens regnskabsmateriale, der gør det uegnet til at danne grundlag for ansættelsen af hans skattepligtige indkomst. Selv om denne betingelse må anses for opfyldt, er det i almindelighed tillige en forudsætning for foretagelse af skønsmæssig forhøjelse, at det (af ligningsmyndighederne) påvises eller sandsynliggøres, at det privatforbrug, som selvangivelsen giver plads til, er for lavt.

Det er hverken fra ligningskommissionen, skatterådet eller landsskatterettens side direkte gjort gældende, at den negative bruttoavance på tobaksvarer skulle skyldes andre forhold end de af Dem anførte (landsskatteretten har tværtimod i kendelsen af 2. april 1980 udtalt, at »landsskatteretten kan... på grundlag af det af klagerens revisor anførte tiltræde, at der i det heromhandlede år har været et ikke ubetydeligt svind i tobaksvarerne...«). Det er således ikke direkte gjort gældende, at (B) skulle have udtaget tobaksvarer til eget forbrug, hvilket måtte have givet sig udslag i et større privatforbrug end det selvangivne. Det forhold, at der ikke – som understreget af ligningskommissionen – er sket anmeldelse til politiet af de konstaterede svind (tyverier), kan ikke tillægges betydning ved opgørelsen af den skattepligtige indtægt.

Efter min opfattelse kan det forhold, at regnskabet udviste en negativ bruttoavance på tobaksvarer, ikke i sig selv karakteriseres som en fejl ved regnskabet, der gør det uegnet til at danne grundlag for indkomstansættelsen. Selv om det af landsskatteretten (i udtalelsen af 24. juni 1981) anførte synspunkt, hvorefter »den negative bruttoavance... må anses for en konkret mangel af en sådan karakter, at klagerens regnskabsmateriale ikke kan anses for betryggende grundlag for skatteansættelsen...«, blev lagt til grund, måtte det imidlertid være en forudsætning for foretagelse af skønsmæssig forhøjelse, at det var påvist eller sandsynliggjort, at det privatforbrug, som selvangivelsen gav plads til, var for lavt. Efter de foreliggende oplysninger må jeg lægge til grund, at der ikke er rejst indvendinger mod det selvangivne privatforbrug.

Under hensyn til det ovenfor anførte har jeg samtidig hermed henstillet til

landsskatteretten, at retten genoptager behandlingen af sagen, samt at retten – såfremt den herefter finder at måtte fastholde, at skønsmæssig forhøjelse skal foretages – meddeler Dem en nærmere begrundelse *dels* for, at den negative bruttoavance på tobaksvarer i sig selv må anses som en fejl ved regnskabet, der gør det uegnet til at danne grundlag for indkomstansættelsen, *dels* for, at det privatforbrug, som selvangivelsen giver plads til, må anses som for lavt.

Såfremt landsskatteretten finder at måtte fastholde, at skønsmæssig forhøjelse skal foretages, foreslår jeg, at De, hvis (B) ønsker sagen indbragt for domstolene og i forbindelse med sagsanlægget ansøger om

fri proces, underretter mig herom. Jeg vil i så fald være indstillet på at overveje over for overøvrigheden eller justitsministeriet at henstille, at ansøgningen imødekommes, selv om (B) eventuelt ikke måtte opfylde de almindelige økonomiske betingelser herfor.«

Ved skrivelse af 1. juli 1982 meddelte landsskatteretten mig, at retten ved en kendelse af samme dato havde nedsat B's skattepligtige indkomst for indkomståret 1977 til det af A påståede beløb.

Jeg meddelte herefter landsskatteretten, at jeg ikke foretog videre i sagen.

6. Fiskeriministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 5 sager inden for fiskeriministeriets sagsområde; én sag angik et generelt spørgsmål, to sager angik afgørelser, og to sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, heraf én sag sagsbehandlingstiden. Én af sagerne er omtalt nedenfor.

6-1. *Fundet det beklageligt, at departementschefen og en fuldmægtig i fiskeriministeriet, der havde deltaget i behandlingen af en sag ved et nævn, deltog i fiskeriministeriets behandling af en klage over nævnets afgørelse.*

Endvidere udtalt, at det måtte give anledning til principielle betænkeligheder ud fra hensynet til at sikre en upartisk klagebehandling, at departementschefen for et ministerium er formand for et nævn, hvis afgørelse kan påklages til det pågældende ministerium. (J. nr. 1981-411-37).

A klagede som advokat for B over, at fiskeriministeriet havde meddelt ham, at ministeriet ikke havde fundet grundlag for at ændre en afgørelse, der var truffet af det nævn, der var nedsat i henhold til lov nr. 206 af 30. maj 1980 om midlertidig statsstøtte til fiskerfartøjers ophør med deltagelse i dansk erhvervsfiskeri, og hvorefter nævnet afslog at yde ophørsstøtte til fartøjet X.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A den 29. oktober 1980 til fiskeriministeriet sendte en ansøgning om ophørsstøtte til fartøjet X. I støtteansøgningen oplystes bl.a., at antallet af fiskedage i 1978 og 1979 havde været 0, og at B, der var enejer af fartøjet, ikke var erhvervsfisker. I en følgeskrivelse af samme dato oplyste A bl.a., at det ikke havde været muligt at fremskaffe et købstilbud på fartøjet, uanset at det havde været til salg i mere end 1 år, at ejeren endnu ikke havde kunnet fremskaffe tilbud på ophugning, at fartøjet var mindre egnet til almindeligt fiskeri, da det var udstyret med fiskemelsfabrik, og brugen af denne fabrik var blevet forbudt, og at fartøjet, indtil det blev oplagt, havde været ejet af B for 90/100 anparter og fartøjets skipper for 10/100 anparter, men at B havde overtaget skipperens anparter, da fartøjet blev oplagt.

I skrivelse af 12. januar 1981 meddelte ophørsnævnet A, at nævnet havde besluttet ikke at imødekomme ansøgningen, idet fartøjet ikke opfyldte lovens krav om 200 fiskedage i 1978-79.

I skrivelse af 15. januar 1981 klagede A til fiskeriministeriet over nævnets afgørelse. Han anførte, at nævnets afgørelse hvilede på den urigtige forudsætning, at B kunne drive fiskeri i 1978-79. Han oplyste, at årsagen til, at B ikke havde kunnet opfylde kravet om 200 fiskeridage i 1978 og 1979, var, at B – som følge af bekendtgørelse nr. 49 af 10. februar 1978 om regulering af fiskeriet i det nordøstlige Atlanterhav – havde været forhindret i at benytte den på fartøjet installerede fiskemelsfabrik, hvorefter fartøjet i realiteten var blevet økonomisk ubrugeligt.

I skrivelse af 24. marts 1981 meddelte fiskeriministeriet A, at ministeriet ikke havde fundet grundlag for at ændre den afgørelse, som ophørsnævnet havde truffet, idet lovens formål ikke ville blive opfyldt ved at anvende de bevilgede midler til ophugning eller lignende af et fartøj, der rent faktisk ikke i de senere år havde deltaget i dansk erhvervsfiskeri. Ministeriet havde tillige lagt vægt på, at fartøjets ejer ikke var erhvervsfisker.

I klagen til ombudsmanden anførte A, at fartøjet ikke havde været benyttet til fiskeri i

1978 og 1979 som følge af bekendtgørelse nr. 49 af 10. februar 1978 om regulering af fiskeriet i det nordøstlige Atlanterhav, at det efter loven ikke var en betingelse for støtte, at ejeren af fartøjet var erhvervsfisker, og at B dels havde måttet købe den daværende skippers anpart, da fartøjet blev lagt op, dels havde deltaget i fiskeri i 20 år.

De enkelte nævnsmedlemmer fastholdt i deres udtalelser til ombudsmanden nævnets afgørelse.

I en udtalelse af 10. juni 1981 til ombudsmanden gentog fiskeriministeriet i det væsentlige, hvad ministeriet tidligere havde meddelt A, og anførte i øvrigt, at ministeriet ikke fandt at kunne lægge vægt på årsagen til fartøjets manglende fiskeriaktivitet, idet det dels ikke havde været hindret i at fortsætte sin hidtidige aktivitet uden for EF-landenes fiskerizoner, dels måtte have kunnet omstilles til fiskeri uden formalingsaktiviteter om bord.

I skrivelse af 16. juli 1981 til mig oplyste A, at hans klient var blevet bekendt med, at to navngivne personer, der heller ikke havde drevet fiskeri som hovederhverv, havde fået ophørsstøtte.

I skrivelse af 20. juli 1981 til fiskeriministeriet anførte jeg, at jeg i forbindelse med min behandling af sagen var blevet opmærksom på, at departementschefen i fiskeriministeriet var formand for ophørsnævnet. Jeg anførte videre, at det fremgik af de foreliggende oplysninger, at departementschefen og en fuldmægtig i fiskeriministeriet, der virkede som sekretær for nævnet, begge havde deltaget i behandlingen af sagen såvel i nævnet som i departementet. Jeg henviste til, at ombudsmanden i flere tidligere sager havde givet udtryk for, at det var i strid med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om habilitet, at den, der har deltaget i en underordnet myndigheds afgørelse, deltager i klageinstansens behandling af samme sag. Jeg anmodede på denne baggrund fiskeriministeriet om en udtalelse om det nævnte habilitetsspørgsmål i relation til den foreliggende sag.

Jeg anførte endvidere, at det efter min opfattelse må give anledning til principielle betænkeligheder ud fra hensynet til at sikre tilliden til en upartisk klagebehand-

ling, at departementschefen i et ministerium er formand for et nævn, hvis afgørelse kan påklages til det pågældende ministerium. Under henvisning hertil anmodede jeg fiskeriministeriet om en udtalelse om dette principielle spørgsmål om departementschefens medlemskab af nævnet.

I en udtalelse af 14. august 1981 til mig anførte fiskeriministeriet følgende vedrørende det nævnte habilitetsspørgsmål:

» . . .

På grund af ophørsordningens nære sammenhæng med de øvrige fiskeripolitiske foranstaltninger, der har været nødvendige i de senere år, og på grund af opgavens såvel meget væsentlige som ret tekniske karakter, fandt den daværende minister det rigtigst, at nævnets arbejde blev ledet af ministeriets departementschef, ligesom det blev fundet formålstjenligt, at nævnets sekretær blev den medarbejder, der som sekretær for fiskerikommissionen og på anden vis havde deltaget i ordningens forberedelse.

Da den konkrete sag blev indbragt for fiskeriministeren som klagesag, tilvejebragte nævnets sekretær de nødvendige oplysninger til brug ved klagens behandling, hvorefter sagen blev forelagt vedkommende kontorchef, der ikke har haft sæde i nævnet som medlem. Sagen blev herefter gennem departementschefen forelagt ministeren til resolution.

Fiskeriministeriet erkender, at den skete forberedelse af ministerens stillingtagen til klagen vil kunne give anledning til betænkelighed, selv om den næppe i realiteten har betydet en krænkelse af klagerens selvfølgelige krav på en objektiv afgørelse i sagen. Hertil kommer, at det i betragtning af fiskeriministeriets begrænsede personalemæssige ressourcer ville have været overordentligt vanskeligt at oprette en særskilt sagsbehandlingsvej for klager over nævnsafgørelserne, netop på grund af sagernes ofte ret tekniske karakter.

Fiskeriministeriet tager således ombudsmandens udtalelser i skrivelsen af 20. juli 1981 til efterretning og vil ved en eventuel genindførelse af en tilsvarende ordning påse, at der ikke på ny vil kunne rejses tvivl om habilitetsforholdene i forbindelse med et eventuelt nyt nævn, henholdsvis behandlingen af klagesager. Det bemærkes, at det i

medfør af 1980-loven nedsatte nævn ikke længere kan antages at skulle træde i virksomhed, da lovens gyldighedstid indskrænkedes sig til ydelse af støtte i året 1980.

...«

Fiskeriministeriet redegjorde endvidere i udtalelsen af af 14. august 1981 for baggrunden for, at de 2 personer, som A's klient havde nævnt, havde modtaget ophørsstøtte.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Ifølge § 3, stk. 1, i lov nr. 206 af 30. maj 1980 om midlertidig statsstøtte til fiskerfartøjers ophør med deltagelse i dansk erhvervsfiskeri (jfr. tidligere lov nr. 178 af 3. maj 1979) træffes afgørelsen af, om støtte skal ydes, og betingelserne herfor, samt støttens størrelse af et nævn (ophørsnævnet).

Det er fastsat i lovens § 3, stk. 4, at nævnets afgørelser kan indbringes for fiskeriministeren.

I tilfælde, hvor betingelserne for støtte i lovens § 1, stk. 2, og § 2, stk. 1, ikke er opfyldt, kan fiskeriministeren efter anbefaling fra nævnet under særlige omstændigheder fravige betingelserne (jfr. lovens § 2, stk. 4).

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at (B) ikke opfylder betingelsen for støtte i lovens § 2, stk. 1, om, at fartøjet i 1978 og 1979 skal have været på fiskeri i mere end 200 dage i alt. (B) oplyste således i støtteansøgningen, at antallet af fiskedage i 1978 og 1979 havde været 0. Uanset dette er ansøgningen imidlertid ikke blevet behandlet som en dispensationssag efter lovens § 2, stk. 4, idet nævnet har truffet en egentlig afgørelse i sagen, der senere er blevet påklaget til fiskeriministeriet.

Ved min behandling af sagen må jeg således lægge til grund, at fiskeriministeriet i det hele har behandlet sagen som en klagesag efter bestemmelsen i lovens § 3, stk. 4.

Som anført opfyldte (B) ikke den udtrykkelige betingelse i lovens § 2, stk. 1, om, at fartøjet skulle have været på fiskeri i mere end 200 dage i 1978 og 1979. Jeg finder ikke, at det, De har anført, om årsagen til, at Deres klient ingen fiskeridage havde i de 2 år, skulle kunne begrunde, at

Deres klient stilles, som om betingelsen var opfyldt.

Efter min gennemgang af sagen finder jeg heller ikke grundlag for at kritisere, at fiskeriministeriet ikke på andet grundlag fandt at burde yde ophørsstøtte. Jeg bemærker herved, at fiskeriministeriets opfattelse, hvorefter Deres klient ikke kan anses for omfattet af den støtteberettigede personkreds, således som denne må afgrænses efter lovens § 1, stk. 1, og forarbejderne til bestemmelsen, ikke kan give mig anledning til bemærkninger.

Min gennemgang af sagen har endelig ikke givet mig grundlag for at antage, at Deres klient skulle have været udsat for usagligt begrundet forskelsbehandling.

Vedrørende de habilitetsspørgsmål, som jeg rejste i skrivelser af 20. juli 1981, skal jeg bemærke følgende:

Fiskeriministeriet har – som anført ovenfor – i udtalelsen af 14. august 1981 til mig erkendt, at den skete forberedelse af ministerens stillingtagen til klagen vil kunne give anledning til betænkelighed. Ministeriet har endvidere oplyst, at det nævn, der var nedsat i henhold til 1980-loven, ikke længere kan antages at skulle træde i virksomhed, og at ministeriet ved en eventuel genindførelse af en tilsvarende ordning vil påse, at der ikke på ny vil kunne rejses tvivl om habilitetsforholdene i forbindelse med et eventuelt nyt nævn, henholdsvis behandlingen af klagesager.

Som jeg har nærmere redegjort for i min skrivelse af 10. juli 1981 til fiskeriministeriet, er det i strid med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om specielt inhabilitet, at den, der har deltaget i en underordnet myndigheds afgørelse, deltager i klageinstansens behandling af samme sag. Jeg må derfor finde det beklageligt, at (departementschefen) . . . og den pågældende) fuldmægtig . . . deltog i fiskeriministeriets behandling af klagesagen. Jeg har gjort fiskeriministeriet bekendt med min opfattelse, men finder på baggrund af det, som fiskeriministeriet har anført i udtalelsen af 14. august 1981, ikke tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre i den anledning. Jeg bemærker herved, at spørgsmålet om den retlige betydning af de anførte habilitetsforhold hører under domstolene. . . «

7. Forsvarsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 5 sager inden for forsvarsministeriets sagsområde; alle sager, hvoraf én er omtalt nedenfor, angik afgørelser.

7-1. *Henstillet til forsvarsministeriet at tage en sag om fejlagtigt udbetalte ydelser, som ministeriet havde krævet tilbagebetalt, op til fornyet overvejelse under hensyntagen til nogle synspunkter, som jeg gjorde gældende over for ministeriet. (J. nr. 1980-1104-40).*

Orlogskaptajn A klagede over, at forsvarsministeriet havde krævet tilbagebetaling af forskellen mellem time- og dagpenge og udkommandogodtgørelse for en 9 måneders periode, idet et af søværnets skibe, hvor A var tilkommanderet i denne periode, fejlagtigt havde udbetalt ham time- og dagpenge for perioden 23. juli 1979 – 21. april 1980, hvor han kun havde været berettiget til udkommandogodtgørelse.

Det fremgik af sagen, at A, der var officer af A-linjen, havde fast tjenestested ved et af søværnets etableringer i X-by, hvor han var bosiddende.

I perioden fra januar til juli 1979 gennemgik A stabskursus ved forsvarsakademiet i København, og han modtog i den forbindelse time- og dagpenge.

Fra juli 1979 til oktober 1980 var A tilkommanderet skibet, der havde basehavn i København, hvor det var oplyst, at skibet tilbragte ca. halvdelen af året.

Blandt de sagsakter, jeg modtog fra forsvarsministeriet, var afregningsskemaer for perioden juli 1979 til og med april 1980 (»afregning vedrørende tjenesterejser/udstationering (bortset fra Grønland) i Danmark/og på Færøerne«), hvoraf det fremgik, at A i det meste af perioden fra 23. juli 1979 til 21. april 1980 havde modtaget nedsatte dagpenge uden nattillæg – for en periode, da skibet af tekniske årsager manglede sanitær- og ferskvandsfaciliteter, modtog A dog tillige nattillæg.

Afregningsskemaerne var opbygget på den måde, at der under pkt. A kunne foretages afregning af »Dagpenge m.v.« og under pkt. B afregning af »Udkommandogodtgørelse«.

På den første afregningsblanket (for juli måned 1979 – 23. juli – 1. august 1979) var i pkt. A udfyldt underrubrikken »Nedsatte dagpenge uden nattillæg«. På blanketten var anført »JVF. SVN personelbefaling nr. . . .« og i et bilag til afregningen var bla. anført »Tilkommanderet (skibet) i henhold til SVN personelbefaling nr. . . .« og »Udstationering: 23. juli kl. 08.00 – 1. august kl. 08.00 (9 døgn)«. Bilaget var underskrevet af A og af en premierløjtnant (forvaltningsofficeren på skibet).

Ved anvisningen af beløbet den 15. august 1979 havde premierløjtnanten ved sin underskrift angivet, at beløbet var anvist, og A havde ved underskrift samme dag kvitteret for modtagelse af beløbet.

De senere afregningsblanketter indeholdt ikke angivelse af personelbefalingen og var ikke vedhæftet bilag, men svarede i øvrigt til afregningsskemaet for juli måned 1979.

Forsvarsministeriet oplyste telefonisk over for en af mine medarbejdere, at blanketterne blev udfyldt af forvaltningsofficeren på skibet på grundlag af skibets »daglige melding – rapporter«, og at udfyldningen af blanketterne ikke var sket på grundlag af oplysninger, som A havde givet forvaltningsofficeren. Blanketterne blev indsendt hver måned med skibets regnskaber til forsvarsministeriet, som videresendte regnskab med bilag til rigsrevi-

sionen. I forsvarsministeriet skete der ingen revision af regnskaberne eller i øvrigt nærmere regnskabskontrol.

Under et besøg på skibet Y den 22. april 1980 henlede rigsrevisionen skibets opmærksomhed på, at A og to andre besætningsmedlemmer, som ikke havde fast tjenestested ved flådestation København, i en periode fejlagtigt havde fået udbetalt time- og dagpenge, hvor de i henhold til forsvarskommandobestemmelse Ø 560.2, afsnit 3-5, alene havde været berettiget til udkommandogodtgørelse.

En af de medarbejdere fra rigsrevisionen, som deltog i besøget på skibet den 22. april 1980, oplyste telefonisk over for mig, at forvaltningsofficeren under besøget havde spurgt om, hvilke ydelser der skulle udbetales til personel, som ikke havde fast tjenestested i skibets basehavn, under skibets ophold i basehavnen. Han var i tvivl om, hvorvidt dette personel var berettiget til at modtage time- og dagpenge. Det var ved denne lejlighed, at det var blevet konstateret, at 3 befalingsmænd, som var tjenstgørende på skibet, i en periode fejlagtigt havde fået udbetalt time- og dagpenge. Rigsrevisionen oplyste endvidere, at rigsrevisionen på tidspunktet for besøget den 22. april 1980 endnu ikke var nået til revision af skibets regnskaber for den omhandlede periode. Revisionen af regnskaberne for 1980 var blevet afsluttet i juli 1981. Der var ikke konstateret andre tilfælde, hvor personel uberettiget havde fået udbetalt time- og dagpenge. Ved revisionen af regnskaberne for de sejlene enheder undersøges i øvrigt normalt, om der er foretaget større udbetalinger af time- og dagpenge med henblik på at konstatere, om der kan være sket fejludbetalinger. Disse enheder vil kun meget undtagelsesvis have anledning til at udbetale time- og dagpenge for en længere periode.

I skrivelse af 29. april 1980 til rigsrevisionen meddelte skibet Y, at den fejlagtige praksis samme dag var bragt til ophør, og at skibet over for de pågældende havde tilkendegivet, »at differencen mellem den udkommandogodtgørelse, som rettelig skulle have været udbetalt, og de faktiske udbetalte time- og dagpenge vil være at indbetale til (skibet)«.

Med en notits af samme dag blev A (og de to øvrige besætningsmedlemmer) gjort bekendt med skibets skrivelse til rigsrevisionen.

I et afregningsskema af 30. april 1980 vedrørende tjenesterejser/udstationering for A for april måned 1980 var der beregnet nedsatte time- og dagpenge uden nattillæg til den 21. april 1980 og herefter udkommandogodtgørelse fra 23. april til 30. april 1980. Afregningens sum, 1.972,95 kr., fratrukket et forskud på 1.000 kr., var blevet anvist til udbetaling den 30. april 1980 af skibets regnskabsfører, og A havde kvitteret den 3. maj 1980 for beløbet.

I skrivelse af 21. maj 1980 til forsvarskommandoen anmodede A om tilladelse til at undlade tilbagebetaling af differencen mellem nedsatte time- og dagpenge og udkommandogodtgørelse for den omhandlede periode (23. juli 1979 - 21. april 1980). I skrivelserne anførte han bl.a., at fejlen for hans vedkommende skyldtes manglende kendskab til den ovenfor nævnte forsvarskommandobestemmelse. Under henvisning til, at han havde været i god tro og i øvrigt ikke havde haft økonomisk udbytte af den udbetalte merudgiftskompensation, anmodede han forsvarskommandoen om tilladelse til at undlade tilbagebetaling af differencen.

Med skrivelse af 20. juni 1980 sendte forsvarskommandoen A's skrivelse af 21. maj 1980 til forsvarsministeriet til afgørelse. Forsvarskommandoen indstillede, at kravet om tilbagebetaling blev fastholdt.

I skrivelse af 8. juli 1980 til forsvarskommandoen meddelte ministeriet bl.a. følgende:

» . . .

Af sagen fremgår, at orlogskaptajnen, der har fast tjenestested i (X-by), under (skibet Y's) ophold ved Flådestation København i perioden august 1979 til april 1980, har fået udbetalt time- og dagpenge i stedet for udkommandogodtgørelse, uagtet at der var etableret kostforplejning ombord.

Af sagen fremgår endvidere, at fejlen efter orlogskaptajnens opfattelse, for hans vedkommende, er opstået på grund af hans manglende kendskab til forsvarskommandobestemmelserne Ø 560.2, afsnit 3-5.

Således foranlediget meddeles, at forsvarsministeriet på grundlag af de i sagen foreliggende oplysninger kan tilslutte sig den af forsvarskommandoen anførte fortolkning af gældende bestemmelser om udbetaling af time- og dagpenge, henholdsvis udkommandogodtgørelse. Henset til orlogskaptajnens grad og uddannelsesmæssige baggrund finder

forsvarsministeriet ikke, at den pågældende har modtaget de fejlagtigt udbetalte time- og dagpenge i god tro, og man vil derfor ikke kunne tiltræde orlogskaptajnens ansøgning om fritagelse for tilbagebetaling.

...«

I klagen til ombudsmanden anførte A bl.a. følgende:

»...«

Min uddannelsesmæssige baggrund er taktik og operationer.

Da skibets forvaltningssektion ledes af en orlogskaptajn/kaptajnløjtnant med specialuddannelse i intendantur- og forvaltningstjeneste, assisteret af en ligeledes specialuddannet løjtnant, har jeg ikke haft anledning til at tro, at mine tillæg ikke blev beregnet i henhold til gældende bestemmelser.

Den relevante bestemmelse er udgivet i juni 1976.

Jeg har ikke haft skibstjeneste siden januar 1974. Og jeg har ikke, i den mellemliggende periode, detaljeret kunnet følge med i nyudgivne bestemmelser, der ikke vedrører mit arbejdsområde.

Det forbyder alene mængden af sådanne bestemmelser.

Det forekommer mig på denne baggrund forhastet, når forsvarsministeriet bestemmer, at jeg ikke har været i god tro i en situation, hvor skibets specialuddannede forvaltningsofficer har behøvet rigsrevisionens vejledning, for at finde ud af hvilke tillæg jeg er berettiget til.

...«

Forsvarskommandoen anførte i en udtalelse af 12. november 1980 bl.a., at A, som i perioden fra i 1974 til 1978 havde haft en nærmere angiven funktion, efter forsvarskommandoens opfattelse under bestridelsen af denne stilling næppe kunne have været ubekendt med den omlægning af ydelserne til personel i søværnets skibe, som fandt sted i midten af 1976.

Forsvarsministeriet anførte i en udtalelse af 4. juni 1981 bl.a., at det af erklæringer af 12. og 15. december 1980 fra de to forvaltningsofficerer (disse erklæringer var blandt de sagsakter, jeg modtog), der var tjenstgørende på skibet Y i den periode, da de fejlagtige ydelser blev udbetalt, fremgik, at A ikke på noget tidspunkt havde henvendt sig

til forvaltningsofficererne for at kontrollere rigtigheden af de udbetalte ydelser.

Endvidere anførte forsvarsministeriet, at A som følge af sin tjeneste som næstkommanderende på et andet skib fra 1972 til 1973, hvor der ikke var nogen forvaltningsofficerer om bord, og hvor han i et vist omfang varetog forvaltningsmæssige opgaver, »burde... være særdeles godt orienteret om de forvaltningsmæssige sammenhænge af merudgifter og ydelser, herunder også om tillæg og ydelsesforhold«.

Endelig anførte forsvarsministeriet følgende:

»...«

Det fremgår endvidere af tjenesteforløbet, at orlogskaptajnen har deltaget i stabskursus i USA og ved forsvarsakademiet i perioden juli 1978 til juli 1979. Orlogskaptajnen anfører i sin klage til ombudsmanden, at han under sin tjeneste ved forsvarsakademiet har fået udbetalt time- og dagpenge, samt at han ikke har fundet grund til at undre sig over, at han fortsat fik udbetalt time- og dagpenge efter sin tilkommandering til (skibet Y), når skibet opholdt sig i basehavnen.

Det er forsvarsministeriets opfattelse, at udbetaling af time- og dagpenge under skibets ophold i basehavnen burde have fået orlogskaptajnen til at reagere, idet han under sin tjeneste ved forsvarsakademiet kun har haft mulighed for at indtage et måltid midt på dagen i forsvarsakademiets marketenderi, hvor priserne er de for forsvarets cafeterier normalt gældende, medens han under (skibet Y's) ophold i basehavnen har kunnet spise om bord, hvor priserne er fastsat ud fra finansministeriets bestemmelser om betaling for forplejning under institutionsophold. Ifølge Kundgørelse for Forsvaret A. 44-1979, ..., pkt. 1.e. udgjorde fradrag for kost i udkommandogodtgørelse pr. 1. oktober 1979 følgende beløb: morgenmad 4,30 kr., frokost eller aftensmad 10,00 kr. og middagsmad 10,00 kr. eller i alt 24, 30 kr. Prisen for kost i forsvarets cafeterier udgjorde pr. 1. november 1979, jfr. Kundgørelse for Forsvaret A. 44-1979, pkt. 1.f., 39,00 kr., fordelt på morgenmad med 6,85 kr., frokost eller aftensmad med 16,55 kr. og middagsmad med 15,60 kr. ...

Der har været kortere perioder, hvor forplejning om bord ikke har været mulig. Dette forhold er der taget højde for ved beregning

gen af, hvor meget der fejlagtigt er udbetalt, idet der for disse perioder er beregnet time- og dagpenge i stedet for udkommandogodtgørelse.

Det er forsvarsministeriets opfattelse, at en officer af A-linien har en sådan uddannelsesmæssig baggrund, at han ikke bør være uvidende om, at såvel time- og dagpenge som udkommandogodtgørelse er merudgiftsgodtgørelse. Da merudgiftsgodtgørelser tillige er skattefrie, jfr. lovbekendtgørelse nr. 63 af 16. februar 1978 (ligningsloven), § 9, stk. 3, jfr. statsskatteloven af 21. april 1922, § 5 d, finder forsvarsministeriet det rimeligt at antage, at en orlogskaptajn ville undre sig, såfremt han fik udbetalt samme merudgiftsgodtgørelse uanset størrelsen af de udgifter, han påføres.

Orlogskaptajnen har i sin klage endvidere anført, at han var uden kendskab til forsvarskommandobestemmelse Ø. 560-2 af juni 1976. Forsvarsministeriet skal ikke anfægte orlogskaptajnens ukendskab til bestemmelsen, men det er forsvarsministeriets opfattelse, at orlogskaptajnen *burde* kende den. Meddelelse om nævnte bestemmelse er offentliggjort ved Søværnets Personelbefaling nr. 25/1976...

...«

I skrivelse af 20. juni 1981 fremsatte A sine bemærkninger til forsvarsministeriets udtalelse. Han anførte bl.a., at han ikke bestred, at der i henhold til gældende bestemmelser burde have været udbetalt udkommandogodtgørelse i stedet for time- og dagpenge for de perioder, sagen drejede sig om. Han havde udelukkende hævdet, at han modtog de fejlagtige ydelser i god tro.

Finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, gjorde i en udtalelse af 17. juli 1981 rede for nogle principper, som departementet hidtil har lagt til grund i sager vedrørende tilbagebetaling af for meget udbetalt løn m.v. Lønnings- og pensionsdepartementet anførte i den forbindelse følgende:

»...«

De sager vedrørende tilbagebetaling, der hidtil har været forelagt for lønnings- og pensionsdepartementet, har overvejende drejet sig om fejlagtige lønudbetalinger såsom forkert tillagte eller beregnede tillæg, fejlagtig indplacering i lønskalaer o.lign. Man må konstatere, at lønnings- og pensionsdeparte-

mentet er tilbageholdende med at fastslå tilbagefølgingsret, idet man som oftest ikke har fundet, at pågældende vidste eller burde vide, at der var tale om fejludbetaling. Det er herved lagt til grund, at uagtet det er uden betydning i henseende til den gode tro, at pågældende konkret ikke har haft kendskab til de regler, efter hvilke pågældendes løn m.v. beregnes, må mange af disse regler efterhånden betragtes som såvel udviklede som specialiserede i en sådan grad, at det oftest ikke vil kunne lægges pågældende til last, at denne ikke er blevet opmærksom på lønbeløbets fejlagtige størrelse.

Ved vurderingen af, hvorvidt pågældende burde være blevet mistænksom med hensyn til lønbeløbets rigtighed, har man konkret lagt vægt på bl.a. størrelsen af det for meget udbetalte beløb samt lønopgørelsens udformning. Vedrørende sidstnævnte bemærkes, at det i højere grad kan være undskyldeligt at overse, at størrelsen af et tillæg er fejlagtigt, end ikke at bemærke, at et tillæg fejlagtigt er blevet udbetalt. Ved vurderingen af spørgsmålet om tilbagebetaling har man ligeledes lagt vægt på, at der typisk er tale om en administrativ fejl, hvorfor risikobetragninger i tvivlstilfælde kan føre til, at tilbagebetaling frafaldes.

Under hensyn til det anførte, til forsvarsministeriets bemærkninger i skrivelse af 4. juni 1981 til ombudsmanden, samt til at der er tale om anvendelse af regler udstedt af forsvarsministeriet, har finansministeriet ikke bemærkninger til den af forsvarsministeriet trufne afgørelse.

...«

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:
 »Som nævnt (ovenfor) har De i skrivelserne af 20. juni 1981 til ombudsmanden oplyst, at De ikke bestrider, at De efter de gældende bestemmelser alene havde ret til udkommandogodtgørelse i forbindelse med Deres tjeneste på fregatten (skibet Y) (bortset fra perioder, hvor forplejning og indkvartering om bord ikke har været mulig). Til min bedømmelse foreligger således alene spørgsmålet om, hvorvidt jeg kan kritisere, at forsvarsministeriet over for Dem har fastholdt kravet om tilbagebetaling af forskellen mellem udkommandogodtgørelse og time- og dagpenge for peri-

oden 23. juli 1979 til 21. april 1980 – i alt 3.896,85 kr.

Spørgsmålet om arbejdsgiverens ret til at kræve tilbagebetaling af en ansat, som fejlagtigt har fået udbetalt løn og andre ydelser, er ikke nærmere reguleret i lovgivningen. Tjenestemandsløvgivningen indeholder heller ikke regler herom.

Udgangspunktet for bedømmelse af sagen er obligationsrettens almindelige regler om tilbagesøgning (*condictio indebiti*) med visse tillem্পninger, som for tjenestemænd og andre grupper er offentligt ansatte bl.a. må bero på, at aflønnings- og ydelsesforhold for disse grupper er undergivet en nøje regulering (tjenestemandsløven, aftaler, cirkulærer m.v.). Der henvises i denne forbindelse til Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret (5. udg. 1965) s. 192 ff., der vil anerkende en forholdsvis vid adgang til tilbagesøgning, for så vidt angår lønandele, der er udbetalt i strid med klare retsregler.

Der er ikke til støtte for det fremsatte krav om tilbagebetaling gjort gældende, at De har modtaget de for meget udbetalte beløb mod bedre vidende. Men det er forsvarskommandoens og forsvarsministeriets opfattelse, at De på baggrund af Deres uddannelse og tidligere tjeneste burde have haft kendskab til de gældende regler, som er umiddelbart tilgængelige for det militære personel.

Denne opfattelse kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

Det forhold, at De således i den netop angivne forstand har været i »ond tro« med hensyn til, om De kunne oppebære time- og dagpenge for hele den omhandlede periode, kan imidlertid efter min opfattelse ikke antages i sig selv at indebære, at der (fuldtud) kan/bør stilles krav om tilbagebetaling. Berettigelsen heraf må – som også anført af finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, i dets udtalelse til mig – bl.a. bero på en vurdering af, i hvilket omfang De eller det offentlige er nærmest til at bære risikoen for den opståede fejl.

Ved den konkrete vurdering heraf må det lægges til grund, at anvisningen af time- og dagpenge (i stedet for udkommandogødtgørelse) har fundet sted på grundlag af beregninger, som uden Deres med-

virken er foretaget af forvaltningsofficererne på (skibet Y), der havde fuldt kendskab til Deres tjenesteforhold. Den konstaterede fejl ville således ikke være opstået, hvis dette personel havde haft tilstrækkeligt kendskab til de gældende regler. Fejlen kunne imidlertid have været berigtiget på et væsentligt tidligere tidspunkt, hvis De havde kendskab til reglerne og havde foretaget en efterkontrol eller i øvrigt havde sikret Dem, at grundlaget for beregningen var korrekt. Heroverfor står dog, at også forvaltningspersonellet burde have opdaget fejlen på et tidligere tidspunkt, idet der efter de gældende regler i hvert fald ikke over en længere periode overhovedet skulle kunne udbetales time- og dagpenge til Dem som tjenstgørende på (skibet); det bemærkes i denne forbindelse, at jeg må forstå, at den forvaltningsofficer, der gjorde tjeneste på (skibet) i den sidste del af perioden, i nogen tid havde været opmærksom på, at der kunne rejses spørgsmål om beregningsgrundlaget. Endelig må det indgå i vurderingen, at den regnskabsmæssige kontrol var tilrettelagt således, at fejl som den foreliggende i øvrigt typisk først ville blive korrigeret ved rigsrevisionens gennemgang af skibets regnskab.

Efter min opfattelse er der således ikke tilstrækkeligt grundlag for énsidigt at placere risikoen for det passerede hos Dem.

Jeg må forstå forsvarsministeriets udtalelse til mig således, at afgørelsen om at stille krav om tilbagebetaling over for Dem alene eller dog i overvejende grad er begrundet i en henvisning til, at De burde have haft kendskab til de gældende regler. Det bemærkes i denne forbindelse, at finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, har afgivet sin udtalelse i sagen direkte over for mig, og at forsvarsministeriet således ikke har haft lejlighed til at tage stilling til sagen ud fra de synspunkter, der indeholdes i denne udtalelse.

På det foreliggende grundlag finder jeg derfor ikke at burde give udtryk for nogen nærmere stillingtagen til, hvorvidt, og da i hvilket omfang, der over for Dem bør stilles krav om tilbagebetaling.

Jeg har imidlertid henstillet til forsvarsministeriet at undergive sagen en fornyet overvejelse og i denne at inddrage de synspunkter, der er gjort gældende i det

foregående, ligesom jeg har udbedt mig underretning om udfaldet af ministeriets fornyede overvejelse.

...«

Med skrivelse af 1. marts 1982 sendte forsvarsministeriet mig en genpart af ministeriets skrivelse af samme dag til forsvarskommandoen om ministeriets fornyede afgørelse i sagen. I skrivelsen til forsvarskommandoen meddelte forsvarsministeriet følgende:

»...«

Under hensyntagen til de ved folketingets ombudsmands behandling af sagen fremkomne oplysninger skal forsvarsministeriet i forbindelse med en revurdering af sagen meddele, at det er ministeriets opfattelse, at (A) skal tilbagebetale differencen mellem udbetalte time- og dagpenge og udkommandogodtgørelse for perioden 1. april - 21. april 1980, idet orlogskaptajnen den 29. april 1980 skriftligt blev orienteret om, at der var udbetalt fejlagtig godtgørelse. Orlogskaptajnen var således vidende om, at han ikke var berettiget til time- og dagpenge, da der blev afregnet merudgiftsgodtgørelse for april måned 1980. Det for meget udbetalte beløb ud-

gør 402,05 kr. (time- og dagpenge 1.542,05 kr. ÷ udkommandogodtgørelse 1.139,80 kr.).

For så vidt angår perioden 23. juli 1979 til 31. marts 1980 vil forsvarsministeriet, med baggrund i det af ombudsmanden anførte, herunder specielt at orlogskaptajnen burde kende reglerne, at forvaltningspersonellet ikke havde tilstrækkeligt kendskab til reglerne, og at den regnskabsmæssige kontrol var tilrettelagt således, at fejl typisk først ville blive korrigeret i forbindelse med rigsrevisionens gennemgang af regnskaberne, kunne tiltræde, at orlogskaptajnen kun skal tilbagebetale en trediedel af det for meget udbetalte. I den nævnte periode er der udbetalt time- og dagpenge med 11.862,45 kr. Der skulle have været udbetalt udkommandogodtgørelse med 7.751,70 kr. + time- og dagpenge med 616,15 kr., eller i alt 8.367,85 kr. I alt for meget udbetalt i perioden 3.494,60 kr., heraf en trediedel = 1.164,87 kr., hvilket medfører, at der i alt vil være at tilbagebetale 1.567,12 kr.

...«

Jeg meddelte herefter forsvarsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

8. Industriministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 10 sager inden for industriministeriets sagsområde; tre af sagerne angik generelle spørgsmål, medens 7 sager angik afgørelser. En af sagerne er omtalt nedenfor.

8-1. *Kritiseret, at industriministeriet, der fandt, at en politimesters afgørelse efter restaurationslovens § 28, stk. 3, byggede på en urigtig retsopfattelse, havde taget stilling til sagen i stedet for at hjemvise den til politimesterens fornyede behandling som 1. instans.*

Henstillet til industriministeriet at foranledige, at sagen blev undergivet en ny 1. instansbehandling, da der endvidere nu forelå nye faktiske oplysninger. (J. nr. 1981-1226-31).

A klagede som advokat for B over en afgørelse fra industriministeriet om ikke at tilsidesætte et afslag fra politimesteren i Viborg på B's ansøgning om forlænget åbningstid for en pølsevogn.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at B havde studeplads for sin pølsevogn i Viborg – et par hundrede meter fra Viborg kaserne.

I skrivelse af 20. maj 1981 ansøgte A som advokat for B politimesteren i Viborg om tilladelse til udvidet åbningstid i pølsevognen til kl. 5.00, subsidiært til kl. 1.30 (pølsevognens normale lukketid er efter restaurationslovens § 28, stk. 1, kl. 24.00, jfr. nedenfor). A henviste til, at soldaterne på kasernen, som lå i nærheden af pølsevognen, ofte først kom tilbage til kasernen efter kl. 24, og at de, taxachauffører og andre, som arbejdede om natten, havde behov for et sted, hvor de kunne få lidt mad efter kl. 24.00.

Politimesteren meddelte i skrivelse af 27. maj 1981 A afslag på den ansøgte tilladelse og henviste til, at restaurationer og *andre serveringssteder*, hvortil der er offentlig adgang, efter bestemmelsen i restaurationslovens § 28, stk. 1, skal være lukket kl. 24.00–05.00, men at politiet efter lovens § 28, stk. 3, kan tillade, at et af kommunalbestyrelsen fastsat antal *restaurationer* holder åben i den i stk. 1 omhandlede lukketid, dog længst til

et af kommunalbestyrelsen fastsat tidspunkt. Politimesteren anførte, at politiet hidtil havde fulgt den praksis, at kun egentlige restaurationer havde fået tilladelse til udvidet åbningstid efter lovens § 28, stk. 3, og at der ikke skønnedes at være grund til at ændre denne praksis, hvorfor A's ansøgning ikke kunne imødekommes. Til A's orientering oplyste politimesteren, at det ved forespørgsel til en række politikredse i Jylland var blevet oplyst, at politiet ikke havde givet tilladelse til og ikke agtede at give tilladelse til udvidet åbningstid i pølseboder og lignende serveringssteder.

I skrivelse af 2. juni 1981 klagede A over politimesterens afgørelse til justitsministeriet, der videresendte klagen til industriministeriet til afgørelse. A anførte bl.a., at der i pølsevognen ikke blev solgt øl eller spiritus, og at der aldrig forekom uro eller voldsepisoder ved vognen. Han gav i øvrigt udtryk for den opfattelse, at der var den fornødne hjemmel i restaurationslovens § 28 til at give den ansøgte tilladelse.

I anledning af klagen blev der indhentet udtalelser fra politimesteren i Viborg og Viborg byråd.

Politimesteren redegjorde for antallet af nattilladelser og deres fordeling på tilladt åbningstid. For så vidt angik den trufne afgørelse henviste politimesteren til definitio-

nerne af detailforhandlingsvirksomheder i § 3 i miljøministeriets bekendtgørelse nr. 121 af 28. marts 1980 om detailforhandling af levnedsmidler, (hvor der sondres mellem restaurationer og boder), og anførte, at der på baggrund »af denne definition og under hensyn til sædvane, hvor der har været en klar sondring mellem egentlige restaurationer og pølsevogne, og bevillingsnævnets opfattelse af karakteren af de virksomheder, der kan meddeles tilladelse til at holde åbent ud over almindelig lukketid . . .«, var meddelt afslag på ansøgningen om tilladelse til udvidet åbningstid.

Viborg byråd tilsluttede sig i sin udtalelse den af politimesteren anlagte fortolkning af restaurationslovens § 28, stk. 1, jfr. stk. 3. Byrådet bemærkede tillige, at kommunen ved indgåelse af den for pølsebodsstadepladsen omfattede lejekontrakt havde forudsat, at der var tale om en »pølsevogn« med den i henhold til restaurationslovens § 28, stk. 1, almindeligt gældende åbningstid. Byrådet tilføjede, at det tidligere havde vedtaget, at der alene kunne meddeles restaurationer tilladelse til at holde åbent efter kl. 2.00, såfremt virksomheden blev drevet som danserrestaurant med køkken og servering, og såfremt der i den udvidede åbningstid var adgangskontrol.

I skrivelse af 14. oktober 1981 meddelte industriministeriet A under henvisning til, at hverken byrådet eller politimesteren havde fundet, at der burde åbnes mulighed for pølsevogne til at holde åbent ud over den almindelige lukketid, at ministeriet ikke havde fundet grundlag for at tilsidesætte »en sådan afgørelse«.

I A's klageskrivelse af 20. oktober 1981 til mig gentog han i det væsentlige det, han havde anført over for politimesteren og industriministeriet som begrundelse for sin ansøgning om tilladelse til udvidet åbningstid for B's pølsebod.

Industriministeriet anførte i en udtalelse af 1. december 1981 til mig, at ministeriet ikke havde kunnet tiltræde den af politimesteren og byrådet anlagte fortolkning af restaurationslovens § 28, stk. 1, jfr. stk. 3, hvorefter pølsevogne ikke med hjemmel i den sidstnævnte bestemmelse kan få tildelt forlænget åbningstid. Ministeriet havde, allerede inden byrådet afgav sin udtalelse af 18. september 1981, telefonisk over for byrådssekretæren

givet udtryk for, at en sådan fortolkning næppe var berettiget. Efter ministeriets opfattelse – som bl.a. støttes på lovforslagsbemærkningerne – refererer udtrykket »andre serveringssteder« i lovens § 28, stk. 1, til situationer, hvor der i medfør af restaurationslovens § 22 er givet lejlighedstilladelse. Når ministeriet – uanset at den af de lokale myndigheder anlagte fortolkning af restaurationslovens § 28 ikke kunne tiltrædes – kom til det resultat, at den trufne afgørelse burde fastholdes, var årsagen den, at det af sagen fremgik, at kommunen ved sin indgåelse af lejekontrakten vedrørende stadepladsen, havde forudsat, at der var tale om en pølsevogn med ordinær åbningstid; endvidere var der lagt vægt på politiets oplysninger til A om, at ingen af en række adspurgte jyske politikredse havde givet pølsevogne adgang til at holde åbent ud over normal lukketid. Da industriministeriet imidlertid nu havde bragt i erfaring, at Københavns kommune i medfør af restaurationslovens § 28, stk. 3, havde tilladt, at i alt 72 pølsevogne har åbent til kl. 1.00, fandt ministeriet det rigtigst at give de lokale myndigheder adgang til at udtale sig på ny.

Ministeriet indhentede herefter en udtalelse af 15. januar 1982 fra politimesteren i Viborg, som anførte, at han bøjede sig for ministeriets fortolkning af restaurationslovens § 28, stk. 1 og 3, selv om han fortsat fandt »evidente forskelle på drift af egentlig restaurationsvirksomhed og drift af en pølsevogn«. Til illustration nævnte politimesteren, at der som betingelse for godkendelse af en restauration bl.a. stilles krav om adgang til (hygiejniske) toiletforhold. Politimesteren anførte, at et sådant krav ikke stilles for opstilling af en pølsevogn, men at kunderne formentlig forudsættes at benytte de offentlige toiletter, der findes rundt om i Viborg by. Disse toiletter lukkes imidlertid ved kommunal foranstaltning kl. 24.00, hvilket politimesteren fandt var ensbetydende med, at der ved tilladelse til udvidet åbningstid kunne tænkes at opstå politimæssige og miljømæssige problemer omkring det område, hvor en pølsevogn er opstillet. Politimesteren fastholdt derfor sit afslag på andragendet.

I en udtalelse af 15. januar 1982 til industriministeriet meddelte Viborg byråd, at byrådet fortsat var af den opfattelse, at en pølsevogn ikke er omfattet af udtrykket »restau-

rationer« i restaurationslovens § 28, stk. 3. Byrådet henviste ligesom politimesteren til definitionerne i miljøministeriets bekendtgørelse af 28. marts 1980 af begreberne »restaurationer og lignende« og »levnedsmiddelbod«. Byrådet var følgende fortsat – og uanset den af Københavns kommune fulgte praksis – af den opfattelse, at restaurationsloven ikke indeholder den fornødne hjemmel for udvidet åbningstid for så vidt angår pølseboder. I øvrigt fandt byrådet, at der for København som international turistby kunne være et særligt behov for udvidet åbningstid for bl.a. pølseboder, som ikke gjorde sig gældende for Viborgs vedkommende. Byrådet henviste endvidere til, at Viborg bys offentlige toiletter lukker kl. 24.00, hvorfor byrådet også ud fra ordensmæssige hensyn ville finde en udvidet åbningstid for pølseboder særdeles uheldig. Såfremt pølsevogne var blevet anset for omfattet af restaurationslovens § 28, stk. 3, ville byrådet – bl.a. under konkret hensyntagen til manglende toiletfaciliteter – ved indgåelsen af de eksisterende lejekontrakter for stadepladser til pølseboder – i hvert enkelt tilfælde have overvejet, hvorvidt det som et udtrykkeligt kontraktvilkår skulle forbydes de på stadepladserne anbragte pølsevogne at holde åbent ud over normal lukketid. Såfremt industriministeriet ikke fastholdt det tidligere meddelte afslag på B's andragende, måtte kommunen som en konsekvens heraf forbeholde sig for fremtiden ved indgåelse af nye lejekontrakter vedrørende pølsebodsstadepladser samt ved fornyelse af sådanne kontrakter udtrykkeligt at lade stadepladserne frasige sig en mulig ret til udvidet åbningstid for pølseboderne.

I skrivelse af 24. februar 1982 til mig har industriministeriet henvist til de indhentede udtalelser fra politimesteren og byrådet. Endvidere har ministeriet anført, at formuleringen af restaurationslovens § 28, stk. 3, næppe kan afskære en kommune fra at fastsætte, at visse kategorier af restaurationer ikke bør kunne nyde godt af adgangen til udvidet åbningstid. Ministeriet har videre anført, at ministeriet efter de af de lokale myndigheder fremførte synspunkter med hensyn til forlænget åbningstid for pølsevogne i Viborg, fortsat ikke ser nogen rimelighed i at ændre den af politiet trufne afgørelse.

I skrivelse af 15. marts 1982 imødegik A oplysningerne fra Viborg byråd og politime-

steren vedrørende adgangen til offentlige toiletter, idet B havde oplyst, at der på dyrskuepladsen ca. 100 meter fra pølseboden findes et offentligt toilet, som i al fald i sommertiden er åbent hele døgnet.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Efter bestemmelsen i hotel- og restaurationslovens § 28, stk. 1, skal »restaurationer og andre serveringssteder, hvortil der er offentlig adgang« være lukket i tiden fra kl. 24.00 til 5.00. Lovens § 28, stk. 3, indeholder dog hjemmel for politiet til at meddele tilladelse til udvidet åbningstid. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

»Politiet kan tillade, at et af kommunalbestyrelsen fastsat antal restaurationer har åbent i den i stk. 1 omhandlede lukketid, dog længst til et af kommunalbestyrelsen fastsat tidspunkt.«

Afgørelsen om ikke at imødekomme Deres ansøgning om, at Deres klient får tilladelse til udvidet åbningstid for sin pølsevogn, er truffet i henhold til denne bestemmelse.

Efter min gennemgang af sagen må jeg lægge til grund, at det afslag på Deres ansøgning, som politimesteren i Viborg meddelte Dem i skrивelsen af 27. maj 1981, byggede på den opfattelse, at der ikke i lovens § 28, stk. 3, er hjemmel til overhovedet at meddele pølsevogne tilladelse til udvidet åbningstid. Jeg må herved forstå, at politimesteren ikke fandt, at en pølsevogn kan anses for en »restaurations« i bestemmelsens forstand, men må henregnes til »andre serveringssteder« og at der herefter ikke er hjemmel til at tillade udvidet åbningstid, idet restaurationslovens § 28, stk. 3 (i modsætning til § 28, stk. 1) alene omfatter »restaurations«. Jeg må endvidere forstå, at det ligeledes har været Viborg kommunes opfattelse, at bestemmelsen skal forstås på den angivne måde.

Det er heroverfor industriministeriets opfattelse – der under sagen er kommet til udtryk i ministeriets udtalelser af 1. december 1981 og 24. februar 1982 til mig – at udtrykket »restaurations« i lovens § 28, stk. 1 og 3, også omfatter pølsevogne, og at der med udtrykket »andre serveringssteder« sigtes til servering, der foregår på

grundlag af en lejlighedstilladelse efter lovens § 22.

Denne opfattelse, der har støtte i forarbejderne til hotel- og restaurationsloven, kan ikke give mig anledning til bemærkninger. At pølsevogne ikke er omfattet af restaurationsbegrebet i miljøministeriets detailforhandlingsbekendtgørelse kan efter min mening ikke tillægges væsentlig betydning i denne forbindelse.

Jeg har derfor heller ikke bemærkninger til industriministeriets opfattelse, hvorefter politimesterens afgørelse af 27. maj 1981 byggede på en opfattelse med hensyn til rækkevidden af bestemmelsen i restaurationslovens § 28, stk. 3, der ikke var korrekt.

På baggrund af det anførte ville det imidlertid efter min opfattelse have været rigtigst, at industriministeriet ikke ved skrivelsen af 14. oktober 1981 havde taget stilling til Deres klage, men i stedet havde henvist sagen til politimesteren i Viborg med henblik på, at der kunne træffes en fornyet afgørelse i sagen på grundlag af en korrekt retsopfattelse. Jeg har herved bl.a. lagt vægt på, at bestemmelsen i restaurationslovens § 28, stk. 3, efter industriministeriets opfattelse overlader de lokale myndigheder en ret betydelig frihed til at bestemme, hvilke restaurationsvirksomheder, herunder hvilke typer af restaurationsvirksomheder, der skal have nattilladelse.

Jeg har gjort industriministeriet bekendt med min opfattelse.

Som det fremgår af det ovenfor anførte har industriministeriet i forbindelse med min behandling af Deres klage gjort såvel politimesteren i Viborg som Viborg byråd

bekendt med ministeriets fortolkning af den nævnte bestemmelse samt med administrationen af bestemmelsen i Københavns kommune og foranlediget, at der af de lokale myndigheder er taget stilling til, hvorvidt Deres klients ansøgning herefter kunne imødekommes.

Jeg finder på denne baggrund ikke, at min opfattelse, hvorefter industriministeriet burde have hjemvist sagen til fornyet behandling i 1. instans, i sig selv kan begrunde en henstilling herom på nuværende tidspunkt. Da jeg imidlertid må forstå, at politimesterens (og byrådets) fastholdte afvisning af at meddele Deres klient nattilladelse i væsentlig grad er begrundet med manglende toiletfaciliteter efter kl. 24.00, og da De (Deres klient) i Deres skrivelse af 15. marts 1982 har bestridt det faktiske grundlag for at lægge vægt på dette forhold, må jeg alt taget i betragtning finde det rigtigst, at der nu i forhold til Dem træffes en fornyet afgørelse i sagen af de lokale myndigheder.

Jeg har samtidig hermed henstillet til industriministeriet at foranledige sagen hjemvist til fornyet behandling hos politimesteren i Viborg.

...«

I skrivelse af 29. april 1982 meddelte industriministeriet mig, at ministeriet samme dag – i overensstemmelse med min anmodning – havde bedt politimesteren i Viborg om at optage sagen til fornyet behandling.

Jeg meddelte herefter industriministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

9. Indenrigsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 30 sager inden for indenrigsministeriets sagsområde; 19 sager vedrørte departementet, 10 sager tilsynsrådene og én sag et statsamt.

Af de 19 sager fra *indenrigsministeriets departement* angik 16 sager afgørelser. 7 sager vedrørte ministeriets stillingtagen til forhold vedrørende lægelig virksomhed, heraf tre sager spørgsmål om, hvorvidt en lægelig behandling havde været korrekt. 8 af sagerne vedrørte ministeriets virksomhed som tilsynsmyndighed i forhold til den kommunale styrelseslovgivning. Én af disse sager vedrørte et principielt spørgsmål om tilsynsmyndighedernes adgang til at udtale beklagelse over for et kommunalbestyrelsesmedlem, der findes at have overtrådt sin tavshedspligt. Sagen, der gav anledning til kritik, er omtalt nedenfor som sag nr. 9-1. En anden sag, der bl. a. vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt en borgmester kan være bestyrelsesformand i en bank, hvormed kommunen har forretningsforbindelse, gav anledning til en henstilling til indenrigsministeriet om at overveje, om der måtte være behov for at vejlede kommunerne og tilsynsrådene nærmere om de krav, der bør stilles til retningslinierne m.v. i tilfælde, hvor en sådan forening af hverv kan finde sted. Sagen er omtalt nedenfor som sag nr. 9-2. Af de øvrige 6 sager angik én sag bl. a. spørgsmålet om en kommunes forpligtelse til at genansætte en tjenestemand, hvis

stilling er blevet inddraget. Sagen er omtalt nedenfor som sag nr. 9-3. En anden sag, der er omtalt nedenfor som sag nr. 9-4, vedrørte forskellige forhold i forbindelse med et byråds beslutning om at godkende en rådmands udtræden af byrådet.

Tre sager angik forskellige sagsbehandlingsspørgsmål. Af disse gav to anledning til kritik, heraf i et tilfælde med hensyn til sagsbehandlingstiden. I den anden af disse sager gav jeg udtryk for, at en medarbejder, mod hvem en indgivet klage er rettet, må anses for inhabil til at deltage i myndighedens beslutningsproces i forbindelse med klagesagen. Sagen er omtalt nedenfor som sag nr. 9-5.

Af de 10 sager vedrørende *tilsynsrådene* angik de 8 sager afgørelser, der var truffet af tilsynsrådene. 4 af disse sager var rejst af egen drift. To sager, hvoraf den ene gav anledning til kritik, vedrørte sagsbehandlingsspørgsmål.

Sagen vedrørende et *statsamt* angik en henstilling om meddelelse af fri proces i den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1979, s. 457 ff, jfr. beretningen for 1980, s. 86 ff, og nedenfor, afsnit IV, beretningen for året 1979, sag nr. 68.

9-1. *Udtalt over for indenrigsministeriet, at der ikke forelå det fornødne retsgrundlag for en tilkendegivelse fra indenrigsministeriet om, at kommunale tilsynsmyndigheder har beføjelse til at udtale beklagelse over for et kommunalbestyrelsesmedlem, der findes at have overtrådt sin tavshedspligt.*

Derfor også fundet, at tilsynsrådet for Vestsjællands amt ikke i en konkret sag havde haft fornødent retsgrundlag for over for et kommunalbestyrelsesmedlem at beklage, at den pågældende havde offentliggjort fra dagsordensforslaget for et lukket kommunalbestyrelsesmøde.

Derimod ikke fundet holdepunkter for at antage, at de kommunale tilsynsmyndigheder efter gældende ret (generelt) skulle være afskåret fra at udtale sig vejledende om rækkevidden af et kommunalbestyrelsesmedlems tavshedspligt i en given situation og – nært sammenhængende hermed – om der efter tilsynsmyndighedens opfattelse er grundlag for at antage, at tavshedspligten er tilsidesat. (J. nr. 1981-867-42).

A klagede over, at indenrigsministeriet i skrivelse af 1. april 1981 til ham havde givet udtryk for, at det efter ministeriets opfattelse ligger inden for den kommunale tilsynsmyndigheds kompetence at tage stilling til, om et kommunalbestyrelsesmedlem må antages at have overtrådt en tavshedspligt, samt at tilsynsmyndigheden har beføjelse til i givet fald at udtale beklagelse herover.

Baggrunden for klagen var nærmere følgende:

På møde den 4. august 1980 besluttede socialudvalget i X kommune enstemmigt at ændre normeringen for daginstitutionen D, således at antallet af »vuggestuebørn« blev ændret fra 2 til 4.

Personalet i daginstitutionen protesterede i en skrivelse af 15. august 1980 til socialudvalget mod beslutningen, og i den anledning anmodede A som medlem af socialudvalget, i en skrivelse af 20. august 1980 formanden for socialudvalget om, at sagen blev sat til forhandling på førstkommende socialudvalgsmøde 1. september 1980. I overensstemmelse hermed blev sagen på ny forhandlet i socialudvalget på mødet den 1. september 1980, og udvalgets flertal fastholdt den tidligere beslutning vedrørende børnenormeringen i daginstitutionen. Lederen af daginstitutionen fik meddelelse om udvalgets beslutning ved skrivelse af 4. september 1980.

Under mødet den 1. september 1980 begærede A sagen forelagt kommunalbestyrelsen til afgørelse på det førstkommende kommunalbestyrelsesmøde i september måned 1980.

Da A blev bekendt med, at sagen var blevet opført på den del af dagsordenen, som skulle behandles for lukkede døre, rettede han henvendelse herom til borgmesteren, idet A ikke fandt, at betingelserne for at behandle sagen for lukkede døre var opfyldt.

Under et møde med A den 8. september 1980 fastholdt borgmesteren sin opfattelse af, at sagen burde behandles for lukkede døre og tilkendegav, at den endelige afgørelse herom måtte træffes af kommunalbestyrelsen. Borgmesteren fastholdt beslutningen om, at sagen skulle være opført som et dagsordenspunkt på den lukkede del af dagsordenen.

I et brev af samme dato til borgmesteren, hvori A citerede det, der var anført i det udsendte forslag til dagsorden, for så vidt angår den pågældende sag, anmodede A borgmesteren om, at dagsordenspunktet blev overført til den åbne del af mødet.

A sendte kopi af denne skrivelse til Holbæk Amts Venstreblad, der i en artikel den 9. september 1980 omtalte sagen på grundlag af A's fremstilling i den nævnte skrivelse til borgmesteren.

På kommunalbestyrelsens møde den 10. september 1980 besluttede et flertal af kommunalbestyrelsen at overføre punktet til den åbne del af kommunalbestyrelsens møde og fastholdt i øvrigt socialudvalgets beslutning vedrørende normeringen af daginstitutionen.

I skrivelse af 22. september 1980 klagede A til tilsynsrådet for Vestsjællands amt over borgmesterens adfærd i forbindelse med optagelsen af sagen på dagsordenen for kom-

munalbestyrelsens møde den 10. september 1980.

I den anledning indhentede tilsynsrådet en udtalelse fra kommunalbestyrelsen i X kommune. Kommunalbestyrelsens flertal anførte bl.a., at sagen var blevet overført til den åbne del af kommunalbestyrelsens møde, fordi A forinden havde offentliggjort det omtalte dagsordenspunkt i dets fulde ordlyd i pressen. Kommunalbestyrelsens flertal havde for at undgå rygtedannelser m.v. derfor besluttet at lade sagen behandle for åbne døre. Kommunalbestyrelsen bemærkede, at A's handlemåde var særdeles betænkelig, »idet der tilsyneladende lægges op til, at enkeltmedlemmer i kommunalbestyrelsen – såfremt de ikke foler sig enige i den skete placering af en sag på dagsordenen – egenhændigt og uden at afvente sagens behandling efter forogodtbefindende kan offentliggøre den lukkede dagsordens punkter i pressen«.

I et notat, som A fremsendte til tilsynsrådet til brug for rådets behandling af hans klage, afviste A, at han skulle have brudt sin tavshedspligt ved at offentliggøre dagsordenspunktet forud for kommunalbestyrelsens møde af 10. september 1980.

Tilsynsrådet behandlede A's klage på mødet den 2. december 1980, og meddelte ham afgørelsen ved skrivelse af 9. december 1980.

Tilsynsrådet anså det for korrekt, at sagen på kommunalbestyrelsesmødet den 1. september 1980 var blevet overflyttet til at blive behandlet for åbne døre, og gav endvidere udtryk for følgende:

»Det tilføjes, at tilsynsrådet anser det for beklageligt, at De har overtrådt Deres tavshedspligt ved at offentliggøre fra dagsordensforslaget for det lukkede møde.«

A klagede til indenrigsministeren over tilsynsrådets ovennævnte svar. Han anførte bl.a., at det lå uden for tilsynsrådets kompetence at tage stilling til, om han havde overtrådt sin tavshedspligt.

I den anledning indhentede indenrigsministeriet en udtalelse af 10. februar 1981 fra tilsynsrådet, der fastholdt, at A efter rådets opfattelse havde overtrådt sin tavshedspligt.

Indenrigsministeriet besvarede i skrivelse af 1. april 1981 A's klage. Efter indenrigsministeriets opfattelse kunne A ikke være afskåret fra offentligt at tilkendegive, at han på socialudvalgets møde den 1. september 1980 havde begæret spørgsmålet om belægningen

på den pågældende institution forelagt kommunalbestyrelsen, og at dette efter den udstedte dagsorden ville ske på den lukkede del af kommunalbestyrelsens møde. Om A derudover ved at offentliggøre de oplysninger, som var anført til dette punkt på dagsordenen, havde overtrådt en tavshedspligt, måtte efter indenrigsministeriets opfattelse afhænge dels af karakteren af de oplysninger, A havde videregivet, dels af om det efter sædvanlig praksis i kommunen eller eventuelt ved en kommunalbestyrelsesbeslutning var bestemt, at udvalgsindstillinger ikke skulle være offentligt tilgængelige.

Under henvisning til, at der ikke forelå oplysninger om, at kommunen fulgte en sådan praksis, og til at der efter indenrigsministeriets opfattelse ikke i det pågældende dagsordenspunkt var indeholdt oplysninger, der i sig selv kunne begrunde en tavshedspligt, var indenrigsministeriet på det foreliggende grundlag af den opfattelse, at A ikke havde overtrådt sin tavshedspligt ved at offentliggøre dagsordenspunktet i dets fulde ordlyd.

Indenrigsministeriet tilføjede, at den kommunale tilsynsmyndighed efter ministeriets opfattelse kan tage stilling til, om et kommunalbestyrelsesmedlem må antages at have overtrådt en tavshedspligt, ligesom tilsynsmyndigheden i givet fald så må være beføjet til at udtale sin beklagelse herover.

I klagen til mig gjorde A navnlig gældende, at det efter hans opfattelse falder uden for tilsynsmyndighedernes kompetence at tage stilling til, om et kommunalbestyrelsesmedlem har overtrådt sin tavshedspligt, idet det alene tilkommer domstolene at træffe afgørelse herom.

Tilsynsrådet for Vestsjællands amt gav i en udtalelse udtryk for, at tilsynsrådet ikke havde bemærkninger til den opfattelse, som indenrigsministeriet gav udtryk for i afgørelsen af 1. april 1981.

Indenrigsministeriet bemærkede i en udtalelse for det første, at ministeriet er opmærksom på, at ethvert spørgsmål om forståelsen af gældende ret – herunder i særlig grad straffeloven – definitivt afgøres af domstolene. Dette udgangspunkt udelukker imidlertid efter indenrigsministeriets opfattelse ikke, at andre offentlige myndigheder efter anmodning fra borgerne udtaler sig om forståelsen

af den del af gældende ret, som den pågældende myndighed er sat til at administrere.

Ministeriet henviste endvidere til, at den kommunale styrelseslov i § 10, stk. 1, sammenholdt med normalforretningsordenens § 1, indeholder en forudsætning om, at der findes tilfælde, hvor en kommunalbestyrelse ikke bare kan, men også skal forhandle en sag for lukkede døre. For indenrigsministeriet indbringes ikke sjældent sager om, hvorvidt det har været berettiget, at en kommunalbestyrelse behandlede nærmere angivne sager for lukkede døre. I forbindelse med sådanne sager kan der – såfremt dørlukningen findes at være berettiget – tillige være rejst spørgsmål om, hvorvidt et eller flere medlemmer må anses at have overtrådt en tavshedspligt ved offentligt eller med udenforstående at drøfte vedkommende sag. Til sådanne spørgsmål har indenrigsministeriet bl.a. anvendt svar, som »ikke var i strid med den medlemmerne påhvilende tavshedspligt« eller »ikke må foregribe oplysningernes fremlæggelse for lukkede døre«.

Indenrigsministeriets virksomhed i disse sager har haft karakter af en vurdering af, om de hensyn, der kan begrunde tavshedspligt, må antages at være til stede og i bekræftende fald eventuelt krænket. Tilsynsmyndigheden ses ikke i noget tilfælde at have udtalt sig om, hvorvidt en krænkelse af en tavshedsforskrift skulle kunne begrunde et strafansvar.

Indenrigsministeriet fandt, at retsstillingen for politiske mindretal og øvrige borgere ville blive dårligere end hidtil, såfremt det antages, at de kommunale tilsynsmyndigheder ikke er beføjet til en sådan virksomhed. I så fald måtte tilsynsmyndighederne indskrænke sig til at henvise *ethvert* spørgsmål om tavshedspligt, der måtte opstå ved kommunalbestyrelsens virksomhed, til politi og domstole, som i givet fald måtte undvære tilsynsmyndighedens forudgående skriftlige vurdering af spørgsmålet, der ofte ikke vil kunne løses isoleret fra de styrelsesretlige regler.

Betragtninger som de ovenfor nævnte lå bag indenrigsministeriets udtalelse om, at den kommunale tilsynsmyndighed efter indenrigsministeriets opfattelse kan tage stilling til, om et kommunalbestyrelsesmedlem må antages at have overtrådt en tavshedspligt. Indenrigsministeriet mente at måtte fastholde dette standpunkt.

Ministeriet gjorde videre gældende, at såfremt tilsynsmyndigheden i en given situation, hvor der er tale om krænkelse af kommunens interesse i fortrolighed, vurderer, at et kommunalbestyrelsesmedlem må antages at have krænket sin tavshedspligt, må tilsynsmyndigheden endvidere kunne udtale sig om, hvorledes der bør reageres over for krænkelser. En beklagelse af det passerede fra tilsynsmyndighedens side må under de givne omstændigheder naturligt opfattes som en akcept af, at kommunalbestyrelsen ikke har fundet anledning til at foretage det mere indgribende skridt, som en politianmeldelse ville være.

Indenrigsministeriet understregede, at ministeriet ikke ved foranstående bemærkninger havde taget stilling til, i hvilken udstrækning den kommunale tilsynsmyndighed i øvrigt kan udtale sig om kommunalbestyrelsesmedlemmers brud på en dem påhvilende tavshedspligt, samt hvorledes kommunalbestyrelsen i givet fald kan reagere i denne anledning.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Jeg skal først bemærke, at genstanden for min stillingtagen til den foreliggende sag er tilkendegivelsen i indenrigsministeriets skrivelse af 1. april 1981, hvorefter den kommunale tilsynsmyndighed efter ministeriets opfattelse kan tage stilling til, om et kommunalbestyrelsesmedlem må antages at have overtrådt sin tavshedspligt, ligesom tilsynsmyndigheden i givet fald må være beføjet til at udtale sin beklagelse herover.

Således som sagen har foreligget for mig, har jeg derimod ikke fundet at burde gå nærmere ind på spørgsmålet om rækkevidden af et kommunalbestyrelsesmedlems tavshedspligt i et tilfælde som det foreliggende.

Den nævnte tilkendegivelse i indenrigsministeriets skrivelse af 1. april 1981 indeholder en stillingtagen til to principielt forskellige spørgsmål, nemlig dels spørgsmålet om tilsynsmyndighedernes adgang til (overhovedet) at udtale sig om, hvorvidt et kommunalbestyrelsesmedlem har overtrådt sin tavshedspligt (spørgsmål 1), dels spørgsmålet om, hvorvidt tilsynsmyndigheden i bekræftende fald kan udtrykke mis-

billigelse direkte i forhold til det pågældende kommunalbestyrelsesmedlem (spørgsmål 2).

Efter min opfattelse er det mest hensigtsmæssigt at tage stilling til de to spørgsmål hver for sig.

ad spørgsmål 1.

Det retlige grundlag for tilsynsmyndighedernes adgang til at tage stilling til spørgsmål om rækkevidden af et kommunalbestyrelsesmedlems tavshedspligt må søges i bestemmelsen i § 61 i lov om kommunernes styrelse, senest lovbekendtgørelse nr. 188 af 22. april 1981.

Ifølge denne bestemmelse kan tilsynsmyndigheden sætte en kommunalbestyrelses beslutning ud af kraft, når beslutningen findes stridende mod lovgivningen. Hvis en kommunalbestyrelse har handlet i strid med lovgivningen, herunder undladt at udføre en foranstaltning, hvortil den er forpligtet, træffer tilsynsmyndigheden de nødvendige foranstaltninger, herunder eventuelt bestemmelse om tvangsbøder. I fornødent fald kan tilsynsmyndigheden rejse sag ved domstolene om personligt ansvar for medlemmer af kommunalbestyrelsen for den pågældende beslutning eller undladelse.

Efter bestemmelsens ordlyd tilkommer der således ikke den kommunale tilsynsmyndighed – det vil sige tilsynsrådet for det pågældende amt eller indenrigsministeriet – nogen almindelig adgang til at udtale sig om, hvorvidt de enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer har overtrådt de forpligtelser, der påhviler dem som kommunalbestyrelsesmedlemmer.

Den adgang til at pålægge kommunalbestyrelsens enkelte medlemmer tvangsbøder for deres medvirken til ulovlige beslutninger, som er hjemlet ved bestemmelsen, har alene til formål at påvirke kommunalbestyrelsen som sådan til at opfylde sine forpligtelser.

Heller ikke forarbejderne til bestemmelsen indeholder nogen stillingtagen til spørgsmålet om de kommunale tilsynsmyndigheders adgang til at udtale sig om enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmers overholdelse af de pligter, der følger af hvervet. (Folketingstidende 1967-68, 2. samling, tillæg A, sp. 159 f).

Med udgangspunkt i bestemmelsen i § 61 (og de tilsvarende bestemmelser i den tidligere lovgivning om styrelsen af kommunale anliggender) har der imidlertid udviklet sig en praksis, hvorefter de kommunale tilsynsmyndigheder afgiver vejledende udtalelser om den kommunale styrelseslovgivning og om almindelige kommunalretlige spørgsmål, typisk som svar på forespørgsler fra kommuner. Denne praksis indebærer bl.a., at tilsynsmyndighederne udtaler sig vejledende om, hvorvidt nærmere angivne sager kan behandles for lukkede døre og – i bekræftende fald – eventuelt om rækkevidden af den tavshedspligt, der som følge heraf påhviler kommunalbestyrelsesmedlemmerne, herunder om der i konkrete tilfælde er sket overtrædelse af denne tavshedspligt.

Jeg må være enig med indenrigsministeriet i, at de kommunale tilsynsmyndigheder – på linie med, hvad der gælder for andre offentlige myndigheder – også uden udtrykkelig hjemmel må være berettiget til at afgive vejledende udtalelser om forståelsen af de retsregler m.v., der hører under deres ressort, og at det forhold, at det alene tilkommer domstolene at tage endelig stilling til sådanne spørgsmål, ikke udelukker en responderende virksomhed som den nævnte. Det kan derfor ikke i sig selv give mig anledning til bemærkninger, at de kommunale tilsynsmyndigheder har anset sig for beføjet til at afgive vejledende udtalelser om rækkevidden af den kommunale styrelseslovgivning og almindelige kommunalretlige spørgsmål.

Afgørelsen af, hvilke spørgsmål tilsynsmyndighederne nærmere kan udtale sig om, og under hvilke betingelser det eventuelt bør ske, vil efter omstændighederne kunne give anledning til tvivl. Jeg finder ikke på baggrund af den foreliggende sag at burde gå nærmere ind på dette spørgsmål mere i almindelighed. Efter min opfattelse er der således ikke holdepunkter for at antage, at de kommunale tilsynsmyndigheder efter gældende ret (generelt) skulle være afskåret fra at udtale sig om rækkevidden af et kommunalbestyrelsesmedlems tavshedspligt i en given situation og – nært sammenhængende hermed – om der efter tilsynsmyndighedens opfattelse er

grundlag for at antage, at tavshedspligten er tilsidesat.

At indenrigsministeriet i skrivelsen af 1. april 1981 har givet udtryk for, at tilsynsmyndighederne må anses for beføjede til at tage stilling til sådanne spørgsmål, kan derfor ikke give mig grundlag for kritik. Jeg skal dog i denne forbindelse bemærke, at jeg – på linie med hvad indenrigsministeriet har givet udtryk for i udtalelsen til mig – ikke hermed har taget stilling til, om tilsynsmyndighederne i alle tilfælde vil kunne udtale sig om rækkevidden af et kommunalbestyrelsesmedlems tavshedspligt. Den nærmere fastlæggelse af omfanget af tilsynsmyndighedernes responderende virksomhed i denne henseende må bero på omstændighederne i de konkret forelagte sager, herunder på, på hvilket retsgrundlag den eventuelle tavshedsforpligtelse bygger. Af de grunde, som indenrigsministeriet nærmere har redegjort for i udtalelsen til mig, har jeg ikke bemærkninger til, at tilsynsmyndighederne udtaler sig om rækkevidden af et kommunalbestyrelsesmedlems tavshedspligt i et tilfælde som det foreliggende.

Den endelige afgørelse af spørgsmålet hører under domstolene.

ad spørgsmål 2.

Jeg skal først bemærke, at dette spørgsmål alene går på, om de kommunale tilsynsmyndigheder i forbindelse med deres stillingtagen til en sag om, hvorvidt et kommunalbestyrelsesmedlem har overtrådt sin tavshedspligt, *kan tilkendegive misbilligelse i anledning af det passerede direkte i forhold til den pågældende*. Således som sagen foreligger for mig, finder jeg derimod ikke at have anledning til at gå nærmere ind på, under hvilke betingelser tilsynsmyndighederne eventuelt på *anden måde* (navnlig i forhold til vedkommende kommunalbestyrelse) kan tage stilling til, hvorledes der bør reageres i anledning af en tavshedspligtskrænkelse.

Efter min opfattelse kan en beføjelse for de kommunale tilsynsmyndigheder til at tilkendegive sådan misbilligelse over for kommunalbestyrelsens enkelte medlemmer ikke antages at følge den nævnte bestemmelse i den kommunale styrelseslovs § 61. Såvel bestemmelsens ordlyd som dens for-

arbejder giver alene holdepunkter for at antage, at det har været hensigten at give tilsynsmyndighederne beføjelser til at gribe ind over for retsstridige forhold, der er begået af *kommunalbestyrelsen som sådan*, jfr. herved navnlig Erik Harder, Dansk Kommunal Forvaltning II (1979), s. 242 ff (navnlig s. 244 f), og Claus Haagen Jensen, Kommunalret (1972), s. 79. Jeg henviser i denne forbindelse også til det, der er anført ovenfor under ad spørgsmål 1.

Heller ikke andre bestemmelser i den kommunale styrelseslov ses at hjemle tilsynsmyndighederne adgang til at tilkendegive misbilligelse som nævnt over for enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer.

Jeg har da også forstået, at en sådan beføjelse efter indenrigsministeriets opfattelse vel ikke har noget udtrykkeligt retsgrundlag i styrelseslovgivningen, men findes at være en naturlig konsekvens af den ovenfor under 1 omtalte praksis, hvorefter tilsynsmyndighederne kan udtale sig om rækkevidden af en tavshedsforpligtelse og i forbindelse hermed, om tavshedspligten i et konkret tilfælde må anses for tilsidesat.

Efter min opfattelse kan der imidlertid ikke fra tilsynsmyndighedernes adgang til at afgive vejledende udtalelser (om tavshedspligts spørgsmål) udledes nogen beføjelse for disse myndigheder til at tilkendegive misbilligelse over for et kommunalbestyrelsesmedlem i anledning af en formodet tavshedspligtskrænkelse. En beføjelse hertil, der er udtryk for en principiel udvidelse af tilsynsmyndighedernes kompetenceområde, således som dette direkte er fastlagt i styrelseslovens § 61, må efter min mening kræve et klarere retsgrundlag. Jeg må herved også lægge vægt på, at en sådan beføjelse reelt indebærer, at der tillægges tilsynsmyndighederne en disciplinær-lignende funktion i forhold til de enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer, og at den efter omstændighederne må formodes at kunne have ganske vidtrækkende følger for det pågældende medlem.

Der foreligger da heller ikke for mig oplysninger om, at der skulle have udviklet sig nogen almindelig praksis i den nævnte henseende, ligesom der ikke i den juridiske litteratur ses at være støtte for, at tilsynsmyndighederne skulle kunne påtale

tavshedspligtsovertrædelser over for det enkelte kommunalbestyrelsesmedlem.

På baggrund af det anførte er det således min opfattelse, at der ikke foreligger det fornødne retsgrundlag for den tilkendegivelse, der er indeholdt i indenrigsministeriets afgørelse af 1. april 1981, hvorefter kommunale tilsynsmyndigheder har beføjelse til at udtale beklagelse over for et kommunalbestyrelsesmedlem, der findes at have overtrådt sin tavshedspligt. Jeg må derfor også finde, at tilsynsrådet for Vestsjællands amt – selv om det havde måttet lægges til grund, at De havde overtrådt Deres tavshedspligt – ikke havde det fornødne retsgrundlag for i afgørelsen af 9. december 1980 over for Dem at beklage, at De havde offentliggjort fra dagsordensforslaget for det pågældende møde.

Jeg har gjort indenrigsministeriet og tilsynsrådet bekendt med min opfattelse. Jeg har endvidere anmodet indenrigsministeriet om at foranledige, at tilsynsrådene bliver gjort bekendt med min opfattelse ved-

rørende tilsynsmyndighedernes adgang til at tilkendegive misbilligelse m. v. over for enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer i anledning af tavshedspligtskrænkelser.«

I skrivelse af 4. juni 1982 underrettede indenrigsministeriet mig om, at ministeriet havde skrevet således til samtlige tilsynsråd:

»I skrivelse af 27. maj 1982 har folketingets ombudsmand anmodet indenrigsministeriet om at foranledige, at tilsynsrådene bliver gjort bekendt med ombudsmandens opfattelse vedrørende tilsynsmyndighedernes adgang til at tilkendegive misbilligelse m.v. over for de enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer i anledning af tavshedspligtskrænkelser.

I denne anledning fremsendes vedlagte kopi af ombudsmandens skrivelse af 27. maj 1982 til (A), idet man specielt skal henlede opmærksomheden på det i skrivelsen ... anførte.«

Jeg meddelte herefter indenrigsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

9-2. *Ikke fundet at kunne kritisere, at tilsynsrådet for Århus amt ikke havde annulleret Rougsø kommunalbestyrelses beslutning om at antage borgmesterens kompagnon som kommunens advokat.*

Heller ikke fundet grundlag for kritik i anledning af, at tilsynsrådet ikke i henhold til bestemmelsen i styrelseslovens § 61 fandt at burde foretage videre i anledning af, at kommunalbestyrelsen havde indvalgt borgmesteren, der drev advokatvirksomhed i kommunen, som medlem af ligningskommissionen.

Endelig ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at kritisere tilsynsrådets og indenrigsministeriets opfattelse, hvorefter det i det konkrete tilfælde måtte anses for forsvarligt at acceptere, at borgmesteren var bestyrelsesformand i et af de pengeinstitutter, der benyttes af kommunen, såfremt der var fastsat retningslinier for administrationen af ordningen. Ikke fundet på grundlag af de foreliggende oplysninger at kunne tage stilling til, om retningslinierne i den konkrete sag var tilstrækkelige, og derfor henstillet til tilsynsrådet at genoptage behandlingen af sagen for så vidt angår dette spørgsmål. (J. nr. 1979-387-42).

Den 17. juni 1981 afgav ombudsmanden en redegørelse vedrørende en undersøgelse af en sag fra Rougsø kommune om, hvorvidt kom-

munen kunne overlade kommunens advokatforretninger til en advokat, der drev virksomhed sammen med borgmesteren, og hvorvidt

kommunens borgmester, der var advokat, kunne være medlem af ligningskommissionen og bestyrelsesformand i en bank, hvormed kommunen havde forretningsforbindelse.

Der forelå for ombudsmanden følgende oplysninger og udtalelser vedrørende de 3 rejste spørgsmål:

1) Kommunens beslutning om at antage advokat A som kommunens advokat:

Rougsø-listen rettede ved skrivelse af 2. maj 1978 henvendelse til Rougsø kommunalbestyrelse i anledning af, at listen var blevet bekendt med, at borgmester B's advokatfirma foretog udfærdigelse af skadesløsbreve vedrørende lån i henhold til lov nr. 213 af 11. juni 1965 om lån til betaling af ejendoms-skatte for visse parcel- og rækkehuse. Listen kritiserede, at kommunen ikke selv udfærdigede skadesløsbrevene, men i stedet påførte de pågældende låntagere salærudgifter ved at overlade det til et advokatfirma at udfærdige skadesløsbrevene.

I skrivelse af 21. maj 1978 rettede Rougsø-listen henvendelse til indenrigsministeriet om sagen. Listen sendte samtidig akterne vedrørende det pågældende spørgsmål til ministeriet.

Indenrigsministeriet videresendte sagen til tilsynsrådet for Århus amt, der i den anledning indhentede en udtalelse af 20. juni 1978 fra Rougsø kommunalbestyrelse. Kommunen oplyste, at skadesløsbreve, der blev oprettet i forbindelse med ydelse af lån i henhold til den nævnte lov, normalt blev udfærdiget og tinglyst af kommunes sædvanlige advokat »advokatfirmaet (B) og (A), . . .« Samtidig oplyste kommunen, at kommunalbestyrelsen på mødet den 6. juni 1978 havde vedtaget, at kommunens administration fremtidig skulle udfærdige skadesløsbreve i forbindelse med ydelse af de nævnte lån.

Tilsynsrådet sendte ved skrivelse af 4. juli 1978 Rougsø-listen et eksemplar af kommunens udtalelse og bad listen fremkomme med eventuelle kommentarer. I skrivelse af 16. juli 1978 til tilsynsrådet fremsatte listen herefter forskellige bemærkninger til sagen om udstedelse af skadesløsbreve. Endvidere fremsatte listen følgende mere generelle bemærkninger i anledning af borgmesterens stilling som advokat for kommunen:

» . . .

I forbindelse med sagen om skadesløsbreve må man nok betragte nogle andre forhold i Rougsøs kommunalbestyrelse, herunder rimeligheden i at borgmesterens ad.kontor forestår kommunens ejendomshandler og borgmesterens placering som formand for ligningskommissionen.

. . .«

Tilsynsrådet indhentede derefter en udtalelse af 24. august 1978 fra Rougsø kommunalbestyrelse vedrørende Rougsø-listens skrivelse af 16. juli 1978. Kommunalbestyrelsen oplyste i skrivelsen bl.a., at borgmester B i forbindelse med sagens behandling havde meddelt kommunalbestyrelsen, at han ikke længere ønskede at være advokat for Rougsø kommune.

Den 25. august 1978 sendte landsretssagfører A, der er medindehaver af firmaet »landsretssagførerne (B) og (A)«, følgende skrivelse til Rougsø kommune:

» . . .

På givne foranledning skal jeg herved oplyse, at såfremt Rougsø kommune antager mig som fast advokat for kommunen, vil alle honorarer, som jeg i den anledning indtjener, blive holdt helt udenfor det kompagniskab, som jeg har med landsretssagfører (B) . . .

Landsretssagfører (B) vil herefter ikke på nogen måde være økonomisk interesseret i de advokatforretninger, jeg i så fald måtte komme til at udføre for kommunen.

. . .«

Folketingets kommunaludvalg stillede den 30. august 1978 indenrigsministeren tre spørgsmål, dels vedrørende den omtalte sag om udstedelse af skadesløsbreve, herunder om andre kommuners praksis i så henseende, dels vedrørende borgmester B's rolle som advokat for kommunen. I den anledning anmodede indenrigsministeriet ved skrivelse af 7. september 1978 tilsynsrådet for Århus amt om en redegørelse om forhold, der var omtalt i to af de stillede spørgsmål. Tilsynsrådet videresendte med påtegning af 11. september 1978 denne forespørgsel til Rougsø kommunalbestyrelse, der svarede tilsynsrådet ved skrivelse af 28. september 1978. Kommunalbestyrelsen henviste til de ovenfor omtalte svar af 20. juni og 24. august 1978 i anledning af Rougsø-listens klage til tilsynsrådet for Århus amt.

Forinden havde Rougsø-listen ved skrivelse af 23. september 1978 på ny rettet henvendelse til tilsynsrådet vedrørende B's stilling som både borgmester og advokat for kommunen. I den anledning anmodede tilsynsrådet telefonisk den 3. oktober 1978 Rougsø kommune om supplerende oplysning til belysning af sagen. Oplysningerne blev meddelt tilsynsrådet ved kommunens skrivelse af samme dato.

Tilsynsrådet behandlede derpå sagen på mødet den 6. oktober 1978. Rådet vedtog bl.a. under henvisning til, at B nu var ophørt med at virke som advokat for kommunen, at udtale, at tilsynsrådet ikke fandt anledning til at foretage videre vedrørende dette spørgsmål.

På samme møde tog rådet stilling til en forespørgsel fra Rougsø kommunes økonomiudvalg om, hvorvidt kommunen ville kunne antage advokat A som kommunens advokat. Rådet fandt ikke, at styrelsesloven var til hinder for, at det blev overladt til advokat A at være advokat for kommunen.

Tilsynsrådet sendte udskrift af beslutningsprotokollen for det nævnte møde til indenrigsministeriet med en skrivelse af 1. november 1978 (i anledning af indenrigsministeriets anmodning af 7. september 1978 om en udtalelse til brug for besvarelse af de nævnte spørgsmål fra folketingets kommunaludvalg). I skrivelserne til indenrigsministeriet meddelte tilsynsrådet bl.a. følgende:

» . . .

Efter at borgmesteren er ophørt som kommunens advokat, fandt tilsynsrådet således ikke anledning til at udtale sig direkte om, hvorvidt det må anses for retsstridigt at forene hvervene som borgmester og advokat for kommunen; men tilsynsrådet har i samme møde besvaret en forespørgsel fra kommunens økonomiudvalg, om hvorvidt kommunen vil kunne antage landsretssagfører (A) som kommunens advokat. Tilsynsrådet fandt ikke, at styrelsesloven er til hinder for, at det overlades til den pågældende, der sammen med borgmesteren driver en fælles advokatvirksomhed i interessentskabsform med hver sit kontor i hver sin kommune, at være advokat for kommunen, såfremt det vederlag, der ydes, udelukkende betales til landsretssagfører (A) og ikke indgår i interessentskabets regnskab og fordeling.

. . .«

Indenrigsministeriet besvarede derpå ved skrivelse af 21. december 1978 folketingets kommunaludvalgs ovenfor omtalte spørgsmål vedrørende dels udfærdigelsen af skadesløsbreve, dels borgmester B's stilling som både borgmester og advokat for kommunen. Om det generelle spørgsmål om, hvorvidt en borgmester samtidig kan være advokat for kommunen, bemærkede indenrigsministeren følgende:

» . . .

Det generelle spørgsmål om, hvorvidt en borgmester kan forene borgmesterposten med hvervet som advokat for kommunen, har efter kommunalreformens gennemførelse pr. 1. april 1970 ikke direkte været forelagt indenrigsministeriet, men jeg kan oplyse, at før kommunalreformen anså man det ikke for utiladeligt, at en sognerådsformand som advokat udfærdigede skøder i forbindelse med kommunens udstykningsforetagender, når man blot iagttog, at sognerådsformanden ikke deltog i forhandlingen og afstemningen om spørgsmålet om overdragelse af advokat-hvervet.

På den givne foranledning har jeg nu haft lejlighed til at tage stilling til spørgsmålet, og jeg kan oplyse, at det er min opfattelse, at de to hverv må holdes adskilt. Jeg har herved lagt vægt på, at det må påhvile borgmesteren og økonomiudvalget på kommunalbestyrelsens vegne at føre tilsyn med, at en af kommunen antaget advokat udfører sine hverv tilfredsstillende for kommunen. Ved en forening af hvervene som henholdsvis borgmester og kommunens advokat vil der opstå risiko for, at dette tilsyn ikke kan varetages på betryggende måde.

Jeg har endvidere lagt vægt på, at det er borgmesterens forpligtelse at varetage kommunens interesser, herunder at føre forhandlinger for kommunen. Det er vanskeligt foreneligt med denne forpligtelse, der er en forudsætning for det vederlag, der er tillagt borgmesteren, at borgmesteren samtidig varetager et lønnet hverv som advokat for kommunen, hvilket bl.a. kan indebære opgaver som rådgiver for kommunen.

Det skal tilføjes, at det forhold, at en borgmester tillige er kommunens faste advokat, må antages at kunne give anledning til habilitetsproblemer, der næppe i alle tilfælde vil kunne løses ved, at borgmesteren udelukkes fra at deltage i sagens behandling, idet

det samtidig kan være påkrævet, at borgmesteren deltager i behandlingen af sagen.

Under hensyn til, at indenrigsministeriet som nævnt ikke tidligere i tiden efter kommunalreformen har taget principiel stilling til spørgsmålet, og under hensyn til at borgmesteren nu har frasagt sig hvervet som advokat for kommunen, har jeg ikke ment at burde foretage videre i anledning af, at kommunalbestyrelsen har ment at kunne acceptere, at borgmesteren også efter 1. april 1970 har været taget kommunens juridiske forretninger.

For så vidt kommunalbestyrelsen i stedet har ment at kunne antage en advokat, der er i samarbejde med borgmesteren, skal jeg meddele, at jeg ikke finder anledning til at kritisere det af tilsynsrådet anlagte skøn, hvorefter den kommunale styrelseslov ikke er til hinder for en sådan ordning under de af tilsynsrådet nærmere angivne forudsætninger.

...«

Ombudsmanden modtog underretning om indenrigsministeriets besvarelse den 21. december 1978 af folketingets kommunaludvalgs spørgsmål vedrørende sagen og anmode under henvisning hertil indenrigsministeriet om:

»... nærmere at begrunde ministeriets standpunkt, hvorefter ministeriet ikke har fundet anledning til at kritisere tilsynsrådets opfattelse, hvorefter den kommunale styrelseslov ikke er til hinder for, at kommunen nu har antaget borgmesterens kompagnon, (A), som kommunens advokat – under den forudsætning, at vederlag udelukkende bliver betalt til ham og ikke indgår i hans og borgmesterens interessentskabs regnskab og fordeling.

Jeg anmoder herunder om at måtte modtage de nærmere oplysninger, der måtte foreligge for tilsynsrådet og/eller indenrigsministeriet om, hvorledes kompagniskabet mellem de 2 advokater nærmere er ordnet, idet det – uanset den etablerede vederlagsordning (uden for interessentskabet) – kan være ordnet således, at borgmesteren fortsat har en ikke uvæsentlig (indirekte) advokatmæssig interesse knyttet til forholdet mellem kommunen og den anden advokat.

Jeg henviser i øvrigt i forbindelse hermed til Erik Harder: Dansk kommunalfor-

valtning, kommunalbestyrelsen, 3. udg. 1978, s. 189 (hvis bemærkninger dog har direkte relation til en noget anden problemstilling), og anmoder om udlån af indenrigsministeriets akter i den sag, der er omtalt anførte sted i note 22. – Jeg henleder i øvrigt opmærksomheden på princippet i § 5, nr. 4, i loven om landinspektørvirksomhed.

.. «

Ombudsmanden modtog i skrivelse af 15. marts 1979 en klage fra C og D, der begge er medlemmer af Rougsø-listen, over tilsynsrådets stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt advokat A kunne antages som advokat for Rougsø kommune. Endvidere bad C og D ombudsmanden om at undersøge to yderligere habilitetsspørgsmål vedrørende B (jfr. nærmere nedenfor under 2 og 3).

I forbindelse med besvarelsen af ombudsmandens anmodning om en udtalelse i skrivelser af 19. januar 1979 vedrørende Rougsø kommunes beslutning om at antage advokat A som kommunens advokat modtog indenrigsministeriet en udtalelse af 5. marts 1979 fra tilsynsrådet for Århus amt. Udtalelsen havde følgende indhold:

»...

Tilsynsrådet har ved dets afgørelse været opmærksom på og overvejet konsekvenserne af de interessekonflikter, der kan opstå ved den trufne aftale. Det er således tilsynsrådets opfattelse, at der i særlige situationer vil kunne opstå konkrete interessekollisioner, som må bevirke, at borgmesteren bør vige sit sæde.

Imidlertid har man ikke ment, at sådanne situationer vil opstå med en sådan hyppighed eller, at sagerne vil være af en sådan betydning, at dette i sig selv begrunder, at borgmesteren mister sin almindelige habilitet, uden at principperne belastes over evne. En sådan afgørelse ville såvidt ses også gå betydeligt videre end indenrigsministeriets afgørelse af 8. august 1978 i sagen fra Helsingø.

Tilsynsrådet har ikke, inden afgørelsen blev truffet, haft forelagt den interessentskabskontrakt, der danner grundlag for samarbejdet mellem de to advokater, men har ment sig berettiget til at forudsætte, at der ikke i kontrakten findes vilkår, som gør betingelsen om udskillelse af forretningerne

med kommunen illusorisk. Man henviser i denne forbindelse til vedlagte skrivelse af 25. august 1978 fra landsretssagfører (A) til Rougsø kommune. Skrivelsen var vedlagt kommunens forespørgsel til tilsynsrådet.

Under henvisning til foranstående og ud fra kendskabet til de implicerede parter og forholdene på stedet har tilsynsrådet ment, at den afgivne erklæring skulle kunne afværge de betænkeligheder, der kan knytte sig til aftalen, og fundet, at kravene til den almene tillid til kommunestyrets uafhængighed måtte være tilstrækkeligt imødekommet ved det omhandlede vilkår for overladelse af forretningerne til borgmesterens kompagnon. Det er endvidere indgået i overvejelserne, at en underkendelse af borgmesterens almindelige habilitet under de foreliggende omstændigheder alvorligt ville begrænse hans mulighed for deltagelse i kommunestyret.

Under alle forhold har tilsynsrådet ikke fundet, at betingelserne for en annullation i medfør af styrelseslovens § 61 har været til stede, men har på grundlag af den foretagne overvejelse af de modstående hensyn ment at kunne gå det skridt videre at give udtryk for, at ordningen ikke kunne anses for retsstridig. Landinspektørlovens § 5, nr. 4, har ikke været inddraget i tilsynsrådets overvejelser.

...«

Indenrigsministeriet besvarede ved skrivelse af 19. marts 1979 en anmodning fra ombudsmanden om en udtalelse således:

»...

I denne forbindelse skal man hoslagt fremsende fotokopier af en fra tilsynsrådet indhentet udtalelse af 5. marts 1979 og af skrivelse af 25. august 1978 fra advokat (A) til Rougsø kommune. Indenrigsministeriet kan for sit vedkommende henholde sig til det af tilsynsrådet udtalte, hvorefter rådet ud fra sit kendskab til forholdene har ment, at den af advokat (A) afgivne erklæring afværger de betænkeligheder, der kunne være knyttet til, at advokaten antages som kommunens advokat. Indenrigsministeriet har således fortsat ikke fundet anledning til at kritisere det af tilsynsrådet anlagte skøn, hvorefter den indgåede aftale under de af rådet angivne forudsætninger ikke er retsstridig.

Det tilføjes i anledning af Deres henvisning hertil, at § 5, stk. 2, i lov om landinspektørvirksomhed som ændret ved lov nr.

308 af 8. juni 1977 ikke har været inddraget i indenrigsministeriets overvejelser.

...«

Samtidig vedlagde indenrigsministeriet akterne i den sag, som er omtalt af Erik Harder i Dansk kommunalforvaltning, kommunalbestyrelsen, (3. udg., 1978), s. 189, note 22.

Af den pågældende sag, der vedrørte en kommunes salg af en campingplads, fremgik bl.a. følgende:

»Den pågældende kommune havde anmodet tilsynsrådet for Sønderjyllands amt om at godkende kommunens salg af en campingplads. En række medlemmer af kommunalbestyrelsen rejste samtidig spørgsmål om, hvorvidt borgmesteren som medindehaver af det advokatfirma, som ydede bistand til både kommunen og køberen af campingpladsen i forbindelse med salgsforhandlingerne, burde have undladt at deltage i sagens behandling i kommunalbestyrelsens udvalg og i kommunalbestyrelsen.

Indenrigsministeriet (hvortil sagen om godkendelse af salget af campingpladsen blev henskudt) gav udtryk for den opfattelse, at borgmesteren ikke burde have deltaget i sagens behandling i udvalget og i kommunalbestyrelsen.

I anledning af en forespørgsel fra borgmesteren om hans adgang til på kommunens vegne at behandle sager om køb og salg af fast ejendom, som det advokatfirma han var medindehaver af berigtigede, gav indenrigsministeriet (i skrivelse af 29. januar 1973) bl.a. udtryk for den opfattelse, »at De, medmindre særlige omstændigheder måtte gøre sig gældende i den enkelte sag, må anses for udelukket fra at deltage i forhandlinger og afstemninger i kommunalbestyrelsen og dens udvalg i sager om køb og salg af fast ejendom, når der i disse sager ydes kommunen eller aftalens øvrige parter bistand fra det advokatfirma, hvoraf De er medindehaver«.

I anledning af C's og D's klage i skrivelsen af 15. marts 1979 vedrørende spørgsmålet om antagelse af advokat A som advokat for Rougsø kommune anmodede ombudsmanden ved skrivelse af 29. maj 1979 tilsynsrådet for Århus amt og indenrigsministeriet om fornyede udtalelser vedrørende spørgsmålet. Ombudsmanden bemærkede i forbindelse hermed bl.a., »at en tilfredsstillende bedøm-

melse af, hvorvidt de betænkeligheder, der begrundede, at (B) ikke kunne være kommunens advokat, også gør sig gældende med hensyn til kommunens antagelse af hans kompagnon (A) som kommunens advokat, efter min mening forudsætter tilvejebringelse af nærmere oplysninger om de to advokaters forretningsmæssige mellemværende, herunder naturligvis navnlig oplysninger, der belyser, hvorvidt kommunens benyttelse af (A) som advokat indirekte kan have økonomiske fordele for (B)«.

I forbindelse med tilsynsrådets behandling af ombudsmandens anmodning om en udtalelse sendte Rougsø kommune med skrivelse af 19. juli 1979 tilsynsrådet en erklæring, der var afgivet den 12. februar 1979 af »Revisionskontoret i Randers« vedrørende advokatfirmaet B og A. Erklæringen havde følgende indhold:

»... »

Vi skal herved attestere, at der i ovennævnte firmas bogholderi er oprettet særskilt konto for salærer fra Rougsø kommune, og at der i tiden 23. oktober 1978-31. januar 1979 er bogført salærer for 7.510 kr. 66 øre.

Vi skal endvidere attestere, at ovennævnte salærindtægt 7.510 kr. 66 øre ikke indgår i overskudsfordelingen mellem de 2 interessenter, men alene tilfalder landsretssagfører (A).

...«

(En tilsvarende erklæring er afgivet af revisionsfirmaet til Rougsø kommune i skrivelse af 12. februar 1980 for så vidt angår perioden 1. februar 1979-31. januar 1980. Salærindtægterne androg i denne periode 32.057 kr. 74 øre).

Kommunen oplyste i tilslutning til fremsendelsen af den nævnte erklæring, at økonomiudvalget i mødet den 15. februar 1979 havde vedtaget at tage revisionskontorets skrivelse til efterretning.

Under tilsynsrådets behandling af sagen meddelte borgmester B den 12. juli 1979 telefonisk tilsynsrådets sekretariat oplysninger om forholdet mellem ham og advokat A. Oplysningerne er i et notat af samme dato, der er udfærdiget af tilsynsrådets sekretariat, gengivet på følgende måde:

»Med hensyn til spørgsmålet om kommunens antagelse af (A) oplyste han, at der mellem (A) og ham i 1951 var indgået en kontrakt om samarbejde. Der er ikke i forbindel-

se med (A's) ansættelse som kommunens advokat sket ændringer i denne kontrakt.

Ved ansættelsen havde (A) afgivet erklæring om, at indtægterne fra kommunen holdes uden om interessentskabet. Endvidere havde advokatfirmaets statsautoriserede revisor afgivet erklæring om, at det ville blive påset, at indtægterne holdes udenfor.

(B) oplyste, at han ikke ville få indirekte fordele af, at (A) blev antaget som kommunens advokat.«

Tilsynsrådet behandlede ombudsmandens forespørgsel på mødet den 6. august 1979 og vedtog at henholde sig til udtalelsen af 5. marts 1979.

Den 14. august 1979 videresendte tilsynsrådet en udskrift af beslutningsprotokollen fra det nævnte møde til indenrigsministeriet.

Indenrigsministeriet udtalte herefter følgende i skrivelse af 26. september 1979 til mig:

»... »

Indenrigsministeriet finder for sit vedkommende ikke anledning til at kritisere, at tilsynsrådet som et led i sin behandling af sagen ikke har forlangt den mellem de to advokater indgåede interessentskabskontrakt indsendt.

Det er efter indenrigsministeriets opfattelse tvivlsomt, hvorvidt der er hjemmel for tilsynsmyndigheden til at kræve interessentskabskontrakten indsendt.

Hertil kommer imidlertid, at der nu foreligger en erklæring af 12. februar 1979, hvori revisionskontoret i Randers (statsaut. revisorer) attesterer, at der i advokatfirmaets bogholderi er oprettet en særskilt konto for salærer for Rougsø kommune, og at salærindtægter ikke indgår i overskudsfordelingen mellem de to interessenter.

Det er indenrigsministeriets opfattelse, at denne erklæring sammenholdt med den af borgmester (B) den 12. juni 1979 til tilsynsrådets sekretariat mundtligt afgivne udtalelse, hvorefter der ikke i forbindelse med lrs. (A's) ansættelse som kommunens advokat er sket ændringer i interessentskabskontrakten, og hvorefter han ikke vil få indirekte fordel af, at lrs. (A) blev antaget som kommunens advokat, bestyrker den opfattelse, som tilsynsrådet og indenrigsministeriet tidligere har givet udtryk for, hvorefter den indgåede aftale om ansættelse af lrs. (A) ikke er retsstridig.

Indenrigsministeriet kan derfor for sit vedkommende henholde sig til tilsynsrådets vedtagelse i mødet den 6. august 1979.

...«

Ombudsmanden forelagde med skrivelse af 6. november 1979 de indhentede udtalelser for C og D, der i skrivelse af 18. december 1979 bl.a. henlede ombudsmandens opmærksomhed på en inhabilitetssag fra Hammel kommune, som tilsynsrådet for Århus amt havde behandlet.

I den pågældende sag var der rejst spørgsmål om, hvorvidt et byrådsmedlem var udelukket fra medlemskab af økonomiudvalget i Hammel kommune, fordi han var medindehaver af et landinspektørfirma, som Hammel kommune igennem mange år havde benyttet sig af i forbindelse med udarbejdelse af kloakdispositionsplaner og spildevandsplaner. Tilsynsrådet for Århus amt behandlede sagen på mødet den 1. juni 1979 og vedtog, at det pågældende medlem under hensyn til det i sagen oplyste om det pågældende byrådsmedlems tilknytning til landinspektørfirmaet måtte vige sit sæde i økonomiudvalget.

Det fremgik af sagen, at tilsynsrådet til brug for mødet havde indhentet oplysninger fra det pågældende landinspektørfirma om firmaets samlede omsætning om, hvor stor en del heraf kommunens indbetaling udgjorde, samt om firmaets ejerforhold.

C og D henlede endvidere ombudsmandens opmærksomhed på en inhabilitetssag fra Helsingørskommune (som blev afgjort ved indenrigsministeriets skrivelse af 8. august 1978. Sagen har nu fundet sin endelige afgørelse ved højesterets dom af 18. juni 1981, der er gengivet i Ugeskrift for Retsvæsen 1981, s. 637, og kommenteret i Ugeskrift for Retsvæsen 1982 B, s. 2-6, jfr. om sagen tildels også Ugeskrift for Retsvæsen 1975, s. 698, og ombudsmandens beretning for 1972, s. 77). Sagen vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt en medindehaver af et ingeniørfirma kunne være medlem af kommunens økonomiudvalg samt 1. viceborgmester.

Under henvisning til det, C og D havde oplyst i skrivelser af 18. december 1979, anmodede ombudsmanden ved skrivelse af 15. januar 1980 tilsynsrådet og indenrigsministeriet om supplerende udtalelser.

Ombudsmanden bad endvidere tilsynsrådet om udlån af akterne i sagen fra Hammel kommune. Samtidig anmodede han tilsynsrå-

det om nærmere at begrunde, at tilsynsrådet havde fundet at kunne bedømme nærværende sag anderledes end den omtalte sag fra Hammel kommune.

Tilsynsrådet behandlede ombudsmandens forespørgsel på mødet den 28. april 1980 og vedtog at udtale følgende:

»...«

Der er efter tilsynsrådets opfattelse en væsentlig forskel i omfanget af det arbejde, der i de refererede af klagerne nævnte sager er udført for de respektive kommuner. Tilsynsrådet må derfor fortsat være af den opfattelse, at det ville være at belaste principperne i Helsingørskommunen over evne, hvis borgmesteren efter den gennemførte ændring i advokatfirmaet vedrørende salærindtægterne fra Rougsø kommune skulle miste sin almindelige habilitet.

..«

Tilsynsrådet sendte den 6. maj 1980 en udskrift fra beslutningsprotokollen for mødet den 28. april 1980 til indenrigsministeriet, der i skrivelse af 27. oktober 1980 til ombudsmanden udtalte:

»...«

Idet man henviser til indenrigsministeriets opfattelse i skrivelser af 19. marts og 26. september 1979 til folketingets ombudsmand samt til tilsynsrådets udtalelse af 28. april 1980, skal man udtale, at indenrigsministeriet ikke som følge af det af klagerne i redegørelse af 12. december 1979 fremførte finder anledning til at ændre sin opfattelse, hvorefter den indgåede aftale om ansættelse af landsretssagfører (A) ikke er retsstridig. Man henviser i denne forbindelse til, at det af erklæring af 12. februar 1980 fra revisionskontoret i Randers fremgår, at salærindtægten fra Rougsø kommune for perioden 1. februar 1979-31. januar 1980 alene er tilfaldet landsretssagfører (A).

...«

2) Kommunens beslutning om at vælge borgmester B til medlem af ligningskommissionen:

I skrivelse af 23. september 1978 til tilsynsrådet for Århus amt - hvori Rougsølisten som omtalt ovenfor fremsatte forskellige bemærkninger vedrørende det ovenfor under 1) omtalte spørgsmål om borgmester B's

virksomhed som advokat for Rougsø kommune – anførte Rougsø-listen endvidere:

»...«

En magtkoncentration i form af borgmester – advokat for kommunen – formand for ligningskommissionen – privat advokatfirma i kommunen, må være utilstedelig, og virker ikke særlig demokratisk. I Rougsø har borgmesteren, efter pres, givet afkald på advokatarbejdet for kommunen, men han sidder stadig som formand for ligningskommissionen. Det kan ikke være rigtigt, at borgmesteren som privat praktiserende sagfører, kan sidde og kontrollere mange af sine klienter i økonomiske og skattemæssige forhold.

Konklusionen på vor henvendelse til tilsynsrådet må derfor være følgende:

Må borgmester, advokat (B),

- b) være formand for ligningskommissionen?
- e) både sidde som formand for ligningskommissionen, være advokat for kommunen, drive privat advokatvirksomhed, samtidig med borgmesterposten og dermed tillige født formand for økonomiudvalget?

...«

I anledning af henvendelsen til tilsynsrådet vedrørende dette spørgsmål bekræftede Rougsø kommune i skrivelse af 24. august 1978 til tilsynsrådet, at borgmesteren er medlem af ligningskommissionen, og at han ved kommissionens konstituering blev valgt som formand.

Tilsynsrådet tog stilling til bemærkningerne på mødet den 6. oktober 1978. Tilsynsrådet vedtog ifølge beslutningsprotokollen for det pågældende møde at udtale følgende:

»...«

Styrelseslovens § 29 vedrører alene medlemskab af udvalg, der er nedsat i henhold til styrelsesloven. Tilsynsrådet mener derfor ikke at burde udtale sig om spørgsmålet om borgmesterens medlemskab af ligningskommissionen. Spørgsmålet bør rejses over for ministeriet for skatter og afgifter. Efter at borgmesteren er ophørt som kommunens advokat, kan spørgsmålet formentlig betragtes som bortfaldet.

...«

C og D gjorde i skrivelse af 15. marts 1979 til ombudsmanden følgende bemærkninger om spørgsmålet om B's stilling som både

praktiserende advokat i kommunen og formand for ligningskommissionen:

»...«

Afslutningsvis må vi stadig undre os over, at (B) kan være formand for ligningskommissionen som privat-praktiserende advokat, der faktisk forestår hovedparten af alle ejendomshandler i Rougsø kommune sammen med kommunens ny advokat (A) – der er kompagnon (medinteressent) i områdets eneste advokatfirma.

...«

Ombudsmanden oversendte ved skrivelse af 29. maj 1979 dette spørgsmål til tilsynsrådet til videre foranstaltning. Ombudsmanden bemærkede følgende i en samtidig skrivelse til C og D:

»... jeg (skal) henlede Deres opmærksomhed på, at der ikke til ombudsmanden kan indgives klage over afgørelser, der er truffet af en kommunalbestyrelse. Da beslutningen om at indvælge (B) i ligningskommissionen er truffet af kommunalbestyrelsen i Rougsø kommune, kan jeg således ikke foretage noget vedrørende denne del af klagen.

Spørgsmålet om, hvorvidt kommunalbestyrelsens valg af (B) til medlem af ligningskommissionen er en lovlig og gyldig beslutning, må efter min mening anses for omfattet af tilsynsrådets kompetence, jfr. den kommunale styrelseslovs § 61.

Jeg har derfor samtidig hermed oversendt denne del af Deres klage til tilsynsrådet, idet jeg går ud fra, at tilsynsrådet, eventuelt efter forud indhentet erklæring fra ministeriet for skatter og afgifter, skatvedepartementet, vil tage stilling til, hvorvidt valget strider imod skattestyrelsesloven (lov nr. 281 af 8. juni 1977, med senere ændringer) eller denne lovs forudsætninger.

...«

Tilsynsrådet indhentede til brug for rådets behandling af spørgsmålet en udtalelse af 7. september 1979 fra skatvedepartementet. Departementet udtalte følgende:

»...«

at Rougsø kommunalbestyrelses valg af borgmester (B) til medlem af ligningskommissionen på det foreliggende grundlag efter

skattedepartementets opfattelse ikke strider mod lov nr. 281 af 8. juni 1977 om skattemyndighedernes organisation og om klageadgang m.m. (skattestyrelsesloven) eller denne lovs forudsætninger.

...«

Skattedepartementet henlede i øvrigt opmærksomheden på skattestyrelseslovens § 1, stk. 6, der angiver de tilfælde, hvor et ligningskommissionsmedlem ikke må deltage i en skatteansættelse.

Under tilsynsrådets behandling af sagen oplyste (B) telefonisk, at han ved møder i kommissionen forlader mødet i de tilfælde, hvor han personligt er involveret i sagerne.

Tilsynsrådet behandlede derpå spørgsmålet på mødet den 27. september 1979 og vedtog ifølge beslutningsprotokollen fra det nævnte møde under henvisning til skattedepartementets ovenfor citerede udtalelse, at rådet ikke havde grundlag for at foretage sig videre.

C og D klagede i skrivelse af 18. december 1979 til ombudsmanden over tilsynsrådets ovennævnte beslutning og begrundede klagen på følgende måde:

»...«

Vi fatter ikke, hvordan skattedepartementet kan svare, som det har gjort på tilsynsrådets spørgsmål. Ifølge skattestyrelsesloven § 1, stk. 6, fremgår det, at ingen må deltage i en skatteansættelse, når:

- 1) Vedkommende selv er interesseret i udfaldet eller er repræsentant for en i udfaldet interesseret.
- 2) ...
- 3) Vedkommende deltager i ledelsen af eller i øvrigt har en nær tilknytning til et selskab, en forening eller anden juridisk person, der har særlig interesse i sagens udfald.
- 4) Der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes fuldstændige upartiskhed.

Disse betingelser mener vi ikke, at borgmesteren kan opfylde. Da borgmesterens advokatfirma er det eneste i miles omkreds, må det formodes, at næsten alle firmaer og enkeltpersoner i Rougsø kommune bruger (B's) firma til advokatbistand. Som advokat må (B) varetage sine klienters interesser i særdeleshed, hvordan kan det forenes med, at han sidder som formand for ligningskommissio-

nen og dermed deltager aktivt i ligningen? *Det fatter vi ikke.*

Det kan vel heller ikke være rigtigt, at en borgmester skal blande sig i ligningen, og slet ikke når han samtidig er advokat i kommunen.

I forhold til indsigt-magt og viden må dette efter vor opfattelse være forkert.

At (B) har meddelt, at han ved møder i kommissionen forlader mødet i de tilfælde, hvor han personligt er involveret i sagerne . . . jamen er han dog ikke involveret i næsten alle sager, måske ikke personligt, men for de personer og virksomheder han repræsenterer, via advokatfirmaet? . . .

Spørgsmål: Hvor mange sager og hvilke kategorier af sager er det borgmesteren henviser til?

I øvrigt mener vi, det er en ligningsmæssig svaghed for skattevæsenet i Rougsø kommune, at ligningskommissionens formand ikke ser sig i stand til at deltage fuldt ud i kommissionens arbejde på grund af et personligt engagement i enkeltsager.

Vi formoder, at det er nødvendigt for ligningskommissionsformanden at forlade ligningen i et meget stort antal sager. Hvem i kommunen har ikke (B) som advokat, i f.eks. ejendomshandel?

Hvilke firmaer har ikke (B) som advokat?

Hvis økonomiske forhold er (B) ikke bekendt med?

(Dette ser vi også i forhold til at (B) jo er bestyrelsesformand for en af de lokale banker, hvilket vi senere vil vende tilbage til).

Et andet spørgsmål er: Hvilken skatteinspektør tør gå i clinch med sin ligningskommissionsformand, når denne samtidig er borgmester og advokat i kommunen?

Hvem mon trækker det længste strå?

Vi tror, at det generelt må virke meget hæmmende på skatteembedsfolk, at deres borgmester har mulighed for at blande sig direkte i skattemæssige forhold.

...«

I den anledning indhentede ombudsmanden en udtalelse af 13. marts 1980 fra skattedepartementet, der meddelte, at C's og D's skrivelse af 18. december 1979 ikke gav skattedepartementet anledning til yderligere bemærkninger.

Tilsynsrådet for Århus amt vedtog på mødet den 28. april 1980 at udtale, at rådet kun-

ne henholde sig til sin afgørelse af 27. september 1979 til ombudsmanden:

Indenrigsministeriet anførte følgende i en udtalelse af 27. oktober 1980 til ombudsmanden:

» . . .

Skattedepartementet har i skrivelse af 7. september 1979 til tilsynsrådet for Århus amt udtalt, at Rougsø kommunalbestyrelses valg af borgmesteren til medlem af ligningskommissionen efter skattedepartementets opfattelse ikke strider mod lov nr. 281 af 8. juni 1977 om skattemyndighedernes organisation og klageadgang m.m. eller denne lovs forudsætninger og har i øvrigt henledt opmærksomheden på lovens § 1, stk. 6, der angiver de tilfælde, hvor et ligningskommissionsmedlem ikke må deltage i en skatteansættelse.

Endvidere har skattedepartementet i skrivelse af 13. marts 1980, ligeledes til tilsynsrådet, udtalt, at ombudsmandens skrivelse af 15. januar 1980 med bilag (herunder den med klagernes skrivelse af 18. december 1979 fulgte redegørelse af 12. december 1979) ikke giver departementet anledning til yderligere bemærkninger.

I denne anledning skal man udtale, at indenrigsministeriet må være enig med tilsynsrådet i, at rådet ikke har grundlag for at foretage videre.

Man er i øvrigt enig med ombudsmanden i, at spørgsmålet, såfremt kommunalbestyrelsens valg af borgmesteren til medlem af ligningskommissionen havde været en ulovlig beslutning, ville være omfattet af tilsynsrådets kompetence i henhold til den kommunale styrelseslov § 61.

. . .«

I forbindelse med sin behandling af sagen rekvirerede ombudsmanden fra indenrigsministeriet akterne i en sag, der er omtalt af Erik Harder i Dansk kommunalforvaltning, kommunalbestyrelsen (3. udg., 1978), s. 186, note 9.

Indenrigsministeriet udtalte i denne sag i en skrivelse af 17. marts 1974, at et medlem af Skærbæk kommunes ejendomsudvalg måtte anses for inhabil ved udvalgets stillingtagen til kommunens eventuelle køb af to ejendomme, der tilhørte en automobilforhandler, for hvem det pågældende medlem var revisor. Automobilforhandleren havde antaget en

advokat til at være sig behjælpelig med handelen.

Indenrigsministeriet lagde vægt på, at medlemmet var fast økonomisk rådgiver for automobilforhandleren.

3) *Spørgsmålet, om B's hverv som formand for bestyrelsen i X-bank kan forenes med stillingen som borgmester i Rougsø kommune:*

I skrivelse af 15. marts 1979 til ombudsmanden rejste C og D yderligere spørgsmål om, hvorvidt borgmester B samtidig kan beklæde stillingen som borgmester og hvervet som formand for bestyrelsen for X bank. Om dette spørgsmål bemærkede C og D i de to skrivelser af 15. marts 1979 følgende:

» . . .

Som borgmester er (B) født formand for økonomiudvalget, der som bekendt har ansvaret for kommunens økonomi. Vi anser det for næsten umuligt samtidig at varetage de diametralt modsatte interesser, det må indebære at være bestyrelsesformand for en af de banker, hvori en stor del af kommunens likvide kapital er anbragt. Dette gælder f.eks. konkret rente-fastsættelse, jfr. vor særskilte redegørelse om dette problem.

. . .«

I redegørelsen om rentefastsættelse var bl.a. anført følgende:

» . . .

Her vedlægger vi blot et klip fra Randers Amtsavis (7/3), der refererer (B's) beretning på (X) banks generalforsamling 6/3.

Bemærk venligst, at (B) konstaterer, at

a. bankens samlede indlån *faldt* i 1978 med 10 mill. kr.,

b. alle andre indlån end aftale-indskud *steg* med 24 mill. kr.

Og så har vi spurgt vores lommeregner: hvor meget steg eller faldt så aftale-indskudene? Svaret lyder: de faldt med 34 mill. kr. Altså en masseflugt af disse indskydere.

Men én »aftale-indskyder« har ikke flygtet. Det er Rougsø kommune, der ifølge kommunaldirektøren, . . ., stadig har 2,5 mill. kr. placeret i (X) bank. På trods af, at bankens rente af dette indskud sidste forår (med henvisning til den private aftale mellem bank- og sparekasseforeningerne) blev sat ned fra 18–20 pct. p.a. til nu 12 pct. p.a. (nemlig diskontoen plus 4 pct.).

Vi spørger altså: hvorfor har borgmesteren og økonomiudvalgsformanden ikke taget initiativ til at sikre en bedre forrentning af kommunens kassebeholdning (der i år svinger mellem 7 og 16 mill. kr.) end de 12 pct.? Manden har jo – i sin kapacitet af bankformand (før november 1978: bestyrelsesmedlem og bankens jurist) været fuldt vidende om, at andre blok-indskydere i stor stil har flyttet deres penge til bedre placeringer.

Kommunalbestyrelsen er ikke på noget tidspunkt blevet orienteret – endsige spurgt – om denne problemstilling. Som trods alt påfører kommunekassen et tab på 1 mill. kr. fra 1978 til 1979 (ifølge kommunens regnskab og budget).

At denne rundhåndede gave fra kommunens skatteydere *ikke alene* gives til borgmesterens egen bank, men *også* udstrækkes til de andre lokale banker og sparekasser – må man som skatteyder anse for ligegyldigt. Og *det* kan ikke formindske alvoren i dette misbrug af borgmesterens dobbeltrolle.

...«

Som nævnt bad ombudsmanden i skrivelse af 29. maj 1979 tilsynsrådet for Århus amt om at tage stilling til dette spørgsmål.

Tilsynsrådet indhentede i den anledning en udtalelse af 23. august 1979 fra Rougsø kommunalbestyrelse, der bl.a. oplyste følgende:

»...

Til kommunalbestyrelsens møde den 3. april 1979 forelå en redegørelse af 22. marts 1979 fra kommunaldirektøren om kommunens indskud i banker og sparekasser. Det fremgik bl.a. af redegørelsen, at »siden den 1. juni 1976 har der altid i Rougsø kommunes økonomiudvalg og kommunalbestyrelse været enighed om, at kommunens likvide formue skulle placeres i lokale pengeinstitutter til bedst mulig forrentning. Denne praksis har jeg (kommunaldirektøren) under ansvar over for økonomiudvalget og kommunalbestyrelsen gennemført i nu snart 3 år.«

Kommunalbestyrelsen godkendte i sit møde den 3. april 1979 redegørelsen.

Det er således kommunaldirektøren, der siden den 1. juni 1976 har indgået aftale med banker og sparekasser om tidsindskud og forrentningen af disse.

Endvidere kan det oplyses, at borgmester (B) først den 22. november 1978 blev konsti-

tueret som formand for bestyrelsen for (X) bank, og den 28. december 1978 blev han valgt som formand for bestyrelsen, ligesom han den 21. marts 1979 er blevet genvalgt til formand for bestyrelsen.

Endelig kan det oplyses, at kommunalbestyrelsen i sit møde den 21. august 1979 har bemyndiget kommunaldirektøren til i overensstemmelse med den hidtidige gældende praksis at foretage indskud i banker og sparekasser af de midler, der af hensyn til de daglige forretninger ikke skal foreligge konstant. Økonomiudvalget skal holdes løbende orienteret om de foretagne dispositioner.

Til orientering skal det endeligt oplyses, at borgmesteren ikke deltog i sagens behandling i kommunalbestyrelsen.

...«

På baggrund af disse oplysninger besluttede tilsynsrådet på mødet den 27. september 1979 at udtale sig på følgende måde vedrørende dette spørgsmål:

»...

Da der nu i kommunalbestyrelsens møde den 21. august 1979 er givet kommunaldirektøren en bemyndigelse fra kommunalbestyrelsen til i overensstemmelse med den siden 1. april 1976 gældende praksis at foretage anbringelse af kommunens likvide midler i overensstemmelse med kommunalbestyrelsens og økonomiudvalgets beslutning om at midlerne skal anbringes i de lokale pengeinstitutter til den bedst mulige forrentning, finder tilsynsrådet ikke grundlag for at foretage videre.

...»

Tilsynsrådet sendte den 10. oktober 1979 ombudsmanden en udskrift af beslutningsprotokollen for det nævnte møde.

Med skrivelse af 6. november 1979 sendte ombudsmanden udskriften af beslutningsprotokollen til C og D, der i den anledning i skrivelse af 18. december 1979 klagede til ombudsmanden over tilsynsrådets afgørelse og nærmere begrundede klagen på følgende måde:

»...

Borgmesterens rolle som bestyrelsesformand for en lokal bank.

At tilsynsrådet accepterer, at det er kommunaldirektøren, der har ansvaret for kom-

munens placering af likvide midler, virker på os helt besynderligt.

Det er da klart, at han skal udføre dette arbejde i praksis, lige såvel som så meget andet, men direktiverne og ansvaret må da til enhver tid være økonomiudvalgets.

Vi kan ikke se andet, end at kommunaldirektøren gør det arbejde, som en sådan skal gøre. Ve den kommunaldirektør, der handler imod økonomiudvalgets interesser og formandens i særdeleshed. Han handler ud fra de afstukne rammer, som økonomiudvalget har givet, bl.a. at han skal benytte de lokale pengeinstitutter. Dette bliver ikke taget op til nærmere overvejelse, da den såkaldte renteaftale bliver indført, med virkning fra april 1979 . . .

I styrelsesloven for Rougsø kommune fremgår det, at »midlerne skal anbringes på forsvarlig måde«. Heri må der nødvendigvis ligge, at de også skal forrentes bedst muligt. Dette mener vi stadig, at kommunen har for sømt, da renteaftalen trådte i kraft.

Vi henviser i øvrigt til vor skrivelse af 15. marts 1979 m.m.

Det kan bemærkes, at mange nabo-kommuner i »renteaftale-perioden« fandt »federe græsgange«, som borgmesteren i sin halvår-lige beretning i sin egenskab af bestyrelsesformand omtalte mulighederne for kommunerne for at anbringe deres likvide kapital i f.eks. statsobligationer på generalforsamlingen i (X) bank i foråret.

Dette er for os et eklatant eksempel på, at borgmesteren sidder inde med en konkret viden som bankbestyrelsesformand, men ikke ser sig i stand til at udnytte denne viden, når han skal varetage sin kommunes borgeres interesser som økonomiudvalgsformand.

Med de af økonomiudvalget afgivne instrukser var kommunaldirektøren naturligvis heller ikke i stand til at få øje på, at en forrentning på 15-17 pct. p.a. er bedre end 12 pct. p.a., som var det loft renteaftalen pålagde banker og sparekasser at yde på de såkaldte »aftaleindskud« (kommuners likvide kapital).

Et af kommunaldirektørens argumenter var, da debatten var kommet igang, at så var pengene bundet i et par år; ved SV-regeringens sparedekret i juni 1979 blev kommuner og amters penge jo bundet alligevel.

Vi vil endelig henlede ombudsmandens opmærksomhed på det forhold, at borgme-

steren ved flere lejligheder har forladt møder, både i økonomiudvalget og i kommunalbestyrelsen, når man har debatteret kommunens anbringelse af sin likvide kapital, der p.t. er på ca. 16 mill. kr.

Vi finder det absurd, at en økonomiudvalgsformand erklærer sig ude af stand til at deltage i en drøftelse angående den mest hensigtsmæssige måde at anbringe kommunens kapital på.

Det er efter vor opfattelse med til at svække troværdigheden hos borgerne til politikerne, når (B) på denne måde på grund af sin placering som bankbestyrelsesformand ikke ser sig i stand til at udføre væsentlige dele af den opgave, de har valgt ham til.

. . .«

Som tidligere bemærket anmodede ombudsmanden ved skrivelse af 15. januar 1980 tilsynsrådet for Århus amt og indenrigsministeriet om udtalelser vedrørende dette spørgsmål.

Tilsynsrådet vedtog på mødet den 28. april 1980 at henholde sig til afgørelsen af 27. september 1979, idet rådet vedtog at tilføje, »at der efter tilsynsrådets opfattelse ikke i styrelsesvedtægternes § 20's ord »på forsvarlig måde« kan indfortolkes et krav om, at midlerne skal anbringes således, at der opnås størst mulig forrentning«.

Tilsynsrådet videregav ved skrivelse af 6. maj 1980 en udskrift af beslutningsprotokollen til indenrigsministeriet, der i skrivelse af 27. oktober 1980 til ombudsmanden udtalte følgende:

». . . indenrigsministeriet (skal) udtale, at borgmesteren efter indenrigsministeriets opfattelse på grund af sin tilknytning til det pågældende pengeinstitut vil være inhabil såvel i kommunalbestyrelsen som i økonomiudvalget ved behandling af sager, der vedrører kommunens engagement med banken.

Indenrigsministeriet har opfattet tilsynsrådets afgørelser af 27. september 1979 og 29. april 1980 således, at kommunens forretningsforbindelse med den nævnte bank og borgmesterens tilknytning til banken efter tilsynsrådets vurdering ikke er af en art og et omfang, der kan begrunde, at borgmesteren er udelukket fra medlemskab af økonomiudvalget. Indenrigsministeriet har ikke fundet grundlag for at tilsidesætte denne vurdering

og måtte i øvrigt nære betænkelighed ved at anse hvervet som borgmester (og dermed som formand for kommunens økonomiudvalg) som uforeneligt med hvervet som formand for eller medlem af bestyrelsen i et pengeinstitut, uanset at dette benyttes som kommunens forretningsforbindelse.

Hensynet til offentlighedens tillid til den kommunale forvaltning må i en sådan situation kunne tilgodeses gennem fastlæggelse af retningslinier for den daglige administration af området samt en løbende kontrol fra økonomiudvalgets og kommunalbestyrelsens side med, at retningslinierne følges.

Det tilføjes, at indenrigsministeriet er enig med tilsynsrådet i, at bestemmelsen i § 20, stk. 1, i kommunens styrelsesvedtægt, hvorefter »økonomiudvalget påser, at den del af kommunens midler, der ikke er fornødne til dækning af løbende udgifter, forvaltes på forsvarlig måde«, ikke indeholder et ubetinget krav om, at midlerne altid skal anbringes til størst mulig forrentning, f.eks. ved anbringelse i statsobligationer. . . .«

Spørgsmålet om, hvorledes en forening af hvervene som borgmester (i en amtskommune) og som medlem af bestyrelsen for en sparekasse, må vurderes efter almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om inhabilitet, har endvidere været forelagt indenrigsministeriet i en anden sag, som ministeriet har taget stilling til i en skrivelse af 10. marts 1981 (j.nr. 1980/123/0500-4).

Indenrigsministeriet har i skrivelsen bl.a. anført følgende:

»I denne anledning skal indenrigsministeriet meddele, at det er en almindelig kommunalretlig grundsætning, at et amtsrådsmedlem er inhabilt og dermed afskåret fra at deltage i forhandling og afstemning om sager i amtsrådet og i udvalgene, når den pågældende må formodes at være under indflydelse af interesser af en sådan art og styrke, at man ikke kan regne med hos offentligheden at opretholde en almen tillid til, at beslutningsprocessen forløber uden indflydelse fra uvedkommende hensyn, hvis det pågældende medlem deltager i sagens behandling.

Spørgsmålet om, hvorvidt amtsborgmesterens medlemskab af sparekassens bestyrelse kan bevirke, at der vil foreligge en sådan risiko for, at hans stillingtagen i amtsrådet, dettes økonomiudvalg eller som leder af amtskommunens administration vil være på-

virket af uvedkommende hensyn, således at han skal undlade at deltage i eller træffe en beslutning, må afgøres efter forholdene i det enkelte tilfælde. Indenrigsministeriet skal i denne forbindelse fremhæve, at det ikke er afgørende, at amtsborgmesteren ikke varetager egne personlige økonomiske interesser, hvad man er enig i, at amtsborgmesteren ikke gør i den foreliggende sag. Det er almindelig anerkendt, at der også kan foreligge inhabilitet i tilfælde, hvor et kommunalbestyrelsesmedlem har et sådant forhold til sagen, at der kan være risiko for, at hans stillingtagen vil kunne påvirkes af andre uvedkommende hensyn som varetagelse af andres interesser og (andre) offentlige interesser, jfr. således udtrykket »en sådan interesse« i § 14 i den kommunale styrelseslov.

Indenrigsministeriet kan ikke fastslå, at amtsborgmesteren vil være inhabil med hensyn til *alle* beslutninger, der vedrører anbringelse af amtskommunens likvide aktiver. Efter ministeriets opfattelse vil amtsborgmesteren imidlertid være inhabil både i amtsrådet og økonomiudvalget ved behandling af sager, der konkret vedrører amtskommunens engagement med sparekassen. Herudover kan der endvidere forekomme tilfælde, hvor et forslag vedrørende amtskommunens engagement med pengeinstitutter vel *ikke direkte* berører på en sådan måde eller i en sådan grad, at amtsborgmesteren under forhandlingerne og afstemningen om den pågældende sag ud fra en konkret vurdering vil være inhabil i både amtsrådet og økonomiudvalget.

Med hensyn til spørgsmålet om amtsborgmesterens eventuelle inhabilitet som leder af den amtskommunale administration er det indenrigsministeriets opfattelse, at hensynet til offentlighedens tillid til den offentlige forvaltning vil kunne tilgodeses gennem fastlæggelse af retningslinier for den daglige administration af området samt en løbende kontrol fra økonomiudvalget og amtsrådet med, at retningslinierne følges.«

Ombudsmanden indhentede telefonisk oplysning fra Rougsø kommune om, hvorledes kommunens likvide midler var anbragt pr. 31. december 1980. Af kommunens samlede indskud på opsigelse på i alt ca. 11 mill. kr. var 2,5 mill. kr. anbragt i X bank, 1 mill. kr. i . . . sparekasse, 2 mill. kr. i . . . sparekasse og 5,7 mill. kr. i . . . sparekasse.

Ombudsmanden udtalte i redegørelsen følgende om de 3 rejste spørgsmål:

»ad 1. Kommunens beslutning om at antage advokat (A) som kommunens advokat:

I henhold til lov om kommunernes styrelse (senest lovbekendtgørelse nr. 188 af 22. april 1981) § 31 har borgmesteren den øverste daglige ledelse af kommunens administration. Han har beføjelser til at udfærdige fornødne forskrifter om sageres ekspedition, pligt til at sørge for, at sager, der kræver beslutning af kommunalbestyrelsen, forelægges denne med eventuelle erklæringer. Derudover forestår han den umiddelbare forvaltning af de anliggender, der ikke er henlagt til udvalg m.v. Som et led i disse beføjelser fører borgmesteren endvidere på kommunens vegne forhandlingerne med udenforstående parter, samt har som administrationens leder forskellige tilsynsforpligtelser, bl.a. i forhold til udenforstående konsulenter m.v., der udfører hverv for kommunen.

Borgmesteren er således dels – som kommunalbestyrelsens formand – kommunens politiske leder, dels – i kraft af de ovennævnte beføjelser – chef for kommunens forvaltning. Det kan på denne baggrund give anledning til betænkeligheder, såfremt borgmesteren ved siden af sit hverv i kommunen enten er engageret i selskaber, eller har fast forretningsforbindelse med personer, der enten selv eller på andres vegne optræder som parter i, eller som udenforstående konsulenter, medvirker ved behandlingen af kommunens sager. Det er imidlertid næppe muligt at udmønte disse betænkeligheder i mere præcise retningslinier for, i hvilke tilfælde sådan forening af hverv må anses for utiladelig. Spørgsmålet må efter min mening vurderes for de enkelte tilfældegrupper for sig.

I den foreliggende forbindelse er spørgsmålet, hvorvidt Rougsø kommunalbestyrelse har været afskåret fra at udpege advokat (A) som kommunens advokat under hensyn til, at den pågældende driver advokatvirksomhed sammen med borgmesteren (eller om det forhold, at advokat (A) blev udpeget, bevirker, at (B) mister sin almindelige habilitet til at beklæde hvervet som borgmester).

Dette spørgsmål lader sig ikke besvare med henvisning til udtrykkelige regler i den kommunale styrelseslov (eller lovgivningen i øvrigt), og spørgsmålet har så vidt vides heller ikke været genstand for retsafgørelser. Afgørende for besvarelsen af spørgsmålet må derfor være almindelige kommunalretlige grundsætninger.

Som anført i sagsfremstillingen ovenfor s. 100 er det indenrigsministeriets opfattelse, at hvervene som borgmester og advokat for kommunen ikke kan forenes.

Ministeriets opfattelse er, som det ses af citatet ovenfor s. 100, begrundet i følgende forhold:

For det første har ministeriet lagt vægt på, at det påhviler borgmesteren og økonomiudvalget på kommunalbestyrelsens vegne at *føre tilsyn med*, at en af kommunen antaget advokat udfører sine hverv tilfredsstillende. Ved en forening af hvervene som henholdsvis borgmester og kommunens advokat vil der opstå risiko for, at dette tilsyn ikke varetages på betryggende måde.

For det andet har ministeriet tillagt det betydning, at borgmesteren har pligt til at varetage kommunens interesser, herunder føre forhandlinger for kommunen. Efter ministeriets opfattelse er det »vanskeligt foreneligt med denne forpligtelse, der er en forudsætning for det vederlag, der er tillagt borgmesteren, at borgmesteren samtidig varetager et lønnet hverv som advokat for kommunen, hvilket bl.a. kan indebære opgaver som rådgiver for kommunen.«

Endelig har ministeriet lagt vægt på, at et personsammenfald af den her omtalte karakter vil kunne give anledning til, at der opstår specielle inhabilitetsproblemer, der næppe i alle tilfælde vil kunne løses ved, at borgmesteren udelukkes fra at deltage i sagens behandling, idet hans deltagelse efter sagens karakter kan være påkrævet.

Denne vurdering af spørgsmålet om foreneligheden mellem borgmestererhvervet og hvervet som kommunens faste advokat giver mig ikke anledning til bemærkninger.

I den foreliggende sag opstår imidlertid spørgsmålet om, hvorvidt de ovennævnte hensyn med samme vægt taler imod, at

kommunen engagerer *borgmesterens kompagnon som kommunens faste advokat*. Herom skal jeg nærmere bemærke følgende:

Efter min mening forekommer det nærliggende at vurdere spørgsmålet på baggrund af de kriterier, som indenrigsministeriet har fundet afgørende for vurderingen af, om en borgmester *selv* kan være advokat for kommunen. Spørgsmålet bliver herefter, hvorvidt (i hvilket omfang) de nævnte hensyn gør sig gældende i et sådant tilfælde.

Det kan efter min mening næppe betvivles, at der også i sådanne tilfælde foreligger en vis risiko for, at effektiviteten af det tilsyn, borgmesteren skal udføre på kommunens vegne over for kommunens faste advokat, vil kunne blive nedsat. Betydningen heraf bør dog efter min opfattelse vurderes på baggrund af omfanget af de advokatforretninger, der udføres for kommunen. Når det tages i betragtning, at advokat A's salærindtægter ved forretninger udført for kommunen ifølge det oplyste ikke overstiger 30.000-40.000 kr. årligt, finder jeg ikke, at det nævnte forhold kan tillægges vægt.

Risikoen for, at borgmesteren skulle overlade til advokaten at udføre opgaver, som det ellers naturligt ville påhvile borgmesteren at udføre, forekommer (generelt bedomt) ligeledes mindre nærliggende. Dette gælder i hvert fald i et tilfælde som det foreliggende, hvor det foreligger oplyst og attesteret, at advokatens salærindtægter ved udførelse af advokatforretninger for kommunen ikke indgår i en overskudsdeling i det pågældende kompagniskab.

For så vidt angår det tredje hensyn, der lå bag indenrigsministeriets udtalelse i skrivelse af 19. december 1978 til folketingets kommunaludvalg, skal jeg bemærke følgende:

Der foreligger næppe tvivl om, at borgmesteren efter almindelige grundsætninger om inhabilitet vil kunne være afskåret fra at behandle konkrete sager, når en eller flere af sagens parter repræsenteres af hans kompagnon. Disse habilitetskonflikter vil imidlertid kunne opstå uafhængigt af, om kompagnonen er ansat som kommunens advokat.

Borgmesteren vil imidlertid efter omstændighederne også kunne være udelukket fra at deltage i behandlingen af enkelt-sager som følge af, at hans kompagnon optræder som advokat for kommunen.

I hvilket omfang dette sidste vil være tilfældet, kan der imidlertid efter min mening ikke tages stilling til på grundlag af de oplysninger, der foreligger i sagen. I betragtning af omfanget af de advokatforretninger, der udføres for kommunen (jfr. ovenfor), må det imidlertid efter min mening antages, at borgmesteren kun i begrænset omfang vil være udelukket på grund af speciel inhabilitet.

Sammenfattende er det herefter min opfattelse, at de hensyn, som ligger til grund for indenrigsministeriets vurdering, hvorefter hvervne som borgmester og advokat for kommunen ikke kan forenes, kun i mere begrænset omfang gør sig gældende ved vurderingen af, hvorvidt en medindehaver af det advokatfirma, hvori tillige borgmesteren er deltager, kan være kommunens advokat. Afgørende må dog være en konkret vurdering af forholdene i det enkelte tilfælde. I den foreliggende sag, hvor udførelsen af advokatforretninger for kommunen efter det oplyste er holdt helt uden for interessentskabsaftalen, og hvor de pågældende advokatforretninger har et relativt begrænset omfang, finder jeg ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at antage, at kommunen efter almindelige forvaltningsretlige grundsætninger skulle være afskåret fra at udpege (A) som kommunens advokat (eller at hans udpegning her til skulle bevirke, at (B) mister sin almindelige habilitet til at beklæde hvervet som borgmester).

Den endelige afgørelse af spørgsmålet hører under domstolene.

Jeg finder herefter ikke at kunne kritisere, at tilsynsrådet ikke fandt at burde annullere kommunens beslutning om at antage advokat (A).

ad 2. Kommunens beslutning om at vælge borgmester (B) til medlem af ligningskommissionen:

Tilsynsrådets stillingtagen til den foreliggende beslutning beror på bestemmelsen i lov om kommunernes styrelse § 61, der har følgende indhold:

»Stk. 1. Tilsynsmyndigheden kan sætte en kommunalbestyrelses beslutning ud af kraft, når beslutningen findes stridende mod lovgivningen.

Stk. 2. Dersom en kommunalbestyrelse har handlet i strid med lovgivningen, herunder undladt at udføre en foranstaltning, hvortil den er forpligtet, træffer tilsynsmyndigheden de nødvendige foranstaltninger, herunder eventuelt bestemmelse om tvangsboeder. I fornødent fald kan tilsynsmyndigheden rejse sag ved domstolene om personligt ansvar for medlemmerne af kommunalbestyrelsen for den pågældende beslutning eller undladelse.«

Det fremgår således af bestemmelsen, at tilsynsrådet skal påse, om kommunen har handlet i »strid med lovgivningen«, herunder almindelige retsgrundsætninger.

Ifølge lov nr. 281 af 8. juni 1977 om skattemyndighedernes organisation og om klageadgang m.m. (skattestyrelsesloven) § 1, stk. 2, vælges ligningskommissionens medlemmer blandt de beboere, der er valgbare til kommunalbestyrelsen. »Valget finder sted på kommunalbestyrelsens konstituerende møde og har virkning for kommunalbestyrelsens funktionsperiode.«

Spørgsmålet i den foreliggende sag er herefter, om kommunalbestyrelsens beslutning om at indvælge (B) i ligningskommissionen kan anses for at være stridende mod almindelige forvaltningsretlige inhabilitetsgrundsætninger.

Hertil skal for det første bemærkes, at der ikke i skattestyrelsesloven er fastsat bestemmelser (bortset fra den ovenfor omtalte bestemmelse om valgbarehed (til kommunalbestyrelsen) som forudsætning for medlemskab af ligningskommissionen) om betingelser for at være medlem af ligningskommissionen.

Det er imidlertid et spørgsmål, om valget af (B) som medlem af ligningskommissionen, på grund af hans virksomhed som advokat i kommunen, var i strid med et almindeligt forvaltningsretligt princip om, at der ikke til offentlige hverv kan udpeges personer, der ofte – på grund af interessekonflikt i de foreliggende enkelt-sager – vil være udelukket fra at deltage i enkelt-sagernes behandling, jfr. således Carl Aage Nørgaard: Sagsbehandling (1972), s. 48 ff,

og Poul Andersen: Dansk forvaltningsret (5. udg., 1965), s. 444. Jeg henviser endvidere til mine beretninger for 1972, s. 77, for 1975, s. 158, og for 1976, s. 171.

I hvilket omfang (B) måtte forventes at være udelukket fra at deltage i behandlingen af de enkelte sager, beror på bestemmelsen i skattestyrelseslovens § 1, stk. 6, der har følgende indhold:

»Ingen må deltage i en skatteansættelse, når

1) vedkommende selv er interesseret i udfaldet eller er repræsentant for en i udfaldet interesseret,

2) vedkommende er beslægtet eller besvogret i op- eller nedstigende linier eller i sidelinien så nær som søskendebørn med en af de i nr. 1 nævnte personer eller er sådanne personers ægtefælle, værge, adoptiv- eller plejefader eller -moder, adoptiv- eller plejebarn,

3) vedkommende deltager i ledelsen af eller i øvrigt har en nær tilknytning til et selskab, en forening eller anden juridisk person, der har særlig interesse i sagens udfald,

4) der i øvrigt foreligger omstændigheder, som er egnede til at vække tvivl om vedkommendes fuldstændige upartiskhed.«

Der er ikke tvivl om, at (B) efter almindelige habilitetsgrundsætninger ville være udelukket fra i ligningskommissionen at beskæftige sig med sager, hvori han som advokat repræsenterer den pågældende private part. Derimod må det anses for mere tvivlsomt, i hvilket omfang det forhold, at han har optrådt som advokat i andre sammenhænge for en skatteyder, må antages at udelukke ham fra at deltage i ligningen af den pågældende. Dette spørgsmål må efter min mening afgøres på grundlag af en konkret vurdering af det klientforhold, der foreligger, eller har foreligget mellem (B) og den pågældende part, det vil sige bl.a. bero på, hvor fast og omfattende klientforholdet er, om det fortsat består eller er bragt til ophør, hvor længe siden klientforholdet er afsluttet osv.

Skattedepartementet udtalte under tilsynsrådets behandling af dette spørgsmål, at Rousø kommunalbestyrelses valg af (B) til medlem af ligningskommissionen efter departementets opfattelse ikke strider

mod skattestyrelsesloven eller denne lovs forudsætninger.

Jeg finder på denne baggrund ikke at have grundlag for at kritisere, at tilsynsrådet ikke – på grundlag af bestemmelsen i den kommunale styrelseslovs § 61 – fandt at burde foretage videre vedrørende spørgsmålet.

Jeg har heller ikke fundet, at jeg i øvrigt har tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre vedrørende spørgsmålet om valget af (B) til medlem af ligningskommissionen i Rougsø kommune. En forudsætning for, at valget kunne anses for uforeneligt med almindelige grundsætninger om inhabilitet, måtte således være, at der på forhånd måtte gælde en formodning for, at (B) ville blive inhabil i et betydeligt antal enkeltsager. Jeg finder – ligesom jeg må gå ud fra, at skattedepartementet har gjort det – ikke, at der er et grundlag for en sådan formodning. Der foreligger da heller ikke i sagen oplysninger om, at (B) faktisk har været inhabil i et så omfattende antal klagesager, at det burde medføre hans udtræden af ligningskommissionen. Jeg har ikke på baggrund af den foreliggende sag fundet at have tilstrækkeligt grundlag for at foretage en nærmere undersøgelse af, i hvilke sager (B) har været inhabil.

Ad 3. Spørgsmålet, om (B's) hvern som formand for bestyrelsen i (X) bank kan forenes med stillingen som borgmester i Rougsø kommune.

Jeg skal først bemærke, at jeg efter det oplyste må lægge til grund, at (B) blev valgt til medlem af bestyrelsen af (X) bank af bestyrelsens repræsentantskab, og at der således ikke er tale om, at han repræsenterer kommunale interesser i bestyrelsen.

Efter det oplyste må jeg endvidere lægge til grund, at Rougsø kommunes likvide midler er anbragt i en række lokale pengeinstitutter (for tiden 4), at størrelsen såvel af de likvide midler som af indskuddene i de enkelte pengeinstitutter varierer noget, at indskuddet i (X) bank for tiden andrager ca. 25 pct. af de likvide midler, og at (B's) indtræden i bestyrelsen for (X) bank ikke i sig selv har medført ændringer af den praksis, der følges med hensyn til midlernes anbringelse.

Hverken styrelsesloven eller styrelsesvedtægterne for de enkelte kommuner indeholder bestemmelser, der direkte tager stilling til spørgsmålet om, hvorvidt hvervene som borgmester og bestyrelsesformand (medlem) af et pengeinstitut, hvor (en del af) kommunens likvide midler er anbragt, kan forenes. Spørgsmålet har heller ikke foreligget i retspraksis.

Efter min opfattelse må besvarelsen af det rejste spørgsmål derfor ske på grundlag af de almindelige regler i styrelsesloven om de opgaver m.v., det påhviler borgmesteren at udføre, herunder som formand for økonomiudvalget, jfr. herved navnlig bestemmelserne i styrelseslovens § 18 og 31. Jeg har ovenfor s. 111 i hovedtræk beskrevet de opgaver, der påhviler borgmesteren efter den sidstnævnte bestemmelse. Det må efter min opfattelse anses for utvivlsomt, at borgmesteren både i sin egenskab af administrativ leder af kommunen (jfr. styrelseslovens § 31) og i sin egenskab af økonomiudvalgets formand skal føre tilsyn med den måde, hvorpå kommunens økonomiske midler forvaltes. Hertil kommer, at visse økonomiske dispositioner (som besluttet af den kommunale administration) kan være af en sådan betydning, at de ikke kan overlades til en af kommunens embedsmænd, men bør træffes af borgmesteren selv.

Det forhold, at borgmesteren er formand for/medlem af bestyrelsen for et af de pengeinstitutter, hvori kommunens midler er anbragt, må efter min mening klart medføre, at han ud fra almindelige inhabilitetsgrundsætninger er afskåret fra dels at udføre sin tilsynsforpligtelse, dels at udøve sin beslutningskompetence (med hensyn til mere principielle dispositioner) i det omfang tilsynsbeføjelsen respektive beslutningskompetencen direkte eller indirekte har betydning for kommunens forbindelse til det pågældende pengeinstitut. Hertil kommer, at borgmesteren er afskåret fra i samme omfang at deltage i behandlingen af og afstemningen om sager i kommunalbestyrelsen og økonomiudvalget vedrørende anbringelsen af kommunens økonomiske midler. Jeg henviser herved til det, indenrigsministeriet har anført i den ovenfor s. 110 omtalte sag, og som jeg kan tilslutte mig. Jeg bemærker i denne forbin-

delse, at borgmesteren efter min opfattelse også vil kunne være inhabil med hensyn til medvirken i kommunalbestyrelsen, i økonomiudvalget eller som administrativ leder ved behandlingen af andre sager – f.eks. byggesager – hvori det pågældende pengeinstitut har en væsentlig interesse.

Det er på baggrund af det anførte min opfattelse, at en forening af hvervene som borgmester og bestyrelsesformand/medlem i et pengeinstitut, hvori en (ikke ubetydelig) del af kommunens økonomiske midler er anbragt, vil udelukke borgmesteren fra at udøve sin almindelige tilsynsforpligtelse og beslutningskompetence med hensyn til økonomiske dispositioner samt medføre inhabilitet ved kommunalbestyrelsens og økonomiudvalgets behandling af sager herom i et sådant omfang (og i sager af en sådan art), at det må give anledning til meget væsentlige betænkeligheder.

Jeg forstår, at indenrigsministeriet for så vidt ikke er uenigt heri, men at de nævnte betænkeligheder efter ministeriets opfattelse ikke kan vurderes isoleret, men må ses på baggrund af de betænkeligheder, som ville være forbundet med en antagelse af, at hvervene som borgmester og som bestyrelsesformand/medlem i et pengeinstitut, der benyttes som kommunens forretningsforbindelse, ikke kan forenes (med den virkning, at sådanne personer faktisk vil kunne være afskåret fra at opnå/beholde hvervet som borgmester). Det er indenrigsministeriets opfattelse, at betænkelighederne ved foreningen af de 2 hverv kan reduceres væsentligt gennem fastlæggelse af retningslinier for den daglige administration vedrørende kommunens benyttelse af pengeinstitutterne samt gennem en løbende kontrol fra økonomiudvalgets og kommunalbestyrelsens side med, at retningslinierne følges. Det er endvidere indenrigsministeriets og tilsynsrådets opfattelse, at Rougsø kommunes forretningsforbindelse med (X) bank og borgmester (B's) tilknytning til banken ikke er af en sådan art og et sådant omfang, at (B) skulle være afskåret fra (sålænge han er formand for bestyrelsen af (X) bank) at forblive som økonomiudvalgets formand (det vil reelt sige som borgmester), såfremt retningslinier som de nævnte er fastsat.

Efter min opfattelse er betænkelighederne ved en forening af de 2 nævnte hverv så væsentlige, at det må give anledning til nogen tvivl, om de i tilstrækkelig grad vil kunne afbødes gennem fastlæggelse af retningslinier som nævnt. Jeg finder imidlertid ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at anse tilsynsrådets og indenrigsministeriets opfattelse herom som uholdbar, når – som jeg i øvrigt må forstå ministeriets udtalelse til mig i den foreliggende sag – det er indenrigsministeriets opfattelse, at fastlæggelse af retningslinier som nævnt kun kommer på tale som et alternativ i tilfælde, hvor en *konkret vurdering* af arten og omfanget af kommunens engagement med det pågældende pengeinstitut ikke gør en forening af hvervene *ubetinget udelukket*.

Jeg finder endvidere ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at kritisere tilsynsrådets og indenrigsministeriets opfattelse, hvorefter det *i det konkrete tilfælde* må anses for forsvarligt at acceptere, at borgmesteren er bestyrelsesformand i et af de pengeinstitutter, der benyttes af kommunen, såfremt der fastlægges retningslinier som nævnt for administrationen af kommunens likvide pengemidler m.v. Om hvorvidt denne forudsætning for, at foreningen af de 2 hverv kan anses for forsvarlig, er opfyldt, skal jeg bemærke følgende:

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at den daglige administration af kommunens indskud i banker og sparekasser siden 1. juni 1976 er blevet udøvet af kommunaldirektøren, at administrationen sker på grundlag af den praksis, at »kommunens likvide formue skal placeres i lokale pengeinstitutter til bedst mulig forrentning«, og at Rougsø kommunalbestyrelse på mødet den 21. august 1979 har bemyndiget kommunaldirektøren til at fortsætte denne praksis samt bestemt, at økonomiudvalget skal holdes løbende orienteret om de foretagne dispositioner.

Jeg må forstå tilsynsrådets afgørelse af 27. september 1979 således, at rådet anser de pågældende retningslinier for tilstrækkelige. Jeg bemærker herved, at tilsynsrådet efter det oplyste ikke har været i besiddelse af andre oplysninger vedrørende ordningen end dem, der fremgår af Roug-

sø kommunes skrivelse af 23. august 1979 til rådet.

Indenrigsministeriet ses ikke i udtalelsen af 6. maj 1980 til mig at have taget stilling til spørgsmålet.

Det kan ikke give mig anledning til bemærkninger, at ordningen går ud på, at den daglige administration udøves af kommunaldirektøren. For at ordningen reelt kan begrænse betænkelighederne ved borgmesterens dobbeltstilling må dog efter min opfattelse følgende betingelser være opfyldt:

1) Kommunaldirektørens beføjelser må være begrænset til »den daglige administration« og bør ikke omfatte beslutninger af usædvanlig karakter eller af større betydning, som det (normalt) ville tilkomme borgmesteren (eller økonomiudvalget) at træffe.

2) Økonomiudvalget (eller kommunalbestyrelsen) træffer beslutning om forhold, som ikke kan overlades til kommunaldirektøren (jfr. ovenfor 1) – eller til borgmesteren – på grund af bestyrelseshvervet.

3) Der skal være fastsat egentlige retningslinier for midlernes anbringelse (herunder både med hensyn til indskud og udtræk), og retningslinierne må have et så præcist indhold, at en reel kontrol fra økonomiudvalgets side med deres overholdelse (jfr. pkt. 4) er mulig.

4) Økonomiudvalget skal føre tilsyn med kommunaldirektørens administration af ordningen og skal løbende holdes orienteret om de dispositioner, han træffer.

5) Det må sikres, at borgmesteren (som økonomiudvalgets formand) ikke medvirker ved udøvelsen af udvalgets tilsynsfunktion eller den beslutningskompetence, der måtte være henlagt til udvalget (eller kommunalbestyrelsen) på grund af hans bestyrelseshverv.

Det nærmere indhold af ordningen (navnlig de under pkt. 3) omtalte retningslinier) må i øvrigt afhænge af de konkrete forhold, herunder arten og størrelsen af den kommune, der er tale om.

Jeg finder ikke på det foreliggende oplysningsgrundlag at kunne vurdere, hvorvidt (i hvilket omfang) den ordning, der er gennemført i Rougsø kommune, opfylder de ovenfor nævnte betingelser. Jeg har på denne baggrund henstillet til tilsynsrådet

for Århus amt at genoptage behandlingen af sagen for så vidt angår dette punkt, og – på et mere fyldestgørende oplysningsgrundlag – at tage stilling til, hvorvidt ordningen ud fra de angivne synspunkter er tilstrækkelig, og i benægtende fald, hvilke ændringer der bør gennemføres.

Jeg er opmærksom på, at den foreliggende problemstilling synes at være af betydning også for andre kommuner. Jeg har derfor henstillet til indenrigsministeriets overvejelse, om der måtte være behov for at vejlede kommunerne og tilsynsrådene nærmere om de krav, der bør stilles til ordninger som de nævnte.

Jeg har bedt tilsynsrådet for Århus amt og indenrigsministeriet om at underrette mig om, hvad der videre sker i anledning af mine henstillinger.

Jeg finder ikke herudover at have tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre vedrørende dette klagepunkt.«

Tilsynsrådet indhentede i anledning af ombudsmandens henstilling vedrørende spørgsmål 3 en udtalelse af 18. august 1981 fra Rougsø kommunalbestyrelse, der udtalte:

»I den anledning skal man herved udtale, at kommunalbestyrelsen under henvisning til det af ombudsmanden anførte om, at »det nærmere indhold af ordningen i øvrigt må afhænge af de konkrete forhold, herunder arten og størrelsen af den kommune, der er tale om«, kan henholde sig til sin udtalelse af 23. august 1979. Endvidere skal kommunalbestyrelsen til de nævnte spørgsmål fremkomme med følgende bemærkninger:

Ad spørgsmål 1:

Kommunaldirektørens beføjelser er i lighed med de for øvrige forhold gældende regler begrænset til »den daglige administration« og omfatter ikke beslutninger af usædvanlig karakter eller af større betydning.

Ad spørgsmål 2:

Økonomiudvalget eller kommunalbestyrelsen vil også fremover træffe beslutning om forhold, som ikke kan overlades til kommunaldirektøren og/eller administrationen i øvrigt.

Ad spørgsmål 3 og 4:

Udover de af kommunalbestyrelsen fastsatte retningslinier, jfr. skrivelse af 23. august 1979 til tilsynsrådet, kan det oplyses, at der på dagsordenen for økonomiudvalgets ugentlige møde altid optages følgende punkt:

»Kassebeholdning:

Økonomisk forvaltning fremsender vedlagte oversigt over kommunens kassebeholdning på . . . kr.

Tidsinskud . . . mill. kr.«

Den fremsendte kasseopgørelse for den 6. august 1981 vedlægges til orientering.

Såfremt der i den forløbne uge er foretaget indskud eller udtræk på »tidsinskud«, fremgår det af kasseopgørelsen.

Placeringen af »tidsinskuddene« i de forskellige pengeinstitutter med oplysning om forrentning m.v. fremgår ligeledes af kasseopgørelsen, jfr. vedlagte.

Hvis der i den forløbne uge er indgået ny aftale med et pengeinstitut om et »tidsinskud«, udvides ovennævnte punkt på økono-

miudvalgets dagsorden med en orientering om det foretagne indskud m.m., jfr. vedlagte eksempler fra udvalgets møder den 30. oktober 1980, 27. november 1980 og 26. marts 1981.

Kommunalbestyrelsen ønsker ikke udover foranstående nærmere at præcisere kommunaldirektørens bemyndigelse. Det er kommunalbestyrelsens opfattelse, at den vedtagne ordning administreres på en for kommunalbestyrelsen betryggende måde.

Ad spørgsmål 5:

Borgmesteren vil fremover i forbindelse med økonomiudvalgets behandling af det under spørgsmål 3 og 4 nævnte punkt på økonomiudvalgets dagsorden blive erklæret inhabil, såfremt udvalgets medlemmer i øvrigt mener, der er grundlag herfor i forbindelse med en sagsbehandling.«

I skrivelse af 28. september 1981 meddelte jeg tilsynsrådet for Århus amt, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

9-3. *Udtalt, at jeg måtte være enig med indenrigsministeriet i, at Københavns kommune ikke kunne anses for retligt forpligtet til at genansætte en kommunal tjenestemand, der var afskediget med ventepenge, i en anden (passende) stilling, som den pågældende ønskede at overtage. (J. nr. 1981-501-40).*

Overlæge A klagede over en afgørelse, der var truffet af indenrigsministeriet som tilsynsmyndighed med Københavns kommune i anledning af, at han bl.a. havde klaget til ministeriet over, at han var blevet afskediget som overlæge ved et af kommunens hospitaler. Indenrigsministeriet havde meddelt A, at ministeriet efter en gennemgang af sagen måtte konstatere, »at der ikke er dokumentation for, at Københavns kommune har handlet usagligt i forhold til Dem«.

Overborgmesteren i København havde i skrivelse af 16. juni 1978 meddelt A, at den samlede magistrat »på grund af stillingens inddragelse« havde besluttet at afskedige ham fra hans stilling som overlæge i lønramme 37 i social- og sundhedsforvaltningen i København med udgangen af september måned 1978 med henvisning til § 32 i vedtægt for Københavns kommunes tjenestemænd. Dette indebar, at A bevarede den hidtidige

løn i 3 år, hvorefter han ville blive pensioneret, såfremt der i løbet af disse 3 år ikke kunne tilbydes ham ansættelse i en anden passende tjenestemandstilling. Nedlæggelsen af A's stilling var sket i forbindelse med omfattende strukturændring.

A havde over for indenrigsministeriet bl.a. gjort gældende, at der efter beslutningen om nedlæggelse af hans hidtidige stilling havde været overlægestillinger ledige under Københavns hospitalsvæsen i hans speciale. A fandt, at både afskedigelsen og kommunens undladelse af at tilbyde ham (gen)ansættelse i en af de ledige overlægestillinger var politisk begrundet.

Indenrigsministeriet anførte ved ministeriets stillingtagen til A's klage bl.a., at § 32 i vedtægten om Københavns kommunes tjenestemænd (om inddragelse af stillinger) efter indenrigsministeriets opfattelse ikke indebærer en forpligtelse for kommunen til at gen-

ansætte en tjenestemand, der afskediges med ventepenge, fordi vedkommendes stilling inddrages.

Indenrigsministeriet lagde bl.a. til grund, at det ikke havde været muligt umiddelbart at genansætte A i forbindelse med strukturændringerne, og ministeriet fandt ikke at kunne kritisere, at Københavns kommune havde ment at burde henvise A til at følge den normale ansættelsesprocedure i forbindelse med eventuel (gen)ansættelse.

I en skrivelse til A udtalte jeg bl.a. følgende:

' » . . .

Vedtægten af 23. april 1970 for Københavns kommunes tjenestemænd indeholder i § 13, stk. 2, og § 32 følgende bestemmelser:

§ 13, stk. 2.

»En tjenestemand, der bliver uskikket til at udføre den virksomhed, hvortil han er antaget, eller hvis stilling inddrages, er pligtig at overtage en anden efter hans uddannelse og helbredstilstand passende stilling under kommunen, for så vidt sådan tilbydes.«

§ 32.

»Hvis en tjenestemand afskediges, fordi hans stilling inddrages, og der ikke tilbydes ham ansættelse i en anden efter hans uddannelse og helbredstilstand passende tjenestestilling, som han efter § 13, stk. 2, har pligt til at overtage, bevarer han sin hidtidige løn i 3 år, dog ikke længere end til den for stillingen fastsatte afgangsalder. I denne periode er han omfattet af reglen i § 13.«

Disse bestemmelser indebærer alene en forpligtelse for den tjenestemand, hvis stilling er inddraget, til at overtage en anden passende stilling efter ansættelsesmyndighedens nærmere bestemmelse; og jeg må være enig med indenrigsministeriet i, at kommunen ikke – hverken efter disse eller andre bestemmelser i tjenestemandsvedtægten – kan anses for retligt forpligtet til at genansætte en tjenestemand, der er afskediget med ventepenge, i en anden (passende) stilling, som den pågældende ønsker at overtage. Hvis en tjenestemand på ventepenge ikke af ansættelsesmyndigheden får tilbudt en ledigbleven stilling, som den pågældende ønsker at overtage, må han søge stillingen, og hans ansøgning må principielt bedømmes på lige fod med andre ansøgere.

Ved afgørelsen af, om en ledigbleven stilling skal tilbydes en tjenestemand, der er afskediget med ventepenge, eller om den skal oplås ledig, må ansættelsesmyndigheden herefter anses for berettiget til at foretage en konkret vurdering af den pågældende tjenestemandes egnethed til at bestride den stilling, hvis besættelse er aktuel. I denne vurdering kan også andet end rent faglige kvalifikationer, f.eks. samarbejdsevne, inddrages; men det er en selvfølge, at kun saglige hensyn kan tages i betragtning.

. . . .«

Efter min gennemgang af sagen fandt jeg i øvrigt ikke holdepunkter for at kritisere, at indenrigsministeriet ikke havde anset det for godtgjort, at Københavns kommunes dispositioner i forhold til A skulle være motiveret af usaglige (politiske) hensyn.

9-4. *Ikke fundet grundlag for at kritisere, at tilsynsrådet for Nordjyllands amt ikke havde annulleret Ålborg byråds beslutning – der fandtes truffet på et ufyldestgørende oplysningsgrundlag – om at tillade et byrådsmedlem at udtræde af byrådet på grund af sygdom.*

Heller ikke fundet grundlag for kritik af tilsynsrådets sagsbehandling eller indenrigsministeriets stillingtagen til sagen. (J. nr. 1980-1114-42).

A klagede over afgørelser, der var truffet af tilsynsrådet for Nordjyllands amt ved skrivelser af 29. maj og 19. juni 1981 og af in-

denrigsministeriet ved skrivelse af 2. september 1981, vedrørende forskellige forhold i forbindelse med Ålborg byråds beslutning af

17. februar 1981 om at godkende rådmand B's udtræden af byrådet.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at Ålborg kommunes borgmester på et byrådsmøde den 9. februar 1981 uden for dagsordenen gav Ålborg byråd en foreløbig orientering om, at det i forbindelse med en verserende skattesag mod et entreprenørfirma, der i betydelig udstrækning udførte arbejde for kommunens varmforsyning, var blevet oplyst, at flere ansatte i varmforsyningen havde modtaget ydelse af forskellig art fra firmaet. Ydelsernes omfang var af en sådan karakter, at 3 overenskomstansatte ingeniører var blevet afskediget og tjenstlig undersøgelse indledt imod en tjenestemandsansat ingeniør, der samtidig var suspenderet fra tjenesten. Borgmesteren orienterede endvidere om, at politimesteren i Ålborg havde indledt straffesag mod indehaveren af det pågældende entreprenørfirma for overtrædelse af skattelovgivning.

I skrivelse af 13. februar 1981, stilet til borgmesteren, anmodede medlem af Ålborg byråd, B, der havde været rådmand for magistratens 5. afdeling, hvorunder varmforsyningen hører, og som nu var rådmand for magistratens 4. afdeling, om tilladelse til at måtte udtræde af Ålborg byråd snarest muligt. Han henviste til, at han havde konsulteret sin læge, der ikke fandt, at hans helbred kunne klare det fortsat stigende arbejdspress i forbindelse med det politiske hverv. Han vedlagde samtidig en lægeerklæring af samme dato, ifølge hvilken han var uarbejdsdygtig på grund af sygdom i længere tid.

B's anmodning skulle behandles på et ekstraordinært byrådsmøde 17. februar 1981.

Dagen inden afholdelsen af dette møde havde borgmesteren indkaldt den socialdemokratiske gruppe samt afdelingsformændene for de socialdemokratiske vælgerforeninger til et møde samme aften i Ålborghallen. Socialdemokratiets gruppeformand medbragte til mødet et brev fra B, som han overbragte borgmesteren. I brevet tilbaged kaldte B sin anmodning af 13. februar 1981 om at udtræde af byrådet og erstattede den med en anmodning om sygeorlov.

Brevet blev efter det oplyste drøftet på mødet, og deltagerne blev enige om at anmode B om at fastholde sin anmodning om udtræden af byrådet og altså tilbagedkalde brevet af 16. februar 1981. Efter at B forgæves

telefonisk var søgt kontaktet, blev det besluttet, at 2 byrådsmedlemmer den følgende morgen skulle orientere ham om gruppens beslutning. I overensstemmelse hermed gav de to medlemmer under en telefonsamtale om morgenen 17. februar 1981 B besked herom, og efter en kortere betænkningstid meddelte B de pågældende medlemmer, at han fulgte opfordringen om at tilbagedkalde sit brev af 16. februar 1981. De to byrådsmedlemmer underrettede umiddelbart efter telefonisk borgmesteren herom.

Under byrådets møde, der begyndte senere samme dags morgen, forelagde borgmesteren kun B's ansøgning af 13. februar 1981 (med bilag) om at udtræde af byrådet, mens fortrydelsesbrevet af 16. februar 1981 ikke blev forelagt. Byrådets flertal vedtog under mødet at imødekomme B's ansøgning med øjeblikkelig virkning. Afgørelsen blev truffet på grundlag af bestemmelsen i den kommunale valglovs § 34 a.

Efter at være blevet bekendt med, at B havde fremsendt et fortrydelsesbrev af 16. februar 1981 til borgmesteren, anmodede byrådsmedlem C i skrivelse af 21. februar 1981 borgmesteren om at optage spørgsmålet om B's udtræden af byrådet på dagsordenen for byrådets ordinære møde 9. marts 1981. Han henviste til, at dette brev ikke havde været forelagt byrådet på mødet 17. februar 1981, og at byrådets beslutning derfor efter hans opfattelse var truffet på et urigtigt grundlag og dermed ugyldig. Han sendte endvidere B en kopi af skrivelser.

I en skrivelse af 24. februar 1981 klagede A til tilsynsrådet for Nordjyllands amt over, at borgmesteren ikke havde fremlagt fortrydelsesbrevet af 16. februar 1981 under byrådets møde 17. februar 1981.

Tilsynsrådet meddelte ved skrivelse af 3. marts 1981 A, at rådet ikke på grundlag af det, der var oplyst af ham, eller på andet grundlag fandt anledning til at tage sagen op til nærmere undersøgelse. Rådet bemærkede videre, at sagen, efter hvad der var oplyst af borgmesterkontoret, agtedes optaget på dagsordenen for byrådets næste møde (9. marts 1981), og at tilsynsrådet ikke havde modtaget henvendelser fra B.

Ved Ålborg byråds ordinære møde 9. marts 1981 forelå der en indstilling fra borgmesteren om, at anmodning om genoptagelse af sagen blev afvist, da der ikke forelå nye

oplysninger på mødet i forhold til oplysningsgrundlaget ved mødet den 17. februar 1981. Denne indstilling blev vedtaget med 28 stemmer, mens 3 medlemmer undlod at stemme.

I skrivelse af 9. marts 1981 anmodede A på ny tilsynsrådet om at tage stilling til byrådets beslutning på mødet 17. februar 1981 om at imødekomme B's anmodning om at udtræde af byrådet. Samtidig pegede han på, at borgmesterkontorets oplysning om, at sagen var blevet sat til genoptagelse på dagsordenen for mødet 9. marts 1981, der havde ført til tilsynsrådets afvisning 3. marts 1981 af at behandle A's første henvendelse, havde været ukorrekt. Desuden fandt A, at byrådets beslutning på mødet 9. marts 1981 om at *afvise* at genoptage sagen var forkert, idet der til brug for dette møde *havde* foreligget nye oplysninger (oplysningen om eksistensen af B's fortrydelsesbrev).

C indgav i en skrivelse ligeledes af 9. marts 1981 en tilsvarende klage til tilsynsrådet for Nordjyllands amt.

I anledning af klagen anmodede tilsynsrådet for Nordjyllands amt i en skrivelse af 16. marts 1981 Ålborg byråd om en udtalelse.

Tilsynsrådets anmodning blev behandlet på Ålborg byråds møde 13. april 1981. Til brug for byrådets behandling af sagen havde borgmesteren udarbejdet en redegørelse af 27. marts 1981 vedrørende sagen om B's udtræden af byrådet. Redegørelsen indeholdt en nærmere beskrivelse af de ovenfor refererede omstændigheder i forbindelse med B's fremsendelse af et fortrydelsesbrev, den socialdemokratiske gruppes drøftelse på mødet 16. februar 1981 af henvendelsen til B og hans telefoniske tilbagekaldelse 17. februar 1981 om morgenen af fortrydelsesbrevet. Borgmesterens redegørelse var bilagt en redegørelse fra de socialdemokratiske byrådsmedlemmer, som den 17. februar 1981 telefonisk var i forbindelse med B.

Borgmesteren oplyste i redegørelsen, at B's skrivelse af 16. februar 1981 var adresseret til »borgmester . . ., administrationsbygningen, Boulevarden, 9000 Ålborg«, det vil sige adresseret på samme måde som B's skrivelse af 13. februar 1981. Brevet indeholdt en anmodning om, at hans tidligere ansøgning om udtræden af byrådet blev ændret til en ansøgning om sygeorlov. Denne anmodning betragtede borgmesteren som rettet til byrå-

det. Brevet indeholdt imidlertid tillige bemærkninger med direkte adresse til medlemmerne af socialdemokratiets byrådsgruppe og parti- og fagrepræsentanter. Denne del af brevet var ifølge borgmesterens redegørelse et »grubeanliggende«. Da brevet indeholdt formuleringer, der kun var beregnet for byrådsgruppen, havde gruppen fundet det påkrævet at få en afklaring. Dette var baggrunden for de telefoniske henvendelser til B. Da fortrydelsesbrevet blev tilbagekaldt inden påbegyndelsen af byrådssekretariatets kontortid 17. februar 1981 kl. 8.00, betragtede borgmesteren det som ikke afsendt til byrådet og havde i konsekvens heraf hverken ladet det journalisere eller indgå i sagens akter.

Borgmesteren tilføjede, at han, hvis han havde kunnet forudse »de politiske dønninger, som min handlemåde har givet sig udslag i«, havde givet byrådet en mundtlig orientering om, at der havde foreligget et andet brev, der var trukket tilbage.

Om beslutningen på byrådsmødet 9. marts 1981 om at afvise at genoptage sagen bemærkede borgmesteren endelig i redegørelsen, at det havde været klart for ham, at grundlaget for byrådets beslutning på mødet 17. februar 1981 ikke var ændret, og at betingelsen for sagens genoptagelse således ikke havde været til stede.

Under byrådets behandling på mødet 13. april 1981 af borgmesterens ovennævnte redegørelse foretoges 2 afstemninger. I udskrift af beslutningsprotokollen for Ålborg byråd blev afstemningstemaerne gengivet således:

»Der foretoges to afstemninger:

- 1) Beslutningen om at godkende rådmandens udtræden af byrådet samt
- 2) Behandlingen af dagsordenspunktet i byrådsmødet den 9. marts 1981 vedrørende rådmandens udtræden af byrådet.«

Første beslutning blev vedtaget med 28 stemmer for, mens 3 af byrådsmedlemmerne undlod at stemme. For 2. beslutning stemte 26 medlemmer, mens 2 stemte imod, og 3 undlod at stemme.

Samtidig vedtog byrådet at fremsende borgmesterens erklæring af 27. marts 1981 og 2 erklæringer af 13. april 1981 fra henholdsvis C og fremskridtspartiets byrådsgruppe til tilsynsrådet. Heri fastholdt byrådsgruppen det, A tidligere havde anført over for tilsynsrådet. C anførte i sin erklæring, at det af borgmesterens redegørelse fremgik, at B var

blevet presset til at tilbagekalde sit fortrydelsesbrev af 16. februar 1981, og at byrådets beslutning af 17. februar 1981 af denne grund burde omgøres.

Borgmesteren fremsendte med skrivelse af 21. april 1981 redegørelsen af 27. marts 1981, udskrift af beslutningsprotokollen for mødet den 13. april 1981 samt de to ovennævnte erklæringer af 13. april 1981 fra henholdsvis fremskridtspartiets byrådsgruppe og C til tilsynsrådet for Nordjyllands amt.

Ålborg kommunes borgmesterkontor udsendte 19. maj 1981 til byrådets medlemmer følgende berigtigelse af udskriften af byrådets protokol for mødet 13. april 1981:

»For at undgå misforståelse herom, beklages det herved, at udskriften af byrådets protokol for mødet den 13. april 1981, dagsordenens pkt. 1, ikke udtrykkeligt fastslår, at de foretagne 2 afstemninger *alene* angår borgmesterens redegørelse af 27. marts 1981 og ikke selve sagen.

Der burde i protokollen efter ordene »Der foretoges 2 afstemninger« stå: »om indholdet i borgmesterens redegørelse af 27. marts 1981«.

Borgmesterkontoret sendte endvidere den 21. maj 1981 berigtigelsen til tilsynsrådet. Tilsynsrådet behandlede sagen på møde 29. maj 1981 og vedtog følgende afgørelse:

Tilsynsrådet fandt efter det foreliggende at måtte lægge til grund, at der til byrådsmødet 17. februar 1981 forelå en formel udtrædelsesbegæring fra rådmand B begrundet med sygdom og dokumenteret ved lægeerklæring. Tilsynsrådet fandt derfor ikke grundlag for kritik af, at byrådet, *således som sagen forelå oplyst for byrådet*, i medfør af den kommunale valglovs § 34 a, stk. 4, jfr. § 27, stk. 3, vedtog at imødekomme udtrædelsesbegæringen.

Imidlertid fandt tilsynsrådet, at det omhandlede »fortrydelsesbrev« af 16. februar 1981, som *rettet til byrådet* burde have været journaliseret og forelagt i byrådets møde 17. februar 1981, idet brevet måtte anses for at være kommet frem til byrådet i det øjeblik, brevet kom borgmesteren i hænde. Efter dette tidspunkt kunne borgmesteren ikke anses for beføjet til frit at råde over brevet, men måtte være forpligtet til at foranledige det journaliseret, således at det kunne komme til byrådsmedlemmernes kundskab og behandles i byrådets øvrige grupper. Tilsynsrådet bemærkede, at det i denne henseende var

uden betydning, at brevet var blevet overgivet til borgmesteren uden for normal kontortid, og at det tilbagekaldtes inden påbegyndelsen af byrådssekretariatets kontortid den følgende dag. Følgelig burde et notat om den telefoniske tilbagekaldelse af fortrydelsesbrevet også have været journaliseret på sagen.

Byrådet burde derfor efter tilsynsrådets opfattelse i mødet 13. april 1981 havde udtalt kritik af, at borgmesteren ikke havde ladet »fortrydelsesbrevet« og et notat om tilbagekaldelsen af dette journalisere, og at disse oplysninger ikke havde været til rådighed for byrådet i mødet den 17. februar 1981.

Byrådet burde endvidere efter tilsynsrådets opfattelse have forholdt sig kritisk til borgmesterens bemærkning om, at han ville have givet byrådet en mundtlig orientering om fortrydelsesbrevet, hvis han havde forudset »de politiske dønninger«, idet borgmesterens orientering af byrådet om en sag ikke bør bero på sådanne overvejelser.

Til trods for de manglende oplysninger om fortrydelsesbrevet og dets tilbagekaldelse fandt tilsynsrådet dog ikke tilstrækkeligt grundlag for at anfægte gyldigheden af byrådets beslutning på mødet den 17. februar 1981 om at imødekomme rådmandens ansøgning om at udtræde af byrådet. Tilsynsrådet mente ikke, at der i sagen forelå oplysninger, der kunne give grundlag for at statuere, at B's beslutning om at fastholde sin udtrædelsesbegæring skulle være fremkaldt ved anvendelse af ulovlig tvang eller i øvrigt truffet under sådanne omstændigheder, at udtrædelsesbegæringen ikke kunne lægges til grund for byrådets beslutning.

Tilsynsrådet havde herved taget hensyn til, at byrådet i sit møde 13. april 1981 i forbindelse med orienteringen om »fortrydelsesbrevets« indhold og dets tilbagekaldelse med stort flertal havde godkendt redegørelsen og derved at opretholde den tidligere beslutning om at fritage B for byrådshvervet, der fandtes hjemlet i den kommunale valglovs § 34 a, stk. 4, jfr. § 27, stk. 3.

Tilsynsrådet havde endvidere bemærket sig, at B ikke selv til byrådet eller tilsynsrådet havde klaget over, at hans tilbagekaldelse af »fortrydelsesbrevet« skulle være fremkaldt ved anvendelse af ulovlig tvang eller ved en sådan pression, at det kunne medføre, at godkendelsen af hans udtræden skulle være ugyldig.

Tilsynsrådet sendte meddelelse om afgørelsen i skrivelser af samme dato, det vil sige 29. maj 1981, til Ålborg byråd, A og C.

I skrivelse af 30. maj 1981 rettede A henvendelse til tilsynsrådet med anmodning om, at tilsynsrådet optog sagen til fornyet behandling. A henviste herved til, at tilsynsrådet i sin afgørelse urigtigt havde lagt til grund, at byrådet på mødet 13. april 1981 på ny havde taget stilling til og godkendt beslutningen om at imødekomme B's anmodning om at udtræde af byrådet. A mente, at tilsynsrådets misforståelse stammede fra formuleringen af udskriften af byrådets beslutningsprotokol for mødet 13. april 1981 med den berigtigelse, borgmesteren havde fremsendt til byrådsmedlemmerne 19. maj 1981. Efter A's mening blev der ved afstemningen alene taget stilling til spørgsmålet om at godkende det hændelsesforløb, der var beskrevet i borgmesterens redegørelse og ikke endnu engang til, om B kunne udtræde af byrådet. A anførte i denne forbindelse, at deltagerne i debatten i byrådsmødet – med få undtagelser – ikke ville tage juridisk eller politisk stilling til borgmesterens handlemåde, idet de vidste – og gav udtryk for – at sagen blev afgjort af tilsynsrådet.

A fandt det endvidere uden betydning for sagen, at B ikke til byrådet eller tilsynsrådet havde indgivet klage over det passerede. Derudover påpegede A, at det ikke af tilsynsrådets skrivelse kunne ses, om fortrydelsesbrevet af 16. februar 1981 havde været forelagt tilsynsrådet inden rådets afgørelse. Desuden ønskede A oplyst, om tilsynsrådet havde modtaget en skriftlig bekræftelse på, at fortrydelsesbrevet var trukket tilbage. I denne forbindelse bemærkede A, at han fandt det betænkeligt, at rådmand B's version af hændelsesforløbet og hans stillingtagen tilsyneladende slet ikke var blevet indhentet, især da der i sagen forelå en skriftlig redegørelse fra 2 socialdemokratiske byrådsmedlemmer om samtaler med B.

Tilsynsrådet behandlede A's henvendelse på møde 19. juni 1981 og svarede ham i en skrivelse af samme dato. Tilsynsrådet fandt fortsat ikke grundlag for at anfægte gyldigheden af byrådets beslutning på mødet 17. februar 1981 om at godkende B's udtræden af byrådet. Rådet henviste bl.a. til, at byrådets afstemning under mødet 13. april 1981 om borgmesterens redegørelse af 27. marts 1981

for hændelsesforløbet måtte tages som udtryk for opretholdelse af beslutningen på mødet 17. februar 1981 om at fritage B fra byråds hvervet. Afstemningen viste efter rådets mening, at byrådsflertallet ikke da af sig selv agtede at genoptage udtrædelsessagen, hvilket også fremgik af A's oplysninger om, at et flertal af deltagerne i debatten henviste til, at sagen skulle afgøres af tilsynsrådet. Tilsynsrådets bemærkninger i skrivelser af 23. maj 1981 havde ikke været udtryk for, at det anførte afstemningsresultat i sig selv havde været afgørende for tilsynsrådets stillingtagen, men det var et af de momenter, der var indgået i tilsynsrådets overvejelser. Rådets bemærkning om, at B ikke selv havde klaget til byrådet eller tilsynsrådet, havde heller ikke været et afgørende moment. Rådmandens passivitet havde alene været egnet til at bestyrke den opfattelse, som rådet havde dannet sig på grundlag af sagens øvrige omstændigheder. Tilsynsrådet havde ikke fundet og fandt det fremdeles ikke påkrævet for sin stillingtagen at foranledige indhentet en udtalelse fra B.

Tilsynsrådet oplyste endvidere, at fortrydelsesbrevet af 16. februar 1981 ikke havde været forelagt for tilsynsrådet, og at rådet ikke havde fået nogen skriftlig bekræftelse fra B på tilbagekaldelsen af fortrydelsesbrevet. Rådet havde heller ikke fundet det fornuddent at få sådan dokumentation forelagt, idet rådet fandt, at sagens faktiske omstændigheder var klarlagt ved borgmesterens redegørelse af 27. marts 1981.

Rådet fastholdt således sin afgørelse af 29. maj 1981.

Denne afgørelse påklagede A ved skrivelse af 6. juli 1981 til indenrigsministeriet. A gjorde i klageskrivelsen for det første gældende, at tilsynsrådet burde have grebet ind over for byrådets beslutning på mødet 17. februar 1981 om at imødekomme B's anmodning om udtræden fra byrådet. A fandt det dokumenteret, at B inden mødet havde ændret sin ansøgning til sygeorlov, men tilbagekaldt denne ansøgning efter pres fra byrådskolleger og parti- og fagforeningsrepræsentanter. Desuden mente A, at tilsynsrådets afgørelse af 29. maj 1981 – som fastholdt ved skrivelsen af 19. juni 1981 – hvilede på utilstrækkelige oplysninger, idet hverken B's fortrydelsesbrev af 16. februar 1981 eller en skriftlig bekræftelse på B's mundtlige tilbagekaldelse af for-

trydelsesbrevet 17. februar 1981 havde været forelagt tilsynsrådet. Endelig fandt A fortsat, at tilsynsrådet havde truffet afgørelse ud fra den fejlagtige opfattelse, at byrådet på mødet 13. april 1981 på ny havde taget stilling til B's udtrædelsesbegæring.

Indenrigsministeriet meddelte ved skrivelse af 2. september 1981 A, at ministeriet efter en gennemgang af sagens akter ikke fandt anledning til at foretage sig videre.

I klageskrivelsen af 7. september 1981 til mig over tilsynsrådets og indenrigsministeriets afgørelser i sagen henviste A til det, han tidligere havde gjort gældende over for tilsynsrådet og indenrigsministeriet. A fremhævede derudover, at han fandt det påfaldende, at indenrigsministeriet end ikke havde haft bemærkninger til det forhold, at borgmesterkontoret uden videre havde rettet i beslutningsprotokollen for 13. april 1981, jfr. skrivelsen af 19. maj 1981 til byrådsmedlemmerne.

Tilsynsrådet henholdt sig til sine tidligere afgørelser i sagen. Specielt vedrørende A's bemærkninger om byrådssekretariatets ændring af protokoltilførslen henviste tilsynsrådet til en skrivelse af 27. oktober 1981, som rådet havde sendt til Ålborg byråd. Rådet anførte i denne skrivelse bl.a. følgende:

Ifølge Ålborg byråds forretningsorden § 14, stk. 3, skal beslutningsprotokollen ved hvert mødes afslutning, efter at det tilførte er oplæst, underskrives af samtlige medlemmer, der har deltaget i mødet. I skrivelse af 18. september 1981 til A havde Ålborg kommunes borgmester oplyst, at der i Ålborg byråd har været en langvarig tradition og en stiltiende aftale – i hvert fald siden 1952 – om, at protokollen kun oplæses, såfremt der udtrykkeligt ytres ønske herom, hvilket kun er sket få gange. Borgmesteren havde endvidere afvist, at borgmesterkontoret skulle have rettet i protokollen efter underskrivelsen i byrådsmødet den 13. april 1981.

Efter tilsynsrådets opfattelse er beslutningsprotokollens funktion i første række at udgøre dokumentation for trufne beslutningers indhold og at angive de ansvarlige for beslutningens vedtagelse, og oplæsningsforskriften må antages at være fastsat for at give medlemmerne mulighed for at korrigere det tilførte og fremkomme med afvigende meninger. Herefter kan et *enigt* byråd efter tilsyns-

rådets opfattelse lovligt fravige den nævnte bestemmelse.

Såfremt medlemmerne ikke gennemlæser protokollen forinden underskrift, må medlemmerne acceptere den konsekvens, at den manglende oplæsning af protokollen kan indebære en risiko for, at de bliver gjort ansvarlige for beslutninger, som de ikke mener at have været med til at træffe.

Byrådet må til gengæld affinde sig med, at et medlem forlanger indførelse i protokollen af et forbehold, der udtrykker medlemmets divergerende opfattelse af, hvad der er foregået i mødet, selv om indgivelsen først fremkommer efter, at mødet er hævet.

Tilsynsrådet fandt ikke grundlag for at foretage videre ud over at påpege denne uheldige konsekvens af den manglende oplæsning.

For så vidt angik borgmesterkontorets skrivelse af 19. maj 1981 til tilsynsrådet, havde rådet taget oplysninger fra borgmesteren om, at der ikke var rettet i beslutningsprotokollen, til efterretning. Tilsynsrådet fandt det uheldigt, at det efterfølgende havde vist sig at være nødvendigt at klargøre, hvad byrådets beslutning i mødet den 13. april 1981 gik ud på. Tilsynsrådet havde imidlertid, som det fremgik af rådets skrivelser af 29. maj og 19. juni 1981, ikke som påstået af A følt sig vildledt af protokoltilførslen i byrådsmødet 13. april 1981.

Indenrigsministeriet bemærkede i en udtalelse af 18. november 1981 til mig vedrørende spørgsmålet om ændringen af det, der var tilført beslutningsprotokollen om byrådets møde 13. april 1981 bl.a., at forretningsordenen indeholder de regler, der regulerer forholdet mellem kommunalbestyrelsen som sådan og dens enkelte medlemmer. Det er i den kommunalretlige litteratur og i indenrigsministeriets praksis antaget, at en række af forretningsordenens regler kan fraviges, blot der ikke fra noget medlem gøres indsigelse mod fravigelsen forud for beslutningen derom. Indenrigsministeriet henviste herved til Erik Harder: Dansk Kommunalforvaltning, Kommunalbestyrelsen og dens udvalg, 3. udg., 1978, s. 28. På denne baggrund fandt indenrigsministeriet det ikke ganske utvivlsomt, om en udenforstående, som ikke har retlig interesse i det punkt på dagsordenen, der giver anledning til, at forretningsordenen under de anførte forudsætninger fraviges,

efterfølgende bør kunne tiltage sig adgang til at klage over en påstået tilsidesættelse af forretningsordenen, da der ikke i forhold til ham synes at være krænket nogen væsentlig retlig interesse.

Vedrørende spørgsmålet om fritagelsen af B fra hvervet som byrådsmedlem bemærkede indenrigsministeriet:

Efter de dagældende regler i § 34 a, stk. 4, jfr. § 27, stk. 3, i lov om kommunale valg kunne kommunalbestyrelsen efter begæring fritage for medlemskab af kommunalbestyrelsen, såfremt et medlem bl.a. på grund af sin helbredstilstand havde skellig grund til at ønske sig fritaget. (Hjemmelen findes nu i § 34 b i lov om kommunale valg, jfr. lovbekendtgørelse nr. 196 af 22. april 1981). Indenrigsministeriet oplyste, at der i praksis er en udpræget tilbøjelighed til, at kommunalbestyrelserne imødekommer fritagelsesansøgninger uden at stille krav om synderlig dokumentation. Denne praksis har indenrigsministeriet for så vidt tilsluttet sig, som indenrigsministeriet har udtalt, at der ikke kan stilles vidtgående krav til dokumentation af de i et andragende om fritagelse fremførte grunde. Indenrigsministeriet fremhævede, at det i sagen syntes ubestridt, at der forelå en lægeerklæring, hvorpå anmodningen om fritagelse blev støttet. Derudover havde indenrigsministeriet ikke bemærkninger til tilsynsrådets afgørelser.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Tilsynsrådets og indenrigsministeriets afgørelser i sagen er truffet på grundlag af bestemmelsen i den kommunale styrelseslovs § 61.

Ifølge denne bestemmelse kan tilsynsmyndigheden sætte en kommunalbestyrelses beslutning ud af kraft, når beslutningen findes stridende mod lovgivningen. Dersom en kommunalbestyrelse har handlet i strid med lovgivningen, herunder undladt at udføre en foranstaltning, hvortil den er forpligtet, træffer tilsynsmyndigheden de nødvendige foranstaltninger, herunder eventuelt bestemmelse om tvangsbøder. I fornødent fald kan tilsynsmyndigheden rejse sag ved domstolene om personligt ansvar for medlemmerne af kommunalbestyrelsen for den pågældende beslutning eller undladelse.

Over for et tilsynsråds ulovlige beslutninger eller undladelser kan indenrigsministeriet bringe de ovennævnte foranstaltninger til anvendelse, jfr. styrelseslovens § 61, stk. 3.

I den foreliggende sag er spørgsmålet nærmere, om der foreligger sådanne omstændigheder, at jeg har grundlag for at kritisere tilsynsrådet for Nordjyllands amts beslutning om ikke at annullere Ålborg byråds beslutning på mødet den 17. februar 1981 vedrørende (B's) udtræden af byrådet, og dermed også for at kritisere indenrigsministeriets afvisning af at gribe ind over for tilsynsrådet.

Jeg skal herom nærmere bemærke følgende:

Som anført blev byrådets beslutning truffet på grundlag af den dagældende kommunalvalglovs § 34 a, stk. 4, jfr. § 27, stk. 3. Disse bestemmelser svarer i alt væsentligt til den nugældende kommunalvalglovs § 34 b, stk. 1, jfr. § 27, stk. 2.

Kommunalbestyrelsen kunne ifølge § 27, stk. 3, efter andragende fritage den, der ifølge sin helbredstilstand, forretninger og lignende havde skellig grund hertil, for at *modtage* valg til kommunalbestyrelsen. Ifølge § 34 a, stk. 4, afgjorde kommunalbestyrelsen, om en begæring fra et (allerede indtrådt) medlem om at udtræde af kommunalbestyrelsen i løbet af valgperioden, skulle tages til følge. Af sammenhængen mellem reglerne fulgte, at byrådet ved sin stillingtagen til anmodninger om at udtræde navnlig burde lægge vægt på de forhold, der var omtalt i § 27, stk. 3, og som kunne føre til, at et nyvalgt medlem blev fritaget for at modtage valg.

Herefter kunne byrådet bl.a. tillade et medlem at udtræde af byrådet, såfremt den pågældendes helbredstilstand gav skellig grundlag herfor.

I praksis har der som påpeget af indenrigsministeriet i udtalelsen af 18. november 1981 været en tilbøjelighed til, at kommunalbestyrelser imødekommer ansøgninger fra medlemmer om at udtræde eller blive fritaget, uden at der stilles mere indgående krav om dokumentation, jfr. herved Erik Harder: Dansk Kommunalforvaltning, Kommunalbestyrelsen og dens udvalg, (3. udg., 1978) s. 51. Ombudsmanden har i forbindelse med behandlingen af en tidli-

gere sag været gjort bekendt med denne praksis, som ikke har givet anledning til bemærkninger.

I den foreliggende sag har byrådet anset det for tilstrækkelig dokumentation for (B's) ansøgning om at udtræde af byrådet, at der for byrådet forelå en begrundet ansøgning fra ham om at udtræde og en lægeerklæring om, at han var uarbejdsdygtig på grund af sygdom i længere tid. Tilsynsrådet for Nordjyllands amt har ved afgørelserne af 29. maj og 19. juni 1981 ligeledes lagt til grund, at det anførte var tilstrækkelig dokumentation.

Efter min mening er byrådets og tilsynsrådets afgørelser på dette punkt i overensstemmelse med den ovenfor beskrevne praksis og kan ikke give mig grundlag for kritik.

Da byrådet den 17. februar 1981 tog stilling til (B's) anmodning om at udtræde af byrådet, forelå der imidlertid dels et fortrydelsesbrev fra (B), dels en mundtlig tilbagekaldelse heraf, som var fremkommet efter opfordring fra den socialdemokratiske gruppe. Disse forhold kunne efter min mening rejse tvivl om, hvorvidt (B's) ansøgning om at udtræde af byrådet var alvorligt ment, og dermed også den vedlagte lægeerklæring var tilstrækkelig dokumentation for at imødekomme hans udtrædelsesbegæring. Disse oplysninger blev imidlertid først på et senere tidspunkt kendt for samtlige medlemmer af byrådet.

Jeg er enig med tilsynsrådet i, at disse forhold burde have været oplyst over for byrådet allerede ved byrådets møde den 17. februar 1981 i form af forelæggelse af (B's) fortrydelsesbrev samt et udarbejdet notat om (B's) telefoniske tilbagekaldelser af fortrydelsesbrevet den 17. februar 1981 om morgenen. Jeg må derfor for så vidt finde, at byrådets beslutning af 17. februar 1981 om at imødekomme (B's) anmodning om at udtræde af byrådet blev truffet på et ufyldstgørende oplysningsgrundlag.

Som det ses ovenfor, var tilsynsrådet ved afgørelserne af 29. maj og 19. juni 1981 enig i denne opfattelse, men fandt ikke, at denne fejl havde haft en sådan betydning for byrådets beslutning på mødet den 17. februar 1981, at tilsynsrådet havde grundlag for at annullere denne byrådsbeslutning. Tilsynsrådet lagde herved

vægt på, at eksistensen og indholdet af (B's) fortrydelsesbrev og hans tilbagekaldelse heraf samt omstændighederne i denne forbindelse var blevet forelagt byrådet på mødet den 13. april 1981 gennem borgmesterens redegørelse af 27. marts 1981, uden at dette havde givet byrådet anledning til at genoptage beslutningen af 17. februar 1981 til fornyet behandling.

Jeg har ikke ved min gennemgang af sagen fundet, at der foreligger sådanne omstændigheder, at jeg har grundlag for kritik af, at tilsynsrådet ikke fandt at burde annullere byrådets beslutning af 17. februar 1981. I denne forbindelse henvises til, at tilsynsrådets anvendelse af beføjelserne i henhold til den kommunale styrelseslovs § 61 i en vis udstrækning beror på en skønmæssigt præget vurdering.

Det tilføjes, at jeg ikke efter min gennemgang af sagen finder at kunne lægge til grund, at tilsynsrådet ved sine beslutninger skulle have haft en urigtig opfattelse af, hvilke forhold byrådet tog stilling til på mødet den 13. april 1981.

Hvad angår tilsynsrådets sagsbehandling skal jeg bemærke følgende:

I overensstemmelse med hvad tilsynsrådet har givet udtryk for i afgørelsen af 29. maj 1981, finder jeg, at (B's) brev af 16. februar 1981 til borgmesteren vedrørende hans udtrædelse af byrådet burde have været journaliseret og forelagt byrådet, ligesom der burde have været udarbejdet et notat om tilbagekaldelsen af »fortrydelsesbrevet«, jfr. herved mine bemærkninger ovenfor.

I overensstemmelse med hvad tilsynsrådet har givet udtryk for i afgørelsen af 29. maj 1981, finder jeg, at (B's) brev af 16. februar 1981 til borgmesteren vedrørende hans udtrædelse af byrådet burde have været journaliseret og forelagt byrådet, ligesom der burde have været udarbejdet et notat om tilbagekaldelsen af »fortrydelsesbrevet«, jfr. herved mine bemærkninger ovenfor.

Omend jeg kan være enig med Dem i, at brevet af 16. februar 1981 som en del af sagens akter burde have været medsendt til tilsynsrådet til brug for rådets behandling af bl.a. Deres klage, finder jeg dog ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at tilsynsrådet ikke fandt at burde

de stille krav om dets udlevering eller at burde indhente oplysninger fra (B) vedrørende omstændighederne i forbindelse med brevet tilbagekaldelse. Jeg har her ved lagt vægt på, at tilsynsrådet gennem borgmesterens redegørelse af 27. marts 1981 fik nærmere oplysninger om brevet indhold og begivenhedsforløbet i forbindelse med dets tilbagekaldelse, og at der ikke efter det oplyste for tilsynsrådet har været grundlag for at anse disse oplysninger for ukorrekte eller utilstrækkelige.

Jeg har herefter ikke grundlag for at kritisere de af tilsynsrådet truffne afgørelser eller grundlaget herfor og har således heller ikke grundlag for at kritisere indenrigsministeriets skrivelse af 2. september 1981 til Dem.

Hvad endelig angår det spørgsmål om protokoltilførslen for byrådets møde den 13. april 1981, som De rejste i klagen til mig, skal jeg bemærke følgende:

Efter det oplyste må jeg lægge til grund, at det i en lang årrække har været praksis i Ålborg byråd – uanset bestemmelsen i forretningsordenens § 14, stk. 3 – kun

undtagelsesvis at foretage oplæsning af tilførsler til beslutningsprotokollen, at oplæsning finder sted, hvis blot ét medlem forlanger det, og at krav herom ikke blev fremsat i forbindelse med byrådsmødet den 13. april 1981. Jeg må endvidere lægge til grund, at den korrektion med hensyn til protokoltilførslen for dette møde, som borgmesterkontoret gjorde byrådsmedlemmerne bekendt med ved skrivelse af 19. maj 1981, var udtryk for borgmesterens opfattelse af afstemningsforløbet (som jeg forstår De kan tiltræde), og at der ikke er sket nogen formelig ændring af det, der er indført i protokollen.

På denne baggrund finder jeg ikke, at der i den konkrete sag har foreligget forhold, som kan give mig grundlag for at foretage videre vedrørende dette spørgsmål. Jeg finder som følge heraf ikke, at jeg i den foreliggende sammenhæng har tilstrækkeligt grundlag for at gå nærmere ind på spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder og af hvem fravigelse af bestemmelsen i forretningsordenen kan forlanges påtalt af tilsynsmyndigheden.«

9-5. *Udtalt – i anledning af en klage over den måde, hvorpå en formand for et udvalg under sundhedsstyrelsen havde tilrettelagt og ledet udvalgsarbejdet – at sådanne klager udgør et sagsområde, der kun under særlige omstændigheder kan give ombudsmanden anledning til at iværksætte en undersøgelse. Klagen gav mig anledning til af egen drift at rejse et habilitetsspørgsmål, da udvalgsformanden, der var en ledende embedsmand i sundhedsstyrelsen, havde medvirket ved styrelsens stillingtagen til klagen. Efter en undersøgelse af dette spørgsmål fundet det uheldigt, at den pågældende på styrelsens vegne havde underskrevet skrivelser vedrørende klagen over hans bestridelse af hvervet som udvalgsformand, således at skrivelserne fremtrådte som afgivet af ham. (J. nr. 1980-679-43).*

Overlægerne A og B klagede over, at indenrigsministeriet efter deres opfattelse ubeføjet havde afvist en række klager, som de havde fremført såvel over for sundhedsstyrelsen som over for indenrigsministeriet vedrørende et udvalgsarbejde under sundhedsstyrelsen, som de begge havde deltaget i som repræsentanter for Den almindelige danske Lægeforening, henholdsvis Dansk Selskab for patologisk Anatomi.

A og B sammenfattede deres klage i følgende punkter:

- »1. Habiliteten af nogle af udvalgsmedlemmerne.
2. Det forhold, at 3 af udvalgets medlemmer uden om de formaliserede kanaler og uden godkendelse fra udvalget har rettet henvendelse til Den almindelige danske Lægeforening ved dennes formand.

3. Ændring af kommissoriet under udvalgsarbejdet uden forud at have indhentet indenrigsministeriets godkendelse og uden den nødvendige supplerende af udvalget med den nødvendige sagkundskab.
4. Den behandling og placering, som vor mindretalsudtalelse har fået i den endelige betænkning, uden at vi var informeret herom.
5. Ignorering af de af undertegnede skriftligt fremsatte ønsker om afholdelse af et afsluttende møde i udvalget med henblik på muligheden for redaktionelle ændringer.«

I skrivelser til A og B udtalte jeg mig nærmere om klagepunkt 1 vedrørende habiliteten af nogle af udvalgsmedlemmerne.

Efter min gennemgang af sagen fandt jeg ikke grundlag for at kritisere indenrigsministeriets opfattelse, hvorefter udvalgsmedlemmerne ikke i kraft af almindelige forvaltningsretlige regler om inhabilitet kunne anses for afskåret fra at deltage som medlemmer i det omhandlede udvalgsarbejde.

Vedrørende klagepunkterne 2-5 udtalte jeg følgende:

»Fælles for de øvrige klagepunkter er, at de alle – med et muligt forbehold for klagepunkt 2 – vedrører udvalgsformandens tilrettelæggelse og ledelse af udvalgets arbejde, herunder formandens dispositioner i forbindelse med redaktionen af den betænkning, med hvis afgivelse udvalgsarbejdet bragtes til afslutning.

Der er ikke fastsat almindelige forskrifter for den nærmere tilrettelæggelse og gennemførelse af arbejdet i sagkyndige udvalg. Inden for de rammer, der er angivet i kommissoriet, tilkommer der derfor den, der beskikkes som formand for et sådant udvalg, en betydelig frihed med hensyn til tilrettelæggelsen og ledelsen af udvalgets arbejde.

Udvalgsmedlemmer, der er utilfreds med den måde, hvorpå udvalgets formand bestrider (eller har bestridt) sit hverv som formand for udvalget, vil kunne indgive klage til den myndighed, der har nedsat udvalget. Hvor det er en anden myndighed, der skal tage stilling til udvalgets indstilling, vil det endvidere være muligt for udvalgets enkelte medlemmer eller de sty-

relser eller organisationer, de repræsenterer, at fremsætte deres synspunkter over for denne anden myndighed. Dette gælder såvel synspunkter, som efter de pågældendes opfattelse ikke måtte være kommet tilstrækkeligt frem i udvalgets indstilling, som synspunkter på selve udvalgsarbejdets forløb.

Efter min opfattelse udgør klager fra udvalgsmedlemmer over den måde, hvorpå formanden for udvalget har bestridt sit hverv, et sagsområde, der kun under særlige omstændigheder kan give ombudsmanden anledning til at iværksætte en undersøgelse, jfr. herved ombudsmandslovens § 6, stk. 4. Jeg bemærker herved, at jeg efter de regler og den praksis, der gælder for min virksomhed, ikke kan kritisere afgørelser, der beror på en skønsomt præget vurdering, medmindre der foreligger særlige omstændigheder.

Ved min gennemgang af sagen har jeg hæftet mig ved, at sundhedsstyrelsens besvarelser af indenrigsministeriets høringer i anledning af (A's og B's) henvendelser til indenrigsministeriet i alle tilfælde er underskrevet af (C, der er ledende embedsmand i sundhedsstyrelsen, og som havde været formand for udvalget) . . .

Det nævnte forhold er ikke omfattet af (A's og B's) klage til ombudsmanden. Jeg har imidlertid fundet at burde udbede mig en udtalelse fra indenrigsministeriet om, hvorvidt det kan anses for foreneligt med forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet, at (C) har medvirket ved sundhedsstyrelsens stillingtagen til en klage, der vedrørte hans bestridelse af et hverv som formand for et udvalg under sundhedsstyrelsen, og – såfremt dette spørgsmål besvares benægtende – om, hvorvidt dette forhold bør medføre en fornyet behandling og stillingtagen til (A's og B's) klager vedrørende udvalgsarbejdets forløb.

. . .«

Jeg forelagde spørgsmålet for indenrigsministeriet i en samtidig skrivelse under henvisning til ombudsmandslovens § 6, stk. 5. Jeg modtog herefter en udtalelse af 26. maj 1982 fra indenrigsministeriet, der var vedlagt en udtalelse af 17. december 1981 fra sundheds-

styrelsen. Indenrigsministeriet udtalte følgende:

»Indholdet af de forvaltningsretlige grund-sætninger om speciel inhabilitet kan efter indenrigsministeriets opfattelse ikke angives præcist og kan variere fra område til område. Grundsætningerne kan formentlig udtrykkes derhen, at en offentlig ansat, som har en væsentlig personlig, herunder økonomisk interesse i eller tilknytning til en sag, ikke kan deltage i sagsbehandlingen, såfremt denne interesse ud fra en generel vurdering er af en sådan karakter og intensitet, at den efter vedkommende myndigheds skøn må antages at berøre den pågældendes evne og/eller vilje til en objektiv og upartisk behandling af anliggendet.

Ved stillingtagen til det af ombudsmanden rejste spørgsmål har indenrigsministeriet endvidere ladet indgå i vurderingen, om det ville have været forbundet med uforholdsmæssigt besvær, såfremt (C) skulle have undladt at medvirke ved sundhedsstyrelsens stillingtagen til de fremsatte klager. Sundhedsstyrelsen har i en over sagen indhentet udtalelse af 17. december 1981 . . . udtalt, at det ville have været særdeles vanskeligt, måske umuligt, at fremskaffe det materiale, der var nødvendigt til belysning af de påklagede forhold uden (C's) medvirken. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at sundhedsstyrelsen har oplyst, at samtlige de . . . i folketingets ombudsmands skrivelse af 4. september 1981 til (A og B) nævnte skrivelser fra sundhedsstyrelsen var konfereret (læst og accepteret i koncept) før afsendelsen af enten medicinaldirektør Søren K. Sørensen eller kontorchef . . . (chefen for sundhedsstyrelsens juridiske kontor).

Sundhedsstyrelsen har herudover udtalt, at styrelsen anser det for en selvfølge, at en ledende tjenestemand, der udsættes for angreb på sin integritet af den art, som sagen drejede sig om, må have adgang til at ytre sig om sit syn på klagerne og sagens realitet, herunder det faktiske hændelsesforløb. Med henvisning til de almindelige forvaltningsretlige regler om kontradiktion kan indenrigsministeriet erklære sig enig i dette synspunkt.

Indenrigsministeriet finder på baggrund af ovenstående, at det kan anses for foreneligt med forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet, at . . . (C) har medvirket ved sundhedsstyrelsens stillingtagen til de

omhandlede klager på den i sagen beskrevne måde.

Indenrigsministeriet finder således ikke grundlag for en fornyet behandling af klagesagen.

Det bemærkes, at sundhedsstyrelsen over for indenrigsministeriet har udtalt, at styrelsens behandling af sager vedrørende klager over sagens afgørelse samt – hvad der ikke sjældent ses – over den medarbejder i sundhedsstyrelsen, der har truffet eller medvirket til at træffe afgørelsen, ville blive til det yderste vanskeliggjort, hvis man anerkendte, at den pågældende skulle være inhabil, blot fordi der tillige var fremsat klage over ham i anledning af hans tidligere medvirken.

Indenrigsministeriet kan generelt set tilslutte sig dette synspunkt.«

I en skrivelse til indenrigsministeriet udtalte jeg herefter følgende:

»Jeg er enig med indenrigsministeriet i, at det i en situation som den foreliggende må anses for påkrævet – og således ikke kan anses for uforeneligt med forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet – at den medarbejder, mod hvem en indgivet klage er rettet, medvirker i myndighedens sagsforberedelse ved at afgive oplysninger og udtalelser til brug for myndighedens stillingtagen til klagen. Jeg må derimod være af den opfattelse, at den pågældende medarbejder i øvrigt må anses for inhabil til at deltage i myndighedens beslutningsproces, og henviser i denne forbindelse til § 3, nr. 4, i det af justitsministeriet udarbejdede udkast til forvaltningslov med tilhørende bemærkninger.

Jeg må på denne baggrund finde det uheldigt, at de nævnte skrivelser var underskrevet af (C) på sundhedsstyrelsens vegne, og således fremtrådte som afgivet af den pågældende, uanset at de vedrørte klager over hans optræden som udvalgsformand.

Efter det nu oplyste må jeg lægge til grund, at udtalelserne i samtlige tilfælde er konfereret (læst og accepteret i koncept) enten af medicinaldirektøren personligt og/eller af kontorchef . . . Jeg finder herefter ikke at have grundlag for at foretage videre. Jeg skal dog anmode indenrigsministeriet om at gøre sundhedsstyrelsen bekendt med min opfattelse.

På det nu foreliggende grundlag finder jeg ikke anledning til at foretage videre | vedrørende den oprindelige klage til ombudsmanden.«

10. Justitsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 205 sager inden for justitsministeriets sagsområde; 157 sager vedrørte departementet, 32 sager vedrørte direktoratet for kriminalforsorgen, medens de resterende sager (16) vedrørte andre myndigheder inden for justitsministeriets sagsområde.

Af de 157 sager fra *justitsministeriets departement* angik tre sager generelle spørgsmål. To af sagerne vedrørte spørgsmål om regelgrundlaget og praksis vedrørende registrering af fingeraftryk. Sagerne, der gav anledning til en henstilling, er omtalt nedenfor som sag nr. 10-1. Den tredje sag vedrørte spørgsmålet om justitsministeriets og statsamtens praksis vedrørende partshøring i sager om fri proces. Sagen, der gav anledning til en henstilling, er omtalt nedenfor som sag nr. 10-2. Jeg henviser i den forbindelse til den sag om begrundelse, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1977, s. 490 ff., jfr. beretningen for 1979, s. 44 ff., og nedenfor i afsnit IV, beretningen for året 1977, sag nr. 70.

150 sager angik afgørelser, og heraf angik 36 sager afgørelser inden for det familieretlige område; en af disse sager gav anledning til en henstilling. 42 sager angik afgørelser vedrørende forskellige procesbevillinger, og heraf gav to sager anledning til henstillinger; én af sagerne, der angik fri proces i en erstatningssag, er omtalt nedenfor som sag nr. 10-3. 18 sager angik afgørelser inden for strafferetsplejen; én af sagerne, der gav anledning til kritik, og som angik spørgsmålet om aktindsigt i en politirapport, er omtalt nedenfor som sag nr. 10-5. 44 sager angik afgørelser i henhold til udlændingelovgivningen. Én af sagerne, der gav anledning til kritik og en henstilling, er omtalt nedenfor som sag nr. 10-6. 10 sager angik afgørelser inden for andre områder end de ovenfor nævnte; en af sagerne, der vedrørte spørgsmålet om afsked af en politibetjent på prøve, gav anledning til en henstilling.

4 sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, heraf én sag sagsbehandlingstiden. Tre af

sagerne gav anledning til kritik og den ene sag tillige til en henstilling. Én af sagerne, der angik ministeriets behandling af en anmodning om aktindsigt, er omtalt nedenfor som sag nr. 10-7.

Af de 32 sager, der vedrørte *direktoratet for kriminalforsorgen*, angik 28 sager afgørelser. Heraf var 13 sager afgørelser vedrørende udgangsspørgsmål og 5 sager spørgsmål om afsoningssted. De andre sager angik hovedsagelig spørgsmål om benådning og eftergivelse af straf(bøder), udsættelse med strafafsoning og klager vedrørende forhold i fængslerne. Tre sager angik sagsbehandlingstiden. En sag, der er omtalt nedenfor som sag nr. 10-8, omhandler min inspektion af statsfængslet i Ringe.

De to sager vedrørende *statsfængsler* angik sagsbehandlingsspørgsmål.

Af de to sager vedrørende *rigspolitichefen* angik den ene sag en afgørelse, medens den anden sag, der er omtalt nedenfor som sag nr. 10-9, og som i øvrigt gav anledning til kritik, angik tilsynet med udlændinges anholdelse og udsendelse af en udlænding, der var udvist.

Af de 6 sager vedrørende *politiet* angik de tre sager politiets behandling af sager inden for strafferetsplejen; én af sagerne er omtalt nedenfor som sag nr. 10-10. De tre andre sager vedrørte politiets virksomhed uden for strafferetsplejen, og de to sager angik politiets optræden, medens den tredje sag angik sagsbehandlingstiden.

Sagen vedrørende *lokalnævn*, som er omtalt nedenfor som sag nr. 10-11, angik spørgsmålet om, hvorvidt lokalnævnet for Københavns politikreds havde været inhabilt til at behandle klager over politiet i forbin-

delse med urolighederne på Nørrebro i april-maj måned 1980.

De to sager vedrørende *registertilsynet* angik tilsynets afgørelser.

Af de tre sager vedrørende *adoptionsnævnet* angik to sager nævnets afgørelser, medens den tredje sag angik nævnets sagsbehandling.

10-1. *Henstillet til justitsministerens overvejelse – eventuelt som en midlertidig løsning – at søge det af Centralbureauet for Identifikation førte register over fingeraftryk inddraget under loven om offentlige myndigheders registre, såfremt strafferetsplejeudvalgets overvejelser om den foreliggende problemstilling ikke kunne forventes afsluttet inden for forholdsvis kort tid. (J. nr. 1980-1096-610 og 1981-643-610).*

Den 11. marts 1982 skrev jeg således til justitsministeren:

»Ved forskellige lejligheder har der over for ombudsmanden været rejst spørgsmål om den registrering af fingeraftryk, der foretages ved Centralbureauet for Identifikation under rigspolitichefen.

Med skrivelser af dags dato har jeg således afsluttet min behandling af to sager, hvor der i begge tilfælde var klaget over, at justitsministeriet havde tiltrådt, at der var givet de pågældende afslag på en anmodning om, at deres fingeraftryk blev udtaget af registeret. Fingeraftrykkene var optaget i forbindelse med en sigtelse, i det ene tilfælde for butikstyveri, i det andet tilfælde for overtrædelse af straffelovens § 119, og det måtte lægges til grund, at optagelsen havde fundet sted i overensstemmelse med de gældende forskrifter. I begge tilfælde skete der imidlertid påtaleopgivelse, og det var med henvisning hertil, de pågældende forlangte deres fingeraftryk udtaget af registeret. I mine nævnte skrivelser, hvoraf justitsministeriet har modtaget kopi (3. ktr. j. nr. 1980-2049-12, henholdsvis 1981-2021/2-5), har jeg meddelt hver af klagerne, at jeg efter min gennemgang af deres sag ikke har fundet grundlag for at kritisere den truffe afgørelse.

I forbindelse med min behandling af de to sager er jeg imidlertid blevet opmærksom på følgende forhold af mere principiel betydning, som jeg i medfør af ombudsmandslovens § 11, jfr. instruksens § 10, har fundet at burde rette henvendelse til justitsministeren om:

1. De nærmere regler om optagelse og registrering af fingeraftryk er indeholdt i justitsministeriets cirkulære nr. 317 af 19. december 1933 og i rigspolitichefens kundgørelse IV nr. 6 af 6. februar 1974. Registeret, der – i modsætning til det centrale kriminalregister – føres uden anvendelse af EDB, er ikke omfattet af loven om offentlige myndigheders registre.

De gældende forskrifter indeholder ikke almindelige regler om udtagelse fra samlingen af fingeraftryk. Jeg må dog forstå bestemmelsen i kundgørelsens pkt. 10, stk. 2, således, at de dér nævnte aftryk ikke registreres eller i hvert fald på begæring vil blive udtaget. (Det drejer sig om såkaldte »sammenligningsaftryk« af anmeldere med husstand og eventuelt personale m.v. samt om aftryk af mistænkte personer under 15 år). Spørgsmålet om, i hvilket omfang der i øvrigt sker udtagelse af registrerede fingeraftryk, beror på administrativ praksis.

I forbindelse med ombudsmandens behandling af den sag, der er refereret i ombudsmandens beretning for året 1957, s. 157, udtalte rigspolitichefen i en skrivelse af 28. december 1957 til ombudsmanden herom følgende:

»I sager, der falder ud til frifindelse eller som sluttes på grund af bevisets stilling, fjernes fingeraftryksblanketterne fra C. F. I., der er den eneste fingeraftryks-samling i landet, kun efter derom fremsat begæring og kun hvis sagens omstændigheder taler herfor, idet ansøgninger fra frifundne normalt imødekommes, hvis det ikke drejer sig om frifindelse efter straffe-

lovens § 16 m.v., medens anmodninger i sager, der er sluttet på grund af bevisets stilling normalt ikke imødekommes. Det bemærkes i så henseende, at fingeraftryks-samlingen er ganske intern, og kun er tilgængelig for tjenestemænd fra C. F. I. og i enkelte tilfælde fra rigsregistraturen.»

Den nævnte sag udsprang af en klage over, at vedkommende politimester ikke havde taget stilling til klagerens ønske om at få bl.a. optagne fingeraftryk fjernet fra politiets registre. Klageren og hans to sønner havde været sigtet for assurancesvig; klageren var senere blevet frifundet, og sønnerne havde fået meddelt tiltalefrafald på grund af deres unge alder. Under klagesagens behandling meddelte rigspolitichefen i den nævnte skrivelse ombudsmanden, at han havde foranlediget klagerens og sønnernes fingeraftryk destrueret, og ombudsmanden indskrænkede sig herefter til vedrørende dette klagepunkt at udtale, at politimesteren ikke burde have afvist klagerens anmodning om bl.a. fjernelse af fingeraftrykkene, men burde have videresendt den til rigspolitichefen til undersøgelse.

Rigspolitichefens generelle udtalelse om administrativ praksis på dette område er ikke gengivet i ombudsmandens beretning, og sagen er i den juridiske litteratur blevet opfattet som udtryk for, at det i tilfælde af frifindelse eller påtaleopgivelser er sædvanlig praksis at udtage fingeraftryk af samlingen, hvis der fremsættes begæring derom, og den pågældende ikke tidligere har været straffet, se således *Stephan Hurwitz*: Den danske Strafferetspleje (3. udg. 1959), s. 431, note 15, og *Hans Gammeltoft-Hansen*: Straffeprocessuelle Tvangsindgreb (1981), s. 274.

Til brug for behandlingen af den ene af de to sager, der er nævnt i indledningen til denne skrivelse, har rigspolitichefen imidlertid i skrivelse af 21. maj 1981 til ombudsmanden oplyst følgende om den praksis, der nu følges:

» . . .

Destruktion af fingeraftryk, som er optaget med rette, finder som udgangspunkt ikke sted. Sluttes den sag, som gav anledning til optagelsen af fingeraftryk, ved påtaleundladelse, finder destruktion således ikke sted, og destruktion foretages heller

ikke ved frifindende dom, hverken ex officio eller efter begæring. Kun i helt enkeltstående tilfælde har jeg efter en nøje gennemgang af sagen efter anmodning foretaget destruktion, når det var åbenbart, at den pågældende har været sigtet med urette. Som eksempel kan nævnes, at det er klarlagt, at der har foreligget forveksling med en anden person.

Den her beskrevne praksis har ligget fast i de senere år, men det må erkendes, at man tidligere ikke har været ganske konsekvent, jfr. min nedenfor omtalte skrivelse af 28. december 1957.

Om baggrunden for praksis med hensyn til registrering og destruktion af fingeraftryk finder jeg anledning til at bemærke følgende:

Fingeraftryk optages primært for at sikre den aktuelle persons identitet og er mig bekendt den eneste metode, hvorved identitet éntydigt kan fastslås. Ved optagelsen af fingeraftrykket knyttes personen derfor uløseligt til den pågældende sags akter og indberetningerne til kriminalregisteret. Misbrug af katalogiserede fingeraftryk er ikke mulig, og forevisning – f.eks. for en anmelder – med deraf følgende mulighed for »genkendelse« finder ifølge sagens natur ikke sted. Jeg kan yderligere tilføje, at samlingen af fingeraftryk kun anvendes internt i Centralbureauet for Identifikation og af medarbejdere, som bliver særligt uddannet til arbejdet med katalogisering og søgning af fingeraftryk.

Jeg har på den baggrund ikke fundet anledning til internt at fastsætte generelle regler om destruktion, og det er min opfattelse, at såvel identitetskontrollen som politiets efterforskning af forbrydelser ville blive forringet, såfremt der skulle ske destruktion af fingeraftryk, som er optaget med rette. Jeg kan i den forbindelse oplyse, at Centralbureauet for Identifikation i 1980 foretog ialt 1207 identificeringer på grundlag af fingeraftryk. Heraf vedrørte 129 tilfælde personer, som havde opgivet falsk navn eller nægtet at opgive navn, 25 tilfælde vedrørte identifikation af lig, mens de øvrige tilfælde vedrørte kriminelle sager, hvor man på grundlag af gerningsstedsaftak og søgning i samlingen af fingeraftryk fandt frem til gerningsmanden.

. . .«

Rigspolitechefen henviste endvidere til rigspolitechefens redegørelse af 28. december 1957 til folketingets ombudsmand vedrørende det samme spørgsmål. Rigspolitechefen anførte, at han, som det fremgik af foranstående, ikke længere kunne tilslutte sig den opfattelse, at det er rimeligt at sondre imellem frifindelser og sluttede sager. Rigspolitechefen tilføjede, at det formentlig heller ikke bør være afgørende for spørgsmålet om destruktion, om den pågældende har fremsat anmodning om det eller ej.

I skrivelse af 29. juni 1981 har justitsministeriet bl.a. anført følgende:

» . . .

Justitsministeriet kan tilslutte sig det af rigspolitechefen anførte og kan supplerende oplyse, at en sigtet heller ikke efter justitsministeriets opfattelse har noget retligt krav på destruktion af fingeraftryk, som er lovligt optaget. Justitsministeriet tillægger det i denne forbindelse afgørende betydning, at de katalogiserede aftryk alene er tilgængelige for ansatte i politiet, at mulige misbrug selv bortset herfra er vanskeligt tænkelige, og at der sammenfattende ikke synes at kunne påvises nogen væsentlig legitim interesse hos klageren i, at politiet ikke fortsat skulle være i besiddelse af hans fingeraftryk. Politiets muligheder for at foretage identifikation af personer gennem fingeraftryk må derimod anses for at være af væsentlig politimæssig betydning.

. . .«

Da der, som nævnt, ikke i de gældende forskrifter er indeholdt almindelige regler om udtagelse fra samlingen af fingeraftryk, har heller ikke den nævnte praksisændring fundet udtryk i forskrifter, der er offentligt tilgængelige.

2. I forbindelse med behandlingen af en klage over, at justitsministeriet havde tiltrådt, at politidirektøren i København havde afslået at imødekomme klagerens anmodning om fjernelse af hans fotografi fra politiets fotosamling, gav ombudsmanden i en skrivelse af 26. februar 1975 bl.a. udtryk for, at han »under hensyn til dette efterforskningsmiddels karakter, herunder navnlig de konsekvenser, der knytter sig til fotografiernes anvendelse ved påfølgende forevisninger (i den pågældende eller sene-

re sager) for anmeldere, vidner m.v., (måtte finde) . . . det principielt uheldigt, at der ikke til problemerne omkring efterforskningsmidlets anvendelse er taget stilling i lovregler eller i administrative bestemmelser med udtrykkelig hjemmel i lovregler«. Ombudsmanden henstillede til justitsministeriet, at det igangværende udvalgsarbejde vedrørende revision af retsplejelovens regler om beslaglæggelse og ransagning kom til at omfatte ». . . også spørgsmålet om lovregulering af andre efterforskningsmidler, herunder fotografering og optagelse af fingeraftryk«. I skrivelse af 10. april 1975 tilsluttede folketingets retsudvalg sig ombudsmandens henstilling.

I skrivelse af 17. marts 1975 underrettede justitsministeriet ombudsmanden om, at ministeriet havde videresendt henstillingen til strafferetsplejeudvalget, og at formanden havde tilkendegivet, at det rejste spørgsmål ville blive inddraget i udvalgets overvejelser vedrørende revision af retsplejelovens regler om beslaglæggelse og ransagning m.v. Justitsministeriet meddelte i skrivelse af 8. februar 1978 ombudsmanden, at udvalget i december 1977 havde påbegyndt sit arbejde med en gennemgang af bl.a. reglerne om optagelse af fingeraftryk m.v.

Den konkrete sag er refereret i ombudsmandens beretning for året 1974, s. 237.

Strafferetsplejeudvalget har endnu ikke afsluttet sine overvejelser om den nævnte sag.

Jeg er opmærksom på, at udvalget i den mellemliggende periode har afsluttet sine overvejelser om andre væsentlige spørgsmål og henviser i så henseende til udvalgets *Betænkning om erstatning i anledning af strafferetlig forfølgning* (nr. 801/1977) og *Betænkning om beskikkelse af forsvarer under efterforskningen* (nr. 830/1977). Jeg er endvidere bekendt med de særlige forhold, der har medført, at det ikke har været muligt for udvalget at afslutte sine overvejelser om de øvrige spørgsmål, der er omfattet af dets kommissorium, på et tidligere tidspunkt. Jeg henviser i denne forbindelse til justitsministerens udtalelser under folketingets første behandling af en række herhen hørende private lovforslag dels i sidste folketingssamling, Folketings-tidende 1981-82 (1. samling), sp. 917 f,

dels (efter genfremsættelse) i indeværende folketingssamling, Folketingstidende 1981-82 (2. samling), sp. 1199. Jeg har noteret mig, at der er truffet foranstaltninger med henblik på at søge udvalgsarbejdet fremmet.

3. I overensstemmelse med de principielle synspunkter, der er anført i ombudsmandens skrivelse af 26. februar 1975 til justitsministeriet, må det også efter min opfattelse tillægges væsentlig betydning, at der tilvejebringes et mere tilfredsstillende regelgrundlag for den registrering af fingeraftryk, der finder sted ved Centralbureauet for Identifikation, herunder for den administrative praksis, der følges med hensyn til udtagelse fra samlingen af fingeraftryk. Det forhold, at der inden for de senere år er sket en ændring af denne praksis i skærpente retning, illustrerer efter min mening yderligere det principielt uheldige i den gældende ordning og taler for, at der nu søges tilvejebragt et mere udførligt og offentligt tilgængeligt regelgrundlag.

Ombudsmandens henstilling i skrivelsen af 26. februar 1975 tog sigte på at søge et sådant regelgrundlag tilvejebragt i forbindelse med strafferetsplejeudvalgets overvejelser om en revision af retsplejelovens regler om ransagning, beslaglæggelse m.v.

Efter gennemførelsen af lov nr. 294 af 8. juni 1978 om offentlige myndigheders registre kan der imidlertid være anledning til at pege på den mulighed, der ligger i efter den nævnte lovs § 3, stk. 1, at træffe bestemmelse om at lade fingeraftryksregisteret omfatte af reglerne i denne lov. En

inddragelse af registeret under registerloven vil således bl.a. medføre, at der i samarbejde med registertilsynet skal fastsættes udtrykkelige forskrifter for registerets opbygning og drift, der opfylder bestemmelserne herom i lovens kapitel 3-6. De fastsatte forskrifter skal principielt være offentligt tilgængelige, jfr. lovens § 8, stk. 2, og registertilsynet får indseende med registerets anvendelse, jfr. nærmere lovens kapitel 7.

På det foreliggende grundlag finder jeg ikke at burde tilkendegive nogen opfattelse med hensyn til, hvilken af disse to muligheder for at tilvejebringe et mere tilfredsstillende regelgrundlag der bør foretrækkes.

Såfremt strafferetsplejeudvalgets overvejelser om den her omhandlede problemstilling ikke kan forventes afsluttet inden for forholdsvis kort tid, finder jeg imidlertid af de tidligere nævnte principielle grunde og på baggrund af den tid, der er gået, siden ombudsmanden første gang rejste dette spørgsmål over for justitsministeriet, at måtte henstille til justitsministerens overvejelse - eventuelt som en midlertidig løsning - at søge det af Centralbureauet for Identifikation førte register over fingeraftryk inddraget under loven om offentlige myndigheders registre.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der sker i anledning af min henstilling.

Jeg har gjort registertilsynet bekendt med min henstilling.

Jeg har endvidere sendt folketingets retsudvalg en kopi af denne skrivelse til orientering.«

10-2. *Rettet henvendelse til justitsministeriet i anledning af, at et statsamt havde undladt at give kontradiktion i en sag om fri proces. (J. nr. 1981-1115-68).*

Advokat A klagede for B over, at justitsministeriet havde afslået hans ansøgning om fri proces til for B at anlægge en retssag mod den selvejende institution X. A ville under retssagen påstå X dømt til at betale B en godtgørelse for usaglig opsigelse, jfr. funktionærlovens § 2 b.

I en skrivelse til A udtalte jeg, at jeg ved min gennemgang af sagen ikke havde fundet, at der forelå sådanne omstændigheder, at jeg havde grundlag for at kritisere justitsministeriets afgørelse.

Jeg gjorde samtidig A bekendt med, at sagen havde givet mig anledning til i en skrivelse til justitsministeriet at anføre følgende:

»Ved min gennemgang af sagen har jeg bemærket, at Århus amt anmodede (X), der som nævnt er modpart i den sag, til hvis gennemførelse der søgtes fri proces, om at fremkomme med en udtalelse til brug for amtets stillingtagen til den foreliggende ansøgning. (X's) udtalelse af 4. juli 1980 til amtet er, så vidt ses, den eneste foreliggende samlede skriftlige redegørelse fra (X's) side for baggrunden for den skete afskedigelse. Jeg må lægge til grund, at denne redegørelse, der indeholder en række konkrete faktiske oplysninger om de forhold, der førte til afskedigelsen, har været tillagt væsentlig betydning for (amtets og) justitsministeriets afgørelse, jfr. herved justitsministeriets skrivelse af 23. april 1981 til klageren.

Århus amts afgørelse af 21. juli 1980 og justitsministeriets afgørelse af 10. september 1980 er truffet, uden at klageren forinden var gjort bekendt med (X's) udtalelse af 4. juli 1980 og havde haft lejlighed til at fremkomme med sine bemærkninger her til. Først efter at klagerens advokat i en skrivelse af 23. september 1980 udtrykkeligt havde anmodet om at blive gjort bekendt med »eventuelle udtalelser fra (X)«, hvis sådanne forelå, blev advokaten med justitsministeriets skrivelse af 24. oktober 1980 gjort bekendt med udtalelsen af 4. juli 1980. Advokaten fremsatte herefter i en skrivelse af 5. december 1980 en række bemærkninger til udtalelsen. På grundlag heraf tog justitsministeriet sagen op til fornyet overvejelse, men meddelte i skrivelse af 20. februar 1981 advokaten, at ministe-

riet måtte fastholde den truffne afgørelse.

Under hensyn til, at der således forud for justitsministeriets afgørelse af 20. februar 1981 var givet klagerens advokat lejlighed til kontradiktion, samt til, at det her omhandlede forhold ikke er omfattet af klagen, har jeg fundet at kunne afslutte min behandling af klagesagen på det foreliggende grundlag.

Jeg finder imidlertid i medfør af ombudsmandslovens § 6, stk. 5, at burde udbede mig en udtalelse om, hvorvidt sagsbehandlingen i det foreliggende tilfælde har været i overensstemmelse med de retningslinier, der i praksis normalt følges ved statsamternes og justitsministeriets behandling af sager om fri proces med hensyn til at give ansøgeren mulighed for kontradiktion.«

I skrivelse af 15. december 1981 til mig udtalte justitsministeriet:

»... at man må være enig i, at de fra modparten indhentede oplysninger var af så væsentlig betydning for fri processagens afgørelse, at de burde være forelagt for ansøgeren inden statsamtet og senere justitsministeriet første gang tog stilling til sagen, og at en sådan forelæggelse også ville være i overensstemmelse med den praksis, der normalt følges ved statsamternes og justitsministeriets behandling af sådanne sager.«

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

10-3. *Ikke fundet grundlag for at kritisere, at justitsministeriet afslog uden dom at imødekomme et erstatningskrav i anledning af tyveri af dele af en knalbert, som var bragt til undersøgelse hos statens bilinspektion i Holstebro, og som var anbragt på pladsen ved bilinspektionens synshal.*

Henstillet til ministeriet at imødekomme klagerens ansøgning om fri proces til retssag vedrørende erstatningskravet. (J. nr. 1980-1295-68).

A klagede over, at justitsministeriet i skrivelse af 24. oktober 1980 havde meddelt ham,

1) at ministeriet kunne henholde sig til sin afgørelse af 21. marts 1980, hvorefter ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre rigs-

politichefens afslag af 29. november 1979 på et erstatningskrav fra A's søn, B, jfr. nærmere nedenfor.

2) at ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre et afslag af 6. juni 1980 fra Ringkø-

bing amt på en ansøgning fra A om fri proces under en retssag, som A for sin søn agtede at anlægge mod politimesteren i Holstebro vedrørende det pågældende erstatnings spørgsmål.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A's (dengang 16-årige) søn, der den 17. september 1979 kom kørende på sin knallert med en kammerat bagpå, blev standset af en politipatrulje. B's knallert blev i forbindelse hermed på politiets foranledning bragt til undersøgelse hos statens bilinspektion i Holstebro af Falck-Zonen. Natten mellem den 17. og 18. september 1979 blev der stjålet forskellige knallertdele fra B's knallert, mens den stod på pladsen ved bilinspektionens synshal.

I skrivelse af 22. september 1979 til statens bilinspektion, Holstebro, rejste A krav om, at »statens bilinspektion eller anden myndighed« skulle betale B et nærmere angivet beløb i erstatning i anledning af tyveriet.

Med skrivelse af 22. oktober 1979 sendte politimesteren i Holstebro A's erstatningskrav (og 4 andre lignende erstatningskrav) til rigspolitichefen og anførte:

» . . .

Under henvisning til, at de i bevaring tagne knallerter har været opbevaret inden for et aflåst område med et 2 m højt ståltrådshegn, jfr. vedlagte fotomappe over synshallen i Holstebro, skal jeg indstille, at de rejste erstatningskrav afvises, da der ikke er handlet uløst fra politiets side.«

I skrivelse af 5. november 1979 til politimesteren i Holstebro anmodede rigspolitichefen om oplysninger om, hvorvidt »alle eller nogle af de stjalne dele var afmonteret af bilinspektionen inden tyverierne« og »i bekræftende fald. . . om der var truffet særlige foranstaltninger til sikring af afmonterede dele« (når rigspolitichefen stillede disse spørgsmål, skyldtes det, at justitsministeriet havde imødekommet erstatningskrav i tilfælde, hvor de stjalne knallertdele forinden var afmonteret af bilinspektionens personale, jfr. nærmere rigspolitichefens udtalelse af 19. februar 1980).

Bilinspektionen oplyste den 19. november 1979 til politiet i Holstebro, »at de stjalne dele ikke forud var afmonteret af bilinspektionens personale«, og politimesteren viderebragte denne oplysning til rigspolitichefen.

I skrivelse af 29. november 1979 til politimesteren i Holstebro meddelte rigspolitichefen, at han kunne tiltræde politimesterens indstilling af 22. oktober 1979 (citeret ovenfor).

I skrivelse af 5. december 1979 meddelte politimesteren i Holstebro A (og de andre personer, der havde rejst tilsvarende krav om erstatning), »at rigspolitichefen den 29. november 1979 har afvist det rejste erstatningskrav med den begrundelse, at der ikke fra politiets side er udvist en ansvarspådragende adfærd, idet knallerten har været opbevaret inden for et aflåst område med et 2 m højt ståltrådshegn omkring«.

I anledning af en fornyet henvendelse fra A meddelte politimesteren følgende:

» . . .

Erstatningsansvaret afvises i overensstemmelse med gældende retspraksis, idet der ikke fra politiets side er udvist forsømmelighed ved opbevaring af knallerten, da den har været opbevaret indenfor et aflåst område med et 2 m højt ståltrådshegn omkring.

. . .«

I skrivelse af 11. januar 1980 klagede A til justitsministeriet over politimesterens afgørelse. I skrivelsen anførte A:

» . . .

Ovennævnte afvisning af erstatningsansvar kan jeg under ingen omstændigheder acceptere, da trådhegnet er i meget dårlig stand, gennemrustet, så man med lethed kan komme ind på tilsynshallens område – dog skal nævnes, at fremgangsmåden ved at komme ind på området er i henhold til telefonsamtale med hr. bilinspektør . . . Holstebro, den, at man blot træder på håndtaget i lågen til tilsynshallens område, og derefter svinger eller vælter sig over lågen – så er man på tilsynshallens område uden større besvær – derfor er nævnte knallerter, motorcykler og automobiler ikke anbragt på sikker og betryggende måde, da jeg også kan henvise til hr. bilinspektør . . .s udtalelse om, at der alene i året 1979 har været mindst 10 tilfælde af tyveri af lovlige knallertdele, som er fjernet fra nævnte område. I øvrigt kan jeg henvise til bilinspektørens skrivelse af 2. oktober 1979 (formentlig 28. september 1978; min bemærkning) til justitsministeriet, som politimesteren i Holstebro har givet påtegning . . . vedr. bygnings- og ikke tilfredsstillende opbeva-

ringsmuligheder af tvangsbeordrede knallerter m.v. til eftersyn på biltilsynshallens område.

Skrivelsen til justitsministeriet udfærdiget af bilinspektøren er netop udfærdiget, fordi man på biltilsynshallen ligeledes anser opbevaringsmåden som helt uacceptabel, da de meget ofte har vrøvl med bestjålne personer og deres forældre.

Endvidere kan henvises til samtale mellem undertegnede og tillidsmanden ved Falck-Zonen, . . . at man nu har fået udleveret nøgle til selve tilsynshallen, så beordrede knallerter til eftersyn nu kan anbringes i selve tilsynshallen (altså under aflåset tag).

Under henvisning til, at knallerten var beordret til syn af politiet ved Falck-Zonens foranstaltning, må politiet (tilsynshallen) være ansvarligt for nævnte knallertdele, da tyveriet er foretaget på tilsynshallens område, under tilsynshallens varetægt.

Hadde knallerten været opbevaret på knallertværksted i den private sektor, ville erstatningskravet være at udbetale gennem forsikringselskab, og jeg kan ikke se, at politiet og statens biltilsyn ikke også har ansvar over for landets borgere, hvorfor jeg nu håber, at De hr. justitsminister vil sørge for, at nævnte regning bliver betalt snarest belejligt.

. . .«

I en udtalelse af 30. januar 1980, som justitsministeriet indhentede i anledning af A's klage, anførte politimesteren:

» . . . at såvel den klageren vedrørende knallert som de øvrige i sagen nævnte knallerter, hvor ligeledes erstatningskrav er afvist, har været opbevaret inden for et aflåst område med et 2 m højt ståltrådshegn.

Til vurdering af opbevaringsforholdene vedlægges jeg fotomappe og rids.

Den af klageren i sit brev omtalte skrivelse angår skrivelse af 28. september 1979 fra bilinspektøren i Holstebro til justitsministeriet med min påtegningsskrivelse af 3. oktober 1979. Der vedlægges en fotokopi af det anførte tillige med fotokopi af min skrivelse af 11. december 1979 til rigspolitichefen vedrørende opførelse af et redskabsrum på synshallens område til opbevaring af knallerter.

. . .«

I en udtalelse af 19. februar 1980, som justitsministeriet indhentede i anledning af A's klage, anførte rigspolitichefen:

» . . . jeg skal indstille, at min afgørelse af 29. november 1979, hvorefter der ikke udbetales erstatning, fastholdes.

Afgørelsen er i overensstemmelse med fast praksis i sager vedrørende tyverier fra bilinspektionens plads i Holstebro. Det fremgår af sagen, at knallerterne har været placeret på et aflåst område, der er omgivet af et 2 m højt ståltrådshegn. Jeg må derfor fastholde, at opbevaringen har været forsvarlig, selv om man naturligvis ikke kan gardere sig imod, at folk i tyvagtig hensigt kan kravle over hegn.

Jeg skal i øvrigt henviser til justitsministeriets afgørelse af 13. marts 1978 vedrørende tyveri fra samme synsplads . . . Når der i denne sag blev udbetalt erstatning, skyldtes det alene, at de stjålne dele var afmonterede og lå i en plasticpose på knallerten.

Endvidere henvises til en i dag til justitsministeriet fremsendt klagesag fra . . . Struer . . .«

I skrivelse af 21. marts 1980 til A meddelte justitsministeriet, at ministeriet ikke fandt grundlag for at ændre rigspolitichefens afgørelse. Justitsministeriet anførte endvidere:

» . . .

Såfremt De fortsat mener, at Deres søn har et erstatningskrav mod det offentlige, må ministeriet henviser Dem til eventuelt at gøre kravet gældende ved domstolene.«

Spørgsmål om den nærmere indretning af bilinspektionernes synshaller (og pladser) – bl.a. i Holstebro – var på tidspunktet for ombudsmandens behandling af A's sag under overvejelse i justitsministeriet. I forbindelse med behandlingen af A's sag lånte ombudsmanden justitsministeriets sag vedrørende dette generelle spørgsmål samt nogle akter fra politimesteren i Holstebro.

Det fremgik af de modtagne akter, at bilinspektøren i Holstebro i skrivelse af 29. oktober 1974 havde ansøgt justitsministeriet om, »at der i lighed med, hvad der er sket ved bilinspektionen i Viborg, må blive opført et redskabs- og opbevaringsrum ved bilsynshallen her i Holstebro«. Som begrundelse for ansøgningen havde bilinspektøren bl.a. anført, at »vi i det sidste årstid (har) været udsat for adskillige tyverier fra både motorcykler og knallerter indbragt til undersøgelse«.

I en tilsvarende ansøgning af 28. september 1979 (omtalt i politimesterens ovennævnte

te udtalelse af 30. januar 1980) til justitsministeriet anførte bilinspektøren:

»Bilinspektionen i Holstebro ønsker opført et redskabs- og opbevaringsrum, bl.a. til opbevaring af undersøgte knallerter.

I løbet af det sidste års tid er indbrud og tyverier fra det indhegnede område ved statens bilinspektion i Holstebro taget til i et omfang, at det er en belastning for os, for kriminalpolitiet og for de knallertejere, det går ud over.

På årsbasis foretages undersøgelser af godt et par hundrede knallerter her ved bilinspektionen, men ind imellem hænder det, f.eks. efter en weekend, at vi får en 8–10 knallerter til undersøgelse.

Forholdet er det, at vi for det meste har 5–10 knallerter stående uden for hallen, klar til afhentning af de respektive ejere. På grund af pladmangel kan disse ikke opbevares i hallen. Tyverierne fra disse knallerter er nu så talrige, at vi mener det er nødvendigt at dæmme op for disse ulovligheder.

Vrede ejere eller deres forældre bebrejder gang på gang personalet her, at vi ikke alene inddrager de ulovlige dele fra knallerterne, men endog ikke er i stand til at passe på resten af knallerten, som ved politiets foranstaltning er indbragt til undersøgelse ved statens bilinspektion.

Sidst er 2 stk. knallerter for få dage siden blevet ribbet for næsten alt brugbart. . . .«

Bilinspektørens skrivelse af 28. september 1979 blev fremsendt til justitsministeriet med en påtegning af 3. oktober 1979 fra politimesteren i Holstebro, der anbefalede bilinspektørens ansøgning.

I skrivelse af 11. december 1979 til rigspolitechefen anførte politimesteren under henvisning til bilinspektørens ovennævnte skrivelse af 28. september 1979:

». . .

Baggrunden for anmodningen er det stigende antal tyverier fra knallerter, der opbevares på bilinspektionens område.

Til illustration af behovet for et rum som af bilinspektøren anført skal jeg oplyse, at der indtil dato i 1979 har fundet tyverier fra knallerter sted i 9 tilfælde.

. . .

I de tilfælde hvor erstatningskrav er indleveret i anledning af de stedfundne tyverier, er de forurettede nægtet erstatning, da knal-

lerterne har været opbevaret bag det indhegnede område.

Det forekommer mig meget uheldigt såfremt man – med viden om at de nuværende opbevaringsforhold ikke er tilstrækkelige – undlader at bevilge de fornødne midler til det omhandlede rum, samtidig med at de forurettede nægtes erstatning.

Jeg skal derfor meget henstille, at bilinspektørens ansøgning imødekommes.«

I skrivelse af 9. januar 1980 til justitsministeriet henstillede rigspolitechefen, at der »opføres et aflåseligt skur på arealet ved tilsynshallen i Holstebro til opbevaring af indbragte knallerter for undersøgelse af bilinspektionen«.

Justitsministeriet anmodede herefter ministeriets tilsynsførende arkitekt om en udtalelse om to konkrete tilbud vedrørende opførelse af et skur ved synshallen i Holstebro, og sagen beroede i øvrigt på generelle overvejelser i justitsministeriet om indretning af bilinspektionernes synshaller (og pladser), herunder spørgsmålet om den nærmere prioritering af de forskellige bygningsarbejder, der skulle udføres. Det fremgik, at justitsministeriet i forbindelse med opførelse af nye synshaller, søgte at imødegå tyverierne.

I skrivelse af 26. marts 1980 ansøgte A Ringkøbing amt om fri proces under en rets-sag vedrørende det omtalte erstatnings-spørgsmål, som A for sin søn agtede at anlægge mod politimesteren i Holstebro.

I skrivelse af 16. maj 1980 anmodede Ringkøbing amt justitsministeriet om en udtalelse i anledning af A's ansøgning om fri proces.

Med skrivelse af 28. maj 1980 sendte justitsministeriet Ringkøbing amt udskrifter af to by- og herredsretsdomme (fra 1975 og 1976) vedrørende spørgsmål om politiets erstatningsansvar i sager vedrørende tyveri fra synspladser.

I dommen fra 1975, afsagt af civilretten i Slagelse, (vedrørende bilinspektionens synsplads i Slagelse) var anført følgende om sikringen af synspladsen:

». . .

Om selve indhegningen har vidnet (bilinspektøren; min bemærkning) oplyst, at der omkring hele området, hvor statens bilinspektion har til huse, er opsat et ca. 1 m højt

hegn, som forholdsvis let kan forceres. Selve depotpladsen er omgivet af et ca. 2 m højt, sværtmasket ståltrådshegn. De 3 dobbelte låger er af samme trådmateriale og forsynede med kraftige tilholderlåse. På de steder, hvor der ikke er låger i indhegningen, er hegnets underkant afstivet med en svær gennemgående ståltråd. Depotpladsen er anbragt på et skrånende terræn, hvorfor der ved den nordligste låge mellem dennes underkant og terrænet er en åbning på ca. 30 cm. Hverken langs lågernes overkant eller langs overkanten af den ydre eller indre indhegning er der nogen ekstra sikring i form af pigtråd eller stålpigge. Efter arbejdstids ophør er der intet personale på området, der heller ikke er under tilsyn af noget vægterkorps. Han mener, at politiets kørende patruljer ret ofte passerer området, og han ved, at en politibetjent, der bor i nærheden, ofte om aftenen går tur med sin hund ved arealet. . . .«

Retten frifandt politimesteren i Slagelse (mod hvem retssagen var anlagt) med følgende begrundelse:

» . . .

Når henses til karakteren af de sikringsforanstaltninger, der af sagsøgte er truffet for at imødegå ulovlig bortfjernelse af de i midlertidig bevaring tagne effekter, finder retten ikke, at der fra sagsøgtes side i det foreliggende tilfælde er udvist nogen forsømmelighed, der kan pådrage ham erstatningsansvar.

. . . .«

I dommen fra 1976, afsagt af Herning by- og herredsrets 3. afdeling, (vedrørende bilinspektionens synsplads i Herning) var anført følgende om sikringen af synspladsen:

» . . .

Forklaringen (afgivet af bilinspektøren i Herning; min bemærkning) går ud på følgende:

Havarigården er beliggende i det nordvestlige hjørne af bilinspektionens plads. Gården er omgivet af et ca. 2 m højt trådnæt med tilsvarende høje porte mod syd. Uden for hegnet er der mod nord et temmelig tæt buskads af fyr og andre vækster, og mod vest ca. ½ m fra trådhegnet et 2 m højt raftehegn. Mellem raftehegn og trådhegnets sydvestlige hjørne er et lille 1½ m højt hegn, der er velegnet til at stige op på, hvis man vil over hegnet ind i havarigården. Inde i havarigården er indbragte biler og knallerter placeret.

Desuden står der en kranvogn og ligger en grusdyng. Begge er velegnede til at hoppe ned på eller stå på og smide eller løfte ting over hegnet. De burde efter vidnets mening under hensyn hertil placeres andetsteds. Vidnet har endvidere forklaret, at der årligt indbringes ca. 300 knallerter til statens bilinspektion i Herning. Knallerterne henstilles i havarigården, og der er ikke mulighed for at opbevare dem anderledes, idet der ikke er arbejdskraft til f.eks. at stille dem ind i tilsynshallen om natten. Det vil ikke betyde noget, om knallerterne blev lænket sammen, idet det som regel er dele, tyve er interesseret i. Der foregår en del tyverier fra havarigården. På tidspunktet for tyveriet fra sagsøgeregens knallert, blev der gennemsnitligt stjålet dele fra mellem 15 og 20 knallerter ud af de 300, man årligt får ind.

. . . .«

Også i denne sag frifandt retten politiet (politimesteren i Herning), men med en noget anden begrundelse:

» . . .

Efter bilinspektørens forklaring om knallertens anbringelse i den aflåste havarigård og om gårdens indretning findes der ikke at være grundlag for at antage, at knallerten har været opbevaret på en måde, der er væsentlig forskellig fra den måde, hvorpå knallerter normalt opbevares af deres ejere. Der findes herefter ikke grundlag for at antage, at den sagsøgeren tilhørende knallert af politiet eller bilinspektionen var anbragt uforsvarligt. Det bemærkes herved, at det af værgerne anførte med hensyn til, at mange knallerter er anbragt på stedet, ikke kan føre til et andet resultat, idet dette også er tilfældet mange andre steder, hvor knallerter anbringes, for eksempel ved sportspladser og jernbanestationer.

. . . .«

I skrivelse af 6. juni 1980 meddelte Ringkøbing amt A:

» . . . at amtet ikke finder tilstrækkeligt grundlag for at imødekomme ansøgningen, idet Deres søn efter de foreliggende oplysninger ikke skønnes at have udsigt til at vinde sagen.«

I skrivelse af 30. august 1980 klagede A til justitsministeriet over afslaget fra Ringkøbing amt.

I skrivelse af 24. oktober 1980 meddelte justitsministeriet A:

»... at justitsministeriet ikke finder grundlag for at ændre amtets afgørelse, da der efter justitsministeriets mening ikke er udsigt til, at De vil få medhold i Deres påstand.

De har i Deres henvendelse endvidere anmodet om, at spørgsmålet om et eventuelt erstatningskrav fra Deres søns side mod politiet i Holstebro må blive gjort til genstand for fornyet overvejelse i ministeriet.

I den anledning skal man meddele, at justitsministeriet fortsat kan henholde sig til sin afgørelse herom af 21. marts 1980, hvorefter man ikke fandt grundlag for at ændre rigspolitichefens afgørelse af 29. november 1979 om afvisning af Deres søns erstatningskrav.

...«

I A's klage af 19. november 1980 til ombudsmanden anførte han:

»... politiet i Holstebro (har) i henhold til vedlagte fotokopi ... udklip af Holstebro Dagblad af 17. og 18. juni 1980 besluttet at holde politivagt ved tilsynshallen i Holstebro, som allerede den første nat gav resultat, hvorfor jeg må betragte, at politimesterens afslag på erstatning ikke er berettiget, da han hermed pointerer, at de 2 m højt trådnat ikke er tilstrækkeligt, da man har beordret politivagt ved tilsynshallens område.

...«

I en udtalelse af 8. december 1980 til ombudsmanden henholdt Ringkøbing amt sig til sin afgørelse af 6. juni 1980.

I en udtalelse af 19. januar 1981 til ombudsmanden anførte justitsministeriet:

»... at justitsministeriet for så vidt angår ansøgningen om fri proces kan henholde sig til afgørelsen af 24. oktober 1980.

Med hensyn til spørgsmålet om et eventuelt erstatningskrav kan justitsministeriet henholde sig til afgørelsen af 21. marts 1980, som er fastholdt ved skrivelse af 24. oktober 1980.

...«

I en skrivelse af 26. juni 1981 til A udtalte ombudsmanden herefter følgende:

»Ad 1:

Jeg finder ikke på det foreliggende grundlag at kunne kritisere, at justitsmini-

steriet (og rigspolitichefen) afslog at imødekomme erstatningskravet, uden at dette er fastslået ved dom.

Jeg skal i forbindelse hermed henlede Deres opmærksomhed på, at den offentlige forvaltning kun i ret begrænset omfang har mulighed for (uden særlig bevillingsmæssig hjemmel) at imødekomme erstatningskrav, hvis berettigelse ikke er fastslået ved dom, jfr. herved finansministeriets budgetvejledning (1979), hvori følgende anføres under pkt. 61.23:

»Endvidere kan på samme måde (dvs. direkte på forventet efterbevilling; min bemærkning) afholdes udgifter, som staten ved dom tilpligtes at udrede, eller som det eventuelt efter indhentet udtalelse fra kammeradvokaten må anses for overvejende sandsynligt, at staten i tilfælde af et søgsmål vil blive tilpligtet at udrede. I sidstnævnte tilfælde bør særskilt forudgående tilslutning dog indhentes, hvis beløbet er af betydelig størrelse.«

Den endelige afgørelse af det foreliggende spørgsmål om det offentliges eventuelle erstatningsansvar hører som bekendt under domstolene.

I denne forbindelse har jeg overvejet at henstille til justitsministeriet, at Deres ansøgning om fri proces imødekommes, jfr. nærmere nedenfor.

Ad 2:

Efter retsplejelovens § 330 kan der – når visse økonomiske betingelser er opfyldt – efter ansøgning meddeles fri proces, såfremt ansøgeren »skønnes at have rimelig grund til at føre proces«. Ved dette skøn lægges der i almindelighed navnlig vægt på, hvorvidt der er udsigt til, at retssagen vil få et gunstigt udfald for ansøgeren.

Justitsministeriets afgørelse om afslag på ansøgning om fri proces beror således på en skønsmæssigt præget vurdering. En sådan vurdering kan jeg efter de regler og den praksis, der gælder for min virksomhed, ikke kritisere, medmindre der foreligger særlige omstændigheder.

I den foreliggende sag kommer efter min mening især to forhold i betragtning ved afgørelsen af, om der bør meddeles Dem fri proces:

a) Justitsministeriet har med hensyn til det foreliggende erstatningsspørgsmål stilling som modpart i forhold til Dem. Efter sædvanlige retningslinier for inhabilitet ville ministeriet være inhabil til at træffe afgørelse om fri proces, for så vidt der forelå nogen mulighed for, at ministeriet med hensyn til den pågældende afgørelse kunne substitueres af en anden myndighed. Da dette imidlertid ikke er tilfældet, er der ikke noget grundlag for kritik af, at ministeriet har truffet afgørelse i sagen, jfr. herved Carl Aage Nørgaards Forvaltningsret – sagsbehandling (1972), s. 64. Jeg finder imidlertid, at konsekvensen af det foreliggende inhabilitetsproblem må være, at justitsministeriet anlægger en forholdsvis lempelig bedømmelse ved afgørelsen af, om fri proces skal meddeles. Jeg skal tilføje, at jeg finder, at det yderligere er en rimelig følge af ministeriets særlige stilling, at ombudsmanden i et sådant tilfælde foretager en noget videregående prøvelse af spørgsmålet, om fri proces bør gives, end normalt i sager, der angår klager over, at en sådan bevilling er afslået.

b) Som det fremgår ovenfor, har amtet og justitsministeriet ved afgørelsen om afslag på fri proces lagt vægt på, at der efter henholdsvis amtets og ministeriets opfattelse ikke er udsigt til, at De vil få medhold under en retssag. Jeg må gå ud fra, at amt og ministerium ved denne bedømmelse har lagt vægt på udfaldet af de to ovenfor omtalte retssager, der i 1975 og 1976 er afgjort af henholdsvis civilretten i Slagelse og Herning by- og herredsret.

Jeg finder det imidlertid meget betænkeligt at lægge afgørende vægt på disse domme. For det første er det meget usikkert, hvilke slutninger der kan drages fra disse domme; dels drejer det sig om by- og herredsretsdomme (medens spørgsmålet

ikke er nærmere belyst ved landsrets- eller højesteretsdomme), dels er dommene begrundet i konkrete omstændigheder, hvis sammenlignelighed med omstændighederne i den foreliggende sag ikke er nærmere afklaret. For det andet er spørgsmålet om forsvarligheden af den omtalte plads ved synshallen i Holstebro (og andre tilsvarende pladser) i tiden efter afsigelsen af de to domme belyst ved forskellige yderligere oplysninger (navnlig i tilknytning til byggesagerne), bl.a. om talrige tyverier. Efter min mening er de talrige tyverier et problem af et sådant omfang, at det tilsiger overvejelser om en øget sikring. Som nævnt ovenfor er justitsministeriet da også opmærksom herpå og søger at imødegå problemet i forbindelse med opførelse af nye synshaller og ved forskellige sikringsmæssige foranstaltninger for så vidt angår tidligere opførte synshaller (pladser). Efter min mening kan der med rimelighed rejses spørgsmål om, hvorvidt den sikringsmæssige opbevaring af (bl. a.) knallerter, der har været bragt til undersøgelse hos bilinspektionen i Holstebro, har været tidssvarende og forsvarlig.

Under hensyn hertil og til, at der knytter sig en vis principiel interesse til en nærmere afklaring af spørgsmålet om politiets erstatningsansvar i den omhandlede henseende, samt under hensyn til de synspunkter, jeg har anført ovenfor under a, har jeg fundet det rigtigst at henstille til justitsministeriet, at Deres ansøgning om fri proces imødekommes.«

I skrivelse af 8. juli 1981 underrettede justitsministeriet mig om, at ministeriet havde sendt sagen til Ringkøbing statsamt med bemærkning om, at ministeriet fandt det rettest, at A fik meddelt fri proces, og statsamtet har herefter imødekommet A's ansøgning.

10-4. *Undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, kan ikke finde anvendelse på dokumenter, der er udarbejdet i forbindelse med behandlingen af en klage over, at en begæring om aktindsigt er blevet afslået med hjemmel i denne bestemmelse. (J. nr. 1981-796-610).*

A klagede til ombudsmanden over, at justitsministeriet havde afslået en anmodning om

aktindsigt med hensyn til dels en udtalelse af 25. juni 1980 fra statsadvokaten for Fyn m.v.

til rigsadvokaten, dels en udtalelse af 3. februar 1981 fra rigsadvokaten til justitsministeriet.

Det fremgik af sagen, at statsadvokaten for Fyn havde tiltrådt en afgørelse fra politimesteren i Nykøbing F. om, at der ikke ville blive foretaget videre i anledning af nogle anmeldelser, A havde indgivet.

A klagede herefter dels over statsadvokatens behandling af sagen, dels over statsadvokatens afgørelse.

I den anledning indhentede rigsadvokaten en udtalelse af 25. juni 1980 fra statsadvokaten for Fyn, der redegjorde for sagen og for sine overvejelser i anledning af de afviste anmeldelser.

I skrivelse af 15. juli 1980 til A tiltrådte rigsadvokaten statsadvokatens afgørelse, og for så vidt angik klagen over statsadvokatens sagsbehandling meddelte rigsadvokaten, at han ikke fandt grundlag for at rejse kritik heraf.

I skrivelse af 21. juli 1980 anmodede A rigsadvokaten om til brug for sin overvejelse om indbringelse af rigsadvokatens afgørelse for justitsministeriet at meddele ham aktindsigt vedrørende den udtalelse, som statsadvokaten havde afgivet i sagen i anledning af hans klage.

I den anledning meddelte rigsadvokaten A i skrivelse af 25. september 1980, at sager inden for strafferetsplejen ikke er omfattet af den almindelige adgang til aktindsigt i medfør af offentlighedsloven, og at han ikke fandt grundlag for at imødekomme hans anmodning om aktindsigt.

I skrivelse af 12. december 1980 klagede A til justitsministeriet over rigsadvokatens afgørelse og anførte, at han for bedre at kunne vurdere rigsadvokatens afgørelse i skrivelser af 15. juli 1980 havde anmodet rigsadvokaten om aktindsigt i den udtalelse til klagen, som rigsadvokaten havde indhentet fra statsadvokaturen. Han bemærkede, at der i skrivelser af 15. maj 1980 til justitsministeriet var tale om en klage over statsadvokatens embedsførelse, og at den af statsadvokaten afgivne udtalelse derfor ikke vedrørte strafferetsplejen, men måtte betragtes som et dokument i en klagesag.

I anledning af A's klage indhentede justitsministeriet en udtalelse af 3. februar 1981 fra rigsadvokaten, der henholdt sig til de tidligere truffne afgørelser.

I skrivelse af 10. april 1981 meddelte justitsministeriet A, at ministeriet kunne tiltræde rigsadvokatens afgørelse af 25. september 1980. Justitsministeriet anførte i den forbindelse bl.a. følgende:

» . . .

Efter offentlighedslovens § 6, stk. 1, omfatter adgangen til at få oplysninger ikke sager inden for strafferetsplejen. Denne bestemmelse omfatter bl.a. dokumenter, der fremkommer i forbindelse med anklagemyndighedens udøvelse af sine funktioner i forbindelse med en straffesags behandling, herunder afgørelser af tiltalespørgsmålet. Undtagelsesbestemmelsen omfatter ligeledes dokumenter, der fremkommer i forbindelse med klage til overordnede myndigheder over de afgørelser, der træffes i denne type sager, herunder klage over, at en anmeldelse er blevet afvist.

. . .«

I skrivelse af 26. april 1981 til justitsministeriet anførte A, at også justitsministeriet havde misforstået formålet med hans begæring om aktindsigt med hensyn til statsadvokatens ovenfor refererede udtalelse. Han anførte, at der ikke var tale om en klage over en afgørelse i en sag inden for strafferetsplejen, men alene tale om en klage over anklagemyndighedens embedsførelse. Med henblik på sagens forelæggelse for folketingets ombudsmand anmodede han om aktindsigt med hensyn til den udtalelse, justitsministeriet havde indhentet fra rigsadvokaten i anledning af hans klage.

I skrivelse af 3. juni 1981 meddelte justitsministeriet A afslag på hans anmodning om aktindsigt med hensyn til rigsadvokatens tidligere nævnte udtalelse til justitsministeriet. Justitsministeriet henviste herefter til reglen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, hvorefter adgangen til aktindsigt ikke omfatter sager inden for strafferetsplejen.

I klagen til ombudsmanden fastholdt A, at bestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, ikke fandt anvendelse i tilfælde som det foreliggende, hvor der var tale om en klage over anklagemyndighedens optræden i forbindelse med behandlingen af en sag inden for strafferetsplejen.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:
 »Efter offentlighedslovens § 6, stk. 1, omfatter adgangen til aktindsigt bl.a. ikke »sager inden for strafferetsplejen«. Det er fast antaget, at denne undtagelsesbestemmelse bl.a. omfatter dokumenter, der fremkommer i forbindelse med udøvelsen af anklagemyndighedens, herunder justitsministeriets, funktioner i forbindelse med en straffesags behandling ved domstolene, herunder afgørelsen af tiltalespørgsmålet. Det er uden betydning for anvendeligheden af undtagelsesbestemmelsen, om sagen afsluttes uden indbringelse for domstolene.

Undtagelsesbestemmelsen i lovens § 6, stk. 1, antages således også at omfatte dokumenter, der fremkommer i forbindelse med behandlingen af sager, hvor der er indgivet klage til overordnet myndighed over de afgørelser, der er truffet i sådanne sager, herunder klage over, at en indgiven anmeldelse er blevet afvist.

Det forhold, at det til støtte for en indgiven klage over en af statsadvokaten truffet afgørelse gøres gældende, at statsadvokatembedets sagsbehandling har været utilfredsstillende, og at der i forbindelse med klagesagens behandling tages stilling hertil, kan efter min opfattelse ikke antages i sig selv at indebære, at klagesagens dokumenter herefter ikke skulle kunne an-

ses for omfattet af den nævnte undtagelsesbestemmelse.

Under henvisning hertil finder jeg efter min gennemgang af sagen ikke grundlag for kritik af, at justitsministeriet med den begrundelse, der er anført i skrivelsen af 10. april 1981 til Dem, har afslået Deres anmodning om aktindsigt med hensyn til statsadvokatens udtalelse af 25. juni 1980 til rigsadvokaten.

Derimod finder jeg ikke, at undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, kan finde anvendelse på dokumenter, der udarbejdes i forbindelse med behandlingen af en klage over, at en begæring om aktindsigt er blevet afslået i medfør af den nævnte bestemmelse.

Jeg har telefonisk drøftet dette spørgsmål med justitsministeriet, der har erklæret sig indforstået med, at De gøres bekendt med den udtalelse af 3. februar 1981 fra rigsadvokaten, som justitsministeriet anmodede om ved skrivelse af 14. januar 1981 i anledning af Deres klage over rigsadvokatens afgørelse vedrørende aktindsigtsspørgsmålet. Efter aftale med justitsministeriet vedlægger jeg en fotokopi af den nævnte udtalelse. Jeg finder herefter ikke tilstrækkelig anledning til at foretage videre vedrørende dette klagepunkt.«

- 10-5.** *Fundet, at det var en fejl, når justitsministeriet under henvisning til undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, havde afslået aktindsigt i en politirapport, der i sin tid var optaget i en – senere – sluttet straffesag, og som nu var dokument i en sag vedrørende en klage over politiet. (J. nr. 1980-716-610).*

A klagede over, at justitsministeriet i forbindelse med sin stillingtagen til A's anmodning om aktindsigt i en sag vedrørende A's klage (der angik et forhold fra 1977) over politiet i Nykøbing Falster – en klagesag, der havde været behandlet i 1977-79 af lokalnævnet, politimesteren og justitsministeren – havde afslået A's anmodning om aktindsigt i en politirapport af 14. juni 1956, der var udfærdiget af kriminalpolitiet i Nykøbing Falster i en straffesag, der i sin tid blev afsluttet på grund af utilstrækkeligt bevis.

Ombudsmanden bemærkede i den forbindelse følgende:

» . . .

Det fremgår af sagen, at ministeriets afslag på at gøre (A) bekendt med politirapporten af 14. juni 1956 er truffet med henvisning til bestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, hvorefter adgangen til at få oplysninger ikke omfatter sager inden for strafferetsplejen. . . .

Efter det oplyste må jeg forstå, at politirapporten af 14. juni 1956 ikke har været

oversendt til lokalnævnet i forbindelse med nævnets behandling i øvrigt af (A's) klage, men at rapporten derimod har været et dokument såvel i politimesterens behandling af klagesagen som justitsministeriets behandling af den nævnte sag.

Som bekendt er det fast antaget, at undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, som udgangspunkt ikke gælder i forhold til sager vedrørende klager over politiet, herunder heller ikke klagesager vedrørende politiets optræden i forbindelse med behandlingen af »sager inden for strafferetsplejen«. Jeg henviser herved til det, der er anført i offentlighedsloven med kommentarer ved Niels Eilschou Holm (1971), s. 93, ff., samt til betænkning nr. 857/1978 om offentlighedslovens revision, s. 403.

Endvidere er det fast antaget, at straffeakter, herunder politirapporter, der udlånes til brug for behandling af en sag uden for strafferetsplejen, ikke kan undtages efter bestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1 (for så vidt begæring om aktindsigt fremsættes i relation til denne sag), jfr. herved Niels Eilschou Holm, a.st., s. 95,

og den nævnte betænkning, s. 403 f.

På denne baggrund beder jeg justitsministeriet nærmere begrunde anvendelsen af undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1, i det foreliggende tilfælde.

...«

I skrivelse af 3. juni 1981 meddelte justitsministeriet ombudsmanden, at ministeriet samme dag havde tilsendt A en genpart af den nævnte politirapport, men således at anmelderens og et vidnes navn var slettet i rapporten.

Ombudsmanden måtte forstå justitsministeriets skrivelse af 3. juni 1981 således, at ministeriet havde tilsluttet sig de synspunkter, som han havde anført i sin ovenfor citerede skrivelse til ministeriet.

Ombudsmanden fandt, at det var en fejl, når justitsministeriet tidligere havde afslået aktindsigt i den nævnte politirapport med henvisning til undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 6, stk. 1.

Ombudsmanden gjorde justitsministeriet bekendt med sin opfattelse.

10-6. *Henstillet til justitsministeriet at tage en sag vedrørende bortfald af opholds- og arbejdstilladelse op til fornyet overvejelse, idet det efter min opfattelse var tvivlsomt, om der i det foreliggende materiale var fuldt tilstrækkeligt grundlag for at anse klagerens bopæl i Danmark for opgivet og for med henvisning hertil at anse hans opholdstilladelse for bortfaldet. (J. nr. 1981-618-613).*

A klagede over, at justitsministeriet havde tiltrådt en afgørelse fra tilsynet med udlændinge, hvorefter hans opholds- og arbejdstilladelse ansås for bortfaldet under hensyn til den tid, han havde været bortrejst fra landet.

Det fremgik af sagen, at A, der er tyrkisk statsborger, og som er født den 23. juni 1936, indrejste i Danmark den 22. september 1970. A fik meddelt opholds- og arbejdstilladelse, der siden lobende blev forlænget. Den 3. marts 1975 fik A meddelt tidsubegrænset opholds- og arbejdstilladelse (kort D).

Det var oplyst, at A's hustru og 5 børn under A's ophold her i landet har haft bopæl i Tyrkiet.

Det fremgik af en politirapport af 29. oktober 1980, at tilsynet med udlændinge denne dag ved en gennemgang af A's pas konstaterede, at han i tiden fra 1978 og til rapportens dato havde opholdt sig længere tid i Tyrkiet end i Danmark, uden at han dog på noget tidspunkt havde været ude af Danmark i mere end 6 sammenhængende måneder.

Af en politirapport af 18. februar 1981, der blev optaget i den anledning, fremgik det, at tilsynet med udlændinge ved en gennemgang af A's pas konstaterede, at A havde opholdt sig i Tyrkiet i følgende perioder:

»...

14/5-77 til 6/11-77 = 5 mdr. og 23 dage.
 12/5-78 til 11/11-78 = 5 mdr. og 30 dage.
 23/2-79 til 18/8-79 = 5 mdr. og 26 dage.
 31/8-79 til 23/2-80 = 5 mdr. og 23 dage.
 1/7-80 til 14/8-80 = 1 mdr. og 7 dage.

...«

I perioden – på et år – fra den 23. februar 1979 til den 23. februar 1980 havde A således opholdt sig i Tyrkiet i 11 måneder og 18 dage.

Til den samme politirapport forklarede A, at han havde haft beskæftigelse her i landet siden februar 1980. Indtil februar 1980 havde A været arbejdsløs i de 4 forudgående år. A erkendte, at det var rigtigt, at han i perioden fra den 23. februar 1979 til den 23. februar 1980 havde opholdt sig i Tyrkiet i 11 måneder og 18 dage. I den forbindelse anførte A dog, at han var blevet nægtet arbejdsløshedsunderstøttelse fra sin arbejdsløhedskasse, og at dette var årsagen til, at han i februar 1979 var rejst på ferie til Tyrkiet. Efter knapt et halvt års ophold i Tyrkiet rejste A herefter her til landet, hvor han forgæves søgte arbejde. Under sit ophold i Danmark i perioden fra den 18. august 1979 til den 31. august 1979 boede A hos nogle venner i København, idet han havde opgivet sin tidligere bolig, da han den 23. februar 1979 rejste til Tyrkiet. A rejste herefter på ny til Tyrkiet på ferie. A opholdt sig i Tyrkiet i 5½ måned, hvorefter han atter indrejste her til landet.

A oplyste til politirapporten, at han under sit ophold i Tyrkiet havde dyrket jorden, der hørte til familiens landbrug.

I skrivelse af 19. marts 1981, som blev udleveret til A samme dag under hans fremmøde hos tilsynet med udlændinge, meddelte tilsynet A, at han under hensyn til de perioder, han havde opholdt sig i Tyrkiet, jfr. ovenfor, efter tilsynets opfattelse havde opgivet sin bopæl i Danmark, og at tilsynet under hensyn hertil anså A's opholdstilladelse for bortfaldet, jfr. § 37, stk. 1, i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980 om udlændinges adgang til og ophold i Danmark.

Tilsynet pålagde A at være udrejst af landet inden 1 måned efter, at han havde modtaget tilsynets skrivelse.

I skrivelse af 22. marts 1981 klagede A til justitsministeriet over den trufne afgørelse. A anførte, at afgørelsen efter hans opfattelse var i strid med ordlyden af bekendtgørelsens

§ 37, stk. 1, hvorefter »en opholdstilladelse bortfalder, når udlændingen opgiver sin bopæl i Danmark«. A anførte herved, at han ikke havde opgivet sin bopæl i Danmark og heller ikke – hverken over for folkeregister eller på anden måde – havde givet udtryk herfor. A henviste videre til, at det i den nævnte bestemmelse var anført, »tilladelsen bortfalder endvidere, når udlændingen har opholdt sig uden for landet i mere end seks på hinanden følgende måneder« (fremhævet af A). A pegede i den forbindelse på, at han ikke på noget tidspunkt havde været ude af landet i mere end 6 sammenhængende måneder.

A anførte videre i skrivelsen til justitsministeriet, at baggrunden for hans ophold i Tyrkiet i de tidligere nævnte perioder var, at han ikke kunne få arbejde her i landet. Hertil kom, at A's hustru i 1977 havde været syg og var blevet hospitalsindlagt; dette havde forsinket A's tilbagerejse her til landet; A anførte, at han under sin hustrus sygdom var den eneste, der kunne tage sig af sine 5 børn.

A fremhævede, at han kun én gang – i 1979, hvor han ikke kunne få understøttelse fra sin arbejdsløshedskasse – havde modtaget offentlig hjælp til et beløb af 450 kr.

A anførte videre, at han fortsat var beskæftiget i det firma, hvor han fik ansættelse i februar 1980.

I anledning af A's klage indhentede justitsministeriet en udtalelse af 10. april 1981 fra tilsynet med udlændinge. Tilsynet redegjorde for sagen og henstillede, at den tidligere trufne afgørelse blev fastholdt.

I skrivelse af 8. maj 1981 meddelte justitsministeriet A, at justitsministeriet efter en gennemgang af sagen ikke fandt grundlag for at ændre tilsynets afgørelse.

Justitsministeriet oplyste i en udtalelse af 26. maj 1981 til ombudsmanden, at tilsynet med udlændinge på telefonisk forespørgsel havde meddelt justitsministeriet, at tilsynet kunne henholde sig til tilsynets afgørelse af 19. marts 1981. Justitsministeriet henholdt sig til afgørelsen af 8. maj 1981.

Efter en gennemgang af sagen anmodede ombudsmanden i skrivelse af 4. juni 1981 justitsministeriet og tilsynet med udlændinge om supplerende udtalelser.

Baggrunden herfor var, at tilsynets afgørelse af 19. marts 1981 fremtrådte som truffet i henhold til bestemmelsen i § 37, stk. 1, i

justitsministeriets bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980 om udlændinges adgang til og ophold i Danmark. Denne bekendtgørelse trådte først i kraft den 1. juni 1980. Under henvisning hertil anmodede ombudsmanden om en udtalelse om, hvorvidt det kunne anses for rigtigt at anvende den omtalte bestemmelse i et tilfælde, hvor opgivelsen af bopælen i givet fald havde fundet sted før bekendtgørelsens ikrafttræden (og hvor bopælen senere – ligeledes før bekendtgørelsens ikrafttræden – måtte anses for genetableret).

I den anledning modtog jeg supplerende udtalelser af 31. juli og 14. august 1981 fra henholdsvis tilsynet med udlændinge og justitsministeriet.

Tilsynet med udlændinge anførte:

»... at tilsynet før den nuværende udlændingebekendtgørelse trådte i kraft den 1. juni 1980 fulgte den faste praksis at betragte en udlændings opholds- og arbejdstilladelse for bortfaldet, såfremt han udvandrede til et andet land og helt opgav sin bopæl her i landet. Tilsynet kan i den forbindelse henvise til den tekst, tilsynet har forsynet tidsbestemte opholds- eller arbejdstilladelskort med, idet der på disse kort er anført: »gyldigt så længe fast ophold bevares i Danmark«.

Der henvises videre til betænkning om udlændingelovgivningen pag. 96, hvor det er anført, at reglen om bortfald af en tilladelse ikke fandtes i den dagældende udlændingelovgivning, men at den måtte betragtes som en selvfølge.

Bestemmelsen i udlændingebekendtgørelsens § 37 må således siges at være en kodificering af den før ikrafttrædelsen af udlændingebekendtgørelsen gældende praksis.

...«

Justitsministeriet anførte i udtalelsen af 14. august 1981:

»... at justitsministeriet er enig med Dem i, at det ikke er formelt korrekt, når tilsynet med udlændinge i sin afgørelse af 19. marts 1981 henviser til § 37, stk. 1, i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980 om udlændinges adgang til og ophold i Danmark, idet bekendtgørelsen først trådte i kraft den 1. juni 1980. Justitsministeriet fandt ved sin afgørelse af 8. maj 1981 imidlertid ikke grundlag for at foretage videre vedrørende dette spørgsmål, idet bestemmelsen som anført i tilsynets foranstående udtalelse

er i overensstemmelse med tidligere praksis på området.

Jeg udtalte herefter følgende i min skrivelse til A:

»På baggrund af de senest modtagne udtalelser må jeg lægge til grund, at spørgsmålet om, hvorvidt Deres opholdstilladelse med rette er blevet anset for bortfaldet, må bedømmes efter regler, der i det hele svarer til bestemmelsen i den ovenfor nævnte bekendtgørelses § 37, stk. 1. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

»En opholdstilladelse bortfalder, når udlændingen opgiver sin bopæl i Danmark. Tilladelsen bortfalder endvidere, når udlændingen har opholdt sig uden for landet i mere end seks på hinanden følgende måneder. I det nævnte tidsrum medregnes ikke fravær på grund af værnepligt eller tjeneste, der træder i stedet herfor.«

Bestemmelsen hidrører fra et forslag, der indeholdtes i betænkning om udlændingelovgivningen (nr. 882/1979). Til bestemmelsen i 1. pkt. om bortfald af opholdstilladelse, når udlændingen opgiver sin bopæl i Danmark, knyttede udvalget følgende bemærkning (s. 96):

»... En opgivelse foreligger, når en udlænding ved sine egne handlinger, f.eks. fraflytning til udlandet, salg af ejendom og ejendele eller på anden måde viser, at han ønsker at opgive sin bopæl. Andres dispositioner, f.eks. frmeldelse af ham til folkeregisteret, er uden betydning.«

Det er således ikke tilstrækkeligt for at anse bopæl for opgivet, at den pågældende udlænding er udrejst af Danmark og har taget ophold i udlandet. Det må yderligere kræves, at udlændingen ved sin udrejse har haft til hensigt at opgive sin hidtidige, varige tilknytning til Danmark.

I sidstnævnte henseende må det anses for berettiget at lægge hovedvægten på konkrete faktiske omstændigheder i forbindelse med udrejsen, således at der ikke tillægges den pågældende udlændings egen erklæring om sine hensigter afgørende betydning. Men der må foretages en sådan samlet vurdering; og en udlænding kan efter min opfattelse kun anses for at have opgivet sin bopæl her i landet med den virkning, at hans opholdstilladelse bortfalder, hvis hans dispositioner for en

gennemsnitsbetragtning må siges at afspejle en hensigt til at opgive den faste tilknytning til Danmark.

Tilsynet med udlændinges afgørelse i skrivelsen af 19. marts 1981 til Dem er alene begrundet med en henvisning til, at De i tiden fra den 14. maj 1977 til den 14. august 1980 i længere perioder havde opholdt Dem i Tyrkiet, fire af disse perioder strakte sig over næsten 6 måneder hver.

Det fremgår ikke af tilsynets skrivelse, fra hvilket tidspunkt man har anset Dem for at have opgivet Deres bopæl i Danmark, og dette er heller ikke præciseret i den senere brevveksling. Det er imidlertid nærliggende at gå ud fra, at man har lagt hovedvægten på, at De i tiden fra den 23. februar 1979 til den 23. februar 1980 – altså i 1 år – opholdt Dem i Tyrkiet alene afbrudt af et kort ophold her i landet i slutningen af august måned 1979.

Det følger af, hvad jeg har anført i det foregående, at selv længerevarende ophold i udlandet efter min opfattelse ikke i sig selv kan begrunde, at den pågældende anses for at have opgivet sin bopæl her i landet. Dette er da også klart forudsat i udlændingelovudvalgets betænkning s. 97. Dette forhold er vel normalt uden selvstændig betydning, da ophold i udlandet i mere end seks på hinanden følgende måneder efter bekendtgørelsens § 37, stk. 1, 2. pkt., uden videre medfører, at den pågældendes opholdstilladelse bortfalder. I den foreliggende sammenhæng må det imidlertid principielt fastholdes, at Deres ophold i Tyrkiet, der ikke i noget tilfælde har strakt sig ud over seks på hinanden følgende måneder, ikke i sig selv har kunnet begrunde bortfald af Deres opholdstilladelse efter bekendtgørelsens § 37, stk. 1, 1. pkt.

Foruden på Deres jævnlige, langvarige ophold i Tyrkiet i den omtalte periode synes man navnlig at have lagt vægt på, at De – da De blev afhørt til rapport den 18. februar 1981 – har forklaret, at De under Deres ophold i Danmark i slutningen af august 1979 boede hos nogle venner, idet »...han havde opgivet sin bolig, da han den 23. februar 1979 rejste til Tyrkiet«.

Der er imidlertid ikke tilvejebragt mere udførlige oplysninger om Deres boligforhold i tiden omkring Deres gentagne ud-

rejser til Tyrkiet. Det fremgår af sagen, at De i december måned 1974 fik justitsministeriets tilladelse til at erhverve en ejerlejlighed i Vognmandsmarken, hvor De dengang boede. Jeg er ikke bekendt med, om De gennemførte købet af denne bolig, men det er oplyst, at De siden februar måned 1976 har boet på forskellige lejede værelser i København. Der foreligger ingen oplysninger om, hvorvidt disse værelser har været udlejet som møblerede, eller om, hvorledes De forholdt Dem med Deres ejendele her i landet i forbindelse med Deres udrejse til Tyrkiet den 23. februar 1979. Derimod er det oplyst, at De i hele perioden – d.v.s. også under Deres ophold i Tyrkiet – har betalt kontingent til Deres fagforening og arbejdsløhedskasse her i landet.

På baggrund af det anførte er det efter min opfattelse tvivlsomt, om der i det foreliggende materiale har været fuldt tilstrækkeligt grundlag for at anse Dem for at have opgivet Deres bopæl i Danmark og for med henvisning hertil at meddele Dem, at Deres opholdstilladelse må anses for bortfaldet.

Jeg har gjort justitsministeriet bekendt med min opfattelse og har henstillet til justitsministeriet at tage sagen op til fornyet overvejelse i lyset af de synspunkter, jeg har anført i det foregående. I forbindelse hermed har jeg givet udtryk for, at jeg ved min stillingtagen bl.a. har lagt vægt på, at De lovligt har opholdt Dem her i landet siden september måned 1970, og at jeg går ud fra, at justitsministeriet er enig i, at det må indgå som et element i den samlede vurdering af, om en udlænding kan anses at have opgivet sin bopæl her i landet, i hvor langt et tidsrum den pågældende forud herfor har haft bopæl i Danmark.

Det forhold, at De på ny havde opholdt Dem og haft beskæftigelse her i landet i et års tid (fraset 5 ugers ophold i Tyrkiet i sommermånederne) før, man ved afhøring til rapport den 18. februar 1981 stillede Dem over for spørgsmålet om, hvorvidt De i forbindelse med Deres tidligere udrejser til Tyrkiet måtte anses for at have opgivet Deres bopæl i Danmark, er vel uden selvstændig betydning for bedømmelsen af dette spørgsmål. Jeg har imidlertid ment over for justitsministeriet at bur-

de pege på, at det nævnte forhold med nogen vægt kan anføres til støtte for efter omstændighederne at undlade at tilbagekalde Deres opholdstilladelse, uanset om betingelserne for at anse tilladelsen for bortfaldet efter nærmere undersøgelse måtte vise sig at være til stede.

Jeg har bedt justitsministeriet om at holde mig underrettet om, hvad der videre sker i sagen.«

Ved skrivelse af 23. september 1981 underrettede justitsministeriet mig om, at ministeri-

et i en samtidig skrivelse havde meddelt A:

»... at justitsministeriet efter brevveksling med tilsynet og efter en fornyet gennemgang af sagen efter omstændighederne finder det rettest, at den tidligere truffe afgørelse omgøres med den virkning, at De fortsat har tidsbegrænset opholds- og arbejdstilladelse i Danmark.«

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

10-7. *Undervisningsmateriale, der anvendes på politiskolen, kan ikke anses for undergivet ret til aktindsigt efter reglerne i kapitel 1 i loven om offentlighed i forvaltningen.*

Udtalt, at det havde været rigtigst, om justitsministeriet på et tidligere tidspunkt end sket havde besvaret en anmodning om aktindsigt. (J. nr. 1980-715-610).

A klagede over, at justitsministeriet i skrivelse af 15. november 1979 havde afslået en anmodning fra ham om at blive gjort bekendt med det materiale, der anvendes på politiskolen i undervisningen vedrørende de gældende regler for den fremgangsmåde, politiet skal følge, ved henvendelse til personer, mod hvem der er indgivet anmeldelse for strafbart forhold.

A klagede dernæst over den tid, der var medgået til justitsministeriets besvarelse af hans ovennævnte anmodning om aktindsigt.

Det fremgik af sagen, at A i skrivelse af 28. september 1977 til politimesteren i Nykøbing F. klagede over den måde, hvorpå en landpolitisassistent havde rettet henvendelse til ham i forbindelse med en undersøgelse vedrørende et strafbart forhold, idet han fandt landpolitiassistentens optræden ukorrekt og utilbørlig.

A's klage blev behandlet i lokalnævnet vedrørende politiets virksomhed i Nykøbing F. politikreds, der på nævnets møde den 4. januar 1978 besluttede at afvise hans klage som grundløs.

Efter at der var fremkommet yderligere oplysninger og indlæg i sagen, blev denne på A's foranledning på ny behandlet i lokalnævnet, der imidlertid i et møde den 22. maj 1978 atter afviste hans klage.

I skrivelse af 15. juni 1978 rettede A på ny henvendelse til politimesteren i Nykøbing F. om sagen og udbad sig bl.a. oplysning om, hvilke regler lokalnævnets formand sigtede til, når han over for pressen oplyste, at politiet i den foreliggende sag havde handlet i henhold til gældende regler.

I skrivelse af 6. juli 1978 meddelte politimesteren A »for så vidt angår Deres efterlysning af de regler, der i bestemte situationer gælder for politiet«, at politimesteren måtte henvise til, at lokalnævnet ikke havde fundet anledning til at kritisere landpolitiassistentens adfærd ved henvendelse til A, hvorfor politimesteren ikke fandt anledning til at besvare hans forespørgsel herom.

I skrivelse af 21. juli 1978 meddelte justitsministeriet A, at ministeriet ikke fandt grundlag for at kritisere politimesterens sagsbehandling.

I skrivelse af 31. oktober 1978 klagede A til justitsministeriet over politimesterens svar i skrivelsen af 6. juli 1978 for så vidt angik forespørgslen om de gældende regler for politiets optræden.

I skrivelse af 13. november 1978 henholdt justitsministeriet sig til ministeriets afgørelse af 21. juli 1978, hvorved ministeriet havde afvist nogle klager, som A havde indgivet over politimesterens sagsbehandling.

I den følgende tid rettede A i en række skrivelser henvendelse til justitsministeriet dels om denne sag, dels om sine øvrige klage-mål.

I skrivelse af 27. september 1979 meddelte justitsministeriet A vedrørende hans ønske om at få tilsendt en eventuel instruks for politiet vedrørende fremgangsmåden ved henvendelse til sigtede personer, »at der ikke fra centralt sted er udarbejdet en sådan instruks. Derimod indgår emnet i politipersonalets almindelige uddannelse bl.a. på politiskolen«.

I skrivelse af 23. september 1979 rettede A på ny henvendelse til justitsministeriet, idet han bl.a. anmodede om at blive gjort bekendt med eventuelle regler vedrørende udfærdigelse af politirapporter.

I den anledning meddelte justitsministeriet A i skrivelse af 5. oktober 1979, at reglerne herom findes i retsplejelovens kap. 68 om afhøringer, men at der (som tidligere meddelt ham) ikke i øvrigt fra centralt hold var udfærdiget generelle forskrifter vedrørende udarbejdelse af politirapporter; derimod indgik emnet i politipersonalets almindelige uddannelse bl.a. på politiskolen.

Efter at A atter havde rettet henvendelse til justitsministeriet bl.a. om dette spørgsmål, meddelte ministeriet ham i skrivelse af 15. november 1979, at ministeriet, for så vidt angik hans anmodning om at blive gjort bekendt med det eventuelle materiale vedrørende nogle nærmere angivne spørgsmål, som anvendes i undervisningen på politiskolen, af principielle grunde ikke fandt grundlag for at imødekomme hans anmodning.

I sin klage til ombudsmanden havde A som begrundelse for sit ønske om aktindsigt anført, at han, når han nægtedes kendskab til det nævnte materiale, var ude af stand til at vurdere en påstand fra politiets side om, at politiets fremgangsmåde i det enkelte tilfælde havde været korrekt.

I en udtalelse af 22. september 1980 til ombudsmanden anførte justitsministeriet vedrørende spørgsmålet om udlevering af undervisningsmateriale, der anvendes på politiskolen, følgende:

» . . .

Rigspolitichefen og justitsministeriet modtager med mellemrum anmodninger om udlevering af materiale, lærebøger eller lignende, som benyttes i undervisningen på politisko-

len. Anmodninger af denne karakter bliver gjort til genstand for en konkret vurdering i hvert enkelt tilfælde. I det foreliggende tilfælde har ministeriet ikke fundet at kunne efterkomme anmodningen dels fordi det drejer sig om så almene emner, at materialet skal findes i forskelligt lærebogsmateriale, dels fordi udlevering af materialet uden udbydende forklaringer ikke ville give et tilstrækkeligt nuanceret billede af den undervisning, som eleverne på skolen modtager i emnet rapportskrivning m.v.

. . .«

Da det ikke af udtalelsen eller justitsministeriets skrivelse af 15. november 1979 til A fremgik, om ministeriets stillingtagen byggede på en anvendelse af offentlighedslovens regler, anmodede ombudsmanden i skrivelse af 12. februar 1981 justitsministeriet om en nærmere begrundelse for ministeriets afgørelse, herunder om at angive de bestemmelser i offentlighedsloven, der efter ministeriets opfattelse hjemlede adgang til at afslå anmodningen om aktindsigt.

I skrivelse af 12. juni 1981 til ombudsmanden redegjorde justitsministeriet for ministeriets opfattelse af sagen og anførte bl.a., at det pågældende undervisningsmateriale efter justitsministeriets opfattelse i hvert fald kunne undtages fra aktindsigt med hjemmel i offentlighedslovens § 3, stk. 1. Justitsministeriet anførte i den forbindelse følgende:

» . . .

Efter offentlighedslovens § 3, stk. 1, omfatter adgangen til aktindsigt »alle dokumenter, der vedrører den pågældende sag, herunder genpart af de fra myndigheden udgåede skrivelser, når disse må antages at være nået frem til adressaten«. Om den nærmere rækkevidde af denne bestemmelse er der i betænkning til offentlighedslovens revision s. 139 bl.a. anført følgende:

»b. Der kan dernæst være anledning til at fremhæve, at adgangen til aktindsigt efter offentlighedsloven ikke uden videre omfatter ethvert »dokument«, der faktisk befinder sig i den offentlige forvaltning. Det er således en yderligere forudsætning for, at et dokument overhovedet kan forlanges udleveret i henhold til denne lov, at det vedrører »en sag« i den offentlige forvaltning, jfr. herved udtrykkene »dokument i sager« i § 1, stk. 1, og »alle dokumenter vedrørende den pågældende sag« i § 3, nr. 1. *Dette indebærer, at adgan-*

gen til aktindsigt kun omfatter dokumenter der er eller har været genstand for administrativ sagsbehandling . . .«

Der kan endvidere henvises til den kommenterede lovudgave s. 52.

På denne baggrund er det justitsministeriets opfattelse, at lærebøger, notemateriale og lignende, der anvendes på politiskolen, ikke efter en naturlig forståelse kan anses som dokumenter, der er eller har været genstand for administrativ sagsbehandling, alene som følge af, at materialet anvendes i undervisningen.

Justitsministeriet finder under henvisning til foranstående fortsat ikke grundlag for at imødekomme den fremsatte begæring om at blive gjort bekendt med forskelligt af politiskolens undervisningsmateriale.

. . .«

I en skrivelse til A udtalte jeg herefter følgende:

»Den opfattelse, som justitsministeriet med den ovenfor gengivne begrundelse har givet udtryk for i udtalelsen af 12. juni 1981 med hensyn til rækkevidden af offentlighedslovens § 3, stk. 1, og hvorefter bl.a. undervisningsmaterialet, der anvendes på politiskolen, ikke kan anses for undergivet ret til aktindsigt efter reglerne i loven om offentlighed i forvaltningen (kap. 1), kan ikke give mig anledning til bemærkninger. Jeg kan herefter heller ikke kritisere den afgørelse, som justitsministeriet meddelte Dem i skrivelse af 15. november 1979, og henviser herved til den uddybning af begrundelsen herfor, der er indeholdt i justitsministeriets udtalelse af 22. september 1980 til ombudsmanden. Jeg

har således ikke grundlag for at kritisere, at justitsministeriet på dette grundlag har fundet at burde afslå Deres begæring om aktindsigt med hensyn til det nævnte materiale.

Jeg har gennemgået den forholdsvis omfattende korrespondance i sagen og har herunder noteret mig, at De først i en skrivelse af 30. september 1979 til justitsministeriet rejste spørgsmål om at få adgang til at gøre Dem bekendt med det skriftlige materiale, der anvendes ved undervisningen på politiskolen. Den tid, der medgik, indtil justitsministeriet besvarede denne henvendelse i skrivelsen af 15. november 1979, kan ikke i sig selv give mig anledning til kritik. Jeg har da også forstået Deres klage således, at De mener, at justitsministeriet på et væsentligt tidligere tidspunkt burde have besvaret Deres spørgsmål om »(land)politiets instruks vedrørende fremgangsmåden ved henvendelse til sigtede personer etc.«, end det faktisk skete (i skrivelse af 27. september 1979 til Dem), idet De i så fald allerede da ville have kunnet præcisere Deres ønske om aktindsigt.

Efter min gennemgang af sagen må jeg være enig med Dem i, at det havde været rigtigst, om justitsministeriet på et tidligere tidspunkt havde meddelt Dem en besvarelse af dette spørgsmål. Jeg har herved lagt vægt på, at De første gang rejste dette spørgsmål over for ministeriet i en skrivelse af 31. oktober 1978, og at De ved flere senere lejligheder efterlyste en besvarelse heraf, senest i en skrivelse af 5. juni 1979.

Jeg har gjort justitsministeriet bekendt med min opfattelse.«

10-8. *Efter en inspektion af statsfængslet i Ringe henstillede jeg til justitsministeriet (direktoratet for kriminalforsorgen) og statsfængslet i Ringe, at der gennemførtes foranstaltninger med henblik på at gøre et »rygerum« i statsfængslets møbelværksted mere egnet til sit formål.*

Endvidere gjorde jeg direktoratet og statsfængslet bekendt med nogle klager, som de indsattes talsmænd havde fremsat under en samtale med mig. (J. nr. 1981-1506-615).

Efter et besøg den 3. december 1981 i statsfængslet i Ringe skrev jeg den 10. marts 1982

således til justitsministeriet (direktoratet for kriminalforsorgen) og statsfængslet i Ringe:

»...

I. Bygningsmæssige forhold.

De bygningsmæssige forhold i statsfængslet, der blev taget i brug i januar 1976, er efter mit skøn af tilfredsstillende standard, og jeg finder kun anledning til at gøre bemærkninger om enkelte forhold, som de indsattes talsmænd klagede over under den samtale, jeg havde med dem, jfr. nærmere nedenfor.

II. Klager, der blev rejst af talsmændene under min samtale med dem.

Under min samtale med de indsattes talsmænd klagede disse over forskellige forhold i statsfængslet. En del af disse klager fandt jeg det rigtigst at henvise talsmændene til at drøfte med statsfængslets ledelse på et kommende talsmandsmøde. Som anført ovenfor drøftede jeg talsmændenes klager med samarbejdsudvalget. Jeg skal herefter alene knytte bemærkninger til følgende forhold:

1) Indretningen af møbelværkstedets »rygerum«. Talsmændene var af den opfattelse, at lokalet var uegnet til sit formål, og henviste herved til, at rummet var for lille, at det var umøbleret og dårligt vedligeholdt, at det var uopvarmet, og at udluftningen af rummet var for dårlig.

Efter min samtale med talsmændene besigtigede jeg »rygerummet«. Da jeg må være enig i, at rummet er dårligt vedligeholdt og uhensigtsmæssigt indrettet, skal jeg henstille, at der gennemføres foranstaltninger med henblik på at gøre rummet mere egnet til sit formål. Det samme gælder stort set den nærliggende kaffestue. Jeg forstod da også, at statsfængslets ledelse var enig i, at begge rum burde søges forbedret.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der sker vedrørende disse forhold.

...

3) Talsmændene var af den opfattelse, at statsfængslets praksis med hensyn til bøder for at møde for sent på arbejde er for hård og i øvrigt bliver praktiseret forskelligt af de enkelte vagtmestre. Efter de oplysninger, jeg modtog fra de indsattes talsmænd, gives der 10 kr. i bøde for for sent fremmøde, og bøden stiger i gentagelsestilfælde til henholdsvis 15 og eventuelt

til 25 kr. Det er vistnok normal praksis, at statsfængslet kun regner med gentagelsestilfælde inden for den samme uge, og at den indsatte ved for sent fremmøde i starten af en ny uge kun får en bøde på 10 kr. Talsmændene gjorde imidlertid gældende, at denne praksis ikke altid blev fulgt, og at bøderne virkede belastende under hensyn til de indsattes indtjeningsmuligheder.

Af det statistikmateriale, som jeg har modtaget fra direktoratet (jeg sigter herved navnlig til indberetningsskema vedrørende bøder m.v. for 4. kvartal 1981), synes det at fremgå, at antallet af bøder for beskæftigelsesvægring i statsfængslet i Ringe ligger på et forholdsvis højt niveau i forhold til de andre anstalter.

Jeg har derfor fundet at burde oversende klagen til direktoratet for kriminalforsorgen, idet jeg skal anmode om at blive underrettet om resultatet af undersøgelsen, som jeg går ud fra, at direktoratet iværksætter.

4) Talsmændene klagede over statsfængslets anvendelse af isolationscelle nr. 009 og gjorde gældende, at denne celle altid blev anvendt som forhørscelle, at statsfængslet lod de indsatte, der var anbragt i forhørscelle, være dér for lang tid, og at cellen i øvrigt blev anvendt for hyppigt til enrumsanbringelse, selv om de andre – og bedre udstyrede – isolationsceller var ledige.

Under det efterfølgende møde med samarbejdsudvalget blev det bestridt, at celle nr. 009 anvendes som forhørscelle.

Jeg finder at burde gøre direktoratet bekendt med talsmændenes klage over statsfængslets anvendelse af den nævnte celle, og jeg udbeder mig underretning om resultatet af den undersøgelse, som jeg går ud fra, at direktoratet vil foretage i anledning af talsmændenes klage.

5) Talsmændene klagede over, at de indsatte i statsfængslet, der skal prøveløslades, ofte får besked om denne afgørelse og vejledning om afgørelsens betydning på et tidspunkt – umiddelbart inden prøveløsladelsen – der efter talsmændenes opfattelse ikke er tidligt nok. Jeg har forstået talsmændenes klage således, at de mener, at statsfængslet ikke i rimeligt omfang følger reglen i § 14, stk. 1, i direktoratets cirkulæ-

re af 25. juni 1975 om behandling af sager om løsladelse på prøve m.v.

Jeg finder at burde gøre direktoratet bekendt med den nævnte klage, og jeg ud-

beder mig underretning om resultatet af den undersøgelse, som jeg går ud fra, at direktoratet vil foretage.

...«

10-9. *Tilsynet med udlændinges udsendelse af en udlænding, der skulle udvises, gav på en række punkter anledning til kritik. (J. nr. 1979-173-610).*

Advokat A klagede på vegne af den togolesiske statsborger B til ombudsmanden over forskellige forhold i forbindelse med den pågældendes udvisning og udsendelse af Danmark.

Det fremgik af sagen, at B første gang indrejste til Danmark den 8. februar 1975. På baggrund af at han netop havde indgået ægteskab med en dansk statsborger, fik han den 7. april 1975 meddelt opholds- og arbejdstilladelse til den 7. oktober 1975. I juli måned 1975 blev ægtefællerne separeret, og den 9. oktober 1975 afslog tilsynet med udlændinge at forlænge B's opholds- og arbejdstilladelse. Den pågældende udrejste herefter af landet den 13. oktober 1975. Ægteskabet blev senere opløst ved skilsmissebevilling af 7. juli 1976.

Den 7. september 1977 ansøgte B på ny om opholds- og arbejdstilladelse. Han oplyste, at han nu havde indgået ægteskab i Norge den 8. juni 1977 med en norsk statsborger, og at han og hustruen den 30. august 1977 var indrejst til Danmark. Den 28. november 1977 blev der meddelt B opholds- og arbejdstilladelse, der senest den 15. september 1978 blev forlænget til den 28. januar 1979. Den 25. november 1977 fik B og hustruen et barn. Ægteparret blev separeret ved dom af 4. april 1979.

Ved Københavns byrets dom af 28. marts 1979 blev B dømt for overtrædelse af straffelovens § 244, stk. 4, jfr. stk. 2 og 3 (overfald af særlig farlig karakter, til dels mod frugt-sommelig kvinde, med skade på legeme eller helbred til følge – begået den 27. november 1978 over for hustruen og barnet). B blev fundet utilregnelig på gerningstidspunktet på grund af sindssygdom, jfr. straffelovens § 16, stk. 1, og i henhold til straffelovens § 68 dømt til at »undergives psykiatrisk behandling på et hospital for sindslidende med tilsyn af hospitalet og kriminalforsorgen under udskrivning, således at der af kriminalforsor-

gen i forbindelse med overlægen kan træffes bestemmelse om eventuel genindlæggelse på hospitalet«.

Den 3. maj 1979 traf tilsynet med udlændinge i henhold til udlændingelovens § 4, stk. 1, nr. 3, jfr. § 2, stk. 1, nr. 6, beslutning om udvisning af B samt om meddelelse af udvisningstilhold gældende for bestandig, jfr. lovens § 5. Afgørelsen blev forkyndt for B samme dag under hans ophold på det psykiatriske hospital, og ifølge politirapporten blev han gjort bekendt med, »at tidspunktet for hans eventuelle udsendelse dels afhæng af, om han var færdig med sin behandling, hvilket en læge vil kunne tage stilling til, og dels om han ønskede at forblive i Danmark, mens en eventuel ankesag ved justitsministeriet blev behandlet«.

På vegne af B påklagede A tilsynets afgørelse til justitsministeriet, der traf afgørelse i sagen med en skrivelse af 6. juli 1979. Ministeriet fandt ikke grundlag for at ændre tilsynets afgørelse om udvisning af B, men fandt det dog rigtigt, at udvisningstilholdet kun blev gældende til den 1. juli 1989. Det blev herefter pålagt B at udrejse af landet på tidspunktet for hans endelige udskrivning fra hospitalet for sindslidende.

I en skrivelse af 3. august 1979 meddelte tilsynet justitsministeriet, at B den 20. juli 1979 havde fået forkyndt justitsministeriets afgørelse af 6. juli 1979. Han havde ønsket at udrejse af Danmark og var rejst samme dag, efter at tilsynet havde afholdt udgifterne ved hans hjemrejse til Togo.

A rejste senere, i maj måned 1980, over for ombudsmanden spørgsmål om det rimelige i at udvise B på det foreliggende grundlag. Denne henvendelse blev af ombudsmanden oversendt til justitsministeriet med henblik på, at justitsministeriet på det nu foreliggende grundlag kunne tage stilling til, om udvisningstilholdet burde opretholdes. I skri-

velse af 28. november 1980 meddelte tilsynet med udlændinge A, at tilsynet ikke kunne imødekomme ansøgningen om ophævelse af udvisningstilholdet. Efter at A havde påklaget denne afgørelse til justitsministeriet, meddelte ministeriet A i en skrivelse af 29. juni 1981, at man ikke fandt grundlag for at ændre tilsynets afgørelse. Justitsministeriet tilføjede, at tilsynet over for ministeriet havde oplyst, at tilholdet efter praksis ville kunne forventes ophævet 5 år efter udrejsen, dersom B indgik ægteskab med en dansk statsborger, ligesom et ægteskab ville kunne danne grundlag for meddelelse af besøgsvisum.

A's klager hertil angik følgende tre forhold:

1. Sagsbehandlingen i forbindelse med justitsministeriets første afgørelse i skrivelse af 6. juli 1979.
2. Omstændighederne i forbindelse med udsendelsen af B den 20. juli 1979.
3. Justitsministeriets afgørelse af 29. juni 1981, hvorved justitsministeriet fastholdt udvisningen af B og det i forbindelse hermed fastsatte tilhold.

Om hvert af disse klagepunkter bemærkede jeg følgende:

ad 1: Sagsbehandlingen i forbindelse med justitsministeriets første afgørelse i skrivelse af 6. juli 1979.

Det fremgik af sagen, at A i skrivelse af 1. juni 1979 anmodede justitsministeriet om, at der til brug ved ministeriets overvejelser vedrørende spørgsmålet om udvisning blev indhentet en udtalelse fra Sankt Hans Hospital vedrørende forløbet af B's sygdom efter udfærdigelsen af den mentalerklæring, der lå til grund for straffesagens behandling. A anmodede om, at udtalelsen blev forelagt for retslægerådet, og således at der blev indhentet oplysning om den planlagte behandling, herunder om, hvorvidt det ville være af betydning, at B fortsat blev holdt under observation.

Det fremgik af et telefonnotat af 8. juni 1979 i justitsministeriets sag, at en socialrådgiver ved Sankt Hans Hospital telefonisk oplyste, at B ikke længere var indlagt på hospitalet; han var udskrevet den 30. maj 1979, men kom fortsat på hospitalet som dagpatient; han var endvidere under tilsyn fra kri-

minalforsorgen og boede på et KFUM-kollegium.

Efter at justitsministeriet med skrivelse af 19. juni 1979 havde sendt A kopi af det ovennævnte telefonnotat af 8. juni 1979, anførte A i skrivelse af 25. juni 1979 til justitsministeriet, at han fandt det uforsvarligt, »at min klient, der netop er blevet anset med en dom til behandling, skal sendes ud i det helt uvisse, hvorved jeg med beklagelse endnu en gang må konstatere, at justitsministeriet ikke har fundet anledning til at indhente aktuelle lægelige oplysninger om min klient«.

I skrivelse af 28. juni 1979 meddelte A justitsministeriet i fortsættelse af sin skrivelse af 25. juni 1979, at han af B's bistandsværge havde fået oplyst, at B forventedes udskrevet fra Sankt Hans Hospital den påfølgende dag, men at han skulle gå til ambulans kontrol på hospitalets ambulatorium. A anførte, at han endvidere havde forstået, at der af kriminalforsorgen var foranstaltet tilsyn, og at dette tilsyn var uddelegeret til justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklinik, hvor man havde kendskab til B fra mentalobservationen.

Af et telefonnotat af 28. juni 1979 i justitsministeriets sag fremgår det, at den ovenfor nævnte socialrådgiver ved Sankt Hans Hospital telefonisk oplyste, at B fortsat kom på hospitalet som dagpatient. Socialrådgiveren oplyste videre (ifølge notatet):

»Hospitalet har således ikke »givet slip« på ham. Såfremt han måtte udeblive fra hospitalet, vil man under henvisning til byrettens afgørelse kontakte ham, eventuelt med henblik på en ny indlæggelse. . .

Henviste i den forbindelse til den begærede forbrudelses grovhed. . . «

I A's klage af 15. juni 1979 til ombudsmanden anførte A, at han stod uforstående overfor, at justitsministeriet ville afslå at indhente en lægelig udtalelse til sagen, idet en sådan udtalelse efter hans opfattelse umiddelbart måtte forekomme relevant for sagens afgørelse. I en senere skrivelse af 7. november 1979 til ombudsmanden anførte A, at han fandt det ganske uforsvarligt, at justitsministeriet ikke havde fundet anledning til at følge hans anmodning om, at der blev indhentet en egentlig lægelig udtalelse om B. A anførte, at der ham bekendt ikke forelå nogen udtalelse fra Sankt Hans Hospital, hvorefter B var endeligt udskrevet.

Justitsministeriet henviste i sin udtalelse af 6. juli 1979 til ombudsmanden til de telefonisk indhentede oplysninger om B fra Sankt Hans Hospital. Under hensyn til, at »udrejsefristen (var) fastsat til tidspunktet for (B's) endelige udskrivning fra hospitalet for sindslidende, (havde) ministeriet ikke fundet grundlag for at indhente yderligere oplysninger fra hospitalet«.

Vedrørende dette klagepunkt udtalte jeg herefter følgende i en skrivelse til A:

»Ved bedømmelsen af dette klagepunkt må jeg lægge til grund, at justitsministeriets afslag på at indhente en lægelig udtalelse fra Sankt Hans Hospital, forinden ministeriet tog stilling til spørgsmålet om udvisning af (B), var begrundet i, at »udrejsefristen er fastsat til tidspunktet for (B's) endelige udskrivning fra hospitalet for sindslidende . . .«, og at ministeriet ved udtrykket »endelig udskrivning« forstod ophævelse ved retskendelse af den iværksatte foranstaltning.

Justitsministeriets afgørelse kan herefter ikke give mig grundlag for kritik. Jeg lægger herved vægt på, at udvisningen ikke skulle iværksættes, før der gennem ophævelse af den retslige foranstaltning måtte antages at foreligge et lægeligt forsvarligt grundlag for udvisningens gennemførelse.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne nedenfor under ad 3.«

ad 2: Omstændighederne i forbindelse med udsendelsen af B den 20. juli 1979.

Det fremgik af sagen, at A i skrivelse af 2. maj 1979 meddelte tilsynet med udlændinge, at han som B's beskikkede forsvarer af denne var blevet anmodet om at bistå ham, »dersom der skulle opstå spørgsmål om hans fortsatte forbliven i Danmark efter dommen«. A anmodede i den forbindelse om, at korrespondance i sagen skete via hans kontor, og om, at han i øvrigt blev holdt orienteret.

Det fremgik af de akter, ombudsmanden efterfølgende modtog fra tilsynet med udlændinge, herunder tilsynets rapport af 20. juli 1979, at B den 20. juli 1979 efter tilsigelse henvendte sig til tilsynet og fik forkyndt justitsministeriets afgørelse af 6. juli 1979, at han i forbindelse hermed blev anholdt, og at han »erklærede. . ., at han selv ønskede at

udrejse til Togo«. Tilsynet med udlændinge havde samme dag – først ved en kriminalbetjent og senere ved en politiassessor – to telefonsamtaler om udvisningsspørgsmålet med en socialrådgiver ved Sankt Hans Hospital (der ifølge det oplyste – forinden de to samtaler – havde haft en telefonsamtale med justitsministeriet om spørgsmålet). Ifølge tilsynets rapport oplyste socialrådgiveren, »at hospitalet ikke ville modsætte sig (B's) udrejse, såfremt det var hans eget ønske at udrejse«.

Det fremgik videre af tilsynets rapport, at »(B). . . derefter (blev) foreholdt, at han, såfremt han ville modsætte sig en udsendelse, havde mulighed for at forblive i Danmark, indtil en endelig udskrivning kunne finde sted og behandlingsdommen var ophævet ad sædvanlig vej. Han underskrev herefter en på engelsk affattet. . . erklæring om, at han af egen fri vilje ønsker at udrejse hurtigst muligt, og at han føler sig rask og i stand til at tage vare på sig selv«.

Ifølge rapporten blev justitsministeriet samtidig telefonisk underrettet af tilsynet om sagen. Justitsministeriet udtalte, »at ministeriet ikke ville modsætte sig en udsendelse, når der ikke lå behandlingsmæssige årsager til hindring, og såfremt (B) selv ønskede at udrejse«.

Ved skrivelse af 3. august 1979 underrettede tilsynet såvel justitsministeriet som Sankt Hans Hospital om udsendelsen.

På det således foreliggende grundlag fandt ombudsmanden det ønskeligt at indhente en udtalelse fra Sankt Hans Hospital tillige med et notat fra den socialrådgiver, der telefonisk havde drøftet sagen med tilsynet med udlændinge og justitsministeriet.

Hospitalet anførte i sin udtalelse afslutningsvis, at hospitalet ikke havde kunnet betragte B som »endeligt udskrevet«, idet dette ikke ville kunne finde sted uden en ophævelse af den retlige foranstaltning, ifølge hvilken hospitalet såvel som kriminalforsorgen var forpligtet til at føre tilsyn med B og sørge for genindlæggelse i hospitalet, dersom en ændring i hans psykiske tilstand på et senere tidspunkt skulle gøre det nødvendigt. Hospitalet tilføjede:

»Formelt er (B) således blevet udvist af landet på et tidspunkt, hvor han fortsat var underkastet psykiatrisk behandling.

Da der imidlertid reelt ikke var iværksat nogen egentlig lægelig behandling af (B), ville hospitalet næppe, dersom vi var blevet anmodet om en udtalelse, have hævdet, at hans udvisning medførte en uforsvarlig behandlingsafbrydelse«.

Socialrådgiveren fastholdt i sine notater, at der ikke i hendes samtale med tilsynet med udlændinge og justitsministeriet kunne indlægges et lægeligt samtykke eller et samtykke fra hospitalets side i øvrigt til den påtænkte udvisning – men at hospitalet heller ikke havde gjort forsøg på at hindre B's frivillige udrejse.

I skrivelse af 10. marts 1980 anmodede ombudsmanden justitsministeriet og tilsynet med udlændinge om supplerende udtalelser, idet ombudsmanden ønskede oplyst, hvorvidt tilsynet med udlændinge den 20. juli 1979 – på grundlag af justitsministeriets afgørelse af 6. juli 1979 – burde have påbegyndt behandlingen af spørgsmålet om B's udsendelse, når justitsministeriets afgørelse lød på »udrejse . . . på tidspunktet for Deres *endelige udskrivning*. . .«, og denne endelige udskrivning forudsatte en retskendelse.

Ombudsmanden ønskede videre oplyst, om tilsynet inden udsendelsens gennemførelse burde have taget kontakt med A, og ønskede endelig oplyst, hvorvidt der havde foreligget noget (fyldestgørende) grundlag for den stedfundne frihedsberøvelse (anholdelse) af B den 20. juli 1979.

I en supplerende udtalelse af 26. marts 1980 anførte tilsynet med udlændinge i anledning af ombudsmandens supplerende høring bl.a. følgende:

» . . .

Da der herskede nogen usikkerhed om, hvorvidt tilsynet på det foreliggende grundlag burde påtage sig at medvirke til en omgående udsendelse af (B) i overensstemmelse med hans eget ønske, tog tilsynet telefonisk kontakt dels med Sct. Hans Hospital, dels med justitsministeriet. Tilsynet ønskede ved henvendelsen til Sct. Hans Hospital at sikre sig, at der fra hospitalets side ikke forelå forhold, der gjorde det betænkeligt at efterkomme (B's) ønske om at udrejse snarest muligt. Samtalerne gav anledning til, at tilsynet over for (B) gjorde det helt klart, at han ikke var underkastet nogen tvangsmæssig foranstaltning for så vidt angår spørgsmålet om udrejse, men at udrejsen skete helt efter hans eget

ønske. Dette var blandt andet grunden til, at tilsynet bad ham afgive en skriftlig erklæring.

. . .«

Tilsynet tilføjede, at »da (B) imidlertid selv ønskede at udrejse, og da der ikke forelå nogen juridisk hindring for, at han kunne udrejse af Danmark, når han selv ønskede det, fandt tilsynet ikke nogen grund til at lægge hindringer i vejen for udrejsen«.

Tilsynet anførte videre, at B ikke under sit ophold i tilsynet havde ytret ønske om at komme i forbindelse med A, og at tilsynet den 20. juli 1979 ikke var bekendt med justitsministeriets korrespondance med A, idet sagens akter den 6. juli 1979 af ministeriet var blevet fremsendt til ombudsmanden.

Vedrørende den stedfundne anholdelse anførte tilsynet følgende:

» . . .

Som det fremgår af rapporten af 20. juli 1979 blev (B) under den indledende samtale i tilsynet anholdt og reglerne i udlændingelovens § 8 iagttaget. Beskrivelsen i rapporten side 2 øverst er noget mangelfuld og mindre hensigtsmæssigt formuleret, sammenholdt herved med notatet på det interne referat. Det er endvidere tilsynets opfattelse, at der ikke forelå tilstrækkeligt grundlag for at foretage en formel anholdelse af (B), idet hans tilstedeværelse i tilsynet beroede på en frivillig henvendelse, ligesom der ikke fandtes noget grundlag for at tilbageholde ham imod hans vilje. Anvendelse af detentionshensættelse burde således heller ikke have fundet sted, men andre anbringelsesmuligheder var ikke til stede. Tilsynet har gjort de pågældende medarbejdere bekendt hermed.

. . .«

I en supplerende udtalelse af 16. juni 1980 anførte justitsministeriet bl.a., at justitsministeriet, da det den 20. juli 1979 telefonisk blev kontaktet af tilsynet i anledning af B's henvendelse til tilsynet, anmodede tilsynet om at kontakte Sankt Hans Hospital for derved at sikre, at behandlingsmæssige grunde ikke talte mod B's udrejse på daværende tidspunkt. Tilsynet meddelte senere samme dag justitsministeriet, at tilsynet havde kontaktet Sankt Hans Hospital, der intet havde at indvende imod B's frivillige udrejse. Justitsministeriet meddelte herefter tilsynet, at ministeriet ikke fandt anledning til at modsætte sig B's frivillige udrejse.

Vedrørende dette klagepunkt udtalte jeg herefter følgende i en skrivelse til A:

»a. Jeg må lægge til grund, at det er tilsynet med udlændinges opfattelse, at der ikke forelå et fyldestgørende grundlag for den anholdelse af (B), der fandt sted den 20. juli 1979, da (B) efter tilsigelse indfandt sig hos tilsynet med udlændinge for at få forkyndt justitsministeriets afgørelse af udvisningsspørgsmålet, og at anbringelse af (B) i et detentionslokale således heller ikke burde have fundet sted.

Jeg er enig i tilsynets opfattelse og finder det meget beklageligt, at (B) uberettiget blev underkastet frihedsberøvelse og anbragt i et detentionslokale.

Jeg har gjort tilsynet bekendt med min opfattelse.

Under hensyn til, at tilsynet har gjort vedkommende polititjenestemænd bekendt med, at frihedsberøvelse må anses for uberettiget, har jeg ikke fundet anledning til at foretage videre vedrørende dette klagepunkt.

b. Det følger af, hvad der er anført ovenfor ad klagepunkt 1, at der ikke af tilsynet med udlændinge burde have været truffet foranstaltninger til udsendelse af (B), forinden det ved indhentelse af en udtalelse fra den institution, der var ansvarlig for den psykiatriske behandling af (B) i henhold til straffedommen af 28. marts 1979, kunne anses for godtgjort, at behandlingsmæssige hensyn ikke talte imod at efterkomme den pågældendes begæring om udsendelse.

Jeg må forstå, at justitsministeriet er enig i denne vurdering. Der henvises herved til, at justitsministeriet i sin skrivelse af 16. juni 1980 til ombudsmanden bl.a. oplyste, at ministeriet – da sagen den 20. juli 1979 telefonisk blev forelagt – »anmodede tilsynet om at kontakte Sct. Hans Hospital for derved at sikre, at behandlingsmæssige grunde ikke talte imod (B's) udrejse på daværende tidspunkt«.

Jeg finder det meget beklageligt, at tilsynet gennemførte udsendelsen uden i overensstemmelse hermed forinden at indhente en udtalelse direkte fra den for behandlingen ansvarlige.

Jeg har gjort tilsynet bekendt med min opfattelse.

Under hensyn til, at overlægen ved Sankt Hans Hospital (afdeling . . .) i sin udtalelse af 20. februar 1980 til ombudsmanden bl.a. har udtalt, at »hospitalet næppe, dersom vi var blevet anmodet om en udtalelse, (ville) have hævdet, at hans udvisning medførte en uforsvarlig behandlingsafbrydelse«, finder jeg dog ikke tilstrækkelig anledning til at foretage videre vedrørende dette punkt.

c. De har endvidere klaget over, at udsendelsen blev iværksat, uden at tilsynet forinden i overensstemmelse med Deres begæring herom i skrivelsen af 2. maj 1979 til tilsynet – havde sat sig i forbindelse med Dem og givet (B) lejlighed til at drøfte situationen igennem med Dem.

I sin skrivelse af 26. marts 1980 til ombudsmanden har tilsynet heroverfor anført, at (B) ikke under sit ophold i tilsynet ytrede noget ønske om at komme i forbindelse med sin advokat, og at tilsynet den 20. juli 1979 ikke var bekendt med justitsministeriets korrespondance med Dem, idet sagens akter den 6. juli 1979 af ministeriet var blevet fremsendt til ombudsmanden.

Uanset dette finder jeg det dog under hensyn til, at De i Deres skrivelse af 2. maj 1979 til tilsynet klart havde tilkendegivet Deres ønske om at modtage underretning, såfremt der måtte opstå spørgsmål om (B's) fortsatte forbliven her i landet, meget beklageligt, at tilsynet ikke ved et notat på sagen eller på anden måde havde sikret sig, at De ville modtage underretning derom, uanset hvor sagsakterne måtte befinde sig på det tidspunkt, da spørgsmålet blev aktuelt.

Jeg har gjort tilsynet bekendt med min opfattelse.

Som det fremgår af det anførte, må jeg være enig med Dem i, at udsendelsen af (B) ikke burde have været gennemført på det da foreliggende grundlag.

Efter de undersøgelser, der er gennemført i anledning af Deres klage til ombudsmanden, må jeg imidlertid lægge til grund, at de medarbejdere ved tilsynet med udlændinge, der havde ansvaret for udsendelsen af (B) den 20. juli 1979, var af den opfattelse, at hans ønske om omgående hjemsendelse til sit hjemland var alvorligt ment, og at han fuldt ud var bekendt med,

at man ikke på daværende tidspunkt ville kunne have pålagt ham at udrejse før på et væsentligt senere tidspunkt.

Jeg foretager derfor ikke videre vedrørende dette klagepunkt, men jeg har henledt justitsministeriets opmærksomhed på det, jeg har anført ovenfor under a.-c.«

Ad 3: Justitsministeriets afgørelse af 29. juni 1981, hvorved justitsministeriet fastholdt udvisningen af B og det i forbindelse hermed fastsatte tilhold.

I anledning af A's klage anmodede jeg i skrivelse af 25. september 1981 justitsministeriet om en udtalelse efter forud indhentet erklæring fra tilsynet med udlændinge. Jeg bad i denne forbindelse oplyst, i hvilket omfang udlændingelovens § 4, stk. 1, nr. 3, jfr. § 2, stk. 1, nr. 6, har været anvendt i tilsynets praksis i et tilfælde som det foreliggende, hvor den tiltalte er fundet utilregnelig på gerningstidspunktet på grund af sindssygdom og dermed straffri, jfr. straffelovens § 16, stk. 1, og der i henhold til straffelovens § 68 er truffet bestemmelse om iværksættelse af anden foranstaltning.

Jeg henviste herved til, at det nu i § 52, stk. 2, i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980 om udlændinges adgang til og ophold i Danmark (der ikke var trådt i kraft på tidspunktet for tilsynets afgørelse om udvisning af B) fremgår, at der »ved afgørelsen af, om udvisning bør ske på grund af begåede forbrydelser, jfr. lovens § 4, stk. 1, nr. 3, jfr. § 2, stk. 1, nr. 5 og 6, . . . kun (tages) forhold af alvorligere karakter, som er fastslået ved dom og har medført frihedsstraf, i betragtning.«

I udtalelsen af 8. oktober redegjorde tilsynet nærmere for tilsynets praksis og anførte bl.a. følgende:

» . . .

Tilsynet har både før og efter ikrafttrædelsen af bekendtgørelse nr. 196 af den 23. maj 1980 om udlændinges adgang til ophold i landet fortolket § 2, stk. 1, nr. 6, i udlændingeloven således, at også tilfælde hvor der idømmes anden retsfølge af frihedsberøvende karakter er omfattet. Sådanne udvisningsbeslutninger er i 1981 truffet i 2 sager, i 1980 i 2 sager, medens der ikke er truffet nogen sådan beslutning i 1979. I 1979 fik tilsynet forelagt 1 sag med en sådan dom, men der

fandtes ikke tilstrækkelig anledning til udvisning. De tidligere års sager er ikke gennemgået systematisk, men fra 1975 foreligger en afgørelse af tilsvarende karakter. Kun 1 af sagerne fra 1980-81 er påklaget til justitsministeriet, som stadfæstede udvisningen. . . .

Bestemmelsen i udlændingebekendtgørelsens § 52, stk. 2, svarer til bestemmelsen i udkastets § 55, stk. 2, som er kommenteret i betænkning nr. 882/1979, p. 118. Af kommentaren fremgår, at udvalget med bestemmelsen tilsigtede at gengive en begrænsning, som allerede havde fundet udtryk i bemærkningerne til § 2, stk. 1, nr. 5, i lovforslaget fra 1973. Det kan herefter næppe antages, at man har tilsigtet en ændring af retstilstanden. Bekendtgørelsens § 51 (udkastets § 54 kommenteret i betænkningen p. 117) omtaler »fængselsstraf og anden frihedsberøvende foranstaltning efter straffeloven«.

I det udkast til lov om ændring af lov om udlændinges adgang til landet m.v. (overførelse af udvisningskompetencen til domstolene), som fremsendtes til justitsministeriet fra udlændingevalget den 22. december 1980, nævntes udtrykkeligt idømmelse af frihedsstraf eller anden retsfølge af frihedsberøvende karakter. Bemærkningerne tyder ikke på, at man herved tilsigtede en udvidelse. Det nævnes, at der ikke ændres på lovens udvisningsbestemmelser. Det anføres, at domstolene har udvisningskompetencen, »såfremt udlændingen idømmes frihedsstraf, herunder betinget frihedsstraf eller anden retsfølge af frihedsberøvende karakter«.

. . .«

Justitsministeriet henholdt sig i udtalelsen af 28. oktober 1981 til sin afgørelse af 29. juni 1981.

Justitsministeriet orienterede mig med skrivelse af 23. september 1981 om, at Københavns byret ved kendelse af 3. september 1981 havde ophævet den idømte foranstaltning.

Vedrørende dette klagepunkt udtalte jeg herefter følgende i en skrivelse til A:

»Således som bestemmelsen i § 2, stk. 1, nr. 6, i udlændingeloven er formuleret, finder jeg på baggrund af tilsynets redegørelse i udtalelsen af 8. oktober 1981 til mig om dette spørgsmål ikke at kunne kritisere den praksis, som tilsynet med udlændinge og justitsministeriet følger, og hvorefter

adgangen til udvisning efter udlændingelovens § 2, stk. 1, nr. 6, må antages også at omfatte tilfælde, hvor der idømmes anden retsfølge af frihedsberøvende karakter.

Jeg har meddelt justitsministeriet, at jeg går ud fra, at rækkevidden af bestemmelsen i den nævnte henseende vil blive præciseret i forbindelse med udlændingeudvalgets behandling af spørgsmålet.

Justitsministeriets afgørelse er som anført ovenfor truffet i henhold til loven om udlændinges adgang til landet m.v. (lovbekendtgørelse nr. 344 af 22. juni 1973) § 4, stk. 1, nr. 3, jfr. § 2, stk. 1, nr. 6.

De nævnte bestemmelser har følgende indhold:

§ 4, stk. 1:

»En udlænding kan udvises i følgende tilfælde:

...

3. når afvisning kunne være sket af de i § 2, stk. 1, nr. 1 eller 4-7 nævnte grunde, og afvisningsgrunden fremdeles er til stede.

...«

§ 2:

»En udlænding, der vil indrejse til landet, kan afvises:

...

6. når hans indrejse på grund af begå-

de borgerlige forbrydelser af særlige grunde ikke er ønskelig.

...«

I forbindelse med udvisning kan det efter lovens § 5 tillige bestemmes, at der skal gives vedkommende tilhold om ikke fremtidig at indfinde sig her i landet enten for et bestemt tidsrum eller for bestandig.

Ved afgørelsen af om en udlænding bør udvises, skal der – foruden til udlændingens tilhørsforhold til det danske samfund, herunder varigheden af opholdet her i landet – tages hensyn til, om udvisningen må antages at virke særlig belastende på grund af bl.a. udlændingens personlige eller familiemæssige tilknytning til herboende danske statsborgere, jfr. herved § 52 i justitsministeriets bekendtgørelse nr. 196 af 23. maj 1980 om udlændinges adgang til og ophold i Danmark.

Vurderingen af, om betingelserne for udvisning efter de ovennævnte bestemmelser er til stede og fastsættelsen af længden af det meddelte tilhold, må nødvendigvis i nogen grad være af en skønsmæssigt præget karakter. En sådan vurdering kan jeg efter de regler og den praksis, der gælder for min virksomhed, ikke kritisere, medmindre der foreligger særlige omstændigheder.

Således som sagen foreligger oplyst, finder jeg ikke at have grundlag for at kunne kritisere de truffede afgørelser.«

10-10. *Udtalt over for politidirektøren i København, at det havde været ønskeligt, om betegnelsen »strafafsoner« havde været undladt i en vidneindkaldelse til en indsat i et statsfængsel. (J. nr. 1981-1424-610).*

Under et inspektionsbesøg i et statsfængsel blev jeg opmærksom på, at Københavns politiadvokatur i en vidneindkaldelse havde tituleret en indsat i fængslet »strafafsoner«. På denne baggrund anmodede jeg politidirektøren i København om en udtalelse.

I den anledning udtalte politidirektøren bl. a., at vidneindkaldelsen var fremsendt til fængselsinspektøren i en lukket kuvert, og at betegnelsen »strafafsoner« efter den pågæl-

dende politiadvokats oplysning muligvis kunne være en hjælp for fængslerne til identifikation af den indsatte.

Ved forespørgsel til fængselsmyndighederne var det imidlertid blevet oplyst, at det ikke havde været nødvendigt til identifikation af indsatte at benævne adressaten med betegnelsen strafafsoner eller lignende. Angivelse af vidnets fulde navn var tilstrækkeligt.

Politidirektøren udtalte endvidere, at betegnelsen »strafafsoner« herefter ikke ville blive anvendt i tilsigelser m.v. til personer, der er strafafsonere, »idet dette – omend korrekt – var overflødig«. Betegnelsen ville derimod også fremtidigt blive anvendt i bevisfortegnelser, rapporter m. v. for at præcisere den pågældendes status bl. a. i relation til afgivelse af vidneforklaring.

Justitsministeriet har over for mig tilsluttet sig politidirektørens udtalelse.

Jeg udtalte herefter som min opfattelse, at det havde været ønskeligt, om betegnelsen »strafafsoner« havde været undladt i vidneindkaldelsen.

Under hensyn til det i politidirektørens udtalelse anførte, hvorefter betegnelsen ikke fremtidigt ville blive anvendt i vidneindkaldelser, foretog jeg ikke videre i sagen.

10–11. *Ikke fundet grundlag for at kritisere, at lokalnævnet for Københavns politikreds afviste en indsigelse om, at alle lokalnævnets medlemmer i kraft af forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet generelt måtte anses for afskåret fra at deltage i lokalnævnets behandling og stillingtagen til konkrete klager vedrørende politiets optræden i forbindelse med nogle uroligheder på Nørrebro i april–maj måned 1980.*

Endvidere ikke fundet grundlag for at kritisere justitsministeriets afgørelse, hvorefter man ikke fandt, at der var behov for nedsættelse af en særlig kommission til undersøgelse af sagskomplekset. (J. nr. 1980–1191–610).

A, der var medlem af lokalnævnet, klagede over,

1) at lokalnævnet for Københavns politikreds på et møde den 25. juni 1980 afviste A's indsigelse om, at lokalnævnets medlemmer ansås for inhabile til at behandle klager imod politiet vedrørende politiets optræden i forbindelse med urolighederne på Nørrebro i København i april–maj måned 1980 (»Bygger-sagen«), og

2) at justitsministeriet i skrivelse af 8. oktober 1980 – som svar på A's henvendelse til ministeriet om det nævnte spørgsmål og i forbindelse hermed hans anmodning om nedsættelse af en særlig kommission til klagerens undersøgelse – meddelte A, at ministeriet ikke fandt grundlag for at foretage videre i anledning af hans henvendelse; ministeriet fandt ikke, at der var behov for nedsættelse af en særlig kommission til undersøgelse af sagskomplekset.

Det fremgik af sagen, at A i skrivelse af 2. juli 1980 klagede til justitsministeriet over, at lokalnævnet for Københavns politikreds på et møde den 25. juni 1980 havde afvist hans indsigelse om, at lokalnævnets medlemmer måtte anses for inhabile til at behandle ca.

30 klager imod politiet vedrørende politiets optræden i forbindelse med urolighederne på Nørrebro i København i april–maj måned 1980 (»Bygger-sagen«). Det var A's opfattelse, at samtlige klager straks burde overgives til undersøgelse ved retten i henhold til retsplejelovens § 1019 b, stk. 2. Alternativet hertil var efter A's opfattelse, at justitsministeriet nedsatte en uvildig undersøgelseskommission til at behandle de indgivne klager. A gjorde gældende, at såvel politiets repræsentanter som de politisk valgte repræsentanter for Københavns kommune var inhabile til at deltage i behandlingen af disse klager. A henviste herved for så vidt angik politidirektøren til, at denne i en beretning af 8. maj 1980 til folketingets retsudvalg vedrørende politiets foranstaltninger på Nørrebro i anledning af de nævnte uroligheder havde afvist de beskyldninger, der var fremsat mod politiet. Endvidere henviste A til, at et medlem af nævnet, der var næstformand i Dansk Politiforbund, den 6. maj 1980 havde udtalt sig til Radioavisen i anledning af sagen og ved denne lejlighed taget politiets magtandvendelse i forsvar. For så vidt angik lokalnævnets formand anførte A, at denne flere

gange havde deltaget i Københavns magistrats beslutninger om den nedlæggelse af byggelegepladsen, der var årsag til urolighederne, og A henviste til, at nævnets øvrige politisk valgte medlemmer i flere tilfælde havde deltaget i debatten om de fremtidige planer i forbindelse med nedlæggelsen af den omhandlede byggelegeplads.

I anledning af klagen anmodede justitsministeriet i skrivelse af 22. juli 1980 formanden for lokalnævnet for Københavns politikreds om en redegørelse vedrørende det, der var passeret i lokalnævnets møde den 25. juni 1980.

Med skrivelse af 8. august 1980 til justitsministeriet sendte formanden for lokalnævnet ministeriet et eksemplar af dagsordenen for mødet den 25. juni 1980 og uddrag af et modereferat vedrørende drøftelserne under dagsordenens pkt. 5, »indkomne klager i forbindelse med begivenhederne på Nørrebro i slutningen af april og begyndelsen af maj 1980«.

Formanden anførte endvidere følgende:

». . .

Ved modtagelsen af klagerne (fra henholdsvis statsadvokaten, politidirektøren eller direkte fra klagerne) har sekretariatet ikke som sædvanlig – udover en bekræftelse af modtagelsen af klagen – meddelt klagerne, at man i henhold til retsplejelovens § 1019 d har bedt de indklagede polititjenestemænd om en udtalelse i sagens anledning, og at sagen, efter modtagelsen af disse udtalelser, vil blive behandlet på det herefter forstkommende møde i nævnet.

Man har i stedet alene – udover bekræftelsen af modtagelsen af klagen – meddelt klagerne, at sagen vil blive behandlet på det forstkommende møde i nævnet.

Afvigelsen fra den sædvanlige forretningsgang skyldes, at jeg som formand for nævnet under hensyn til sagens karakter og baggrund ikke ønskede at foregribe nævnets afgørelse af, hvorledes disse sager skulle behandles/undersøges.

Dette blev meddelt mig i nævnets møde den 25. juni 1980, hvor det blev oplyst, at de indtil da modtagne klager ikke som sædvanligt allerede var sendt til udtalelse i henhold til retsplejelovens § 1019 d hos de implicerede polititjenestemænd.

Politidirektøren meddelte herefter, at han efter aftale med statsadvokaten havde afsat

en medarbejder (politifuldmægtig) til at søge identificeret de polititjenestemænd, som havde deltaget i de påklagede episoder med henblik på tilvejebringelse af oplysninger fra de pågældende polititjenestemænd og i øvrigt at samle materiale til belysning af hele begivenhedsforløbet.

Et flertal af nævnets medlemmer var indforstået med denne fremgangsmåde. (A) modsatte sig fremgangsmåden, idet han fandt hele nævnet inhabilt af de af ham i skrivelse af 2. juli 1980 til justitsministeren fremsatte grunde. Inhabilitsproblemet ville efter (A's) opfattelse kunne løses ved at lade sagerne gennemgå en retslig undersøgelse, subsidiært gennemgå en undersøgelse ved en speciel kommission – bestående af eksempelvis advokater – nedsat af justitsministeriet.

Hverken undertegnede formand eller de øvrige medlemmer kunne anerkende (A's) begrundelse for inhabiliteten, idet man fandt, at den omstændighed, at de af borgerrepræsentationen valgte medlemmer i deres egen skab af kommunalpolitikere havde deltaget i beslutninger om nedlæggelse af den byggelegeplads, hvor urolighederne var begyndt, ikke kunne begrunde inhabilitet. At politidirektøren og politiets personales repræsentanter ikke kunne være inhabile, har jeg anset som en selvfølge.

Der var herefter flertal for at følge den »sædvanlige« procedure ved behandlingen af klagesager, nemlig at lade de implicerede polititjenestefolk fremkomme med en udtalelse i henhold til retsplejelovens § 1019 d og siden forelægge det fremkomne materiale for nævnet til behandling af spørgsmålet om, hvorvidt klagerne skulle undersøges ved retten eller ved statsadvokaten.

Nævnet tog samtidig til efterretning meddelelsen om, at politiet har truffet aftale med statsadvokaten om, at denne skal have samtlige de indkomne oplysninger forelagt med henblik på afgørelsen af, hvorvidt der er grundlag for strafferetlig indskriden.

. . .«

I skrivelse af 8. oktober 1980 tog justitsministeriet stilling til A's klage og anførte i den forbindelse følgende:

». . .

Justitsministeriet har i den anledning indhentet en udtalelse fra formanden for lokalnævnet for Københavns kommune.

Det fremgår af den modtagne udtalelse, at lokalnævnet på mødet drøftede fremgangsmåden for behandlingen af de fremkomne sager. Under forhandlingerne i nævnet, som gentaget i skrivelsen til justitsministeriet, gav De udtryk for, at de kommunale medlemmer af nævnet var inhabile. Nævnets formand og øvrige medlemmer fandt ikke, at medlemmerne var inhabile. Lokalnævnet besluttede herefter at fortsætte behandlingen af de forelagte sager.

Justitsministeriet finder under henvisning til det således oplyste ikke grundlag for at foretage videre i anledning af Deres henvendelse. Ministeriet finder endvidere ikke, at der er behov for nedsættelse af en særlig kommission til undersøgelse af sagskomplekset.

...«

I anledning af klagen henholdt lokalnævnet sig til formandens ovennævnte redegørelse, og justitsministeriet henholdt sig til sin tidligere afgørelse i sagen.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Hverken i retsplejeloven eller i den bekendtgørelse (nr. 506) af 13. september 1973 om lokalnævn vedrørende politiets virksomhed, som justitsministeriet har udstedt med hjemmel i retsplejelovens § 115 a, stk. 7, er der fastsat udtrykkelige bestemmelser om, under hvilke omstændigheder et lokalnævnsmedlem som følge af speciel inhabilitet for sit vedkommende må afstå fra at deltage i lokalnævnets behandling af en foreliggende sag. Dette spørgsmål er heller ikke berørt i justitsministeriets vejledning nr. 51 af 22. marts 1978 vedrørende behandlingen af klagesager, der henhører under lokalnævnene vedrørende politiets virksomhed.

For domstolenes vedkommende indeholder retsplejelovens §§ 60 og 62, jfr. § 66, en udtrykkelig og i princippet udtømmende angivelse af, under hvilke omstændigheder dommere m. fl. skal vige deres sæde som følge af risikoen for, at en foreliggende interessekollision skal komme til at præge rettens afgørelse. Det er fast taget, at disse bestemmelser ikke i almindelighed kan anvendes analogt på den tilsvarende problemstilling inden for forvaltningsretten. Dette må gælde også i forhold

til lokalnævnene, der i denne sammenhæng må karakteriseres som en administrativ myndighed.

Der har imidlertid – til en vis grad med udgangspunkt i de ovenfor nævnte regler i retsplejeloven herom – også inden for forvaltningsretten udviklet sig en almindelig grundsætning om inhabilitet, hvorefter den, der har en direkte og individuel, personlig eller økonomisk interesse i en foreliggende sags udfald, ikke bør befatte sig med behandlingen af den pågældende sag. Denne grundsætning er blevet videreudviklet og præciseret, navnlig i de senere års administrative praksis, ligesom ombudsmanden i en række tilfælde har haft anledning til at give udtryk for sin opfattelse af rækkevidden af forvaltningsrettens almindelige, ulovbestemte regler på dette område.

Spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder et lokalnævnsmedlem som følge af speciel inhabilitet for sit vedkommende må afstå fra at deltage i lokalnævnets behandling af en foreliggende sag, må bedømmes med udgangspunkt i disse ulovbestemte regler.

På lokalnævnets møde den 25. juni 1980, i Deres skrivelse af 2. juli 1980 til justitsministeren og i Deres skrivelse af 23. oktober 1980 til ombudsmanden gjorde De i overensstemmelse hermed gældende, at såvel de kommunale medlemmer af lokalnævnet for Københavns politikreds som politidirektøren og i hvert fald den ene af de 2 af politipersonalet valgte repræsentanter i kraft af forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet generelt måtte anses for afskåret fra at deltage i lokalnævnets behandling og stillingtagen til de ca. 30 klager, der var indgivet i anledning af politiets optræden i forbindelse med urolighederne på Nørrebro i april-maj måned. Det er ikke fra Deres side anført, at nævnets medlemmer havde nogen individuel personlig interesse i udfaldet af en eller flere bestemte klagesager. Deres standpunkt er, at nævnets medlemmer som følge af deres deltagelse i de forskellige faser af det samlede hændelsesforløb omkring nedlæggelsen og ryddeliggørelsen af byggelegepladsen var blevet således personlig engageret i »sagen«, at de ikke kunne forventes at være i besiddelse af den

fornødne uvildighed ved behandlingen af nogen af de i den anledning indgivne klager over politiets optræden.

De kommunale nævnsmedlemmer.

Spørgsmålet om, hvorvidt det forhold, at den politimæssige foranstaltning, hvis udførelse har givet anledning til en klage til lokalnævnet, er begæret af en kommunalbestyrelse eller en anden politisk valgt kommunal myndighed, kan antages i sig selv at indebære, at vedkommende kommunes borgmester og/eller de(t) medlem(mer), der er valgt af den pågældende kommune, efter forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet skulle være afskåret fra at deltage i lokalnævnets behandling af den pågældende klagesag, blev fremdraget i forbindelse med folketingets behandling af det forslag til lov om ændring af retsplejeloven, der blev gennemført som lov nr. 270 af 10. juni 1981. Ved lovændringen blev der i den nævnte lov indsat følgende ny bestemmelse som § 1019 b, stk. 3:

»Stk. 3. I tilfælde, hvor klagen vedrører politipersonalets adfærd i forbindelse med fjernelse af personer, der har nægtet at forlade en fast ejendom, skal der altid foretages en undersøgelse, når fjernelsen er begæret af en kommunalbestyrelse i politikredsen, et af kommunalbestyrelsens udvalg, magistraten, et af dennes medlemmer eller borgmesteren. Nævnet bestemmer, om undersøgelsen skal foretages ved retten eller af statsadvokaten.«

Den nye bestemmelse fik sin endelige udformning under folketingets retsudvalgs behandling af lovforslaget. I bemærkningerne til ændringsforslaget, der var fremsat af justitsministeren og tiltrådt af et flertal i udvalget, hedder det bl.a. (Folketings-tidende 1980-81, blad nr. 781, s. 5):

»Til nr. 6.

Som anført i punkt 7 b i de almindelige bemærkninger til lovforslaget indebærer den omstændighed, at en politiforretning er rekvireret af en kommune, ikke i sig selv, at de kommunale repræsentanter i lokalnævnet må betragtes som inhabile i forvaltningsretlig forstand i forbindelse med behandlingen af sager om klager over politiets adfærd, der er opstået i forbindel-

se hermed. Den foreslåede bestemmelse i lovforslagets § 1, nr. 3, må imidlertid ses på baggrund af ønsket om at undgå, at der ud fra mere generelle synspunkter med tilsvarende sigte skal kunne rejses kritik af, at lokalnævn med repræsentanter fra den pågældende kommune træffer afgørelse om, hvorvidt der skal foretages en nærmere undersøgelse i sådanne sager. Der tænkes herved på tilfælde, hvor beslutningen om at anmode politiet om at fjerne personer, er truffet under medvirken af de kommunale politikere og ikke af embedsmænd i den kommunale forvaltning som led i den daglige administration.

...«

En tilsvarende opfattelse gøres, som det fremgår af ovenstående citat, gældende i justitsministeriets bemærkninger til det oprindelige lovforslag (L. 133, blad nr. 370, s. 5), hvor det som begrundelse herfor anføres:

»... Dette er en følge af, at det alene er den pågældende politimyndighed, der efter de regler, som gælder for politiets virksomhed, bestemmer, hvorledes opgaven skal løses.«

Jeg finder i den foreliggende sammenhæng at kunne indskrænke mig til at henvisе hertil.

Politidirektøren.

Efter forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet kan den, der udøver et offentligt hverv, ikke behandle eller deltage i behandlingen af sager, der vedrører tilsyn eller kontrol med hvervets udførelse, jfr. således f.eks. *Poul Andersen*: Dansk Forvaltningsret (5. udg. 1965), s. 449.

Dette almindelige udgangspunkt må i den foreliggende sammenhæng undergives den begrænsning, der følger af bestemmelsen i retsplejelovens § 115, stk. 2 og 3. Efter disse bestemmelser er vedkommende politimester (i København politidirektøren) født medlem af lokalnævnet. Meningen med reglerne om lokalnævnets sammensætning på dette punkt er at sikre, at embedets (politimesterens, henholdsvis politidirektørens) synspunkter indgår i lokalnævnets vurdering af de foreliggende sager. Det forhold, at vedkommende poli-

timester (politidirektøren) har truffet bestemmelse om gennemførelse af politimæssige foranstaltninger, deltaget i tilrettelæggelsen heraf, eller i øvrigt i embeds medfør beskæftiget sig hermed, kan herefter kun i særegne tilfælde danne grundlag for at anse den pågældende for inhabil til at deltage i lokalnævnets behandling af en indgiven klage over politipersonalets adfærd under udførelsen af den eller de pågældende foranstaltninger. Der henvises i denne forbindelse til de generelle udtalelser i samme retning hos *Carl Aage Nørgaard: Forvaltningsret- Sagsbehandling* (2. udg. ved Jens Garde, 1981), s. 71.

Til støtte for den opfattelse, at politidirektøren måtte anses for inhabil til at deltage i lokalnævnets behandling af de foreliggende klager, har De i skrivelsen af 2. juli 1980 til justitsministeren navnlig anført, at politidirektøren »... i sin beretning til folketingets retsudvalg vedr. politiets foranstaltning på Nørrebro fra den 8. maj 1980 har afvist enhver beskyldning mod politiet«. I Deres skrivelse af 23. oktober 1980 til ombudsmanden har De nærmere uddybet Deres standpunkt.

Politidirektørens redegørelse er indeholdt i en skrivelse af 8. maj 1980 til justitsministeriet og er afgivet i anledning af, at folketingets retsudvalg i skrivelser af 5. og 6. maj 1980 havde anmodet justitsministeren om i et samråd at drøfte følgende spørgsmål:

»L. Begivenhederne på Nørrebro i København den 29. april, herunder om årsagerne til, at begivenhederne escalerede og udartede til optøjer.

M. Politiets optræden lørdag og søndag den 3. og 4. maj. Specielt vedrørende de anklager, der er rejst mod politiet bl.a. om overtrædelse af forsamlingsfriheden og overtrædelse af cirkulæret om brug af stav.

I skrivelsen redegøres der indledningsvis for hændelsesforløbet i tiden fra den 22. april 1980 til den 4. maj 1980 og for de af politiet trufne dispositioner. I et følgende afsnit gives der en kortfattet oversigt over den i forbindelse med de nævnte begivenheder begåede kriminalitet, som var kommet til politiets kundskab. I et afsluttende afsnit anføres det, at der »allerede på nuværende tidspunkt, hvor der endnu

ikke er tilvejebragt fuldstændig oversigt over de seneste dages begivenheder, ... fra forskellig side – på grundlag af oplysninger i pressen – (er) fremsat kritik mod politiet for dets indsats i anledning af de her omhandlede begivenheder«. Derefter gennemgås og kommenteres nogle hovedpunkter i den fremførte kritik, som i det væsentlige tilbagevises. Det oplyses til slut, at der er modtaget tre konkrete klager, og at disse vil blive undergivet nærmere undersøgelse.

På baggrund af, hvad der er anført i det foregående, finder jeg ikke holdepunkter for at antage, at politidirektøren som følge af afgivelsen af den nævnte redegørelse, der er udarbejdet i embeds medfør efter anmodning af justitsministeren, skulle kunne anses for inhabil i forbindelse med lokalnævnets behandling af de foreliggende konkrete klager.

De af politipersonalet valgte medlemmer.

Til støtte for den opfattelse, at de to af politipersonalet valgte medlemmer skulle være inhabile til at deltage i lokalnævnets behandling af de foreliggende sager, har De alene (i skrivelsen af 2. juli 1980 til justitsministeren) henvist til, at det ene af disse medlemmer, der tillige var næstformand i Dansk Politiforbund og formand for Københavns Politiforening, »... den 6. maj 1980 udtalte sig til radioavisen i anledning af »Byggersagen«, hvor han forsvarede politiets magtanvendelse«. De har senere med skrivelse af 5. marts 1981 fremsendt en afskrift af en båndoptagelse af det nævnte interview til ombudsmanden.

Det fremgår af afskriften, at det pågældende medlem ved den nævnte lejlighed blev interviewet i sin egenskab af fungerende formand for Dansk Politiforbund og formand for Københavns Politiforening. De udtalelser, der fremsattes under samtalen, er endvidere af forholdsvis generel karakter, og der forekommer ingen omtale af, endsige stillingtagen til, konkrete episoder.

Allerede som følge heraf finder jeg ikke grundlag for at antage, at det pågældende medlem med henvisning hertil kunne anses for inhabil.

Jeg finder i øvrigt anledning til mere generelt at tilføje, at det er almindeligt antaget i den forvaltningsretlige litteratur, at indehaveren af et offentligt hverv ikke kan antages at blive inhabil, fordi han offentligt eller privat har udtalt sin opfattelse af den sag, der foreligger til behandling. Der henvises til *Poul Andersen*, a.st., s. 449 f., og *Carl Aage Nørgaard*, a.st., s. 65.

På baggrund af det anførte finder jeg ikke grundlag for at kritisere, at lokalnævnet for Københavns politikreds på sit møde den 25. juni 1980 besluttede at afvise Deres indsigelse om, at alle lokalnævnets medlemmer i kraft af forvaltningsrettens almindelige regler om speciel inhabilitet generelt måtte anses for afskåret fra at deltage i lokalnævnets behandling og stillingtagen til de da foreliggende ca. 30 konkrete klager vedrørende politiets adfærd i for-

bindelse med »Bygger-sagen«.

Jeg har herefter heller ikke grundlag for at kritisere, at justitsministeriet i skrivelsen af 8. oktober 1980 meddelte Dem, at man ikke fandt grundlag for at foretage videre i anledning af Deres henvendelse, og at man ikke fandt, at der var behov for nedsættelse af en særlig kommission til undersøgelse af sagskomplekset. Det bemærkes herved, at afgørelsen af, om man på denne måde burde fravige den sædvanlige procedure for behandlingen af klagesager, i det foreliggende tilfælde beror på et skøn, som jeg efter de regler og den praksis, der gælder for min virksomhed, kun ville kunne kritisere, hvis der forelå særlige omstændigheder.

Jeg vil gøre folketingets retsudvalg bekendt med denne skrivelse.«

11. Kirkeministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 15, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 7 sager inden for kirkeministeriets sagsområde. Én sag angik et generelt spørgsmål, tre sager angik afgørelser, medens tre sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder angik én sag sagsbehandlingstiden. To af sagerne er omtalt nedenfor.

11-1. *Henstillet til kirkeministeriet at overveje, om der måtte være anledning til at søge tilvejebragt udtrykkelige regler for optagelser i folkekirken, der ikke direkte er omfattet af § 6 i kongelig anordning nr. 47 af 22. marts 1897 om regler for udtrædelse af og genoptagelse i folkekirken eventuelt i forbindelse med en almindelig revision af anordningen. (J. nr. 1981-184-72).*

A klagede over

1) at kirkeministeriet fandt, at B kunne genoptages som medlem af folkekirken efter bestemmelsen i § 6 i kgl. anordning nr. 47 af 22. marts 1897 om regler for udtrædelse af og genoptagelse i folkekirken, og

2) at kirkeministeriet ikke i øvrigt fandt grundlag for at anfægte B's optagelse på valglisten i Enghave sogn.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at B i en periode indtil den 23. august 1980 af de kirkelige myndigheder imod sit ønske blev anset for udtrådt af folkekirken i henhold til menighedsrådslovens § 5, stk. 3, nr. 2, hvorefter medlemsforholdet til folkekirken ophører, »når et medlem slutter sig til et trossamfund uden for folkekirken eller på anden måde, såsom ved at lade sig gendøbe, stiller sig uden for denne«.

Det fremgik endvidere, at grunden til medlemsforholdets ophør bl.a. var B's tilknytning til »Frihedskirken, den danske evangelisk-lutherske frimenighed«. B udsendte bl.a. løbende meddelelser om kirken i en telefonavis.

Efter det oplyste blev B den 23. august 1980 genoptaget som medlem af folkekirken i henhold til § 6 i kgl. anordning nr. 47 af 22. marts 1897 om regler for udtrædelse af og genoptagelse i folkekirken. Bestemmelsen har følgende indhold:

»Naar i Folkekirken døbte Personer efter at være udtraadte af Folkekirken ønske ved

Genindtrædelse i denne paa ny at erhverve Adgang til Folkekirken Gode og til at betjenes af dennes Præster med kirkelige Handlinger, kunne de derom henvende sig til Sognepræsten i det Sogn, i hvilket de bo, eller til en anden af Folkekirken Præster, som maatte være villig til at modtage dem. Naar Præsten efter Forhandling med den vedkommende skønner, at Ønsket om Genindtrædelse er grundet i en alvorlig Beslutning om atter at ville høre til Folkekirken, bliver han paa ny at betragte som Medlem af Folkekirken, og Præsten har om Genoptagelsen at optage det fornødne i sin egen Kirkebog og at gøre Meddelelse til Sognepræsten på det Sted, hvor den vedkommende er døbt, for at der ved Tilførslen til Kirkebogen om hans Daab og Udtrædelse af Folkekirken kan tilføjes fornøden Bemærkning om hans Genindtrædelse i denne. Saafremt Genoptagelsen i Folkekirken er foregaaet ved en anden Præst end Sognepræsten paa det Sted, hvor vedkommende bor, vil der tillige være at give Sognepræsten Meddelelse om Genoptagelsen, for at det fornødne herom kan tilføres hans Kirkebog. . . .

Om Genindtrædelser i Folkekirken gøres der af Sognepræsten paa det Sted, hvor vedkommende bor, Anmeldelse til Stedets Kommunalbestyrelse.«

De nærmere omstændigheder ved genoptagelsen forelå ikke oplyst i sagens akter. A oplyste under en telefonsamtale med en af mine medarbejdere, at genoptagelsen skete efter B's henvendelse til en sognepræst i Kolding.

I skrivelse af 2. september 1980 rettede A henvendelse til valgbestyrelsen for Enghave menighedsrådsreds, da han antog, at B ville søge optagelse på valglisten ved det forestående menighedsrådsvalg. Over for valgbestyrelsen gjorde A indsigelse herimod under henvisning til, at det måtte antages, at B fortsat var omfattet af bestemmelserne i menighedsrådslovens § 5, stk. 3, nr. 2, på grund af sin tilknytning til »Frihedskirken«. A fandt ikke, at B's genoptagelse i henhold til § 6 i den kgl. anordning kunne give B adgang til optagelse på valglisten, »idet en sådan genoptagelse ikke kan have selvstændig betydning for (B's) retsstilling i forhold til den overordnede bestemmelse i menighedsrådslovens § 5, stk. 3, 2. pkt.« A fandt, at B over for valgbestyrelsen måtte bevise, at hans engagement i Frihedskirken definitivt var afviklet som forudsætning for, at han kunne optages på valglisten til menighedsrådsvalget den 4. november 1980.

I skrivelse af 15. september 1980 besvarede valgbestyrelsen A's henvendelse. Valgbestyrelsen havde været inde på lignende overvejelser som A, »men har på grund af den rådgivning, man har søgt i sagen, ikke fundet mulighed for at tage klagen til følge«.

A klagede herefter til biskoppen over Københavns stift og senere til kirkeministeriet.

I skrivelse af 25. september 1980 meddelte biskoppen over Københavns stift A bl.a., at spørgsmålet om anerkendelse af B's genindtrædelse i folkekirken på foranledning af valgbestyrelsen i Enghave sogn havde været drøftet med kirkeministeriet, men »trods de med vægt fremførte argumenter har ministeriet ikke ment, at (B's) genindtrædelse i folkekirken kan anfægtes«.

I skrivelse af 20. oktober 1980 meddelte kirkeministeriet A, at ministeriet ikke fandt grundlag for at anfægte den af valgbestyrelsen og biskoppen truffene afgørelse, hvorefter B ikke ville kunne udelades af valglisten for Enghave sogn. Kirkeministeriet henviste til, at B var genindtrådt i folkekirken i medfør af § 6 i anordning af 22. marts 1897. Kirkeministeriet anførte endvidere, at genoptagelse

i folkekirken på den i anordningen beskrevne måde sker fra en bestemt dato, og at genoptagelsen har retsvirkning fra denne dato, også i henseende til opnåelse af valgret og valgbarhed til menighedsrådet.

Efter at A havde bedt kirkeministeriet om at overveje sagen på ny, meddelte ministeriet ham i skrivelse af 10. februar 1981 bl.a., at »en genoptagelse i folkekirken sker efter et skøn, der alene udøves af vedkommende præst, og som ikke kan efterprøves hverken af valgbestyrelsen, ministeriet eller af andre«.

I en skrivelse af 31. marts 1981 i anledning af A's klage til ombudsmanden udtalte kirkeministeriet bl.a., at såfremt den genoptagne person efter en genoptagelse på ny knytter sig til et trossamfund uden for folkekirken, vil situationen være den samme som før genoptagelsen, dvs. den pågældende er på ny udtrådt af folkekirken. I den forbindelse henviste ministeriet til sit cirkulære om udarbejdelse af valglisten til brug for menighedsrådsvalg (nr. 92 af 30. maj 1980), hvor der i afsnittet om »Optagelse på valglisten« bl.a. var anført følgende:

»Med hensyn til spørgsmålet om medlemskab af folkekirken henvises til lovens § 5. Hvor oplysning om medlemskab af folkekirken ikke har kunnet fremskaffes gennem kommunalbestyrelsen, bør valgbestyrelsen kun slette sådanne personer, om hvilke det med sikkerhed vides, at de står uden for folkekirken.«

Under henvisning til denne bestemmelse udtalte ministeriet, at valgbestyrelsen må være i besiddelse af sikre oplysninger, der kan motivere en slettelse, og at de personer, der gør indsigelse over for en valgbestyrelse over egen udeladelse af valglisten eller andres uberettigede optagelse på valglisten, må fremlægge de bevisligheder, som efter valgbestyrelsens skøn er fornødne til bedømmelse af indsigelsen.

I en skrivelse af 9. april 1981 med bemærkninger til kirkeministeriets udtalelse anførte A, at ministeriets standpunkt indbar, at der kunne foretages en udelukkelse i henhold til loven, der samme dag blev gjort virkningsløs ved en genindmeldelse. A fandt, »at spillet med udelukkelser og genoptagelser kan fortsætte ad infinitum«.

| I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Bestemmelsen i menighedsrådslovens § 5 indeholder almindelige regler om stiftelse og ophør af medlemsforholdet til folkekirken. Det er i lovens § 5, stk. 2, bestemt, at nærmere regler for optagelse i og udtrædelse af folkekirken gives ved kgl. anordning.

Der er ikke hidtil fastsat almindelige regler om fremgangsmåden ved optagelse i folkekirken af personer, der står uden for denne. Derimod indeholder bestemmelsen i § 6 i kgl. anordning nr. 47 af 22. marts 1897, indeholdende Regler for Udtrædelse af og Genoptagelse i Folkekirken, nærmere forskrifter om, under hvilke betingelser personer, der er døbt i folkekirken, efter (frivilligt) at være udtrådt af denne kan genindtræde i folkekirken.

Det er kirkeministeriets opfattelse, der ligger til grund for en mangeårig praksis, at den nævnte bestemmelse i anordningens § 6 finder anvendelse ikke alene i forhold til *genindtrædelser*, men også i tilfælde, hvor den pågældende ikke tidligere har været medlem af folkekirken. Jeg henviser herved nærmere til August Roesen: Dansk Kirkeret (3. udgave 1976), s. 236 f.

Kirkeministeriet har telefonisk over for en af mine medarbejdere oplyst, at man ikke tidligere har taget stilling til, hvad der gælder i en situation som den foreliggende, hvor den, der ønsker at genindtræde som medlem af folkekirken, tidligere har fået sit medlemsforhold bragt til ophør efter bestemmelsen i menighedsrådslovens § 5, stk. 3, nr. 2. Jeg finder imidlertid ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at kritisere, at kirkeministeriet på baggrund af den ovenfor anførte praksis har indtaget det standpunkt, at bestemmelsen i anordningens § 6 må kunne anvendes (analogt) også i sådanne tilfælde. Jeg skal dog samtidig bemærke, at den endelige afgørelse med hensyn til bestemmelsens rækkevidde tilkommer domstolene.

Jeg finder herefter heller ikke grundlag for at kritisere, at kirkeministeriet, således som sagen har foreligget oplyst for ministeriet, ikke har omgjort valgbestyrelsens og biskoppens afgørelser vedrørende (B's) optagelse på valglisten. Som kirkeministeriet har meddelt Dem, sker optagelse som medlem af folkekirken med alle de til et medlemskab knyttede rettigheder og plig-

ter, også i henseende til opnåelse af valget og valgbarhed til menighedsrådsvalg. Dette indebærer, at (B) har været berettiget til at blive optaget på valglisten til det pågældende menighedsrådsvalg, medmindre der på optagelsestidspunktet forelå omstændigheder, der godtgjorde, at hans medlemsforhold (på ny) var ophørt.

Det tilføjes i den forbindelse, at kirkeministeriets opfattelse, hvorefter valgbestyrelserne kun bør slette sådanne personer, om hvilke det med *sikkerhed* vides, at de står uden for folkekirken, jfr. således ministeriets ovenfor nævnte cirkulære nr. 92 af 30. maj 1980, ikke kan give mig anledning til bemærkninger.«

I en samtidig skrivelse til kirkeministeriet anførte jeg følgende:

«Bestemmelsen i § 6 i kgl. anordning nr. 47 af 22. marts 1897, indeholdende Regler for Udtrædelse af og Genoptagelse i Folkekirken, vedrører efter sit indhold og set i sammenhæng med anordningens øvrige bestemmelser, herunder navnlig præambelen til anordningen, alene den situation, at en person, der efter eget ønske er udtrådt af folkekirken, ønsker at genindtræde som medlem af denne. Bestemmelsen indeholder derimod ingen udtrykkelig stillingtagen til fremgangsmåden i forbindelse med optagelse af personer, der ikke tidligere har været medlem af folkekirken, eller af personer, hvis medlemsforhold tidligere er ophørt i henhold til bestemmelsen i menighedsrådslovens § 5, stk. 3, nr. 2. I kirkeministeriets mangeårige praksis er den nævnte bestemmelse i anordningen imidlertid blevet anset for anvendelig (analogt) også i tilfælde af den førstnævnte karakter, og ministeriet har i den foreliggende sag lagt til grund, at bestemmelsen ligeledes gælder i tilfælde af den sidstnævnte art.

Som anført i min skrivelse til (A) har jeg ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at kritisere ministeriets opfattelse med hensyn til anvendelsen af den nævnte bestemmelse i anordningen. Jeg finder imidlertid at måtte være enig med (A) i, at reglerne om genindtræden i folkekirken i anordningens § 6 i hvert fald i et vist omfang – hvilket bl.a. den konkrete sag illustrerer – synes at være mindre vel anvendelige i

andre tilfælde end dem, bestemmelsen direkte vedrører. Jeg finder på denne baggrund at burde henstille til kirkeministeriets overvejelse, om der måtte være anledning til at søge tilvejebragt udtrykkelige regler for optagelser i folkekirken, der ikke direkte er omfattet af den nævnte bestemmelse i anordningen, eventuelt i forbindelse med en almindelig revision af denne.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der videre sker vedrørende dette spørgsmål.«

udsat i menighedsrådslovens § 5, stk. 2 – indeholder regler om optagelse i folkekirken af personer, der ikke tidligere har været medlem af folkekirken. I hidtidig praksis havde der dog ikke efter ministeriets mening vist sig noget påtrængende behov for en revision af anordningen, idet den analoge anvendelse af bestemmelsen i § 6 syntes at have virket tilfredsstillende.

Ministeriet havde taget min henstilling til efterretning og ville ved given lejlighed tage anordningen op til revision.

I skrivelse af 15. oktober 1981 meddelte kirkeministeriet mig, at ministeriet var opmærksom på, at anordningen ikke – som for-

I skrivelse af 29. oktober 1981 meddelte jeg kirkeministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

11-2. *Ikke fundet, at kirkeministerens indstilling om udnævnelse af en ny provst var usagligt begrundet. (J. nr. 1981-223-70).*

Folketingsmedlem A anmodede ombudsmanden om at undersøge, om udnævnelsen af sognepræst B til provst for X provsti »har været objektiv og partipolitisk neutral, og med hvilken begrundelse ministeren har desavoueret biskop (C)«. A henviste herved til, at B var tidligere socialdemokratisk folketingsmedlem, nuværende medlem af kommunalbestyrelsen i Y kommune og partifælle til kirkeministeren, og at han efter det oplyste ikke var indstillet af biskoppen.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at stillingen som provst for X provsti i november 1980 blev opløst ledig internt (det vil sige for præsterne i X provsti).

Inden ansøgningsfristen udløb, indkom der 6 ansøgninger til den ledige stilling. Blandt ansøgerne var sognepræst B.

Ansøgningerne blev indsendt til kirkeministeriet gennem den konstituerede provst og biskoppen for Helsingør stift, der hver for sig knyttede kortfattede bemærkninger til ansøgningerne. Bemærkningerne måtte forstås således, at den konstituerede provst og biskoppen begge fandt, at B var kvalificeret til stillingen, men at andre blandt ansøgerne burde foretrækkes.

Efter ansøgningsfristens udløb sendte kirkeministeriet ansøgningerne til biskoppen over Helsingør stift til udtalelse. Under hen-

visning hertil udtalte biskoppen i en skrivelse til kirkeministeriet, at han af nærmere angivne grunde ville lægge vægt på, at en bestemt af ansøgerne (ikke B) blev udnævnt i stillingen. Biskoppen afgav ikke udtalelse om de øvrige ansøgere.

Besættelsen af stillingen blev drøftet på et møde mellem den tidligere kirkeminister og biskoppen. Den nuværende kirkeminister havde efter sin tiltræden den 20. januar 1981 ligeledes en drøftelse med biskoppen om stillingsbesættelsen.

Ved kgl. resolution af 12. februar 1981 blev B udnævnt i stillingen i overensstemmelse med en indstilling herom fra kirkeministeren.

I folketingets spørgetid den 25. februar 1981 besvarede kirkeministeren følgende spørgsmål fra folketingsmedlem Burgdorf (Folketingstidende 1980/81, sp. 7218-19):

»Med hvilken begrundelse har ministeren valgt en anden kandidat som provst i (X) provsti end den af biskoppen over Helsingør stift indstillede?«

I sit svar udtalte kirkeministeren følgende:

»Min begrundelse for den i spørgsmålet omtalte udnævnelse er, at jeg blandt ansøgningerne indstillede den person til udnævnelse, som jeg fandt bedst egnet til at beklæde stillingen, og der er mig bekendt ingen, der i

forbindelse med udnævnelsen har sat spørgsmålstegn ved den pågældendes kvalifikationer hverken som teolog eller administrator, tværtimod.

Generelt om proceduren for udnævnelsen af provster skal jeg oplyse, at der ved kirkeministeriets cirkulære af 7. september 1979 blev indført regler om internt opslag af provstestillinger i folkekirken. Efter reglerne heri indsendes ansøgningerne til kirkeministeriet, der efter ansøgningsfristens udløb fremsender disse til vedkommende biskop med anmodning om en udtalelse med hensyn til de efter biskoppens opfattelse bedst egnede ansøgere til stillingen.

Da der som bekendt sidste år i to tilfælde opstod den situation, at ministeren ikke var enig med vedkommende biskops indstilling, blev der på et møde i januar måned 1981 imellem biskopperne og min forgænger truffet aftale om, at der fremtidig i tilfælde af uenighed om indstillingen skulle afholdes et møde mellem ministeren og biskoppen, hvor man drøftede problemerne, forinden ministerens indstilling om udnævnelse blev foretaget.

I den her omhandlede sag var hverken min forgænger eller jeg enige med biskoppen i dennes indstilling, hvorfor sagen først på et møde i januar måned 1981 blev forhandlet mellem biskoppen og den daværende kirkeminister og derefter i begyndelsen af denne måned endnu en gang mellem biskoppen og mig. Den aftalte procedure er således fulgt.

Man kunne godt sige, at hvis man i en sådan situation mener, det er biskoppens opfattelse, der skal prioriteres højest, ville ministerens stilling måske alene kunne sammenlignes med et ekspeditionskontor for biskopperne. Jeg mener ikke, det svarer til de regler, der er gældende, og jeg tror heller ikke, biskopperne er interesserede i, at den skulle følges på en sådan måde. Jeg har for nærværende ikke noget ønske om at ændre de eksisterende regler.«

Da jeg ikke anså det for muligt alene på grundlag af sagens akter og de udtalelser, der var afgivet af biskoppen og kirkeministeriet i anledning af A's klage, at foretage en selvstændig vurdering heraf, anmodede jeg kirkeministeren om en drøftelse af sagen. Denne drøftelse fandt sted den 29. oktober 1981.

Under drøftelsen oplyste kirkeministeren bl.a., at der efter praksis ved indstilling om

udnævnelse i stillinger som provst ud over ansøgenes kvalifikationer som teolog og administrator normalt lægges vægt på ansøgerens alder, anciennitet (fra kandidattidspunktet) og den tid, ansøgerne har gjort tjeneste i provstiet.

Kirkeministeren redegjorde endvidere for grundelsen for, at B var blevet foretrukket frem for de øvrige ansøgere.

I en skrivelse til folketingsmedlem A udtalte jeg følgende:

»Jeg skal først bemærke, at der hverken i henhold til tjenestemandsløven eller lovgivningen i øvrigt er fastsat retningslinjer for, hvilke kvalifikationer der skal lægges vægt på ved besættelsen af provstestillinger. Kirkeministeriets cirkulære af 7. september 1979 og cirkulærskrivelsen af samme dato, der er omtalt i kirkeministerens besvarelse af det ovenfor nævnte spørgsmål i folketinget, indeholder således alene regler om stillingsopslaget og proceduren i forbindelse med besættelsen af ledige provstestillinger.

Der må på denne baggrund tilkomme kirkeministeren som udnævnelsesmyndighed en ret betydelig frihed til at fastlægge de kriterier, der skal anses for afgørende ved sådanne stillingsbesættelser, idet dog naturligvis alene saglige kriterier kan komme i betragtning.

I så henseende må jeg lægge til grund, at der ved besættelsen af provstestillinger ikke alene lægges vægt på ansøgenes teologiske og administrative kvalifikationer, men også på deres alder og anciennitet regnet i forhold til både kandidattidspunktet og embedstid i provstiet. Disse almindelige kriterier for stillingsbesættelser kan ikke give mig anledning til bemærkninger. Jeg henviser i den forbindelse til, at provsten er den stedlige underøvrighed i gejstlige anliggender, at han er administrativ melleminstans mellem biskoppen og provstiets præster og menighedsråd, og at han i et vist omfang fører tilsyn med bl.a. provstiets præster. Jeg bemærker endvidere, at provstestillinger besættes efter internt opslag, og at alene præster i provstiet (samt ansøgere til den stilling som præst, hvortil en ledig provstestilling har været knyttet) vil kunne tages i betragtning ved provste-

stillingens besættelse, jfr. således § 5, stk. 3, i det ovenfor nævnte cirkulære.

Efter min gennemgang af sagen samt på baggrund af drøftelsen med kirkeministeren den 29. oktober 1981 finder jeg ikke at have grundlag for at antage, at udnævnelsen af (B) til provst for (X) provsti skulle være usagligt begrundet, eller at der i øvrigt foreligger omstændigheder, som kan give mig grundlag for kritik af afgørelsen. Jeg bemærker herved, at vurderingen af, hvilke ansøgere der må anses for bedst

kvalificeret, som nævnt beror på en afvejning af en række forskellige forhold, at kirkeministeren ikke er bundet af den vurdering heraf, som er kommet til udtryk i biskoppens udtalelse, og at såvel reglerne i kirkeministeriets cirkulære af 7. september 1979 og cirkulærskrivelsen af samme dato som den med biskopperne i januar måned 1981 aftalte procedure har været fulgt.

Jeg finder herefter ikke at kunne foretage videre i anledning af Deres klage.«

12. Landbrugsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 12 sager inden for landbrugsministeriets sagsområde. Én sag angik et generelt spørgsmål, 8 sager angik afgørelser, medens 3 sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, heraf angik én sag sagsbehandlingstiden. Tre af sagerne er omtalt nedenfor.

12-1. *Fundet det i strid med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om speciel inhabilitet, at landbrugsministeriets repræsentant i et bedømmelsesudvalg medvirker ved behandlingen i landbrugsministeriet af klager over afgørelser, der i 1. instans har været forelagt udvalget, og i hvis behandling af sagen den pågældende har deltaget. (J. nr. 1981-621-57).*

A klagede over, at landbrugsministeren havde meddelt ham, at ministeren ikke fandt anledning til at foretage yderligere med hensyn til et inhabilitetsspørgsmål, som A havde rejst. Baggrunden for klagen var nærmere følgende:

Ifølge § 8, stk. 1, i loven om udlån til yngre landmænd (senest lovebekendtgørelse nr. 96 af 26. februar 1981 om udlån til yngre jordbrugere) kan landbrugsministeren bemyndige statens jordlovsudvalg (eller Kongeriget Danmarks Hypotekbank og Finansforvaltning) til at træffe afgørelser efter loven.

Jordlovsudvalgets afgørelser kan ifølge lovens § 8, stk. 2, påklages til landbrugsministeren.

I henhold til den nævnte bemyndigelse er det i § 1, stk. 1, i landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 250 af 13. maj 1976 om udlån til yngre jordbrugere bestemt, at statens jordlovsudvalg træffer afgørelser om ydelse af lån og tilskud efter loven om udlån til yngre landmænd og bekendtgørelsen samt afgørelser efter lovens § 6, stk. 2 (om overførelse af lån til ny ejendom).

Ifølge bekendtgørelsens § 6 nedsætter landbrugsministeren til bistand for statens jordlovsudvalg ved bedømmelsen af oplysninger om uddannelse og erhvervsforhold samt ved afgørelser om dispensation efter nærmere angivne bestemmelser i loven et udvalg bestående af repræsentanter for landbrugsministeriet, undervisningsministeriet,

De samvirkende danske Landboforeninger, Danske Husmandsforeninger, Dansk Erhvervsgartnerforening og Brancheudvalget for Frugt, Bær og Grøntsager.

I skrivelse af 20. juni 1980 til landbrugsministeren henlede A, der var medlem af bedømmelsesudvalget som repræsentant for Danske Husmandsforeninger, ministerens opmærksomhed på, at landbrugsministeriets repræsentant i bedømmelsesudvalget deltager i behandlingen af de klagesager vedrørende jordlovsudvalgets afgørelser i henhold til den nævnte lov, der indgives til landbrugsministeriet, uanset at han tidligere har medvirket ved bedømmelsesudvalgets behandling af sagen. A fandt denne dobbeltstilling forkert og anmodede ministeren om at tage initiativ til at bringe forholdet til ophør.

I skrivelse af 23. juli 1980 meddelte landbrugsministeren A, at det omhandlede bedømmelsesudvalg har til opgave at rådgive statens jordlovsudvalgs administrationskontor først og fremmest for så vidt angår dispensationssager efter loven om udlån til yngre jordbrugere. Landbrugsministeren oplyste videre, at de klager over jordlovsudvalgets afgørelser i sådanne sager, som er stilet til ham, normalt afgøres af ministeren personligt, mens andre klagesager normalt afgøres på embedsmandsplan, medmindre der foreligger ganske særlige principielle problemer. Ministeren anførte herved, at afgørelsen skete på hans vegne og under ansvar over for

ham. Landbrugsministeren anførte videre, at der ingen rimelig grund var til at antage, at afgørelserne i klagesagerne skulle blive påvirket af uvedkommende hensyn, fordi ministeriets repræsentant i bedømmelsesudvalget medvirker som sagsbehandler. Ministeren pegede på, at erfaringen havde vist, at landbrugsministeriets repræsentation i bedømmelsesudvalget, der blev etableret i forbindelse med udvalgets rekonstruktion i 1976, havde muliggjort en grundigere og mere fyldestgørende behandling af klagesagerne. Dette resultat ville efter ministerens opfattelse vanskeligt kunne opnås i det ønskelige omfang, hvis ministeriets repræsentant i bedømmelsesudvalget ikke måtte have med klagesagerne at gøre. Landbrugsministeren anførte, at han herefter ikke fandt anledning til at foretage yderligere med hensyn til det nævnte spørgsmål.

I klagen til ombudsmanden fastholdt A, at der efter hans opfattelse ikke sker en rimelig klagebehandling, når den pågældende sagsbehandler i departementet tidligere i sagsforløbet »har haft indflydelse på afgørelsen af de enkelte sager«. A anmodede ombudsmanden om at foranledige, at der sker en ændring af denne dobbeltstilling.

I en udtalelse af 8. juli 1981 til mig bemærkede statens jordlovsudvalg, at man fra jordlovsudvalgets side fandt det hensigtsmæssigt, at departementet, som det havde været tilfældet fra 1976, er repræsenteret i det omhandlede bedømmelsesudvalg. Sagen gav i øvrigt ikke jordlovsudvalget anledning til bemærkninger.

I en udtalelse af 30. september 1981 til mig oplyste landbrugsministeriet, at de afgørelser, som statens jordlovsudvalg er bemyndiget til at træffe ifølge loven, i praksis træffes af jordlovsudvalgets administrationskontor. Landbrugsministeriet oplyste videre, at administrationskontoret hører bedømmelsesudvalget, der alene har en rådgivende funktion, i et flertal af dispensationssagerne m.v., men at administrationskontoret dog afgør en væsentlig del af sagerne uden indstilling fra bedømmelsesudvalget. Ministeriet redegjorde herefter nærmere for omfanget af støtteansøgninger og disses behandling. Landbrugsministeriet anførte, at ministeriet under hensyn til, at bedømmelsesudvalget alene har en rådgivende funktion, ikke finder det stridende mod almindelige forvaltningsretlige prin-

cipper, at ministeriets repræsentant i udvalget deltager i behandlingen af klager til landbrugsministeriet over statens jordlovsudvalgs afgørelser, selv om bedømmelsesudvalget har afgivet indstilling i den pågældende sag. Landbrugsministeriet anførte videre, at ministeriet herved fandt anledning til at pege på, at en rådgivning af tilsvarende art som den her omhandlede ikke sjældent finder sted gennem den personlige kontakt mellem de respektive sagsbehandlere på alle niveauer i de administrative klageinstanser og hos de myndigheder, der er undergivet en sådan klageinstans. Ministeriet fandt, at det formentlig hverken er muligt eller ønskeligt at undgå dette forhold. Landbrugsministeriet oplyste endvidere, at ministeriet har nedsat 3 andre rådgivende udvalg, hvor ministeriet og de berørte organisationer er repræsenteret, til at bistå ved administrationen af støtteordninger under landbrugsministeriets ressort. Disse støtteordninger administreres af henholdsvis Kongeriget Danmarks Hypotekbank og Finansforvaltning og statens jordlovsudvalg alle med rekurs til landbrugsministeriet. Landbrugsministeriet fandt, at ministeriet efter det anførte fremdeles måtte være af den opfattelse, at klagen savner grundlag.

Statens jordlovsudvalg (administrationskontoret) har vedrørende behandlingen af sager om ydelse af lån og tilskud m.v. i henhold til loven om tilskud til yngre jordbrugere på et møde den 16. marts 1982 bl.a. oplyst,

at sager af den foreliggende art ikke behandles af jordlovsudvalget eller dets forretningsudvalg, men alene af administrationskontoret,

at bedømmelsesudvalget oprindeligt hovedsagelig alene afgav indstilling i sager vedrørende uddannelsesspørgsmål, men at udvalget nu får forelagt alle typer af sager efter loven,

at p.t. ca. 30 pct. af sagerne behandles i bedømmelsesudvalget,

at administrationskontoret som grundlag for behandlingen af sagerne i bedømmelsesudvalget udarbejder en indstilling til udvalget,

og at den afgørelse, der træffes af administrationskontoret, hidtil har været i overensstemmelse med bedømmelsesudvalgets indstilling, idet det tilstræbes, at der i bedømmelsesudvalget opnås enighed om eller dog

flertal for en løsning, som administrationskontoret kan gå ind for.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Den foreliggende sag vedrører som nævnt det forhold, at landbrugsministeriets repræsentant i det omhandlede bedømmelsesudvalg, der ifølge bekendtgørelsen alene har en rådgivende funktion i forhold til statens jordlovsudvalg, i landbrugsministeriets departement deltager i behandlingen af klager over afgørelser, der er truffet af statens jordlovsudvalg, uanset, at den pågældende sagsbehandler tidligere har medvirket ved sagens behandling i bedømmelsesudvalget.

Jeg forstår landbrugsministeriets opfattelse således, at landbrugsministeriet finder det afgørende for bedømmelsen af habilitetsspørgsmålet, at bedømmelsesudvalget ifølge bekendtgørelsen ikke er tillagt nogen selvstændig afgørelseskompetence, men alene har en rådgivende funktion.

Efter min opfattelse kan dette forhold ikke tillægges afgørende betydning. Uanset at bedømmelsesudvalget ikke formelt er tillagt nogen afgørelseskompetence, må jeg på baggrund af de foreliggende oplysninger om behandlingen af de pågældende sager i statens jordlovsudvalgs administrationskontor og bedømmelsesudvalget lægge til grund, at afgørelsen af de sager, der forelægges bedømmelsesudvalget, efter den praksis, der hidtil er blevet fulgt, reelt må anses for truffet ved behandlingen i bedømmelsesudvalget.

Ombudsmanden har i flere tidligere sager givet udtryk for den opfattelse, som jeg kan tilslutte mig, at det er i strid med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om habilitet, at den, der har deltaget i en underordnet myndigheds afgørelse, deltager i klageinstansens behandling af samme sag.

Jeg henviser i den forbindelse til følgende sager i ombudsmandens beretninger: 1956, s. 196, jfr. 1958, s. 31, 1957, s. 63, jfr. 1958, s. 33, 1957, s. 90, jfr. 1969, s. 13, 1958, s. 178, jfr. 1969, s. 86, og 1964, s. 116. Jeg henleder opmærksomheden på bestemmelserne i § 3, nr. 4, og § 5 i justitsministeriets udkast af 23. maj 1979 til en forvaltningslov samt på ministeriets bemærkninger til bestemmelserne, hvoraf det fremgår, at disse svarer til, hvad der allerede antages at være gældende ret (henholdsvis s. 19 og s. 21).

Efter min opfattelse må den sagsbehandling, der foregår i bedømmelsesudvalget reelt sidestilles med en egentlig afgørelse af den pågældende sag i 1. instans. Jeg må derfor finde, at det er i strid med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om speciel inhabilitet, at landbrugsministeriets repræsentant i bedømmelsesudvalget medvirker ved behandlingen af klager over afgørelser efter tilskudsloven, såfremt den pågældende har deltaget i sagens behandling i bedømmelsesudvalget.

Jeg har gjort landbrugsministeriet bekendt med min opfattelse, og jeg har samtidig henstillet til landbrugsministeriet, at ministeriets repræsentant i bedømmelsesudvalget fremtidig afstår fra at deltage i departementets behandling af klagesager, hvori den pågældende har medvirket ved sagens behandling i bedømmelsesudvalget.

Jeg har samtidig meddelt landbrugsministeriet, at jeg går ud fra, at der træffes foranstaltninger i overensstemmelse med de synspunkter, der ligger til grund for min henstilling, til at undgå eventuelle tilsvarende inhabilitetstilfælde for så vidt angår (konkrete) sager, der har været behandlet i de 3 øvrige rådgivende udvalg, som ministeriet har henvist til i udtalelsen til mig.

...«

12-2. *Udtalt, at landbrugsministeriet ikke havde været berettiget til at afslå en ansøgning om at blive udpeget som særlig sagkyndig konsulent.*

Henstillet til landbrugsministeriet at genoptage behandlingen af sagen om beskikkelse af en særlig sagkyndig konsulent og træffe afgørelse i sagen i overensstemmelse med nærmere angivne synspunkter.

Endvidere udtalt, at der næppe forelå det fornødne reilige grundlag for at betinge en udpegnings sagkyndig af et ansættelsesforhold til en landboorganisation og derfor heller ikke for, at en godkendelse havde kunnet tilbagekaldes med den begrundelse, at ansættelsesforholdet var ophørt. (J. nr. 1980-646-53).

A klagede over, at landbrugsministeriet havde meddelt ham, at ministeriet ikke kunne imødekomme en ansøgning fra ham om at blive udpeget som særlig sagkyndig, jfr. § 2, stk. 2, i bekendtgørelse nr. 13 af 10. januar 1979 om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter.

Bekendtgørelse nr. 13 af 10. januar 1979 om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter, der er udstedt med hjemmel i lov nr. 222 af 26. april 1973 om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter, afløste bekendtgørelse nr. 623 af 3. december 1973.

Såvel den tidligere som den nugældende bekendtgørelse indeholdt/indeholder i § 2, stk. 2 og 3, følgende bestemmelser:

§ 2. stk. 2: »Landbrugsministeren udpeger et antal særlige sagkyndige til at bistå ansøgere med den rette udfærdigelse og fremsendelse af ansøgning, udviklingsplan, anmeldelse af den færdige investering, jfr. § 5, og indberetning om udviklingsplanens afslutning, jfr. § 6.«

§ 2. stk. 3: »Ansøgninger, der ikke udfærdiges med bistand af sagkyndige, kan ikke forventes at komme i betragtning.«

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A indtil januar 1976 var ansat som konsulent i X kredsforeninger (under husmandsforeningerne), hvor A var beskæftiget med regnskabsarbejde og økonomisk rådgivning. Under A's ansættelse der udpegede landbrugsministeriet A i skrivelse af 18. december 1973 – efter indstilling fra De samvirkende Landboforeninger og Danske Husmandsforeninger – til særlig sagkyndig i henhold til den ovennævnte bestemmelse i bekendtgørelsen fra 1973.

Efter indstilling fra Danske Husmandsforeninger tilbagekaldte landbrugsministeriet i

skrivelse af 22. maj 1978 til A hans godkendelse som særlig sagkyndig; ministeriet udpegede samtidig den (anden) konsulent, som husmandsforeningerne havde indstillet, som særlig sagkyndig i stedet for A. Baggrunden herfor var, at A med udgangen af december 1977 var fratruddet sin stilling ved de nævnte kredsforeninger.

Med virkning fra den 2. januar 1979 blev A ansat som konsulent ved revisionsfirmaet, B, der tilbyder landmænd bistand i såvel skattemæssige som driftsmæssige spørgsmål. Selskabet er oprettet af A.

I skrivelse af 9. januar 1979 til landbrugsministeriet søgte A om på ny at blive udpeget som særlig sagkyndig af ministeriet. A henviste til, at han tidligere havde været udpeget som særlig sagkyndig, og at han kun havde været væk fra det pågældende arbejdsområde i en relativ kort periode. A mente ikke, at hans faglige kvalifikationer skulle være blevet ringere.

I den anledning indhentede landbrugsministeriet en udtalelse af 24. januar 1979 fra Danske Husmandsforeninger. Husmandsforeningerne oplyste, at foreningerne lagde stærk vægt på, at de særlige sagkyndige blev udpeget efter indstilling fra landbo- og husmandsforeningerne. Efter husmandsforeningernes opfattelse var det fornødne antal særlige sagkyndige til rådighed for landmænd med moderniseringsansøgninger i det pågældende område. Husmandsforeningerne kunne på denne baggrund ikke indstille, at A blev udpeget som særlig sagkyndig.

Landbrugsministeriet anmodede herefter i skrivelse af 9. februar 1979 statens jordlovsudvalg om en udtalelse, herunder også om der efter udvalgets opfattelse burde ske ændring i den hidtidige praksis vedrørende god-

kendelse af sagkyndige, hvorefter der kun var godkendt sagkyndige, der var indstillet af landbo- og husmandsforeningerne.

I skrivelse af 13. marts 1979 til landbrugsministeriet anførte statens jordlovsudvalg,

at det syntes at have været en forudsætning ved moderniseringslovens vedtagelse, at der kun udpeges konsulenter, der er tilknyttet landbo- og husmandsforeninger m.v. Udvalget henviste til landbrugsministeriets besvarelse af spørgsmål nr. 12 fra landbrugs- og fiskeriudvalget (jfr. nærmere nedenfor),

at det ville være vanskeligt for landbrugsministeriet at foretage en bedømmelse af, om en konsulent, der ansøger om at blive udpeget som særlig sagkyndig, er i besiddelse af de fornødne faglige kvalifikationer, uden at der indhentes en udtalelse fra organisationerne,

at Danske Husmandsforeninger i skrivelser af 24. januar 1979 lagde stor vægt på, at de sagkyndige udpeges efter indstilling fra organisationerne, og at det af hensyn til bevarelsen af et godt samarbejde med organisationerne efter jordlovsudvalgets opfattelse er af betydning at bibeholde den pågældende praksis,

at jordlovsudvalget – i tilfælde, hvor en særlig sagkyndig havde udvist forhold, der havde givet udvalget anledning til at påtale det pågældende forhold – havde rettet henvendelse til hovedorganisationerne, som herfter havde kontakten den sagkyndige,

at jordlovsudvalget havde konstateret, at en relativt stor del af de regnskaber, som ikke opfyldte de krav, der var fastsat i bekendtgørelsens § 11, havde været ført af konsulenter, der ikke var tilknyttet landbo- eller husmandsforeningerne, og

at jordlovsudvalget ikke havde haft noget at indvende imod den måde, hvorpå A havde virket som særlig sagkyndig indtil maj 1978.

I skrivelse af 6. juni 1979 meddelte landbrugsministeriet A, at det var ministeriets opfattelse, at de særlige sagkyndige burde udpeges blandt konsulenter, der indstilledes af landbrugsorganisationerne, og at der ikke var behov for et større antal sagkyndige end de på daværende tidspunkt godkendte. Landbrugsministeriet kunne derfor ikke imødekomme A's ansøgning.

I klagen til ombudsmanden gjorde A gældende, at landbrugsorganisationerne har en direkte interesse i, at de sagkyndige konsu-

lenter alle er ansat af landbrugsorganisationerne, idet organisationerne herved opretholder et monopol på den pågældende del af det driftsøkonomiske område. A anførte, at et privat revisionsfirma derved kom ud for et skævt konkurrenceforhold, idet kommende klienter oftest vil være de samme, der står som ansøgere til moderniseringsstøtte. Dette bevirker, at disse uvilkårligt vil henvende sig til organisationerne også i andre sager f.eks. vedrørende regnskabsarbejde, som netop var A's selskabs grundlæggende indtægtskilde. A henviste endvidere til, at organisationerne ved indstilling af sagkyndige konsulenter ikke havde taget hensyn til disses sagkyndighed på området, og at der for tiden var mangel på konsulenter, der kunne påtage sig driftsøkonomisk vejledningsarbejde.

I udtalelser af 15. og 16. september 1980 redegjorde henholdsvis De samvirkende danske Landboforeninger og Danske Husmandsforeninger for organisationernes opfattelse. Organisationerne fandt således den foreliggende praksis sagligt særdeles velbegrunnet og fandt, at denne burde fortsætte uændret. Organisationerne fremhævede særligt fordelene ved de sagkyndiges tilknytning til konsulenttjenesten.

I en udtalelse af 24. september 1980 anførte statens jordlovsudvalg bl.a. følgende:

» . . .

Statens jordlovsudvalg vil ikke afvise, at den omstændighed, at de sagkyndige konsulenter udpeges blandt de medarbejdere, der er ansat af organisationerne, kan medføre, at det i et vist omfang bliver vanskeligere for et privat landøkonomisk rådgivningsfirma at skaffe sig klienter.

På den anden side er der næppe tvivl om, at (A) har startet sit firma på grundlag af klienter, han har haft som konsulent for (X) kredsföreninger.

Statens jordlovsudvalg mener ikke at kunne tage stilling til kvalifikationsspørgsmålet, men man må gå ud fra, at den nuværende sagkyndige konsulent i det pågældende område er i besiddelse af de fornødne kvalifikationer til at virke som sagkyndig konsulent i moderniseringssager.

Det er efter jordlovsudvalgets opfattelse ikke rigtigt, når klageren hævder, at der er mangel på konsulenter, der kan påtage sig hvervet som sagkyndig konsulent i moderniseringssager, idet der allerede er udpeget fle-

re sagkyndige, end det er nødvendigt for at bistå ansøgere om moderniseringsstøtte.«

I en udtalelse af 23. oktober 1980 anførte landbrugsministeriet bl. a. følgende:

» . . .

Der er indtil nu kun godkendt konsulenter indstillet af jordbrugets organisationer. Der har været enkelte ansøgninger fra andre om godkendelse. Disse ansøgninger er ikke blevet imødekommet. Det anføres i godkendelsesskrivelsen, at bistanden forudsættes ydet til ansøgere, der er bosat inden for det pågældende konsulentområde, og bistanden skal ydes, uanset om ansøgerne er medlemmer af de landøkonomiske foreninger eller ej. Landbrugsministeriet har godkendt alle senere indstillinger fra organisationerne om godkendelse af nye konsulenter i forbindelse med fratræden. Der er senere tillige udpeget konsulenter efter indstilling af Erhvervsrådet for gartneri og frugtavl. Der er p.t. 165 godkendte konsulenter.

Landbrugsministeriet finder, at systemet med udpegnings af de sagkyndige konsulenter efter indstilling fra jordbrugets organisationer indebærer betydelige administrative fordele frem for et system, hvor konsulenterne skulle udpeges efter en egentlig ansøgnings- og udvælgelsesprocedure. For det første ville en ansøgnings- og udvælgelsesprocedure indebære, at der i landbrugsministeriet skulle foretages en egentlig vurdering af ansøgernes kvalifikationer og baggrund m.v.

De indstillinger, der kommer fra landbrugets organisationer, forudsætter, at de lokale organisationer har indstillet de pågældende, hvilket efter landbrugsministeriets opfattelse giver en betryggende sikkerhed for, at de indstillede konsulenter er kvalificerede til at bistå ansøgere om støtte i henhold til moderniseringsloven. Siden moderniseringslovens ikrafttræden har statens jordlovsudvalg behandlet ca. 15.000 moderniseringsager, og det er landbrugsministeriets opfattelse, at ordningen med, at de sagkyndige konsulenter bistår ansøgere og støttemodtagere i henhold til loven, har fungeret tilfredsstillende.

For det andet er de sagkyndige konsulenter, der er ansat i jordbrugets lokale organisationer, tilknyttet organisationernes informationstjeneste. Organisationerne varetager således en række informations- og koordinationsfunktioner i relation til de sagkyndige konsulenter. For landbrugsministeriet er der

selvsagt administrative fordele forbundet med, at eventuelle problemer kanaliseres via jordbrugets hovedorganisationer, ligesom nødvendige informationer kan udsendes via jordbrugets organisationer, eventuelt efter forudgående forhandlinger. Alternativet ville være, at der i landbrugsministeriet skulle opbygges et administrativt apparat til at varetage disse funktioner. Som nævnt har de sagkyndige konsulenter pligt til at yde bistand til alle landmænd inden for det pågældende konsulentområde, uanset om landmanden er medlem af den pågældende landøkonomiske forening. På denne baggrund, og da det fremgår af lovens forarbejder, at man ikke ønskede at opbygge et egentligt administrativt apparat til at varetage funktioner i forbindelse med udvælgelse af konsulenter m.v., og da landbrugsministeriet finder, at denne ordning fungerer tilfredsstillende, finder landbrugsministeriet ikke, at der er grundlag for at ændre den hidtidige praksis omkring udnævnelse af sagkyndige konsulenter i henhold til moderniseringsloven.

Med hensyn til det af klageren anførte om, at der for tiden er en mangel på konsulenter til at varetage de her omhandlede arbejdsopgaver, henvises til det af organisationerne og statens jordlovsudvalg oplyste om, at dette ikke er tilfældet.

. . . «

Landbrugsministeriet henviste i øvrigt til et notat af 8. maj 1973, der blev udarbejdet i forbindelse med moderniseringsbekendtgørelsen, jfr. nærmere nedenfor.

I en skrivelse af 7. november 1980 fastholdt A, at der var mangel på agronomer med driftsøkonomisk uddannelse.

Efter en foreløbig gennemgang af sagen anmodede ombudsmanden i skrivelse af 3. februar 1981 landbrugsministeriet om en supplerende udtalelse. Ombudsmanden anførte bl.a. følgende:

» . . .

I udtalelsen af 23. oktober 1980 til mig har landbrugsministeriet udførligt redegjort for den praksis, der følges af ministeriet med hensyn til udpegnings af særlige sagkyndige i henhold til moderniseringsbekendtgørelsen, samt for de hensyn, der efter ministeriets opfattelse har nødvendiggjort denne praksis. Jeg har forstået mini-

steriets udtalelse sammenholdt med det, der i øvrigt foreligger oplyst i sagen, således, at landbrugsministeriet udelukkende finder at burde udpege særlige sagkyndige, som landbrugsorganisationerne har indstillet, at ministeriet ikke foretager nogen selvstændig vurdering af den eller de indstillede kvalifikationer, og at ministeriet er bekendt med, at organisationerne alene vil indstille personer, der er ansat (som konsulenter) i organisationerne.

Jeg har endvidere forstået, at (A), der efter ministeriets (og statens jordlovsudvalgs samt organisationernes) opfattelse besidder de fornødne kvalifikationer for at kunne udpeges som særlig sagkyndig (hvad han som bekendt også har været i perioden 18. december 1973 – 22. maj 1978), har fået afslag på ansøgningen om (på ny) at blive udpeget som særlig sagkyndig, dels som følge af den nævnte praksis (manglende indstilling fra organisationerne), dels fordi der efter ministeriets opfattelse ikke er behov for yderligere sagkyndige.

Jeg skal hertil gøre følgende bemærkninger, der bygger på en foreløbig gennemgang af sagen:

Efter min opfattelse må det forekomme mest nærliggende at antage, at en praksis som den foreliggende kun kan etableres, såfremt der foreligger udtrykkelig lovhjemmel derfor eller dog klare lovgivningsmæssige holdepunkter for, at ordningen har været tilsigtet.

Jeg skal herved for det første bemærke, at ordningen med det indhold, som er beskrevet ovenfor, er udtryk for, at den reelle afgørelse med hensyn til, hvilke personer der kan udpeges som særlige sagkyndige, træffes af organisationerne. Jeg henviser herved til, at kun ansøgere, der er indstillet af organisationerne, kan komme i betragtning, samt til, at landbrugsministeriet ikke foretager nogen nærmere efterprøvelse af, hvorvidt en person, der er indstillet af organisationerne, har de fornødne saglige kvalifikationer.

I den juridiske litteratur er det som bekendt en fast opfattelse, at overladelse af beføjelser (ved egentlig delegation af kompetencen) til private organisationer kræver udtrykkelig lovhjemmel, jfr. således f.eks. Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret (5.

udg. 1965), s. 303, Carl Aage Nørgaard: Forvaltningsret, sagsbehandling (1972), s. 43, Jørgen Mathiassen i Juridisk Grundbog (3. udg. 1975), s. 228, og Lis Sejr i Forvaltningsret, Almindelige Emner (1979), s. 60 f. Også ordninger, hvorefter høringsudtalelser tillægges bindende virkning i forhold til den hørende myndighed (såkaldt imperativ høring), antages kun at kunne etableres, såfremt der foreligger et særligt lovgrundlag derfor, jfr. herved Nørgaard, a.st. s. 88 og Mathiassen, a.st. s. 255 f. Jeg er opmærksom på, at den ovenfor beskrevne ordning med hensyn til udpegnings af særlige sagkyndige hverken kan karakteriseres som en egentlig kompetencedelegation eller formelt er udtryk for, at der er etableret en imperativ høringsprocedure. Men ordningen har efter min opfattelse en sådan reel lighed med ordninger som de nævnte, at det forekommer rigtigst at antage, at der må gælde – i hvert fald i det væsentlige – samme skærpede hjemmelskrav med hensyn til dens etablering.

For det andet skal jeg pege på, at ordningen reelt indebærer, at personer, hvis kvalifikationer må bedømmes som ens, vil kunne udpeges henholdsvis ikke udpeges som sagkyndige alene afhængigt af, om den pågældende har et ansættelsesforhold til en af organisationerne (idet disse efter det oplyste alene ønsker at indstille personer, der er ansat i organisationerne). En forskelsbehandling, der reelt alene bygger på ansættelsesforholdet til en landbrugsorganisation, synes imidlertid vanskeligt at kunne anses for forenelig med almindelige forvaltningsretlige lighedsgrundsætninger.

Noget udtrykkeligt lovgrundlag for den praksis, der følges af landbrugsministeriet ved anvendelsen af bestemmelsen i moderniseringsbekendtgørelsens § 2, stk. 2, ses ikke at foreligge, jfr. herved ovenfor . . . Af forarbejderne til loven om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter fremgår det, at spørgsmålet om anvendelse af sagkyndig bistand i forbindelse med udarbejdelse af støtteansøgninger har været genstand for overvejelser. Herom foreligger følgende oplysninger for mig:

I skrivelse af 18. januar 1973 fra De samvirkende danske Landboforeninger og De samvirkende danske Husmandsfore-

ninger – der er optrykt som bilag til lovforslaget, jfr. Folketingstidende 1972–73, tillæg A, sp. 5863 ff – er bl.a. anført, at bistand fra organisationernes sagkyndige konsulenter fortsat vil kunne tilbydes. Jeg går ud fra, at der hermed sigtes til den ordning, der blev fulgt i relation til lov nr. 231 af 19. maj 1971 om tilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger, jfr. herved bestemmelsen i § 2, stk. 2, i landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 345 af 1. juli 1971 (»Landbrugsorganisationerne vil i hvert amt anvise særlige sagkyndige, der kan bistå med sagens forberedelse og skemaernes rigtige udfyldning og fremsendelse, således at ansøgningens ekspedition kan fremmes. Det forventes, at ansøgere benytter sig af den nævnte bistand«).

I de almindelige bemærkninger til lovforslaget om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter er det anført, at tilvejebringelse af de nødvendige oplysninger i en støtteansøgning »vil kunne gøre det nødvendigt for ansøgeren at søge sagkyndig bistand, navnlig hos landbrugsorganisationernes konsulenter« (fremhævet af mig), jfr. Folketingstidende 1972–73, tillæg A, sp. 5850.

Under udvalgsbehandlingen af lovforslaget stillede landbrugs- og fiskeriudvalget bl.a. følgende spørgsmål (nr. 11) til landbrugsministeren:

»Kan ministeren give nærmere oplysninger om den sagkyndige bistand, der skal bistå udarbejdelsen af en udviklingsplan, hvorved bl.a. jordbrugskommissionerne og jordlovsudvalget skal skønne med henblik på at afgøre, om f.eks. betingelserne i § 2, stk. 2, nr. 2, er opfyldt.«

Landbrugsministerens svar havde følgende indhold:

»Den nærmere tilrettelæggelse af lovens administration overvejes for tiden af et arbejdsudvalg under landbrugsministeriet. Det undersøges i arbejdsudvalget, i hvilket omfang der er behov for sagkyndig bistand ved jordbrugskommissionerne og jordlovsudvalget. Arbejdsudvalget har endnu ikke fuldført sit arbejde, og førend jeg har modtaget udvalgets redegørelse, kan jeg ikke besvare de stillede spørgsmål. Om udarbejdelsen af planen henvises til

indledningen af svaret på spørgsmål 12 a.«

I besvarelsen af spørgsmål 12 a anførte landbrugsministeren bl.a. følgende:

»Da ansøgerne forudsættes bistået af de driftsøkonomiske konsulenter ved landbo- og husmandsforeningerne m.v. ved udfærdigelse af udviklingsplanen må«

Jeg henviser i det hele til Folketingstidende 1972–73, tillæg B, sp. 1310–11.

Om overvejelserne i det arbejdsudvalg, der omtales i landbrugsministerens besvarelse af spørgsmål 11, fremgår følgende af et notat af 8. maj 1973, som er udarbejdet af landbrugsministeriet:

»Ad 5. Konsulentordningen.

På strukturudvalgets møde var der enighed mellem ministeriernes, statens jordlovsudvalgs, administrationsdepartementets og landbrugsorganisationernes repræsentanter om, at konsulentbistand ville være nødvendig også efter denne lov. Der var også enighed om, at konsulenterne skulle udpeges af landbrugsministeren efter forslag fra organisationerne, samt at ansøgninger, der ikke blev udfærdiget med bistand af de sagkyndige konsulenter, ikke kan forventes at komme i betragtning. Udgifterne ved den sagkyndige bistand forudsattes betalt af ansøgerne.

På denne måde mener man at kunne undgå de betydelige personaleudvidelser og administrationsomkostninger, som denne lov ellers let kan medføre, jfr. lovforslagets bemærkninger.«

På baggrund af det anførte må jeg lægge til grund, at der i forbindelse med vedtagelsen af moderniseringsloven i 1973 har været forudsat, at ansøgere blev bistået af sagkyndige, og at denne rådgivningsbistand i vid udstrækning ville blive udført af landbrugsorganisationernes konsulenter (således som det havde været tilfældet under den tidligere lovgivning). Jeg må derimod nære betænkelighed ved på grundlag af de foreliggende oplysninger at antage, at det under folketingsbehandlingen af lovforslaget yderligere har været forudsat, at ordningen ville blive udformet således, at *udelukkende* organisationsansatte konsulenter skulle kunne virke som sagkyndige.

Under henvisning til det, der er anført ovenfor, finder jeg derfor at burde anmo-

de landbrugsministeriet om en nærmere begrundet redegørelse for det retlige grundlag for den praksis, ministeriet følger med hensyn til udpegning af sagkyndige i henhold til bestemmelsen i § 2, stk. 2, i bekendtgørelse nr. 13 af 10. januar 1979 (tidligere bekendtgørelse nr. 623 af 3. december 1973). Jeg går ud fra, at landbrugsministeriet i denne forbindelse meddeler eventuelt foreliggende, supplerende oplysninger med hensyn til, i hvilket omfang spørgsmålet har været fremdraget under folketingsbehandlingen af lovforslaget. Jeg vil endvidere sætte pris på at modtage oplysning om, hvorvidt bestemmelsen i § 2, stk. 2, i bekendtgørelse nr. 345 af 1. juli 1971 blev antaget at hjemle adgang til at afslå ansøgninger alene under hensyn til, at organisationskonsulenter ikke var benyttet som sagkyndig bistand.

Jeg beder endelig landbrugsministeriet redegøre for det oplysningsgrundlag, der ligger til grund for at udpege yderligere sagkyndige, samt oplyse, hvorvidt – og i bekræftende fald begrunde at – dette forhold efter ministeriets opfattelse i sig selv kan berettige til at afslå ansøgninger om at blive udpeget som særlig sagkyndig. Jeg går ud fra, at ministeriet herved tager stilling til det, der er anført i (A's) skrivelse af 7. november 1980 til mig (A fastholdt i den nævnte skrivelse, at der var mangel på konsulenter, der kunne påtage sig driftsøkonomisk vejledningsarbejde; ombudsmandens bemærkning).

Det fremgår af de foreliggende sagsakter, at (A) ved landbrugsministerens skrivelse af 18. december 1973 blev udpeget som særlig sagkyndig i henhold til bekendtgørelse nr. 623 af 3. december 1973. Efter det oplyste skete udpegningen på grundlag af en (fælles) indstilling fra landbo- og husmandsforeningerne. Landbrugsministerens skrivelse af 18. december 1973 til (A) indeholder ingen tilkendegivelser om, at det er en betingelse eller forudsætning for udpegningen, at han var ansat ved organisationerne.

Efter indstilling fra Danske Husmandsforeninger tilbagekaldte landbrugsministeriet i skrivelse af 22. maj 1978 til (A) hans godkendelse som særlig sagkyndig. Baggrunden herfor var efter det oplyste, at (A)

var fratrådt sin stilling som regnskabskonsulent ved (X) kredsforeninger.

Idet jeg i øvrigt henviser til ombudsmandslovens § 6, stk. 5, anmoder jeg landbrugsministeriet om nærmere at redegøre for det retlige grundlag for tilbagekaldelsen. Jeg anmoder i denne forbindelse endvidere om oplysning om, hvorvidt landbrugsministeriet gjorde (A) bekendt med, at ministeriet agtede at tilbagekalde godkendelsen, forinden dette skete, og i benægtende fald om baggrunden for, at dette ikke skete.

...«

I en udtalelse af 27. maj 1981 anførte landbrugsministeriet bl.a. følgende:

»...«

Landbrugsministeriet skal indledningsvis bemærke, at redegørelsen i ombudsmandens skrivelse af 3. februar 1981 (gengivet ovenfor s. 176–77), for landbrugsministeriets procedure med hensyn til udpegning af særlige sagkyndige er korrekt.

I øvrigt bemærkes, at den omhandlede praksis for udpegning af konsulenter i henhold til moderniseringsbekendtgørelsen er baseret på de overvejelser, der blev foretaget i forbindelse med ordningens endelige udformning, jfr. herved det ... i ombudsmandens skrivelse citerede afsnit (gengivet ovenfor s. 178) af et notat fra møde i et arbejdsudvalg under ministeriet, hvor der var enighed om, at konsulenterne skulle udpeges af landbrugsministeren efter forslag fra organisationerne. Det blev tilkendegivet, at man herved mente at kunne undgå de betydelige personaleudvidelser og administrationsomkostninger, som loven ellers let kunne medføre.

Landbrugsministeriet finder dog på baggrund af det af ombudsmanden anførte at måtte tage til efterretning, at det fornødne retlige grundlag for den administrative praksis på området næppe kan siges at have været til stede.

Med hensyn til eventuelle foreliggende supplerende oplysninger om i hvilket omfang spørgsmålet har været fremdraget under folketingsbehandlingen af lovforslaget, kan ministeriet oplyse, at det under folketingets 1. behandling af ordføreren for Venstre blev anført, at hvis rentesikringslovens lokale

konsulenter fik lov til at fortsætte med administrationen af moderniseringsloven — — — ville det være muligt at indskrænke administrationsomkostningerne, jfr. Folketingstidende 1972-73, sp. 4912.

Med hensyn til ombudsmandens spørgsmål om, hvorvidt bestemmelsen i § 2, stk. 2, i bekendtgørelse nr. 345 af 1. juli 1971 blev antaget at hjemle adgang til at afslå ansøgninger alene under hensyn til, at organisationskonsulenter ikke var benyttet som sagkyndig bistand, skal oplyses, at problemet ikke var fremme i forbindelse med administrationen af den nævnte lov, idet der ikke forekom tilfælde, hvor bistand blev ydet af andre end organisationskonsulenter.

Ministeriet skal . . . bemærke, at man finder det mest hensigtsmæssigt, at antallet af sagkyndige konsulenter står i et passende forhold til antallet af ansøgninger, indberetninger m.v. i henhold til moderniseringsloven, således at det sikres, at den enkelte sagkyndige konsulent kan opnå en vis erfaring i arbejdet. Der er p.t. udpeget 157 sagkyndige konsulenter i henhold til moderniseringsloven, og det er fra jordlovsudvalget oplyst, at en del af disse kun i meget begrænset omfang er beskæftiget med moderniseringsstøtte. Det må herefter antages, at der i hvert fald ikke er behov for at forøge antallet af moderniseringskonsulenter.

Som det fremgår, var baggrunden for tilbagekaldelsen af (A's) godkendelse som sagkyndig, at han var fratrådt sin stilling som regnskabskonsulent ved (X) kredsforeninger. Som ordningen har været praktiseret, har det været en konsekvens af udnævnelsesproceduren, at ophør af ansættelsesforhold til en organisation medfører tilbagekaldelse af udnævnelse. Uanset at det ikke er fremgået af selve udnævnelsesskrivelsen, må landbrugsministeriet gå ud fra, at det har været konsulenterne bekendt, at deres udnævnelse har været forbundet med deres ansættelsesforhold til en af landbrugets organisationer. Udnævnelsen har således i højere grad været knyttet til stillingen end til personen og har i praksis fungeret som en angivelse af, hvilken af konsulenterne i den pågældende organisation, der skulle beskæftige sig med moderniseringsstøttesager. Det kan tilføjes, at konsu-

lenterne ikke modtager nogen særskilt aflønning i forbindelse med, at de fungerer som sagkyndige konsulenter.«

Landbrugsministeriet fremsatte endvidere følgende afsluttende bemærkninger:

»Landbrugsministeriet har tidligere i sin skrivelse af 23. oktober 1980 redegjort for, at den eksisterende ordning med udnævnelse af sagkyndige konsulenter indebærer betydelige administrative fordele, og at ordningen stort set må siges at have fungeret tilfredsstillende. Uanset dette har ministeriet dog som ovenfor nævnt på baggrund af ombudsmandens seneste skrivelse taget til efterretning, at den hidtidige administration af § 2, stk. 2 og 3, i moderniseringsbekendtgørelsen ikke kan siges at være i fuld overensstemmelse med gældende forvaltningsretlige principper. Med henblik på at opnå en sådan overensstemmelse er landbrugsministeriet indstillet på at overveje ændringer i den gældende ordnings administration med hensyn til udpegning af sagkyndige konsulenter.

En ændring af den administrative praksis på området vil forudsætte forudgående forhandlinger med jordbrugets organisationer og med statens jordlovsudvalg, og ministeriet vil i løbet af kort tid tage de nødvendige initiativer hertil. . . .«

Ombudsmanden udtalte herefter bl.a. følgende i en skrivelse til A:

». . .

Landbrugsministeriets praksis.

Vedrørende landbrugsministeriets praksis og grundlaget for denne henviser jeg til de synspunkter, som jeg redegjorde for i min skrivelse af 3. februar 1981 til landbrugsministeriet. Jeg skal her alene fremhæve, at det efter min opfattelse må forekomme mest nærliggende at antage, at en praksis som den foreliggende kun kunne etableres, såfremt der forelå udtrykkelig lovhjemmel derfor eller dog klare lovgivningsmæssige holdepunkter for, at ordningen havde været tilsigtet.

Jeg finder ikke, at der foreligger noget udtrykkeligt lovgrundlag for landbrugsministeriets praksis, og jeg finder heller ikke på grundlag af de foreliggende oplysninger at kunne antage, at det under folketingsbehandlingen af lovforslaget har været forudsat, at ordningen ville blive ud-

formet således, at *udelukkende* organisationsansatte konsulenter skulle kunne virke som sagkyndige.

Landbrugsministeriet har i udtalelsen af 27. maj 1981 til mig oplyst, at ministeriet har fundet at måtte tage til efterretning, at det fornødne retlige grundlag for den administrative praksis på området næppe kan siges at have været til stede. Ministeriet har endvidere oplyst, at ministeriet med henblik på at opnå overensstemmelse med gældende forvaltningsretlige principper er indstillet på at overveje ændringer i den gældende ordnings administration med hensyn til udpegning af sagkyndige konsulenter, og at ministeriet i løbet af kort tid vil tage de nødvendige initiativer til forhandlinger med jordbrugets organisationer og statens jordlovsudvalg herom.

Jeg finder på denne baggrund ikke på nuværende tidspunkt at burde foretage videre vedrørende landbrugsministeriets praksis vedrørende udpegning af sagkyndige konsulenter. Landbrugsministeriet har oplyst, at ministeriet vil underrette mig om resultatet af de videre overvejelser.

Jeg finder således ikke, at landbrugsministeriet under henvisning til den nævnte praksis har været berettiget til at afslå Deres ansøgning om at blive udpeget som særlig sagkyndig.

Behovet for yderligere sagkyndige.

Landbrugsministeriet har i udtalelsen af 27. maj 1981 til mig anført, at ministeriet finder det mest hensigtsmæssigt at antallet af sagkyndige konsulenter står i et passende forhold til antallet af ansøgninger, indberetninger m.v. i henhold til moderniseringsloven, således at det sikres, at den enkelte sagkyndige konsulent kan opnå en vis erfaring i arbejdet. Ministeriet har videre anført, at der for tiden er udpeget 157 sagkyndige konsulenter i henhold til moderniseringsloven, og at det fra jordlovsudvalget er oplyst, at en del af disse kun i meget begrænset omfang er beskæftiget med moderniseringsstøtte. Ministeriet har på denne baggrund antaget, at der i hvert fald ikke er behov for at forøge antallet af moderniseringskonsulenter.

Efter min opfattelse kan det give anledning til nogen tvivl, hvorvidt bestemmelsen i den gældende bekendtgørelses § 2,

stk. 2, indeholder et tilstrækkeligt grundlag for at indføre en egentlig maksimering af antallet af sagkyndige. Jeg finder imidlertid ikke i den foreliggende forbindelse at have tilstrækkelig anledning til at gå nærmere ind på dette spørgsmål, som jeg går ud fra er (eller bliver) omfattet af landbrugsministeriets overvejelser vedrørende den fremtidige udformning af godkendelsesordningen.

Jeg finder imidlertid ikke, at det nævnte forhold i sig selv bør føre til, at De nægtes godkendelse. Jeg bemærker herved, at landbrugsministeriet efter det oplyste i tiden efter ministeriets afgørelse af 6. juni 1979 i forhold til Dem, i flere tilfælde (efter indstilling af landboorganisationerne) har udpeget nye sagkyndige, og at det nuværende antal sagkyndige efter det oplyste er lidt lavere, end det har været i tiden efter ordningens etablering i 1973 (157 mod ca. 160-165). Jeg bemærker i øvrigt i denne forbindelse, at en egentlig maksimering af antallet af sagkyndige efter min mening i givet fald burde udformes således, at der i rimelig udstrækning blev taget hensyn til tidligere ansøgere, der opfylder betingelserne for godkendelse, men som har fået afslag herpå på grund af kvotens udnyttelse.

Jeg har på denne baggrund fundet at burde henstille til landbrugsministeriet at genoptage behandlingen af sagen om Deres godkendelse som sagkyndig og træffe afgørelse i sagen i overensstemmelse med de synspunkter, jeg har anført ovenfor.«

Vedrørende spørgsmålet om det retlige grundlag for tilbagekaldelsen (af 22. maj 1978) af (A's) beskikkelse som sagkyndig bemærkede ombudsmanden følgende:

»Landbrugsministeriet har i udtalelsen af 27. maj 1981 til mig anført, at ministeriet – uanset at det ikke er fremgået af ud nævnelseskrivelsen, at ophør af ansættelsesforhold til en organisation medfører tilbagekaldelse af godkendelse – må gå ud fra, at det – som ordningen har været praktiseret – har været konsulenterne bekendt, at deres godkendelse har været forbundet med deres ansættelsesforhold til en af jordbrugets organisationer.

Jeg skal hertil bemærke, at der efter min opfattelse næppe foreligger det fornødne retlige grundlag for at betinge en udpegning som sagkyndig af et ansættelsesforhold til en landboorganisation, og derfor heller ikke for, at en godkendelse har kunnet tilbagekaldes med den begrundelse, at ansættelsesforholdet var ophørt, jfr. ovenfor. Da landbrugsministeriet imidlertid som nævnt har meddelt, at ministeriet nu vil overveje spørgsmålet om den nærmere udformning af ordningen med hensyn til udpegning af sagkyndige, har jeg ikke fundet tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre vedrørende dette spørgsmål, som jeg går ud fra ligeledes er (eller bliver) omfattet af landbrugsministeriets overvejelser.

...«

Med skrivelse af 16. september 1981 fra

landbrugsministeriet modtog jeg underretning om, at landbrugsministeriet samtidig havde udpeget A som særlig sagkyndig konsulent.

I skrivelse af 6. oktober 1981 meddelte landbrugsministeriet mig, at ministeriet i forbindelse med en forestående revision af moderniseringsloven ville søge tilvejebragt den fornødne lovhjælp for det etablerede system med udpegning af sagkyndige konsulenter. Landbrugsministeriet oplyste videre, at ministeriet – under henvisning til at antallet af ansøgninger i henhold til moderniseringsloven havde været stærkt faldende – indtil videre ikke ville foretage udpegning af sagkyndige konsulenter i henhold til moderniseringsloven.

Jeg meddelte herefter landbrugsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

12-3. *Ikke fundet grundlag for at kritisere, at statens jordlovsudvalg i forbindelse med behandlingen af en ansøgning om erhvervelsestilladelse i henhold til landbrugslovens § 18, stk. 4, foretog en undersøgelse af, om der kunne forventes opnået en sammenlægningsstilladelse fra matrikeldirektoratet i henhold til lovens § 13, stk. 3.*

Udtalt, at det i den foreliggende sag havde været rigtigst, at jordlovsudvalget forud for sin stillingtagen til ansøgningen om erhvervelsestilladelse havde meddelt ansøgeren, at udvalget ikke fandt at kunne tage stilling til ansøgningen uden bedømmelse af sammenlægningssspørgsmålet efter § 13. (J. nr. 1981-180-54).

A klagede over statens jordlovsudvalgs behandling af en ansøgning, han som advokat for B havde indgivet om tilladelse i henhold til bestemmelsen i § 18, stk. 4, i lovbekendtgørelse nr. 603 af 30. november 1978 om landbrugsejendomme til at erhverve en landbrugsejendom (ejendom 1), uanset at B i forvejen ejede 2 landbrugsejendomme på tilsammen ca. 147 ha.

Efter A's mening burde statens jordlovsudvalg ikke ved behandlingen af den nævnte ansøgning have foretaget en nærmere undersøgelse af, om B kunne forventes at opnå tilladelse i henhold til samme lovs § 13 til sammenlægning af den nævnte ejendom med

den ene af de to ejendomme, han i forvejen ejede.

Om baggrunden for sagen fremgik følgende af de foreliggende oplysninger:

Den 19. september 1979 underskrev B endeligt skøde på overtagelse af en landbrugsejendom (ejendom 1) med et areal på ca. 25,2 ha.

Da B i forvejen ejede to landbrugsejendomme (ejendom 2 og ejendom 3) med et areal på ca. 42,5 ha, indgav A den 19. september 1979 for B en ansøgning om tilladelse i henhold til landbrugslovens § 18, stk. 4, til at erhverve den her omhandlede ejendom. A oplyste i ansøgningen, at erhvervelsen skete

med henblik på sammenlægning, og at han senere ville indgive ansøgning i henhold til landbrugslovens § 13 herom.

Statens jordlovsudvalg forelagde ved skrivelse af 3. oktober 1979 ansøgningen for udvalgets tilsynsførende medlem for det pågældende område, C. I skrivelsen henviste udvalget til §§ 13, 16 og 18 i landbrugsloven.

Da A blev opmærksom på, at sagen var blevet forelagt for den tilsynsførende også med henblik på at undersøge, hvorvidt tilladelse efter § 13 i loven kunne forventes opnået, rettede han ved skrivelse af 9. oktober 1979 henvendelse til C og anmodede ham om at stille sagen i bero, indtil han hørte nærmere. A anførte, at han i forbindelse med sagens rejsning telefonisk fra statens jordlovsudvalg havde fået oplysning om, at tilladelse i henhold til landbrugslovens § 18, stk. 4, blev meddelt ret summarisk, idet den meddeles betinget af, at det inden for en vis frist bliver dokumenteret, at der opnås tilladelse til sammenlægning i henhold til landbrugslovens § 13. På denne baggrund havde han ikke nærmere redegjort for de synspunkter, der lå bag B's erhvervelse af ejendommen, idet han havde fået indtryk af, at disse synspunkter først skulle fremføres i forbindelse med en ansøgning i henhold til § 13 om tilladelse til sammenlægning. Da A havde forstået, at sagen blev undergivet realitetsbehandling, anmodede han den tilsynsførende om, at B selv, respektive B's landinspektør, fik lejlighed til at fremkomme med en nærmere argumentation, herunder redegørelse for den jordfordeling, B agtede at foreslå.

C meddelte den 11. oktober 1979 A, at han 10. oktober 1979 havde videresendt sagen til statens jordlovsudvalg med indstilling om, at hans ansøgning blev afslået. I den nævnte indstilling pegede C på, at B i forvejen havde to ejendomme, der tilsammen oversteg 100 ha, og at den senest erhvervede ejendom ikke lå godt for sammenlægning med (ejendom 3). Derudover oplyste C, at der fra flere sider havde været udvist interesse for de pågældende arealer fra landmænd med ejendomme i god beliggenhed i forhold til den nævnte ejendom, hvilket efter hans mening yderligere pegede i retning af, at ansøgningen ikke burde imødekommes.

I skrivelse af 19. november 1979 rettede A henvendelse til statens jordlovsudvalg og anmodede udvalget om at stille undersøgelsen

af spørgsmålet om, hvorvidt B kunne forventes at få sammenlægningstilladelse i henhold til § 13, i bero. Til støtte herfor henviste han til, at dette spørgsmål senere hen ville blive belyst mere indgående. Bl.a. oplyste han, at det var B's hensigt at søge en mere rimelig jordfordeling i området gennemført ved forhandlinger med naboer om mageskifte – salg m.v. Indtil sådanne forhandlinger kunne gennemføres, var det nødvendigt for B, at hans adkomst på ejendommen blev tinglyst uden frist. A henstillede derfor til jordlovsudvalget at meddele »den foreløbige og ikke præjudicerende § 18, stk. 4-tilladelse«. Han gentog endvidere det, han havde anført over for C, at han forud for B's køb af den nævnte ejendom havde troet, at tilladelser efter § 18, stk. 4, blev meddelt »ret summarisk« uden forudgående realitetsbehandling. I denne forbindelse henviste han til, at efter landbrugsministeriets bekendtgørelse nr. 647 af 15. december 1978 om ansøgninger i henhold til landbrugsloven henhørte spørgsmålet om meddelelse af tilladelser til sammenlægning i henhold til § 13 under matrikeldirektoratets kompetence.

I anledning af A's henvendelse indhentede jordlovsudvalget oplysning fra tinglysningskontoret om, at B's skøde var tinglyst med frist indtil 1. juli 1980.

Desuden indhentede udvalget en fornyet udtalelse af 23. november 1979 fra det tilsynsførende, lokale medlem, C, der erklærede sig enig i, at der kunne være behov for jordfordeling i det nævnte område. C anførte dog i denne forbindelse, at når A og B pegede på behovet for jordfordeling, skete det muligt ud fra et ønske om at trække sagen så meget i langdrag, at B's 16-årige søn kunne nå at blive 18 år og derefter overtage ejendommen. C fandt imidlertid ikke, at dette kunne være en rimelig løsning, når det stærke behov for jord, der havde vist sig hos naboerne, toges i betragtning. Han fandt derfor ikke, at sagen burde udsættes yderligere, men at B burde pålægges at afhænde en af sine tre ejendomme. Han fandt det ønskeligt, at der blev gennemført en hurtig løsning med jordfordeling, uden at B's samlede jordareal blev øget, men ved at naboer med tilliggende jordarealer på 15 ha eller 18 ha fik tillægsjord.

Statens jordlovsudvalg traf afgørelse i sagen ved skrivelse af 28. januar 1980, uden at

der efter det oplyste yderligere blev rettet henvendelse til A eller B. Jordlovsudvalget afslog ved afgørelsen at meddele den ønskede tilladelse i henhold til § 18, stk. 4. Jordlovsudvalget henviste til, at den erhvervede ejendom ikke havde en hensigtsmæssig beliggenhed for sammenlægning med (ejendom 3), at B i forvejen var i besiddelse af to ejendomme på tilsammen ca. 147 ha, samt til, at der efter det oplyste var interesse for suppleringsjord hos flere landmænd, hvis ejendomme var bedre beliggende for sammenlægning.

Samtidig meddelte jordlovsudvalget B påbud om at genafhænde ejendommen inden et halvt år fra skrivelsens dato.

I skrivelse af 20. februar 1980 klagede A over afgørelsen til landbrugsministeriet og anmodede samtidig om aktindsigt i sagen. Statens jordlovsudvalg sendte ham herefter med skrivelse af 1. april 1980 fotokopi af de skrivelser i sagen, som han ikke selv havde indsendt eller tidligere modtaget fra jordlovsudvalget.

I skrivelse af 29. juli 1980 uddybede A sin klage til landbrugsministeriet over jordlovsudvalgets ovennævnte afgørelse af 28. januar 1980. Han henviste i skrivelsen i det væsentlige til det, som han tidligere havde gjort gældende i skrivelsen af 19. november 1979 over for jordlovsudvalget. Han anførte afslutningsvis, at jordlovsudvalgets stillingtagen til spørgsmålet om sammenlægning var sket, uden at han eller B havde haft en rimelig mulighed for at fremkomme med en saglig argumentation. Jordlovsudvalgets afgørelse burde derfor omgøres af landbrugsministeriet og henvises til matrikeldirektoratet til realitetsbehandling.

I anledning af klagen indhente landbrugsministeriet en udtalelse af 13. august 1980 fra jordlovsudvalget, der henviste til den truffe afgørelse og indstillede, at den blev fastholdt. Samtidig fremsendte udvalget en skrivelse fra en gårdejer, der angav at være interesseret i at erhverve den omhandlede ejendom og pegede på, at ejendommen var hensigtsmæssigt beliggende for sammenlægning med hans ejendom, og at hans ejendom kun udgjorde 14,4 ha.

Landbrugsministeriet traf afgørelse i sagen ved skrivelse af 17. oktober 1980 til A. Ministeriet fandt ikke, at statens jordlovsudvalg havde begået fejl ved at foretage en vurdering af spørgsmålet om sammenlægning i

forbindelse med behandlingen af hans ansøgning for B om tilladelse til erhvervelse i henhold til § 18, stk. 4, idet dette er klart forudsat ved landbrugslovens administration. Ministeriet henviste endvidere til, at jordlovsudvalget ikke har en almindelig pligt til at afvente en afgørelse i henhold til § 13 fra matrikeldirektoratet eller til at høre matrikeldirektoratet, forinden der træffes afgørelse i erhvervelsessagen. Ministeriet bemærkede endvidere, at såfremt en ansøgning om sammenlægning i nærværende sag var blevet indsendt først, ville matrikeldirektoratet derimod i betragtning af sagens særlige karakter – i overensstemmelse med de for lovens administration gældende retningslinier – have indhentet en udtalelse fra statens jordlovsudvalg, inden der blev truffet afgørelse i sammenlægningssagen, idet det i de eksisterende regler er forudsat, at der skal varetages de samme hensyn ved supplerings af en landbrugsejendom som ved erhvervelse af en landbrugsejendom.

Da landbrugsministeriet endvidere var enig med statens jordlovsudvalg i, at der ikke i sagen forelå omstændigheder, der kunne begrunde, at der blev meddelt B dispensation fra landbrugslovens § 16, stk. 1, nr. 2, stadfæstede ministeriet jordlovsudvalgets afgørelse, men forlængede dog genafhændelsesfristen til 3 måneder fra skrivelsens dato.

A anførte i klageskrivelsen til ombudsmanden i det væsentlige det samme, som han havde gjort gældende i skrivelserne til statens jordlovsudvalg og landbrugsministeriet.

Matrikeldirektoratet anførte over for ombudsmanden, at bestemmelsen i § 18, stk. 4, efter direktoratets opfattelse forudsætter, at statens jordlovsudvalg vurderer, om en sammenlægning efter lovens § 13 kan foretages. Meddelelser af tilladelser i henhold til § 18, stk. 4, kan således ikke, som anført af A, opfattes som en formel sag uden egentlig realitetsbehandling. Derudover henviste matrikeldirektoratet til, at spørgsmålet om sammenlægning i almindelighed må vurderes på grundlag af de oplysninger, der er vedlagt ansøgningen om tilladelse til erhvervelse i henhold til § 18. I almindelighed vil statens jordlovsudvalg på grundlag af en erklæring fra det tilsynsførende medlem af udvalget vurdere, om sammenlægning efter § 13 vil kunne tillades af matrikeldirektoratet, og på dette grundlag træffe afgørelse i erhvervelses-

sagen, dog således at en eventuel tilladelse til erhvervelse af ejendom nr. 3 betinges af, at der inden en vis frist indhentes fornøden tilladelse i henhold til § 13 fra matrikeldirektoratet til sammenlægning.

Matrikeldirektoratet understregede, at en afgørelse i erhvervelsessagen ikke indeholder en endelig stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt der kan opnås sammenlægningstilladelse. Hvad enten statens jordlovsudvalg meddeler afslag på en erhvervelsesansøgning eller meddeler tilladelsen betinget af, at den fornødne sammenlægningstilladelse fra matrikeldirektoratet senere opnås, vil ansøgeren kunne/skulle indsende ansøgning om sammenlægning til matrikeldirektoratet, der derefter træffer afgørelse af, om sammenlægning kan tillades efter lovens § 13.

Matrikeldirektoratet tilføjede, at efter de foreliggende oplysninger i statens jordlovsudvalgs erhvervelsessag måtte matrikeldirektoratet være enig i, at der ikke var grundlag for i medfør af landbrugslovens § 13 at tillade sammenlægning af den omhandlede landbrugsejendom med B's (ejendom 3).

Matrikeldirektoratet ville dog ikke udelukke, at der, hvis en ansøgning om udstykning af (ejendom 1) blev indgivet gående ud på, at jorder ville blive afhændet til sammenlægning med naboejendomme eventuelt i forbindelse med mageskifte og jordfordeling, ville kunne meddeles tilladelse til en meget begrænset supplerende af (ejendom 3).

Matrikeldirektoratet pegede endvidere på, at en ansøgning om sådanne jordomlægninger kunne være indgivet til matrikeldirektoratet inden fremsendelsen af erhvervelsesansøgningen til statens jordlovsudvalg eller eventuelt samtidig med denne ansøgning. I så tilfælde ville matrikeldirektoratet ved behandlingen af spørgsmålet om sammenlægning have sørget for den nødvendige koordinering med hensyn til spørgsmålet om erhvervelsestilladelsen.

Statens jordlovsudvalg anførte i udtalelsen til ombudsmanden, at udvalget intet havde at bemærke til den anvendte fremgangsmåde, der var i overensstemmelse med udvalgets sædvanlige praksis, og at udvalget helt kunne tilslutte sig det, der var anført i landbrugsministeriets skrivelse af 17. oktober 1980 og matrikeldirektoratets ovennævnte udtalelse.

Landbrugsministeriet henholdt sig i udtalelsen til ombudsmanden til det, ministeriet

havde anført i skrivelser af 17. oktober 1980. Derudover oplyste ministeriet, at bestemmelsen i landbrugslovens § 18, stk. 4, var blevet indsat i landbrugsloven af praktiske grunde for at åbne mulighed for, at statens jordlovsudvalg kunne meddele erhvervelsestilladelse i de tilfælde, hvor jordlovsudvalget ville indstille til matrikeldirektoratet, at den ønskede sammenlægning blev godkendt, og hvor det derfor måtte anses for sandsynligt, at matrikeldirektoratet ville meddele sammenlægningstilladelse. I sådanne tilfælde ville det efter ministeriets opfattelse være urimeligt at modsætte sig en erhvervelse i det tidsrum, der hengår, inden matrikeldirektoratet kan meddele godkendelse af sammenlægningen. Ministeriet pegede endvidere på, at lovens § 18, stk. 4, ville miste sin betydning, hvis det var forudsat, at statens jordlovsudvalgs afgørelser i sager efter bestemmelsen skal afvente en endelig stillingtagen fra matrikeldirektoratets side til sammenlægningsspørgsmålet i henhold til § 13.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Ifølge landbrugslovens § 13, stk. 1, kan en landbrugsejendom *sammenlægges* med en anden landbrugsejendom, såfremt det samlede jordtilliggende ikke overstiger 75 ha. Landbrugsministeriet kan dog af nærmere angivne grunde afslå at meddele tilladelse til sammenlægningen, jfr. § 13, stk. 3.

Ifølge lovens § 16, stk. 1, nr. 2, er det bl.a. en betingelse for at *erhverve* en landbrugsejendom, at erhververen, dennes ægtefælle og børn under 18 år efter erhvervelsen ikke tilsammen vil være ejer eller medejer af mere end 2 landbrugsejendomme, hvis jorder ligger inden for en vejafstand af 15 km.

Landbrugsministeriet (statens jordlovsudvalg) kan i henhold til lovens § 18, stk. 4, meddele tilladelse til, at personer erhverver adkomst på mere end 2 landbrugsejendomme, hvis erhververen opfylder betingelserne i § 16, bortset fra § 16, stk. 1, nr. 2, og erhvervelsen sker med henblik på sammenlægning, der kan tillades efter § 13.

Landbrugsministeriet har ved bekendtgørelse nr. 647 af 15. december 1978 fastsat nærmere regler om, hvilke oplysninger og erklæringer der skal indgives i tilknyt-

ning til ansøgninger dels om tilladelse til sammenlægning i henhold til § 13, dels om tilladelse til erhvervelse i henhold til § 18, stk. 4.

De afgørelser, der er truffet i den foreliggende sag, er truffet på grundlag af bestemmelsen i § 18, stk. 4, og har således alene angået spørgsmålet om, hvorvidt Deres klient kunne forventes at opnå tilladelse af matrikeldirektoratet til sammenlægning i henhold til § 13, men jordlovsudvalgets og landbrugsministeriets afgørelser i sagen har ikke haft, eller kunnet have, karakter af nogen egentlig stillingtagen til dette spørgsmål, hvis afgørelse hører under matrikeldirektoratet.

Efter min mening er det mest nærliggende at forstå bestemmelsen i landbrugslovens § 18, stk. 4, således, at statens jordlovsudvalg i forbindelse med behandlingen af ansøgninger om erhvervestilladelser forudsættes at foretage en vurdering af, om der er udsigt til, at ansøgeren vil kunne opnå en sammenlægningstilladelse i henhold til § 13.

Jeg har således ikke grundlag for at kritisere, at statens jordlovsudvalg efter modtagelsen af Deres klients ansøgning om erhvervestilladelse foretog en undersøgelse af, om der kunne forventes opnået en sammenlægningstilladelse. På baggrund af det, matrikeldirektoratet og landbrugsministeriet har oplyst om baggrunden for bestemmelsen i § 18, stk. 4, finder jeg endvidere heller ikke grundlag for at kritisere, at statens jordlovsudvalg ikke fandt anledning til at indhente en udtalelse fra matrikeldirektoratet forud for afgørelsen om erhvervestilladelse.

Sagen giver mig dog anledning til følgende yderligere bemærkninger:

I ansøgningen af 18. september 1979 oplyste Deres klient, at ejendommen blev erhvervet med henblik på sammenlægning med hans ejendom (ejendom nr. 3), og at ansøgning herom senere ville blive indgi-

vet.

Efter at De var blevet opmærksom på, at spørgsmålet om, hvorvidt sammenlægningstilladelse ville kunne forventes meddelt, indgik i jordlovsudvalgets vurdering af ansøgningen om erhvervestilladelse efter landbrugslovens § 18, stk. 4, anmodede De i skrivelse af 19. november 1979 udvalget om at stille sammenlægningsspørgsmålet i bero, idet dette ville blive mere indgående belyst i forbindelse med en ansøgning herom til matrikeldirektoratet. De tilkendegav over for udvalget, at De havde forstået, at § 18, stk. 4-tilladelser blev meddelt summarisk, og anmodede om, at en sådan tilladelse blev meddelt Deres klient uden præjudice for sammenlægningsspørgsmålet.

På denne baggrund ville det efter min opfattelse have været rigtigst, at statens jordlovsudvalg forud for afgørelsen af 28. januar 1980 havde meddelt Dem, at udvalget ikke fandt at kunne tage stilling til ansøgningen uden bedømmelse af sammenlægningsspørgsmålet, samt givet Dem lejlighed til eventuelt at redegøre for Deres opfattelse med hensyn til sammenlægningsmulighederne. Jeg henviser i denne forbindelse dels til almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om partsmedvirken, herunder til bestemmelsen i offentlighedslovens § 12, dels til bestemmelsen i § 13, stk. 1, nr. 6, i bekendtgørelse nr. 647 af 15. december 1978, hvoraf fremgår, at ansøgning om tilladelse i henhold til landbrugslovens kap. V (herunder § 18, stk. 4-tilladelser) skal indeholde begrundelse for den påtænkte erhvervelse, herunder redegørelse for de særlige omstændigheder, der kan tale for meddelelse af tilladelse.

Jeg har gjort statens jordlovsudvalg og landbrugsministeriet bekendt med min opfattelse, men finder ikke i øvrigt, at dette forhold i den foreliggende sag kan give mig grundlag for at foretage videre. . . .«

13. Miljøministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 47 sager inden for miljøministeriets sagsområde; 18 sager vedrørte departementet, medens de resterende sager (29) vedrørte forskellige myndigheder inden for miljøministeriets sagsområde.

Af de 18 sager fra *miljøministeriets departement* angik én sag et generelt spørgsmål om rækkevidden af bestemmelsen om klageberetigelse i naturfredningslovens § 58, stk. 1. Sagen, der gav anledning til en henstilling om at overveje ved en kommende revision af naturfredningsloven at tydeliggøre affattelsen af den nævnte bestemmelse, er omtalt nedenfor som sag nr. 13-1.

15 sager angik afgørelser, og af disse vedrørte 9 sager afgørelser i henhold til lov om by- og landzoner – overvejende afslag på tilladelse til at udstykke eller bebygge arealer i landzone. Én af disse sager rejste et principielt spørgsmål, under hvilke omstændigheder der kan ske bortfald ved forældelse af en zonestilladelse (der var meddelt før gennemførelsen af bestemmelsen i zonestilladelseslovens § 9, stk. 8, ved lov nr. 159 af 6. maj 1980). Sagen, der bl. a. gav anledning til en henstilling om at genoptage den trufne afgørelse, er omtalt nedenfor som sag nr. 13-2. Af de øvrige sager vedrørende afgørelser angik to sager kommuneplanloven og to sager loven om sommerhuse og camping m. v.

To sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder én sag sagsbehandlingstiden i (bl. a.) miljøministeriets departement, der gav anledning til kritik.

Sagen fra *fredningsstyrelsen* angik en afgørelse i henhold til bekendtgørelse nr. 526 af 13. oktober 1977 om ind- og udførsel af udryddelsestruede vilde dyr og planter.

Af de 11 sager vedrørende *miljøstyrelsen* angik de 8 sager afgørelser truffet af styrelsen. 4 af disse sager vedrørte forhold i forbindelse med spildevandsafledning. Én af sagerne, der gav anledning til kritik, rejste et principielt spørgsmål om miljøbeskyttelsesmyndighedernes adgang til at påbyde ulovlige spildevandsforhold lovliggjort på en bestemt måde. Sagen, der er omtalt nedenfor som sag nr. 13-3, rejste endvidere spørgsmål om rækkevidden af bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68 om forhåndsvarsling i forbindelse med påbud om berigtigelse af

ulovlige forhold og gav på dette punkt anledning til kritik. Af de øvrige sager vedrørende miljøstyrelsens afgørelser angik tre sager afgørelser i henhold til vandforsyningsloven.

Tre sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, herunder to sager miljøstyrelsens sagsbehandlingstid, der i én af sagerne gav anledning til kritik. Foruden den ovenfor omtalte sag vedrørte én sag anvendelsen af bestemmelsen om forhåndsvarsling i miljøskyttelseslovens § 68; denne sag, der ligeledes gav anledning til kritik, er omtalt nedenfor som sag nr. 13-4.

Af de 14 sager vedrørende *planstyrelsen*, angik de 12 sager afgørelser – alle i relation til kommuneplanloven. 4 af disse sager vedrørte spørgsmål i forbindelse med dispensationer fra bestemmelser i loven eller i byplanvedtægter eller lokalplaner og gav i ét tilfælde anledning til kritik. To sager, herunder én af de sager, der tillige rejste et dispensationsspørgsmål, angik spørgsmålet om rækkevidden af lokalplanpligten efter kommuneplanlovens § 16. Yderligere én sag, der er omtalt nedenfor i afsnit 22 om kommunale sager, sag nr. 22-1, vedrørte (bl. a.) spørgsmålet om rækkevidden af lokalplanpligten (i forhold til offentligt administrationsbyggeri). Af de øvrige sager vedrørte én sag anvendelsen af bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, om skiltning m. v. Sagen, der gav anledning til kritik, er omtalt nedenfor som sag nr. 13-5.

To sager vedrørte planstyrelsens sagsbehandlingstid, der i det ene tilfælde gav anledning til kritik.

De to sager vedrørende *overfredningsnævnet* angik afgørelser, henholdsvis en sag om genoptagelse af en fredningssag og en sag om dispensation fra naturfredningslovens strandbeskyttelseslinie.

Sagen vedrørende *taksationskommissionen* angik en afgørelse om fredningserstatning, der var truffet af taksationskommissionen vedrørende naturfredning.

13-1. *Henstillet til miljøministerens overvejelse ved en kommende revision af naturfredningsloven at tydeliggøre affattelsen af bestemmelsen i lovens § 58, stk. 1 (om klageberettigelse i forhold til visse afgørelser efter loven). (J. nr. 1981-885-141).*

A klagede over, at overfredningsnævnet havde meddelt ham, at hans moder ikke kunne anses for klageberettiget efter naturfredningslovens § 58 i relation til en bestemt sag.

Baggrunden for klagen var følgende:

I forbindelse med at Helsingør kommune påtænkte at opføre en tilbygning til plejehjemmet . . ., rettede A for sin moder, der er nabo til plejehjemmet, henvendelse til fredningsnævnet for Frederiksborg amts nordlige fredningskreds om sagen.

Fredningsnævnet indhentede i den anledning en udtalelse fra kommunen, der anmodede om fredningsnævnets tilladelse til gennemførelsen af byggeriet, såfremt denne var fornøden. Fredningsnævnet meddelte herefter kommunen tilladelse i henhold til naturfredningslovens § 47, stk. 1, nr. 2 (dispensation fra vejbyggelinien), til opførelse af tilbygningen og underrettede A's moder herom.

Denne afgørelse påklagede A på sin moders vegne til overfredningsnævnet, men klagen blev afvist af nævnet under henvisning til, at moderen ikke hører til kredsen af klageberettigede efter naturfredningslovens § 58.

Efter bestemmelsen i naturfredningslovens § 58, stk. 1, som affattet ved lov nr. 219 af 24. maj 1978 om ændring af lov om naturfredning, kan fredningsnævnets afgørelser om bl.a. tilladelse efter naturfredningslovens § 47, stk. 1, nr. 2 (om vejbyggelinier), påklages til overfredningsnævnet af »den, der har begæret fredningsnævnets afgørelse« (samt visse nærmere angivne offentlige myndigheder m.v.).

Før den nævnte lovændring var det i naturfredningslovens § 58, stk. 1, bestemt, at fredningsnævnets afgørelser vedrørende bl.a. tilladelse efter lovens regler om bygge- og beskyttelseslinier kunne indbringes for overfredningsnævnet af andrageren, ejendommens ejer og bruger (samt visse nærmere angivne offentlige myndigheder m.v.).

Efter denne bestemmelse var anmeldere – herunder naboer – af en formodet ulovlighed vedrørende bygge- og beskyttelseslinier klart ikke omfattet af kredsen af klageberettigede.

Det fremgår af bemærkningerne til den pågældende bestemmelse i forslaget til ændringsloven (Folketingstidende 1977-78, tillæg A, sp. 2643), at bestemmelsen – bortset fra at fredningsplanudvalgene udgik som klageberettigede – ikke indeholdt realitetsændringer i forhold til gældende lovs § 58, stk. 1.

Om baggrunden for den ændrede affattelse af bestemmelsen i naturfredningslovens § 58, stk. 1, oplyste overfredningsnævnet i en udtalelse til mig bl.a. følgende:

Overfredningsnævnet modtog i løbet af 1970'erne et stadig stigende antal klager fra ejere af ejendomme, hvor fredningsnævnet efter ansøgning fra en myndighed havde meddelt vedkommende myndighed dispensation til etablering af et offentligt anlæg på den pågældende ejendom. Ejerens klage beroede imidlertid altid på modstand mod et kommende ekspropriationsindgreb og var derfor begrundet i forhold, som det faldt uden for overfredningsnævnets kompetence at tage stilling til. Overfredningsnævnet anlagde da den fortolkning af bestemmelsen i § 58, stk. 1, i naturfredningsloven, at den aktuelle ejer af den pågældende ejendom ikke var klageberettiget i sådanne situationer. Den aktuelle ejer måtte i disse situationer betragtes som tredjemand (»nabo«) i relation til spørgsmålet om klageberettigelse.

Formålet med den ændrede affattelse af § 58, stk. 1, havde efter overfredningsnævnets opfattelse alene været at tilpasse lovteksten til den forståelse af bestemmelsen, som var anlagt i de nævnte særlige situationer.

Overfredningsnævnet anførte endvidere, at der – når realitetsændringer ved den ændrede affattelse af bestemmelsen ikke var tilsigtet – ikke kunne tænkes at være foretaget en udvidelse af kredsen af klageberettigede.

I en skrivelse til A anførte jeg, at den forståelse, som overfredningsnævnet havde anlagt af udtrykket »den, der har begæret fredningsnævnets afgørelse«, og hvorefter personer, eventuelt naboer, der henleder fredningsnævnets opmærksomhed på et

påtænkt byggeri i strid med naturfredningslovens vejbyggelinie, ikke anses for klageberettigede i forhold til en fredningsnævnsafgørelse om meddelelse af dispensation, ikke kunne give mig grundlag for kritik.

Jeg måtte imidlertid være enig med A i, at en rent sproglig forståelse af udtrykket »den, der har begæret fredningsnævnets afgørelse« i naturfredningslovens § 58, stk. 1, nærmest syntes at måtte føre til, at den, på hvis initiativ fredningsnævnets sag er blevet rejst, måtte anses for klageberettiget. Overfredningsnævnet oplyste således under sagens behandling, at nævnet også tidligere i flere tilfælde havde modtaget klager fra bl.a. anmeldere af en formodet ulovlighed vedrørende bygge- og beskyttelseslinier, jfr. optagelse nr. 82 i publikationen »Overfredningsnævnet orienterer« fra juni 1979.

Sagen gav mig på denne baggrund anledning til at henstille til miljøministerens overvejelse, om ikke det måtte være rigtigst ved en kommende revision af naturfredningsloven at tydeliggøre affattelsen af bestemmelsen i naturfredningslovens § 58, stk. 1.

Jeg gjorde folketingets retsudvalg bekendt med min henstilling.

I skrivelse af 27. maj 1982 meddelte miljøministeriet mig, at ministeriet efter drøftelse med fredningsstyrelsen havde besluttet, at spørgsmålet om affattelsen af naturfredningslovens § 58, stk. 1, ville blive taget op i forbindelse med den førstkomende ændring af naturfredningsloven.

Jeg meddelte herefter miljøministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

13-2. *Udtalt over for miljøministeriet, at jeg måtte nære afgørende betænkelighed ved at anse en zonetilladelse for bortfaldet ved forældelse efter forvaltningsrettens almindelige regler.*

Henstillet til miljøministeriet at undergive sagen fornyet overvejelse på grundlag af nogle nærmere angivne synspunkter. (J. nr. 1980-1325-141).

B klagede som advokat for A over, at miljøministeriet havde anset en zonetilladelse til bebyggelse af ejendommen matr.nr. x, Anholt by, med et sommerhus, som Århus amtsråd den 12. februar 1976 havde meddelt A, for bortfaldet som uudnyttet.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at byudviklingsudvalget for Grenå-egnen i skrivelse af 29. juni 1971 meddelte zonetilladelse til udstykning af fire parceller fra ejendommen matr.nr. q, Anholt by, i Grenå kommune, heriblandt en parcel matrikuleret som nr. x, og opførelse af sommerhuse på parcellerne, »når disse ved lejlighed er blevet afhændet«. De øvrige parceller er matrikuleret under numrene y, z, og æ. Parcellerne, herunder matr.nr. x, er beliggende i landzone og inden for et af de områder, der var udlagt til sommerhusbebyggelse i den daværende administrationsplan for Anholt. Ved den senere udlægning af sommerhusområder i henhold til partiel byplanvedtægt nr.

6 for Grenå kommune, stadfæstet af planstyrelsen den 29. september 1978, kom ejendommene til at ligge uden for sommerhusområdet. Byplanvedtægten er videreført i lokalplan nr. 19, der omfatter det samlede sommerhusområde, som forventes udlagt på Nordbjerg. Lokalplanen er vedtaget af Grenå byråd den 26. juni 1979 og endelig godkendt af planstyrelsen den 11. juni 1980.

I det område, hvor ejendommen matr.nr. x er beliggende, er udstykket en del parceller, hvoraf omkring halvdelen efter det oplyste er bebygget med sommerhuse.

I skrivelse af 20. august 1975 til Århus amtskommune søgte A – da han påtænkte at erhverve ejendommen matr.nr. x – om principiel tilladelse til at opføre et sommerhus på denne.

I skrivelse af 26. november 1975 til Århus amtskommune anbefalede Grenå byråd ansøgningen under forudsætning af, at bestemmelserne i bekendtgørelse nr. 172 af 29.

marts 1974 om behandling af sager om tilførsel af spildevand til vandløb, søer eller havet m.v. kunne overholdes.

A's ansøgning blev behandlet på et møde den 4. februar 1976 i Århus amtsråds udvalg for teknik og miljø. På mødet blev behandlet yderligere 12 sager om zonelovstilladelse vedrørende ejendomme på Anholt.

I 10 af sagerne meddelte (bekræftede) udvalget zonetilladelse, i 7 af tilfældene på vilkår, at det, forinden endelig byggetilladelse meddeltes, skriftligt dokumenteredes over for amtsrådet, at ejendommene var forsynet med vandværksvand og lovlig spildevandsafledning (matr.nr.ene æ, x og å). I august måned 1976 vedtog amtsrådet at give en tilsvarende tilladelse for matr.nr. ø.

I en skrivelse af 20. oktober 1981 til Grenå kommunes udvalg for faste ejendomme oplyste stadsingeniøren i kommunen, at 5 af de oprindelig 7 betingede tilladelser er udnyttet ved opførelsen af bygninger (sommerhuse). De to ikke udnyttede zonelovstilladelser vedrører ejendommene matr.nr. x og matr.nr. å. Ejeren af den sidstnævnte ejendom havde ikke efter 1976 ansøgt om byggetilladelse (eller lignende). Matr.nr. ø var heller ikke bebygget.

Om bebyggelsen m.v. af 4 af de 5 ejendomme oplyste Grenå kommune følgende:

Matr.nr. æ.

Tilladelse til tilslutning til vandværk var meddelt den 6. februar 1977, og byggetilladelse var givet den 6. april 1977.

Matr. nr. . . .

Ejeren havde den 24. maj 1976 afgivet erklæring om, at ejendommen var forsynet med vandværksvand. På ejendommen var der i 1976 opført et 36 m² stort sommerhus.

Matr.nr. . . .

I/S Anholt Vandværk erklærede den 2. marts 1978, at tilslutning til vandværksvand var under udførelse. Byggetilladelse blev meddelt den 11. maj 1978 på betingelse af, at ejendommen blev forsynet med vandværksvand, forinden ejendommen blev ibrugtaget.

Matr.nr. . . .

Ejeren afgav den 25. februar 1977 erklæring om, at ejendommen var forsynet med vandværksvand. Byggetilladelse blev meddelt den 12. maj 1977.

Matr.nr. o.

Byggetilladelse ansøgt den 21. juli 1977. Sagen havde beroet på meddelelse af zonelovstilladelse.

I skrivelse af 12. februar 1976 meddelte Århus amtsråd A, at amtsrådet på det foreliggende grundlag havde vedtaget at meddele tilladelse i henhold til by- og landzonelovens § 7 på vilkår, »at det, forinden endelig byggetilladelse meddeles, skriftligt dokumenteres over for amtsrådet, at ejendommen er forsynet med vandværksvand, og at Grenå byråd har godkendt ejendommens spildevandsafledning i henhold til lov nr. 372 af 13. juni 1973 om miljøbeskyttelse« (Fremhævelserne er foretaget af mig).

I skrivelse af 23. august 1976 meddelte (bekræftede) Århus amtsråds udvalg for teknik og miljø efter det oplyste en zonelovstilladelse vedrørende ejendommen matr.nr. ø. Grenå byråd havde på et møde den 10. november 1981 over for amtsrådet anbefalet, at en ansøgning i henhold til zoneloven til opførelse af et sommerhus på denne ejendom blev imødekommet.

I skrivelse af 9. juli 1979 til Århus amtskommune anmodede ejendomsmægler C om oplysning om, hvorvidt der stadig kunne »påregnes at få byggetilladelse«. C oplyste, at han var blevet anmodet om at sælge ejendommen. Han henviste til amtsrådets skrivelse af 12. februar 1976.

I den anledning udarbejdede amtsarkitekten en indstilling til amtskommunens udvalg for teknik og miljø. Amtsarkitekten anførte, at ejendommen lå uden for det sommerhusområde på Nordbjerg, som var endelig vedtaget ved en lokalplan, og at lokalplanen omfattede det samlede sommerhusområde, som på det da foreliggende grundlag kunne forventes udlagt på Nordbjerg. Amtsarkitekten indstillede under hensyn til den tid, der var gået, siden amtsrådet fornyede byudviklingsudvalgets tilladelse (1976), samt til, at forudsætningerne måtte anses for ændrede, at der meddeltes afslag i henhold til by- og landzonelovens § 9, jfr. § 7.

Udvalget for teknik og miljø tiltrådte på et møde den 19. september 1979 indstillingen.

Efter at A telefonisk var blevet underrettet om udvalgets afgørelse, rettede han i skrivelse af 25. september 1979 henvendelse til Århus amtskommune om sagen. Han anførte, at zonelovstilladelsen af 12. februar 1976 ikke

indeholdt nogen tidsmæssige begrænsninger. Om de vilkår, der var knyttet til zonelovstilladelsen, anførte han bl.a. følgende:

»... det (var) et vilkår, at ejendommen kunne forsynes med vandværkssvand samt at ejendommens spildevandsafledning blev godkendt. Jeg rettede derfor i foråret 1976 telefonisk henvendelse til Grenå kommune, teknisk forvaltning, for at indhente oplysninger om, hvorledes jeg skulle forholde mig. Jeg fik i samtalen oplyst, at jeg næppe ville kunne forvente at få tilladelse til forsyning med vandværkssvand, før der var opført et nyt vandværk på øen, men at dette sandsynligvis ville ske inden for et par år. Dette fik jeg bekræftet – og problemerne belyst – ved samtaler under ferieophold på Anholt i sommeren 1976.

Jeg besluttede derfor at udskyde byggesagen i et par år, men fulgte ved lejlighedsvis forespørgsler udviklingen angående opførelsen af et nyt vandværk.

I efteråret 1978 fik jeg oplyst, at det nu måtte anses for sikkert, at det nye vandværk ville være i funktion fra sommeren 1980. Jeg besluttede derfor at gå i gang med byggesagen og anmodede i foråret 1979 arkitekt (D) om at udarbejde et skitseforslag til et sommerhus på grunden.

Inden jeg går videre med planerne, skal jeg forespørge, om Århus amtskommune er af den opfattelse, at der var knyttet tidsmæssige begrænsninger til den tilladelse, der blev meddelt mig i brevet af 12. februar 1976, idet jeg samtidig gør opmærksom på, at det på grund af praktiske problemer, specielt forsyningen med vandværkssvand, først nu har været muligt for mig at udnytte tilladelsen fra 1976.«

Af de akter, som jeg modtog, fremgik videre følgende om tilslutning til vandværket:

I anledning af, at B i skrivelse af 19. maj 1980 havde forespurgt Grenå kommunale værker, om værkerne kunne bekræfte disse oplysninger om muligheden for at få indlagt vand på ovennævnte ejendom, havde Grenå kommunale værker i et notat af 7. september 1981 oplyst følgende:

»Det kan meddeles, at man ved Grenå kommunale værker i perioden efter 1976 og frem til juli 1980 ved det nye vandværks idriftsættelse jævnligt har modtaget telefoniske henvendelser angående ønske om vandforsyning.

Der forelå imidlertid i ovennævnte periode ikke mulighed for forsyning af nye forbrugere, hvorfor dette er blevet meddelt de pågældende.

Man har imidlertid ikke ført nogen registrering af ovennævnte telefoniske henvendelser, hvorfor der ikke kan fremlægges nogen yderligere bekræftelse på omtalte forklaring i brev af 19. maj 1980.«

Værkerne meddelte i øvrigt B i skrivelse af 23. maj 1980, at vandforsyning kunne etableres i august måned 1980.

I skrivelse af 18. oktober 1979 til C anførte udvalget for teknik og miljø bl.a. følgende:

»... udvalget for teknik og miljø (vedtog) på amtsrådets vegne i mødet den 19. september 1979 at meddele afslag i henhold til by- og landzonelovens § 9, jfr. § 7, under hensyn til den tid, der er gået, siden amtsrådet fornyede byudviklingsudvalgets tilladelse samt til, at forudsætningerne for at forny tilladelsen af 12. februar 1976 må anses for ændrede.

Efter telefonisk at være blevet bekendt med udvalgets afgørelse har Deres klient, (A), forespurgt, om amtsrådet er af den opfattelse, at der var knyttet tidsmæssige begrænsninger til zonelovstilladelsen af 12. februar 1976.

I denne anledning bemærkes indledningsvis, at der til amtsrådets zonelovstilladelse af 12. februar 1976 ikke var knyttet nogen præcis tidsmæssig begrænsning. Det er imidlertid amtsrådets opfattelse, at gyldigheden af en tilladelse vil ophøre, hvis den ikke udnyttes inden for en efter forholdene i det enkelte tilfælde rimelig frist, jfr. pkt. 26 i boligministeriets cirkulære nr. 87 af 25. april 1973.

Under hensyn hertil fastholder udvalget for teknik og miljø på amtsrådets vegne den i udvalgmødet den 19. september 1979 truffene afgørelse, jfr. foran«.

I skrivelser af 7. november 1979 og 30. januar 1980 – indgivet til Århus amtsråd – klagede B til planstyrelsen over amtsrådets afgørelse af 18. oktober 1979. Han anførte, at baggrunden for vilkåret i zonelovstilladelsen af 12. februar 1976 om, at det, forinden endelig byggetilladelse meddeltes, måtte dokumenteres, at ejendommen var forsynet med vandværkssvand, var de kapacitetsproblemer, der på daværende tidspunkt herskede vedrørende vandforsyningen i området, og som var amtskommunen bekendt. Han anførte

videre, at A på grund af disse problemer ikke havde haft mulighed for at udnytte zonestilladelsen, førend de planer, der forelå vedrørende udbygningen af vandværket, var realiseret, hvilket nu var ved at være tilfældet. Det tidligste tidspunkt, A ville kunne udnytte zonestilladelsen på, ville være den da kommende sommer (1980), da der formentlig ville blive lagt vand ind på ejendommen. B anførte videre, at bestemmelsen i pkt. 26 i det omtalte cirkulære efter hans opfattelse ikke sigter på tilfælde, hvor udnyttelsen af en meddelt tilladelse havde været afskåret af offentligretlige omstændigheder, som havde været bekendt for den godkendende myndighed på det tidspunkt, da tilladelsen meddeltes. Han anførte i den forbindelse, at udtrykket »rimelig frist« måtte forudsætte, at den borger, hvem tilladelsen var meddelt, havde haft mulighed for at udnytte tilladelsen i rimelig tid, således at en manglende udnyttelse af tilladelsen ville kunne tilregnes ham.

I skrivelse af 30. januar 1980 rettede B henvendelse til Grenå kommunes tekniske forvaltning med henblik på at få etableret vandstik på ejendommen.

I skrivelse af 25. april 1980 til B anførte planstyrelsen – efter at Århus amtskommunes udvalg for teknik og miljø i skrivelse af 21. februar 1980 til planstyrelsen havde fastholdt afgørelsen –, »at planstyrelsen er enig med amtsrådet i, at den i 1976 meddelte tilladelse anses for bortfaldet, dels på grund af den tid, der er hengået, siden tilladelsen var blevet meddelt, og dels på grund af den skete ændring i planlægningsgrundlaget«. Planstyrelsen havde herefter ikke fundet grundlag for at omgøre den påklagede afgørelse.

I skrivelse af 13. maj 1980 – indgivet til planstyrelsen – klagede B til miljøministeriet over planstyrelsens afgørelse. Han anmodede om at få lejlighed til mundtligt at redegøre nærmere for sagen.

I den anledning meddelte planstyrelsen i skrivelse af 21. maj 1980 miljøministeriet, at styrelsen fortsat ikke fandt grundlag for at ændre amtsrådets afgørelse.

Den 5. august 1980 redegjorde A og B under et møde i miljøministeriet nærmere for sagen.

I skrivelse af 25. august 1980 til B meddelte miljøministeriet bl.a. følgende:

» . . .

Miljøministeriet, departementet, skal i denne anledning oplyse, at tilladelser efter by- og landzoneloven ikke er tidsbegrænsede. Man kan i denne forbindelse henvise til boligministeriets cirkulære nr. 87 af 25. april 1973, pkt. 26, hvoraf det fremgår, at det må antages, at gyldigheden af en tilladelse vil ophøre, hvis den ikke udnyttes inden for en efter forholdene i det enkelte tilfælde rimelig frist. Spørgsmålet, om en tilladelse stadig er gældende, må således bl.a. afgøres ud fra en konkret vurdering af, hvorvidt de forudsætninger, hvorunder tilladelsen blev givet, fortsat er gældende på det tidspunkt, hvor tilladelsen ønskes udnyttet. Med hensyn til Deres bemærkning i klageskrivelsen om, at fristen for udnyttelse af en tilladelse først skal regnes fra det tidspunkt, hvor vilkåret kan opfyldes, skal departementet bemærke, at det forhold, at en tilladelse er betinget af et vilkår, ikke medfører et egentligt retskrav på at udnytte tilladelsen, når vilkåret kan opfyldes, uafhængigt af, om der i øvrigt foreligger ændrede omstændigheder.

I den foreliggende sag er departementet enig med amtsrådet og planstyrelsen i, at Århus amtsråds fornyelse i 1976 af byudviklingsudvalgets tilladelse fra 1971 i dag må anses for bortfaldet, dels på grund af det ændrede planlægningsgrundlag, og dels på grundlag af den tid, der er gået siden tilladelsen blev meddelt. Departementet har herved lagt vægt på, at der i perioden, siden tilladelsen blev givet, er sket en generel ændring af zonestilladelsesmyndighedernes praksis over for sommerhusbebyggelse ved udsendelsen af miljøministeriets cirkulære af 16. juni 1977 om planlægning af sommerhusområder, hvoraf det fremgår, at zonestilladelsesmyndighederne skal være yderst tilbageholdende med at give tilladelse til sommerhusbebyggelse i de kystnære områder.

Også lokalt er der sket en afgørende ændring i den planlægningsmæssige situation ved stadfæstelsen af de byplanvedtægter, der endeligt fastlagde og afgrænsede sommerhusområderne på øen.

Denne afgrænsning er blevet foretaget på grund af det store pres, der er på de rekreative områder på øen. Tilladelse til sommerhusbebyggelse udenfor de udlagte områder vil medføre en ukontrollabel udvikling med en spredt og tilfældig sommerhusbebyggelse over hele øen. En sådan udvikling vil ikke

alene være i strid med zonetovens planlægningsmæssige og landskabelige formål, men også stride mod intentionerne bag det ovennævnte cirkulære om planlægning af sommerhusområder.

Afgørende zonelovsmæssige hensyn taler således idag imod såvel fornyelse af gamle tilladelser til sommerhusbebyggelse på Anholt, som mod meddelelse af nye.

Departementet har på denne baggrund ikke fundet grundlag for at ændre de trufne afgørelser, som hermed stadfæstes.

...«

I klagen af 27. november 1980 til ombudsmanden gjorde B i det væsentlige de samme synspunkter gældende, som han tidligere havde gjort gældende over for Århus amtsråd, planstyrelsen og miljøministeriet. B fremhævede, at han fandt, at tilladelsen i skrivelsen af 12. februar 1976 gav A et retligt krav på at kunne opføre et sommerhus på ejendommen.

I en udtalelse af 27. april 1981 til ombudsmanden anførte Grenå kommune, at kommunen ikke havde fundet anledning til at ændre den tidligere meddelte anbefaling (af 26. november 1975), da vilkårene for at udnytte den i 1976 afgivne tilladelse fra Århus amtsråd først i 1980 kunne opfyldes.

I en udtalelse af 13. maj 1981 anførte Århus amtskommune (udvalget for teknik og miljø), at vilkåret om forsyning med vandværksvand efter amtsrådets opfattelse havde fornøden hjemmel i zonetoven. Baggrunden for vilkåret om vandværksvand var, at amtsrådet var bekendt med de vandværksmæssige forsyningsvanskeligheder på Anholt, og at amtsrådet som såvel zone- som bygningsmyndighed på daværende tidspunkt havde villet tilkendegive, at opførelsen af et sommerhus/ibrugtagning ikke ville kunne forventes godkendt, forinden huset kunne forsynes med vandværksvand. Amtskommunen henviste i den forbindelse til § 18 i den bygge lov, som var gældende før den 1. februar 1977, og hvorefter enhver bebyggelse skal have forsvarlig og tilstrækkelig drikkevandsforsyning.

I en udtalelse af 19. juni 1981 anførte planstyrelsen bl.a. følgende:

»...«

ad. bortfald af zonelovstilladelser.

I punkt 26 i cirkulære af 25. april 1973 om lov om by- og landzoner står følgende anført om spørgsmålet »Det må antages, at gyldigheden af en tilladelse vil ophøre, hvis den ikke udnyttes inden for en efter forholdene i det enkelte tilfælde rimelig frist«.

Spørgsmålet om, hvorvidt en tilladelse må anses for bortfaldet, må således afgøres ud fra en konkret vurdering af, hvorvidt de forudsætninger, hvorunder tilladelsen blev givet, fortsat er gældende på det tidspunkt, hvor tilladelsen ønskes udnyttet. Ved denne konkrete vurdering indgår således spørgsmålet om, der er sket afgørende ændringer i den planlægningsmæssige situation i det pågældende område. Herudover indgår blandt andet en vurdering af, hvor lang tid der er gået, siden tilladelsen er blevet meddelt om årsagen til, at tilladelsen ikke er blevet udnyttet alene kan tilregnes ansøgeren, og om forhold, han ikke har haft indflydelse på, har været medvirkende til, at tilladelsen ikke er blevet udnyttet, samt om han – for eksempel ved myndighedernes tilladelsespraksis i området – er blevet bibragt en berettiget forventning om, at tilladelsen fortsat er gældende.

Den planlægningsmæssige udvikling forløb hurtigt i 70'erne, og på denne baggrund tenderede zonelovsmyndighedernes praksis mod at fastslå tilladelser for bortfaldet, hvis de ikke var udnyttet i løbet af nogle få år, dog således at der i de konkrete sager blev foretaget en afvejning af de ovennævnte hensyn.

Ved revisionen af by- og landzonenloven i 1980 blev det i loven fastsat, at en zonelovstilladelse gælder i 3 år, jfr. § 9, stk. 8, i lov nr. 159 af 6. maj 1980, jfr. lovbekendtgørelse nr. 300 af 23. juni 1980 af lov om by- og landzoner.

Spørgsmålet havde, som det fremgår af ovenstående, beroet på en konkret afvejning af en usikker kreds af momenter, men man var, som nævnt, nået frem til, at tilladelser normalt blev betragtet som forældede i løbet af nogle år. Lovbestemmelsen var således først og fremmest en kodifikation af denne praksis. Samtidig tilsigtede man at undgå usikkerhed hos den borger, der var begunstiget ved en zonelovstilladelse, og at afskære unødigt administrativt besvær. Ligeledes opnåede man hermed en overensstemmelse med

tilsvarende bestemmelser inden for miljøministeriets område.

Der henvises i øvrigt til forarbejderne til § 9, stk. 8, i Folketingstidende 1979-80, till. A, sp. 1601.

I den konkrete sag er der tale om en ejendom, der ligger i landzone udenfor sommerhusområdet på Nordbjerg. Dette sommerhusområde er udlagt i henhold til partiel byplanvedtægt nr. 6 for Grenå kommune, stadfæstet af planstyrelsen den 29. september 1978. Byplanvedtægten er videreført i den af Grenå byråd den 26. juni 1979 vedtagne lokalplan nr. 19, der omfatter det samlede sommerhusområde, der forventes udlagt på Nordbjerg. Lokalplanen er endelig godkendt af planstyrelsen den 11. juni 1980.

Disse planer var et led i den samlede løsning af de specielle planlægningsmæssige problemer på Anholt.

På grund af det store pres, der er på de rekreative arealer, samt på grund af de særlige forhold på Anholt i øvrigt, er zonelovsmyndighederne af hensyn til konsekvenserne i dag yderst tilbageholdende med at tillade sommerhusbebyggelse udenfor de nu fastlagte sommerhusområder på øen. Der er således siden amtsrådets tilladelse fra 1976 til at opføre et sommerhus på ejendommen sket en afgørende ændring af planlægningsgrundlaget på øen. Samtidig er der ved miljøministeriets cirkulære af 16. juni 1977 om stop for udlæg af ny sommerhusbebyggelse i de kystnære områder sket en generel ændring af zonelovsmyndighedernes praksis over for sommerhusbebyggelse i disse områder.

Opførelse af ny sommerhusbebyggelse udenfor de fastlagte områder vil således være i afgørende strid såvel med zonelovens planlægningsmæssige side og landskabelige hensyn, som med intentionerne bag sommerhuscirkulæret.

Overfor de hensyn, der i denne sag kunne tale for at forny tilladelsen til at opføre et sommerhus på ejendommen, har planstyrelsen måttet lægge afgørende vægt på disse tungtvejende zonelovsmæssige hensyn.

...«

I en udtalelse af 7. juli 1981 henholdt miljøministeriet sig i det hele til planstyrelsens udtalelse.

I en skrivelse af 7. september 1981 til mig fastholdt B den opfattelse, som han tidligere havde givet udtryk for, og oplyste, at A hav-

de kunnet følge, at nærtliggende grunde i området i løbet af 1970'erne var blevet bebygget, og en nabogrund, matr.nr. æ, var blevet bebygget i 1978.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til advokat B:

»Miljøministeriets og planstyrelsens afgørelser bygger på den opfattelse, at den tilladelse, som Århus amtsråd (udvalget for teknik og miljø) meddelte (A) i skrivelser af 12. februar 1976, må anses for bortfaldet på grund af forældelse.

By- og landzoneloven indeholder i den nugældende affattelse af § 9, stk. 8, en udtrykkelig bestemmelse, hvorefter en tilladelse efter lovens § 9, jfr. §§ 6-8, »bortfalder, hvis den ikke er udnyttet inden 3 år efter, at den er meddelt«.

Den nævnte bestemmelse blev indsat i loven ved en ændringslov (nr. 159) af 6. maj 1980 og havde efter bemærkningerne til lovforslaget til formål ». . . at undgå den usikkerhed, der kan være med hensyn til, om en zonelovstilladelse er forældet« (Folketingstidende 1979-80, 2. samling, till. A, sp. 1615).

Spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder en zonelovstilladelse efter retstilstanden før lovændringen kunne anses for bortfaldet ved forældelse, er berørt i boligministeriets cirkulære (nr. 87 af 25. april 1973) om loven. I forbindelse med en omtale af, at tilladelser efter loven kan betinges, jfr. lovens § 10, hedder det herom i cirkulæret under pkt. 26:

»Amtsrådene og byudviklingsudvalgene vil også kunne betinge gyldigheden af en tilladelse af, at tilladelsen udnyttes inden for en nærmere bestemt frist. Det må antages, at gyldigheden af en tilladelse vil opføre, hvis den ikke udnyttes inden for en efter forholdene i det enkelte tilfælde rimelig frist. En udtrykkelig betingelse herom i tilladelsen vil derfor efter boligministeriets opfattelse kun være påkrævet i tilfælde, hvor amtsrådet eller byudviklingsudvalget lægger særlig vægt på en bestemt angivet og eventuel relativt kort frist for tilladelsens gyldighed.«

Afgørelsen af, om en tilladelse kunne anses for bortfaldet ved forældelse, måtte herefter bero på en konkret vurdering. I denne vurdering måtte navnlig indgå den

tid, der i et foreliggende tilfælde var gået, siden tilladelsen var meddelt, og baggrunden for, at tilladelsen ikke var udnyttet, herunder om årsagen hertil kunne tilregnes den pågældende, eller om tillige forhold, som han ikke havde haft indflydelse på, havde været medvirkende, jfr. således Folketingstidende 1979-80, 2. samling, till. A. sp. 1615.

Hensynet til, i en periode hvor den planlægningsmæssige udvikling forløber særlig hurtigt, i videst muligt omfang at søge de seneste planlægningsmæssige dispositioner virkeliggjort kan vel indgå som et væsentligt element i den mere generelt prægede vurdering af, inden for hvilken tidsramme tilladelser efter denne lovgivning normalt må forudsættes udnyttet. For en principiel forvaltningsretlig vurdering kan mellemkommende ændringer i den planlægning, der gælder for et bestemt område, derimod ikke i sig selv tillægges betydning for den konkrete vurdering af, om en tidligere meddelt tilladelse kan anses for bortfaldet ved forældelse eller i øvrigt ved passivitet fra modtagerens side. I forhold til allerede meddelte tilladelser vil hensynet til at fastholde intentionerne bag en senere gennemført planlægning for det pågældende område kun kunne tilgodeses dels inden for rammerne af forvaltningsrettens almindelige regler om tilbagekaldelse af forvaltningsakter, dels i forbindelse med myndighedernes stillingtagen til, om en foreliggende tilladelse, der må anses for bortfaldet ved forældelse, skal fornyes.

Jeg går ud fra, at det er til det sidstnævnte forhold, der sigtes, når der i forarbejderne til ændringsloven (ovenfor anførte sted) tillige »som en anden meget væsentlig faktor ved afgørelsen af disse spørgsmål« peges på »eventuelle ændringer i planlægningsituationen i området«.

Ved min bedømmelse af den foreliggende sag må jeg tage udgangspunkt i, at Århus amtsråd i skrivelsen af 12. februar 1976 meddelte (A) tilladelse efter zonelovens § 9 til at opføre et sommerhus på ejendommen matr.nr. (x), Anholt by og sogn, bl.a. på vilkår, at det – forinden endelig byggetilladelse blev meddelt – skriftligt blev dokumenteret, at ejendommen var forsynet med vandværksvand.

I sin udtalelse af 13. maj 1981 i anledning af Deres klage til ombudsmanden har Århus amtskommune bl.a. oplyst, at dette vilkår var begrundet i, »... at amtsrådet var bekendt med de vandværksmæssige forsyningsvanskeligheder på Anholt«. Jeg må derfor gå ud fra, at amtsrådet også var bekendt med, at der kunne gå nogen tid, inden det ville være muligt for (A) at opfylde det stillede vilkår.

Efter min gennemgang af sagen må jeg endvidere lægge til grund, at (A) – dels selv, dels gennem Dem – i tiden siden meddelelsen af zonelovstilladelsen i 1976 har holdt sig orienteret om mulighederne for at få indlagt vandværksvand på ejendommen og således opfyldte det stillede vilkår, og at hans henvendelse om byggetilladelse i 1979 fandt sted ca. 1 år, før han på dette grundlag kunne forvente, at tilslutningen kunne gennemføres.

Under disse omstændigheder må jeg nære afgørende betænkelighed ved på det foreliggende grundlag at tilslutte mig den opfattelse, at den i 1976 meddelte zonelovstilladelse efter forvaltningsrettens almindelige regler kan anses for bortfaldet ved forældelse.

Af den hidtidige delvis gengivne skrivelse af 25. august 1980 fra miljøministeriets departement til Dem fremgår det, at departementet ved sin afgørelse om, at tilladelsen må anses for bortfaldet som uudnyttet, har lagt vægt på,

1) den tid, der var medgået, fra tilladelsen af 12. februar 1976 blev meddelt, og indtil statsautoriseret ejendomsmægler (C) i skrivelse af 9. juli 1979 rettede henvendelse til Århus amtskommune,

2) den ændring, der skete af den for området gældende planlægning ved planstyrelsens stadfæstelse den 29. september 1978 af den partielle byplanvedtægt, hvorved ejendommen kom til at ligge uden for sommerhusområde (den partielle byplanvedtægt er videreført i lokalplan nr. 19, der blev endeligt godkendt af planstyrelsen den 11. juni 1980),

3) den generelle ændring af zonelovsmyndighedernes praksis over for sommerhusbebyggelse, som har fundet udtryk i miljøministeriets cirkulære nr. 124 af 16. juni 1977 om planlægning af sommerhusområder, og

4) de konsekvenser, som det kan antages at få for andre ejendomme på øen uden for sommerhusområderne, hvis (A's) ejendom bebygges med et sommerhus.

Som anført ovenfor er det min opfattelse, at de forhold, der er nævnt under pkt. 2) til 4), ikke kan tillægges selvstændig betydning for den konkrete vurdering af, om den foreliggende zonetilladelse kan anses for bortfaldet ved forældelse.

Allerede af den grund finder jeg ikke at have anledning til at gå nærmere ind på de forhold, som planstyrelsen og miljøministeriets departement har anført under pkt. 2) til 4). Om konsekvenserne for andre ejendomme, hvis (A's) ejendom bebygges med et sommerhus, skal jeg dog bemærke følgende:

I det materiale, jeg har modtaget fra miljøministeriets departement, er der ikke oplysninger om, at der i området ligger ejendomme, der på tilsvarende måde, som det er tilfældet for (A), i 1976 har fået tilladelse til at opføre sommerhus på betingelse af, at vandværksvand blev indlagt. Miljøministeriets departement har ikke i skrivelserne til Dem eller i udtalelsen i anledning af Deres klage til ombudsmanden nærmere uddybet, hvorfor departementet

finder, at en bebyggelse af matr.nr. (x) »ville medføre en ukontrollabel udvikling med en spredt og tilfældig sommerhusbebyggelse over hele øen«.

Jeg har fra Grenå kommune modtaget et notat af 20. oktober 1981 med en oversigt (af 8. september 1981) over ubebyggede ejendomme på Anholt, der er beliggende »i landzone uden for helårsområdet«, for hvilke der foreligger oplysninger med ansøgninger om udstykningstilladelse/zonetilladelse/byggetilladelse. I notatet er det konkluderet, at der generelt ikke er meddelt zonetilladelse i området, siden en drikkevandsundersøgelse blev startet i 1972, og planmæssige overvejelser blev iværksat i 1975 (derimod er der sket fornyelser af allerede meddelte tilladelser), at der kun er 3 ejendomme, hvor betingede tilladelser fra 1976 endnu ikke er udnyttet, og at der for den ene af disse ejendomme, (matr.nr. (å)), ikke efter 1976 er ansøgt om zonetilladelse eller lignende (de to andre ejendomme er matr.nr. (x) og (ø)). . .

Jeg har samtidig hermed henstillet til miljøministeriet at undergive sagen en fornyet overvejelse på grundlag af de synspunkter, der er anført i det foregående.

. . .«

13-3. *Udtalt over for miljøstyrelsen, at der i mangel af udtrykkelige regler om adgangen til at kræve lovliggørelse af spildevandsforhold alene kunne stilles krav om lovliggørelse som sådan, men valget mellem flere alternative muligheder måtte tilkomme den ansvarlige for forholdet. Forudsætningerne for at meddele et konkret påbud om lovliggørelse af spildevandsforhold på en ejendom ved etablering af samletank havde herefter ikke været til stede.*

Endvidere udtalt over for miljøstyrelsen, at bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, om underretning m.v. af adressaten for afgørelser om påbud og forbud i hvert fald ikke generelt kan anses for uanvendelig i forhold til påbud om at berigtige ulovlige forhold. Fundet det rigtigst, at der var sket underretning af adressaten for det konkrete påbud. (J. nr. 1979-1031-11).

A klagede til ombudsmanden over en afgørelse fra miljøstyrelsen vedrørende Årslev kommunes behandling af en sag om kloakering af hans ejendom.

Efter en gennemgang af sagen udtalte jeg følgende i en skrivelse til A:

»Jeg skal først bemærke, at jeg ved min gennemgang af sagen har lagt til grund, at Deres klage over miljøstyrelsens stillingtagen til Årslev kommunes afgørelser og

sagsbehandling i forbindelse med kloakeringen af Deres ejendom nærmere vedrører følgende forhold:

1) at Årslev kommune ved afgørelsen af 7. september 1978 påbød Dem at lovliggøre spildevandsforholdene på Deres ejendom ved etablering af samletank, og at kommunen herved afviste at lade ejendommen blive tilsluttet det offentlige kloaksystem.

2) at Årslev kommune meddelte Dem påbud om etablering af samletank uden forinden at gøre Dem bekendt med overvejelserne herom samt give Dem lejlighed til at udtale Dem om eventuelle andre muligheder for lovliggørelse.

...

Om hvert af disse klagepunkter skal jeg nærmere bemærke følgende:

ad 1):

Det fremgår af de foreliggende oplysninger, at Deres ejendom i forbindelse med ombygningen i 1978 fik indrettet nyt badeværelse med kar og brusekabine og nyt kloaksystem. Spildevandsafledningen skete – som før ombygningen – til vejgrøften langs (...), og der blev ikke i forbindelse med ombygningen indhentet tilladelse til afledningen. Der foreligger heller ikke i sagen oplysning om, at spildevandsafledningen forud for ombygningen var godkendt af nogen offentlig myndighed.

Efter bestemmelsen i § 102, stk. 3, i lov om offentlige veje (lovbekendtgørelse nr. 585 af 20. november 1975, med senere ændringer) må spildevand ikke ledes ud på veje eller til disses grøfter eller ledninger. Det er i miljøbeskyttelseslovens § 17 bestemt, at stoffer, der kan forurene vandet, (bl.a.) ikke må tilføres vandløb, søer eller havet, medmindre der meddeles tilladelse hertil (efter lovens § 18). Spildevandsanlæg, der er lovligt udført med tilladelse efter hidtidig lovgivning, eller hvortil tilladelse efter denne lovgivning ikke var fornøden, kan fortsat anvendes, jfr. således lovens § 19, stk. 1.

Miljøstyrelsens opfattelse, hvorefter Årslev kommune med rette tog spørgsmålet om en lovliggørelse af ejendommens afledningsforhold op i forbindelse med ombygningen og ændringen af ejendommens

kloaksystem, kan på baggrund af det anførte ikke give mig anledning til bemærkninger. Jeg har da også forstået, at De ikke har bestridt kommunens adgang til i det foreliggende tilfælde at forlange lovliggørelse af afledningsforholdene.

Ved afgørelsen af 7. september 1978 påbød Årslev kommune Dem at lovliggøre afledningsforholdene ved etablering af samletank efter reglerne i bekendtgørelse nr. 173 af 29. marts 1974 om etablering af nedgravede samletanke for husspildevand.

Som anført af ombudsmanden i (en foreløbig redegørelse om sagen) indeholder denne bekendtgørelse regler om, at en kommunalbestyrelse under visse nærmere angivne forudsætninger kan *meddele tilladelse til spildevandsafledning* ved etablering af samletank. Bekendtgørelsen indeholder derimod ikke regler om, at en kommunalbestyrelse kan *påbyde* etablering af en samletank. Miljøstyrelsen har (...) erklæret sig enig heri.

[Miljøbeskyttelsesloven indeholder heller ikke (i modsætning til loven om offentlige veje, jfr. denne lovs § 114) udtrykkelige bestemmelser om kommunernes adgang til at kræve lovliggørelse af afledningsforhold, der er i strid med miljøbeskyttelseslovens § 17 (og hvortil der ikke meddeles tilladelse efter lovens § 18), jfr. herved den almindelige bestemmelse i lovens § 48 om kommunens pligt til at påse loven og de i henhold hertil fastsatte regler overholdt.] Det er dog miljøstyrelsens opfattelse, at der i tilfælde, hvor vedkommende kommune skønner, at lovliggørelse alene kan ske på en bestemt måde, er adgang til at påbyde lovliggørelse på denne måde. En modsat opfattelse ville efter miljøstyrelsens opfattelse være administrativt uholdbar.

Efter min opfattelse må udgangspunktet være, at en myndighed i tilfælde, hvor der ikke foreligger udtrykkelige regler om adgangen til at kræve lovstridige forhold berigtiget, alene kan stille krav om lovliggørelse som sådan, og at valget mellem flere alternative muligheder derfor må tilkomme den, der er ansvarlig for forholdet. Jeg finder dog ikke at kunne kritisere miljøstyrelsens opfattelse, hvorefter påbud i tilfælde, hvor det må lægges til grund, at lovliggørelse alene kan ske på en bestemt måde, kan meddeles med dette indhold.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt der i det foreliggende tilfælde har været fornødent grundlag for at påbyde Dem at etablere samletank, skal jeg først bemærke, at jeg ikke finder at kunne kritisere, at Årslev kommune oprindeligt afviste at lade Deres ejendom blive tilsluttet det offentlige kloakanlæg. Jeg bemærker herved, at ejendommen efter det oplyste ligger uden for kloakoplandsgrænsen, og at der derfor ikke kan antages at påhvile kommunen nogen pligt til at tillade tilslutningen. At kommunen oprindeligt afslog tilslutningen på grund af de dermed forbundne omkostninger kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

Jeg må efter min gennemgang af sagen være enig med Dem i, at det ikke på grundlag af de foreliggende oplysninger med sikkerhed kan anses for godtgjort, at etablering af et nedsvivningsanlæg var udelukket. Jeg henviser herved til det, ombudsmanden anførte i (sin foreløbige redegørelse om sagen), samt til det, Årslev kommune og miljøstyrelsen har anført i udtalelserne af (...) til mig. Jeg finder derfor heller ikke at kunne anse det for godtgjort, at forudsætningerne for at meddele påbuddet af 7. september 1978 med det angivne indhold har været til stede. Jeg bemærker herved, at jeg – i modsætning til, hvad Årslev kommune har anført (...) – må finde, at det påhviler kommunen – når den fandt at burde nedlægge påbud om lovliggørelse på en bestemt måde – at godtgøre, at grundlaget herfor var til stede.

Jeg har gjort Årslev kommune og miljøstyrelsen bekendt med min opfattelse, men finder ikke herudover at have tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre i den anledning. Jeg har herved lagt vægt på, at en endelig stillingtagen til, hvorvidt lovliggørelse alene kunne ske ved etablering af samletank, efter det oplyste nødvendiggør et mere udførligt oplysningsgrundlag, navnlig i teknisk henseende, at en afklaring af spørgsmålet, efter at Deres ejendom er blevet tilsluttet det offentlige kloaksystem, alene er af betydning for spørgsmålet om, hvorvidt Årslev kommune har pådraget sig et erstatningsansvar i forhold til Dem, og at jeg må finde det

rettest at dette spørgsmål i givet fald søges afklaret under en retssag.

ad 2):

Efter bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, skal vedkommende myndighed, inden der træffes afgørelse om påbud eller forbud, skriftligt underrette adressaten for disse beslutninger om sagen og gøre ham bekendt med sin adgang til aktindsigt og til at udtale sig efter loven om offentlighed i forvaltningen.

Det er miljøstyrelsens opfattelse, at denne bestemmelse ikke vedrører tilfælde, hvor der meddeles påbud med henblik på at bringe en ulovlig virksomhed til ophør. Miljøstyrelsen har herved med henvisning til Dansk Miljøret, bind 3, (1977), s. 122, gjort gældende, at bestemmelsen alene omfatter påbud, som indskrænker adressatens hidtidige handlefrihed.

Efter bestemmelsens ordlyd synes imidlertid ethvert påbud, der meddeles med hjemmel i loven, at være undergivet underrettningspligten, og en indskrænkende fortolkning som den nævnte ses ikke at have støtte i forarbejderne til bestemmelsen. I overensstemmelse med det anførte er det da også uden forbehold fremhævet i miljøministeriets cirkulære nr. 107 af 15. maj 1974 om miljøbeskyttelsesloven, at reglen om forhåndsvarsling »omfatter alle afgørelser om påbud og forbud efter loven og dens bekendtgørelser, herunder reglementet . . .«, jfr. cirkulærets kap. 4, pkt. 6. Hertil kommer, at forhåndsvarsling om lovliggørelsespåbud efter min mening principielt har samme begrundelse som i forhold til andre påbud – dels med henblik på at give adressaten lejlighed til at udtale sig om, hvorvidt ulovligt forhold overhovedet foreligger, dels for at give ham lejlighed til at udtale sig om valget mellem flere alternative lovliggørelsesmuligheder, hvor der er spørgsmål om – som i det foreliggende tilfælde – at meddele påbud om en bestemt af mulighederne (som myndigheden anser for den eneste gennemførlige).

Jeg har gjort miljøstyrelsen bekendt med min opfattelse, hvorefter bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, i hvert fald ikke generelt kan anses for uan-

vendelig i forhold til påbud om at berigtige ulovlige forhold.

Efter bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, kan forhåndsvarsling (bl.a.) undlades, »hvis underretning må anses for åbenbart unødvendig.«

I overensstemmelse med, hvad miljøstyrelsen har anført (. . .), må jeg lægge til grund, at De forud for påbuddet af 7. september 1978 var bekendt med, at der i Årslev kommune verserede en sag om indgriben over for de ulovlige afledningsforhold på deres ejendom. Ved bedømmelsen af underretningspligten i det foreliggende tilfælde må det imidlertid efter min opfattelse komme i betragtning, at Årslev kommune ikke blot havde til hensigt at nedlægge et sædvanligt lovliggørelsespåbud uden nærmere angivelse af, på hvilken måde påbuddet skulle efterkommes, men at kommunen ville påbyde etablering af samletank. Jeg må herved lægge til grund, at De ikke var bekendt med kommunens

overvejelser herom forud for påbuddets meddelelse eller med det faktiske oplysningsgrundlag, som efter kommunens opfattelse indebar, at lovliggørelse alene kunne ske på den angivne måde.

På denne baggrund ville jeg have fundet det rigtigst, at Årslev kommune, i henhold til miljøbeskyttelseslovens § 68 sammenholdt med almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om partsmedvirken (kontradiktion), jfr. herved ombudsmandens (foreløbige redegørelse), forud for afgørelsen af 7. september 1978, havde gjort Dem bekendt med kommunens overvejelser om at påbyde samletank etableret samt det faktiske oplysningsgrundlag, der lå til grund herfor.

Jeg har gjort Årslev kommune og miljøstyrelsen bekendt med min opfattelse, men finder ikke at dette forhold på nuværende tidspunkt kan give mig grundlag for at foretage videre.

. . .«

13-4. *Udtalt, at jeg ikke kunne være enig med Århus kommune og miljøstyrelsen i, at der i en bestemt sag havde foreligget en tilstrækkelig begrundelse for at undlade forhåndsvarsling med henvisning til bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, 2. led. (J. nr. 1981-13-11).*

A og B klagede bl.a. over, at miljøstyrelsen i skrivelse af 18. december til dem havde meddelt, at styrelsen måtte være enig med Århus kommune i, at underretning af dem efter miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, forud for et påbud om ændring af tilslutningen af stikledninger fra deres ejendomme til hovedkloakledningen havde været åbenbart unødvendig, (jfr. bestemmelsen i stk. 2).

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A's og B's ejendomme var opført i 1960. Efter det oplyste skete tilslutningen af kloakstikledningerne fra ejendommene til hovedkloakledningen ved »indhugning« (i modsætning til indsættelse af grenrør), og arbejdet synedes og godkendtes af bygningsinspektoratet i den daværende Viby kommune.

Bl.a. på baggrund af klager fra ejeren af en ejendom ved vejen over opstuvning af kloakvand i hans kælder lod Århus kommu-

ne i august 1978 foretage en TV-inspektion af bl.a. kloakledningen, som er beliggende ved den pågældende vej. Ved TV-inspektionen konstateredes det, at kloakstikledningerne fra A's og B's ejendomme ikke var regulativmæssigt udført, idet stikledningerne var ført 8-12 cm ind i hovedkloakledningen.

I skrivelser af 31. maj 1979 underrettede Århus kommune A og B om resultatet af TV-inspektionen og oplyste, at den ukorrekte tilslutning gav anledning til aflejringer af papir m.v., hvilket kunne give opstuvninger i det offentlige kloaksystem, og at A's og B's ejendommers stikledninger for at bringe disse uhygiejniske opstuvninger til ophør måtte opgraves og tilsluttes det offentlige kloaksystem i henhold til de gældende tekniske forskrifter. Kommunen påbød i medfør af miljøbeskyttelsesreglementets kap. 6.2 A og B at bringe arbejdet til udførelse snarest muligt – dog senest den 1. august 1979.

A og B klagede herefter til miljøstyrelsen over kommunens påbud og gjorde bl.a. under klagesagens behandling gældende, at Århus kommune ikke havde overholdt bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, om forhåndsvarsling.

Århus kommune henviste vedrørende dette spørgsmål i en skrivelse af 15. august 1980 til A til bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, hvorefter underretning kan undlades, hvis underretning må anses for åbenbart unødvendig. Kommunen anførte i den forbindelse, »at formålet med bestemmelsen er at give parten lejlighed til at fremkomme med indsigelser og bemærkninger til sagen, hvilket den tidligere korrespondance i sagen viser, De har haft rig lejlighed til«.

I skrivelser af 18. december 1980 til A og B meddelte miljøstyrelsen for så vidt angik spørgsmålet om forhåndsvarsling, at styrelsen var enig med Århus kommune i, at forhåndsvarsling i den foreliggende sag måtte anses for åbenbart unødvendig, og at sagen i øvrigt var blevet tilstrækkelig belyst ved den senere behandling.

I en klage af 31. december 1980 til ombudsmanden redegjorde A og B for sagen, og henviste i det væsentlige til de synspunkter, som de tidligere havde gjort gældende under sagen.

I en udtalelse af 28. april 1981 til ombudsmanden henholdt Århus kommune (magistratens 2. afdeling) sig til en skrivelse af 4. september 1980 fra kommunen til miljøstyrelsen, hvori kommunen redegjorde nærmere for sagen.

I en udtalelse af 6. maj 1981 til ombudsmanden henviste miljøstyrelsen for så vidt angik klagen over manglende forhåndsvarsling af påbuddet (bl.a.) til den kommenterede udgave af miljøbeskyttelsesloven ad § 68, kommentar 7 og 8.

I en skrivelse af 3. juni 1981 til ombudsmanden meddelte miljøministeriet, at ministeriet ikke fandt, at miljøstyrelsens afgørelse af 18. december 1980 var af principiel karakter eller af større betydning for miljøbeskyttelsen, og at ministeriet måtte afvise at tage sagen op til behandling.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

» . . .

2. Spørgsmålet om forhåndsvarsling.

Miljøbeskyttelseslovens § 68 har følgende ordlyd:

§ 68: »Inden der træffes afgørelse om påbud eller forbud, skal adressaten for disse beslutninger skriftligt underrettes om sagen og gøres bekendt med sin adgang til aktindsigt og til at udtale sig efter loven om offentlighed i forvaltningen.

Stk. 2. Underretning som nævnt i stk. 1 kan undlades, hvis øjeblikkelig afgørelse er påkrævet, eller hvis underretning må anses for åbenbart unødvendig.«

Miljøstyrelsen anførte – som nævnt ovenfor – i skrivelsen af 18. december 1980, at styrelsen var enig med Århus kommune i, at forhåndsvarsling i den foreliggende sag måtte anses for åbenbart unødvendig.

Ved min behandling af sagen må jeg således lægge til grund, at Århus kommune og miljøstyrelsen har fundet, at forhåndsvarsling kunne undlades alene ud fra en vurdering af behovet herfor, jfr. bestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, 2. led.

I bemærkningerne til den pågældende bestemmelse i lovforslaget (Folketingstidende 1972–73, tillæg A, sp. 4010) er det anført, at der ved 2. led i undtagelsesbestemmelsen er tænkt på tilfælde, hvor påbuddets eller forbuddets adressat må antages på anden måde, f.eks. gennemførte forhandlinger, at have kendskab til sagen, således at han har haft mulighed for at fremkomme med sine bemærkninger. Det fremhæves endvidere i bemærkningerne, at der må gives de beslutende myndigheder et ret vidt spillerum for bedømmelsen af, i hvilke tilfælde forhåndsvarsling kan undlades.

Der foreligger ikke i det for mig forelagte materiale nærmere oplysninger om, at De forud for påbuddet af 31. maj 1979 havde kendskab til sagen. Jeg bemærker herved, at det forhold, at De (eventuelt) måtte være bekendt med den generelle undersøgelse – TV-inspektionen m.v. – og de problemer, der eksisterede med vandopstuvning i kloaksystemet, efter min opfattelse ikke er tilstrækkeligt til, at forhåndsvarsling kan undlades efter § 68, stk. 2, 2. led. Århus kommune og miljøstyrelsen har heller ikke under sagens behandling i øvrigt peget på omstændigheder, som efter

min mening har givet rimeligt grundlag for at anse forhåndsvarsling for åbenbart unødvendig.

Jeg skal tilføje, at det i relation til anvendelsesområdet for § 68, stk. 2, 2. led, efter min opfattelse er uden betydning, at De efter påbuddet har haft lejlighed til at fremkomme med Deres indsigelser.

Uanset at der, som anført i forarbejderne til den nævnte bestemmelse, må tilkomme myndighederne et ret vidt spillerum med hensyn til at afgøre, om forhåndsvarsling har været påkrævet, kan jeg på denne baggrund ikke være enig med Århus kommune og miljøstyrelsen i, at der i det foreliggende tilfælde har foreligget en tilstrækkelig begrundelse for at undlade forhåndsvarsling med henvisning til be-

stemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, 2. led.

Jeg har gjort miljøstyrelsen og Århus kommune bekendt med min opfattelse.

For så vidt angår spørgsmålet om den retlige betydning af, at der ikke er sket forhåndsvarsling, må jeg være enig med miljøstyrelsen i, at påbuddet ikke kan betragtes som ugyldigt. Jeg henviser herved til, at De senere under brevvekslingen med Århus kommune og miljøstyrelsen har haft lejlighed til at fremkomme med Deres bemærkninger til sagen, og at miljøstyrelsen som klagemyndighed har stadfæstet påbuddet.

Den endelige afgørelse af dette spørgsmål hører under domstolene.

...«

13-5. *Udtalt, at bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, ikke giver hjemmel for et krav om tilladelse til opstilling af skiltning m.v., og at en kommune, der på nærmere angivne betingelser havde meddelt tilladelse til opstilling af to flagstænger, der skulle benyttes i reklameøjemed, således havde bygget sin afgørelse på en urigtig anvendelse af den nævnte bestemmelse i kommuneplanloven.*

Fundet, at planstyrelsen burde have foranlediget, at kommunen behandlede sagen på ny på baggrund af en korrekt opfattelse med hensyn til rækkevidden af bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, eller eventuelt på baggrund af andre regler.

Henstillet til planstyrelsen at genoptage sagen i overensstemmelse med det anførte. (J. nr. 1981-137-142).

A klagede til ombudsmanden over planstyrelsens skrivelse af 6. april 1981, hvorved planstyrelsen meddelte ham, at styrelsen ikke havde fundet grundlag for at omgøre Hørsholm kommunes ejendomsudvalgs beslutning af 21. november 1980, hvorved kommunen meddelte ham tilladelse til at bibeholde to flagstænger på hans ejendom, men kun for en toårig periode og på vilkår, at flagstængerne blev opstillet i en afstand af 5 meter fra vejskel og 2,5 meter fra naboskel.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at A driver køreskole fra sin ejendom. I august 1980 lod han på ejendommen opstille to flagstænger, hvorfra der i reklameøjemed flages med firmaflag. Flagstængerne, der har

en længde af 5,5 meter, blev anbragt tæt ved skellene mod naboejendommene.

Ejendommen er beliggende på en strækning af X-vej, på hvilken der efter det oplyste er placeret to indkøbscentre, tre benzinstationer samt adskillige andre forretninger, herunder bilforretninger og værksteder. Såvel fra centrene og benzinstationerne som fra enkelte af de øvrige forretninger skiltes der ligeledes i form af flagning. A oplyste, at der på en strækning af 500 meter nu var opsat i alt 26 flag ud til X-vej.

[Efter at Hørsholm kommunes tekniske forvaltning, bygningsinspektoratet, havde modtaget en klage fra ejeren af naboejendommen mod nord over, at A havde opstillet de nævnte flagstænger, meddelte bygningsin-

A
spektoratet ham ved skrivelse af 19. august 1980, at der ikke uden kommunalbestyrelsens særlige tilladelse måtte opstilles flagstænger eller flages. Kommunen anmodede ham derfor om at fjerne de uden tilladelse opstillede flagstænger.]

Den 20. august 1980 indgav A ansøgning til kommunen om bibeholdelse af flagstængerne. Kommunens ejendomsudvalg meddelte ham ved skrivelse af 29. september 1980 afslag på ansøgningen. Kommunen meddelte ham samtidig i henhold til kommuneplanlovens § 44 påbud om at nedtage flagstængerne inden 14 dage fra skrivelsens dato og vejledte ham om klageadgangen til planstyrelsen efter samme lovs § 44, stk. 6.

Ved skrivelse af 6. oktober 1980 indgav A på ny ansøgning til Hørsholm kommune om tilladelse til at bibeholde flagstængerne og erklærede sig indforstået med eventuelt at flytte flagstængen nærmest naboen mod nord 1,25 meter længere ind på grunden.

Kommunen meddelte ham i første omgang fornyet afslag ved skrivelse af 17. oktober 1980. Efter at A på ny ved skrivelse af 24. oktober 1980 havde rettet henvendelse til kommunen om sagen og herunder fremsat et nyt forslag til en ændret placering (1,7 meter og 4,4 meter fra skellene mod nord og syd samt 2,3 meter fra vejskel), meddelte kommunen ham imidlertid ved skrivelse af 21. november 1980 »tilladelse for en toårig periode regnet fra 1. december 1980 på betingelse af, at flagstængerne placeres mindst 5 meter fra vejskel og 2,5 meter fra naboskel«.

I skrivelse af 2. december 1980 til A henviste Hørsholm kommune til den klagevejledning, der var givet i kommunens skrivelse af 29. september 1980 (klageadgangen efter kommuneplanlovens § 44, stk. 6).

Derefter påklagede A ved skrivelse af 5. december 1980 afgørelsen til miljøministeren, idet han var utilfreds med afstandskravet og tidsbegrænsningen. Miljøministeren videre-sendte skrivelsen til planstyrelsen, der i første omgang afviste at behandle sagen i realiteten. Efter at A havde klaget til ombudsmanden over dette forhold, besluttede planstyrelsen at optage sagen til realitetsbehandling.

Planstyrelsen meddelte derpå ved skrivelse af 6. april 1981 A, at styrelsen ikke havde fundet grundlag for at omgøre den beslutning, Hørsholm kommune havde truffet ved skrivelsen af 21. november 1980, og som

planstyrelsen karakteriserede som en afgørelse, »som . . . foruden at indeholde en midlertidig tilladelse . . . tillige indeholder et påbud, dels om at flytte flagstængerne til en placering mindst 5 meter fra vejskilt og 2,5 meter fra naboskel, dels efter udløbet af en 2 årig periode, regnet fra den 1. december 1980, at fjerne flagstængerne helt.«

Som begrundelse for afgørelsen henviste planstyrelsen i øvrigt til følgende:

»1) Der er indgivet klage fra en nabo, som finder flagene skæmmende og føler sig generet af, at der flages ind over hans ejendom.

2) For så vidt angår skiltning på forskellige naboejendomme . . ., bemærkes, at der, efter planstyrelsens opfattelse, må antages at være et forskelligt »rimeligt behov« for skiltning for områdets grundejere eller -brugere, alt eftersom disse er handlende eller f.eks. udøvere af liberalt erhverv, således som det er tilfældet i den foreliggende sag.

3) Det kan, efter planstyrelsens opfattelse, næppe udelukkes, at en skiltning ved flagstandere og med en placering og et udseende som i det foreliggende tilfælde, vil kunne have uheldige, distraherende indvirkninger på trafikikkerheden«.

Planstyrelsen bemærkede endvidere, at styrelsen ikke havde fundet anledning til at foretage besigtigelse af ejendommen og området i anledning af den foreliggende sag.

Denne afgørelse påklagede A som nævnt til ombudsmanden ved skrivelse af 9. april 1981.

A gjorde i brevvekslingen med kommunen og planstyrelsen samt i klageskrivelserne til ombudsmanden gældende, at de opstillede flagstænger måtte kunne bibeholdes tidsbegrænset med den nuværende placering (eller eventuelt en ændret placering som foreslået af ham). Han henviste til, at grundlaget for kommunens og planstyrelsens afgørelser havde været for spinkelt, og at afgørelsen indebar forskelsbehandling af ham i forhold til de øvrige forretningsdrivende i området, der skiltede med reklameflag. De flagstænger, han havde opstillet, skæmmede efter hans opfattelse ikke områdets udseende og kunne ikke som hævdet af planstyrelsen antages at have uheldig indflydelse på trafikikkerheden. Han gjorde endvidere gældende, at kommunens beslutning om at tidsbegrænse hans ret til at opstille flag savnede saglig begrundelse.

Hørsholm kommune afviste i udtalelsen af 11. juni 1981 til ombudsmanden, at der skulle være tale om forskelsbehandling af A i forhold til de øvrige handlende i området. Kommunen gjorde herved gældende, at flagningen i området var koncentreret om to handelscentre og de på vejen liggende benzinstationer. Derudover påpegede kommunen, at flagningen i området ikke havde givet anledning til klager fra naboer ud over klagen fra A's nabo. Kommunen gjorde endvidere gældende, at de nævnte handelscentre var etableret i henhold til partielle byplaner, der forudsatte erhvervsudøvelse på stedet, i modsætning til A's ejendom, der ifølge kommunens § 15-rammer lå i et område, der var udlagt til beboelse.

Planstyrelsen fastholdt i en udtalelse af 30. juni 1981 sin afgørelse og afviste under henvisning til kommunens ovennævnte udtalelse af 11. juni 1981 A's påstand om, at der skulle være tale om forskelsbehandling af ham i forhold til de øvrige forretningsdrivende. Styrelsen erkendte i anledning af, at ombudsmanden særligt havde anmodet om en udtalelse herom, at trafikikkerhedsmæssige hensyn forudsættes varetaget i henhold til færdselsloven og vejlovene og ikke på grundlag af bestemmelsen i kommuneplanloven. Styrelsen understregede samtidig, at det trafikikkerhedsmæssige hensyn ikke havde været udslagsgivende for styrelsens afgørelse, men alene var medtaget som et helt subsidiært argument. For så vidt angik spørgsmålet om tidsbegrænsningen udtalte planstyrelsen, at styrelsen havde forudsat, at kommunalbestyrelsen frem for helt at nægte tilladelse til opstilling af de to flagstandere på A's ejendom eventuelt havde »ønsket at give (A) en rimelig frist til at indrette (sig) på flagningens ophør og/eller muligvis har ønsket at tage den konkrete sag op til fornyet overvejelse og vurdering i efteråret 1981, måske sammenholdt med kommunens samlede vurdering af reklameflagning i området«.

Miljøministeriet udtalte i en skrivelse af 20. juli 1981, at det efter ministeriets opfattelse havde været rigtigst, at planstyrelsen i sin afgørelse af 6. april 1981 på det foreliggende grundlag ikke havde medtaget hensynet til trafikikkerheden. Samtidig henviste ministeriet til, at det omhandlede punkt ifølge planstyrelsens oplysning alene havde været medtaget som et helt subsidiært argument. Her-

udover havde ministeriet ikke bemærkninger til sagen.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:

»Efter det oplyste må jeg lægge til grund, at Hørsholm kommunes afgørelse vedrørende flagningen på Deres ejendom alene er truffet i henhold til bestemmelsen i § 44, stk. 2, i kommuneplanloven. Jeg henviser i denne forbindelse til, at kommunen under sagen alene har henvist til denne bestemmelse, samt til, at kommunen i skrivelserne af 29. september og 2. december 1980 til Dem har vejledt Dem om klageadgangen – til miljøministeriet (planstyrelsen) – efter bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 6.

[Ifølge bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, må skiltning, lysinstallationer o.lign. ikke være til ulempe eller virke skæmmende i forhold til omgivelserne. Kommunalbestyrelsen kan ved forbud eller påbud sikre opfyldelsen heraf.]

Denne bestemmelse, der som nævnt alene vedrører skiltning og lysinstallationer, og hvad dermed kan ligestilles, må forstås således, at kommunalbestyrelsen ved et *forbud* kan hindre en påtænkt opstilling og gribe ind over for en allerede foretaget opstilling ved *påbud* om fjernelse eller flytning. Bestemmelsen giver derimod ikke hjemmel for et krav om (forudgående eller efterfølgende) *tilladelse* til opstillingen. Hvorvidt et sådan tilladelseskraav i et tilfælde som det foreliggende måtte følge af andre regler (byggeoven/bygningsreglementet), finder jeg, således som sagen foreligger for mig, ikke at burde gå nærmere ind på.

Efter min gennemgang af sagen må jeg imidlertid lægge til grund, at Hørsholm kommunes anvendelse af bestemmelsen i den foreliggende sag ikke er sket i overensstemmelse med det netop anførte. Kommunen meddelte Dem således ved skrivelserne af 19. august 1980, at der ikke »uden kommunalbestyrelsens særlige tilladelse må opstilles flagstænger eller flages«. Ved skrivelserne af 29. september og 17. oktober 1980 afslog kommunen Deres ansøgninger om tilladelse til at bibeholde flagstængerne (og meddelte Dem i den førstnævnte skrivelse samtidig påbud om at fjerne selve flagstængerne). Ved afgørel-

sen af 21. november 1980, som umiddelbart har dannet grundlag for planstyrelsens stillingtagen til Deres klage, har Hørsholm kommune meddelt Dem »tilladelse« til at bibeholde flagstængerne på nærmere angivne »betingelser«.

Jeg må på denne baggrund lægge til grund, at Hørsholm kommunes afgørelser i den foreliggende sag bygger på en urigtig anvendelse af den nævnte bestemmelse i kommuneplanloven.

Kommunen ses således ikke – på baggrund af en korrekt retsopfattelse med hensyn til bestemmelsens rækkevidde – at have foretaget en vurdering af, hvorvidt – og i givet fald i hvilket omfang – der med hjemmel i denne bestemmelse bør gribes ind over for flagningen på ejendommen i form af et egentlig påbud, herunder til, hvorvidt bestemmelsen i givet fald hjemler adgang til at påbyde flagstængerne som sådanne fjernet eller flyttet, samt til, hvorledes eventuelle tidsmæssige krav kan udformes i forbindelse med et påbud.

Under hensyn hertil finder jeg ikke, at planstyrelsen på det foreliggende grundlag burde have taget stilling i realiteten til Deres klage, men at styrelsen burde have foranlediget, at Hørsholm kommune behandle sagen på ny på baggrund af en korrekt opfattelse med hensyn til rækkevid-

den af bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, eller evt. på baggrund af andre regler. Jeg bemærker i denne forbindelse, at for så vidt kommunens afgørelser reelt bygger på den opfattelse, at et egentlig tilladelseskrav med hensyn til opstilling af flagstængerne følger af byggeloven/bygningsreglementet, hører den endelige administrative bedømmelse heraf under klagemyndighederne efter denne lov (amtsrådet, byggestyrelsen og boligministeriets departement).

Jeg har gjort planstyrelsen bekendt med min opfattelse og samtidig henstillet til styrelsen at genoptage sagen i overensstemmelse med det anførte. Jeg har endvidere sendt Hørsholm kommune og miljøministeriets departement en genpart af denne skrivelse.

Jeg har på denne baggrund ikke fundet at burde tage nærmere stilling til, hvorvidt de forhold, som er fremhævet i planstyrelsens afgørelse af 6. april 1981 (og uddybet i styrelsens udtalelse af 30. juni 1981 til ombudsmanden), og det, der i øvrigt foreligger oplyst i sagen, afgiver fornødent grundlag for at gribe ind over for flagningen på Deres ejendom i form af et egentligt påbud efter bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2.

...«

14. Ministeriet for Grønlands sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der ikke i beretningsåret realitetsbehandlet sager inden for ministeriet for Grønlands sagsområde.

15. Ministeriet for kulturelle anliggendes sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 4 sager inden for ministeriet for kulturelle anliggendes sagsområde. Alle sager angik afgørelser, og én af sagerne er omtalt nedenfor.

15-1. *Fastsættelse af regler for medarbejdere i Danmarks radio, der normalt vil have til følge, at medarbejdere, der udøver politisk virksomhed med henblik på valg til folketing, kommunalbestyrelser eller Europaparlamentet, ikke har adgang til »højtaler og skærm«.* (J. nr. 1980-1136-76).

Folketingsmedlem A anmodede ombudsmanden om at undersøge, »hvorvidt radiatorådet beslutning af 15. januar 1980 vedrørende Danmarks radios medarbejders politiske virke er forenelig med de almindelige rettligheder, som borgerne nyder her i landet«.

Radiatorådet beslutning af 15. januar 1980 angik følgende tilføjelse til forretningsordenen for Danmarks radio:

»§ 48 B:

Stk. 1. Direktørerne, programsidens chefer og souschefer, distriktsledere og programmedarbejdere skal, såfremt de ønsker at lade sig opstille som kandidat til folketing, Europaparlament eller kommunalbestyrelse, indgive anmeldelse til generaldirektøren.

Stk. 2. Der foretages herefter en konkret vurdering af den pågældendes funktion i Danmarks radio, og efter drøftelse med den pågældende medarbejder foretages om nødvendigt en anden passende placering af medarbejderen. Ved vurderingen heraf er det afgørende, at der ikke bør kunne rejses tvivl om Danmarks radios uafhængighed af partipolitik, og at medarbejderen ikke bør kunne angribes for at udnytte sin stilling i Danmarks radio til at skabe vælgerinteresse for sin person. Vurderingen vil derfor normalt have til følge, at medarbejderen i kandidatperioden ikke har adgang til højtaler eller skærm i sin egenskab af medarbejder.

Stk. 3. Bliver medarbejderen valgt til folketing, Europaparlament eller kommunalbe-

styrelse, skal den pågældendes placering på ny tages op til vurdering.

Stk. 4. Ophører kandidaturet for medarbejderen, der har fået en ændret placering, genindtræder den pågældende normalt i sin tidligere funktion, idet der dog bør tages rimelige hensyn til den, der har beklædt stillingen under medarbejderens kandidatperiode.

Stk. 5. Udløber mandatet, skal der inden 3 måneder for tidligere medlemmer af folketing eller Europaparlament findes en passende stilling for den pågældende.

For tidligere medlemmer af kommunalbestyrelse, som i henhold til stk. 3 ovenfor har fået en ændret placering, tages placeringen op til ny vurdering.

Stk. 6. Øvrige medarbejdere skal give meddelelse til generaldirektøren, når de bliver valgt til folketing, Europaparlament eller kommunalbestyrelse.

Stk. 7. Med hensyn til orlov følges statens regler.«

Radiatorådet vedtog endvidere følgende, der fremtrådte som en note til den pågældende bestemmelse i forretningsordenen:

»Særlige regler for udsendelsesvirksomheden i forbindelse med medarbejdernes politiske virke.

Direktørerne, programsidens chefer og souschefer, distriktsledere og programmedarbejdere har, såfremt de er kandidater til folketing, Europaparlament eller kommunalbestyrelse, ikke adgang til højtaler eller skærm

i deres egenskab af medarbejder i maksimalt 6 uger op til valget.«

Radiatorådet beslutning, der i det væsentlige svarede til et forslag fra Danmarks radios driftsledelse, skete efter en debat i et åbent møde den 15. januar 1980 under dagsordenspunktet »Medarbejdernes politiske virke«. Ombudsmanden modtog referat af mødet vedrørende dette dagsordenspunkt og radiatorådsformandens udaterede notat til radiatorådet »ad dagsorden for åbent møde, pkt. MEDARBEJDERNES POLITISKE VIRKE«. Radiorådsformandens notat, der var mærket »bilag Å 1049«, var vedlagt følgende bilag:

Bilag 1: Danmarks radios driftsledelses notat af 12. februar 1979 vedrørende »medarbejdernes politiske virke«,

Bilag 2: Danmarks radios driftsledelses forslag (udateret) til bestemmelser om medarbejdernes politiske virke,

Bilag 3: Radiorådsformandens forslag (udateret) til bestemmelser om medarbejdernes politiske virke.

I radiatorådsformandens notat var anført følgende om radiatorådets hidtidige holdning til spørgsmålet om medarbejdernes politiske virke:

»...«

Som det vil være radiatorådet bekendt, har rådet ved gentagne lejligheder drøftet spørgsmålet om medarbejdernes politiske virke. Drøftelserne er hidtil endt i en bekræftelse af radiatorådets vedtagelse af 11. august 1970, hvorefter man fortsat »fastholder den hidtil udviste liberalitet« over for programmedarbejdernes overtagelse af politiske hverv, idet man dog samtidig »understreger, at ordningen må kombineres med fornøden hensyntagen til Danmarks radios renommé for upartiskhed og dens position som en uafhængig offentlig institution.

...«

Om anledningen til indførelse af bestemmelser vedrørende medarbejdernes politiske virke oplyste radiatorådsformanden følgende på radiatorådsmødet den 15. januar 1980 (ifølgende mødereferatet):

»...«

Når sagen er kommet op, er det, fordi de nugældende regler – jeg ved ikke, om man kan kalde det regler, men den nuværende

policy – som er refereret i papiret, har vist sig ikke at fungere i praksis. Derfor er det altså op til rådet nu at imødekomme driftsledelsens ønske om regler af en anden karakter...«

Driftsledelsens notat af 12. februar 1979, der havde overskriften »Medarbejdernes politiske virke«, indeholdt bl.a. en redegørelse for reglerne om tjenestemænds adgang til at overtage borgerlige og kommunale ombud. Endvidere var omtalt en udtalelse, som ombudsmanden afgav i skrivelse af 22. november 1973 om adgangen for medarbejdere i Danmarks radio til at medvirke i præsentationsprogrammer for politiske partier, jfr. nærmere nedenfor og folketingets ombudsmands beretning for 1973, s. 101 ff. Notatet indeholdt følgende konklusion:

»Det fremgår af det ovenfor ... anførte, at en indskrænkning i medarbejdernes adgang til at udfolde politisk aktivitet må ske med iagttagelse af den største opmærksomhed over for den samfundsmæssige interesse i at værne grundlæggende principper i vort demokrati. Denne vurdering bestyrkes ikke mindst af en samtale, jeg havde den 27. november 1978 med kontorchef Egeberg, lønnings- og pensionsdepartementet.

....

Al tale om regulering har altid været af økonomisk art, idet det har været en tradition siden embedsmandssystemets opståen, at disse havde ret og pligt til at påtage sig ombud og medlemskaber af folketinget.

På forespørgsel oplyste han, at traditionen f.eks. i England har været lige så lang for, at medlemskab af parlamentet medfører udtræden af statens tjeneste.

Egeberg oplyste endvidere, at opfattelsen i lønnings- og pensionsdepartementet og i organisationskredse var, at pligten til at påtage sig ombud var uden for aftalemulighed, og derfor kunne der heller ikke ske forsættelse eller afskedigelse på grund af sådanne forhold.

Om der i enkelte ministerier var regler om medarbejders politiske virke, var han ikke bekendt med. De måtte i så fald være stiltiende.«

Om de regler, der følges ved andre landes radiofonier, var oplyst følgende i notatet:

»Der er indhentet udtalelser fra Norge (NRK), Sverige (SR), Vesttyskland (Bayeri-

scher Rundfunk og Zweites Deutsches Fernsehen), England (BBC) og Irland (RTE).

Af alle besvarelser bortset fra den svenske fremgår, at reguleringen inden for radiofonierne hviler på enten lovlig eller anden statslig regulering gældende for offentligt ansatte. Dog er reglerne f.eks. i RTE strengere end inden for det offentlige. I alle lande, bortset fra Sverige, bliver medarbejdere, der vælges til *parlamentet*, fritaget for tjeneste. Reglerne omkring valgkamp, valgperiode, er forskellige, ligesom spørgsmålet om orlov kontra afskedigelse behandles forskelligt.

Valg til kommunalbestyrelser medfører normalt ingen ændringer i de pågældendes ansættelsesforhold.

...«

I radiorådsformandens ovenfor omtalte notat var bl.a. ført følgende vedrørende driftsledelsens notat af 12. februar 1979:

»...

Ved sin fremlæggelse af sagen for forretningsudvalget har generaldirektøren fremhævet, at den juridiske undersøgelse viser, at det er nødvendigt at gå frem med forsigtighed på dette område, men at en vis regulering må kunne foretages. Vedrørende udenlandsk praksis har generaldirektøren noteret, at der mange steder finder en regulering sted, men at det samtidig må noteres, at der i udlandet som hovedregel foreligger et legalt grundlag (eller f.eks. en stortingsbeslutning) for en regulering.

...«

Driftsledelsens forslag til bestemmelser om medarbejdernes politiske virke (bilag 2 til radiorådsformandens notat) blev ifølge rådsformandens notat fremlagt efter drøftelser i direktionen, programkollegierne, chefkredsen og samarbejdsudvalget.

Om sagens behandling i samarbejdsudvalget og i rådiorådets forretningsudvalg fremgik følgende af rådsformandens notat:

»...

VI. I *samarbejdsudvalget* har medarbejderne givet udtryk for, at man fra medarbejder-side havde ønsket et endnu strammere forslag end driftsledelsens. Man havde imidlertid accepteret driftsledelsens forslag. Medarbejderne kunne ikke gå ind for mit forslag.

VII. I *forretningsudvalget* har der været delte opfattelser af spørgsmålet spændende

fra accept af driftsledelsens forslag, over støtte til mit forslag, til den opfattelse at den hidtidige praksis ikke bør skærpes.

Der foreligger derfor ikke nogen indstilling fra forretningsudvalget i denne sag, som hermed fremlægges til drøftelse i radiorådet.

...«

I notatet beskrev rådsformanden sit forslag i forhold til driftsledelsens således:

»...

IV. Efter en række drøftelser i forretningsudvalget udarbejdede jeg et mindre vidtgående forslag . . . (*Rådsformandens* forslag).

V. *Forskellene* mellem de to forslag ligger i det væsentlige i følgende:

Anmeldelsespligten over for generaldirektøren gælder efter driftsledelsens forslag alle programmeredarbejdere, medens den efter mit forslag kun gælder programmeredarbejdere i de særligt »politisk udsatte afdelinger«, (efter forslaget: »kultur- og samfundsafdelingen, radio, TV-kulturfdelingen, nyheds- og aktualitetsafdelingen, radio, TV-aktualitetsafdelingen – bortset fra sporten . . .«; min bemærkning).

Driftsledelsens forslag omfatter generelt også kommunalbestyrelseskandidater, medens der efter mit forslag her kun er tale om et forbud mod adgang til skærm eller højtaler i egenskab af medarbejder i de sidste fire uger før kommunalvalget.

Ved vurderingen af den omplacering, der kan komme på tale, lægges der i driftsledelsens forslag vægt på, at der ikke bør kunne rejses tvivl om Danmarks radios uafhængighed af partipolitik, og at medarbejderen ikke bør kunne angribes for at udnytte sin stilling i Danmarks radio til at skabe vælgerinteresse for sin person. Det sidste moment indgår ikke i mit forslag.

Efter driftsledelsens forslag vil en programmeredarbejder have mulighed for at deltage i partiernes præsentationsprogrammer. Dette gælder ikke efter mit forslag.

For begge forslag gælder i øvrigt, at ordningen for de medarbejdere, der er omfattet af forslagene, må administreres efter et skøn, men at vurderingen normalt vil have til følge, at den af ordningen omfattede medarbejder i kandidatperioden ikke har adgang til højtaler eller skærm i sin egenskab af medarbejder.

...«

På mødet i radiorådet den 15. januar 1980 stillede endvidere radiorådsmedlem Bertel Haarder forslag om følgende tilføjelse til driftsledelsens forslag til § 48 B, stk. 1:

»eller såfremt de indtager – eller kandidere til at indtage – vigtige roller i anden organisatorisk virksomhed, som har til formål at påvirke offentligheden.«

Driftsledelsens forslag blev (efter at radiorådsformanden havde trukket sit forslag tilbage, og efter at radiorådet havde forkastet Bertel Haarders forslag) vedtaget på radiorådsmødet den 15. januar 1980 med undtagelse af følgende afsnit under »særlige regler for udsendelsesvirksomheden i forbindelse med medarbejdernes politiske virke«:

»Programdirektørerne skal endvidere påse, at der ikke i øvrigt under valgkampen udsendes programmer, som er produceret af medarbejdere, der er kandidater, hvor disse programmer kan rejse tvivl om Danmarks radios uafhængighed af partipolitik.«

Grunden til, at dette afsnit udgik, fremgik bl.a. af følgende udtalelse i radiorådets møde den 15. januar 1980:

»...«

Generaldirektøren: Programdirektørerne placerer programmerne og vil også uden disse regler kunne påse, at der ikke sker noget, som kunne bringe Danmarks radios politiske uafhængighed i tvivl. ...«

Driftsledelsens forslag blev vedtaget med 20 stemmer for og 1 imod. 2 medlemmer stemte hverken for eller imod.

I skrivelse af 22. januar 1980 henvendte folketingsmedlem B, der var ansat som programmedarbejder ved Danmarks radio, sig til ministeren for kulturelle anliggender om sagen. Han anførte bl.a. følgende:

»...«

Jeg mener, at beslutningen er på kanten af vor lovgivning – herunder grundloven – der giver alle borgere adgang til politisk aktivitet, uden at dette medfører stillingsbegrænsning.

Arbejdet som journalistisk medarbejder i Danmarks radio er meget varieret, men det indebærer i langt de fleste tilfælde, at medarbejderen må være indstillet på at benytte mikrofon og skærm til interviews, kommentarer, indtaling, oplæsning o.a.

For undertegnede, der først og fremmest arbejder i radio med børn, vil det være en

meget alvorlig indskrænkning og næsten umuliggøre mit arbejde.

Men endnu alvorligere bliver reglen om udelukkelse over for fremtidige medarbejdere. Når der fremover skal foretages ansættelser af journalistiske medarbejdere i Danmarks radio, vil det blive meget svært – nærmest umuligt – for en politisk interesseret at opnå ansættelse, idet næppe nogen ansættende myndighed i DR vil antage en journalistisk medarbejder, som kun kan bruges til delvis arbejde (f.eks. fordi en ansøger er opstillet til et kommunalvalg).

I fremtiden må en ansøger altså meddele, om han/hun er eller tænker på at lade sig opstille til et valg.

Dette er måske ikke Berufsverbot, men det er en meget alvorlig begrænsning af fri adgang til at ansøge.

...«

B rejste videre nogle spørgsmål om den nærmere forståelse af de regler, som radiorådet havde vedtaget den 15. januar 1980, herunder spørgsmålet om rimeligheden af afgrænsningen af kredsen af ansatte. – I en skrivelse af 4. februar 1980 supplerede og uddybede han spørgsmålene.

I anledning af B's henvendelse af 22. januar 1980 modtog ministeriet for kulturelle anliggender med Danmarks radios skrivelse af 13. februar 1980 rådsformandens ovennævnte notat, referatet for radiorådets møde den 15. januar 1980 samt den endelige ordlyd af rådets vedtagelse på mødet. Skrivelsen indeholdt endvidere en stillingtagen til forståelsen af udtrykket »... såfremt de ønsker at lade sig opstille« i § 48 B, stk. 1.

I skrivelse af 21. april 1980 besvarede ministeren for kulturelle anliggender B's henvendelser. Ministeren henviste til skrivelsen af 13. februar 1980 fra Danmarks radio og bemærkede endvidere:

»...«

Jeg kan tilføje, at de af radiorådet vedtagne bestemmelser på forhånd har været drøftet med ministeriet, og at det er ministeriets opfattelse, at bestemmelserne ikke strider imod princippet om medarbejdernes frie adgang til politisk virksomhed.

Jeg mener derfor ikke at kunne foretage mere i sagen, men har forståelse for, at du ønsker den prøvet af ombudsmanden.

...«

A's klage til ombudsmanden indeholdt ud over det, der er citeret ovenfor, bl.a. følgende:

» . . .

Den konkrete baggrund for min anmodning er, at jeg som ansat i Danmarks radio og som medlem af folketinget er direkte berørt af ovennævnte vedtagelse. Men i øvrigt er det min opfattelse, at det spørgsmål, jeg herved rejser for Dem, dels er af principiel betydning for omfanget af borgernes rettigheder i det danske samfund, dels afføder en lang række vanskelige afgrænsningsproblemer.

. . . .«

I den skrivelse af 19. november 1980, som radiatorådet afgav i anledning af klagen til ombudsmanden, udtalte radiatorådet sig ikke nærmere om sagen.

Ministeriet for kulturelle anliggender henholdt sig i en udtalelse af 5. december 1980 til den stilling, som ministeren i skrivelsen af 21. april 1980 til B havde taget til spørgsmålet, og hvorefter »bestemmelserne ikke strider imod princippet om medarbejdernes frie adgang til politisk virksomhed. . .«

Ombudsmanden udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»De har i Deres henvendelse til mig taget udgangspunkt i en almindelig anerkendt retsgrundsætning om frihed for offentligt ansatte, herunder ansatte i Danmarks radio, til at udøve politisk aktivitet med henblik på at opnå valg til offentlige organer, herunder de i sagen aktuelle: folketinget, kommunalbestyrelserne og Europaparlamentet. De har bedt mig vurdere, om de af radiatorådet den 15. januar 1980 vedtagne bestemmelser, der er gengivet ovenfor, er i strid med denne grundsætning.

Min undersøgelse i anledning af Deres klage til mig omfatter det principielle spørgsmål, om Danmarks radio er berettiget til at fastsætte regler, der normalt har til følge, at de omtalte medarbejdere ikke har adgang til »højtaler eller skærm«. Derimod har jeg ikke på grundlag af den foreliggende klage fundet at burde gå ind på spørgsmålet om den nærmere forståelse af reglerne, herunder spørgsmålet om ri-

meligheden af afgrænsningen af kredsen af ansatte i de vedtagne bestemmelser.

Følgende bestemmelser er af betydning for sagen:

Grundloven

§ 30. stk. 2:

»Tjenestemænd, som vælges til medlemmer af folketinget, behøver ikke regeringens tilladelse til at modtage valget.«

Radioloven (lov nr. 421 af 15. juni 1973 om radio- og fjernsynsvirksomhed (med senere ændringer)):

§ 1:

»Danmarks radio har eneret til ved hjælp af radioanlæg at sprede lyd- og billedprogrammer, der er bestemt til modtagelse af almenheden.«

§ 9:

»Stk. 1. Radiorådet er Danmarks radios øverste ledelse og fører tilsyn med, at de i loven fastsatte bestemmelser for institutionens virksomhed overholdes. Rådet fastsætter de almindelige retningslinier for Danmarks radios virksomhed inden for de i loven givne rammer.

. . . .

Stk. 6. Ministeren for kulturelle anliggender udfærdiger efter indstilling fra radiatorådet en forretningsorden for rådet og et reglement for de i Danmarks radio ansatte tjenestemænd.«

Forretningsorden for radiatorådet (ministeriet for kulturelle anliggendes cirkulære nr. 126 af 26. juni 1974 (med senere ændringer)):

§ 6. stk. 2:

»Rådet fastsætter nærmere regler om generaldirektørens kompetence og virksomhedens daglige drift i en forretningsorden for Danmarks radio.«

Almindelige retningslinier for programvirksomheden i Danmarks radio (vedtaget af radiatorådet den 21. juni 1977 i henhold til radiolovens § 9, stk. 1):

». . . . Danmarks radios eneret til radio- og fjernsynsspredning og institutionens centrale placering i landets kultur- og sam-

fundsliv pålægger den pligt til at bringe saglig og upartisk information.

...

Upartiskhed:

Upartiskheden i informationsspredningen forudsætter, at Danmarks radio som institution ikke tager stilling i kontroversielle spørgsmål, at medarbejderne i Danmarks radio ikke benytter deres stilling til at fremme personlige interesser, og at der stræbes imod, at opfattelser, der er så væsentlige, at de har krav på almen interesse, i et rimeligt balanceforhold kommer til udtryk i Danmarks radios programvirksomhed.

....«

Lønningsreglement for Danmarks radio (ministeriet for kulturelle anliggendes lønningsreglement af 1. februar 1965 (med senere ændringer) jfr. radiolovens § 9, stk. 6):

§ 4:

»Enhver tjenestemand er pligtig at underkaste sig de forandringer i hans tjenesteforretningers omfang og beskaffenhed, som måtte blive bestemt, uden at det er fornødent, at noget dertil sigtende forbehold er optaget i hans ansættelsesbrev.«

Regler for udsendelser i radio og TV i forbindelse med folketingsvalg (vedtaget af radiatorådet som programudvalg den 15. april 1980):

»...«

1. Almindelige bestemmelser.

1. Spærretid m.v.

Der indføres spærretid i radio/TV i fire uger før valgdagen. Hvis valget udskrives mindre end fire uger før valgdagen, indtræder spærretiden ved begyndelsen af det efter valgudskrivelsen umiddelbart følgende døgn.

Spærretiden omfatter personlig medvirken af folketingsmedlemmer, folketingskandidater og medlemmer af regeringen.

Medarbejdere, der er kandidater til folketing, har ikke adgang til højtaler eller skærm i deres egenskab af medarbejdere i maksimalt 6 uger før valget.

II. Præsentationsprogrammer i TV.

....

c. Betingelser i øvrigt.

I programmerne kan ikke medvirke fast ansatte programmedarbejdere i Danmarks radio eller projektknyttede medarbejdere, hvis samlede indtjening i det nærmest foregående finansår oversteg 60.000 kr. Dette gælder ikke, såfremt de pågældende er folketingskandidater.

....«

Som nævnt i driftsledelsens notat af 12. februar 1979 (jfr. ovenfor) behandlede jeg i 1973 en klage over nogle tilsvarende regler for udsendelser i radio og TV (i forbindelse med folketingsvalget den 4. december 1973). Min udtalelse i sagen er gengivet i min beretning for 1973, s. 101 ff. Ved min bedømmelse af sagen lagde jeg til grund, at der som udgangspunkt tilkommer offentligt ansatte, herunder medarbejdere ved Danmarks radio, frihed til at udøve politisk aktivitet med henblik på valg til offentlige organer. Derudover udtalte jeg bl.a. følgende:

»...«

Uanset dette udgangspunkt må jeg tillægge den af radiatorådets formand oplyste begrundelse så afgørende vægt, at jeg ikke finder anledning til kritik over for radiatorådets beslutning.

Jeg skal i tilknytning hertil som det efter min mening væsentligste synspunkt fremhæve, at der – bl.a. under hensyn til bestemmelsen i radiospredningslovens § 1, som giver Danmarks radio monopol på radiospredning – må påhvile Danmarks radio en særlig forpligtelse til at modvirke, at der i befolkningen opstår tvivl om institutionens partipolitiske neutralitet i en valgkamp.

Jeg finder endvidere at burde pege på, at den begrænsning i medarbejdernes adgang til at udøve politisk aktivitet, som radiatorådets beslutning er udtryk for, alene har karakter af en begrænsning – og som nævnt kun en delvis begrænsning af mulighederne for at udøve politisk aktivitet inden for institutionens egne rammer. På andre områder inden for den offentlige forvaltning vil medarbejderne normalt heller ikke have nogen adgang til at anvende

selve den institution, hvor de er ansat, som medium for deres politiske virksomhed.

...«

På grundlag af en drøftelse med radio-rådets formand fandt jeg at måtte lægge til grund, at de nævnte regler navnlig var begrundet i følgende synspunkter:

»...«

1) Såfremt en medarbejder deltog i et bestemt partis præsentationsprogram, ville han kunne bringe sig selv i den situation, at der i kommende udsendelser kunne opstå en uheldig tvivl om hans objektivitet. En sådan tvivl ville kunne gøre sig gældende på særlig uheldig måde, hvis vedkommende medarbejder inden for kortere tid efter præsentationsprogrammet fik til opgave at gennemføre et politisk interview. I forbindelse hermed ville der endvidere være en nærliggende risiko for, at den tvivl, som kunne opstå vedrørende den enkelte medarbejders politiske objektivitet, ville blive overført på institutionen som sådan, således at institutionen Danmarks radios partipolitiske neutralitet kunne blive draget i tvivl.

2) Danmarks radio må antages at være forpligtet til at sikre alle politiske partier en ligelig behandling, og denne forpligtelse søges bl.a. opfyldt gennem regler om »politisk spærretid« i radio og TV, gennem tildeling af ensartet sendetid til de enkelte partiers valgudsendelser m.v.

Såfremt man imidlertid tillod enkelte medarbejdere at deltage i præsentationsprogrammernes valgagitation, ville det indebære, at den autoritet eller popularitet, som vedkommende måtte have erhvervet gennem sin virksomhed i Danmarks radio, kunne benyttes til fordel for partiet som sådant. Danmarks radio ville herved – i en vis forstand – kunne blive inddraget i valgagitationen på enkelte partiers side, hvilket netop ville stride imod forpligtelsen til at sikre alle partier ligelig behandling.

...«

Radiatorådets beslutning af 15. januar 1980 indebærer mulighed for at foretage ændringer i arbejdsopgaverne for de medarbejdere, der udøver den i beslutningen angivne politiske virksomhed. Ændringerne vil, så vidt jeg forstår, typisk bestå i, at

de pågældende medarbejdere afskæres fra adgang til højtaler eller skærm (i deres egenskab af medarbejder, jfr. forretningsordenen for Danmarks radio § 48 B, stk. 2).

Efter § 4 i lønningsreglementet for Danmarks radio, der er gengivet ovenfor, er de tjenestemandsansatte i Danmarks radio pligtige til at underkaste sig de forandringer i tjenesteforretningernes omfang og beskaffenhed, som måtte blive bestemt. Ved min vurdering af sagen går jeg ud fra, at et lignende princip gælder øvrige ansatte, herunder overenskomstansatte, i Danmarks radio. De hensyn, der kan begrunde ændringer, er ikke nærmere angivet i lønningsreglementet, men efter almindelige forvaltningsretlige principper gælder, at sådanne hensyn skal have saglig begrundelse.

Efter forretningsordenens § 48 B, stk. 2, er de hensyn, som kan begrunde ændringer i ansættelsesområdet, følgende:

1) »at der ikke bør kunne rejses tvivl om Danmarks radios uafhængighed af partipolitik«,

2) »at medarbejderen ikke bør kunne angribes for at udnytte sin stilling i Danmarks radio til at skabe vælgerinteresse for sin person«.

Selv om disse hensyn alene er anført i forbindelse med den vurdering, der skal foretages, når en ansat har ladet sig opstille som kandidat, må jeg gå ud fra, at det er disse hensyn, der også ligger til grund for beslutningen om at fastsætte de nævnte retningslinjer, og at de samme hensyn derfor også må komme i betragtning ved de øvrige vurderinger, der kan blive tale om som følge af medarbejdernes politiske virksomhed. Jeg tænker her på den vurdering, der skal foretages, såfremt medarbejderen bliver valgt, jfr. § 48 B, stk. 3, og på den vurdering, som jeg går ud fra, at der kan blive tale om efter § 48 B, stk. 6, af »øvrige medarbejdere«, såfremt de bliver valgt. Endelig går jeg ud fra, at de nævnte hensyn også har været afgørende for fastsættelsen af de »særlige regler for udsendelsesvirksomheden i forbindelse med medarbejdernes politiske virke«, hvorefter kandidater ikke har adgang til højtaler eller skærm i deres egenskab af medarbejdere i max. 6 uger op til valget.

De nævnte hensyn må efter min opfattelse utvivlsomt betegnes som saglige, men kan ikke alene indgå i vurderingsgrundlaget for beslutningen om at gennemføre ændringer som de nævnte af ansættelsesområdet for medarbejdere ved Danmarks radio. Også hensynet til ikke at lægge offentligt ansatte hindringer i vejen for fri adgang til at udøve politisk virksomhed må komme i betragtning. Dette hensyn bygger som anført i min udtalelse i den ovenfor omtalte sag på en »almindeligt anerkendt – men ikke nøjere præciseret – retsgrundsætning, der i øvrigt har støtte i bestemmelsen i grundlovens § 30, stk. 2, hvorefter tjenestemænd ikke behøver regeringens tilladelse til at modtage valg til folketinget«.

Jeg har forstået, at Danmarks radio og ministeriet for kulturelle anliggender er enige i, at den trufne beslutning må bedømmes på grundlag af en afvejning af modstående hensyn som nævnt, men at de førstnævnte hensyn efter myndighedernes opfattelse – når henses til omfanget og arten af de gennemførte begrænsninger – må tillægges overvejende betydning.

Jeg finder ikke at have grundlag for at kritisere denne opfattelse. I den sag, der er omtalt i min beretning for 1973, s. 101 ff, gav jeg udtryk for, at det efter min mening væsentligste hensyn ved vurderingen af den påklagede beslutning var hensynet til at modvirke, at der i befolkningen opstår tvivl om Danmarks radios partipolitiske neutralitet i en valgkamp. Jeg henviste i denne forbindelse til bestemmelsen i radi-

ospredningslovens § 1, som giver Danmarks radio monopol på radiospredning.

På tilsvarende måde finder jeg i den foreliggende sag, at hensynet til – i videre forstand – at sikre Danmarks radios uafhængighed af partipolitik, også i perioder uden for en valgkamp, må tillægges større vægt end de ovenfor nævnte modstående hensyn.

Jeg skal endelig bemærke, at radiatorådets beslutning af 15. januar 1980 efter min mening har tilstrækkelig hjemmel i de ovenfor gengivne bestemmelser i radioloven og de bestemmelser, som radiatorådet har fastsat i henhold til bemyndigelserne i loven. Desuden finder jeg, at beslutningen har støtte i de særlige institutionsforhold, der gælder for Danmarks radio. Det kommer herved i betragtning, at ansættelsesforholdene for de medarbejdere, hvis arbejdsopgaver ændres som følge af, at de udøver politisk aktivitet, bevares i den periode, de udøver politisk aktivitet, således at de pågældende – når de ikke længere udøver den politiske aktivitet – kan genindtræde i deres tidligere funktioner, dog under rimelige hensyn til dem, der har været deres arbejdsopgaver i den nævnte periode, jfr. forretningsordenens § 48 B, stk. 4 og 5. Jeg henviser endvidere til, at begrænsningen af de pågældende medarbejders adgang til højtaler og skærm alene sker i deres egenskab af medarbejdere ved Danmarks radio, og at de i øvrigt som led i udøvelsen af deres politiske aktivitet har samme adgang til radio og TV som andre.«

16. Ministeriet for offentlige arbejders sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 21 sager inden for ministeriet for offentlige arbejders sagsområde; 14 sager vedrørte departementet, medens resten af sagerne (7) vedrørte andre myndigheder inden for ministeriet for offentlige arbejders sagsområde.

Af de 14 sager fra *ministeriet for offentlige arbejders departement* angik 13 sager afgørelser, der var truffet af ministeriet. 11 af disse sager vedrørte afgørelser i henhold til vejlovgivningen. To af sagerne gav anledning til en mere principiel stillingtagen til rækkevidden af bestemmelsen i § 44 i loven om private fællesveje med hensyn til gennemførelse af stillevejsprojekter og i forbindelse hermed en henstilling til ministeriet om at genoptage behandlingen af de to konkrete sager. Sagerne, der er omtalt nedenfor som sag nr. 16-1, gav mig endvidere anledning til mere generelt at henstille til ministeriet at tilkendegive over for vejmyndighederne, at afgørelser efter vejlovgivningen skal indeholde angivelse af, med hjemmel i hvilke bestemmelser afgørelsen er truffet, og at ministeriet på tilsvarende måde – når ministeriet træffer afgørelse som klagemyndighed – angiver, med hvilken hjemmel afgørelsen er truffet. Yderligere én af vejsagerne gav anledning til en henstil-

ling. To sager vedrørte henholdsvis inddragelse af hyrevognsbevilling og havneforhold.

En sag vedrørte ministeriet for offentlige arbejders sagsbehandlingstid.

Af de 4 sager vedrørende *statsbanerne* angik de to sager afgørelser. Den ene sag vedrørte spørgsmålet om DSB's berettigelse til efterfølgende at forlange ikke indeholdt samordningsfradrag betalt. Sagen, der gav anledning til kritik og en henstilling om at genoptage den trufne afgørelse, er omtalt nedenfor som sag nr. 16-2.

To sager, der gav anledning til henholdsvis kritik og en henstilling, angik sagsbehandlingsspørgsmål i forbindelse med stillingbesættelser.

De tre sager vedrørende *postvæsenet* angik alle afgørelser, heraf i to tilfælde spørgsmål vedrørende ansættelse m. v. i postvæsenet. En af disse sager gav anledning til en henstilling.

16-1. *Udtalt over for ministeriet for offentlige arbejder, at vejmyndigheden i tilfælde, hvor det over for denne er godtgjort, at der ikke er enighed mellem grundejerne om foranstaltninger efter privatvejslovens § 44, stk. 2, eller hvor der over for vejmyndigheden er rejst rimelig tvivl om, hvorvidt en grundejerforenings henvendelse til vejmyndigheden (om etablering af de pågældende foranstaltninger) bygger på en lovlig beslutning, må være afskåret fra at meddele tilladelse til projektet efter den nævnte bestemmelse.*

Henstillet til ministeriet for offentlige arbejder at tage to sager om gennemførelse af stillevejsprojekter op til fornyet overvejelse.

Endvidere henstillet til ministeriet for offentlige arbejder at sikre, at afgørelser efter vejlovgivningen indeholder angivelse af, med hjemmel i hvilken/hvilke bestemmelser afgørelsen er truffet. (J. nr. 1981-950-510 og 1981-1250-510).

I skrivelse af 12. maj 1982 skrev jeg således til ministeren for offentlige arbejder:

»Som det vil være ministeriet for offentlige arbejder bekendt, er der indgivet klage til

mig over anvendelsen af § 44 i loven om private fællesveje (jfr. lovbekendtgørelse nr. 587 af 20. november 1975 med senere ændringer) i forbindelse med etablering af stillevejsprojekter i to nærmere angivne sager.

Den anførte bestemmelse har følgende ordlyd:

§ 44. »Med fornødent samtykke fra politiet, jfr. færdselslovens § 92, stk. 1 og 2, kan vejmyndigheden på private fællesveje af klasse I og II lade foretage forandringer ved vejens indretning eller anlæg og foretage hel eller delvis afspærring af vejen for gennemgående færdsel, når det skønnes nødvendigt eller tilrådeligt af færdselsmæssige eller vejtekniske hensyn. Omkostningerne herved afholdes af vejmyndigheden.«

Stk. 2. »Foranstaltninger som nævnt i stk. 1 eller anden færdselsregulering eller færdselsindskrænkning må ikke iværksættes af grundejnerne uden vejmyndighedens og politiets godkendelse.«

I. De konkrete sager.

a. Sagen j. nr. 1980-950-510

I skrivelser af 4. og 24. august 1981 klagede advokat A som advokat for B over, at ministeriet for offentlige arbejder i skrivelse af 30. juli 1981 meddelte ham, at ministeriet ikke fandt grundlag for at kritisere en beslutning truffet af Københavns kommune (magistratens 4. afdeling) den 15. juni 1981 om at tillade etablering af et stillevejsområde i Lyngbyvejskvarteret. A gjorde i det væsentlige de samme synspunkter gældende, som han tidligere under sagen havde gjort gældende over for ministeriet for offentlige arbejder, jfr. nærmere nedenfor. A anførte yderligere, at Københavns kommune (magistratens 4. afdeling) telefonisk havde givet udtryk for, at stillevejsområdet kun blev etableret på grundlag af ønske fra beboerne, idet kommunen ikke havde et selvstændigt ønske herom.

I den anledning modtog jeg udtalelser af 17. og 25. september 1981 fra henholdsvis Københavns kommune (magistratens 4. afdeling) og ministeriet for offentlige arbejder tilligemed sagens akter. Magistraten henholdt sig til magistratens udtalelse af 24. juli 1981 til ministeriet for offentlige arbejder. Ministeriet for offentlige arbejder henholdt sig til ministeriets afgørelse af 30. juli 1981.

Under min behandling af sagen modtog jeg endvidere supplerende udtalelser af 1. marts og 2. april 1982 fra ministeriet for offentlige arbejder, jfr. nærmere nedenfor. Ministeriet anførte i udtalelsen af 2. april 1982 bl.a., at afgørelsen om at tillade stillevejsprojektet er truffet på grundlag af bestemmelsen i § 44, stk. 1, og at det beroede på en fejltagelse, når ministeriet havde citeret § 44, stk. 2, som hjemmel for beslutningen.

De faktiske omstændigheder i sagen er følgende:

I begyndelsen af 1980 udarbejdede nogle beboere i området mellem Lyngbyvej, Haraldsgade, Studsgårdsgade og Borthigsgade i Københavns kommune et stillevejsprojekt for de private fællesveje i det pågældende område.

Projektet omdeltes til beboerne i området, og på en generalforsamling den 23. marts 1980 i Husejerforeningen i Lyngbyvejskvarteret, der dækker det pågældende område, afholdtes afstemning om projektet. Alene den del af foreningens medlemmer, der kunne forventes at skulle bidrage til betalingen af projektet, fik adgang til at deltage i afstemningen. Beboerne i randbebyggelsen deltog således ikke i afstemningen. Resultatet blev, at 80 stemte for forslaget, 44 stemte imod, mens 1 undlod at stemme.

Det fremgår af et referat af generalforsamlingen (udarbejdet af husejerforeningen), at B, der bor i Studsgårdsgade, protesterede mod, at hun (og de andre beboere i randbebyggelsen) blev afskåret fra at stemme.

I skrivelse af 10. juli 1980 til Københavns kommune (magistratens 4. afdeling) søgte landskabsarkitekt D på husejerforeningens vegne om tilladelse til at gennemføre stillevejsprojektet.

Da Københavns kommune (magistratens 4. afdeling) fandt, at husejerforeningen over for magistraten havde dokumenteret tilslutning til forslaget, offentliggjorde magistraten projektet, således at beboerne kunne få lejlighed til at fremkomme med indsigelser mod dette.

Københavns kommune modtog herefter indsigelse fra bl.a. B (på vegne af 40 beboere i området). B anførte, at der herskede tvivl om lovligheden af formen for afstemningen på generalforsamlingen (på grund af, at beboerne i randbebyggelsen var blevet udelukket fra at deltage i afstemningen), og at 40

grundejere samtidig havde pålagt foreningens bestyrelse at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling i anledning af projektet.

Københavns kommune modtog endvidere en skrivelse af 5. februar 1981 fra A, hvori A anmodede om oplysning om kommunens holdning til sagen, idet A oplyste, at afstemningen var ulovlig i henhold til foreningens vedtægter.

I skrivelse af 15. juni 1981 til husejerforeningen meddelte Københavns kommune (magistratens 4. afdeling) tilladelse til gennemførelse af trafiksaneringsforslaget med visse ændringer og på visse nærmere angivne betingelser, idet magistratsafdelingen ikke fandt, at der var fremsat væsentlige indsigelser mod forslaget. Magistratsafdelingen bemærkede, at A's og B's indsigelser vedrørte nogle interne foreningsmæssige forhold, som magistraten ikke kunne tage stilling til. Magistratsafdelingen anførte ikke i skrivelsen noget nærmere om, hvem udgifterne ved etablering af projektet påhvilede, men magistratsafdelingen havde i en tidligere skrivelse af 31. oktober 1980 til landskabsarkitekt D meddelt, at »etableringen af stillevejsforanstaltningerne m.v. i givet fald skal ske ved foreningens foranstaltning og for dennes regning, da vejene er private fællesveje«.

Magistratsafdelingen underrettede samtidig A om tilladelsen.

I skrivelse af 6. juli 1981 klagede A til ministeriet for offentlige arbejder over Københavns kommunes beslutning. A henviste til, at anmodningen om etablering af stillevejsområde fremkom fra husejerforeningen på et efter hans opfattelse ulovligt grundlag, og at han agtede at anlægge retssag om spørgsmålet om afstemningens lovlighed. A anførte, at etablering af stillevejsområdet havde væsentlig betydning for beboerne i randbebyggelsen, og at disse beboere måtte have indflydelse på afgørelsen. Det kunne således ikke udelukkes, at en afstemning i husejerforeningen blandt samtlige medlemmer ville falde ud til et resultat, som gik imod etablering af stillevejsprojektet i dets daværende udformning.

I den anledning indhentedes ministeriet for offentlige arbejder en udtalelse af 24. juli 1981 fra Københavns kommune (magistratens 4. afdeling). Magistratsafdelingen anførte, at ingen af de fremførte indsigelser efter magistratens opfattelse kunne siges at være

så væsentlige, at de kunne begrunde et afslag, og at magistraten derfor meddelte foreningen tilladelse til at gennemføre projektet. Magistratsafdelingen anførte videre, at magistraten ikke fandt anledning til at ændre den allerede truffe afgørelse, og at magistraten fortsat ikke fandt anledning til at kommentere de interne foreningsmæssige forhold.

I skrivelse af 30. juli 1981 meddelte ministeriet for offentlige arbejder A bl.a., at ministeriet ikke fandt grundlag for at kritisere magistratens beslutning om at tillade etablering af det nævnte stillevejsområde, og at beslutningen havde den fornødne hjemmel i privatvejslovens § 44, stk. 2, og skønnedes rimelig. Ministeriet tilføjede, at spørgsmålet om, hvorvidt den af husejerforeningen fulgte fremgangsmåde på generalforsamlingen den 23. marts 1980 var i overensstemmelse med foreningens vedtægter, er et privatretligt spørgsmål, hvis afgørelse henhører under domstolene. Ministeriet henlede dog samtidig opmærksomheden på, at gennemførelse af projekter vedrørende etablering af stilleveje m.v. principielt ikke forudsætter tilslutning fra grundejerne, og at udgifter til vejarbejder ved private fællesveje i henhold til privatvejslovens § 57 som hovedregel påhviler ejerne af de tilgrænsende ejendomme. Ministeriet henviste i øvrigt til pkt. I, B, 2, i cirkulære nr. 30 af 15. februar 1980 om finansiering af hastighedsdæmpende foranstaltninger i opholds- og legeområder samt stillevejsområder m.v. Ministeriet fandt derfor ikke grundlag for at foretage videre i anledning af A's klage.

b. Sagen j. nr. 1980-1250-510

I skrivelse af 4. december 1981 klagede C over ministeriet for offentlige arbejders afgørelse, hvorefter ministeriet ikke fandt fornødent grundlag for at tilsidesætte Lyngby-Tårnbæk kommunes beslutning om at tillade, at Sophus Bauditz Vej blev udformet som stillevej. Afgørelsen blev meddelt C ved skrivelse af 5. oktober 1981 fra ministeren for offentlige arbejder og fastholdt i skrivelser af 6. og 10. november 1981 fra henholdsvis ministeren for offentlige arbejder og ministeriet for offentlige arbejder.

I den anledning modtog jeg udtalelser af 20. januar og 3. februar 1982 fra henholdsvis Lyngby-Tårnbæk kommunalbestyrelse og ministeriet for offentlige arbejder tilligemed sagens akter. Lyngby-Tårnbæk kommunalbe-

styrelse havde ikke yderligere bemærkninger vedrørende tilladelsen til stillevejsprojektet. Ministeriet for offentlige arbejder henholdt sig til de tidligere afgørelser af 5. oktober og 6. november 1981 fra ministeren for offentlige arbejder samt ministeriets skrivelse af 10. november 1981.

Under min behandling af sagen modtog jeg endvidere en supplerende udtalelse af 2. april 1982 fra ministeriet for offentlige arbejder, jfr. nærmere nedenfor. Ministeriet anførte bl.a., at afgørelsen om at tillade stillevejsprojektet er truffet på grundlag af bestemmelsen i § 44, stk. 1.

De faktiske omstændigheder i sagen er følgende:

Sophus Bauditz Vej er en privat fællesvej beliggende som en blind sidevej til den offentlige vej, Nybrovej, i Lyngby-Tårnbæk kommune. Der grænser i alt 18 ejendomme til vejen.

I skrivelse af 13. maj 1981 til Lyngby-Tårnbæk kommune anmodede 3 beboere om tilladelse til at gennemføre trafiksaneringsforanstaltninger på Sophus Bauditz Vej. Beboerne vedlagde et forslag, hvorefter der blev placeret 4 plantekasser på kørebanen samt opsat et skilt med hastighedsbegrænsning på 30 km/t ved indkørslen til vejen. Omkostningerne ved anskaffelsen af plantekasserne forudsattes afholdt af beboerne, hvorimod beboerne anmodede kommunen om at bekoste beplantning af kasserne, belysning og skiltning. Beboerne henviste til, at der var et forholdsvis stort antal børn ved vejen, og anførte, at der var en relativt høj trafikintensitet af ikke herboende, der ikke havde kendskab til, dels at vejen er blind, dels det store antal legende børn. Beboerne oplyste i øvrigt, at samtlige grundejere havde været spurgt om deres stilling til forslaget, og at 14 havde tilsluttet sig dette, 3 havde været imod, mens 1 (C) havde ønsket at tilkendegive sin mening direkte over for kommunen.

Den 2. juni 1981 vedtog Lyngby-Tårnbæk kommune (teknisk udvalg) at godkende det pågældende stillevejsprojekt. Udvalget vedtog samtidig, at kommunen skulle betale beplantning og skiltning. I en indstilling til udvalget havde teknisk forvaltning anført, at forslaget var i overensstemmelse med vejdirektoratets vejledende regler for stilleveje, at 14 ud af 18 grundejere havde tilsluttet sig forslaget, at grundejerne selv ville bekoste

ombygningen og stille bankgaranti for arbejdets udførelse, og at forslaget var godkendt af Lyngby politi.

I skrivelse af 15. juni 1981 underrettede Lyngby-Tårnbæk kommune grundejerne om, at kommunens tekniske udvalg havde besluttet at give tilladelse til ombygning af Sophus Bauditz Vej til stillevej. Kommunen oplyste videre, at udvalget samtidig havde besluttet, at »kommunen bekoster beplantningen og skiltning i forbindelse med ombygningen, men ikke belysningen«.

I anledning af en skrivelse fra C af 25. maj 1981, hvori han havde redegjort for sin stilling til projektet m.v., meddelte borgmesteren i Lyngby-Tårnbæk kommune i en skrivelse, ligeledes af 15. juni 1981, C, at kommunens tekniske udvalg havde besluttet at imødekomme ønsket om at omdanne Sophus Bauditz Vej til stillevej. Borgmesteren anførte, at beslutningen var i overensstemmelse med de retningslinier, som kommunalbestyrelsen altid behandlede ansøgninger om trafiksaneringer af enkeltveje efter. Tilladelse bliver således givet, såfremt et forslag har tilslutning fra et bredt flertal af vejens beboere, ikke har konsekvenser for naboveje, og i øvrigt bekostes af beboerne selv.

C brevvekslede herefter med borgmesteren i Lyngby-Tårnbæk kommune om sagen.

C fandt ikke, at færdslen var af et sådant omfang, at der var behov for trafiksanering af vejen.

Borgmesteren henviste bl.a. til, at projektet var ønsket af et overvejende flertal af vejens beboere, at det ikke var kommunen, der havde taget initiativ i sagen, at projektet ikke medførte trafikale konsekvenser for andre veje, og at de interesserede beboere i øvrigt var villige til selv at afholde de fornødne udgifter. Borgmesteren fandt på denne baggrund, at kommunen ikke kunne undlade at give tilladelse til det ønskede projekt.

C klagede endvidere i skrivelser af 19. og 28. august, 1. september og i en skrivelse modtaget den 15. september 1981 til ministeren for offentlige arbejder over Lyngby-Tårnbæks beslutning om at godkende det pågældende stillevejsprojekt.

I anledning af C's klage modtog ministeriet for offentlige arbejder udtalelser af 10. og 28. september 1981 fra Lyngby-Tårnbæk kommunalbestyrelse. Kommunalbestyrelsen redegjorde i udtalelsen af 10. september 1981 for

sagen i overensstemmelse med det, der var anført i den indstilling fra teknisk forvaltning, der lå til grund for udvalgets beslutning om at godkende projektet. Kommunalbestyrelsen oplyste endvidere, at ombygningen var blevet fuldført den 16. august 1981, og at såvel Lyngby politi som kommunens tekniske forvaltning havde kunnet godkende det udførte arbejde.

I skrivelse af 5. oktober 1981 meddelte ministeren for offentlige arbejder C, at han ikke fandt fornødent grundlag for at tilsidesætte kommunens beslutning om at tillade, at Sophus Bauditz Vej udformes som stillevej. Ministeren oplyste, at han herved havde lagt til grund, at projektet var i overensstemmelse med de af vejdirektoratet udarbejdede regler for stilleveje, at projektet var godkendt af Lyngby politi og vejmyndigheden, at foranstaltningerne var et ønske fra beboerne, og at beboerne havde erklæret sig villige til at afholde de fornødne udgifter. Ministeren oplyste, at en repræsentant fra ministeriet havde gjort sig bekendt med forholdene på Sophus Bauditz Vej.

C rettede herefter i en række skrivelser på ny henvendelse til ministeren for offentlige arbejder og mig om sagen. I den anledning oversendte jeg C's skrivelse til ministeriet for offentlige arbejder til besvarelse i forbindelse med C's henvendelse til ministeren.

I skrivelser af 6. og 10. november 1981 fra henholdsvis ministeren for offentlige arbejder og ministeriet for offentlige arbejder fastholdt ministeriet den trufne afgørelse.

I skrivelsen af 6. november 1981 anførte ministeren for offentlige arbejder bl.a., at han på baggrund af den orientering, han havde fået om forholdene på Sophus Bauditz Vej, ikke kunne være uenig med C i, at der næppe var noget stort behov for trafiksanering af vejen. Ministeriet fandt imidlertid ikke at kunne kritisere kommunen for at følge den foretagne afstemning og administrere i overensstemmelse med ønskerne hos det overvejende flertal af beboerne.

II. Generelle bemærkninger.

Jeg skal først bemærke, at gennemførelsen af stillevejsprojekter på private fællesvejsdels kan kræve tilladelse efter færdselsloven, dels tilladelse efter privatvejslovens § 44 (til etablering af de pågældende anlæg m.v.). I den foreliggende sammenhæng er alene ræk-

kevidden af privatvejslovens § 44 af betydning.

Efter privatvejslovens § 44, stk. 1, kan *vejmyndigheden* (med politiets samtykke) gennemføre stillevejsprojekter, når anlægget »skønnes nødvendigt eller tilrådeligt af færdselsmæssige eller vejtekniske hensyn«. Omkostningerne ved projektet afholdes af vejmyndigheden.

Efter lovens § 44, stk. 2, kan *grundejerne* med vejmyndighedens (og politiets) godkendelse gennemføre stillevejsprojekter. Omkostningerne ved projektet påhviler da grundejerne.

Spørgsmålet er i denne forbindelse, hvorvidt – og i givet fald på hvilken måde – grundejersamtykke er påkrævet for, at der kan træffes afgørelse om (bl.a.) stillevejsprojekter efter bestemmelsen i privatvejslovens § 44. Hverken forarbejderne til bestemmelsen eller administrative bestemmelser i henhold til privatvejsloven indeholder nærmere retningslinier for bedømmelsen heraf.

Ministeriet for offentlige arbejders cirkulærskrivelse nr. 30 af 15. februar 1980 om finansiering af hastighedsdæmpende foranstaltninger i opholds- og legeområder samt stillevejsområder m.v. indeholder i pkt. I.B.1. bestemmelse om, at omkostningerne ved gennemførelse af de hastighedsdæmpende foranstaltninger, såfremt initiativet til gennemførelse heraf tages af kommunalbestyrelsen, i henhold til privatvejslovens § 44, stk. 1, som udgangspunkt vil påhvile denne som vejmyndighed, medmindre den indgår en aftale om finansieringen med grundejerne. I pkt. I.B.2. anføres videre, at udgifterne, såfremt de hastighedsdæmpende foranstaltninger etableres efter anmodning fra samtlige grundejere ved vejen, afholdes af disse, jfr. privatvejslovens § 44, stk. 2. Det anføres videre, at der, såfremt der ikke er enighed mellem grundejerne om gennemførelse af projektet, vil være mulighed for at pålægge samtlige grundejere udgifterne i de tilfælde, hvor § 40-foranstaltningerne etableres som et vedligeholdelses- eller istandsættelsesarbejde, jfr. privatvejslovens § 57 samt §§ 61 og 62. Det er dog herved forudsat, at omkostningerne ved trafiksaneringen ikke går væsentlig ud over omkostningerne ved en traditionel istandsættelse. Er dette tilfældet, må der, såfremt kommunalbestyrelsen ikke selv vil afholde disse udgifter, træffes særlig aftale om betalingen med

grundejerne, eventuelt således at kun de grundejere, der ønsker projektet gennemført, påtager sig at afholde udgifterne.

For så vidt angår bestemmelsen i § 44, stk. 1, gav ministeriet for offentlige arbejder i udtalelsen af 2. april 1982 udtryk for, at vejmyndigheden – med politiets samtykke – kan gennemføre trafikikkerhedsforanstaltninger uafhængigt af grundejernes indstilling til projektet.

Denne opfattelse kan ikke give mig anledning til bemærkninger, idet jeg naturligvis forudsætter, at den udtrykkelige betingelse om, at projektet skal være begrundet i færdselsmæssige eller vejtekniske hensyn, er opfyldt.

Det kan heller ikke give mig anledning til bemærkninger, at ministeriet for offentlige arbejder finder, at det i forbindelse med en afgørelse efter § 44, stk. 1, kan aftales med grundejerne, at disse afholder omkostningerne ved anlægget. Denne fremgangsmåde er således i overensstemmelse med ministeriets cirkulærskrivelse nr. 30 af 15. februar 1980, pkt. I.B.1., jfr. ovenfor.

I de udtalelser, ministeriet for offentlige arbejder har afgivet i forbindelse med behandlingen af de 2 sager, har ministeriet derimod ikke efter min opfattelse tilkendegivet nogen entydig opfattelse med hensyn til rækkevidden af bestemmelsen i privatvejslovens § 44, stk. 2.

I afgørelsen af 30. juli 1981 i den ovenfor nævnte sag a – hvor beslutningen om etablering af stillevejsprojektet blev angivet for hjemlet i privatvejslovens § 44, stk. 2 – gav ministeriet således bl.a. udtryk for, at gennemførelse af projektet vedrørende etablering af stilleveje m.v. principielt ikke forudsætter tilslutning fra grundejerne, og at udgifter til vejarbejder ved private fællesveje i henhold til privatvejslovens § 57 som hovedregel påhviler ejerne af de ejendomme, der grænser til vejen.

I udtalelsen af 1. marts 1982 gav ministeriet derimod (bl.a.) udtryk for, at det er ministeriets opfattelse, at det er *en forudsætning for, at vejmyndigheden kan godkende et projekt efter § 44, stk. 2*, at de grundejere, der ønsker etableret færdselsindskrænkelser på den private fællesvej, har det fornødne privatretlige grundlag for at kunne disponere over vejarealet. Ministeriet oplyste, at det f.eks. er tilfældet, når der foreligger enighed

mellem ejerne af de tilgrænsende ejendomme eller tilslutning fra en grundejerforening, et vejlav eller en lignende organisation, der ifølge sine vedtægter kan forpligte sine medlemmer. Ministeriet anførte, at vejmyndigheden, såfremt denne under sagens behandling bliver opmærksom på, at der kan rejses tvivl om, hvorvidt det fornødne privatretlige grundlag er til stede, og – såfremt projektets gennemførelse også på denne baggrund skønnes rimelig – med hjemmel i lovens § 44, stk. 1, kan beslutte, at foranstaltningerne skal iværksættes. Det vil i så fald kunne aftales med grundejerne/grundejerforeningerne, at udgifterne til vejarbejdet er kommunen uvedkommende.

I udtalelsen af 2. april 1982 skitserede ministeriet for offentlige arbejder forskellige situationer til belysning af anvendelsen af § 44.

Ministeriet for offentlige arbejder omtalte bl.a. den situation (nr. 1), at grundejerne retter henvendelse til kommunen om at få indført hastighedsdæmpende foranstaltninger, jfr. § 44, stk. 2. Ministeriet for offentlige arbejder anførte hertil, at spørgsmålet om, hvorvidt grundejerne er berettiget til at disponere over vejarealet på den nævnte måde, er rent privatretligt. Kommunens (og politiets) tilladelse er efter ministeriets opfattelse af ren offentligretlig karakter, og de nævnte myndigheder har ikke nogen forpligtelse til at påse, om det privatretlige grundlag for dispositionen over vejarealet er til stede. Ministeriet tilføjede, at kommunen for en sikkerheds skyld dog kan præcisere, at udgifterne er kommunen uvedkommende, og at den ved sin tilladelse ikke har taget stilling til, om det privatretlige grundlag for dispositionen er til stede.

Ministeriet for offentlige arbejder omtalte videre den situation (nr. 3), at en kreds af grundejere retter henvendelse til kommunen om hastighedsdæmpende foranstaltninger, og kommunen finder, at færdselsmæssige hensyn taler for sådanne løsninger, men anerkender, at der også kan være visse modstående hensyn, og derfor ønsker en bred enighed blandt grundejerne, herunder muligvis også sikkerhed for, at udgifterne afholdes af grundejerne. Ministeriet anførte, at der i denne situation ikke kræves enighed blandt samtlige grundejere, og at kommunen kan godkende foranstaltningernes gennemførelse

efter § 44, stk. 1. Den grundejer, der er modstander af foranstaltningerne, har efter ministeriets opfattelse ikke mulighed for at tilsidesætte kommunens beslutning med henvisning til, at det fornødne privatretlige grundlag ikke er til stede, idet beslutningen er truffet på offentligretligt grundlag.

Ministeriet for offentlige arbejder anførte, at ministeriet kunne sammenfatte sin besvarelse således, at en vejmyndigheds godkendelse af et projekt efter § 44, stk. 2, principielt er uafhængig af, om der er enighed mellem de private grundejere om foranstaltningerne. Vejbestyrelsen kan dog i forbindelse med godkendelsen præcisere, at foranstaltningerne ikke kan gennemføres, medmindre der er enighed mellem de private, der er berettigede til at disponere over vejarealet. Det forpligter efter ministeriets opfattelse ikke vejmyndigheden til at påse, om denne enighed er til stede. Hvis vejmyndigheden har tilkendegivet, at godkendelsen er betinget af, at der dokumenteres enighed, og det efterfølgende kan konstateres, at en sådan enighed rent faktisk ikke har været til stede, kan spørgsmålet om tilbagekaldelse af vejmyndighedens godkendelse af færdselsreguleringen rejses over for kommunen, men den kan efter ministeriets opfattelse ikke være forpligtet til at tilbagekalde godkendelsen, der er af rent offentligretlig karakter. Spørgsmålet om færdselsreguleringens eventuelle ophævelse er et rent privatretligt spørgsmål mellem de vejberettigede.

Ministeriet gentog, at vejmyndigheden, hvis den er i tvivl om, hvorvidt det privatretlige grundlag for et trafiksaneringsprojekt er til stede, og den skønner, at den fornødne offentligretlige interesse i projektets gennemførelse foreligger, kan gennemføre projektet efter § 44, stk. 1.

Jeg skal om det nævnte spørgsmål her efter bemærke følgende:

»Efter ordlyden af bestemmelsen i privatvejslovens § 44, stk. 2, må grundejerne ved en privat fællesvej ikke iværksætte nærmere angivne foranstaltninger vedrørende vejen uden vejmyndighedens og politiets godkendelse. Af denne bestemmelse – sammenholdt med bestemmelsen i lovens § 44, stk. 1 – må i hvert fald følge, at en henvendelse fra grundejerne er en be-

tingelse for, at vejmyndigheden og politiet kan meddele den fornødne godkendelse.

Af bestemmelsens ordlyd kan derimod ikke med sikkerhed udledes nogen stillingtagen til, hvilken grad af dokumentation for det privatretlige grundlag for foranstaltningernes gennemførelse, der skal foreligge som betingelse for, at godkendelse kan meddeles.

Heller ikke forarbejderne til bestemmelsen eller administrative bestemmelser i henhold til privatvejsloven indeholder som nævnt nærmere retningslinier for bedømmelsen af, hvilke krav der må stilles til grundejernes medvirken som forudsætning for, at godkendelse kan meddeles efter § 44, stk. 2.

Jeg kan være enig med ministeriet for offentlige arbejder i, at bestemmelsen ikke kan antages at indeholde en forpligtelse for vejmyndigheden til i tilfælde, hvor en kreds af grundejere eller en grundejerforening på grundejernes vegne anmoder om tilladelse til at gennemføre foranstaltninger efter § 44, stk. 2, at efterprøve, om det privatretlige grundlag herfor er til stede.

Derimod kan jeg ikke tilslutte mig det, ministeriet for offentlige arbejder har anført i udtalelsen af 2. april 1982, og hvorefter vejmyndighedens meddelelse af godkendelse efter § 44, stk. 2, »principielt (er) uafhængig af, om der er enighed mellem de private grundejere om foranstaltningerne«, for så vidt dette skal forstås således, at godkendelse kan meddeles efter bestemmelsen, uanset at det privatretlige grundlag for foranstaltningernes gennemførelse efter det oplyste ikke foreligger eller må antages ikke at foreligge. I tilfælde, hvor det over for vejmyndigheden er godtgjort, at der ikke er enighed om foranstaltningerne, eller hvor der over for vejmyndigheden er rejst rimelig tvivl om, hvorvidt en grundejerforenings henvendelse til vejmyndigheden bygger på en lovlige beslutning, må vejmyndigheden således efter min opfattelse være afskåret fra at meddele tilladelse til projektet efter den nævnte bestemmelse. I disse tilfælde må vejmyndigheden henvise grundejerne til – eventuelt gennem en civil retssag – at tilvejebringe det fornødne privatretlige grundlag, før vejmyndigheden træffer afgørelse. Jeg bemærker, at denne opfattelse er i overens-

stemmelse med, hvad ombudsmanden tidligere i en skrivelse af 7. september 1979 har givet udtryk for over for ministeriet for offentlige arbejder med hensyn til anvendelsen af privatvejslovens § 48, og hvor ombudsmanden anførte, at det måtte forudsættes, at vejmyndigheden kun meddeler tilladelse efter privatvejslovens § 48 i tilfælde, hvor det i rimelig udstrækning er sandsynliggjort, at ansøgeren har den fornødne privatretlige adkomst til at etablere udkørslen.

III. Om de enkelte sager skal jeg udtale følgende:

Den ovenfor under I, a, anførte sag.

Jeg skal først bemærke, at Københavns kommunes afgørelse af 15. juni 1981 ikke indeholder nogen angivelse af, med hvilken hjemmel godkendelsen af stillevejsprojektet er meddelt. Kommunen udtalte sig heller ikke herom i forbindelse med A's klage til ministeriet for offentlige arbejder over afgørelsen.

I afgørelsen af 30. juli 1981, hvorved ministeriet for offentlige arbejder tog stilling til klagen, anførte ministeriet, at kommunens godkendelse havde fornøden hjemmel i bestemmelsen i privatvejslovens § 44, stk. 2.

Jeg måtte herefter gå ud fra, at det var denne bestemmelse, der efter ministeriets opfattelse havde udgjort det retlige grundlag for Københavns kommunes godkendelse af stillevejsprojektet for de pågældende private fællesveje. Og i overensstemmelse hermed bemærkede jeg i min skrivelse af 6. november 1981 til ministeriet, hvorved jeg anmodede om en supplerende udtalelse, at beslutningen, efter hvad der var oplyst i ministeriet for offentlige arbejders afgørelse af 30. juli 1981, havde hjemmel i den nævnte bestemmelse. Jeg bemærkede samtidig, at der ikke forelå nærmere oplysninger om, hvorvidt projektet eventuelt måtte kunne være gennemført med hjemmel i privatvejslovens § 44, stk. 1.

Ministeriet for offentlige arbejder kommenterede ikke det anførte i udtalelsen af 1. marts 1982.

I udtalelsen af 2. april 1982 har ministeriet derimod nu gjort gældende, at afgørel-

sen i sagen er truffet på grundlag af privatvejslovens § 44, stk. 1, og at det »beror på en fejltagelse når ministeriet har citeret § 44, stk. 2, som hjemmel for beslutningen . . .«

Som det fremgår af mine generelle bemærkninger ovenfor, er spørgsmålet om, hvorvidt en beslutning om at godkende et stillevejsprojekt træffes i henhold til privatvejslovens § 44, stk. 1, eller stk. 2, ikke blot af citeringsmæssig interesse. Godkendelse efter den førstnævnte bestemmelse vil således kun kunne meddeles, »når det skønnes nødvendigt eller tilrådeligt af færdselsmæssige eller vejtekniske hensyn«, og omkostningerne herved skal (som udgangspunkt) afholdes af vejmyndigheden.

I overensstemmelse med ministeriet for offentlige arbejders cirkulærskrivelse nr. 30 af 15. februar 1980 vil kommunalbestyrelsen dog ikke være forpligtet til at betale udgifterne, såfremt der træffes »særlig aftale« med grundejerne herom, »eventuelt således at kun de grundejere, der ønsker projektet gennemført, påtager sig at afholde udgifterne«.

Efter de for mig foreliggende oplysninger har spørgsmålet om hjemmelsgrundlaget ikke været forelagt af ministeriet for offentlige arbejder for Københavns kommune under min behandling af sagen, herunder heller ikke i forbindelse med ministeriet for offentlige arbejders tilkendegivelse om, at beslutningen ikke som oprindeligt anført var truffet i henhold til § 44, stk. 2, men med hjemmel i § 44, stk. 1. Der foreligger således ingen tilkendegivelse fra Københavns kommune om, hvorvidt kommunen er enig i, at stillevejsprojektet er etableret af kommunen som vejmyndighed i henhold til den sidstnævnte bestemmelse.

Hertil kommer, at der som anført i min skrivelse af 6. november 1981 til ministeriet ikke efter min opfattelse foreligger nærmere oplysninger om, hvorvidt betingelserne for at gennemføre projektet med hjemmel i privatvejslovens § 44, stk. 1, er opfyldt. Der foreligger således hverken tilkendegivelser fra Københavns kommune som vejmyndighed eller ministeriet for offentlige arbejder om, hvorvidt projektet har været nødvendigt eller tilrådeligt af færdselsmæssige eller vejtekniske hensyn. Jeg bemærker i denne forbindelse, at A i

klagen til mig gjorde gældende, at Københavns kommune over for ham havde tilkendegivet, at projektet alene blev etableret på grundlag af ønske fra beboerne, idet kommunen ikke havde et selvstændigt ønske herom. Hverken Københavns kommune eller ministeriet for offentlige arbejder har under sagens behandling fremsat bemærkninger hertil.

Jeg finder på denne baggrund at burde henstille til ministeriet for offentlige arbejder at tage sagen op til fornyet overvejelse og i forbindelse hermed indhente tilkendegivelse fra Københavns kommune om, hvorvidt kommunens afgørelse er truffet med hjemmel i privatvejslovens § 44, stk. 1, og – såfremt dette måtte være tilfældet – tilvejebringe fyldestgørende oplysninger om, hvorvidt betingelserne for at etablere stillevejsprojektet med hjemmel i denne bestemmelse kan anses for opfyldt i det foreliggende tilfælde, herunder også for så vidt angår betalingsspørgsmålet.

Den ovenfor under 1, b, anførte sag.

Lyngby-Tårnbæk kommunes afgørelse af 15. juni 1981 indeholder ingen angivelse af, med hvilken hjemmel godkendelsesbeslutningen er meddelt, og kommunen har heller ikke under sagens videre behandling udtalt sig herom.

Heller ikke ministeriet for offentlige arbejders afgørelse af 5. oktober 1981 eller ministeriets skrivelser af 6. november og 10. november 1981 til C indeholder nogen stillingtagen til hjemmelsspørgsmålet.

I udtalelsen af 2. april 1982 har ministeriet for offentlige arbejder derimod anført, at afgørelsen om at tillade stillevejsprojektet ligeledes i denne sag er truffet med hjemmel i § 44, stk. 1.

Efter min gennemgang af sagen finder jeg det heller ikke på grundlag af de foreliggende oplysninger i denne sag godtgjort, at betingelserne for at etablere stillevejsprojektet med hjemmel i den nævnte bestemmelse kan anses for opfyldt. Hvad angår kravet om projektets færdselsmæssige eller vejtekniske begrundelser, skal jeg således bemærke, at der i sagen kun foreligger enkelte (modstridende) oplysninger til belysning af trafikforholdene på vejen. De beboere, der søgte om tilladelse til gennemførelse af projektet, fandt, at der var

behov herfor, og redegjorde kort for årsagerne hertil, hvorimod C bestred, at der skulle være behov for projektet. Hverken Lyngby-Tårnbæk kommune eller ministeriet for offentlige arbejder ses at have udtalt sig herom. Jeg skal dog i den forbindelse pege på, at ministeren for offentlige arbejder i skrivelsen af 6. november 1981 til C gav udtryk for, at der næppe var noget stort behov for projektet.

Hvad angår betalingsspørgsmålet, skal jeg bemærke, at der ikke ses at være indgået en særlig aftale med grundejerne herom, og at der ikke foreligger oplysninger til sikker bedømmelse af, i hvilket omfang grundejerne har påtaget sig at afholde udgifterne. Jeg bemærker i denne forbindelse, at grundejerne i ansøgningsskrivelsen af 13. maj 1981 anmodede kommunen om at afholde udgifterne til bl.a. belysning, og at kommunen i afgørelsen af 15. juni 1981 meddelte, at kommunen havde besluttet ikke at imødekomme anmodningen for så vidt angår belysningen.

Jeg bemærker endelig, at ministeriet for offentlige arbejder heller ikke i denne sag i forbindelse med ministeriets udtalelse af 2. april 1982 til mig ses at have indhentet nogen fornyet udtalelse fra kommunen om hjemmelen for beslutningen.

Jeg finder på denne baggrund at burde henstille til ministeriet for offentlige arbejder ligeledes at tage denne sag op til fornyet overvejelse og i forbindelse hermed indhente tilkendegivelse fra Lyngby-Tårnbæk kommune om, hvorvidt kommunens afgørelse er truffet med hjemmel i privatvejslovens § 44, stk. 1, og – såfremt dette måtte være tilfældet – tilvejebringe fyldestgørende oplysninger om, hvorvidt betingelserne for at etablere stillevejsprojektet med hjemmel i denne bestemmelse kan anses for opfyldt i det foreliggende tilfælde.

Jeg finder endelig sammenfattende at burde bemærke følgende:

Som anført ovenfor indeholder ingen af de afgørelser, der er truffet af de kommunale vejmyndigheder i de to sager, nogen henvisning til med hjemmel i hvilken bestemmelse i privatvejsloven de pågældende afgørelser er truffet. Ministeriet for offentlige arbejders afgørelser i sagen indeholder

kun i det ene tilfælde en sådan hjemmelsangivelse – som ministeriet under min behandling af sagen har oplyst var fejlagtig.

Også fra ombudsmandsembedets behandling af en række andre klagesager vedrørende afgørelser i henhold til vejlovgivningen er jeg bekendt med, at det i betydelig udstrækning forekommer, at såvel kommunernes som ministeriets offentlige arbejders afgørelser enten slet ikke eller kun ufuldstændigt indeholder hjemmelsangivelse som nævnt.

Dette forhold indebærer ikke blot, at det for dem, afgørelsen umiddelbart er rettet til, kan være vanskeligt at bedømme afgørelsens lovlighed, men også – hvad de to foreliggende sager illustrerer – at der efterfølgende kan opstå tvivl om, på hvil-

ket retsgrundlag de implicerede myndigheders afgørelser er truffet.

Jeg finder derfor at burde henstille til ministeriet for offentlige arbejder, at ministeriet tilkendegiver over for vejmyndighederne, at afgørelser efter vejlovgivningen skal indeholde angivelse af, med hjemmel i hvilken/hvilke bestemmelser afgørelsen er truffet, og at ministeriet på tilsvarende måde – når ministeriet træffer afgørelse som klagemyndighed i henhold til vejlovgivningen – angiver, med hvilken hjemmel afgørelsen træffes.

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der videre sker i de to konkrete sager samt vedrørende spørgsmålet om angivelse af hjemmel for afgørelser efter vejlovgivningen.«

16-2. *Udtalt over for generaldirektoratet for statsbanerne, at generaldirektoratet ikke havde været berettiget til at tilbagekalde en afgørelse om samordningsfradrag.*

Henstillet til generaldirektoratet at genoptage behandlingen af sagen og træffe afgørelse i denne i overensstemmelse med nogle nærmere angivne synspunkter. (J. nr. 1980-460-50).

A klagede for B over, at generaldirektoratet for statsbanerne havde meddelt B, at han skulle tilbagebetale 4.650,48 kr., som udgjorde samordningsfradrag for perioden fra den 1. oktober 1977 til den 30. september 1978.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at B var tjenstemandsansat i generaldirektoratet for statsbanerne som depotbetjent, indtil han den 1. oktober 1977 blev afskediget med pension på grund af svagelighed.

I skrivelse af 18. august 1978 meddelte revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns og Frederiksberg kommuner, at han var berettiget til mellemste invalidepension fra ansøgningsdatoen den 30. juni 1977, idet hans erhvervssevne ansås for nedsat med omkring $\frac{2}{3}$.

Den 1. oktober 1978 begyndte den faktiske udbetaling af invalidepensionen til B, idet invalidepensionen for perioden fra den 30. juni 1977 til den 30. september 1978 blev modregnet med dagpenge, som henholdsvis generaldirektoratet for statsbanerne (i perioden fra den 30. juni til den 30. september

1977) og B (i perioden den 1. oktober 1977 til den 30. september 1978) havde modtaget.

I skrivelse af 6. oktober 1978 meddelte generaldirektoratet for statsbanerne B, at spørgsmålet om, hvilken pension han ville kunne tillægges, havde været forelagt for finansministeriet, og at finansministeriet i skrivelse af 20. september 1978 – i overensstemmelse med en udtalelse fra Nævnet for helbredsbedømmelser i tjenstemandsager – havde meddelt generaldirektoratet, at B ville kunne tillægges pension efter tjenstemandspensionslovens § 7, stk. 1, (pension fastsat på grundlag af den pensionsalder, han ville have opnået ved forbliven i tjeneste indtil det tidspunkt, da han skulle have været afskediget på grund af alder).

I skrivelse af 17. november 1978 meddelte generaldirektoratet for statsbanerne B, at hans tjenstemandspension var omberegnet fra den 1. oktober 1977 i henhold til tjenstemandspensionslovens § 7, stk. 1; han ville herved få efterbetalt et beløb på 8.572,04 kr. Generaldirektoratet anførte videre:

» . . .

I henhold til § 30 i ovennævnte lov skal der i pensionen foretages samordningsfradrag beregnet på grundlag af invalidepensionens grundbeløb. Da vi fra social- og sundhedsforvaltningen i Deres opholdskommune har modtaget underretning om, at der ikke vil blive udbetalt Dem invalidepension før 1. oktober 1978, vil der følgelig først blive foretaget samordningsfradrag fra samme dato.

. . .«

I skrivelse af 1. februar 1979 til generaldirektoratet for statsbanerne meddelte rigsrevisionen følgende:

»Ifølge vedlagte 6 sager (deriblandt sagen vedrørende (B); min bemærkning) har generaldirektoratet foretaget omberegning af pension i henhold til tjenestemandspensionslovens § 7, stk. 1, efter at finansministeriet på grundlag af afgørelser om mellemste invalidepension til de pågældende svageligheds-pensionerede tjenestemænd har meddelt, at betingelserne for § 7-pension er opfyldt. Omberegningerne er sket med tilbagevirkende kraft fra afskedigelsestidspunktet. Det fremgår af sagerne, at der er foretaget samordningsfradrag i tjenestemandspensionen fra det tidspunkt efter afskedigelsen, hvor de respektive kommuner har påbegyndt udbetaling af invalidepensionen. I alle tilfælde er invalidepensionen imidlertid trådt i kraft på et tidspunkt, som ligger forud for afskedigelsesdatoen, og det skyldes alene kommunernes modregningskrav for udbetalte sygedagpenge; at tidspunktet for den faktiske påbegyndte udbetaling af invalidepension er udskudt til senere, jfr. lov om dagpenge ved sygdom nr. 262 af 8. juni 1977 § 26, stk. 5.

I henhold til tjenestemandslovens § 28, stk. 1, skal der indeholdes samordningsfradrag ved udbetaling af tjenestemandspension til personer, som er berettiget til pension efter lov om invalidepension m.v. Det fremgår således umiddelbart af ordlyden, at ikrafttrædelsen af invalidepensionen er afgørende for, fra hvilket tidspunkt samordningsfradrag skal trækkes.

Der er derfor efter rigsrevisionens opfattelse ikke hjemmel til at undlade indeholdelse af samordningsfradrag i perioden fra afskedigelsesdatoen til tidspunktet for den faktisk påbegyndte udbetaling af invalidepension.

Ændring bør efter rigsrevisionens opfattelse foretages snarest. Såfremt generaldirektoratet ikke er enig med rigsrevisionen herom, henstilles det, at spørgsmålet forelægges for finansministeriet. Beregningerne har i øvrigt ikke givet anledning til bemærkninger.«

Generaldirektoratet forelagde herefter spørgsmålet for finansministeriet, der brevvekslede med rigsrevisionen om sagen. I forbindelse hermed udtalte rigsrevisionen i skrivelse af 13. juli 1979 til finansministeriet bl.a. følgende:

»Efter rigsrevisionens opfattelse bør der imidlertid i alle tilfælde, hvor invalidepensionen tilkendes med tilbagevirkende kraft, ske indeholdelse af samordningsfradrag fra tilkendelsestidspunktet, respektive det eventuelt senere afskedigelsestidspunkt. Dette fremgår klart af ordlyden i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, hvortil der ikke er givet finansministeriet dispensationsbeføjelse.

I den forbindelse skal det oplyses, at der også før samordningsreglernes ikrafttræden pr. 1. april 1970 var hjemmel til at modregne udbetalte sygedagpenge i invalidepension m.v., jfr. § 32, stk. 6, i lov nr. 239 af 10. juni 1960 om offentlig sygesikring. Efter rigsrevisionens opfattelse er det i relation til pensionisten uden betydning, at dagpenge efter de dagældende regler udbetaltes af sygekasserne.

En praksis, hvorefter man i omhandlede tilfælde lader den faktiske påbegyndte udbetaling af invalidepension danne skæringspunkt for indeholdelse af samordningsfradrag skaber ud fra rigsrevisionens synspunkter uensartethed på området. Hertil kommer, at det såvel på baggrund af samfundsøkonomiske betragtninger som pensionsmæssige betragtninger er urimeligt, at enkelte pensionister i perioder kan oppebære mere, end de ifølge gældende lovgivning har krav på.«

Finansministeriet meddelte i skrivelse af 19. september 1979 til bl.a. generaldirektoratet følgende:

». . . man har anmodet generaldirektoratet og lønanvisningen om i tilfælde, hvor der er tilkendt en tjenestemandspensionist – egenpensionist, ægtefællepensionist eller enkepensionist – eller en egenpensionists ægtefælle – eller enkepensionsberettigede ægtefælle socialpension – folke-, invalide- eller enkepension – med tilbagevirkende kraft, men hvor der som følge af kommunernes modregnings-

krav for udbetalte sygedagpenge i henhold til dagpengelovens § 26, stk. 5, sker en udskydelse af tidspunktet for den faktiske påbegyndte udbetaling af social pension, at foretage samordningsfradrag fra tilkendelsestidspunktet, respektive et eventuelt senere afskedigelsestidspunkt.

Det følger heraf, at der, såfremt der i forbindelse med tilkendelse af invalidepension til en egenpensionist sker omberegning af tjenestemandspension i henhold til tjenestemandspensionslovens § 7, stk. 1, ikke må finde udbetaling sted til den pågældende af efterbetalingsbeløbet med hensyn til tjenestemandspension, idet dette beløb vil være at anvende til nedbringelse af det skyldige beløb i samordningsfradrag.

Endvidere vil der, når der sker udbetaling af et efterreguleringsbeløb med hensyn til social pension som følge af, at efterbetalingen vedrørende social pension overstiger sygedagpengene, umiddelbart være at foretage fradrag i tjenestemandspensionen – til nedbringelse af det skyldige beløb i samordningsfradrag – af et beløb svarende til efterreguleringen af social pension.

I tilfælde, hvor det skyldige beløb i samordningsfradrag ikke kan nedbringes som ovenfor anført, eller hvor der efter en nedbringelse som foran angivet resterer et skyldigt beløb, har finansministeriet ikke noget at indvende imod, at der med hensyn til det skyldige beløb i samordningsfradrag – når omstændighederne måtte tale derfor – etableres en passende afdragsordning.«

I skrivelse af 9. november 1979 til rigsrevisionen meddelte generaldirektoratet, at samordningsfradraget i de 6 sager, som rigsrevisionen nævnte i skrivelse af 1. februar 1979, var omberegnet.

I skrivelse af 15. november 1979 til B meddelte generaldirektoratet, at finansministeriet – på foranledning af rigsrevisionen – havde meddelt, at indeholdelse af samordningsfradrag retteligt skulle foretages med virkning fra datoen for overgang til tjenestemandspension. Generaldirektoratet beklagede derfor at måtte meddele, at der i hans tjenestemandspension skulle indeholdes 4.650,48 kr. i samordningsfradrag for perioden fra den 1. oktober 1977 til den 30. september 1978. Generaldirektoratet meddelte samtidig, at beløbet ville blive indeholdt fra

den 1. december 1979 med 202,19 kr. pr. måned i 23 måneder.

I skrivelse af 5. december 1979 rettede A henvendelse til finansministeriet om sagen og gjorde gældende,

at udradelsen af at indeholde samordningsfradrag i tiden forud for den faktiske udbetaling af invalidepension havde været i overensstemmelse med generaldirektoratets faste praksis,

at B havde været i god tro, da han modtog tjenestemandspensionen uden fradrag af samordningsfradrag, og

at generaldirektoratet selv havde tilvejebragt formodningen for, at tjenestemandspensionen med rette var modtaget uden fradrag af samordningsfradrag.

Det var således efter A's opfattelse tvivlsomt, hvorvidt der var tilbagebetalingspligt for den for meget modtagne tjenestemandspension.

I den anledning modtog finansministeriet en udtalelse af 11. februar 1980 fra generaldirektoratet for statsbanerne, hvori generaldirektoratet nærmere redegjorde for beregningen af pensionen m.v.

Generaldirektoratet anførte bl.a. følgende:

» . . .

Ved omregning af tjenestemandspensionen 1. december 1978 blev der samtidig indeholdt samordningsfradrag pr. 1.10.–31.11. 1978 . . . , idet invalidepensionen fra før 1.10. 1978 var anvendt til refusion af sygedagpenge.

I flg. finansministeriets skrivelse af 19.9. 1979 . . . blev praksis imidlertid ændret således, at samordningsfradraget i dette tilfælde skulle beregnes fra 1.10. 1977. Vi tilskrev derfor (B) 15.11. 1979 om, at der også skulle foretages samordningsfradrag for tidsrummet 1.10. 1977–30.9. 1978.

. . .«

I skrivelse af 26. februar 1980 til A, meddelte finansministeriet herefter bl.a. følgende:

» . . .

Efter tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, foretages samordningsfradrag i tjenestemandspension fra tidspunktet for tilkendelse af social pension, respektive det eventuelt senere afskedigelsestidspunkt.

I § 26, stk. 5, i lov nr. 262 af 7. juni 1972 om dagpenge ved sygdom eller fødsel er det fastsat, at der i tilfælde af, at en person, som modtager dagpenge efter loven, findes beret-

tiget til folkepension, invalidepension eller enkepension, ved udbetalingen af den sociale pension – så vidt muligt – foretages fradrag af de dagpenge, som det sociale udvalg har ydet pensionisten i tiden mellem den dag, fra hvilken pensionen beregnes, og anvisningsdagen.

Da det – som foran nævnt – i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, er bestemt, at samordningsfradrag skal foretages fra det tidspunkt, hvor tjenestemandspensionisten er berettiget til social pension, respektive det eventuelt senere afskedigelsestidspunkt, var den af generaldirektoratet for statsbanerne tidligere fulgte praksis, hvorefter samordningsfradrag først blev foretaget med virkning fra tidspunktet for den faktiske påbegyndelse af udbetaling af social pension, ikke i overensstemmelse med loven, og dette blev af finansministeriet, da man i medfør af en henvendelse fra rigsrevisionen var blevet bekendt med generaldirektoratets praksis, påpeget over for generaldirektoratet.

Såfremt der ikke finder indeholdelse af samordningsfradrag sted for den periode, hvor der er tilkendt en tjenestemandspensionist social pension, men hvor der i kravet på efterbetaling af social pension sker modregning af udbetalte sygedagpenge, ville tjenestemandspensionisten i øvrigt for den nævnte periode oppebære en større samlet ydelse fra det offentlige, end han ifølge den gældende lovgivning er berettiget til.

...«

I klagen af 14. april 1980 til ombudsmanden gjorde A de samme synspunkter gældende, som hun tidligere havde gjort gældende over for finansministeriet.

I en udtalelse af 13. maj 1980 til ombudsmanden i anledning af A's klage anførte generaldirektoratet bl.a. følgende:

»...

I henhold til kendelsen om invalidepension er denne bevilget med virkning fra 30.6. 1977. Da invalidepensionen for tiden indtil 30.9. 1978 er anvendt til refusion af sygedagpenge, er samordningsfradraget efter daværende praksis først påbegyndt fra 1.10. 1978, fra hvilken dato den pågældende faktisk har fået udbetalt invalidepension.

Rigsrevisionen meddelte os imidlertid ved skrivelse af 1.2. 1979, at samordningsfradraget burde indeholdes med virkning fra 1.10.

1977, hvor vedkommende blev pensioneret, og at indeholdelse af det skyldige beløb snarest burde foretages. Hvis DSB ikke var enig med rigsrevisionen herom, skulle spørgsmålet forelægges for finansministeriet.

DSB tilskrev herefter finansministeriet 23.2. 1979 og i henhold til vedlagte fotokopi af skrivelser fra finansministeret af 11.6. 1979 og 19.9. 1979 og fra rigsrevisionen af 13.7. 1979 fremgår det, at samordningsfradrag herefter i alle tilfælde skal indeholdes fra den dato, som invalidepensionen beregnes fra, respektive det eventuelt senere afskedigelsestidspunkt.

Vi har derfor 15.11. 1979 tilskrevet (B) om, at det skyldige beløb for samordningsfradrag pr. 1.10. 1977 til 30.9. 1978 vil blive indeholdt i tjenestemandspensionen.

...«

Efter en foreløbig gennemgang af sagen anmodede ombudsmanden i skrivelse af 23. december 1980 lønnings- og pensionsdepartementet om en supplerende udtalelse. Ombudsmanden anførte bl.a. følgende:

»...

Spørgsmålet er ... for det første, om der i tilfælde, hvor en tjenestemand bliver tilkendt invalidepension med tilbagevirkende kraft fra ansøgningen, er pligt til at få tilbagebetalt et beløb, der svarer til samordningsfradraget.

Tjenestemandspensionsloven (lov nr. 292 af 19. juni 1969, med senere ændringer) indeholder i § 28, stk. 1, følgende bestemmelse:

»Ved udbetaling af pension efter denne lov til personer, der er berettiget til pension i henhold til lov om folkepension eller lov om invalidepension m.v., eller hvis ægtefælle har sådan ret, eller som er berettiget til pension efter lov om pension og hjælp til enker m.fl., foretages fradrag efter reglerne i §§ 23–30 (reglerne om samordningsfradrag; ombudsmandens bemærkning).«

Generaldirektoratet for statsbanerne og finansministeriet (lønnings- og pensionsdepartementet) har – efter brevveksling med rigsrevisionen – givet udtryk for den opfattelse, at der – i tilfælde, hvor en tjenestemand modtager både tjenestemandspension og invalidepension – skal foretages samordningsfradrag i tjenestemandspensi-

onen fra det tidspunkt, fra hvilket invalidepensionen bliver beregnet (dog først fra afskedigelsestidspunktet, såfremt dette ligger senere).

Jeg skal hertil bemærke følgende:

Jeg forstår, at lønnings- og pensionsdepartementet (og rigsrevisionen) først og fremmest støtter det nævnte fortolkningsresultat på ordlyden af bestemmelsen i tjenstemandspensionslovens § 28, stk. 1. Jeg går ud fra, at ministeriet herved lægger vægt på udtrykket »personer, der er berettigede til pension i henhold til . . .«. Jeg er ikke uenig i, at en ordlydsfortolkning af dette udtryk mest nærliggende må føre til at lægge tidspunktet for tilkendelsen af invalidepension til grund, men finder dog ikke uden videre, at denne forståelse nødvendigvis er den eneste mulige. Man kan således rejse spørgsmålet, om ikke udtrykket kan forstås i betydningen »berettiget til udbetaling«, således at der lægges vægt på den *faktiske* udbetaling af pensionsydelsen, sml. herved lovforslagsbemærkningerne til bestemmelsen i Folketingstidende 1968-69, tillæg B, sp. 3160, (». . . denne beløbsmæssige tilpasning foretages . . . når pensionisten eller dennes ægtefælle har ret til at få udbetalt pension i henhold til . . .«). Hertil kommer, at det efter min opfattelse kan give anledning til nogen tvivl, om udtrykkets indhold overhovedet kan fastlægges ved en isoleret ordlydsfortolkning, jfr. straks nedenfor.

Jeg har forstået, at fortolkningsresultatet også bygger på reale hensyn. Rigsrevisionen har således i skrivelsen af 13. juli 1979 givet udtryk for, at en praksis, hvorefter man lader den faktisk påbegyndte udbetaling af invalidepensionen danne skæringspunkt for indeholdelse af samordningsfradrag, skaber »uensartethed på området«, ligesom »det såvel på baggrund af samfundsøkonomiske betragtninger som pensionsmæssige betragtninger er urimeligt, at enkelte pensionister i perioder kan oppebære mere end de ifølge gældende lovgivning har krav på«, jfr. herved også lønnings- og pensionsdepartementets skrivelser af 19. september 1979 og 26. februar 1980.

For så vidt det kan lægges til grund, at en fortolkning af den nævnte bestemmelse i tjenstemandspensionsloven fører til, at

tilkendelsestidspunktet for invalidepension ikke (ubetinget) er afgørende for beregningen af samordningsfradrag, vil der naturligvis ikke være tale om, at vedkommende pensionist oppebærer mere, end han efter lovgivningen har krav på. Den nævnte betragtning herom synes derfor ikke i sig selv at kunne tillægges nogen betydning for fortolkningsspørgsmålet.

Derimod må det erkendes, at en fortolkning, hvorefter den faktiske udbetaling af (invalide)pensionsydelsen er afgørende for beregningen af samordningsfradrag, skaber ulighed i en vis forstand. Den pensionist, der tilkendes (invalide)pension med tilbagevirkende kraft, og som ikke har modtaget dagpenge (eller anden modregningsberettiget ydelse), vil i så fald få indeholdt samordningsfradrag i modsætning til den pensionist, for hvem efterbetalingsbeløbet vedrørende invalidepensionen modregnes i f.eks. et tidligere modtaget dagpengebeløb.

En fortolkning af bestemmelsen i tjenstemandspensionslovens § 28, stk. 1, hvorefter tidspunktet for tilkendelsen af invalidepension er afgørende, synes imidlertid også at kunne medføre resultat, der forekommer lidet rimelige. I så fald vil i et tilfælde som det foreliggende (hvor der er modtaget et dagpengebeløb, der overstiger efterbetalingsbeløbet vedrørende invalidepensionen) vedkommende pensionist være ringere stillet for så vidt angår indeholdelse af samordningsfradrag, end hvis invalidepensionen ikke var tilkendt med tilbagevirkende kraft, jfr. herved bestemmelsen i invalidepensionslovens § 23, stk. 2.

Hertil kommer, at det nævnte fortolkningsresultat, som lønnings- og pensionsdepartementet har lagt til grund, vil indebære, at der formentlig ikke sjældent vil blive tale om – som i det foreliggende tilfælde – at samordningsfradraget reelt får karakter af et tilbagebetalingskrav for en kortere eller længere periode tilbage i tiden. Dette forekommer mindre vel stemmende med ordlyden af bestemmelsen i tjenstemandslovens § 28, stk. 1, der synes at forudsætte, at samordningsfradraget indeholdes i forbindelse med den løbende udbetaling af tjenstemandspension (jfr. udtrykket »Ved udbetaling af pension efter denne lov . . .«), og en sådan retstil-

stand må da også efter min opfattelse i sig selv forekomme mindre hensigtsmæssig. En fortolkning af den nævnte bestemmelse i tjenestemandspensionsloven, der medfører, at sådanne tilbagebetalings spørgsmål ofte vil opstå, bør derfor efter min mening kun anlægges, såfremt der er sikre holdpunkter derfor.

Jeg anmoder på baggrund af det anførte lønnings- og pensionsdepartementet om at uddybe begrundelsen for den fortolkning af bestemmelsen i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, som departementet har givet udtryk for i skrivelsen af 19. september 1979 til generaldirektoratet for statsbanerne, og som departementet har fastholdt i skrivelsen af 26. februar 1980 til (A).

Spørgsmålet er denæst – uanset hvorledes bestemmelsen i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, fortolkes – om der over for (B) kan stilles krav om betaling af de 4.650,48 kr., som skulle have været indeholdt som samordningsfradrag i tiden fra den 1. oktober 1977 til den 30. september 1978.

Forholdet er som anført det, at generaldirektoratet for statsbanerne i overensstemmelse med en tidligere fast praksis ikke alene undlod at kræve samordningsfradrag betalt, men direkte meddelte (B) (i skrivelsen af 17. november 1978), at samordningsfradraget først vil blive foretaget fra den løbende invalidepensionsudbetaling (1. oktober 1978).

Spørgsmålet er således nærmere, om generaldirektoratet for statsbanerne er berettiget til – som det skete ved skrivelse af 15. november 1979 – at tilbagekalde afgørelsen af 17. november 1978 og træffe afgørelse om tilbagebetalingen af beløbet.

Herom skal jeg på nuværende tidspunkt alene bemærke følgende:

På grundlag af den almindelige opfattelse i den forvaltningsretlige litteratur og den foreliggende retspraksis, er det vanskeligt at opstille mere præcise retningslinjer for, under hvilke omstændigheder en forvaltningsafgørelse kan tilbagekaldes.

Det antages således, at afgørelsen træffes efter en vurdering i det konkrete tilfælde af en række omstændigheder, hvoraf navnlig følgende må indgå i afvejningen: Afgørelsens karakter og de interesser – af offentlig eller privat karakter – der taler

for at fastholde den, tilbagekaldelsens betydning ud fra offentlige eller private interesser, hvorvidt ønsket om tilbagekaldelse skyldes (retlige eller faktiske) omstændigheder, der er opstået efterfølgende, eller som har foreligget allerede, da afgørelsen blev truffet. Jeg henviser herved nærmere til Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret (5. udg., 1965), s. 481ff, Erik Harder: Om ændring af administrative afgørelser, s. 139ff, Jørgen Mathiasen: Juridisk Grundbog (3. udg., 1975), s. 685ff, og Claus Haagen Jensen: Forvaltningsret, Almindelige Emner (1979), 335ff, navnlig s. 352ff.

Ved bedømmelsen af det foreliggende tilfælde må efter min opfattelse navnlig følgende forhold komme i betragtning:

Afgørelsen af 17. november 1978 må vel – såfremt lønnings- og pensionsdepartementets fortolkning af bestemmelsen i tjenestemandspensionslovens § 28 lægges til grund – anses for ulovlig, men afgørelsen kan efter min opfattelse ikke antages at være ugyldig. Jeg henviser dels til, at generaldirektoratets afgørelse blev truffet i overensstemmelse med generaldirektoratets gennem længere tid fulgte almindelige praksis, der efter min opfattelse ihvertfald ikke kan anses for at være støttet på en fortolkning, der må anses for åbenbart urigtig, dels til, at afgørelsen i forhold til (B) var en begunstigende forvaltningsafgørelse. Fra meddelelsen af afgørelsen i skrivelsen af 17. november 1978 til tilbagekaldelsen af afgørelsen ved skrivelse af 15. november 1979 gik der 1 år. (B) har efter det oplyste ikke i denne periode haft nogen anledning til ikke at kunne gå ud fra, at der ved afgørelsen af 17. november 1978 var gjort endeligt op med spørgsmålet om samordningsfradrag.

Som det vil fremgå af det tidligere anførte, er det efter min opfattelse mest nærliggende at bedømme den foreliggende problemstilling som et spørgsmål om tilbagekaldelse af en tidligere meddelt (begunstigende) forvaltningsafgørelse. Jeg skal dog samtidig bemærke, at det efter min mening ikke kan antages at spille nogen rolle for besvarelsen af spørgsmålet om (B's) pligt til at (efter)betale samordningsfradrag for perioden 1. oktober 1977 til 30. september 1978, om problemstillingen bedømmes ud fra dansk rets almindelige reg-

ler om tilbagesøgning af ydelser (condictio indebiti). Jeg henviser i denne forbindelse navnlig til det, der er anført af Poul Andersen, a.st. s. 192f.

Jeg går ud fra, at de fem sager, som er nævnt i rigsrevisionens skrivelse af 1. februar 1979 til generaldirektoratet, er afgjort på tilsvarende måde som den foreliggende sag.

Jeg beder om, at lønnings- og pensionsdepartementet i forbindelse med afgivelsen af udtalelsen om det rejste spørgsmål i nærværende sag, tillige nærmere overvejer, hvorledes der bør forholdes i disse (andre) sager.

Jeg anmoder om, at lønnings- og pensionsdepartementet videresender sagen til generaldirektoratet for statsbanerne. Jeg anmoder om at modtage generaldirektoratets eventuelle yderligere bemærkninger til sagen.

...«

I en udtalelse af 21. maj 1981 til ombudsmanden redegjorde lønnings- og pensionsdepartementet nærmere for departementets forståelse af bestemmelsen i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1.

Lønnings- og pensionsdepartementet anførte videre følgende:

»...

Af reglerne om samordning mellem tjenestemandspension og social pension i kapitel 9 i tjenestemandspensionsloven fremgår det tydeligt, at der foretages samordningsfradrag i tjenestemandspension for tidsrum, hvori tjenestemandspensionisten er berettiget til social pension, jfr. lovens § 28, stk. 1. Ved tjenestemandspensionslovens gennemførelse var man bekendt med, at der, f.eks. ved andragender om invalidepension, kunne hengå nogen tid, inden der blev truffet afgørelse med hensyn til en indgiven ansøgning om social pension, og at der således kunne blive tale om et efterkrav på samordningsfradrag fra det tidspunkt, hvorfra tillæggelsen af social pension fik virkning. Man har stede i de tilfælde af den sidstnævnte kategori, hvor det ikke er muligt for tjenestemandspensionisten at efterbetale samordningsfradraget på én gang, f.eks. som følge af, at efterbetalingsbeløbet med hensyn til social pension er blevet anvendt til dækning af skyldige ydelser

fra det offentlige, indeholdt efterbetalingsbeløbet med lempelige fradrag i de månedlige udbetalinger af tjenestemandspension. Der er i denne forbindelse grund til at nævne, at samordningen mellem tjenestemandspension og social pension foregår efter regler, som indebærer, at der altid ved kombination af to sæt af pensioner fremkommer en samlet efterlønsydelse, der er højere end selve tjenestemandspensionen. For invalidepensionister gør det sig, da det i almindelighed alene er de sociale pensioners grundbeløb, der kommer i betragtning ved fastlæggelse af samordningsfradrag, endvidere gældende, at den del af invalidepensionen, som består af invaliditetsbeløb, der i øvrigt er skattefri indkomst, ikke udløser noget samordningsfradrag.

Generaldirektoratet for statsbanernes meddelelse i skrivelse af 17. november 1978 til (B) om, at der i tjenestemandspensionen til den pågældende, der havde fået tillagt invalidepension med virkning fra 1. juli 1977, og som var afskediget af statsbanernes tjeneste fra 1. oktober 1977 at regne, først skulle indeholdes samordningsfradrag fra 1. oktober 1978, er ikke i overensstemmelse med den gældende lovgivning.

Da det af samordningsreglerne i tjenestemandspensionsloven tydeligt fremgår, at der foretages samordningsfradrag i tjenestemandspension for tidsrum, hvori tjenestemandspensionisten er berettiget til social pension, har der, uanset generaldirektoratets forannævnte skrivelse af 17. november 1978, været grundlag for ved generaldirektoratets skrivelse af 15. november 1979 at gøre krav gældende på samordningsfradrag for perioden 1. oktober 1977 til 30. september 1978.

I de fem øvrige sager, der er nævnt i rigsrevisionens skrivelse af 1. februar 1979 til generaldirektoratet, og hvori der, da sagerne svarer til den foreliggende sag, er blevet forholdt på samme måde som i nærværende sag, har der ligeledes været grundlag for at fremsætte krav på samordningsfradrag for perioden fra afskedigelsestidspunktet.

...

Den foreliggende sag giver finansministeriet anledning til inden for det område, hvor finansministeriet fastsætter tjenestemandspensioner, at supplere den meddelelse til statspensionister, . . ., der følger med finansministeriets skrivelse om tillæggelse af statspension, med en bemærkning om, at der i

tilfælde, hvor pensionisten eller dennes pensionsberettigede ægtefælle får tillagt social pension med virkning fra et tidligere tidspunkt end kendelsens dato, vil blive foretaget samordningsfradrag i tjenestemandspensionen fra det tidspunkt, hvorfra tillæggelsen af social pension har virkning, respektive det eventuelt senere afskedigelsestidspunkt, og at et sådant samordningsfradrag vil blive foretaget, uanset at efterbetalingsbeløbet med hensyn til social pension ikke kommer til udbetaling som følge af, at beløbet anvendes til dækning af modtagne sygedagpenge eller andre ydelser fra det offentlige. Endvidere vil det blive anført, at det skyldige beløb i samordningsfradrag, såfremt forholdene taler derfor, vil blive afviklet ved passende fradrag i de fremtidige udbetalinger af tjenestemandspension, og at pensionisten vil blive kontaktet herom af statens centrale lønanvisning.«

I en udtalelse af 27. maj 1981 til ombudsmanden anførte generaldirektoratet for statsbanerne, at »ændringen af den hidtidige praksis efter vor for mening ikke burde have omfattet de 6 omhandlede personer, men alene fremtidige sager«.

I en skrivelse til A udtalte ombudsmanden herefter følgende:

» . . .

For så vidt angår den retlige bedømmelse af sagen, henviser jeg til de synspunkter, som jeg redegjorde for i skrivelsen af 23. december 1980 til lønnings- og pensionsdepartementet.

Jeg skal her alene fremhæve følgende:

Som det fremgår af det ovenfor anførte, har lønnings- og pensionsdepartementet i udtalelsen af 21. maj 1981 til mig uddybet begrundelsen for den fortolkning af bestemmelsen i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, som departementet har givet udtryk for i skrivelse af 19. september 1979 til generaldirektoratet for statsbanerne.

Lønnings- og pensionsdepartementets opfattelse kan ikke give mig grundlag for kritik – uanset at jeg må finde det uheldigt, at den nævnte forståelse af bestemmelsen indebærer, at der ofte vil opstå tilbagebetalingsspørgsmål i tilfælde, hvor sociale pensioner tilkendes med tilbagevirkende kraft. Jeg har noteret mig, at finans-

ministeriet inden for det område, hvor finansministeriet fastsætter tjenestemandspensioner, vil supplere den meddelelse til statspensionister, der følger med finansministeriets skrivelse om tillæggelse af statspension, med en orientering om de nævnte tilbagebetalingsspørgsmål.

Jeg har bedt lønnings- og pensionsdepartementet om at sende mig et eksemplar af den ændrede meddelelse, når den foreligger.

Jeg har endvidere spurgt lønnings- og pensionsdepartementet, om departementet vil tage kontakt med de kommunale organisationer med henblik på gennemførelse af en tilsvarende orienteringsordning i forhold til kommunale tjenestemandspensionister.

Jeg finder dog at burde bemærke, at jeg ikke finder den anførte fortolkning af bestemmelsen helt utvivlsom. Jeg henviser herved til de synspunkter, som jeg har anført i skrivelsen af 23. december 1980 (ovenfor s. 226–29).

Jeg bemærker i den forbindelse, at lønnings- og pensionsdepartementet i skrivelse af 11. juni 1979 til generaldirektoratet for statsbanerne – som svar på en henvendelse fra generaldirektoratet vedrørende generaldirektoratets praksis i de pågældende sager – bl.a. anførte følgende:

» . . .

Finansministeriet finder det ikke rimeligt, at der i de omhandlede situationer, der i øvrigt – som nævnt – er en følge af en lovgivning, der er gennemført efter samordningsreglernes ikrafttræden, foretages samordningsfradrag på grundlag af en efterfølgende konvertering af sygedagpenge til social pension, men man finder, at der i disse tilfælde først bør indeholdes samordningsfradrag med virkning fra det tidspunkt, hvor invalidepension eller anden social pension kommer til udbetaling.

. . .«

Først efter yderligere brevveksling med rigsrevisionen ændrede lønnings- og pensionsdepartementet i skrivelse af 19. september 1979 til generaldirektoratet for statsbanerne opfattelse vedrørende det omtalte spørgsmål.

Den endelige afgørelse af spørgsmålet hører under domstolene.

Med hensyn til spørgsmålet om tilbagekaldelse af generaldirektoratet for statsbanernes afgørelse af 17. november 1978 har lønnings- og pensionsdepartementet *alene* anført, at det tydeligt fremgår af samordningsreglerne i tjenestemandspensionsloven, at der foretages samordningsfradrag i tjenestemandspension for tidsrum, hvori tjenestemandspensionisten er berettiget til social pension, og at det herefter er departementets opfattelse, at der uanset generaldirektoratets skrivelse af 17. november 1978 har været grundlag for ved generaldirektoratets skrivelse af 15. november 1979 at gøre krav gældende på samordningsfradrag for perioden 1. oktober 1977 til den 30. september 1978.

Jeg går ud fra, at lønnings- og pensionsdepartementet er enig i den opfattelse, at afgørelsen af 17. november 1978 ikke kan anses for ugyldig. Jeg bemærker, at departementet vel (nu) finder, at det »tydeligt fremgår, at der foretages samordningsfradrag«, men at departementet ikke har anført – og i hvert fald ikke godtgjort – at afgørelsen er støttet på en fortolkning, der må anses for åbenbart urigtig, jfr. herved nærmere det, jeg anførte i min skrivelse af 23. december 1980 til departementet.

Lønnings- og pensionsdepartementet har ikke nærmere redegjort for, hvilke faktiske og retlige omstændigheder departementet har lagt vægt på ved udtalelsen om, at der kan ske tilbagekaldelse af generaldirektoratets afgørelse af 17. november 1978.

Efter min opfattelse var generaldirektoratet for statsbanerne ikke berettiget til – som det skete ved skrivelsen af 15. november 1979 – at tilbagekalde afgørelsen af 17. november 1978 og træffe afgørelse om tilbagebetaling af beløbet. Jeg henviser herved til det, jeg anførte i skrivelsen af 23. december 1980 til lønnings- og pensionsdepartementet (ovenfor s. 226–29). Jeg er således enig med generaldirektoratet for statsbanerne i, at »ændringen af den hidtidige praksis . . . ikke burde have omfattet de 6 personer, men alene fremtidige sager«.

Jeg har på denne baggrund henstillet til generaldirektoratet for statsbanerne at genoptage behandlingen af sagen vedrørende (B's) samordningsfradrag og herefter træf-

fe afgørelse i sagen i overensstemmelse med det anførte.

Jeg har endvidere anmodet generaldirektoratet om i forbindelse med genoptagelsen af den foreliggende sag tillige at overveje, hvorledes der bør forholdes i de fem (andre) sager, der er nævnt i rigsrevisionens skrivelse af 1. februar 1979 til generaldirektoratet.

. . .«

I skrivelse af 12. juni 1981 til ombudsmanden anførte lønnings- og pensionsdepartementet, at det var finansministeriets opfattelse, at generaldirektoratets afgørelse i skrivelse af 17. november 1978 var ulovlig og ugyldig som åbenbart urigtig, idet den stred mod den klare lovbestemmelse i tjenestemandspensionslovens § 28, stk. 1, hvorefter der foretages samordningsfradrag i tjenestemandspension for tidsrum, hvori tjenestemandspensionisten er berettiget til social pension, og at der således ved generaldirektoratets skrivelse af 15. november 1979 havde kunnet ske tilbagekaldelse af afgørelsen af 17. november 1978. Finansministeriet fandt herefter fortsat, at der i B's sag og de fem øvrige tilsvarende sager måtte ske opretholdelse af kravet på samordningsfradrag for perioden fra afskedigelsestidspunktet.

I skrivelse af 17. juni 1981 til lønnings- og pensionsdepartementet anførte ombudsmanden herefter følgende:

» . . .

Lønnings- og pensionsdepartementet har ikke – ej heller i skrivelsen af 12. juni 1981 – efter min opfattelse godtgjort, at afgørelsen er støttet på en fortolkning, der må anses for åbenbart urigtig, og jeg skal således fastholde min opfattelse af spørgsmålet om gyldigheden af den nævnte afgørelse. Jeg henviser herved til det, jeg anførte i min skrivelse af 23. december 1980 til departementet.

Lønnings- og pensionsdepartementets skrivelse giver mig således ikke anledning til at ændre min henstilling i skrivelse af 2. juni 1981 til generaldirektoratet for statsbanerne.

. . .«

I skrivelse af 27. november 1981 underrettede lønnings- og pensionsdepartementet mig om, at departementet samtidig havde meddelt generaldirektoratet for statsbanerne, at departementet, efter at sagen havde været genstand for fornyet overvejelse, måtte være enig i det af ombudsmanden anførte, hvorefter der ikke burde kræves efterbetaling af samordningsfradrag for perioden fra den 1. oktober 1977 til den 30. september 1978. Departementet havde herved bl.a. lagt til grund, at der efter den praksis, der på daværende tidspunkt blev fulgt inden for staten, ikke blev fremsat krav på efterbetaling af samordningsfradrag i tilfælde som det foreliggende. Departementet havde herefter anmodet generaldirektoratet om at frafalde efterbetalingskravet mod B og at foranledige, at der skete tilbagebetaling af de indeholdte beløb. Departementet havde endvidere anmodet generaldirektoratet om, at der blev forholdt på tilsvarende måde i de 5 andre sager.

I skrivelse af 28. december 1981 underrettede generaldirektoratet mig om, at generaldirektoratet snarest ville give B meddelelse samt tilbagebetale de i pensionen indeholdte beløb for den pågældende periode. Generaldirektoratet oplyste, at der ville blive forholdt på tilsvarende måde i de 5 andre sager.

Jeg meddelte herefter generaldirektoratet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

Med skrivelse af 18. maj 1982 sendte lønnings- og pensionsdepartementet mig et eksemplar af den meddelelse til statspensionis-

ter, der følger med finansministeriets skrivelse om tillæggelse af statspension, idet ministeriet nu havde ændret meddelelsen. Departementet henviste til, at meddelelsen nu indeholdt følgende afsnit:

»Hvis pensionisten eller dennes pensionsberettigede ægtefælle får tillagt social pension med virkning fra et tidligere tidspunkt end kendelsens dato, vil der blive foretaget samordningsfradrag i tjenstemandspensionen fra *det tidspunkt, hvorfra tillæggelsen af social pension har virkning, respektive det eventuelt senere afskedigelsestidspunkt*. Samordningsfradraget vil blive foretaget, uanset at efterbetalingsbeløbet med hensyn til social pension ikke kommer til udbetaling som følge af, at beløbet anvendes til dækning af modtagne sygedagpenge eller andre ydelser fra det offentlige. Det skyldige beløb i samordningsfradrag vil, såfremt forholdene taler derfor, blive afviklet ved passende fradrag i de fremtidige udbetalinger af tjenstemandspension. Pensionisten vil blive kontaklet herom af Statens Centrale Lønansvisning.«

I skrivelse af 8. juni 1982 orienterede lønnings- og pensionsdepartementet mig om, at departementet samtidig havde rettet henvendelse til de kommunale organisationer vedrørende spørgsmålet om gennemførelse af en tilsvarende orienteringsordning i forhold til pensionister inden for det kommunale område.

Jeg meddelte herefter lønnings- og pensionsdepartementet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17. Socialministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 111 sager inden for socialministeriets sagsområde; 14 sager vedrørte departementet og 82 sager den sociale ankestyrelse, medens de resterende sager (15) vedrørte forskellige myndigheder inden for socialministeriets sagsområde.

Alle 14 sager vedrørende *socialministeriets departement* angik afgørelser; 4 af sagerne angik det forhold, at der i forbindelse med tinglysning af tilbagebetalingskrav efter bistandslovens § 25, stk. 2, sker en – i hvert fald indirekte – offentliggørelse i Statstidenden af, at navngivne enkeltpersoner har modtaget kontanthjælp efter bistandsloven. Én af disse sager er omtalt nedenfor som sag nr. 17-1. Én af sagerne angik et spørgsmål om tilbagebetaling af for meget betalt forældrebidrag for børn i en kommunal børnehave; det for meget opkrævede beløb svarede til mere end én måneds betaling. Sagen er omtalt nedenfor som sag nr. 17-2. Én sag angik betaling af ungdomsydelser, herunder udformningen af den blanket, hvorved der gives meddelelse om bevilling af ungdomsydelse. Sagen er omtalt nedenfor som sag nr. 17-3.

75 sager angik afgørelser, der var truffet af *den sociale ankestyrelse*. 42 af disse sager angik afgørelser om invalidepension eller førtidig folkepension. Nogle af sagerne gav anledning til kritik eller henstilling, men sagerne indeholder ikke sådanne forhold af mere almen interesse, at jeg har fundet anledning til nærmere omtale af sagerne. Spørgsmål om begrundelse af den sociale ankestyrelses afgørelser i sager om invalidepension har i flere år været genstand for brevveksling mellem socialministeriet, den sociale ankestyrelse og ombudsmanden. Den seneste udvikling i denne sag er omtalt nedenfor under afsnit IV, beretningen for året 1978, sag nr. 10.

7 sager angik afgørelser, der var truffet af den sociale ankestyrelse om tilbagebetaling af ydelser efter den sociale lovgivning. 4 af disse sager angik det spørgsmål, om de sociale ankemyndigheder kan fastholde et tilbagebetalingskrav med en anden begrundelse end

den, der er meddelt hjælpsmodtageren ved hjælpens udbetaling. Disse 4 sager, som jeg behandlede under et, er omtalt nedenfor som sag nr. 17-5. Én sag angik spørgsmålet om tilbagebetaling i et tilfælde, hvor socialforvaltningen ved utilstrækkelig oplysning af sagen ved udbetaling af hjælp efter bistandsloven havde været medvirkende til, at en for stor ydelse blev udbetalt. Denne sag er omtalt nedenfor som sag nr. 17-6.

6 sager angik ydelser efter bistandsloven, og 4 sager angik spørgsmål om sygedagpenge.

7 sager angik den sociale ankestyrelses sagsbehandling, heraf 6 sager sagsbehandlingstiden. Om den sociale ankestyrelses sagsbehandlingstid i almindelighed henviser jeg til den sag, der er omtalt nedenfor under afsnit IV, beretningen for året 1974, sag nr. 100.

Én sag, som ikke gav anledning til kritik, angik sagsbehandlingstiden i *sikringsstyrelsen*.

9 sager angik afgørelser, der var truffet af *amtsankenævnen*. Én af disse sager angik et spørgsmål om ydelse af personligt tillæg til en pensionist fra et tidspunkt, der lå forud for indgivelsen af egentlig ansøgning herom. Denne sag er omtalt nedenfor som sag nr. 17-8. En anden af de 9 sager angik det (bevismæssige) spørgsmål, om en bidragsforpligtet kunne antages at have betalt børnebidrag til den bidragsberettigede. En stillingtagen til dette spørgsmål var nødvendigt for at tage stilling til, om det var berettiget, at en socialforvaltning havde modregnet i sociale ydelser for forskudsvis udbetalte børnebidragsbeløb. Denne sag er omtalt nedenfor som sag nr. 17-9.

14 sager angik sagsbehandlingstiden i *amtsankenævnen*. Med hensyn til sagsbehandlingstiden i almindelighed henviser jeg til

den sag, der er omtalt nedenfor under afsnit IV, beretningen for året 1974, sag nr. 100.

To sager angik sagsbehandlingstiden i *revaliderings- og pensionsnævn*. Med hensyn til

sagsbehandlingstiden i almindelighed i *revaliderings- og pensionsnævn* henviser jeg til den sag, der er omtalt nedenfor under afsnit IV, beretningen for året 1974, sag nr. 100.

17-1. *Henstillet til socialministeren at overveje, om der måtte være anledning til at gennemføre en ordning, hvorefter krav på tilbagebetaling af bistandshjælp til den del af terminsudgifterne, der hidrører fra afdrag, sikres ved tinglysning af ejerpantebrev i stedet for skadesløsbrev. (J. nr. 1981-615-09).*

Den 29. oktober 1981 afgav jeg følgende henstilling til socialministeren:

»Ved lov nr. 258 af 16. juni 1980 blev der gennemført en ændring af bl.a. bistanndslovens § 25, således at der i alle tilfælde stilles krav om tilbagebetaling, når der ydes kontanthjælp til dækning af den del af terminsudgifterne vedrørende en fast ejendom, der hidrører fra afdrag. I tilknytning hertil bestemmer bistanndslovens § 25, stk. 2, at tilbagebetalingskravet sikres gennem tinglysning af enten en meddelelse om tilbagebetalingskravet som hæftelse på ejendommen eller et skadesløsbrev. Lovændringen trådte i kraft den 1. januar 1981.

Efter § 5, nr. 2, i tinglysningsbekendtgørelsen (justitsministeriets bekendtgørelse nr. 17 af 26. januar 1979) skal der i Tingbladet, der udkommer som en afdeling af Statstidende, i forbindelse med tinglysning ske bekendtgørelse af »pantebreve, herunder skadesløsbreve, i fast ejendom og løsøre«. Denne bekendtgørelse indeholder oplysning om såvel pantsætters som panthavers identitet.

Jeg har modtaget et antal henvendelser, hvori det gøres gældende, at denne offentliggørelse er ensbetydende med en tilside-sættelse af den tavshedspligt, der gælder ved behandlingen af sociale sager.

I anledning af en tidligere henvendelse om dette spørgsmål, som ombudsmanden sendte til socialministeriet til besvarelse, har socialministeriet i en skrivelse af 29. juni 1981 bl.a. udtalt følgende:

»Da bistanndslovens § 25 direkte stiller som betingelsen for ydelse af hjælp til afdrag på terminsudgifter, af hjælpen ydes med tilbagebetalingspligt, og at kravet sikres ved tinglysning, kan reglerne om tavs-

hedspligt i straffeloven ikke gøres gældende i disse tilfælde.

Det skal tilføjes, at der ikke sker offentliggørelse i Statstidende, når der sker tinglysning af en *meddelelse* om tilbagebetalingskrav. Dette sker kun, hvis det sociale udvalg finder det nødvendigt at udnytte adgangen til tinglysning af et *skadesløsbrev*.«

Denne udtalelse kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

Som bekendt regulerer bistanndsloven alene spørgsmålet om tavshedspligt for dem, der deltager i lovens administration, gennem en henvisning til straffelovens almindelige regler herom, jfr. bistanndslovens § 22. Det kan ikke anses for stridende mod disse bestemmelser at gennemføre en offentliggørelse, der er påbudt i anden lovgivning.

Efter at have modtaget socialministeriets skrivelse af 29. juni 1981 har den pågældende klager ved fornyet henvendelse hertil da også givet udtryk for, at socialministeriets konklusion ikke var specielt overraskende. Klageren har imidlertid samtidig præciseret, at formålet med hans oprindelige henvendelse var at pege på det betænkelige i, »... at der mellem to så centrale lovkomplekser eksisterer sådanne modsætninger, at man er nødt til at anvende princippet om, at den nyeste lov har størst vægt.«

Også efter min opfattelse ~~kan~~ ^{der} forekomme stødende og mindre vel foreneligt med de hensyn til beskyttelsen af privatlivets fred, der ligger bag reglerne om tavshedspligt på dette område, jfr. herved bistanndslovens § 22, at der i visse tilfælde – omend indirekte – skal gives offentlig meddelelse om, at navngivne enkeltpersoner har modtaget kontanthjælp efter bi-

standsloven.] Jeg har da også på ministerens besvarelse af et spørgsmål fra folketingsmedlem Birthe Nielsen, Folketingstidende 1980-81, spalte 9569 f, forstået, at dette er en utilsigtet konsekvens af lovændringen.

Jeg har i denne forbindelse hæftet mig ved, at ministeren i besvarelsen oplyste, at ministeriet havde rettet henvendelse til justitsministeren for at få belyst, om der er mulighed for at få fritaget tinglysning efter bistandslovens § 25, stk. 2, for offentliggørelse i Statstidende. Socialministeriets ovennævnte udtalelse af 29. juni 1981 bygger på justitsministeriets besvarelse af denne henvendelse.

Da jeg som nævnt har modtaget flere henvendelser om spørgsmålet, finder jeg i henhold til ombudsmandslovens § 11 og instruksens § 10 at burde henlede ministerens opmærksomhed herpå og at burde henstille til ministeren at overveje - eventuelt i forbindelse med anden ændring af bistandsloven, som jeg forstår kan blive aktuel i indeværende folketingssamling - om der måtte være anledning til at gennemføre en ordning, hvorefter de nævnte tilbagebetalingskrav kan sikres ved tinglysning af ejerpantebrev i stedet for skadesløsbrev.

Jeg har ikke taget stilling til, om en sådan ordning i givet fald kunne gennemføres administrativt på det nugældende lovgrundlag. Jeg henviser i den forbindelse til, at det i andre lovgivningsmæssige sammenhænge er forekommet, at udtrykket »skadesløsbrev« er blevet fortolket som også omfattende ejerpantebrev - således f.eks. i forhold til bestemmelsen i retsplejelovens § 478, stk. 1, nr. 4, i den tidligere gældende affattelse.

Jeg har sendt folketingets retsudvalg en genpart af denne skrivelse.«

Ved skrivelse af 31. marts 1982 orienterede socialministeriet mig om, at ministeriet samme dag havde anmodet socialstyrelsen om at udsende følgende SM-meddelelse, der var udarbejdet på grundlag af en udtalelse fra justitsministeriet:

»Efter drøftelse med justitsministeriet skal socialministeriet meddele, at sikring af et tilbagebetalingskrav efter bistandslovens § 25, stk. 1, nr. 1, kan ske ved tinglysning af et ejerpantebrev i stedet for et skadesløsbrev.«

Jeg meddelte herefter socialministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-2. *Fundet, at socialministeriets opfattelse med hensyn til, i hvilke tilfælde en overskridelse af forældrebetalingen til børnehaven var uvæsentlig og derfor ikke kunne begrunde krav om tilbagebetaling, ikke var forenelig med den dagældende bestemmelse i bistandslovens § 73, stk. 2.*

Henstillet til socialministeriet at tage sagen op til fornyet behandling i lyset af de synspunkter, jeg anførte over for ministeriet. (J. nr. 1980-496-038).

A, der var medlem af kommunalbestyrelsen i Fuglebjerg kommune, klagede (i skrivelse af 21. april 1980 til ombudsmanden) over den stilling, som socialministeriet havde taget i skrivelse af 20. februar 1980 til hende i anledning af hendes klage over, at kommunalbestyrelsen i Fuglebjerg kommune på et møde den 9. januar 1979 havde truffet beslutning om ikke at tilbagebetale forældrebidrag for børn i Fuglebjerg kommunale børnehaver, jfr. nærmere nedenfor.

Baggrunden for sagen var følgende:

Fuglebjerg kommunale børnehaver er normeret til 58 børn (38 heltidspladser og 20 deltidspadser).

Lov om social bistand, der trådte i kraft den 1. april 1976, indeholdt på det tidspunkt, der er af betydning for nærværende sag, i § 73, stk. 1 og 2, følgende bestemmelse:

»Børnenes forældre betaler for opholdet efter regler, der fastsættes af socialministeren.

Stk. 2. Betalingen fastsættes således, at den til institutioner for børn under skolealderen

udgør 35 pct. af udgifterne til ophold i institutionen, bortset fra ejendomsudgifter og udgifter til husleje og vedligeholdelse.«

Nedenfor er nærmere beskrevet det retlige grundlag m.v. vedrørende forældrebetaling.

I det følgende beskæftiger jeg mig alene med børnehavens budgetter og regnskaber for tiden efter bistandslovens ikrafttræden den 1. april 1976. Jeg bemærker dog, at der for året 1975/76 (1. april 1975 – 31. marts 1976) blev opkrævet 40,23 pct. i forældrebetaling af de refusionsberettigede udgifter, dvs. 5,23 procentpoint for meget, svarende til 14,94 pct. for meget.

I Kommunernes Revisionsafdelings beretning om kommunens sociale regnskab for dette år er ikke gjort bemærkninger om dette forhold.

Året 1976 (1. april–31. december).

Budget

Refusionsberettiget udgift 417.000 kr.

Budget

Forældrebetaling
35,97 pct. af 417.000 kr. 150.000 kr.

På sit møde den 3. marts 1976 fastsatte det sociale udvalg i Fuglebjerg kommune taksterne i børnehaven til 390 kr. for en heltidsplads og 250 kr. for en deltidspads. Den samlede forældrebetaling ville herefter udgøre 178.380 kr., svarende til 42,79 pct. af de budgetterede refusionsberettigede udgifter.

Regnskab

Refusionsberettiget udgift 449.120,39 kr.

Regnskab

Forældrebetaling
38,63 pct. af 449.120,39 kr. ... 173.505,00 kr.

Forældrebetalingen blev således overskredet med 3,63 procentpoint, svarende til 10,37 pct.

I Kommunernes Revisionsafdelings beretning om kommunens socialregnskab for dette år er det konstateret, at forældrebetalingen udgjorde mere end 35 pct. af de refusionsberettigede udgifter. Revisionen har imidlertid alene fundet, at et forhold, der havde sammenhæng hermed, burde føre til en korrektion af anmeldelsen (til staten) af de refusionsberettigede udgifter.

Året 1977.

Budget

Refusionsberettiget udgift 595.000 kr.

Budget

Forældrebetaling
32,79 pct. af 595.000 kr. 195.124 kr.

På sit møde den 3. november 1976 fastsatte det sociale udvalg i Fuglebjerg kommune taksterne i børnehaven til 390 kr. for en heltidsplads og 250 kr. for en deltidspads. Den samlede forældrebetaling ville herefter udgøre 237.840 kr., svarende til 39,37 pct. af de budgetterede refusionsberettigede udgifter.

Regnskab

Refusionsberettiget udgift 680.842 kr.

Regnskab

Forældrebetaling
39,05 pct. af 680.842 kr. 265.890 kr.

Forældrebetalingen var således overskredet med 4,05 procentpoint, svarende til 11,57 pct.

I Kommunernes Revisionsafdelings beretning for kommunens socialregnskab for dette år er anført, at den budgetterede forældrebetaling udgjorde 35 pct., og at den indgåede forældrebetaling udgjorde 38,9 pct. af de refusionsberettigede udgifter.

Beretningen indeholder ikke forslag til berigtigelse af dette forhold eller bemærkninger i øvrigt.

Året 1978.

Budget

Refusionsberettiget udgift 685.000 kr.

Budget

Forældrebetaling
34,74 pct. af 685.000 kr. 238.000 kr.

På sit møde den 8. november 1977 fastsatte kommunalbestyrelsen i Fuglebjerg kommune taksterne i børnehaven til 430 kr. for en heltidsplads og 270 kr. for en deltidspads. Den samlede forældrebetaling ville herefter udgøre 260.880 kr., svarende til 38,08 pct. af de budgetterede refusionsberettigede udgifter.

Regnskab

Refusionsberettiget udgift 763.199 kr.

Regnskab

Forældrebetaling
34,70 pct. af 763.199 kr. 264.850 kr.

Efter modtagelsen af Kommunernes Revisionsafdelings beretning for Fuglebjerg kommunes socialregnskab for 1977 af 28. oktober 1978 indstillede kommunens økonomiudvalg til kommunalbestyrelsens møde den 14. november 1978, at beretningen blev taget til efterretning.

På mødet i kommunalbestyrelsen stillede A spørgsmål om den del af forældrebetalingen, der oversteg 35 pct. af den refusionsberettigede udgift.

Formanden for socialudvalget afgav den

» . . .

3. SU.s fastsættelse af takster på mødet den 3. november 1976 indeholdt endvidere en udligning af forældrebetalingen ved børns ophold i dagpleje og børnehave. Betalingen fastsattes således:

Børnehave:

38 børn á 390 kr. pr. md. = 4.680 kr. × 38	177.840,00 kr.
20 børn á 250 kr. pr. md. = 3.000 kr. × 20	60.000,00 kr.

. . .

4. Takstfastsættelsen sker ud fra en beregning, hvori indgår et antal heltids- og deltidspladser. I dette tilfælde har antallet af deltidsanbragte børn været større end beregnet, hvilket har medført en merindtægt på ca. 8.000 kr.

. . .

6. Såfremt kommunalbestyrelsen måtte ønske det, er der intet til hinder for, at en for stor forældrebetaling i 1977 kan tages i betragtning ved takstfastsættelsen for 1979.

. . .«

I skrivelse af 5. december 1978 henstillede forældrerådet ved børnehaven til kommunalbestyrelsen, at det for meget betalte forældrebidrag for 1977 blev tilbagebetalt til forældrene.

Sagen blev drøftet på socialudvalgets møde den 7. december 1978. Udvalget tog formandens ovennævnte redegørelse til efterretning.

Sagen blev herefter drøftet på kommunalbestyrelsens møde den 9. januar 1979. Kommunalbestyrelsen tiltrådte en indstilling fra økonomiudvalget om, at redegørelsen fra formanden for det sociale udvalg blev tiltrådt.

På mødet blev også behandlet anmodningen fra forældrerådet i skrivelsen af 5. december 1978.

28. november 1978 en redegørelse om årsagen til, at forældrebetalingen i 1977 havde overstegt 35 pct. af den refusionsberettigede udgift. Han oplyste, at budgettet for 1977 var udarbejdet i sommeren 1976. Der havde i 1977 været en merlønudgift på ca. 80.000 kr., der beroede på, at der i juni måned 1976 var indgået en aftale mellem Kommunernes Landsforening og Pædagogisk Medhjælper Forbund om medhjælpernes lønforhold. Udvalgsformanden anførte videre følgende:

Kommunalbestyrelsen tiltrådte en indstilling fra det sociale udvalg om at undlade at tilbagebetale det for meget betalte forældrebidrag. A kunne »ikke godkende det regnskabsmæssige beregningsgrundlag«.

I skrivelse af 12. januar 1979 meddelte kommunalbestyrelsen forældrerådet, at anmodningen om tilbagebetaling af det for meget betalte forældrebidrag ikke kunne imødekommes, »da sagen i øvrigt ikke har givet revisionen anledning til bemærkninger«.

I skrivelse af 14. januar 1979 rettede A henvendelse til tilsynsrådet for Vestsjællands amt om sagen. Hun anførte, at hun ikke havde kunnet tage økonomiudvalgets indstilling til efterretning, fordi den yderligere lønudgift på 80.000 kr. ikke gav nogen forklaring på det for meget opkrævede forældrebidrag. Hvis lønudgiften ikke var steget, havde forældrebetalingen udgjort mere end de 38,9 pct. Det forhold, at der var en merindtægt på ca. 8.000 kr. på grund af et større antal deltidsbørn end forudsat, kunne ikke forklare (hele) den for store forældrebetaling. Efter hendes opfattelse måtte det for meget betalte forældrebidrag tilbagebetales til forældrene.

Tilsynsrådet for Vestsjællands amt indhentede en udtalelse af 25. januar 1979 fra Fuglebjerg kommune, der anførte, at afgørelsen om ikke at tilbagebetale det for meget betalte forældrebidrag til forældrene var truffet under hensyn til, at hverken tilsynsmyndighe-

den (Fuglebjerg kommune har i anledning af mit spørgsmål herom oplyst, at der med tilsynsmyndigheden sigtes til tilsynsrådet) eller Kommunernes Revisionsafdeling havde fundet anledning til at pålægge kommunen at tilbagebetale beløbet.

På sit møde den 6. februar 1979 vedtog tilsynsrådet at udtale (citat fra tilsynsrådets skrivelse af 13. februar 1979 til A):

»... at rådet efter det i sagen oplyste ikke finder grundlag for at kritisere den af kommunalbestyrelsen truffene beslutning om, at den af forældrene afkrævede merindbetaling på 3,9 pct. ikke skal danne grundlag for tilbagebetaling. Tilsynsrådet har ved sin bedømmelse navnlig lagt vægt på, at socialministeriet i en afgørelse af 30. august 1978 af en tilsvarende sag bl.a. har gjort opmærksom på, at betalingen skal »fastsættes i forbindelse med behandlingen af institutionens budget, jfr. § 8, stk. 1, således at den sammen med tilskud fra stat og kommune og indtægter i øvrigt dækker den enkelte institutions driftsudgifter, jfr. § 4. Ændring af betalingen i det løbende regnskabsår kan ske med mindst 1 måneds varsel til ikrafttræden den 1. i en måned, jfr. § 8, stk. 2.

Forældrebetalingen må indgå til kommunen med det fulde beløb, uanset om dette i forhold til institutionens regnskab er større end den fastsatte procentvise andel. I tilfælde af væsentlige afvigelser må der dog fra kommunen ske tilbagebetaling af det overskydende beløb til forældrene. . .«

Det tilføjes i denne forbindelse, at tilsynsrådet ikke har ment at kunne fastslå, at en afvigelse på 3,9 pct., er så væsentlig, at den kan danne basis for tilbagebetaling af det overskydende beløb til forældrene.

Det tilføjes endvidere, at spørgsmålets endelige afgørelse henhører under domstolene.

. . .«

I den nævnte skrivelse af 30. august 1978 udtalte socialministeriet, at forældrebetaling i en (selvejende) institution måtte indgå til kommunen med det fulde beløb, uanset om dette i forhold til institutionens regnskab er større end den fastsatte procentvise andel. I tilfælde af væsentlige afvigelser må der dog af kommunen ske tilbagebetaling af det overskydende beløb til forældrene.

I skrivelse af 13. juni 1979 rettede A henvendelse til indenrigsministeriet om tilsynsrådets afgørelse. Efter hendes opfattelse var

overskridelsen (i 1977) på 24.684 kr. væsentlig for forældrene. Hun oplyste, at forældrebetalingen for børnene i 1975/76 havde udgjort 38,8 pct. og i 1977/78 38,6 pct., og at overskridelserne for 1975/76, 1976/77 og 1977 havde udgjort i alt ca. 60.000 kr. Hun havde fra Fuglebjerg kommune modtaget oplysning herom.

A fandt, at det var af principiel betydning at få afklaret, »med hvilken margin de i lovgivningen fastsatte rammer skal overholdes«. Hun bad om, at indenrigsministeriet uddybede tilsynsrådets bemærkning om, at den endelige afgørelse af tilbagebetalingsspørgsmålet hører under domstolene. Endelig bad hun indenrigsministeriet om at udtale sig om spørgsmålet om, hvorvidt det er Kommunernes Revisionsafdelings opgave at pålægge kommunalbestyrelsen at foretage tilbagebetaling.

Indenrigsministeriet indhentede en udtalelse af 3. juli 1979 fra tilsynsrådet for Vestsjællands amt, der henholdt sig til sin afgørelse af 6. februar 1979 (meddelt A ved skrivelse af 13. februar 1979).

Med skrivelse af 3. august 1979 sendte indenrigsministeriet A's skrivelse til socialministeriet til besvarelse.

I skrivelse af 20. februar 1980 meddelte socialministeriet A:

»... at forældrebetalingen tilkommer det offentlige og må indgå til kommunen med det fulde beløb, uanset om dette i forhold til institutionens regnskab er større end den fastsatte procentvise andel. Dog må der ske tilbagebetaling af det overskydende beløb til forældrene, når afvigelsen kan betegnes som væsentlig. Det påhviler endvidere kommunen at drage omsorg for, at forældrebetalingen så vidt muligt følger de faktiske udgifter, og ovennævnte betalingsbekendtgørelse (jfr. nu bekendtgørelse nr. 102 af 15. marts 1979, § 2, stk. 2) giver kommunen adgang til at kræve ændring i betalingen, således at denne bringes i overensstemmelse med ændrede budgetforudsætninger.

Der er imidlertid ikke fra socialministeriets side fastsat nærmere regler om, hvornår en afvigelse fra betalingsreglerne må anses for væsentlig, men det er tidligere blevet accepteret, at daginstitutioner havde en overbudgettering på indtil 5 pct.

Det kan tilføjes, at socialministeriet over for kommunalbestyrelsen har udtalt, at beret-

ningen om revisionen af de sociale regnskaber for året 1977, hvoraf den omhandlede merbetaling fremgik, ikke har givet ministeriet anledning til bemærkninger.

...«

I skrivelsen af 21. april 1980 til ombudsmanden henviste A til den tidligere brevveksling i sagen.

I en udtalelse af 30. juni 1980 i anledning af A's klage til ombudsmanden anførte socialministeriet:

»... at de omtalte overskridelser af forældrebetalingen i Fuglebjerg børnehaven efter socialministeriets opfattelse ikke giver grundlag for at stille krav om tilbagebetaling.

Man skal henvise til vedlagte kopi af socialstyrelsens skrivelse af 23. juni 1980, der er indhentet til brug for ombudsmandens j. nr. 1977-1299-038. Af denne skrivelse vil fremgå, at der efter socialstyrelsens praksis efter lov om børne- og ungdomsforsorg, der fortsat betragtes som vejledende efter bistandsloven, alene er tale om en overskridelse af »væsentlighedsgrænsen« med 0,23 pct.-point i regnskabsåret 1975/76. Hertil kommer, at der i regnskabsåret 1978 har været en mindrebetalning på 0,3 pct.-point.

...«

I en skrivelse af 14. oktober 1981 til Fuglebjerg kommune, hvorved jeg anmodede om supplerende oplysninger, anførte jeg bl.a. følgende:

»...«

Endelig beder jeg kommunen om at redegøre for, i hvilket omfang der i de omtalte år løbende er sket kontrol med børnehavens budgetter. I den forbindelse beder jeg kommunen om – i det omfang det nu måtte være muligt – at redegøre nærmere for årsagen til, at forældrebetalingen i årene 1975/76, 1976/77 og 1977 kom til at udgøre henholdsvis 40,23 pct., 38,63 pct og 38,9 pct., eller henholdsvis 14,94 pct., 11,14 pct. og 10,37 pct. (ialt ca. 67.000 kr.), for meget. Jeg beder kommunen om at udtale sig om, hvad der i år – efter at regnskaberne havde vist en for stor forældrebetaling – blev gjort for at sikre, at en tilsvarende merbetaling ikke skete i det (de) næstfølgende år.

...«

I en skrivelse af 12. november 1981 oplyste Fuglebjerg kommune følgende:

»... Budgetkontrollen for de i sagen omhandlede år har væsentlig gået på udgifterne i forhold til budgettet. Det procentvise forhold mellem udgifter og indtægter er ikke på tilsvarende måde blevet fulgt op.

Budgetkontrollen fungerer nu på den måde, at der udarbejdes bruttoregnskabsrapport hver måned indeholdende oplysninger om: 1. Forbrug pr. dato – 2. Oprindeligt årsbudget – 3. Tillægsbevillinger – 4. Korrigeret årsbudget – 5. Rest korrigeret årsbudget – samt 6. Forbrug i procent.

Den kvartalsmæssige bruttoregnskabsrapport forelægges fagudvalget og kommunalbestyrelsen. Såfremt der er behov for tillægsbevillinger, søges disse igennem fagudvalget og kommunalbestyrelsen.

Ved hvert kvartals afslutning får institutionslederne tilsendt ovennævnte regnskabsrapport. Derudover kan de enkelte ledere anmode om månedlige bruttoregnskabsrapporter efter nærmere aftale med økonomisk forvaltning.

...«

Ombudsmanden har i en sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1978, s. 521–28, taget stilling til spørgsmål om tilbagebetaling af for meget betalt forældrebidrag i 1976 (9 måneder) i en børnehaven, hvor overskridelsen udgjorde 2,4 procentpoint, svarende til en overskridelse af forældrebetalingen på 6,86 pct. I sagen er foretaget en nærmere gennemgang af reglerne om forældrebetaling i daginstitutionerne, herunder en nærmere gennemgang af forarbejderne til bistandslovens § 73. ... Det fremgår heraf, at forarbejderne ikke indeholder bemærkninger om muligheden for en eventuel overskridelse af den lovbestemte 35 pct. regel om forældrebetaling, og at socialministeriets bekendtgørelse nr. 198 af 26. marts 1976 om betaling for benyttelse af bistandslovens daginstitutioner m.v. for børn i § 8, stk. 1, indeholdt en bestemmelse om, at betalingen for det kommende regnskabsår fastsættes i forbindelse med behandlingen af institutionens budget, og i § 8, stk. 2, en bestemmelse om, at betalingen i et løbende regnskabsår kun kan ændres med mindst 1 måneds varsel til ikrafttræden den 1. i en måned.

I den omtalte anden sag oplyste socialstyrelsen, at der i perioden indtil den 1. april 1976, da socialstyrelsen skulle godkende daginstitutioners budgetter, årligt var adgang til

en 5 pct. overbudgettering for at tage højde for inflation og sikre den enkelte institutions likviditet. Efter det indtil den 1. april 1976 gældende tilskudssystem var der ikke adgang til tilbagebetaling af overskud i forældrebetalingen, men dette indgik i institutionens driftskapital og kunne efter socialstyrelsens godkendelse anvendes til ekstraordinær vedligeholdelse og inventaranskaffelser, til likviditetsforbedring eller nedbringelse af forældrebetaling i fremtiden.

I den omtalte anden sag har socialstyrelsen – i anledning af en anmodning herom fra socialministeriet – i en udtalelse af 23. juni 1980 nærmere redegjort for, hvorledes den nævnte 5 pct. overbudgetteringsordning har fungeret. Socialstyrelsen oplyste, at der ikke i de cirkulærer og vejledninger, der var udsendt inden den 1. april 1976, fandtes bemærkninger vedrørende overbudgettering af daginstitutionerne. Det var imidlertid en fast praksis, at socialstyrelsen inden for rimelige grænser af pragmatiske årsager godkendte en overbudgettering i praksis inden for en 5 pct. grænse. Baggrunden herfor var, at det drejede sig om små økonomiske enheder, hvor budgetlægningen var vanskelig. Da indtægtsstrømmen ikke altid forløb parallelt med udgiftsstrømmen, var det nødvendigt at sikre en vis likviditet. Statens og kommunernes tilskud var fastlagt til bestemte procentandele. En overbudgettering kunne derfor alene sikres ved en hævelse af forældreandelen fra den normale procentandel med et beløb inden for en ramme af 5 procentpoint. I realiteten budgetteredes derfor med en indtægtsside op til 105 pct. og en udgiftsside på 100 pct.

Den omtalte anden sag rejste også spørgsmål om tilbagebetaling af for meget betalt forældrebidrag i tiden før bistandslovens ikrafttræden. Ombudsmanden fandt ikke grundlag for at kritisere, at socialministeriet og socialstyrelsen ikke havde foretaget noget vedrørende denne merbetaling. Ombudsmanden anførte i den forbindelse:

» . . .

Jeg finder ikke at kunne kritisere, at socialstyrelsen accepterede, at institutionerne overbudgetterede med ca. 5 pct. for at dække inflation samt sikre den enkelte institutions likviditet og ikke stillede krav om, at eventuelt overskud i forældrebetalingen inden for den nævnte 5 pct.s ramme (der først kunne

konstateres efter regnskabsårets afslutning) skulle tilbagebetales. Jeg har herved lagt vægt på, at et overskud i forældrebetalingen indgik i institutionens driftskapital og kun måtte anvendes efter godkendelse af socialstyrelsen i hvert enkelt tilfælde. Beløbene kunne anvendes til ekstraordinær vedligeholdelse, inventaranskaffelser eller nedbringelse af fremtidig forældrebetaling m.m. Socialstyrelsen kunne således gennem sin budget- og regnskabskontrol sikre, at der ikke skete et misbrug.

. . .«

Vedrørende spørgsmålet om tilbagebetaling af for meget betalt forældrebidrag i tiden efter bistandslovens ikrafttræden udtalte socialstyrelsen følgende i en skrivelse af 7. oktober 1977 i den anden sag:

» . . .

Udgangspunktet er således en regnskabsmæssig balance, og socialstyrelsen finder det derfor væsentligt, at institutionerne tilstræber en realistisk budgetlægning, samt at der i regnskabsåret foretages en løbende budgetkontrol med en eventuel ændring af forældrebetalingens størrelse til følge, således at den regnskabsmæssige balance kan opretholdes.

Såfremt det trods bestræbelserne for at opnå regnskabsmæssig balance viser sig, at der ved regnskabsårets afslutning er overskud på driftsbudgettet, vil der som følge af, at den ovennævnte procentandel for forældrebetalingen såvel i bistandsloven som i betalingsbekendtgørelsen er fastlagt som en absolut maksimumsgrænse for forældrenes betalingsandel, efter socialstyrelsens opfattelse kunne blive tale om tilbagebetaling af det beløb, hvormed forældreandelen overskrider den fastsatte maksimumsgrænse.

En sådan tilbagebetalingsordning vil imidlertid såvel regnskabsteknisk som administrativt være forbundet med så store vanskeligheder, at den efter socialstyrelsens opfattelse alene med rimelighed kan forlanges gennemført i tilfælde, hvor der er tale om en væsentlig overskridelse af den maksimale forældrebetalingsandel, og hvor overskridelsen således kunne have været nedbragt i forbindelse med en effektiv løbende budgetkontrol.

Socialstyrelsen skal i den forbindelse henlede opmærksomheden på den i tiden før den 1. april 1976 gældende regel om adgan-

gen til en 5 pct. overbudgettering, som efter styrelsens opfattelse fortsat hensigtsmæssigt kan betragtes som en vejledende regel for, hvilken margin institutionerne ved fastsættelsen af forældrebetalingen må kunne overbudgettere med, før der skal ske tilbagebetaling til forældrene af en eventuel for meget opkrævet forældrebetaling.

Socialstyrelsen finder fortsat ikke, at den af Stenlille kommune for meget opkrævede forældrebetaling på i alt 7.733 kr. 40 øre i nærværende sag er af en sådan størrelse, at der bør forlanges gennemført en tilbagebetaling til forældrene.

Socialstyrelsen skal derimod pege på mulighederne af, at kommunen i samråd med børnehavens forældreråd beslutter at anvende et således opstået overskud til nedbringelse af forældrebetalingen fremover, til ekstraordinær vedligeholdelse eller til ekstraordinære anskaffelser.

...«

Socialministeriet henholdt sig til socialstyrelsens udtalelse.

Om tilbagebetalingsspørgsmålet for tiden efter bistandslovens ikrafttræden (9 måneder i 1976) udtalte ombudsmanden følgende:

»...«

Som foran nævnt finder jeg ikke at kunne kritisere, at socialstyrelsen før bistandslovens ikrafttræden havde accepteret, at der i forbindelse med budgetlægningen for kommunalt drevne daginstitutioner skete en begrænset overbudgettering, idet jeg herved lagde vægt på det økonomiske tilsyn, der af socialstyrelsen blev ført med disse institutioners drift og hermed anvendelsen af sådanne driftsoverskud.

Dette økonomiske tilsyn, der blev udøvet gennem socialstyrelsens budget- og regnskabskontrol, bortfaldt imidlertid med bistandslovens ikrafttræden, og jeg finder derfor ikke, at der er tilstrækkeligt grundlag for det synspunkt, som socialstyrelsen har givet udtryk for i skrivelsen af 7. oktober 1977, og hvorefter den før den 1. april 1976 »gældende regel om adgangen til en 5 pct. overbudgettering . . . hensigtsmæssigt kan betragtes som en vejledende regel for, hvilken margin institutionerne ved fastlæggelsen af forældrebetalingen må kunne overbudgettere med, før der skal ske tilbagebetaling . . .«. Jeg er naturligvis opmærksom på, at væsentlige ad-

ministrative hensyn kan tale for dette synspunkt, men finder på den anden side, at bistandslovens ordlyd og forarbejder er udtryk for, at der med bestemmelsen i bistandslovens § 73 var tilsigtet en fastlæggelse af forældrebetalingens størrelse på grundlag af den enkelte institutions driftsudgifter, således at tilbagebetaling principielt skal ske, hvis den opkrævede forældrebetaling i nævneværdig grad overstiger 35 pct. af de nævnte udgifter. Som anført i socialstyrelsens skrivelse af 7. oktober 1977 er det væsentligt, at institutionerne tilstræber en realistisk budgetlægning, samt at der i regnskabsåret føres en løbende budgetkontrol og eventuelt sker justeringer af forældrebetalingens størrelse, således at regnskabsmæssig balance i alt væsentligt kan opretholdes, og spørgsmålet om tilbagebetaling af overskydende forældrebetaling dermed undgås. Det bemærkes herved, at en ordning, hvorefter der i almindelighed skal ske tilbagebetaling, hvis forældreandelen overstiger 35 pct., kan være medvirkende til at sikre gennemførelsen af den nævnte budgetkontrol.

...«

Ombudsmanden udtalte, at han på denne baggrund havde fundet det rigtigst, om socialministeriet havde foranlediget, at der under en eller anden form skete tilbagebetaling af den overskydende forældrebetaling. Ombudsmanden henstillede til socialministeriet, at ministeriet tog afgørelsen op til fornyet overvejelse.

Socialministeriet indhentede i den anledning den ovenfor nævnte udtalelse af 23. juni 1980 fra socialstyrelsen, og i anledning af ombudsmandens henstilling meddelte socialministeriet i skrivelse af 30. juni 1980 følgende:

»...«

I den konkrete sag fra Stenlille kommune var det oplyst, at forældrebetalingen havde udgjort 120.565 kr., mens 35 pct. af driftsudgifterne svarede til 112.831,60 kr. Socialstyrelsen havde i sin afgørelse, som socialministeriet henholdt sig til, anført, at differencen mellem de to beløb – i alt 7.733,40 kr. – var relativt lille, og at der var tale om en overgangsperiode, hvorfor styrelsen ikke fandt grundlag for tilbagebetaling.

Da den faktisk opkrævede forældrebetaling, de 120.365 kr., ligger inden for 40 pct.

af driftsudgifterne, er det socialministeriets opfattelse, at en sådan overskridelse af forældreandelen ville være blevet accepteret efter den af socialstyrelsen anvendte praksis. Under hensyn hertil og under hensyn til det relativt beskedne beløb finder socialministeriet ikke tilstrækkeligt grundlag for nu at kræve betalingsspørgsmålet genoptaget med henblik på en tilbagebetaling af overskridelsen til forældrene.

...«

I skrivelse af 14. august 1980 til socialministeriet meddelte ombudsmanden, at han måtte fastholde den opfattelse, som han havde givet udtryk for i sin henstilling til socialministeriet. Under hensyn til beløbets størrelse og den tid, der var gået, siden oprævnningen fandt sted, fandt ombudsmanden dog ikke fuldt tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre.

Om den foreliggende sag udtalte jeg følgende i en skrivelse til A:

»Som det fremgår af det, der er anført ovenfor, angår socialministeriets skrivelse af 20. februar 1980 Fuglebjerg kommunalbestyrelses beslutning på mødet den 9. januar 1979 om ikke at tilbagebetale forældrebetaling for året 1977. For min stillingtagen til Deres klage har jeg imidlertid fundet også at burde undersøge forholdene i det forudgående år 1976 (fra den 1. april til den 31. december).

Der foreligger ikke i sagen fra kommunens tilsynsrådets eller socialministeriets side en nærmere angivelse af årsagen til, at forældrebetalingerne for 1976 (fra den 1. april til den 31. december) og 1977 kom til at overstige forældrebetalingen efter bistandslovens bestemmelse i § 73, stk. 2, med 3,63 procentpoint, svarende til 10,37 pct., henholdsvis 4,05 procentpoint, svarende til 11,57 pct.

For 1976 var der vel budgetteret i »overkanten« (35,97 pct.), men årsagen til overskridelsen synes navnlig at have været, at socialudvalget på mødet den 3. marts 1976 »sprængte« budgettet ved at fastsætte forældrebetalingen til 390 kr. for en heltidsplads og til 250 kr. for en deltidsplads, hvilket indebar, at betalingen fastsattes til 42,79 pct. Jeg henviser i den forbindelse til, at fastsættelsen af forældrebetalingen efter bestemmelsen i § 8, stk. 1,

i bekendtgørelse nr. 198 af 26. marts 1976 om betaling for benyttelse af bistandslovens daginstitutioner m.v. for det kommende regnskabsår skulle ske i forbindelse med behandlingen af institutionens budget.

For 1977 var der budgetteret i »underkanten« (32,79 pct.). Årsagen til overskridelsen for dette år synes at måtte søges i det forhold, at socialudvalget på mødet den 3. november 1976 fastsatte forældrebetalingen til 390 kr. for en heltidsplads og til 250 kr. for en deltidsplads, hvilket indebar, at betalingen fastsattes til 39,97 pct.

Det sociale udvalg havde vel på mødet den 3. november 1976 anledning til ved fastsættelsen af forældrebidraget at gå noget ud over det budgetterede beløb under hensyn til, at der – efter at budgettet var lagt – var indgået en aftale mellem Kommunernes Landsforening og Pædagogisk Medhjælper Forbund, der indebar en merlønudgift på ca. 80.000 kr. Dette kunne imidlertid alene forventes at få til følge, at forældreindbetalingerne ville stige med ca. 30.000 kr. (hvis den budgetterede procentandel af forældrebetalingen skulle fastholdes). Jeg henviser også i denne forbindelse til den nævnte bestemmelse i § 8, stk. 1, i betalingsbekendtgørelsen.

En anden årsag til overskridelsen var – den vel uforudselige omstændighed – at forholdet mellem deltids- og heltidsplads ikke blev som forudsat ved budgetlægningen (og ved mødet den 3. november 1976). Dette indebar imidlertid kun, at der indgik en forældrebetaling på 8.000 kr. mere end beregnet.

Som oplyst af Fuglebjerg kommune er der ikke af kommunen i de omhandlede år sket en effektiv budgetkontrol, der kunne sikre, at der ikke i løbet af året (årene) skete en overskridelse af forældrebetalingen. Det forhold, at der i de foregående år var sket overskridelse, og det forhold, at socialudvalgets fastsættelse af forældrebetalingerne den 3. marts og den 3. november 1976 indebar en betydelig risiko for overskridelse af forældrebetalingen, måtte ellers efter min opfattelse have givet en særlig anledning til, at kommunen havde været opmærksom på at følge udviklingen, således at der ikke skete (væsentlige) overskridelser af forældrebetalingen.

Udgangspunktet for min bedømmelse af sagen er bestemmelserne i bistandslovens § 73 i den tidligere gældende affattelse. (§ 73 er senere blevet ændret ved lov nr. 91 af 12. marts 1980, lov nr. 258 af 16. juni 1980 og lov nr. 273 af 10. juni 1981). Nærmere regler om forældrebetaling blev første gang fastsat ved socialministeriets bekendtgørelse nr. 198 af 26. marts 1976, der trådte i kraft samtidig med bistandslovens ikrafttræden den 1. april samme år. Bekendtgørelsen blev senere afløst af socialministeriets bekendtgørelse nr. 102 af 15. marts 1979, der trådte i kraft den 1. april 1979.

Efter den da gældende bestemmelse i bistandslovens § 73, stk. 2, skulle forældrenes betaling »...fastsættes således, at den til institutioner for børn under skolealderen udgør 35 pct. af udgifterne til ophold i institutionen, bortset fra ejendomsudgifter og udgifter til husleje og vedligeholdelse«.

Med udtrykket »udgifterne til ophold i institutionen« sigtedes til de faktisk afholdte (i modsætning til de budgetterede) driftsudgifter. Dette beløb kunne først opgøres efter udløbet af en regnskabsperiode. Som følge heraf kunne det også først efterfølgende konstateres, om kommunen havde afkrævet et større beløb end de 35 pct. heraf, som forældrebetalingen efter bestemmelsen (maksimalt) kunne udgøre.

Bistandslovens § 73, stk. 1, bestemte, at »børnenes forældre betaler for opholdet efter regler, der fastsættes af socialministeren«.

Denne bestemmelse forudsatte, at der løbende kunne afkræves forældrene betaling for børnenes institutionsophold i budget- og regnskabsperioden, og derfor også, at der i de administrative forskrifter kunne fastsættes nærmere regler om budgetlægning og om, at der i forbindelse hermed skulle ske en foreløbig fastsættelse af forældrebetalingen i forhold til de budgetterede driftsudgifter for det kommende regnskabsår, jfr. således betalingsbekendtgørelsens § 8, stk. 1. Denne foreløbige fastsættelse af forældrebetalingens størrelse måtte naturligvis ske under tilbørlig hensyntagen til bestemmelsen om, hvilken andel af driftsudgifterne forældrebetalingen maksimalt kunne andrage, men grænsen på de 35 pct. kunne ikke anses for

bindende i denne relation. En fastsættelse af forældrebetalingen til et beløb, der efter budgettet ville udgøre mere end 35 pct. af driftsudgifterne, kunne således være udtryk for et ønske om at fastholde forældrebetalingen med samme nominelle beløb i hele budget- og regnskabsperioden fremfor at skulle foretage løbende reguleringer efter bestemmelsen i betalingsbekendtgørelsens § 8, stk. 2. En sådan intention kunne ikke anses for stridende mod bistandslovens § 73, stk. 2, der alene indebar, at de beløb, der i budget- og regnskabsperioden var afkrævet forældrene, ikke sammenlagt måtte overstige 35 pct. af de faktisk afholdte driftsudgifter.

Hvis der skete en sådan »overbudgettering« af forældrebetalingen, måtte dette imidlertid – som også anført af socialstyrelsen – modsvares af en effektiv budgetkontrol (også af indtægtsiden) i løbet af året, således at det herigennem sikredes, at forældrebetalingen sammenlagt holdt sig inden for den lovbestemte grænse på 35 pct.

Hverken bistandsloven eller den oprindelige betalingsbekendtgørelse indeholdt regler om retsstillingen i tilfælde, hvor det efter afslutningen af et regnskabsår konstateredes, at der som forældrebetaling var opkrævet et større samlet beløb end fastsat i lovens § 73, stk. 2. Betalingsbekendtgørelsen af 1979 indeholdt derimod en bestemmelse i § 3, stk. 2, hvorefter forældrene har krav på tilbagebetaling af overskridelsen, »hvis forældrenes betaling væsentligt overskrider maksimum« på 35 pct.

Også før ikrafttrædelsen af betalingsbekendtgørelsen af 1979 måtte det efter min opfattelse – i overensstemmelse med dansk rets almindelige regler om tilbagebetaling af beløb, der er afkrævet for meget – utvivlsomt gælde som et udgangspunkt, at der i tilfælde af overskridelser måtte kunne kræves tilbagebetaling. Jeg henviser i den forbindelse til ombudsmandens udtalelse i den tidligere sag (gengivet ovenfor s. 241) om, at en ordning, hvorefter der i almindelighed skal ske tilbagebetaling, hvis forældreandelen viser sig at overstige 35 pct., kan være medvirkende til at sikre gennemførelsen af en effektiv budgetkontrol.

Dette udgangspunkt måtte imidlertid undergives en vis modifikation for tilfælde, hvor overskridelsen må karakteriseres som uvæsentlig. For så vidt kan bestemmelsen i § 3, stk. 2, i betalingsbekendtgørelsen fra 1979 ikke give mig anledning til bemærkning.

Afgørelsen af, om der i et foreliggende tilfælde skal ske tilbagebetaling, må imidlertid i betydeligt omfang bero på en konkret vurdering af samtlige sagens omstændigheder.

Ombudsmanden anmodede i skrivelsen af 14. maj 1980 socialministeriet om at udtale sig om, hvorvidt ministeriet fandt, at overskridelserne måtte anses for at være væsentlige, og jeg må forstå socialministeriets udtalelse af 30. juni 1980 til ombudsmanden (gengivet ovenfor s. 239) således, at det er socialministeriets opfattelse, at overskridelser af grænsen på de 35 pct. med indtil 5 pct. points er uvæsentlige med den virkning, at der ikke i anledning af sådanne overskridelser kan stilles krav om tilbagebetaling. Denne opfattelse har sammenhæng med, at man tidligere under børneforsørgsloven accepterede en begrænset overbudgettering af forældrebetalingen af en tilsvarende størrelsesorden, jfr. nærmere ovenfor s. 239.

Efter min mening er denne opfattelse ikke forenelig med bestemmelsen i bistandslovens § 73, stk. 2.

Jeg skal her indskrænke mig til at henviser til, at en overskridelse med 5 pct. points er ensbetydende med, at der i forhold til forældre, hvis børn har haft ophold i institutionen i hele regnskabsåret, i strid med bistandslovens § 73, stk. 2, er afkrævet et beløb, der svarer til forældrebetalingen for opholdet i næsten 2 måneder.

Jeg må efter min gennemgang af sagen lægge til grund, at den afgørelse, som socialministeriet meddelte Dem i sin skrivelse af 20. februar 1980, alene er begrundet i, at de overskridelser af andelen for forældrebetalingen, der er konstateret i den foreliggende sag, andrager mindre end 5 pct. points, og at der således ikke er taget stilling til det rejste tilbagebetalingsspørgsmål på grundlag af en konkret vurdering af forholdene i den foreliggende sag.

Under disse omstændigheder finder jeg ikke at burde give udtryk for min vurde-

ring af tilbagebetalingsspørgsmålet i den foreliggende sag.

Jeg har imidlertid samtidig hermed meddelt socialministeriet, at den afgørelse, socialministeriet meddelte Dem i skrivelsen af 20. februar 1980, efter min opfattelse hviler på et uholdbart grundlag, og jeg har henstillet til socialministeriet, at sagen tages op til fornyet behandling i lyset af de synspunkter, jeg har anført i det foregående, og at socialministeriet meddeler Dem en fornyet afgørelse. Som elementer, der efter min opfattelse navnlig må indgå i den konkrete vurdering af den foreliggende sag, har jeg fundet over for socialministeriet at burde pege på

at overskridelsen for 1977 er ensbetydende med, at der i forhold til forældre, hvis børn har haft ophold i institutionen i hele regnskabsåret, for meget er opkrævet et beløb der svarer til noget mere end en måneds forældrebetaling,

at tilsvarende overskridelser skete i 3 på hinanden følgende budget- og regnskabsår,

at overskridelserne i 1976 og 1977 bl.a. må ses på baggrund af, at forældrebetalingerne ved socialudvalgets møder blev fastsat således, at de udgjorde mere end 35 pct. af de budgetterede driftsudgifter, og

at der efter det oplyste ikke af kommunen i noget af de omhandlede år har været gennemført en effektiv budgetkontrol, der kunne sikre imod, at der løbende afkrævedes forældrene et beløb, der sammenlagt oversteg den i bistandslovens § 73, stk. 2, fastsatte grænse på 35 pct.

...«

I en skrivelse til A meddelte socialministeriet, at ministeriet og socialstyrelsen siden bistandslovens ikrafttræden den 1. april 1976 havde besvaret samtlige skriftlige og mundtlige forespørgsler om den nærmere forståelse af »en væsentlig overskridelse« med en henvisning til den regel om overbudgettering på indtil 5 pct., der blev fulgt i praksis efter loven om børne- og ungdomsforsørg. En ændring af denne fortolkning ville efter socialministeriets opfattelse indebære, at forældrebetalingen i samtlige daginstitutioner, hvor der efter den 1. juni 1976 havde været en overskridelse af forældrebetalingen »på op til 5 pct. point«, må optages til fornyet vurdering med eventuel påfølgende regulering i

forhold til samtlige forældre. En sådan ordning måtte efter socialministeriets opfattelse anses for administrativt uigennemførlig.

På denne baggrund og med henvisning til den ændring af bistandsloven, der blev gennemført ved lov nr. 91 af 12. marts 1980, henholdt socialministeriet i skrivelsen til A sig til ministeriets tidligere afgørelse i sagen.

Jeg modtog underretning om socialministeriets skrivelse til A, og efter en fornyet gennemgang af sagen anmodede jeg ministeriet om en drøftelse af sagen. Under denne drøftelse gav ministeriet tilsagn om at undergive sagen en fornyet overvejelse. Resultatet af ministeriets fornyede overvejelse forelå ikke ved afslutningen af denne beretning.

17-3. *Over for socialministeriet udtalt, at der havde været grundlag for, at ministeriet over for det sociale udvalg i en kommune havde givet udtryk for den opfattelse, at det sociale udvalg var forpligtet til at tilbagekalde en ulovlig beslutning om nedsættelse af ungdomsydelserne for et kvartal eller til at genoptage de sager, der ikke havde været påklaget til amtsankenævnet.*

Henstillet til socialministeriet at tage initiativ til ændring af den blanket, kommunerne anvender til bevilling af ungdomsydelse. (J. nr. 1980-155-031).

Amtsrådsmedlem A, der også var medlem af tilsynsrådet for Y amt og medlem af amtsankenævnet for Y amt, rettede henvendelse til ombudsmanden vedrørende nogle spørgsmål om bevilling og udbetaling af ungdomsydelse i X kommune.

Det fremgik af sagen, at X kommune – ligesom alle andre kommuner – med sikringsstyrelsens skrivelse af 31. marts 1976 modtog meddelelse om kommunens endelige rådighedsbeløb til ungdomsydelse i finansåret 1976/77. For X kommune udgjorde rådighedsbeløbet 81.100 kr. pr. kvartal.

Det sociale udvalg i X kommune vedtog i sine møder den 6. og 20. april 1976 en forde-

lingsnøgle til brug for bevilling af ungdomsydelse.

Ifølge denne fordelingsnøgle var bevilling af ungdomsydelse afhængig af dels forældrenes indtægt, dels den unges egen indtægt.

Ved udbetaling af ungdomsydelse anvendte X kommune en fortrykt formular udarbejdet af Kommunernes Landsforening (Kommunetryk UY 402). I bevillingsskrivelsen i en konkret sag vedrørende en moder M, og hendes søn, S, var bl.a. anført følgende:

»Under henvisning til Deres ansøgning om ungdomsydelse meddeles, at man på grundlag af de foreliggende oplysninger har vedtaget at udbetale ungdomsydelse til:

Navn (S)	...				
med kr. 3.500	for tiden	1.10.1976	til	31.3.1977	Ydelsen vil blive udbetalt med kr. 1.750 pr. kvartal

Ydelsen er beregnet på baggrund af den forskudsregistrerede indtægt og det i ansøgningen oplyste og fastsat på grundlag af en årlig:

Husstandsindkomst på	33.818 kr.
Indkomst for den unge på	0 kr.

Sker der ændring i de økonomiske forhold, der omregnet på årsbasis medfører, at husstandsindkomsten overstiger 60.000 kr. eller en stigning i den unges indtægt til 4.000 kr., har De pligt til at underrette social- og sundhedsforvaltningen herom. En sådan ind-

komstændring vil kunne begrunde en ændring af ungdomsydelsens størrelse.

...

Sker der i øvrigt væsentlige ændringer i Deres eller den unges personlige forhold, bør

De henvende Dem til social- og sundhedsforvaltningen.«

Denne almindeligt anvendte blanket-bevilingskrivelse indeholdt således ikke noget forbehold om eventuel nedsættelse af beløbet inden for bevillingsperioden.

Efter udbetalingen af ungdomsydelse for de første 3 kvartaler (til og med oktober kvartal 1976) viste det sig, at der var indkommet flere ansøgninger, end socialforvaltningen havde forudsat ved udarbejdelsen af fordelingsnøglen. En udbetaling for januar kvartal 1977 i overensstemmelse med den vedtagne fordelingsnøgle ville derfor føre til en overskridelse af rådighedsbeløbet med ca. 36.000 kr.

I den anledning besluttede det sociale udvalg i sit møde den 30. november 1976 at nedsætte udbetalingerne for januar kvartal 1977 til 65 pct. af det normale kvartalsbeløb. I en skrivelse af 30. december 1976 gav socialforvaltningen modtagerne af ungdomsydelsen (herunder M) meddelelse om denne nedsættelse.

M klagede til amtsankenævnet for Y amt bl.a. over udmålingen af ungdomsydelsen for januar kvartal 1977.

I den anledning meddelte amtsankenævnet M og socialudvalget i X kommune, at det sociale udvalg ikke havde været berettiget til at reducere den bevilgede ungdomsydelse for januar kvartal 1977. Amtsankenævnet anmodede derfor socialudvalget om at efterbetale differencen (på 612 kr.).

I et møde den 22. maj 1978 i tilsynsrådet for Y amt rejste A mundtligt spørgsmålet om konsekvensen af amtsankenævnets afgørelse for de øvrige modtagere af ungdomsydelse i X kommune.

I den anledning indhentedes tilsynsrådet en udtalelse fra det sociale udvalg i X kommune, som bl.a. anførte følgende:

»...«

Udvalget er af den opfattelse, at den foran beskrevne nedskæring af ungdomsydelsen for januar kvartal 1977 er sket på et lovligt grundlag. Endvidere finder man, at et amtsankenævns afgørelse i en enkelt sag ikke kan få den virkning, at samtlige sager, der er afgjort i lighed med den afgjorte sag, skal gennemgås med det formål at foretage regulering af ydelserne med tilbagevirkende kraft.

...«

Herefter forelagde tilsynsrådet sagen for indenrigsministeriet og anførte i den forbindelse bl.a. følgende:

»...«

Tilsynsrådet er opmærksom på, at administrationen af loven om børnetilskud og andre familiedydelser i henhold til lovens § 32 påhviler det sociale udvalg og ikke kommunalbestyrelsen. Man er ligeledes opmærksom på, at de kommunale tilsynsmyndigheder ikke kan ophæve de af socialudvalgene truffene afgørelser, når udvalgene handler inden for deres lovbestemte kompetence.

I det foreliggende tilfælde foreligger der imidlertid efter tilsynsrådets formening et brud på et almindeligt forvaltningsretligt princip, den såkaldte lighedsgrundsætning, og det forekommer uantageligt, at hverken tilsynsrådet eller amtsankenævnet kan tilside-sætte en urigtig, generel beslutning, således at beslutning kun omgøres i de enkelttilfælde, hvor den indbringes for amtsankenævnet. Tilsynsrådet er derfor mest tilbøjelig til at mene, at rådet bør kunne behandle sagen.«

Efter indenrigsministeriets anmodning afgav socialministeriet den 19. september 1979 følgende udtalelse om sagen:

»Amtsankenævnets afgørelser må vedrøre enkeltsager, og socialministeriet finder ikke, at der er grundlag for at skabe hjemmel for, at nævnene i *almindelighed* skulle kunne udtale sig om forståelse af sociallovgivningen eller at pålægge et socialt udvalg at ændre en praksis. Socialministeriet går ud fra, at indenrigsministeriet ikke finder det ønskeligt, at der gives tilsynsrådene beføjelse til at udtale sig om forvaltningsretlige principper med den virkning, at de sociale udvalg må ændre en afgørelse i enkeltsager. Socialministeriet mener ikke, at ministeriet – eller de under ministeriet hørende styrelser – har en sådan beføjelse.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt der i det foreliggende tilfælde som af tilsynsrådet antaget foreligger en urigtig, generel beslutning, skal man bemærke, at et socialt udvalg ikke er forpligtet til at udbetale et større samlet beløb i ungdomsydelse end det beløb, der stilles til rådighed for kommunen. Heraf følger, at et socialt udvalg er berettiget til at ændre størrelsen af den ungdomsydelse, der udbetales til en person, uanset at der ikke er opstået ændring af dennes økonomiske forhold eller andre forhold, der har været

taget i betragtning ved udmåling af ydelsen, når det senere viser sig, at der er flere berettigede ansøgere end forudsat. Et socialt udvalg bør derfor ved tildeling af ungdomsydelsen henlede opmærksomheden på en sådan mulighed.

Om et socialt udvalg i det enkelte tilfælde har givet et sådant tilsagn om en ungdomsydelse af en bestemt størrelse, at der efter almindelige forvaltningsretlige regler er pligt til at udbetale beløbet, er formentlig et spørgsmål, der eventuelt kan indbringes for de almindelige domstole.«

Socialministeriet uddybede sin udtalelse i et notat af 12. november 1979. Socialministeriet anførte bl.a. følgende:

»Det spørgsmål kan rejses, om meddelelsen til modtagerne af ungdomsydelsen i det enkelte tilfælde er givet på en sådan måde, at det må opfattes som et *bindende tilsagn*. Men herved er man altså inde i den *enkelte* bevilningssag. Udgangspunktet for en vurdering heraf må være skrivelsen om ydelsens størrelse. Er der ikke i skrivelsen taget forbehold, er der måske skabt en ret. Der er ikke i tilsagnsskrivelsen af 31. august 1976 i den sag, der har givet anledning til henvendelsen, udtrykkeligt taget forbehold om senere regulering med den begrundelse, at det kommunen tildelte beløb til ungdomsydelsen ikke slår til, med mindre der foretages en nedsættelse af allerede tildelte ydelser. Det udtales i skrivelserns indledning, at ydelsen vil blive udbetalt »på grundlag af de foreliggende oplysninger«. Det er uklart, om der herved tænkes på andre oplysninger end oplysningerne om familiens økonomiske forhold. Såfremt der imidlertid ved henvendelse om ydelsen, ved udbetaling af denne eller en almindelig orientering af borgerne i kommunen eller på anden måde er givet underretning om muligheden for en nedsættelse af ydelsen begrundet med, at der er et større antal berettigede ansøgere end oprindelig forventet, vil der formentlig ikke kunne gennemføres krav med henvisning til tilsagnsskrivelsen.

Socialministeriet kan på det foreliggende ikke meddele det sociale udvalg i (X) kommune, at der til personer, der har modtaget en skrivelse som den nævnte af 31. august 1976, bør ske udbetaling af de i de pågældende skrivelser nævnte beløb.

En første forudsætning herfor måtte være en nøje undersøgelse af, hvorledes kommu-

nen har administreret ordningen. Når socialministeriet ikke længere er ankeinstans i afgørelser efter sociallovgivningen, måtte det imidlertid forekomme betænkeligt, om ministeriet med udgangspunkt i en sag som den foreliggende ville foretage undersøgelser.

Tilsynsrådet går ud fra, at *amtsankenævnets* afgørelse er rigtig, og at afgørelsen har almindelig gyldighed for tilsvarende sager, således at problemet blot er at finde en myndighed, der kan slå dette fast over for kommunalbestyrelsen. Det er imidlertid ikke indlysende, at afgørelsen i den konkrete sag er rigtig, og heller ikke, at andre sager måtte afgøres på samme måde. Der kan på en eller anden måde være givet besked. I øvrigt kan det formentlig ikke afvises, at modtagere af ungdomsydelsen har acquiesceret ved en nedsættelse af ydelsen med den begrundelse, at det kommunen tildelte beløb skulle fordeles mellem et større antal personer, og at de ikke ønsker at betragte den oprindelige meddelelse om ungdomsydelsens størrelse som et bindende tilsagn med den virkning, at kommunen af egne midler må afholde den del af den samlede udgift, som ikke dækkes af statens tilskud.

En efterforskning ville medføre, at socialministeriet i realiteten kom til at optræde som ankeinstans.

Det ville være ukorrekt.«

I sit svar af 13. december 1979 til tilsynsrådet anførte indenrigsministeriet bl.a. følgende:

». . .

I det foreliggende tilfælde, hvor det sociale udvalg har handlet inden for sit lovbestemte kompetenceområde, må spørgsmål om, hvorvidt der er tale om en urigtig, generel beslutning, og hvilke konsekvenser dette skal have, efter indenrigsministeriets opfattelse afgøres af den sociale tilsynsmyndighed. I tilfælde af, at en sag indbringes for tilsynsrådet, som forudsætter en stillingtagen til det her rejste spørgsmål, må tilsynsrådets kompetence udøves på grundlag af en udtalelse fra ressortmyndigheden. Efter at socialministeriets ovenfor citerede udtalelse har været drøftet med socialministeriet, mener indenrigsministeriet ikke, at der i det foreliggende tilfælde er tale om en urigtig generel beslutning, hvorfor der heller ikke på det foreliggende grundlag, således som tilsynsrådet udtrykker det, er tale om et brud på et almindeligt for-

valtningsretligt princip, den såkaldte lighedsgrundsætning.

Indenrigsministeriet må forstå socialministeriet således, at et socialudvalg er berettiget til at foretage en generel nedsættelse af bevilgede ungdomsydelsesbeløb. Spørgsmålet, om der i det enkelte tilfælde ved meddelelsen til en modtager er givet et bindende tilsagn om en ydelse af en bestemt størrelse, må afgøres konkret ud fra de oplysninger, der foreligger i den enkelte sag. En stillingtagen til dette spørgsmål forudsætter bl.a., at modtageren ønsker at gøre gældende, at der er givet et bindende tilsagn, og spørgsmålet henhører da under amsankenævnet.«

På grundlag af indenrigsministeriets svar besluttede tilsynsrådet i sit møde den 21. januar 1980 ikke at foretage videre i sagen.

I sin klage til ombudsmanden anførte A bl.a., at han fandt det urimeligt, at socialudvalgets generelle nedsættelse af ungdomsydelsen alene blev omgjort for så vidt angår det ene tilfælde, i hvilket der var blevet klaget til amsankenævnet. Han fandt, »at indenrigsministeriets udtalelse er uklar med hensyn til afklaringen af lighedsprincipperne og de forvaltningsretlige grundsætninger«.

I skrivelse af 21. august 1980 anmodede ombudsmanden – med henvisning til en foreløbig redegørelse for sagen, jfr. nedenfor – sikringsstyrelsen, socialministeriet og indenrigsministeriet om udtalelser.

Socialministeriet anførte i sin udtalelse af 19. december 1980 bl.a. følgende:

»Ombudsmanden har fra socialministeriet særligt udbedt sig oplysninger om:

1. Hvilken praksis kommunerne i almindelighed følger, når det i løbet af året viser sig, at de ved årets begyndelse vedtagne retningslinier for udbetaling af ungdomsydelse fører til et for stort samlet forbrug og dermed en overskridelse af rådighedsbeløbet.

2. Hvorvidt kommunerne i alle eller i de fleste tilfælde følger en praksis med at bevilge ungdomsydelse for et år ad gangen, eller om det forekommer i praksis, at bevillingen kun meddeles for kortere perioder ad gangen.

3. Hvorvidt nogle kommuner i deres bevilgningsskrivelser tager forbehold om senere at foretage ændringer (nedsættelse) af bevilgede ungdomsydelse, hvis dette er nødvendigt for at undgå overskridelse af rådighedsbeløbet.

I denne anledning skal socialministeriet meddele følgende:

ad 1:

Sikringsstyrelsen, hvorved man har brevvekslet om sagen, har i skrivelse af 23. oktober 1980 . . . henvist til, at det af B-meddelelse nr. 5/1977 fremgår, at amsankenævnet i Vestsjællands amt har truffet afgørelse om, at en kommune ikke er berettiget til at nedsætte størrelsen af ungdomsydelsen inden for den periode, for hvilken ydelsen i bevilgningsskrivelsen er fastsat til et bestemt beløb, medmindre ansøgerens egne forhold kunne give grundlag herfor. Sikringsstyrelsen har endvidere oplyst, at styrelsen i det første år efter ungdomsydelsens indførelse i lignende sager vejledende har udtalt sig i overensstemmelse med ovennævnte afgørelse. Sikringsstyrelsen har i samme forbindelse over for en kommune udtalt, at kommunen efter sikringsstyrelsens opfattelse bør genoptage alle sager vedrørende ungdomsydelse for det kvartal, hvor en nedsættelse af ungdomsydelsen er sket med den begrundelse, at rådighedsbeløbet ikke dækker udgiften.

Som anført i skrivelse herfra af 19. september 1979 til indenrigsministeriet er det imidlertid socialministeriets opfattelse, at en kommunes sociale udvalg ikke er forpligtet til at bevilge et større beløb end det rådighedsbeløb, vedkommende kommune er tildelt. Det er således ministeriets opfattelse, at et socialt udvalg er berettiget til at foretage en generel nedsættelse af bevilgede beløb til ungdomsydelse. Spørgsmålet, om der i det enkelte tilfælde ved meddelelsen til modtageren er givet et bindende tilsagn om ydelse af en bestemt størrelse, må efter socialministeriets opfattelse afgøres konkret.

Da der efter socialministeriets opfattelse ikke i det påklagede tilfælde er tale om, at det sociale udvalg har truffet en generel beslutning, som kan karakteriseres som ulovlig, finder socialministeriet ikke, at der er grundlag for, at en social tilsynsmyndighed skulle rette henstilling til det sociale udvalg om, at udvalget skal genoptage samtlige sager.

ad 2 og 3:

Sikringsstyrelsen har herom anført, at det af de kommunale repræsentanter i børnetilskudsgruppen i Kommunernes Landsforening er oplyst, at der som regel sker nedsæt-

telse af ungdomsydelsens størrelse fra 4. kvartal, i visse tilfælde allerede fra 3. kvartal, hvis det viser sig, at de retningslinier om udbetaling af ungdomsydelse, der blev vedtaget ved årets begyndelse fører til for stort et forbrug.

Den blanket, som hovedparten af landets kommuner nu anvender ved tildeling af ungdomsydelse, er affattet således, at bevillingen af ungdomsydelse ydes »indtil videre fra«

Heri ligger efter sikringsstyrelsens og socialministeriets opfattelse, at der er taget fornuddet forbehold om eventuel senere nedsættelse.

Blanketten blev ændret på dette punkt i 1978 som følge af de erfaringer, kommunerne havde erhvervet.«

I en udtalelse af 4. juni 1981 erklærede indenrigsministeriet sig enig i den opfattelse, ombudsmanden havde tilkendegivet i sin foreløbige redegørelse af 21. august 1980, hvorefter tilsynsrådets anvendelse af beføjelserne efter den kommunale styrelseslovs § 61 forudsætter, at kommunalbestyrelsen eller et organ under kommunalbestyrelsen, der handler på kommunalbestyrelsens vegne, har handlet i strid med lovgivningen. Herudover anførte indenrigsministeriet følgende:

»Dette indebærer, at et tilsynsråd ikke kan træffe foranstaltninger i anledning af beslutninger, truffet af et socialudvalg, når dette handler inden for sit lovbestemte kompetenceområde.

Tilsynsrådet kan imidlertid efter indenrigsministeriets opfattelse – som ombudsmanden bekendt fra sagen om gennemtvungelse af amsankenævnsafgørelser (ombudsmandens j. nr. 1977-674-052 – jfr. ombudsmandens beretning for 1978, s. 619–31) – bringe foranstaltninger i anvendelse, når der er fastslået en forpligtelse til at udbetale en ydelse efter den sociale lovgivning, uanset at den oprindelige afgørelse var truffet af det sociale udvalg og faldt ind under dettes selvstændige kompetence. Begrundelsen herfor er, at kravet på udbetaling af ydelsen retter sig mod kommunen som sådan, dvs. kommunalbestyrelsen.

Det er indenrigsministeriets opfattelse, sådan som det også forudsætningsvis fremgår af den passus i indenrigsministeriets udtalelse af 13. december 1979, som ombudsmanden henviser til i sin skrivelse af 21. august 1980,

at et tilsynsråd må kunne træffe foranstaltninger over for en kommunalbestyrelse med det sigte at fremkalde udbetaling af en social ydelse, når det med tilstrækkelig klarhed er fastslået, at kommunalbestyrelsen har pligt til at udbetale beløbet, eller der dog ikke er rimelig tvivl om, at forpligtelsen påhviler kommunen og er hjemlet i loven, jfr. bemærkningerne til § 61 i forslaget til den kommunale styrelseslov af 1968.

En sådan forpligtelse kan for så vidt angår sociale ydelser være opstået ved en ankenævnskendelse eller ved en kendelse afsagt af den sociale ankestyrelse.

. . .

Hovedspørgsmålet i sagen er herefter, også efter indenrigsministeriets opfattelse, hvorvidt der efter den sociale lovgivning er mulighed for indgriben over for ulovlige (generelle) beslutninger truffet af et socialt udvalg.

Hvis det antages, at en social myndighed, det være sig amsankenævn, den sociale ankestyrelse eller socialministeriet, har kompetence til en sådan indgriben, og den sker derved, at det sociale udvalgs afgørelse ændres, vil de almindelige tilsynsmyndigheder kunne medvirke til gennemførelsen af en sådan ændret afgørelse i det omfang, der herefter er tale om et krav, der retter sig mod kommunens kasse og dermed mod kommunalbestyrelsen; jfr. ovenfor.«

I en skrivelse til A udtalte ombudsmanden følgende:

»Som anført i min foreløbige redegørelse af 21. august 1980 indeholder hverken loven om børnetilskud og andre familiefordelinger, jfr. lovbekendtgørelse nr. 609 af 29. november 1978, eller socialministeriets cirkulære nr. 220 af 29. november 1978 om loven bestemmelser, der tager stilling til det afgørende spørgsmål i sagen, nemlig om det sociale udvalg er berettiget til at nedsætte den ungdomsydelse for ét eller flere kvartaler, der allerede er bevilget, men endnu ikke udbetalt.

I min foreløbige redegørelse erklærede jeg mig enig med socialministeriet i, at en kommunes sociale udvalg ikke kan anses for at være forpligtet til at bevilge et større samlet beløb i ungdomsydelse end det rådighedsbeløb, den pågældende kommune er blevet tildelt.

Når der imidlertid – som i (X) kommune – er givet de berettigede meddelelse om bevilling af ungdomsydelse med et bestemt beløb, må spørgsmålet om ændring af en sådan bevilling efter min opfattelse afgøres på grundlag af almindelige forvaltningsretlige grundsætninger om tilbagekaldelse af (begunstigende) forvaltningsakter.

Som anført i min foreløbige redegørelse kan den bevillingsskrivelse (Kommunetryk formular UY 402), som anvendtes indtil 1978, og som var blevet udsendt til de berettigede i (X) kommune i 1976, ikke opfattes som alene værende en *forhåndsbesked* (om en senere afgørelse om udbetaling af ungdomsydelse) med den virkning, at det sociale udvalg skulle være friere stillet til at ændre beløbsstørrelsen.

Herudover anførte jeg i min foreløbige redegørelse af 21. august 1980 bl.a. følgende:

»Efter min opfattelse kan der ikke være tale om – som socialministeriet i sit notat af 12. november 1979 til indenrigsministeriet er inde på – at opfatte bevillingsskrivelsens tekst som indeholdende et forbehold om en senere ændring af den tildelte bevilling på grund af ændrede beregninger over kommunens samlede forbrug af ungdomsydelse sammenholdt med det tildelte rådighedsbeløb. Bevillingsskrivelsens forbehold vedrører efter deres indhold alene ændringer i ansørgernes egne forhold.

Socialinspektøren i (X) kommune har til en af mine medarbejdere oplyst, at det sociale udvalg i (X) kommune ikke på anden måde meddelte de berettigede noget forbehold eller lignende om en eventuel senere ændring af bevilgede ungdomsydelse.

I tilfælde, hvor der ikke i regelgrundlaget eller i den pågældende forvaltningsafgørelse er holdepunkter for en stillingtagen til spørgsmålet om ændring af afgørelsen, må der som udgangspunkt foretages en afvejning af det offentlige interesse i og begrundelse for en ændring og på den anden side modtagernes interesse i at fastholde afgørelsen, jfr. i den forbindelse »Tilbagekaldelse af forvaltningsakter« af Claus Haagen Jensen i Forvaltningsret, Almindelige emner (1979) s. 353.

Der kan næppe umiddelbart peges på hensyn, der med betydelig vægt taler for at tillade et socialudvalg at ændre en én

gang meddelt bevilling om ungdomsydelse. Der synes således i den forvaltningsretlige teori at være enighed om, at det offentlige økonomiske interesse alene ikke kan tillægges afgørende betydning, jfr. Erik Harder: Om ændring af administrative afgørelser (1962), s. 162, Poul Andersen: Dansk forvaltningsret (1965), s. 507, og den nævnte afhandling af Claus Haagen Jensen, anførte værk s. 354.

Jeg finder, at det herudover må komme i betragtning, at der ikke er tale om periodiske ydelser, der løber over en længere tid, men om afgørelser, der udtømmer deres virkning i løbet af højst 4 kvartaler (og hvis det fastsættes i bevillingsskrivelsen – i løbet af kortere perioder, det vil sige 1, 2 eller 3 kvartaler), jfr. Poul Andersen, anførte værk, s. 507–8.

Heroverfor finder jeg, at hensynet til modtagerne af ungdomsydelsen, der eventuelt i deres private økonomi har disponeret i tillid til den meddelte bevilling, med ikke ubetydelig vægt taler for at fastholde den oprindelige afgørelse.«

Ved min endelige bedømmelse af sagen finder jeg, at det må lægges til grund, at et socialt udvalg ikke – uden forudgående forbehold derom – er berettiget til at nedsætte det beløb, der er bevilget en familie som ungdomsydelse, når der ikke er tale om ændringer i modtagerens forhold.

Efter min opfattelse har det sociale udvalg i (X) kommune således ikke været berettiget til generelt at træffe beslutning om nedsættelse af bevilgede ungdomsydelse. Jeg ser herved bort fra tilfælde, hvor der måtte være taget udtrykkeligt forbehold om eventuel senere nedsættelse af ungdomsydelsen på grund af kommunens forhold. Jeg ser ligeledes bort fra den – formentlig helt urealistiske – situation, at den berettigede måtte have givet samtykke til nedsættelsen eller dog udtrykkeligt have accepteret denne.

På den anden side kan der efter min opfattelse i det foreliggende tilfælde ikke være tale om, at det sociale udvalgs beslutning om nedsættelse af ungdomsydelsen har et åbenbart ulovligt indhold, eller i øvrigt er behæftet med en åbenbar, væsentlig mangel, således at afgørelsen efter almindelig forvaltningsretlig opfattelse er en nullitet. Der er for så vidt i tilfælde af

denne art behov for, at det sociale udvalg tilbagekalder sin afgørelse om nedsættelse af ungdomsydelserne, eller at en anden myndighed, der er berettiget dertil, pålægger eller henstiller til det sociale udvalg at ændre afgørelsen.

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt (under hvilke omstændigheder) tilsynsrådene bør træffe foranstaltninger i et tilfælde som det foreliggende med det sigte at fremkalde udbetaling af ungdomsydelserne med de oprindeligt bevilgede beløb, kan jeg tiltræde det, som indenrigsministeriet har anført i udtalelsen af 4. juni 1981 til mig.

I den foreliggende sag, hvor udbetalingsspørgsmålet havde været forelagt de sociale tilsynsmyndigheder (og indenrigsministeriet), der ikke fandt grundlag for indgriben over for kommunen, og hvor beslutningen som nævnt ikke havde karakter af en nullitet, finder jeg ikke grundlag for at kritisere tilsynsrådets beslutning om ikke at foretage videre i sagen.

Spørgsmålet er herefter, hvilke muligheder der er for redressering, når det sociale udvalg i en kommune – således som det skete i (X) kommune i november/december 1976 – træffer en ulovlig beslutning om at nedsætte bevilgede ungdomsydelser.

Principielt er der mulighed for, *dels* at amsankenævnet ændrer det sociale udvalgs beslutninger om udbetaling af ungdomsydelser, *dels* at de sociale tilsynsmyndigheder tager initiativ med henblik på ændring af den ulovlige beslutning.

Amsankenævnets ændring af det sociale udvalgs beslutning om udbetaling af en ungdomsydelse, der er nedsat i forhold til den oprindelige bevilling, har imidlertid kun direkte virkning for den påklagede sag. Amsankenævnet har ikke adgang til af egen drift at pålægge det sociale udvalg at ændre afgørelser i andre sager, selv om forholdene ganske svarer til forholdene i den sag, der har været påklaget til amsankenævnet.

Som jeg gav udtryk for i min foreløbige redegørelse af 21. august 1980, er det mindre tilfredsstillende, om spørgsmålet om redressering udelukkende skal bero på, om de enkelte modtagere af ungdomsydelser gennem en klage til amsankenævnet fastholder det oprindeligt bevilgede beløb. Jeg

lægger herved vægt på, at det i praksis synes at forholde sig således, at kun de færreste berettigede udnytter den bestående klagemulighed. Det må forekomme helt usandsynligt, at en sådan undladelse af en klage i noget nævneværdigt antal skulle være udtryk for en reel »accept« af afgørelsen om nedsættelsen af ungdomsydelserne. Undladelsen af at klage vil derimod formentlig ofte skyldes uvidenhed om klagemulighed eller manglende tro på, at en klage kan føre til noget.

I den forvaltningsretlige litteratur antages det almindeligt – med støtte i retspraksis – at myndighederne som udgangspunkt har pligt til at genoptage behandlingen af sager, såfremt det ved en senere principiel retsafgørelse konstateres, at afgørelserne bygger på en fejlagtig retsanvendelse. Genoptagelsespligten antages dog som nævnt alene som et udgangspunkt og afhænger i øvrigt af forholdene i det konkrete tilfælde, navnlig forhold som klarheden af den fejlagtige retsanvendelse, længden af det tidsrum, hvor retsanvendelsen har været fulgt, og det antal sager, i hvilket det er sket. Jeg henviser navnlig til Erik Harder, Om ændring af administrative afgørelser (1962), s. 120 ff., og Jørgen Mathiassen i Juridisk Grundbog Bd. III (3. udg. 1975), s. 657–59.

Jeg finder på denne baggrund, at det sociale udvalg i (X) kommune i hvert fald ved modtagelsen af afgørelsen af 22. maj 1978 fra amsankenævnet for (Y) amt i den foreliggende sag burde have genoptaget de øvrige afgørelser om udbetaling af ungdomsydelser i januar kvartal 1977. Efter min opfattelse kan det i denne forbindelse ikke tillægges betydning, at anmodninger om genoptagelse ikke blev fremsat over for udvalget, eller at der kun i et enkelt tilfælde blev indgivet klage til amsankenævnet. Når jeg finder, at et socialt udvalg i en sag som den foreliggende bør genoptage øvrige tilsvarende sager, beror dette navnlig på, at der er tale om at gribe ind over for en efter min opfattelse klart ulovlig beslutning om at ændre en tidligere forvaltningsafgørelse (den oprindelige bevilling) til skade for afgørelsens adressater (uanset at ulovligheden dog ikke kan antages at medføre, at tilbagekaldelsesbeslutningerne må anses for nulliteter), at de

afgørelser, som der er tale om at tilbagekalde, ikke bygger på en længerevarende praksis, men tværtimod er truffet samtidig, og at forholdene i så godt som alle sager på forhånd må forventes at være ganske ensartede. Jeg skal yderligere pege på, at en pligt for forvaltningen til at genoptage tilsvarende sager i en sådan situation er nødvendig for at undgå den forskelsbehandling, der ellers ville blive tale om (mellem de berettigede, der udnytter klageadgangen til amsankenævnet, og de, der undlader at klage).

Såfremt det sociale udvalg i en situation som i den foreliggende sag ikke tilbagekalder sin afgørelse om nedsættelsen af ungdomsydelserne eller træffer beslutning om at genoptage de øvrige sager om udbetaling af ungdomsydelser, finder jeg, at de sociale tilsynsmyndigheder, dvs. socialministeriet, jfr. den sociale styrelseslovs § 22, eller efter bemyndigelse på grundlag af bestemmelsen i den sociale styrelseslovs § 24 sikringsstyrelsen, er forpligtede til, når de bliver opmærksom på sagen, at vejlede det sociale udvalg om dets forpligtelse til at tilbagekalde afgørelsen om nedsættelse eller genoptage de øvrige sager.

Såfremt det sociale udvalg ikke ønsker at følge en sådan vejledning fra socialministeriet (eller sikringsstyrelsen), må ministeriet eller styrelsen i givet fald meddele det sociale udvalg en henstilling herom.

Jeg finder, at der i den foreliggende sag havde været grundlag for, at socialministeriet, da det gennem indenrigsministeriet blev bekendt med sagen, over for det sociale udvalg i (X) kommune havde givet udtryk for den opfattelse, at det sociale udvalg var forpligtet til at tilbagekalde beslutningen om nedsættelsen af ungdomsydelserne eller til at genoptage de øvrige sager.

Jeg har gjort socialministeriet bekendt med min opfattelse.

Det er et uafklaret spørgsmål, hvad de sociale tilsynsmyndigheder kan foretage, såfremt et socialt udvalg ikke følger en henstilling fra dem.

I anledning af en anden klage har jeg i skrivelse af 27. maj 1981 over for socialministeriet rejst spørgsmålet om en nærmere afklaring af indholdet af de centrale sociale myndigheders tilsynsbeføjelser. Jeg har samtidig hermed anmodet socialministeriet om at lade de spørgsmål, der er rejst i den foreliggende sag, indgå i de overvejelser, min nævnte henvendelse af 27. maj 1981 måtte give anledning til (se beretningen for 1980, s. 677).

Således som Deres henvendelse til mig er udformet, og i betragtning af den tid, der nu er gået siden udbetalingerne af ungdomsydelserne for januar kvartal 1977 (næsten 4½ år), finder jeg ikke, at jeg har tilstrækkeligt grundlag for at foretage yderligere med hensyn til (X) kommunes udbetalinger af ungdomsydelser i januar kvartal 1977.

Som det fremgår af socialministeriets udtalelse af 19. december 1980 i anledning af Deres klage, har kommunerne siden 1978 anvendt en blanket til bevilling af ungdomsydelser, hvoraf det fremgår, at bevillingen sker »indtil videre fra . . .«

Selv om jeg kan være enig med sikringsstyrelsen og socialministeriet i, at der dermed er taget det (retligt) fornødne forbehold om en eventuel senere nedsættelse af ungdomsydelser, finder jeg det ønskeligt, at det mere udtrykkeligt af blanketten fremgår, at der eventuelt kan blive tale om nedsættelse af den bevilgede ungdomsydelse på grund af kommunens overskridelse af det tildelte rådighedsbeløb. Jeg har derfor samtidig hermed henstillet til socialministeriet at tage initiativ til, at den anvendte blanket ændres, således at forbeholdet tydeliggøres.«

I skrivelse af 17. november 1981 meddelte socialministeriet mig, at det efter drøftelser med sikringsstyrelsen og Kommunernes Landsforening var blevet besluttet at ændre blanketten til bevilling af ungdomsydelser i overensstemmelse med ombudsmandens henstilling, når blanketten skulle genoptrykkes.

17-4. *Erklæret mig enig med socialministeriet, dels i at en kommunalbestyrelses tilsynspligt med den daglige drift af plejehjem efter bistandslovens § 82, stk. 1, også omfatter spørgsmålet om administration af lommepenge i tilfælde, hvor der er truffet beslutning efter folkepensionslovens § 22, dels i at der er behov for en nærmere overvejelse af, hvordan problemet om administrationen af lommepenge til pensionister (på plejehjem), der ikke selv kan administrere lommepengebeløbet, skal løses i praksis.*

Henstillet til socialministeriet, at ministeriet i samarbejde med socialstyrelsen nu overvejer det sidstnævnte spørgsmål. (J. nr. 1981-413-050).

A klagede over den stilling, som socialministeriet havde taget i skrivelse af 13. marts 1981 til socialstyrelsen til, i hvilket omfang det påhviler den kommunale tilsynsmyndighed at dokumentere, at beløb til personlige fornødenheder – lommepenge – er kommet en beboer på et plejehjem til gode i et tilfælde, hvor der er truffet beslutning efter folkepensionslovens § 22 om fratagelse af dispositionsretten over lommepenge.

Baggrunden for sagen var følgende:

A havde (i 1972) klaget til Gentofte kommune over, at det lommepengebeløb, der udbetaltes hendes mor, B, under hendes ophold på et plejehjem, ikke kom B til gode. Gentofte kommune havde truffet afgørelse efter folkepensionslovens § 22 om, at B ikke selv var i stand til at administrere sine lommepenge og udbetalte derfor lommepengebeløbet til plejehjemmet. Gentofte kommune meddelte A som svar på hendes klage, at kommunen ikke fandt grundlag for »at fravige den praksis, at plejehjemmet udbetaler lommepenge-
ne«.

Efter B's død (i 1978) rettede A på ny henvendelse til Gentofte kommune, der henviste til sit tidligere svar. A rettede herefter henvendelse til bl.a. socialstyrelsen om administrationen af lommepengebeløbet, og i den anledning forelagde socialstyrelsen i skrivelse af 13. oktober 1980 sagen for socialministeriet. Socialstyrelsen anførte bl.a. følgende:

» . . .

Det er socialstyrelsens opfattelse, at uanset der er iværksat administration i medfør af folkepensionslovens § 22, skal det enkelte plejehjem kunne dokumentere, at lommepengene er kommet pensionisten til gode, og at ikke forbrugte beløb skal opspares på en bankbog tilhørende den enkelte beboer.

Det er endvidere socialstyrelsens opfattelse, at kommunens tilsynspligt også omfatter

tilsyn med sådanne forhold, og specielt må tilsynet intensiveres i tilfælde, hvor der er iværksat administration af pensionistens lommepenge.

I den foreliggende sag mener socialstyrelsen, at der er sket et svigt i kommunens tilsynspligt, idet kommunen ikke har fornødent indseende i pensionistens forhold. Socialstyrelsen agter, såfremt ministeriet er enig heri, at fastholde, at det er Gentofte kommune, der i den foreliggende sag skal fremlægge dokumentation for, at lommepengebeløbet er udbetalt og kommet pensionisten til gode.

. . . «

I skrivelsen af 13. marts 1981 udtalte socialministeriet følgende:

» . . .

Det er socialministeriets opfattelse, at kommunalbestyrelsens tilsynspligt med den daglige drift af plejehjem efter bistandsloven også omfatter spørgsmål om administration af lommepenge i tilfælde, hvor der er truffet beslutning efter folkepensionslovens § 22.

Socialministeriet finder imidlertid, at den, der påstår, at lommepengene ikke er anvendt i overensstemmelse med det sociale udvalgs bestemmelse, efter almindelige retsgrundsætninger må have bevisbyrden for sin påstand, og at klage herover inden for en rimelig tid må rettes først til vedkommende kommunalbestyrelse, derefter i givet fald til de sociale tilsynsmyndigheder. I betragtning af, at (A) først ca. tre år efter, at moderens ophold på plejehjemmet . . . er ophørt, rejser spørgsmål om lommepengenes rette anvendelse, finder socialministeriet således ikke, at der er grundlag for at foretage yderligere i sagen.

Socialministeriet er imidlertid indforstået med, at den rette anvendelse af plejehjemsbeboers lommepenge i tilfælde, hvor der er truffet afgørelse efter folkepensionslovens § 22, er et meget vanskeligt problem, og man

ser gerne, at socialstyrelsen på grundlag af eventuelle klager herom fremkommer med forslag om, hvordan problemet kan løses i praksis. . . .«

Som ovenfor nævnt klagede A herefter til mig over ministeriets afgørelse.

I en udtalelse i anledning af klagen til mig gav socialstyrelsen udtryk for den opfattelse, at lommepegebeløbet er en ydelse, der helt og fuldt skal komme pensionisten til gode. Hvor beløbet administreres for en beboer på et plejehjem, må der efter socialstyrelsens opfattelse nøje føres regnskab over bevægelserne, og eventuelle ikke-forbrugte beløb må opspares på en bankbog tilhørende klienten. Styrelsen fandt, at det må »være indlysende, at det (af den kommunale tilsynsmyndighed) skal kunne dokumenteres, at pågældende pensionist enten gennem naturalieydelse eller lignende får valuta for sine lommepege eller får beløbet udbetalt i mindre beløb eventuelt med resten opsparet på bankkonto«.

Socialministeriet anførte i en udtalelse til mig, at ministeriet ikke var enig i socialstyrelsens betragtninger i udtalelsen af 1. maj 1981 om bevisbyrden for den rette anvendelse af B's lommepege. Ministeriet henviste til sin udtalelse af 13. marts 1981 til socialstyrelsen.

Det var socialministeriets opfattelse, »at der her er tale om et meget vanskeligt problem, og at man som anført i skrivelserne (af 13. marts 1981) gerne ser, at socialstyrelsen på grundlag af eventuelle klager herom fremkommer med forslag om, hvordan problemet kan løses i praksis«.

Jeg udtalte herefter følgende i en skrivelse til A:

»Når en person, der modtager pension efter den sociale pensionslovgivning, optages i et plejehjem, udbetales af pensionen et beløb til personlige fornødenheder, medens resten af pensionen benyttes til betaling for opholdet (bistandslovens § 84, stk. 1, 1. pkt.).

Bliver det sociale udvalg, f.eks. gennem meddelelser fra andre myndigheder, pensionistens pårørende eller andre private, opmærksom på, at en pensionist ikke bør have dispositionsret over folkepensionen, træffes bestemmelse om, på hvilken måde

pensionen skal komme den pågældende til gode (folkepensionslovens § 22).

Efter bistandslovens § 82, stk. 1, fører kommunalbestyrelsen tilsyn med den daglige drift af plejehjem og beskyttede boliger i kommunen.

Som anført i socialministeriets udtalelse af 13. marts 1981 er det ministeriets opfattelse, at kommunalbestyrelsens tilsynspligt med den daglige drift af plejehjem efter bistandslovens § 82, stk. 1, også omfatter spørgsmålet om administration af lommepege i tilfælde, hvor der er truffet beslutning efter folkepensionslovens § 22.

Denne opfattelse er jeg enig i.

Der er – som det fremgår af socialstyrelsens og socialministeriets udtalelser – ikke administrativt fastsat nærmere bestemmelser om administrationen af lommepege til pensionister (på plejehjem).

Jeg er – på baggrund af den foreliggende sag – enig med socialministeriet i, at der er behov for en nærmere overvejelse af, »hvordan problemet kan løses i praksis«. Jeg finder dog ikke, at nærmere overvejelser af spørgsmålet bør afvente eventuelle klager til socialstyrelsen.

Jeg har samtidig hermed henstillet til socialministeriet, at ministeriet i samarbejde med socialstyrelsen nu overvejer det nævnte spørgsmål.

. . . .«

Med hensyn til den konkrete sag bemærkede jeg bl.a., at socialministeriet i udtalelsen af 13. marts 1981 havde anført, at ministeriet ikke havde fundet grundlag for at foretage videre vedrørende B's lommepege i betragtning af, at A først ca. 3 år efter B's ophold på hjemmet rejste spørgsmålet om anvendelsen af lommepengene.

Jeg fandt ikke at kunne kritisere, at ministeriet med den nævnte begrundelse havde fundet ikke nu at kunne foretage videre vedrørende spørgsmålet om anvendelse af B's lommepege. At A allerede i 1972 over for Gentofte kommune havde rejst spørgsmålet, fandt jeg ikke kunne tillægges væsentlig betydning ved afgørelsen af, om der nu burde iværksættes yderligere undersøgelser. Jeg henviste til, at A ikke i anledning af kommunens skrivelse i 1972 foretog videre.

Jeg modtog herefter en genpart af en skrivelse fra socialministeriet til socialstyrelsen, hvormed ministeriet anmodede socialstyrelsen om at udarbejde forslag om, hvilke retningslinier der eventuelt ville kunne udsendes til kommunerne om administration (den rette anvendelse af) plejehjemsbeboeres beløb til personlige fornødenheder i tilfælde, hvor

der er truffet afgørelse efter folkepensionslovens § 22 og tilsvarende bestemmelser i den øvrige pensionslovgivning om fratagelse af dispositionsretten over beløbet.

Jeg anerkendte modtagelsen af socialministeriets skrivelse og meddelte, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

17-5. *Udtalt, at de sociale ankemyndigheder ikke i forbindelse med behandlingen af en klage over en af et socialudvalg truffen beslutning om tilbagebetalingspligt efter en bestemmelse i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1-3, kan træffe afgørelse om tilbagebetalingspligt efter en anden af disse bestemmelser, dvs. på et andet grundlag end det, som det sociale udvalg ved hjælpens udbetaling har henvist til over for hjælpsmodtageren.*

Henstillet til den sociale ankestyrelse at tage 4 konkrete sager op til fornyet overvejelse under henvisning til, at styrelsen i disse sager havde truffet afgørelser, som styrelsen efter det anførte ikke havde haft kompetence til at træffe.

Endvidere henstillet til den sociale ankestyrelse (under nærmere angivne omstændigheder) at tilvejebringe et mere fyldestgørende oplysningsgrundlag for en af afgørelserne i de 4 sager om tilbagebetaling efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1, om »uforsvarlig økonomi«. (J. nr. 1980-987-052, 1980-1013-052, 1981-120-052 og 1980-768-051).

I 4 tilfælde var der indgivet klage over afgørelser fra den sociale ankestyrelse, som alle vedrørte spørgsmål om tilbagebetalingspligt efter bistandslovens § 26.

Efter min gennemgang af sagerne henstillede jeg til den sociale ankestyrelse at genoptage behandlingen af sagerne.

I en skrivelse af 31. marts 1982 til ankestyrelsen anførte jeg følgende:

»...

I. Generelle bemærkninger.

§ 26 i bistandsloven (lov nr. 333 af 19. juni 1974 om social bistand med senere ændringer) har følgende indhold:

»Det sociale udvalg kan træffe beslutning om tilbagebetaling:

1) når der må ydes en person hjælp på grund af pågældendes uforsvarlige økonomi, ubegrundede opgivelse af et arbejde eller nægtelse af at påtage sig anvist arbejde,

2) når der må ydes en person hjælp, fordi den pågældende eller ægtefællen er indblandet i en kollektiv arbejdsstrid,

3) når der på det tidspunkt, da der søges hjælp på grund af økonomisk trang, foreligger forhold, der viser, at pågældende i løbet af kortere tid vil være i stand til at tilbagebetale hjælpen,

4) når en person, der har modtaget hjælp, senere får udbetalt en erstatning, et underholdsbidrag eller lignende, der dækker samme tidsrum og samme formål som den udbetalte hjælp.

Stk. 2. I de tilfælde, der er nævnt i stk. 1, nr. 1-3, kan tilbagebetaling kun kræves, hvis det sociale udvalg ved hjælpens udbetaling har gjort modtageren bekendt med tilbagebetalingspligten.«

Efter at et amtsankenævnt over for socialministeriet havde rejst spørgsmål om, hvorvidt tilbagebetalingspligt efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1-3, skal begrundes over for den tilbagebetalingspligtige, og om, hvorvidt

det sociale udvalg frit kan ændre sin begrundelse, såfremt udvalget senere finder, at en anden af de i § 26, stk. 1, nr. 1-3, nævnte tilbagebetalingsgrunde er mere holdbar, udsendte socialministeriet en social meddelelse, SM-0-32-1979. I denne sociale meddelelse anførte socialministeriet følgende:

» . . .

Det er . . . i bistandslovens § 26, stk. 2, bestemt, at tilbagebetaling efter § 26, stk. 1, nr. 1-3, kun kan kræves, hvis det sociale udvalg ved hjælpens udbetaling har gjort modtageren bekendt med tilbagebetalingspligten.

I socialministeriets cirkulære af 15. august 1975 om bistandslovens almindelige bestemmelser, punkt 36, er hver enkelt af disse tre tilbagebetalingsgrunde omtalt for sig og med en særskilt bemærkning om alle tre situationer om, at tilbagebetalingspligten skal tilkendegives senest ved hjælpens udbetaling.

Da der er tale om en undtagelsessituation, og da ansvaret for at indsamle alle relevante oplysninger samt vurdere disse i første række påhviler det sociale udvalg, finder socialministeriet, at bistandslovens § 26, stk. 2, samt nævnte cirkulæres punkt 36 må forstås således, at ikke blot tilbagebetalingspligten, men også baggrunden for beslutningen herom må tilkendegives for modtageren senest ved hjælpens udbetaling.

Det sociale udvalg vil således ikke på et senere tidspunkt kunne ændre sin første begrundelse til en anden af de under § 26, stk. 1, nr. 1-3, nævnte tilbagebetalingsgrunde.«

De nedenfor under II nævnte sager rejser spørgsmål om, hvorvidt en social ankemyndighed kan fastholde en tilbagebetalingspligt under henvisning til en anden tilbagebetalingsårsag inden for de i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1-3, angivne end den tilbagebetalingsårsag, det sociale udvalg har gjort hjælpemodtageren bekendt med ved hjælpens udbetaling.

Amtsankenævnet for Roskilde amt har i en skrivelse af 27. august 1980 til den sociale ankestyrelse som led i en efterfølgende brevveksling om ankestyrelsens afgørelser i de første to sager, der er omtalt nedenfor under II som nr. 1 og 2, givet udtryk for følgende opfattelse:

» . . .

Nævnet fortolker § 26, stk. 2, således, at der er tale om en regel, der fastlægger en

samtidig begrundelsespligt for den del af afgørelsen, der er bebyrdende for borgeren (tilbagebetalingskravet). Er begrundelsen ikke i orden, må det medføre tilbagebetalingskravets ugyldighed. Gives der af det sociale udvalg eller af et ankeorgan en ny begrundelse, kan denne efter § 26, stk. 2, kun gælde for fremtidige hjælpsudbetalinger. § 26, stk. 2, kan således ikke af et ankeorgan reduceres til en regel om efterfølgende begrundelse, således at mangler ved den forvaltningsakt, der har fastsat tilbagebetalingskravet kan helbredes med tilbagevirkende kraft (*ex tunc*). Hvis ankeorganerne kunne ændre begrundelsen for tilbagebetalingskravet med virkning fra hjælpens udbetaling, måtte det sociale udvalg have den samme adgang, og det er netop dette § 26, stk. 2, er en hindring for.

. . .«

Den sociale ankestyrelse havde i en skrivelse af 15. august 1980 til amtsankenævnet givet udtryk for den opfattelse, at det er en naturlig følge af selve ankeadgangen, at ankeinstansen kan tilslutte sig en afgørelse om tilbagebetalingspligt, men ændre begrundelsen herfor.

Efter at ombudsmanden havde fået forelagt de 2 konkrete sager, fandt han i en skrivelse af 26. februar 1981 at burde forelægge (bl.a.) følgende spørgsmål for socialministeriet:

» . . .

Kan en social ankemyndighed (her den sociale ankestyrelse), hvis det sociale udvalg har truffet en urigtig afgørelse om tilbagebetaling efter bestemmelsen i et af numrene inden for § 26, stk. 1, nr. 1-3 (her nr. 1), træffe bestemmelse om tilbagebetaling efter bestemmelsen i et *andet nummer* (her nr. 3) inden for § 26, stk. 1, nr. 1-3, når hjælpemodtageren ikke ved hjælpens udbetaling blev gjort bekendt med pålæg af tilbagebetalingspligt efter *dette andet nummer* (her nr. 3)?«

I skrivelserne anførte ombudsmanden følgende om spørgsmålet:

» . . .

Efter min mening forekommer det ret klart, at dette spørgsmål må besvares benægtende på grundlag af en fortolkning af bistandslovens § 26, stk. 2. Jeg henviser herved til socialministeriets cirkulære nr. 140 af 15. august 1975 om bistandslovens almindelige

bestemmelser, pkt. 36, jfr. socialministeriets skrivelse af 8. januar 1979 (j. nr. 2.k 4102-33 – og SM 0-32-79); jeg har i en tidligere sag givet udtryk for samme opfattelse som ministeriet (mit j. nr. 1977-1527-052). Modsat ankestyrelsens opfattelse (styrelsens skrivelse af 15. august 1980 til amtsankenævnet, s. 2, 3. stk., i slutningen) kan der efter min mening ikke fra regler om rækkevidden af ankestyrelsens beføjelser som ankemyndighed (jfr. den generelt formulerede bestemmelse i ankestyrelseslovens § 9) drages den slutning, at ankestyrelsen (efterfølgende) kan pålægge tilbagebetalingspligt efter en bestemmelse inden for numrene 1–3 i § 26, stk. 1, med hensyn til en ydelse, ved hvis udbetaling der ikke af det sociale udvalg blev pålagt tilbagebetalingspligt efter den pågældende bestemmelse; dette ville betyde en adgang for den sociale ankestyrelse til efterfølgende at pålægge en tilbagebetalingspligt, som det sociale udvalg ikke selv efterfølgende kunne pålægge.

...«

I anledning af ombudsmandens skrivelse af 26. februar 1981 brevvekslede socialministeriet med den sociale ankestyrelse, der i en udateret skrivelse til socialministeriet anførte følgende om det nævnte spørgsmål:

»...«

Ankestyrelsen finder ... ikke, at bestemmelsen (i § 26, stk. 2; min bemærkning) er til hinder for, at ankestyrelsen kan *fastholde* en af kommunen pålagt tilbagebetalingspligt med en anden begrundelse end den, der er givet af kommunen.

I SM 0-32-79 har socialministeriet tilkendegivet, at det sociale udvalg ikke på et senere tidspunkt kunne ændre sin første begrundelse til en anden af de under § 26, stk. 1, nr. 1–3, nævnte tilbagebetalingsgrunde. Socialministeriet har herved henvist til, at da der er tale om en undtagelsessituation, og da ansvaret for at indsamle alle relevante oplysninger samt vurdere disse i første omgang påhviler det sociale udvalg, må ikke blot tilbagebetalingspligten, men også baggrunden for beslutningen herom tilkendegives for modtageren senest ved hjælpens udbetaling.

Ankestyrelsen finder ikke, at der er reelle grunde for at pålægge en ankeinstans en tilsvarende sagsbehandling. Det er vigtigt, at det sociale udvalg nøje gør sig klart, om be-

tingelserne for en tilbagebetalingspligt foreligger, medens den tilsvarende vurdering ifølge sagens natur altid kan forventes foretaget i en ankeinstans.

...«

I en skrivelse af 6. august 1981 til mig bemærkede socialministeriet vedrørende dette spørgsmål,

»... at bistandslovens § 26 er en fakultativ bestemmelse, og at det skøn, som det sociale udvalg forudsættes at udøve vedrørende anvendelsen af bestemmelsen, ville være illusorisk, såfremt ankemyndighederne kunne fastholde en tilbagebetalingspligt under henvisning til en anden tilbagebetalingsårsag end den, det sociale udvalg har angivet. Når her til kommer, at det sociale udvalg ikke selv efterfølgende kan ændre sin første begrundelse til en anden af de i § 26, stk. 1, nr. 1–3, nævnte tilbagebetalingsgrunde – jfr. SM 0-32-79 – finder socialministeriet ikke, at ankemyndighederne kan træffe afgørelse om tilbagebetaling efter en anden af de i § 26, stk. 1, nr. 1–3, nævnte bestemmelser end den, det sociale udvalg ved sin afgørelse har henvist til.

...«

Jeg skal herefter udtale følgende:

I den ovenfor omtalte SM 0-32-1979 har socialministeriet givet udtryk for den opfattelse, at det må følge af bistandslovens § 26, stk. 2, at det påhviler et socialudvalg, der har truffet beslutning om tilbagebetalingspligt efter én af bestemmelserne i § 26, stk. 1, nr. 1–3, senest ved hjælpens udbetaling at gøre modtageren bekendt ikke blot med tilbagebetalingspligten, men også med begrundelsen for beslutningen herom. Det er endvidere socialministeriets opfattelse, at denne tilkendegivelse må anses for bindende for det sociale udvalg, således at udvalget er afskåret fra, dersom der senere rejses spørgsmål om berettigelsen af et fremsat tilbagebetalingskrav på det angivne grundlag, da efterfølgende at støtte kravet på en anden af bestemmelserne i § 26, stk. 1, nr. 1–3, end den, der er anført i den oprindelige tilkendegivelse til modtageren efter stk. 2.

Denne opfattelse, som jeg forstår også deles af den sociale ankestyrelse, kan ikke give mig anledning til bemærkning.

Efter min mening må det i konsekvens heraf antages, at de sociale ankeinstanser – amtsankenævnene og den sociale ankestyrelse – ved deres behandling af klagesager vedrørende en foreliggende beslutning om tilbagebetalingspligt efter de nævnte bestemmelser må indskrænke sig til at efterprøve, om den af socialudvalget truffene beslutning, således som denne ved hjælpens udbetaling er tilkendegivet modtageren, har haft fornødent grundlag. Ankeinstanserne kan derimod ikke anses for kompetente til at fastholde en påklaget beslutning om tilbagebetalingspligt på et andet grundlag end det, der oprindeligt er tilkendegivet modtageren.

En modsat antagelse ville, som påpeget af socialministeriet, være egnet til at forflygtige socialudvalgets selvstændige kompetence til at træffe afgørelse af, om der til ydelse af hjælp i et foreliggende tilfælde skal knyttes tilbagebetalingspligt efter nogen af de fakultative bestemmelser herom i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1-3.

Jeg er opmærksom på, at § 18 b, stk. 2, i den sociale styrelseslov og § 9 i loven om den sociale ankestyrelse hjemler amtsankenævnene, henholdsvis den sociale ankestyrelse, en meget vidtgående materiel kompetence som ankeinstans. Jeg finder imidlertid ikke, at disse bestemmelser kan tillægges afgørende betydning i den foreliggende sammenhæng.

Bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 2, må, som nævnt, antages at hvile på en forudsætning om, at det sociale udvalg i forbindelse med udbetaling af hjælp for sit vedkommende endeligt må gøre op med ikke blot, om der til ydelsen af hjælpen skal knyttes tilbagebetalingspligt efter § 26, stk. 1, nr. 1-3, men i givet fald også med grundlaget for en beslutning herom. Det må forekomme mindre vel foreneligt hermed – og i øvrigt også mindre vel stemmende med klageadgangens funktion på dette område – at antage, at det forhold, at der af modtageren indgives klage over socialudvalgets beslutning om tilbagebetalingspligt, skulle ophæve den begrænsning i adgangen til efterfølgende at træffe beslutning om tilbagebetalingspligt på andet grundlag, som i øvrigt må anses for indeholdt i lovens § 26, stk. 2. En sådan antagelse måtte efter min opfattelse forudsætte

en klarere lovgivningsmæssig støtte end den, der indeholdes i de helt almindeligt holdte bestemmelser om de sociale ankeinstansers materielle kompetence i den sociale styrelseslov, henholdsvis loven om den sociale ankestyrelse.

Jeg må således være enig med socialministeriet i, at de sociale ankemyndigheder ikke i forbindelse med behandlingen af en klage over en af et socialudvalg truffet beslutning om tilbagebetalingspligt efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1-3, kan træffe afgørelse om tilbagebetalingspligt efter en anden af disse bestemmelser, dvs. på et andet grundlag end det, som det sociale udvalg ved hjælpens udbetaling har henvist til over for klageren.

II. De konkrete sager.

1. Sagen j. nr. 1980-987-052.

De faktiske omstændigheder i sagen er følgende:

A havde igennem nogen tid modtaget hjælp efter bistandsloven. Hjælpen blev udbetalt den 15. i hver måned for én måned ad gangen.

Den 26. juli 1979 sendte arbejdsformidlingen i Roskilde A en anvisning om arbejde. A blev opfordret til at møde hos arbejdsgiveren den 27. juli 1979 mellem kl. 9 og 15. Da A var bortrejst, modtog hun først anvisningen nogle dage senere, men henvendte sig da straks til firmaet (den 31. juli 1979). Den anviste stilling var imidlertid blevet besat. Hun blev dog ansat i firmaet fra den 8. august 1979 med første lønudbetaling den 23. august 1979.

Da A henvendte sig til bistandskontoret den 15. august 1979 med anmodning om udbetaling af hjælp for perioden 15. august – 23. august 1979, meddelte kontoret hende, at det forhold, at hun ikke var mødt på det anviste arbejde den 27. juli 1979, blev anset som arbejdsvægring. Den bistandshjælp, som hun modtog (havde modtaget) for perioden 1.-23. august 1979, blev derfor gjort tilbagebetalingspligtig i medfør af bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1.

Amtsankenævnet for Roskilde amt, hvortil A klagede, fandt, at tilbagebetalingskravet for den hjælp, der var ydet i perioden 1. august – 15. august 1979, var fremsat i strid med bistandslovens § 26, stk. 2, idet hjælpen for denne periode var blevet udbetalt, før A

var gjort bekendt med tilbagebetalingskravet. Endvidere fandt amsankenævnet, at A den 15. august 1979 havde udnyttet sine arbejdsmuligheder, og at grundlaget for fra denne dato at træffe beslutning om tilbagebetaling af hjælp i medfør af bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1, dermed var bortfaldet.

Det sociale udvalg besluttede herefter at fratage tilbagebetalingskravet for perioden 8.-23. august 1979, men udvalget ønskede at fastholde kravet om tilbagebetalingspligt for perioden 1.-8. august 1979. Udvalget klagede til den sociale ankestyrelse over amsankenævnets afgørelse vedrørende denne periode.

Den sociale ankestyrelse traf herefter i skrivelse af 14. maj 1980 afgørelse om at tiltræde amsankenævnets afgørelse, for så vidt angik perioden 1.-14. august 1979 med den af amsankenævnet anførte begrundelse. For perioden 15.-23. august 1979 fandt ankestyrelsen imidlertid, at A var pligtig at tilbagebetale hjælpen under henvisning til bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3, hvorefter der kan træffes beslutning om tilbagebetaling, når der på det tidspunkt, da der søges hjælp på grund af økonomisk trang, foreligger forhold, der viser, at den pågældende i løbet af kort tid vil være i stand til at tilbagebetale hjælpen. Ankestyrelsen henviste til, at første lønudbetaling til A ville finde sted den 23. august 1979.

Jeg skal udtale følgende om denne sag:

Jeg må forstå den sociale ankestyrelses afgørelse således, at ankestyrelsen har fundet, at det sociale udvalg for perioden 15.-23. august 1979 havde truffet en urigtig afgørelse om tilbagebetaling efter bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1. Denne opfattelse giver mig ikke anledning til bemærkninger.

Styrelsen har efterfølgende truffet afgørelse om tilbagebetaling efter en anden bestemmelse (bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3) og på et andet grundlag, som A derfor ikke ved hjælpens udbetaling var gjort bekendt med.

Det følger af det ovenfor under I anførte, at den sociale ankestyrelse efter min opfattelse har truffet en afgørelse, som styrelsen ikke har haft kompetence til at træffe.

Under henvisning hertil henstiller jeg til den sociale ankestyrelse at tage sagen op til fornyet overvejelse.

Det bemærkes, at jeg ikke har fundet anledning til at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt betingelserne i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3, for at kræve tilbagebetaling, er opfyldt i det foreliggende tilfælde.

2. Sagen j. nr. 1980-1013-052.

De faktiske omstændigheder i sagen er følgende:

B, som var bilsælger, skiftede den 19. januar 1979 arbejde, da han var utilfreds med aflønningen. Han havde hidtil været (overvejende) provisionslønnet, og da bilsælget havde været dårligt i december 1978-januar 1979, fik han ikke udbetalt løn ved sin fratræden fra firmaet. Hos den nye arbejdsgiver fik han en fast gage på 5.000 kr. månedlig samt provision. Under henvisning til, at der pr. 1. februar 1979 kom et »lønslip« i forbindelse med jobskiftet, ansøgte B det sociale udvalg om bistandshjælp i overgangsperioden.

Det sociale udvalg bevilgede B et beløb på 5.834 kr. i henhold til bistandslovens § 37 i overgangsperioden. Beløbet blev ydet med tilbagebetalingspligt efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1, da udvalget anså »den opståede situation for selvforskyldt«.

Amsankenævnet for Roskilde amt, hvortil B klagede over afgørelsen om tilbagebetalingspligt, traf afgørelse om, at B ikke skulle tilbagebetale den ydede hjælp. Amsankenævnet fandt ikke, at B's opgivelse af det hidtidige arbejde var ubegrundet i bistandslovens forstand.

Den sociale ankestyrelse, hvortil det sociale udvalg klagede over amsankenævnets afgørelse, traf i skrivelse af 8. august 1980 afgørelse om, at krav om tilbagebetaling af hjælpen kunne stilles efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3, hvorefter der kan træffes beslutning om tilbagebetaling, når der på det tidspunkt, da der søges hjælp på grund af økonomisk trang, foreligger forhold, der viser, at ansøgeren i løbet af kort tid vil være i stand til at tilbagebetale hjælpen. Ankestyrelsen henviste til, at B på det tidspunkt, da der ansøgte om hjælp i januar 1979, var påbegyndt nyt arbejde til en højere løn.

Jeg skal udtale følgende om denne sag:

Jeg må forstå den sociale ankestyrelses afgørelse således, at ankestyrelsen har fundet, at det sociale udvalg havde truffet en urigtig afgørelse om tilbagebetaling efter bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1. Denne opfattelse giver mig ikke anledning til bemærkninger.

Styrelsen har efterfølgende truffet afgørelse om tilbagebetaling efter en anden bestemmelse (bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3) og på et andet grundlag, som B derfor ikke ved hjælpens udbetaling var gjort bekendt med.

Det følger af det ovenfor under I anførte, at den sociale ankestyrelse efter min opfattelse har truffet en afgørelse, som styrelsen ikke har haft kompetence til at træffe.

Under henvisning hertil henstiller jeg til den sociale ankestyrelse at tage sagen op til fornyet overvejelse.

Jeg bemærker, at jeg ikke har fundet anledning til at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt betingelserne i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3, for at kræve tilbagebetaling er opfyldt i det foreliggende tilfælde.

3. Sagen j. nr. 1981-120-052.

De faktiske omstændigheder i sagen er følgende:

Den 4. januar 1980 henvendte C sig til bistands- og pensionskontoret i Wildersgade med anmodning om bistandshjælp under henvisning til, at han den 2. januar 1980 havde tabt sin pung, som indeholdt ca. 3.500 kr. Af disse penge skulle han (bl.a.) have betalt husleje. I forvaltningens journalark er anført, at C havde været hos politiet om den tabte pung, og politiet havde »noteret sagen«. Han havde endvidere forgæves søgt dels at skaffe sig et banklån, dels at få forudbetalt løn hos sin arbejdsgiver. Bistandskontoret bevilgede ham et beløb på 1.574 kr. i henhold til bistandslovens § 37. I forvaltningens journalark er anført følgende:

»Ydes mod tilbagebetalingspligt. Tilbagebetalingserklæring underskrevet. Sagen not. pr. 1. februar 1980.«

Den tilbagebetalingserklæring, som C samme dag på bistandskontoret underskrev, havde følgende indhold:

»Jeg erklærer at være gjort bekendt med, at den hjælp, jeg modtager fra den 4. januar 1980 i henhold til § 37 i lov om social bistand, er tilbagebetalingspligtig i henhold til lovens § 26, stk. 1, nr. 4.

...

Jeg erklærer at være gjort bekendt med, at den hjælp, jeg har modtaget i perioden 4. januar 1980 i henhold til § 37 i lov om social bistand med 1.574 kr., skal tilbagebetales fra den 1. februar 1980 med 200 kr. pr. måned.

...«

På erklæringens bagside var optrykt den fulde ordlyd af bistandslovens § 26.

Murersvendenes Fagforening klagede over bistandskontorets afgørelse om tilbagebetaling til den centrale bistandsafdeling under henvisning til, at tilbagebetaling efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 4, alene kan kræves, såfremt det mistede pengebeløb bliver fundet (erstattet). Fagforeningen anførte i skrivelsen til den centrale bistandsafdeling, at »sagen muligvis havde været anderledes«, hvis bistandskontoret havde henvist til bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 3.

I skrivelse af 18. april 1980 besvarede bistandsafdelingen fagforeningens klage således:

»...«

Sagen har været forelagt for bistandskontoret, der udtaler, at Deres klient ved udbetalingen af hjælpen blev gjort bekendt med, at denne var tilbagebetalingspligtig, hvorfor han ikke kunne være i tvivl herom. At man så formelt angiver en forkert paragrafbestemmelse har ingen relation i den henseende.

Sagen har været behandlet i bistandsafdelingen, hvor man i det hele må støtte argumentation f.s.v. angår Deres medlem, således at man må fastholde tilbagebetalingskravet.

...«

Skrivelsen indeholder ikke nogen angivelse af, hvilken af bestemmelserne i bistandslovens § 26, stk. 1, der danner grundlag for kravet om tilbagebetaling.

Fagforeningen klagede herefter til den sociale ankestyrelse, som traf afgørelse i skrivelse af 26. januar 1981. Den sociale ankestyrelse anførte, at social- og sundhedsforvaltningen i København, bistandsafdelingen, i skrivelsen af 18. april 1980 havde anført, at

»det var en fejl, at § 26, stk. 1, nr. 4, blev benyttet, idet § 26, stk. 1, nr. 1, burde have været brugt. Tabet blev nemlig betragtet som uforsvarlig økonomi«. (Jeg har fra bistandskontoret fået oplyst, at de af ankestyrelsen citerede bestemmelser – som ikke fremgår af bistandsafdelingens skrivelse af 18. april 1980 – var anført i den udtalelse, som bistandsafdelingen havde indhentet fra bistandskontoret forud for afgørelsen af 18. april 1980). Efter at have refereret til bestemmelserne i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1, § 26, stk. 1, nr. 4, og § 26, stk. 2, traf den sociale ankestyrelse følgende afgørelse:

»Ankestyrelsen finder, at ansøgeren, da han ved udbetaling af hjælpen blev gjort bekendt med, at denne var tilbagebetalingspligtig, og heller ikke kan have været i tvivl om baggrunden herfor, må han tilbagebetale den ydede hjælp, uagtet den formelle fejl om tilbagebetalingsbeslutningen.«

Jeg skal udtale følgende om denne sag:

Jeg må forstå den sociale ankestyrelses skrivelse af 26. januar 1981 således, at styrelsen har truffet afgørelse om tilbagebetaling efter bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1. Jeg må endvidere forstå, at den centrale bistandsafdeling ligeledes har truffet afgørelse efter bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1. Spørgsmålet er herefter, om den centrale bistandsafdeling var berettiget til at ændre lokalkontorets angivelse af grundlaget for at pålægge tilbagebetaling. Jeg må forstå, at det fra lokalkontorets side var en fejl, at der blev henvist til § 26, stk. 1, nr. 4, og ikke til § 26, stk. 1, nr. 1. Afgørende for, om tilbagebetalingskravet kan fastholdes, er således, hvad C fik oplyst om tilbagebetalingsårsagen i forbindelse med udbetalingen af hjælpen den 4. januar 1980.

Dette spørgsmål ses hverken bistandsafdelingen eller den sociale ankestyrelse at have undersøgt nærmere.

Jeg henstiller til den sociale ankestyrelse nu at søge dette spørgsmål oplyst og at tage fornyet stilling til sagen på det således tilvejebragte grundlag.

Finder den sociale ankestyrelse herefter, at den centrale bistandsafdeling var berettiget til at berigtige angivelsen af (det retlige) grundlag for at pålægge tilbagebetaling, foreligger dernæst spørgsmålet om

rigtigheden af den sociale ankestyrelses afgørelse om, at der foreligger et tilfælde, som omfattes af bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1 (uforsvarlig økonomi). Herom skal jeg nærmere bemærke følgende:

Bestemmelsen om »uforsvarlig økonomi« må i hvert fald i første række antages at sigte til tilfælde, hvor det aktuelle behov for hjælp efter bistandsloven kan tilregnes den pågældende som uforsvarligt forhold, idet han fører et ødselt levned eller foretager økonomiske dispositioner, der ikke står i forhold til hans økonomiske evne.

Efter min opfattelse kan enkeltstående tilfælde af tab af en pung ikke uden en nærmere undersøgelse af omstændighederne i forbindelse hermed henføres til den nævnte bestemmelse.

Såfremt en stillingtagen til det her rejste spørgsmål bliver aktuel – jfr. ovenfor – henstiller jeg til den sociale ankestyrelse at tage (realitets)afgørelsen i skrivelsen af 26. januar 1981 op til fornyet overvejelse og i den forbindelse søge at tilvejebringe nærmere oplysninger om omstændighederne ved tabet.

4. Sagen j. nr. 1981-268-051.

De faktiske omstændigheder i sagen er følgende:

D blev ved skrivelse af 24. juli 1978 (date-ret 24. august 1978) afskediget med øjeblikkelig virkning fra sit arbejde, og arbejdsgiveren afviste at udbetale ham yderligere løn, herunder for juli måned 1978. D henvendte sig den 11. september 1978 i social- og sundhedsforvaltningen i sin bopælskommune. I forvaltningens journal er samme dag noteret følgende:

»Kl møder, anmoder om økonomisk hjælp p.gr.a. arbejdsløshed, er berettiget til AU 1.10.78.

Kl er fyret p.gr.a. uoverensstemmelser til fratræden 10. oktober, firmaet har imidlertid nægtet at betale yderligere løn og Kl har anlagt sag.

Kl samlever, derudover betaler han bidrag + 100 pct. til 2 børn. Der udbetales hjælp til udg. jfr. budgetskema.«

D underskrev samme dag en erklæring om, at den udbetalte bistandshjælp blev ydet mod tilbagebetalingspligt i henhold til lovens

§ 26, stk. 1, nr. 4, (når/såfremt han efter en retssag fik udbetalt sit løntilgodehavende).

Den 25. september 1978 fik D nyt arbejde, som han skulle tiltræde den 1. november 1978.

Socialforvaltningen har den 7. januar 1982 telefonisk oplyst over for en af mine medarbejdere, at D efter den første henvendelse fik udbetalt følgende beløb:

Den 11. september 1978:	1.379 kr.
– 19. september 1978:	1.892 kr.
– 2. oktober 1978:	5.559 kr.

Næste samtale i socialforvaltningen fandt ifølge forvaltningens journal sted den 31. oktober 1978, hvor D mødte og anmodede om bistandshjælp for november måned (indtil han omkring den 1. december 1978 ville få udbetalt løn (for november) i sit nye job). Han oplyste over for socialforvaltningen, at hans arbejdsløshedskasse ikke havde kunnet udbetale ham understøttelse, fordi han ikke af sin arbejdsløshedskasse var blevet orienteret om, at han skulle gå til kontrol i arbejdsformidlingen indtil den 1. november 1978. Det aftaltes i forvaltningen, at D skulle ansøge arbejdsformidlingen om dispensation fra kontrolreglerne.

I forvaltningens journal er den 2. oktober 1978 (skulle efter det af socialforvaltningen oplyste være den 2. november 1978) noteret, at der ikke var mulighed for dispensation, hvorfor der samme dag udbetaltes D hjælp til udgifter til underhold og husleje »mod tilbagebetaling«.

De beløb, der blev ydet D, var efter det af forvaltningen den 7. januar 1982 oplyste følgende:

Den 3. november 1978:	1.813 kr.
– 14. november 1978:	724 kr.

I skrivelse af 8. juni 1979 til D anmodede socialforvaltningen ham om at henvende sig i forvaltningen vedrørende den tilbagebetalingspligtige bistandshjælp for perioden 11. september 1978 – 1. december 1978 (opgjort af forvaltningen til i alt 10.643 kr).

Den 19. juli 1979 meddelte D telefonisk socialforvaltningen, at han havde måttet fratage sit sagsanlæg mod den tidligere arbejdsgiver.

Under en personlig samtale i forvaltningen den 25. juli 1979 afleverede D en skrivelse fra sin advokat til den tidligere arbejdsgiver, hvoraf det fremgår, at sagen var sluttet, da

den var behæftet »med mange usikkerhedsmomenter«. I et notat af 25. juli 1979 i forvaltningens journal er anført følgende:

»Hr. (D) lægger dog ikke i vor samtale skjul på, at der i sagen fremkom oplysninger, som var noget belastende for ham, hvorfor han gik med til, at sagen blev afsluttet, inden der forelå nogen egentlig afgørelse.

Jeg gør ham opmærksom på, at ... komunes bistand i efteråret 1978 så vil blive betragtet som et lån, under henvisning til at man må betragte fyringen som selvforskyldt, idet han i firmaet må have foretaget sig nogle ting, som kunne begrunde en sådan fyring ...«

Det krav om tilbagebetaling, som social- og sundhedsforvaltningen herefter stillede over for D, blev støttet på bestemmelsen i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1 (ubegrundet opgivelse af et arbejde).

D klagede over denne afgørelse til amtsankenævnet for Københavns amt. D henviste til, at retssagen var opgivet, fordi hans tilgodehavende fra firmaet kunne modregnes i et beløb, han skyldte firmaet.

I skrivelse af 12. februar 1980 meddelte amtsankenævnet for Københavns amt D, at nævnet havde tiltrådt kommunens afgørelse. Nævnet havde fundet, at social- og sundhedsforvaltningen i den foreliggende sag kunne skifte begrundelse for tilbagebetalingskravet på grund af bristende forudsætninger.

D klagede over amtsankenævnets afgørelse til den sociale ankestyrelse. I skrivelse af 18. december 1980 meddelte ankestyrelsen D, at styrelsen ikke fandt, at der havde været grundlag for at kræve den hjælp, han havde modtaget for september måned 1978, tilbagebetalt. Ankestyrelsen fandt derimod, at hans unkladelse af at rette henvendelse til arbejdsformidlingen med den følge, at han ikke blev berettiget til arbejdsløshedsdagpenge fra den 1. oktober 1978, måtte betragtes som uforvarselig økonomi. Ankestyrelsen fandt herefter, at den hjælp, der var udbetalt fra den 1. oktober 1978, burde tilbagebetales, jfr. bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1 (uforsvarlig økonomi).

Jeg skal udtale følgende om denne sag:

Sådan som sagen foreligger oplyst, jfr. nærmere nedenfor, har jeg ikke fundet tilstrækkelig anledning til at gå nærmere ind på spørgsmålet om, hvorvidt udvalget

(selv) efterfølgende kunne ændre begrundelsen for tilbagebetalingskravet med henvisning til »bristede forudsætninger«. Den sociale ankestyrelse har ikke direkte taget stilling til dette spørgsmål. Jeg skal dog bemærke, at spørgsmålet synes at måtte besvares med udgangspunkt i bestemmelsen i bistandslovens § 25.

Det sociale udvalgs (seneste) afgørelse er begrundet med, at D's forhold (efterfølgende) er henført under »ubegrundet opgivelse af et arbejde«. Den sociale ankestyrelse har ændret begrundelsen for afgørelsen om tilbagebetalingspligt under henvisning til, at D's undladelse af at henvende sig til arbejdsformidlingen med den følge, at han ikke blev berettiget til arbejdsløshedsdagpenge fra den 1. oktober 1978, må betragtes som »uforsvarlig økonomi«. Den hjælp, der blev udbetalt efter den 1. oktober 1978, må derfor efter styrelsens opfattelse tilbagebetales. Jeg må forstå den sociale ankestyrelses afgørelse således, at ankestyrelsen har fundet, at det sociale udvalg havde truffet en urigtig afgørelse ved henvisningen til, at tilbagebetalingsårsagen var »ubegrundet opgivelse af et arbejde«. Denne opfattelse giver mig ikke anledning til bemærkninger.

Ankestyrelsen har efterfølgende truffet

afgørelse om tilbagebetaling på et andet grundlag end det, det sociale udvalg tidligere havde gjort D bekendt med.

Det følger af det ovenfor under I anførte, at ankestyrelsen efter min opfattelse har truffet en afgørelse, som styrelsen ikke har haft kompetence til at træffe.

Under henvisning hertil henstiller jeg til den sociale ankestyrelse at tage sagen op til fornyet overvejelse.

Det bemærkes, at jeg ikke har fundet grundlag for at tage stilling til spørgsmålet om, hvorvidt betingelserne i bistandslovens § 26, stk. 1, nr. 1, om uforsvarlig økonomi er opfyldt med hensyn til den hjælp, der blev udbetalt henholdsvis i oktober måned og i november måned 1978. Jeg finder dog at burde henvise til, at D tilsyneladende har fået udbetalt bistandshjælp for både september og oktober 1978, før forvaltningen fik kendskab til, at han ikke havde gået til kontrol i arbejdsformidlingen. Forvaltningen ville således først fra D's henvendelse den 31. oktober 1978 have haft lejlighed til at gøre ham bekendt med det efter den sociale ankestyrelses opfattelse korrekte grundlag for et tilbagebetalingskrav.

...«

- 17-6.** *Udtalt over for den sociale ankestyrelse, at bestemmelsen i bistandslovens § 25 om tilbagebetaling af ydelser, der er modtaget med urette, må antages at tage sigte på de typiske tilfælde, hvor forvaltningen ikke ved sit forhold har medvirket til, at der er sket en fejlagtig udbetaling, og at afgørelsen af, om der kan stilles krav om tilbagebetaling i tilfælde, hvor fejlen ikke i det væsentlige kan tilregnes modtagerens forhold, som udgangspunkt må bero på en vurdering af, hvem af parterne der er nærmest til at bære risikoen for det passerede.*

Under henvisning hertil henstillet til ankestyrelsen, at behandlingen af en konkret sag blev genoptaget. (J. nr. 1981-440-040).

A klagede over en afgørelse fra den sociale ankestyrelse, hvorved ankestyrelsen havde tiltrådt en afgørelse fra social- og sundhedsforvaltningen i Københavns kommune, sikringsafdelingen, om, at A skulle tilbagebetale 18.113 kr. i for meget udbetalt hjælp efter

bistandslovens § 43 og 200 kr. i for meget udbetalt invalidepension.

Det fremgik af sagens oplysninger, at A var født den 31. december 1918, og at hun den 23. oktober 1937 havde indgået ægteskab med B.

Den 21. april 1972 udfyldte A skema om begæring om invalidepension, og den 4. maj 1972 blev skemaet gennemgået med hende i social- og sundhedsforvaltningen i København, bistands- og pensionskontoret i Vilhelm Thomsens Allé. Ved sin underskrift på pensionskemaet forpligtede A sig til »straks at give magistraten (socialkontoret) underretning om enhver forandring i sine personlige og økonomiske forhold, som kan formodes at medføre nedsættelse eller bortfald af pensionen«. Under oplysningerne om sine økonomiske forhold oplyste A om »underholdsbidrag fra nuværende eller tidligere ægtefælle«, at hun i det senest forløbne kalenderår havde modtaget 1.200 kr.

Den 9. marts 1973 blev A af invalideforsikringsretten tilkendt laveste invalidepension.

Den 25. februar 1976 udfyldte A skema om begæring om forhøjelse af den tidligere tilkendte invalidepension. Som i 1972 skrev A under på, at hun forpligtede sig til straks at give magistraten (socialkontoret) underretning om »enhver forandring i mine personlige og økonomiske forhold, som kan formodes at medføre nedsættelse eller bortfald af pensionen«.

Den 26. august 1976 fik A afslag på sin ansøgning om forhøjelse af invalidepensionen fra revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns og Frederiksberg kommuner.

Den 29. september 1976 henvendte A sig til bistands- og pensionskontoret i Vilhelm Thomsens Allé, hvor hun oplyste, at hendes mand havde forladt hjemmet den 8. september 1976, at der var indgivet separationsbegæring til Københavns overpræsidium, og at »parterne skulle møde til mægling den 22. september 1976«. Socialforvaltningen anførte i et notat på oplysningsarket af samme dato, at A's pensionsmæssige status var ændret til »forladt kvinde«, og i notatet er videre anført:

»Indt/formue benægtes.

BS-skema er udleveret ons. d. 20.9.76.

Vil møde 1.10.76 om suppl. hjælp.

...«

Notatet var underskrevet af den sagsbehandler, C, som A senere har henvist til, jfr. nedenfor s. 266.

På oplysningsarket var der den 1. oktober 1976 noteret følgende:

»Pens. møder ang. suppl. hjælp til laveste IP. Pens., der er 57 år, har slidigt i ryggen. Har senest arbejdet v/rengøring for 10 år siden. Pens. kan ikke påtage sig arbejde fremover. Pens. vil anke neg.kendelse vedr. ans. om højere IP. . . .«

(Ved denne lejlighed talte A med en anden sagsbehandler end den sagsbehandler, som hun havde talt med ved mødet den 29. september 1976).

Samme dag modtog pensionskontoret fra Københavns Almennyttige Boligselskab et ansøgningsskema om boligsikring, som A havde udfyldt og indleveret til boligselskabet den 9. september 1976. I skemaet havde A om sine indtægtsforhold oplyst, at hun modtog laveste invalidepension.

Samme dag (1. oktober 1976) blev A ved Københavns overpræsidiets bevilling separeret fra B bl.a. på vilkår »i overensstemmelse med ægtefællernes aftale«, således at B betalte bidrag til A's underhold efter overøvrighedens bestemmelse »indtil videre 400 kr. månedlig«.

Ved en personlig henvendelse til bistands- og pensionskontoret den 5. oktober 1976 fik A oplyst, at hendes boligsikringsansøgning var modtaget.

Den 21. oktober 1976 foretog bistands- og pensionskontoret en beregning af A's boligsikring på grundlag af oplysninger om, at hun havde 683 kr. månedlig i pension og supplerende hjælp 980 kr. månedlig.

På bistands- og pensionskontorets oplysningsark var herefter anført en række notater om, at der udbetaltes A løbende supplerende hjælp, og i forbindelse med denne hjælps fornyelse var noteret: »forh. uforandr.«

Om beregningerne af de sociale ydelser var på oplysningsarkene noteret, at bistands- og pensionskontoret fra skatteforvaltningen havde modtaget nye skattekort m.v.

Københavns overpræsidium traf den 14. april 1977 afgørelse om, at hustrubidraget til A med virkning fra den 1. maj 1977 og indtil videre var forhøjet til 700 kr. pr. måned.

I begyndelsen af 1978 mødte A på bistandskontoret og anmodede om hjælp til udfærdigelse af selvangivelse for 1977. Hun blev i den forbindelse instrueret om at rette henvendelse til rodekontoret.

Den sociale ankestyrelse havde den 21. april 1977 tiltrådt revaliderings- og pensionsnævnets afslag af 26. august 1976 på A's an-

søgning om forhøjelse af invalidepension. Den 3. april 1978 ansøgte A på ny gennem bistands- og pensionskontoret i Vilhelm Thomsens Allé revaliderings- og pensionsnævnet om forhøjelse af invalidepensionen. Ansøgningsskemaet blev udfyldt af A's sagsbehandler. A anmodede samtidig om fornyelse af den supplerende hjælp, og i den anledning var der i forvaltningens oplysningsark noteret:

»Indt. + formue benægtes«.

Københavns Overpræsidium traf den 28. april 1978 afgørelse om, at hustrubidraget til A fra den 1. marts 1978 og indtil videre udgjorde 950 kr. pr. måned.

Som grundlag for en stillingtagen til A's ansøgning om forhøjelse af invalidepension indhentede bistands- og pensionskontoret lægelige oplysninger, og af disse lægelige oplysninger fremgik det ifølge et notat af 15. august 1978 på forvaltningens oplysningsark, at »pens. flere gange har genoptaget samlivet med sep. mand«. I den anledning indhentede forvaltningen oplysninger fra Københavns overpræsidium, som meddelte, at A efter separationen den 1. oktober 1976 var blevet separeret på ny den 21. februar 1978, og at det var pålagt B at betale 950 kr. månedlig i hustrubidrag. I forvaltningens journalark var herefter noteret, at A den 14. april 1978 havde lovet at indsende sin separationsbevilling, og at forvaltningen den 3. august 1978 havde rykket hende herfor.

Da oplysningerne om, at A modtog hustrubidrag, var nye for forvaltningen, blev hun indkaldt til en drøftelse herom med forvaltningen.

Under et møde på bistands- og pensionskontoret i august 1978 benægtede A at have genoptaget samlivet med B.

Hun forklarede, at hun af og til havde overnattet hos B på grund af hans sygdom. I notatet på oplysningsarket var videre noteret: »Erklærer at have hustrubidrag 950 kr. mdl.« I notatet var videre anført: »Pens. erklærer at have handlet i god tro – mente det var tilstrækkeligt, at det blev opgivet til skattev.«

Efter at have indhentet yderligere oplysninger om sagen meddelte socialforvaltningen A, at hun havde fået udbetalt for meget i bistandshjælp og i invalidepension, og forvaltningen rejste spørgsmål om tilbagebetaling af det for meget udbetalte beløb. A afvi-

ste dette under henvisning til, at hun havde handlet i god tro.

Efter brevveksling mellem A, bistands- og pensionskontoret og sikringsafdelingen meddelte sikringsafdelingen i skrivelse af 25. januar 1980 A, at hun skulle tilbagebetale et beløb på 200 kr., som hun havde fået udbetalt for meget i invalidepension i tiden 1. december 1977 – 30. april 1978, og et beløb på 18.113 kr., som hun havde fået udbetalt for meget i bistandshjælp i perioden 1. oktober 1976 – 31. august 1978 (i dette beløb modregnede sikringsafdelingen dog et tilgodehavende, som A havde, fordi hun den 1. maj 1978 var tilkendt enkepension, således at det beløb, A skulle tilbagebetale til forvaltningen, blev 17.114 kr.).

Det fremgik af den nævnte brevveksling, at A gjorde gældende, at hun ikke var blevet informeret om, at hun havde oplysningspligt vedrørende hustrubidraget, mens socialforvaltningen var af den opfattelse, at A var informeret om sin oplysningspligt ved samtale i forvaltningen den 4. maj 1972. Endvidere fremgik oplysningspligten af ansøgningsskemaet, som A udfyldte i 1972 om invalidepension, samt af skrivelsen, hvorved A fik meddelelse om, at hun var tilkendt pensionen. (Jeg kunne ikke fra socialforvaltningen få oplysninger om, hvorledes A i givet fald skulle have fået underretning om oplysningspligten ved tilkendelsen af invalidepensionen. Jeg indhentede fra sikringsstyrelsen kopi af den fortrykte kendelse, som invalideforsikringsretten anvendte i 1972. På denne kendelses bagside var trykt et uddrag af invalidepensionsloven, men ikke lovens bestemmelse om oplysningspligt). Orientering om oplysningspligten var påtrykt ansøgningsskemaet om forhøjelsen af invalidepensionen, som A underskrev den 25. februar 1976.

A klagede over sikringsstyrelsens afgørelse til den sociale ankestyrelse, og A redegjorde både mundtligt og skriftligt over for styrelsen for sin opfattelse af sagen. Også social- og sundhedsforvaltningen i Københavns kommune redegjorde for sin opfattelse af sagen over for den sociale ankestyrelse. En sammenfatning af det, som A og socialforvaltningen havde anført, blev givet i den sociale ankestyrelses skrivelse af 26. marts 1981, hvor der var anført følgende:

» . . .

Det fremgår af sagen, at ansøgeren den 18. august 1978 har oplyst, at hun havde handlet i god tro, da hun mente, at det var tilstrækkeligt at opgive indtægterne til skattevæsenet.

Bistands- og sikringsafdelingen har henvist til invalidepensionslovens § 29 og 30 og bistandslovens § 25 og har lagt vægt på, at ansøgeren den 7. april 1978 (formentlig en skrivefejl for den 3. april 1978; min bemærkning) på forespørgsel har benægtet at have indtægter udover pensionen og den supplerende hjælp.

Ansøgeren har i forbindelse med anken forklaret, at da hun i 1976 henvendte sig til bistandskontoret for at få ændret sin boligsikring, fik hun at vide, at hun var berettiget til hjælp efter bistandslovens § 43, og hun blev ikke udspurgt om indtægter.

Da hun i 1978 søgte om forhøjelse af invalidepension, var det sagsbehandleren, der udfyldte skemaet og til ansøgeren havde sagt: »De arbejder jo ikke, så De har jo ingen indtægt, så der kan vi roligt skrive nej«.

Ansøgeren henviser til, at hun i 1972, da hun søgte invalidepension, selv udfærdigede skemaet og oplyste om hustrubidrag, og at hun er sikker på, at hun, hvis hun selv i ro og mag havde haft lejlighed til at udfylde, også denne gang ville have oplyst om hustrubidraget.

Hun benægter, at hun nogensinde er direkte udspurgt, om hun havde indtægter, og at have besvaret dette spørgsmål benægtende.

...«

På grundlag af det oplyste besluttede den sociale ankestyrelse på møde den 25. februar 1981 at tiltræde sikringsafdelingens afgørelse om, at A skulle tilbagebetale den for meget udbetalte bistandshjælp og invalidepension. Ankestyrelsen henviste i skrivelsen af 26. marts 1981 til A til bistandslovens §§ 18 og 25 samt invalidepensionslovens §§ 29 og 30 og meddelte herefter, at styrelsen ikke fandt »grundlag for at tilsidesætte socialforvaltningens krav om tilbagebetaling af den for meget udbetalte bistandshjælp og invalidepension«.

I sin klage til ombudsmanden beskrev A hændelsesforløbet omkring den 1. oktober 1976 således:

...«

Først i oktober i 1976 henvendte jeg mig på bistandskontoret, fik en samtale med socialrådgiver (C), hvor jeg forklarede, at jeg var blevet separeret 1. oktober 1976, og om, hvordan jeg skulle forholde mig angående min boligsikring. (C) forklarede mig, at det skulle hun nok ordne for mig, og jeg skulle høre nærmere, jeg sagde tak og gik - (C) kom ud på gangen og kaldte på mig og underrettede mig om, at jeg skulle have supplerende hjælp, da jeg modtog laveste invaliderente, og det var jeg berettiget til, da jeg spurgte om det var et beløb, som jeg skulle have hver måned, svarede hun ja. I april 1978, da mit helbred var blevet dårligere, mente (C), at jeg skulle søge at få min pension forhøjet. (C) skrev skemaet og skrev mine sygdomme ned og spurgte mig tilsidst »(A) De arbejder jo ikke, så De har jo ingen indtægt, så der kan vi roligt skrive nej«.

...«

A tilføjede, at hun aldrig på bistandskontoret var blevet spurgt, om hun fik udbetalt hustrubidrag.

I en udtalelse i anledning af klagen anførte social- og sundhedsforvaltningen i Københavns kommune følgende:

»...«

Det fremgår af vedlagte kopi af oplysningsark »trang 1« af 29. juni 1976 (formentlig en skrivefejl for den 29. september 1976; min bemærkning), at pågældende benægtede indtægt og formue. Den 1. oktober blev der givet bevilling til separation, og ifølge forevist dokumentation fra tidligere ægtefælle har hustrubidraget andraget 400 kr. månedligt fra 1. oktober 1976 til 1. maj 1977, hvor bidraget blev forhøjet til 700 kr. månedligt. Der er på intet tidspunkt givet oplysning om hustrubidrag, ej heller i forbindelse med forhøjelse af dette.

I henhold til invalidepensionslovens § 29 påhviler det en pensionist at give socialforvaltningen meddelelse om enhver forandring i sine økonomiske forhold, som kan formodes at medføre nedsættelse eller bortfald af ydelserne. En tilsvarende oplysningspligt er fastsat i bistandslovens § 18.

Den 25. februar 1976 udfyldte pågældende selv skema om begæring om forhøjelse af tidligere invalidepension. På nævnte skema fremgår af den trykte tekst, placeret lige over underskriften, at ansøgeren er forpligtet til

straks at give magistraten (socialkontoret) underretning om enhver forandring i personlige og økonomiske forhold.

Også på baggrund heraf finder man fortsat, at oplysningspligten ikke kan være klienten ukendt, idet det tillige skal bemærkes, at såfremt pågældende havde givet oplysning om hustrubidrag i relation til sin pension, ville dette på samme tid have bevirket, at supplerende hjælp efter bilstandslovens § 43 ville være reduceret.

...«

I en udtalelse i anledning af klagen henholdt den sociale ankestyrelse sig til sin afgørelse.

Under en samtale med nogle af mine medarbejdere anførte A på ny, at det havde været hendes opfattelse, at hustrubidraget var »noget privat mellem hende og hendes mand«, og at det ikke »kom bilstandskontoret ved«, men at hun havde opgivet det til skattevæsenet som B-indkomst. Det havde været A's opfattelse, at den supplerende bilstandshjælp var noget, hun *skulle* have (ligesom pensionen).

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til A:

»Social- og sundhedsforvaltningens og den sociale ankestyrelses afgørelser om, at De ikke har været berettiget til at modtage de beløb i bilstandshjælp og invalidepension, som nu kræves tilbagebetalt, kan ikke give mig anledning til bemærkninger. Efter det oplyste bestrider De heller ikke, at De har fået for meget udbetalt.

Det er imidlertid ikke efter bilstandsloven og invalidepensionsloven et tilstrækkeligt grundlag for at kræve for meget udbetalt hjælp tilbagebetalt, at det efterfølgende konstateres, at hjælpemodtageren (uberettiget) har modtaget for meget henholdsvis bilstandshjælp og invalidepension.

Bilstandsloven (lov nr. 333 af 9. juni 1974 om social bistand) indeholder følgende bestemmelser af betydning for tilbagebetalingsspørgsmålet:

§ 17:

»Den myndighed, der behandler en sag efter denne lov, kan pålægge den, der søger bistand, at medvirke til sagens oplysning. . . .«

§ 18:

»Den, der modtager social bistand, har pligt til at underrette det sociale udvalg om forandringer i sine forhold, der kan medføre, at bilstanden indskrænkes eller ophører.«

§ 25:

»Har en person undladt at give oplysninger som krævet i § 18 eller i øvrigt mod bedre vidende uberettiget modtager ydelser efter denne lov, træffer det sociale udvalg beslutning om tilbagebetaling af det beløb, der er modtaget med urette.«

Om den nærmere forståelse af disse bestemmelser har socialministeren fastsat regler i cirkulære nr. 140 af 15. august 1975 om bilstandslovens almindelige bestemmelser. I cirkulærets pkt. 28 er anført følgende om forståelsen af bilstandslovens § 17:

»Oplysningerne må i første række komme fra *ansøgeren selv*: Den pågældendes begrundelse for at søge en bestemt form for bistand vil som regel kunne danne udgangspunkt for bedømmelse af sagen. Herudover må sagsbehandleren bede ansøgeren om supplerende oplysninger.

...«

Lov om invalidepension (senest lovbekendtgørelse nr. 677 af 15. december 1978) indeholder i §§ 29 og 30 følgende bestemmelser af betydning for tilbagebetalingsspørgsmålet:

§ 29:

»Det påhviler en invalid, som oppebærer ydelser efter denne lov, at give det sociale udvalg underretning om enhver forandring i sine økonomiske og personlige forhold, som kan formodes at medføre nedsættelse eller bortfald af ydelserne, ligesom det sociale udvalg selv skal være opmærksom på, om sådan forandring indtræder.«

§ 30:

»Har en person undladt at give oplysninger som krævet i § 29 eller i øvrigt mod bedre vidende uberettiget oppebåret ydelser efter denne lov, skal det beløb, der med urette er oppebåret, tilbagebetales af

den pågældende, eventuelt hans dødsbo.
...«

Til min bedømmelse foreligger alene spørgsmålet om, hvorvidt jeg kan kritisere, at den sociale ankestyrelse har tiltrådt social- og sundhedsforvaltningens afgørelse om at kræve den for meget udbetalte hjælp efter bistandsloven og invalidepensionsloven tilbagebetalt.

Det er social- og sundhedsforvaltningens og ankestyrelsens opfattelse, at De har tilsidesat Deres oplysningspligt efter de ovennævnte bestemmelser ved ikke at meddele socialforvaltningen, at De modtog hustrubidrag fra Deres fraseparerede mand.

Ved min bedømmelse af sagen må jeg tage mit udgangspunkt i, at den ret til hustrubidrag, der blev tillagt Dem i forbindelse med separationen ved bevilling af 1. oktober 1976, beroede på en aftale mellem Dem og Deres fraseparerede mand. Denne aftale må være indgået før meddelelsen af separationsbevillingen, formentlig omkring tidspunktet for mæglingen, der efter det oplyste fandt sted den 22. september 1976. Jeg må således lægge til grund, at De ved Deres henvendelse til bistandskontoret i slutningen af september måned 1976 var bekendt med, at der efter separationen ville tilkomme Dem et hustrubidrag på indtil videre 400 kr. om måneden. Jeg må endvidere lægge til grund, at den fejl med hensyn til beregningen af størrelsen af den supplerende hjælp efter bistandslovens § 43, der har givet anledning til den helt overvejende del af tilbagebetalingskravet, ikke ville være opstået, hvis De allerede da havde oplyst, at De efter separationen ville modtage hustrubidrag.

Efter dansk rets almindelige regler om tilbagebetaling af beløb, der er modtaget med urette, ville de nævnte forhold imidlertid ikke uden videre udgøre et tilstrækkeligt grundlag for et krav om tilbagebetaling. For så vidt den fejl, som har ført til, at der i et foreliggende tilfælde med urette er udbetalt for meget, ikke i det væsentlige kan tilregnes modtagerens forhold, må afgørelsen af, om der kan stilles krav om tilbagebetaling, som udgangspunkt bero på en vurdering af, hvem af parterne der er

nærmest til at bære risikoen for den opståede fejl.

Efter min opfattelse kan dette udgangspunkt ikke anses for fraveget ved bestemmelsen i bistandslovens § 25, der må forstås således, at den tager sigte på de typiske tilfælde, hvor forvaltningen ikke – eller dog ikke i et omfang, der kan tillægges selvstændig betydning – ved sit forhold har medvirket til, at der er sket en fejl.

I den foreliggende sag er forholdet det, at De omkring den 1. oktober 1976 henvendte Dem til bistandskontoret med henblik på at opnå boligsikring. De oplyste i denne forbindelse bl.a., at Deres mand havde forladt Dem, at der var indgivet separationsbegæring, og at mægling fandt sted den 22. september 1976. På dette grundlag tog forvaltningen initiativ til, at der tillige skete regulering af Deres invalidepension, og at der tillagdes Dem supplerende hjælp efter bistandslovens § 43.

Efter min mening burde socialforvaltningen i hvert fald under disse omstændigheder have bedt Dem om at fremsende eller forevise Deres separationsbevilling. Hvis forvaltningen havde anmodet om at få bevillingen til gennemsyn, ville man straks være blevet opmærksom på Deres ret til underholdsbidrag, og den fejlagtige beregning havde været undgået.

Forvaltningen havde vel en særlig anledning til at se bevillingen som følge af, at den sociale begivenhed, der dannede grundlag for Deres henvendelse, netop var separationen. Men socialforvaltningen havde derudover en selvstændig begrundelse for at søge tilvejebragt nærmere oplysninger om, hvorledes der i forbindelse med separationen efter det langvarige ægteskab mellem Dem og Deres daværende mand blev forholdt med hensyn til hustrubidrag, idet forvaltningen efter bistandslovens § 8 i givet fald ville have mulighed for at indtræde i retten til at få fastsat hustrubidrag.

Jeg finder i øvrigt anledning til i denne forbindelse mere almindeligt at bemærke, at socialforvaltningen, uanset bistandslovens bestemmelser om bistandsmodtagerens oplysningspligt, naturligvis i rimeligt omfang bør tilstræbe, at det ikke senere bliver aktuelt at rejse krav om tilbagebetaling.

Det fremgår af det anførte, at der efter min opfattelse ikke i det foreliggende tilfælde er tilstrækkeligt grundlag for ensidigt at placere risikoen for det passede hos Dem.

Jeg må forstå social- og sundhedsforvaltningens og den sociale ankestyrelses afgørelser og udtalelser til mig således, at afgørelsen om at stille krav om tilbagebetaling over for Dem alene eller dog i helt overvejende grad er begrundet med, at De burde have oplyst socialforvaltningen om, at De modtog hustrubidrag.

Da forvaltningens og styrelsens afgørelser således efter min opfattelse er truffet på et utilstrækkeligt grundlag, har jeg samtidig hermed henstillet til den sociale ankestyrelse, eventuelt sammen med social- og sundhedsforvaltningen i Københavns kommune, at genoptage sagens behandling, og ved overvejslen af, i hvilket omfang tilbagebetalingskravet kan/bør fastholdes, at inddrage de oplysninger, der er anført i det foregående.

...«

17-7. *Udtalt, at det forhold, at den sociale ankestyrelse traf afgørelse af om en klage til ankestyrelsen burde tillægges opsættende virkning, i forbindelse med afgørelsen af selve klagen (der vedrørte et tilbagebetalingskrav) indebar, at det var udelukket, at anmodningen om opsættende virkning ved styrelsens afgørelse kunne tillægges nogen praktisk betydning med hensyn til berostillelse af tilbagebetalingen.*

Fundet, at det havde været rigtigst, om den sociale ankestyrelse straks efter modtagelsen af klagen over et amtsankenævns afslag på en anmodning om opsættende virkning havde taget stilling til dette spørgsmål. (J. nr. 1981-745-051).

Under den sociale ankestyrelses behandling af en klage fra A over beregningsgrundlaget for et tilbagebetalingskrav klagede A i skrivelse af 20. december 1980 til den sociale ankestyrelse over, at amtsankenævnet for Sønderjyllands amt den 4. december 1980 havde afslået en ansøgning fra ham om at tillægge den indgivne klage over amtsankenævnets afgørelse opsættende virkning.

I den anledning meddelte ankestyrelsen i skrivelse af 13. april 1981 A, at styrelsen under behandlingen af sagen om tilbagebetalingskravet også ville tage stilling til amtsankenævnets afslag »på opsættende virkning«. Ankestyrelsen tilføjede, at sagen snarest ville blive mødebehandlet i styrelsen.

Ankestyrelsen traf ved skrivelse af 11. juni 1981 afgørelse om såvel tilbagebetalingskravet som spørgsmålet om opsættende virkning.

I en skrivelse til A udtalte jeg følgende:
 »... den sociale ankestyrelse (traf) afgørelse af spørgsmålet, om Deres klage til ankestyrelsen burde tillægges opsættende

virkning (i den betydning, at tilbagebetalingen blev sat i bero, indtil styrelsens afgørelse forelå) i forbindelse med afgørelsen om størrelsen af tilbagebetalingskravet. At denne behandlingsmåde ville blive anvendt, havde den sociale ankestyrelse truffet afgørelse om og givet Dem meddelelse om i skrivelse af 13. april 1981.

Det forhold, at disse to spørgsmål blev behandlet samlet – og dermed beslutningen i april 1981 om, at spørgsmålene skulle behandles samlet – indebar, at det var udelukket, at Deres anmodning om opsættende virkning ved ankestyrelsens afgørelse kunne tillægges nogen praktisk betydning med hensyn til berostillelse af tilbagebetalingen af pensionsbeløbet. Ved ankestyrelsens afgørelse af spørgsmålet kunne styrelsen alene udtale ... sin vurdering af ankenævnets afgørelse.

Efter min opfattelse havde det ... været rigtigst, om den sociale ankestyrelse straks efter modtagelsen af Deres skrivelse af 20. december 1980, der ... indeholdt ... en

klage over ankenævnets afgørelse af 4. december 1980 . . . i en skrivelse til Dem havde taget stilling til dette spørgsmål. Jeg lægger herved til grund, at afgørelsen om størrelsen af tilbagebetalingskravet ved ankestyrelsens modtagelse af Deres skri-

velse af 20. december 1980 ikke stod umiddelbart foran sin afgørelse.

Jeg har gjort den sociale ankestyrelse bekendt med min opfattelse.

. . .«

17-8. *Henstillet til amsankenævnet for Fyns amt under henvisning til nogle nærmere angivne synspunkter at genoptage behandlingen af en sag om ydelse af hjælp i henhold til den sociale lovgivning (personligt tillæg til folkepension) med tilbagevirkende kraft fra et tidspunkt forud for det egentlige ansøgningstidspunkt. (J. nr. 1979-961-053).*

A klagede over en afgørelse, der var truffet af amsankenævnet for Fyns amt. Ved denne afgørelse havde amsankenævnet tiltrådt en afgørelse fra Odense magistrats 3. afd. om, at der ikke kunne ydes A's fader, B, et fast personligt tillæg til dækning af udgifter i forbindelse med A's pasning af ham i hans hjem med tilbagevirkende kraft (til den 17. november 1977 – subsidiært til maj 1978). Efter magistratens beslutning kunne et sådant personligt tillæg først ydes med virkning fra det tidspunkt, da A havde rettet henvendelse til pensionskontoret med anmodning herom (den 1. november 1978).

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at B den 17. november 1977 blev udskrevet fra Ringe sygehus (efter en hjerneblødning) til ophold i eget hjem.

Sygehuset i Ringe havde, forinden B blev udskrevet, oplyst hjemmehjælpskontoret i Odense kommune om, at der var behov for 4 timers hjemmehjælp dagligt.

Den tilsynsførende ved hjemmehjælpen vurderede ligeledes, at B havde behov for 4 timers daglig hjemmehjælp; på grund af manglende ressourcer kunne kommunen imidlertid kun tilbyde 2 timers hjemmehjælp daglig; hjemmehjælpen blev dog efter en uge udvidet med 2 timer ekstra på 2 af ugens dage.

Fra den 4. august 1978 blev der ydet hjemmehjælp med 4 timer dagligt i ugens 5 første dage og 2 timer lørdag, og »desuden kom der 2 hjemmehjælper fra kl. 8 til kl. 9«.

A påtog sig efter B's udskrivning at passe ham i hans hjem. A boede således hos B i de første 3 måneder efter udskrivningen fra sy-

gehuset, og A var derefter hos B hver dag (i perioder op til 59½ time om ugen), indtil han døde i marts 1979.

A oplyste, at hun den 16. maj 1978 spurgte den tilsynsførende ved hjemmehjælpskontoret i Odense kommune, C, om socialforvaltningen kunne dække hendes udgifter i forbindelse med pasningen af B. A fremsatte spørgsmålet i forbindelse med C's besøg i B's hjem. Efter A's oplysninger omtalte C »noget om plejetillæg«, og A bad hende undersøge det, »hvilket hun lovede«. Da A intet hørte, tolkede hun det, »som var der intet at få«.

C opfattede »(A's) ønske om vederlag som noget, (A) selv ville undersøge«, og hun foretog sig derfor ikke videre, jfr. nærmere nedenfor (skrivelse af 12. december 1978 fra rådmanden ved Odense magistrats 3. afd.).

Først efter råd fra en »sengeputter« i oktober 1978 henvendte A sig den 10. november 1978 til kommunens pensionskontor og ansøgte om økonomisk bistand til dækning af nogle af de udgifter, hun havde haft i forbindelse med pasningen af sin fader siden den 17. november 1977; pensionskontoret bevilgede den 29. november 1978 – med virkning fra den 1. november 1978 – B et personligt tillæg på 1.100 kr. pr. måned til dækning af A's udgifter i forbindelse med pasningen. Dette beløb svarede til 2/3 af et plejetillæg. Pensionskontoret meddelte samtidig A, at kontoret ikke fandt at kunne yde hjælpen med tilbagevirkende kraft (forud for den 1. november 1978).

A klagede over afgørelsen til rådmanden ved Odense magistrats 3. afd., der meddelte

A følgende i en skrivelse af 12. december 1978:

»...

Deres far har hjemmehjælp i alt 33½ time ugentlig.

Ud fra en vurdering af Deres far's situation kan jeg godt se, at det ikke er nok, hvis Deres far ikke havde Dem til at hjælpe sig, men det er så nogenlunde det, vi ud fra vores serviceniveau kan tilbyde.

...

Jeg må i den forbindelse gøre Dem opmærksom på, at det beløb, der nu er bevilget som et personligt tillæg til Deres far, af forvaltningen betragtes som en betaling til Dem netop for at passe Deres far i de perioder, hvor den hjælp, forvaltningen i øvrigt yder, ikke kan klare pasningen. Dette er også baggrunden for, at forvaltningen nødvendigvis må meddele Odense kommunes skattevæsen, at man med henblik på pasning af Deres far har bevilget ham et personligt tillæg på kr. 1.100,00 pr. måned, og at det er Dem, der udfører pasningen.

...

I Deres brev skriver De ganske vist, at De i juni måned 1978, da forvaltningens tilsynsførende, (C), aflagde besøg hos Deres far, spurgte hende, hvorvidt De kunne få noget vederlag for Deres udgifter. De skriver videre, at De bad hende undersøge sagen, men at De intet hørte. De stiller det spørgsmål, hvorfor De ikke på det tidspunkt fik at vide, at De skulle gå ned på bistandskontoret for at få en samtale med en sagsbehandler.

(C) har til mig oplyst, at hun har opfattet Deres ønske om vederlag, som noget De selv ville undersøge, og hun har derfor ikke foretaget sig noget videre.

Jeg kan kun beklage, at der er sket denne misforståelse.

...«

A klagede over afgørelsen til amsankenævnet for Fyns amt, som indhentede en udtalelse af 8. januar 1979 fra Odense magistrats 3. afd., der bl.a. anførte:

»... at forvaltningen næppe, - selv om der var sket henvendelse herom, ville have ydet personligt tillæg til (B) i forbindelse med dennes udskrivning fra Ringe sygehus den 17. november 1977, idet han på det tidspunkt må anses for at have været så selvhjulpent, at der ikke ville have været grundlag for

at yde personligt tillæg med henblik på hans pleje og pasning.

...«

Den 5. marts 1979 traf amsankenævnet for Fyns amt følgende afgørelse:

»Amsankenævnet finder ikke, at ukendskab til eventuelle hjælpemuligheder efter den sociale pensionslovgivning hjemler ret til hjælp forud for ansøgningstidspunktet, hvorfor nævnet finder at kunne tiltræde magistratsafdelingens afgørelse, hvorefter der ikke ydes (B) personligt tillæg med virkning fra 17. november 1977.«

I skrivelse af 2. maj 1979 til amsankenævnet erklærede A sig uenig i det, Odense magistrats 3. afd. havde anført til amsankenævnet i skrivelsen af 8. januar 1979 om hendes faders behov for pasning efter udskrivningen fra Ringe sygehus den 17. november 1977.

I den anledning meddelte amsankenævnet i skrivelse af 10. juli 1979 A, at der ved den afgørelse, der blev truffet på nævnets møde den 5. marts 1979, »alene blev lagt vægt på, at ukendskab til eventuelle hjælpemuligheder efter den sociale pensionslovgivning ikke hjemler ret til hjælp forud for ansøgningstidspunktet«.

I skrivelse af 12. august 1979 klagede A til ombudsmanden over amsankenævnets afgørelse af 5. marts 1979.

A anførte, at hun havde påtaget sig at passe B, efter at han var blevet udskrevet fra hospitalet - fordi han ikke kunne klare sig selv, og for at undgå at han skulle på plejehjem (hvilket han meget nødtigt ville). A var nu blevet bekendt med, at der i bistandsloven var hjemmel til at betale privat hjælp, når socialforvaltningen ikke har ressourcer til at yde den fornødne hjemmehjælp. Det var derfor A's opfattelse, at socialforvaltningen burde betale hende for pasningen af B, fra han blev udskrevet i november 1977. Såfremt dette ikke kunne lade sig gøre, mente A, at hun måtte have krav på betaling fra maj 1978, da hun henvendte sig til »en offentligt ansat« (tilsynsførende ved hjemmehjælpen C) om bistand.

I en udtalelse af 30. august 1979 i anledning af A's klage til ombudsmanden beholdt amsankenævnet sig til afgørelsen af 5. marts 1979 og tilføjede følgende:

»...

Som det fremgår heraf, har amsankenævnet ved sin afgørelse taget stilling til spørgs-

målet om, hvorvidt der med tilbagevirkende kraft skulle ydes (A's) far (B) et fast personligt tillæg efter folkepensionslovens § 13 til dækning af udgifter ved hans pasning.

Amtsankenævnet har derimod ikke ment at kunne tage stilling til, hvorvidt den tilsynsførende hjemmesygeplejerske og hjemmehjælpere har misligholdt en underretningspligt, ligesom man ej heller har kunnet tage stilling til, hvorvidt den ydede hjemmehjælp har været tilstrækkelig.

...«

Efter en foreløbig gennemgang af sagen fandt ombudsmanden at burde udbede sig en udtalelse fra socialministeriet efter forud indhentet erklæring fra social- og sundhedsforvaltningen i Odense kommune vedrørende spørgsmålet om ydelse af hjælp med tilbagevirkende kraft.

I en skrivelse af 22. januar 1980 til socialministeriet anførte ombudsmanden følgende:

»...

Det centrale spørgsmål, om hjælpen kan ydes med tilbagevirkende kraft, har i nogen grad sammenhæng med det spørgsmål, som amtsankenævnet ikke har ment at kunne tage stilling til, nemlig spørgsmålet om, hvorvidt den tilsynsførende hjemmesygeplejerske og hjemmehjælpere har opfyldt deres underretningspligt.

Jeg anmoder socialministeriet . . . om at ville tage stilling til dette spørgsmål – efter at have modtaget en udtalelse fra den tilsynsførende hjemmesygeplejerske og fra social- og sundhedsforvaltningen i Odense. Jeg henviser i den forbindelse til socialforvaltningens almindelige vejledningspligt samt til det princip – som må anses for at være gældende ret – at der består en vejledningspligt i de tilfælde, hvor en borger anmoder om vejledning i et konkret spørgsmål, hvori han har en væsentlig individuel interesse, jfr. Carl Aage Nørsgaard: Forvaltningsret, Sagsbehandling (1972), s. 80.

Jeg udbeder mig endvidere . . . socialministeriets udtalelse om det principielle spørgsmål om, hvorvidt der i øvrigt måtte kunne ydes personligt tillæg med tilbagevirkende kraft.

Princippet, som jeg forstår, amtsankenævnet henviser til, og hvorefter hjælp i

henhold til den sociale lovgivning som altovervejende hovedregel kun kan ydes fra ansøgningsdatoen, er ikke udtrykkeligt lovhjemlet. Jeg er enig i, at der må gælde et almindeligt vejledende princip af det nævnte indhold, som følge af at ydelse af hjælp ofte forudsætter en vis trang, der i almindelighed ikke kan siges at være til stede (eller vanskeligt kan dokumenteres), hvis den hjælpssøgende har klaret sig frem til ansøgningsdatoen. Bortset fra, at der også ved trangsbestemt hjælp må kunne forekomme undtagelsestilfælde, hvor den pågældende ansøger er berettiget til hjælp, uanset at han allerede selv har afholdt de udgifter, der søges dækket, f.eks. hvor han kun har kunnet klare dette ved en urimelig hård belastning af sit budget i øvrigt, så drejer det sig i dette tilfælde, som anført af rådmanden i skrivelse af 12. december 1978, om betaling af (A) for pasning af faderen »i de perioder, hvor den hjælp, forvaltningen i øvrigt yder, ikke kan klare pasningen«.

Efter socialministeriets cirkulære nr. 208 af 29. september 1975 om praktisk bistand i hjemmet efter bistanndsloven, pkt. 13, kan der – hvor der i et hjem er behov for hjemmehjælp, og det sociale udvalg *ikke* kan skaffe den nødvendige bistand – ydes tilskud til dækning af udgifter ved en hushjælp, som familien selv antager.

Såfremt (A) ((A's) fader) opfylder disse betingelser, må det forekomme mig ubetænkeligt at yde en sådan hjælp fra den dato, hvor betingelser herfor er opfyldt.

Jeg gør jfr. ovenfor opmærksom på, at dette synspunkt har en vis sammenhæng med det ovenfor nævnte spørgsmål om, i hvilket omfang der påhviler socialforvaltningen en vejledningspligt vedrørende dette spørgsmål.«

Socialministeriet modtog en udtalelse af 27. februar 1980 fra den tilsynsførende ved hjemmehjælpen i Odense, C, og en udtalelse af 4. marts 1980 fra Odense magistrats 3. afdeling.

Om samtalen med A den 16. maj 1978 anførte C følgende i udtalelsen af 27. februar 1980:

»Angående spørgsmålet om plejetillæg har jeg fået den opfattelse, at (A) selv ville rette henvendelse om dette til pensionskontoret.

Når jeg taler med klienter om eventuelt plejetillæg – enten i klienternes hjem eller ved henvendelse her i sundhedsafdelingen – henviser jeg altid til pensionskontoret. Er det en klient, som ikke selv kan gå på pensionskontoret, retter jeg henvendelse til en sagsbehandler der, som så tager på hjemmebesøg hos klienten.

Jeg husker udmærket samtalen med (A), og er helt overbevist om, at samtalen munde de ud i, at (A) selv ville rette henvendelse til pensionskontoret, hvilket jeg også mener var rimeligt, idet der – netop for at aflaste (A) – blev ydet megen hjælp i dagtimerne.«

I udtalelsen af 4. marts 1980 anførte Odense magistrats 3. afd. følgende:

» . . .

Indholdet i denne erklæring ((A's) erklæring af 27. februar 1980; min bemærkning) er i overensstemmelse med den praksis, der anvendes i tilfælde, hvor en hjemmehjælper stilles overfor spørgsmål om hjælpsydelse af en eller anden art. En hjemmehjælper må ikke give tilsagn om bevilling, idet man må forudsætte, at hjemmehjælperen i almindelighed ikke kan have tilstrækkeligt kendskab til indholdet i de sociale love samt til den lokale praksis. Det er den almindelige holdning, at hjemmehjælperen skal henvise til områdekontoret. Hvis det skønnes, at pensionisten eller en anden person i familien ikke har mulighed for at komme i kontakt med områdekontoret, gør hjemmehjælperen sagsbehandleren opmærksom på situationen, og der udøves herefter fra områdekontorside en opøgende virksomhed. Hverken hjemmehjælperen eller den tilsynsførende har kompetence til bevilling af vederlag for pleje.

Ved denne fremgangsmåde skønner man, at man i rimelig grad har tilgodeset reglerne i bistandslovens § 28, idet man henviser til områdekontoret eller lader dette foretage et egentligt opsøgende arbejde, hvis pensionisten ikke selv er i stand til at kontakte områdekontoret. Med denne fremgangsmåde er det også sikret, at vejledningspligten ikke er misligholdt.

Herudover foretages der jævnligt annoncering med direkte henvendelse til netop pensionister. Der vedlægges fotokopi af en sådan annonce fra henholdsvis august 1979 og december 1979.

I den konkrete sag må det fastholdes, at fru (A) har haft mulighed for at kontakte

områdekontoret, idet der netop i dagtimerne er ydet rimelig aflastning. Her har man også hæftet sig ved, at fru (A) gør det synspunkt gældende, at hun den 16. maj 1978 har talt med den tilsynsførende om økonomisk hjælp og fået den opfattelse, at sagen hermed var startet. Hvis denne opfattelse har været reel, findes det påfaldende, at der først rettes henvendelse til områdekontoret i oktober 1978 efter råd fra en »sengeputter«.

I skrivelsen af 27. marts 1980 udtalte socialministeriet følgende:

» . . .

Spørgsmålet om ydelse af personligt tillæg til (B's) folkepension er endeligt afgjort ved amsankenævnets afgørelse, der ikke kan indbringes for højere administrativ myndighed. Afgørelsen af spørgsmålet om, hvorvidt ydelsen kan gives med tilbagevirkende kraft, er i overensstemmelse med lovgivningen, således som denne er anvendt i mangeårig praksis, medens socialministeriet var sidste instans i ankesager vedrørende hjælp efter sociallovgivningen. Spørgsmålet om, hvorvidt hjælp i stedet for som personligt tillæg til pensionen kunne have været ydet som betaling for hjemmehjælp, jfr. ombudsmandens henvisning til socialministeriets cirkulære af 29. september 1975, pkt. 13, får ingen betydning for, fra hvilket tidspunkt hjælp kunne ydes.

For så vidt ombudsmanden i skrivelse hertil bemærker, at det ikke er udtrykkeligt lov-hjemlet, at hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft, skal man henvise til, at det synes at følge af sagens natur, at betingelserne for, om en hjælp kan ydes, må dokumenteres på det tidspunkt, da hjælpen søges, og også forudsætningsvis følger af, at ydelse af hjælp til betaling af udgifter for tiden forud for ansøgningen har krævet særlig hjemmel, således nu bistandslovens § 40, stk. 1. Princippet gælder også i anden lovgivning end bistandsloven, jfr. at forhøjet børnetilskud først kan ydes efter ansøgning herom, uanset om betingelserne måtte være opfyldt fra et tidligere tidspunkt. På samme måde kan ikke-indtægtsbestemt folkepension først ydes efter ansøgning herom, skønt aldersbetingelsen for adgang til pensionen er opfyldt på et tidligere tidspunkt.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt det kan tillægges betydning, om nogen medarbejder ved socialforvaltningen i Odense

har undladt at opfylde en underretningspligt, skal man henvise til den erklæring af 4. marts 1980, som Odense magistrats 3. afdeling har afgivet i sagen, og en udtalelse fra den tilsynsførende ved hjemmehjælpen. Det fremgår heraf, at en hjemmehjælper skal besvare spørgsmål om muligheden for hjælp ved at henvise til socialforvaltningen, og at dette også er sket i det her omhandlede tilfælde. (A) synes ikke med rette at kunne gå ud fra, at hendes samtale med den tilsynsførende i maj 1979 ville blive opfattet som tilstrækkeligt grundlag for bevilling af hjælp.

Socialministeriet har i en skrivelse af 14. februar 1980, med hvilken sagen blev sendt til udtalelse i Odense magistrats 3. afdeling, givet udtryk for sit synspunkt, at forsømmelse af en forpligtelse eventuelt kunne føre til en tilkendegivelse over for den, der måtte have begået en fejl, men at det ikke heraf følger, at der da må ydes den bistand, som muligvis kunne have være ydet. Socialministeriet eller de under ministeriet hørende styrelser ville ikke have hjemmel til at give pålæg herom, men i den foreliggende sag kunne spørgsmålet ikke komme på tale, allerede fordi der ikke ses at være tale om nogen forsømmelse.

...«

I skrivelsen af 11. april 1980 fremsatte A supplerende bemærkninger til sagen, herunder til de udtalelser, ombudsmanden havde indhentet i anledning af hendes klage. A oplyste, at en hjemmehjælper havde været til stede under den drøftelse, hun havde den 16. maj 1978 med C. Den pågældende hjemmehjælper havde imidlertid ikke ønsket at afgive en udtalelse om det, hun havde hørt om samtaleforløbet, til A.

I anledning af A's skrivelse af 11. april 1980 anmodede ombudsmanden i skrivelse af 8. maj 1980 socialministeriet om – efter forud indhentet udtalelse fra Odense magistrats 3. afd. og C – at tage stilling til det, A nu havde anført.

Ombudsmanden fremsatte følgende bemærkninger til socialministeriets skrivelse af 27. marts 1980:

»...

Jeg er naturligvis enig i, at det i forbindelse med en ansøgning om hjælp må være dokumenteret, at *betingelserne for modtagelsen af hjælpen er (var) opfyldt for hele*

den periode, for hvilken hjælpen søges, og i, at dette princip som hovedregel – men dog ikke undtagelsesfrit – vil føre til, at hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft; for så vidt angår transbestemt hjælp følger dette af, at der i almindelighed ikke kan siges at have været trang (eller at den er vanskelig at dokumentere), hvis ansøgeren rent faktisk har klaret sig, eller hvis et gode er anskaffet og betalt, inden der ansøges om hjælp.

Når det drejer sig om hjælp, der vil kunne ydes, uden at der foreligger trang, foreligger der ikke i fuldt omfang de ovennævnte bevisvanskeligheder.

Jeg henviser i øvrigt til det, socialministeriet anførte i skrivelse af 29. marts 1974 til mig i en anden sag, der var forelagt for mig (socialministeriets sag j. nr. 2. kt. 449–421).

Jeg anmoder socialministeriet om nærmere at redegøre for ministeriets ovennævnte opfattelse, hvorefter det synes »at følge af sagens natur, at betingelserne for, om hjælp kan ydes, *må dokumenteres på det tidspunkt, da hjælpen søges*« – for så vidt denne udtalelse skal forstås således, at det ikke er tilstrækkeligt, at det på det tidspunkt, da hjælpen søges, er dokumenteret, at betingelserne for modtagelsen af hjælp var opfyldt på et vist tidligere tidspunkt. Jeg skal i den forbindelse bemærke, at en ordning, hvorefter det generelt fastholdes, at hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft, synes at kunne få socialslagside, idet det i overvejende grad vil komme ansøgere med manglende viden om samfundets hjælpemuligheder til skade – medmindre det afhjælpes af en effektiv vejlednings- og rådgivningsvirksomhed.

...

Jeg anmoder socialministeriet om nærmere at oplyse, hvorvidt der i forarbejderne til bistandslovens § 40, stk. 1, foreligger tilkendegivelser om, at denne bestemmelse skal betragtes som en specielt lovhjemlet undtagelse fra et gældende (ulovhjemlet) princip om, at hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft.

...

Socialministeriet nævner, at princippet om, at hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft, også gælder i anden lovgivning end bistandsloven, og anfører som

eksempel, »at forhøjet børnetilskud først kan ydes efter ansøgning herom, uanset om betingelserne måtte være opfyldt på et tidligere tidspunkt«.

Jeg skal hertil bemærke følgende:

Lovændringen, hvorefter bl.a. forhøjet børnetilskud forudsætter en ansøgning herom, blev gennemført ved lov nr. 336 af 15. juni 1973 med virkning fra den 1. oktober 1973, og den nye regel, hvorefter der ikke ydes hjælp forud for en ansøgning, er vel netop resultatet af lovændringen (som havde det særlige sigte at medvirke til og skaffe dokumentation for, at ikke andre end »reelt« enlige forsørgere modtager forhøjet børnetilskud) – og for så vidt ikke udslag af noget »ulovhjemlet princip« af den ovenfor omtalte karakter.

Til spørgsmålet om betydningen af, at en medarbejder i socialforvaltningen har undladt at opfylde en underretningspligt, har socialministeriet anført, at »forsømmelse af en forpligtelse eventuelt kunne føre til en tilkendegivelse over for den, der måtte have begået en fejl, men at det ikke heraf følger, at der da må ydes den bistand, som muligvis kunne være ydet. Socialministeriet eller de derunder hørende styrelser ville ikke have hjemmel til at give pålæg herom«.

Jeg er enig i, at en »forsømmelse af en (underretnings-) forpligtelse« ikke har som direkte følge, at der må ydes den bistand, som muligvis kunne være ydet; men i det omfang en henvendelse til forvaltningen (en medarbejder i forvaltningen) vedrørende et bestemt spørgsmål sammenholdes med en manglende information vedrørende dette spørgsmål, foreligger der den mulighed på et senere tidspunkt at ligestille den første henvendelse med en rettidig ansøgning (en afgørelse af 26. april 1976 i denne retning fra den sociale ankestyrelse, men dog i en noget anden sag, er optaget i SM sociale meddelelser – D meddelelse nr. 14/1976), jfr. også mine bemærkninger i min beretning for 1978, s. 649 ff. Jeg henviser i øvrigt til de bemærkninger, socialministeriet har anført i skrivelsen af 22. april 1980 til mig (socialministeriets sag 5. kt. j. nr. 4610–38) om værdien af information til borgerne om deres rettigheder, herunder særligt, at det for så vidt angår børnetilskud forudsættes, »i de tilfælde, hvor

der i forvejen er kontakt mellem socialforvaltningen og den person, der bliver enlig forsøger. . . ., at kommunerne som led i deres almindelige vejledningsforpligtelse oplyser den enlige forsøger om ansøgningsordningen vedrørende forhøjet og ekstra børnetilskud« (ombudsmandens beretning for 1979, s. 76–77).

. . .«

I en skrivelse af 23. juni 1980 til socialministeriet henviste Odense magistrats 3. afd. til sin skrivelse af 4. marts 1980 til ministeriet.

I skrivelse af 3. juli 1980 til ombudsmanden udtalte socialministeriet følgende:

». . .

De gældende regler, hvorefter ydelser efter sociallovgivningen ikke uden særlig hjemmel kan gives med tilbagevirkende kraft, har rod i en lovgivning, der for ydelse af hjælp forudsatte en økonomisk trang. Det måtte efter den tids opfattelse anses for at være en *betingelse* for at modtage hjælp, at der blev ansøgt herom. Der kunne således begrebsmæssigt ikke være tale om, at man kunne opfylde betingelserne fra et tidligere tidspunkt. At hjælp først kunne ydes fra tidspunktet for ansøgning herom, var ikke begrundet med vanskeligheden ved at dokumentere trang fra et tidligere tidspunkt. Sådan dokumentation kom ikke på tale, idet den pågældende jo havde været i stand til på en eller anden måde at klare sig indtil ansøgningen om hjælp.

Et udslag af denne tankegang fremgår af en note til § 292 i den kommenterede udgave af forsørgsloven af 1938. Det udtales her, at såfremt der var nægtet en trængende hjælp, og afgørelsen blev ændret ved højere instans, kunne der blive spørgsmål om efterbetaling af hjælp fra andragendets *indgivelse*.

Den nævnte regel har været så klart fastslået gennem årtiers praksis, at der ikke har været følt et behov for en udtrykkelig lovbestemmelse, så meget mindre som det, da der blev indført regler om betaling af gæld, skete med udtrykkelig lovhjemmel, jfr. således den tidligere børneforsørgslovs § 27, stk. 2, nr. 5, og nu bistandslovens § 40. Om begrundelsen for sidstnævnte bestemmelse kan henvises til bemærkningerne til § 40 i forslaget til bistandsloven. Det fremgår heraf, at reglen skal opfattes som en undtagelse fra hovedreglen. (Jeg går ud fra, at socialministeriet herved sigter til bemærkningen om, at be-

stemmelsen »imødekommer et ønske i socialreformkommissionens betænkning om i visse særlige tilfælde at kunne sanere en families økonomi ved at bringe truende gældsposter ud af verden«; min bemærkning).

Det nævnte princip gælder fortsat inden for det sociale område, også efter at lovgivningen har optaget bestemmelser om ydelser, der ikke er betinget af økonomisk trang. Dette gælder således med hensyn til folkepensionens grundbeløb, som ikke er indtægtsreguleret for så vidt angår personer, der er fyldt 67 år. Folkepensionen udbetales først efter tidspunktet for ansøgning herom, uanset at betingelser for udbetalingen, opnåelse af en bestemt alder, normalt uden vanskelighed kan dokumenteres også for en allerede forløben tid.

Med hensyn til den ydelse, der er tale om i den foreliggende sag, bemærkes, at et personligt tillæg til en pension ikke på samme måde som selve pensionen kan opfattes som en egentlig ret. Tillægget kan kun ydes til en person, hvis forhold »er ganske særlig vanskelige«, jfr. folkepensionslovens § 13. Som det fremgår af denne bestemmelse, har kommunerne et bestemt beløb til rådighed til personlige tillæg til pensionister.

Der er ikke – bortset fra udgifter til medicinhjælp – fra centralt hold fastsat nærmere regler om kriterierne for udbetaling af personlige tillæg. Kommunerne afgør derfor skønmæssigt, i hvilke situationer der inden for rammerne af rådighedsbeløbet bør ydes sådanne tillæg.

Til det af ombudsmanden nævnte synspunkt, at en ordning, hvorefter hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft, synes at kunne få social slagside, bemærkes, at såfremt der dermed tænkes på, at særlig personer med lave indtægter mangler viden om samfundets hjælpemuligheder, kan dette næppe siges at svare til de faktiske forhold, men at der i øvrigt ikke er hjemmel til ved anvendelse af reglerne at tage hensyn til, om der kan siges at foreligge en undskyldelig uvidenhed om retten til en ydelse.

Til ombudsmandens udtalelse om betydningen af ændringen i 1973 af reglerne om adgang til forhøjet børnetilskud bemærkes, at reglen i skrivelsen herfra var nævnt som et eksempel på, at en ydelse først kan opnås efter ansøgning herom, uanset om det kan dokumenteres, at betingelserne for adgang til

ydelsen har været opfyldt fra et tidligere tidspunkt. Det kan således forekomme, at en forsøger ved dødsfald bliver enlig i slutningen af et kvartal, men først efter det følgende kvartals begyndelse retter henvendelse til socialforvaltningen. I et sådant tilfælde ydes forhøjet børnetilskud først fra det derefter følgende kvartal. Det afgørende er således ikke spørgsmålet om dokumentation, men reglen er et udslag af princippet om, at en ydelse først kan opnås fra et tidspunkt efter, at der er ansøgt herom.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt der er tale om forsømmelse af en underrettingsforpligtelse, bemærkes, at man kan henvise til det af Odense magistrats 3. afdeling anførte. Socialministeriet finder ikke, at der kan påvises nogen forsømmelse, der kunne begrunde, at kommunen af egne midler skulle yde et beløb, men ville i øvrigt ikke kunne pålægge eller foreslå magistraten at gennemføre en sådan udgang af sagen. Socialministeriet finder derfor, at sagen må betragtes som endeligt afgjort ved amtsankenævnets afgørelse.«

Med skrivelse af 19. september 1980 underrettede ombudsmanden A om Odense magistrats og socialministeriets fornyede udtalelser.

I skrivelse af 22. september 1980 fremsatte A yderligere bemærkninger til sagen. A bemærkede bl.a., at amtsankenævnet ikke havde taget stilling til spørgsmålene om, dels hvorvidt den tilsynsførende ved hjemmeplejen havde misligholdt sin underrettingspligt, dels hvorvidt den hjemmehjælp, der var ydet hendes fader, var tilstrækkelig. A bemærkede, at sagen ikke kunne afgøres, »når alle faktorer i sagen ikke er undersøgt og sagligt belyst«.

Ombudsmanden udtalte følgende i en skrivelse af 30. juni 1981 til A:

»Sagen rejser *dels* det principielle spørgsmål om, hvorvidt der kan ydes økonomisk bistand efter den sociale lovgivning med tilbagevirkende kraft fra et tidspunkt forud for en ansøgnings indgivelse – når spørgsmålet ikke er afklaret i selve lovgivningen – *dels* spørgsmålet om, hvorvidt en persons henvendelse til forvaltningen (en medarbejder i forvaltningen) vedrørende et bestemt spørgsmål, sammenholdt med en manglende information ved-

rørende dette spørgsmål, på et senere tidspunkt kan ligestilles med en egentlig ansøgning – med den virkning, at hjælp kan ydes fra det første henvendelsestidspunkt (såfremt betingelserne for at yde hjælp fra dette tidspunkt i øvrigt må antages at have været opfyldt).

Jeg finder det mest hensigtsmæssigt i det følgende at behandle de to spørgsmål hver for sig.

1) Spørgsmålet om, hvorvidt der gælder et princip inden for den sociale lovgivning, hvorefter ydelser ikke uden særlig hjemmel kan gives med tilbagevirkende kraft forud for ansøgningstidspunktet.

Socialministeriet og amtsankenævnet har i den foreliggende sag givet udtryk for, at der gælder et sådant princip, og jeg forstår udtalelsen fra social- og sundhedsforvaltningen i Odense kommune, hvorefter forvaltningen »ikke har ment at kunne yde hjælpen med tilbagevirkende kraft«, som udtryk for den samme opfattelse.

Jeg er enig med socialministeriet, amtsankenævnet og kommunen i, at der må antages at gælde et sådant almindeligt vejledende princip.

Det er imidlertid, som nævnt ovenfor s. 272 og 274, min opfattelse, at der må forekomme undtagelsestilfælde, hvor en ansøger er berettiget til hjælp forud for ansøgningstidspunktet.

I en anden konkret sag, som jeg har haft under behandling, har den sociale ankestyrelse da også givet udtryk for den opfattelse, at særlige omstændigheder i det enkelte tilfælde kan bevirke, at der findes grundlag for at yde hjælp fra et tidligere tidspunkt end ansøgningstidspunktet, f.eks. »i tilfælde, hvor det i en akut situation ikke har været muligt at rette henvendelse til forvaltningen før en behandlings iværksættelse« (ankestyrelsens j. nr. 13.932-79 og mit j. nr. 1980-1162-052).

Også socialministeriet har givet udtryk for, at der eksisterer en vis mulighed for kommunernes social- og sundhedsforvaltninger for at fravige den gældende hovedregel om, at hjælp ikke kan ydes med tilbagevirkende kraft, jfr. ministeriets udtalelse af 29. marts 1974 til mig i den ovenfor s. 274 nævnte sag (socialministeriets sag 2.k. j. nr. 49-421), hvor ministeriet for

så vidt angår hjælpemidler udtalte, at ministeriet ikke ville modsætte sig, at der i ganske enkelte tilfælde ydes økonomisk bistand til hjælpemidler, der er anskaffet på et tidligere tidspunkt end ansøgningen herom, således når det (som det var tilfældet i den konkrete sag) kun drejer sig om ganske få dage, og forvaltningen derfor kan anse det for godtgjort, at det behov, der foreligger på ansøgningstidspunktet, også har været til stede ved anskaffelsen. I den konkrete sag fandt ministeriet dog ikke – under hensyn til den faste praksis, der forelå vedrørende spørgsmålet om hjælp med tilbagevirkende kraft, og til omstændighederne i sagen – at kunne pålægge det sociale udvalg at give ansøgeren hjælp til anskaffelse af et hjælpemiddel (som den pågældende selv havde bekostet). I en skrivelse af 13. maj 1974 meddelte jeg den pågældende ansøger, at jeg i alt væsentligt kunne tiltræde socialministeriets ovenfor omtalte almindelige opfattelse. Det var herefter min opfattelse, at der ikke forelå nogen retlig hindring for at imødekomme en ansøgning om hjælp til et hjælpemiddel med tilbagevirkende kraft få dage forud for ansøgningen, og det ville efter min mening have været rimeligt og udtryk for smidig administration, om den pågældende ansøgning var imødekommet. Jeg fandt imidlertid ikke at have tilstrækkeligt grundlag for at udtale kritik af, at det pågældende socialudvalg havde givet afslag på ansøgningen (mit j. nr. 1975-655-051).

Ud over de ovenfor omtalte generelle bemærkninger til spørgsmålet om adgangen til at yde hjælpen med tilbagevirkende kraft finder jeg ikke på grundlag af den foreliggende klage at have tilstrækkeligt grundlag for at foretage videre i anledning af, at det sociale udvalg og amtsankenævnet i den foreliggende sag ikke nærmere har taget stilling til, om der gør sig sådanne særlige grunde gældende i Deres tilfælde, at der er grundlag for at fravige det generelle princip om ikke at yde hjælp med virkning forud for ansøgningen. Jeg henviser til det, jeg har anført nedenfor under 2 og 3.

2) Spørgsmålet om, hvilken betydning en eventuel forsømmelse af en vejledningsfor-

pligtelse fra forvaltningens side har for ansøgeren, for så vidt angår adgangen til at få økonomisk bistand fra et vist tidligere tidspunkt forud for det egentlige ansøgningstidspunkt.

Amtsankenævnet har ikke ment at kunne tage stilling til, hvorvidt der i Deres tilfælde fra forvaltningens (en medarbejder i forvaltningens) side har været givet en tilstrækkelig vejledning.

Socialministeriet har fundet (jfr. ministeriets skrivelse af 27. marts 1980), at der ikke kan påvises nogen forsømmelse af en underretningsforpligtelse; ministeriet har samtidig givet udtryk for den opfattelse, at forsømmelse af en forpligtelse eventuelt kunne føre til en tilkendegivelse over for den, der måtte have begået en fejl, men at det ikke heraf følger, at der da må ydes den bistand, som muligvis kunne have været ydet. Socialministeriet eller de under ministeriet hørende styrelser ville ikke have hjemmel til at give pålæg herom.

Jeg er for så vidt enig i, at en »forsømmelse af en (underretnings)forpligtelse« ikke har som umiddelbar følge, at der må ydes den bistand, som muligvis kunne være ydet; men i det omfang, social- og sundhedsforvaltningen har kontakt med en person vedrørende et spørgsmål om hjælp efter den sociale lovgivning, og vedkommende ikke får tilstrækkelig vejledning vedrørende dette spørgsmål, foreligger der efter min opfattelse den mulighed på et senere tidspunkt at ligestille den første kontakt med en egentlig ansøgning. Denne opfattelse er på linje med det, den sociale ankestyrelse gav udtryk for i den ovenfor s. 277 f omtalte konkrete sag (ankestyrelsens j. nr. 13.932-79 og mit j.nr. 1980-1162-052). Jeg henviser endvidere til den offentliggjorte sag fra den sociale ankestyrelse, omtalt ovenfor s. 275 (SM-meddelelse nr. 14/1976) og mine bemærkninger i min beretning for 1978, s. 449 ff.

At der påhviler socialforvaltningen en forpligtelse til at vejlede personer, som forvaltningen kommer i kontakt med, om, hvilke sociale ydelser de pågældende måtte være berettiget til at modtage, er almindeligt antaget. Efter bistandslovens § 28 kan det sociale udvalg tilbyde enlige og familier vederlagsfri løbende vejledning og rådgivning og er forpligtet til ved opsø-

gende virksomhed at rette sådant tilbud til enhver, som antages at trænge hertil. At en sådan vejledning også omfatter oplysning om de ydelser, der kan ydes i henhold til lovgivningen, er klart forudsat i socialreformkommissionens 2. betænkning (nr. 664, 1972), det sociale tryghedssystem, service og bistand, s. 29 f.

Ud over den almindelige vejledningsforpligtelse, der må antages at gælde i det tilfælde, hvor en person anmoder om vejledning i et konkret spørgsmål, må der således antages inden for det sociale område at bestå en vis vejledningsforpligtelse også i tilfælde, hvor der ikke foreligger en egentlig anmodning fra en person herom, men hvor forvaltningen gennem kontakt med den pågældende person bliver opmærksom på, at vedkommende må antages at »trænge hertil« (bistandslovens § 28). Jeg henviser i den forbindelse også til det, socialministeriet har anført i den ovenfor s. 275 refererede udtalelse af 22. april 1980, og hvorefter det forudsættes, at kommunerne, i de tilfælde hvor der i forvejen er kontakt mellem socialforvaltningen og en person, der bliver enlig forsøger, oplyser den enlige forsøger om ansøgningsordningen vedrørende forhøjet og ekstra børnetilskud.

I det foreliggende tilfælde er spørgsmålet herefter, hvorvidt socialforvaltningen tilsidesatte en vejledningsforpligtelse over for Dem/Deres fader – enten på tidspunktet for Deres faders udskrivning fra hospitalet den 17. november 1977 eller ved Deres henvendelse til tilsynsførende ved hjemmehjælpen (C) den 16. maj 1978.

En stillingtagen til dette spørgsmål forudsætter en nærmere afklaring af omfanget af den vejledningsforpligtelse, der påhviler socialforvaltningen i de to situationer (vejledningsforpligtelsen henholdsvis uden og efter at De/(Deres fader) fremsatte anmodning om betaling for udgifter i forbindelse med Deres pasning af Deres fader).

a) Socialforvaltningens vejledningsforpligtelse vedrørende reglerne om hjælp til huslig bistand i hjemmet over for personer, som ikke fremsætter direkte anmodning om sådan hjælp.

Således som sagen foreligger oplyst, må jeg lægge til grund, at social- og sundhedsforvaltningen i Odense kommune i vidt omfang har imødekommet den generelle vejledningsforpligtelse, der påhviler kommunen, ved gennem annoncer at orientere pensionister om, at de i givne situationer har mulighed for at få ekstra økonomisk hjælp som et personligt tilskud.

Uanset at der er givet en sådan generel orientering, må jeg, bl.a. fordi en sådan orientering ikke kan omtale alle de situationer, hvor hjælp kan komme på tale, antage, at der derudover påhviler kommunen en vis vejledningsforpligtelse, også uden der er fremsat egentlig anmodning herom, jfr. det, jeg har anført ovenfor. Dette må f.eks. antages at gælde i en situation, hvor der foreligger en ansøgning/anmodning om hjemmehjælp, og kommunen på grund af manglende ressourcer ikke kan stille den (erkendt) nødvendige bistand til rådighed; i sådanne situationer er det min opfattelse, at der efter omstændighederne kan påhvile kommunen en forpligtelse til at vejlede de pågældende (ansøgeren/pensionisten/sygehuset) om, at der i stedet eller som et supplement kan ydes tilskud til dækning af udgifter til hushjælp, som familien selv antager, enten i medfør af bistandslovens § 56, stk. 1, eller som et personligt tillæg efter de sociale pensionslove til pensionisten (en ordning, der også før bistandslovens ikrafttræden blev anvendt af de sociale udvalg til betaling af familiemedlemmer eller andre, der ydede pensionisten bistand i hjemmet, jfr. herom socialministerens svar til socialudvalget i udvalgets beretning angående forslaget til lov om social bistand, gengivet i Folketingstidende 1972/73, tillæg B, sp. 2900).

Med det anførte har jeg ikke taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt den hjemmehjælp, der blev tilbudt Deres fader i perioden, fra han blev udkrevet og frem til den 1. november 1978, har været utilstrækkelig/utilstrækkelig i et sådant omfang, at det måtte være nærliggende for forvaltningen at antage, at han/De opfyldte betingelserne for at modtage anden form for bistand i henhold til den sociale lovgivning, således at rådgivning herom overhovedet kunne komme på tale.

b) Socialforvaltningens/ansatte under socialforvaltningens vejledningsforpligtelse vedrørende reglerne om hjælp til huslig bistand i hjemmet over for personer, som fremsætter anmodning om sådan hjælp.

Som omtalt ovenfor antages socialforvaltningen at have en sådan vejledningsforpligtelse.

Også ansatte ved hjemmehjælpen, herunder de tilsynsførende, antages at have en sådan vejledningsforpligtelse, jfr. ovenfor om det, der er anført af Odense magistrats 3. afd. og socialministeriet. Om administrationen af hjemmehjælpsordningen har socialministeriet fastsat regler i cirkulære nr. 208 af 29. september 1975 (nu afløst af socialministeriets cirkulære nr. 175 af 30. oktober 1980, pkt. 21) om praktisk bistand i hjemmet efter bistandsloven. I cirkulærets pkt. 29 er anført følgende:

»Det forudsættes, at der udøves et tilsyn med, om bistand til hjemmene virker tilfredsstillende, herunder også den bistand, som ydes i hjem, der selv antager hushjælp.

De hidtidige erfaringer har vist, at det er ønskeligt at have tilsynsførende/hjemmehjælpsledere ved hjemmehjælpen, som kontakttled mellem hjemmene, hjemmehjælpere og administrationen.«

Af cirkulærets pkt. 29 fremgår det endvidere, at en tilsynsførende/hjemmehjælpsleder vil kunne påse, om ordningen efter bistandslovens § 56 (privat antagen hjælp) virker tilfredsstillende. De tilsynsførende »vil kunne vurdere hjemmets behov for hjælp og tilrettelægge og føre tilsyn med hjemmehjælpernes arbejde, give indberetning til socialforvaltningen om hjemmenes behov for anden bistand og give indberetning til læger og sygehuse«.

Den tilsynsførende ved hjemmehjælpen må således være at betragte som en medarbejder ansat ved socialforvaltningen med visse rådgivende og formidlende funktioner. Og uanset at den tilsynsførende ikke kan tage stilling til, hvorvidt hjælp kan ydes i konkrete tilfælde, må den tilsynsførende kunne påtage sig at videreforme en ansøgning om hjælp, således at ansøgningstidspunktet regnes fra det tidspunkt, da ansøgningen/forespørgslen blev rejst over for den tilsynsførende.

Med det anførte har jeg ikke taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt den forespørgsel, De rejste over for den tilsynsførende ved hjemmehjælpen, (C), den 16. maj 1978, kan sidestilles med en ansøgning efter de ovenfor angivne retningslinjer.

3) Sammenfattende bemærkninger.

Amtsankenævnet for Fyns amt har ikke ment at kunne tage stilling til, hvorvidt den tilsynsførende ved hjemmehjælpen, (C), har givet en utilstrækkelig vejledning (eller om utilstrækkelig vejledning i øvrigt måtte være givet af socialforvaltningen på et tidligere tidspunkt end ved Deres forespørgsel af 16. maj 1978 til (C). Amtsankenævnet har heller ikke taget stilling til, hvorvidt den hjemmehjælp, der blev ydet Deres fader, var tilstrækkelig.

Amtsankenævnet har afvist at underkaste sagen en sådan nærmere undersøgelse, alene med den – efter min mening – utilstrækkelige begrundelse, at »ukendskab til eventuelle hjælpemuligheder efter den sociale lovgivning (ikke) hjemler ret til hjælp

forud for ansøgningstidspunktet.«

Jeg har fundet at burde henstille til amtsankenævnet at genoptage sagens behandling – under henvisning til det, jeg ovenfor har anført om mulighederne for at yde hjælp med tilbagevirkende kraft fra et tidspunkt forud for det egentlige ansøgningstidspunkt. Jeg har over for amtsankenævnet peget på, at et mere sikkert grundlag for afgørelsen af sagen formentlig kan tilvejebringes ved hos den hjemmehjælper, som ifølge Deres oplysninger i skrivelsen af 11. april 1980, jfr. ovenfor s. 274, var til stede under Deres samtale med (C) den 16. maj 1978, at indhente nærmere oplysninger om forløbet af den samtale, De havde med (C), og at amtsankenævnet fra kommunen og eventuelt det sygehus, hvorfra Deres fader blev udskrevet den 17. november 1977, formentlig vil kunne modtage oplysninger af betydning for bedømmelsen af spørgsmålet om, hvorvidt den hjemmehjælp, der blev ydet Deres fader fra udskrivningen til den 1. november 1978, måtte skønnes at have været tilstrækkelig.«

17-9. *Anmodet amtsankenævn om at tage en sag om tilbagebetaling af forskudsvis udlagt børnebidrag op til fornyet behandling under hensyn til den tvivl, der forelå med hensyn til, om den bidragsberettigede havde modtaget bidrag direkte fra den bidragsforpligtede. (J. nr. 1980-885-62).*

Advokat A klagede for H til ombudsmanden over, at amtsankenævnet for Århus amt den 12. maj 1980 havde tiltrådt en afgørelse fra social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune om tilbagebetaling (modregning i sociale ydelser) af forskudsvis udbetalt børnebidragsbeløb for perioden 1. oktober 1978 til 31. marts 1979.

Af de foreliggende oplysninger fremgik det, at social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune – efter anmodning af 11. oktober 1978 fra H – forskudsvis udbetalte børnebidrag (2.232 kr.) til H for perioden 1. oktober 1978 til 31. marts 1979. Bidraget vedrørte barnet B, som M og H havde sammen, og som H havde fået forældremyndigheden over ved ægteparrets separation.

M klagede i skrivelse af 20. juni 1979 til amtsankenævnet over social- og sundhedsfor-

valtningens afgørelse om forskudsvis udbetaling af beløbet. M gjorde gældende, at han havde betalt beløbet direkte til H.

Det spørgsmål, der derefter forelå for ankenævnet, var primært et rent bevismæssigt spørgsmål. På grundlag af en fotokopi af en bodelingsoverenskomst, der samtidig indeholdt en kvittering på børnebidrag for den omtalte periode, parternes forklaringer samt øvrigt materiale i sagen, konkluderede ankenævnet i sin afgørelse, der blev truffet på møde den 30. august 1979 og meddelt ved skrivelse af 5. september 1979 – modsat social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune – at det måtte lægges til grund, at M havde betalt det omhandlede børnebidragsbeløb direkte til H.

Herefter opstod spørgsmålet om, hvorvidt kommunen kunne og burde kræve det for-

skudsvis udbetalte beløb tilbagebetalt fra H efter reglen i børnetilskudslovens § 34, stk. 2: »Har nogen mod bedre vidende uberettiget modtaget ydelser efter loven, skal det beløb, der med urette er modtaget, tilbagebetales.«

Social- og sundhedsforvaltningen i Århus traf afgørelse om dette spørgsmål i skrivelse af 6. november 1979 til H. Forvaltningen anførte følgende:

»...«

Amtsankenævnet har – på grundlag af de oplysninger, som (M) i sin klageskrivelse har anført og på grundlag af de oplysninger, som herværende forvaltning på opfordring har afgivet – bestemt, at »der ikke ses at være tilstrækkeligt grundlag for at tilsidesætte skyldnerens indsigelse og herefter betegne den fremviste kvittering som værende ugyldig eller falsk«.

På baggrund af denne afgørelse skal man herved meddele Dem, at man vil modregne de udlagte 2.232 kr. i Deres kommende bidragsudbetalinger.

...«

Denne afgørelse påklagede advokat A for H til ankenævnet i skrivelse af 28. januar 1980.

Ankenævnet traf afgørelse i møde den 30. april 1980 og meddelte afgørelsen ved skrivelse af 12. maj 1980 til H. Ankenævnet anførte følgende:

»...«

Ankenævnet stadfæster socialforvaltningens afgørelse om, at der modregnes i Deres bidragsudbetaling pr. 1. april 1980.

Nævnet har ved sin afgørelse lagt vægt på, at der ikke siden nævnets afgørelse af 30. august 1979 er fremkommet oplysninger, der ses at være af en sådan karakter, at der nu skulle være grundlag for at tilsidesætte den af (M) fremsendte kvittering, dateret den 19. maj 1978, hvoraf det fremgår, at De for perioden 1. april–19. maj 1979 har modtaget i alt 6.000 kr. i børnebidrag.

Ankenævnet finder således, at betingelserne for modregning jfr. børnetilskudslovens § 34 er til stede, men såfremt De stadig bestrider ægtheden af den omhandlede kvittering, må De begære politimæssig undersøgelse foretaget.

...«

I skrivelse af 10. marts 1980 havde advokat A for H indgivet anmeldelse til politiet i Århus mod M for dokumentfalsk i forbindel-

se med udfærdigelsen og anvendelsen af den omtalte kvittering (bodelingsoverenskomst). Sagen blev sluttet af statsadvokaten i Viborg den 30. juni 1980, idet statsadvokaten tiltrådte en indstilling fra politimesteren i Århus om, »at påtale i sagen undlades i medfør af retsplejelovens § 723, stk. 1, på grund af bevisets stilling«. Ombudsmanden havde straffesagens akter til gennemsn.

Ombudsmanden anførte følgende i en skrivelse til amtsankenævnet for Århus amt:

»...«

Efter min mening knytter der sig en ikke uvæsentlig tvivl til spørgsmålet om, hvorvidt det omhandlede børnebidragsbeløb er betalt direkte af (M) til (H), og dermed også til spørgsmålet, om der har været grundlag for den forskudsvis udbetaling. De omstændigheder, der begrundet denne tvivl, er – i flere sammenhænge – fremdraget i sagsmaterialet og fremgår på udmærket måde af straffesagens akter.

Efter min mening er det forståeligt, at amtsankenævnet ikke har ment på det foreliggende bevismæssige grundlag at burde tiltræde, at det udbetalte beløb blev afkrævet (M).

Såvel social- og sundhedsforvaltningens afgørelse af 6. november 1979 som ankenævnets afgørelse af 30. april 1980 (meddelt ved skrivelse af 12. maj 1980) kan imidlertid efterlade det indtryk, at i og med at der savnedes bevismæssigt grundlag for at tilsidesætte (M's) påstand om, at han havde betalt beløbet direkte til (H), var der også – automatisk – bevismæssigt grundlag for at kræve, at (H) tilbagebetalte beløbet.

Jeg går imidlertid ud fra, at ankenævnet (og social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune) er enig med mig i, at afgørelsen af spørgsmålet om tilbagebetaling fra (H) kræver en selvstændig prøvelse af, hvorvidt der foreligger fyldestgørende bevismæssigt grundlag for, at betingelserne i børnetilskudslovens § 34, stk. 2, for en sådan tilbagebetaling er opfyldt, det vil – i den foreliggende sag – sige, fyldestgørende bevismæssigt grundlag for, at (H) faktisk har modtaget beløbet direkte fra (M) (og derfor været uberettiget til den forskudsvis udbetaling); og dette vil igen sige fyl-

destgørende bevismæssigt grundlag for, at hun ved besvarelse af ansøgningsskemaet af 11. oktober 1978 (pkt. 7) afgav urigtig erklæring.

Spørgsmålet i den foreliggende sag synes netop at være, om ikke den bevismæssige situation er en sådan, at der *på den ene side* savnes tilstrækkeligt bevismæssigt grundlag for at indkræve beløbet hos (M) (dvs. tilstrækkeligt bevismæssigt grundlag for at tilsidesætte hans påstand om, at han har betalt beløbet direkte til (H), og *på den anden side også* savnes tilstrækkeligt bevismæssigt grundlag for at tilsidesætte (H's) påstand om, at hun ikke har modtaget beløbet fra (M).

Jeg har fundet det rigtigst at anmode ankenævnet om i samarbejde med social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune at ville tage sagen op til fornyet behandling med udgangspunkt i dét, jeg har anført ovenfor, hvorefter spørgsmålet om, hvorvidt der er bevismæssigt grundlag for at anse betingelserne i børnetilskudslovens § 34, stk. 2, for tilbagebetaling for opfyldt, kræver en selvstændig bevismæssig bedømmelse, og hvorefter det i hvert fald på det foreliggende grundlag må forekomme

mig tvivlsomt, om et sådant bevismæssigt grundlag er til stede. I betragtning af sagens ret begrænsede omfang (et spørgsmål om, hvorvidt et beløb på godt 2.000 kr. kan kræves dækket af (H) eller må dækkes endeligt af det offentlige) ville det efter min mening være ønskeligt, om sagen kunne finde sin endelige afgørelse uden retssag (hvortil (H) i givet fald formentlig burde bevilges fri proces, jfr. herved § 6, stk. 2, i instruks for folketingets ombudsmand).

Jeg udbeder mig underretning om, hvad der videre sker i sagen.

...«

Efter at have behandlet sagen på ny besluttede social- og sundhedsforvaltningen i Århus kommune at betale det modregnede bidrag til H og at undlade at rejse krav over for M vedrørende udbetalingen.

H ønskede herefter ikke, at der blev foretaget videre.

Amtsankenævnet orienterede mig om forvaltningens afgørelse, og jeg meddelte ankenævnet, at jeg tog det oplyste til efterretning.

18. Statsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der ikke i beretningsåret realitetsbehandlet sager inden for statsministeriets sagsområde

19. Udenrigsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet én sag inden for udenrigsministeriets sagsområde. Sagen angik et sagsbehandlingsspørgsmål.

20. Undervisningsministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 16, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 22 sager inden for undervisningsministeriets sagsområde; 19 sager vedrørte departementet, medens de resterende sager (3) vedrørte forskellige myndigheder inden for undervisningsministeriets sagsområde.

Af de 19 sager angik 16 sager afgørelser, der var truffet af *undervisningsministeriets departement*. 6 af sagerne angik de videregående uddannelser, og én af disse sager, som angik aflysning af et kursus ved Danmarks lærerhøjskole, er omtalt nedenfor som sag nr. 20-1. 9 af sagerne angik skoleforhold m.v. Tre sager angik sagsbehandlingsspørgsmål, heraf to sager sagsbehandlingstiden.

En sag angik en afgørelse, der var truffet af *lærlingerådet* vedrørende spørgsmålet om godkendelse af et oplæringssted. Sagen er omtalt nedenfor som sag nr. 20-2.

En sag angik sagsbehandlingstiden i *statens uddannelsesstøtte*.

En sag angik en afgørelse, der var truffet af *ankenævnet for uddannelsesstøtten*.

20-1. *Ikke fundet grundlag for at kritisere, at Danmarks lærerhøjskole med undervisningsministeriets tilslutning som følge af besparelser havde aflyst nogle 3 måneders kurser, hvorpå 113 lærere forinden var blevet optaget uden forbehold.*

Henstillet til undervisningsministeriets overvejelse at meddele lærerhøjskolen, at skolen ved fremtidige optagelser af studerende på tidspunkter, hvor de bevillingsmæssige forhold er uafklarede, i optagelsesskrivelserne bør tage forbehold med hensyn til de bevillingsmæssige muligheder for at gennemføre kurserne. (J. nr. 1981-635-713).

De studerendes råd ved Danmarks lærerhøjskole klagede over den stilling, som undervisningsministeriet i skrivelse af 8. januar 1981 havde taget til rådets klage over, at Danmarks lærerhøjskole i december 1980 havde besluttet at aflyse 5 planlagte 3-måneders fuldtidskurser for i alt 113 lærere i forårssemestret. Lærerhøjskolen havde aflyst kurserne for at kunne spare de beløb, som direktoratet for de videregående uddannelser i skrivelse af 27. november 1980 havde givet bl.a. lærerhøjskolen meddelelse om.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at de aflyste 5 3-måneders fuldtidskurser i forårssemestret 1981 skulle have været startet den 12. januar, 19. januar eller senere.

Af en skrivelse af 13. januar 1981 fra de studerendes råd til mig fremgik bl.a. følgende

om planlægningen i foråret 1980 af de nævnte kurser:

» . . .

Efter at konsistoriums budget- og forretningsudvalg på konsistoriums vegne i febr. havde tildelt midler til studienævnene for læseåret 80-81 (sept. 80 - juni 81), traf disse endelig beslutning om oprettelse af kurser på studienævnsmøder i februar-marts 80, helt som sædvanlig. Meddelelse herom og indstilling af, hvilke blandt kursusansøgerne der skulle optages, sendes fra studienævnene til kursuskontoret under rektors administration.

. . .«

Om det følgende sagsforløb oplyste undervisningsministeriet bl.a. følgende i den ovennævnte skrivelse af 8. januar 1981:

»...

Højskolen gav i marts 1980 de 113 lærere meddelelse om optagelse og vikarhjælp på kurser i foråret 1981. Som det fremgår af brevet fra De studerendes Råd, gives denne meddelelse i så god tid før kursernes start af hensyn til de lokale skolemyndigheders planlægning, da fag- og timefordelingen mellem skolernes lærere i det kommende skoleår afsluttes umiddelbart efter, at højskolens optagelsesbreve er sendt ud.

Som bekendt havde højskolen ikke i marts 1980 bevillinger til at gennemføre kurser eller give vikarhjælp i finansåret 1981, men højskolens tilsagn om optagelse og vikarhjælp gives ud fra et skøn over, hvilke bevillinger højskolen med rimelighed må forventes at få i finansåret 1981.

Det spareforslag, som blev aftalt mellem regeringen og forligspartierne i sommeren 1980, berørte også Danmarks lærerhøjskole.

I brev af 27. november 1980 fra direktoratet til bl.a. lærerhøjskolen fik højskolen meddelelse om, at hvor højskolen i 1980-81 havde uddelt 475 vikarportioner, skulle højskolen i efteråret 1981 spare 403 portioner. Højskolen ville herefter kun råde over 72 vikarhjælpsportioner i efteråret 1981. Desuden skulle højskolen på sin kursusvirksomhed spare 1,7 mill. kr. i 1981.

...«

Det fremgik i øvrigt af direktoratet for de videregående uddannelsers skrivelse af 27. november 1980 til bl.a. lærerhøjskolen, at højskolens besparelse på 1,7 mill. kr. på kursusundervisningen ville »kunne tilvejebringes inden for højskolens driftsudgifter som helhed, når bortses fra udgifter til bygningsvedligeholdelse og censur.«

På et ekstraordinært møde den 8. december 1980 havde lærerhøjskolens konsistorium følgende punkt på dagsordenen: »Stillingtagen til dispositioner i anledning af direktoratet for de videregående uddannelsers skrivelse af 21. november 1980 (skal være 27. november 1980; min bemærkning)«.

Af referatet af mødet fremgik bl.a. følgende:

»...

Rektor gennemgik herefter det udsendte forslag til en »nødplan«, der i hovedtræk gik ud på aflysning af seks 3 mdr.'s-kurser i foråret 81 og afholdelse af en underv. fri uge og

overførelse af de herved sparede vikarudgifter, lønudgifter og driftsudgifter til efteråret 81, således at reduktionen i undervisning i efteråret 81 blev knap så katastrofal som de foretagne nedskæringer ellers ville resultere i, nemlig ca. 20 pct.

»Nødplanen« havde været drøftet med BF-udvalget og Det centrale Studienævn, som havde været indforstået med hovedindholdet af den.

..

Drøftelserne mandede ud i tilslutning til den foreliggende plan dog med undtagelse af håndarbejde III, der gennemføres som planlagt.

...«

I skrivelse af 9. december 1980 til direktoratet for de videregående uddannelser redegjorde lærerhøjskolens rektor nærmere for højskolens overvejelser i anledning af direktoratets skrivelse af 27. november 1980 vedrørende besparelserne. Rektor anførte bl.a., at det var højskolens vurdering, »at der er gode grunde til at mildne sparekravene til lærerhøjskolen«, og at han derfor samtidig med skrivelsen til direktoratet på ny indtrængende havde anmodet ministeren om at overveje den samlede situation for lærerhøjskolen. Derudover anførte rektor bl.a. følgende i skrivelsen til direktoratet for de videregående uddannelser:

»...

Såfremt lærerhøjskolens fornyede appel til ministeren ikke giver til resultat, at sparekravene nedsættes, skal jeg derfor herved anmode om ministeriets godkendelse af, at lærerhøjskolen aflyser 5 af de 6 3-mdr.s-kurser, der var berammet til forårssemestret, og trækker de givne tilsagn om vikarhjælp tilbage samt annullerer ansættelser af timelærere m.v., og at den besparelse på vikarhjælpskontoen, der herved fremkommer (ca. 2,0 mill. kr.), overføres til lærerhøjskolens løn- og driftskonto.

...«

Forslaget ville gøre det muligt at begrænse reduktionen i aktiviteten i læseåret 1981-82 til ca. 20 pct. i forhold til 1980-81. Aktivitetsnedgangen ville ellers (hvis der ikke kunne overføres øgede midler til driften) blive næsten 50 pct. for års- og semesterkurser.

Af undervisningsministeriets skrivelse af 8. januar 1981 til rådet fremgik det, at undervisningsministeren i en telefonsamtale den 12. december 1980 havde meddelt lærerhøjskolens rektor, at ministeriet ikke havde noget at indvende mod de foreslåede ændrede besparelser.

I enslydende skrivelser af 19. december 1980 til rektor ved Danmarks lærerhøjskole, direktoratet for de videregående uddannelser, undervisningsministeriet og mig oplyste rådet bl.a., at lærerhøjskolen i skrivelser af 15. december 1980 havde underrettet de 113 lærere om aflysning af de kurser, som de tidligere var blevet optaget på. Rådet ønskede lovligheden af beslutningen om aflysningen af kurserne prøvet. Rådet havde henvendt sig til alle de nævnte myndigheder, da det var i tvivl om, hvilken myndighed der var rette rekursmyndighed. Med hensyn til spørgsmålet om besparelsesbeslutningens gyldighed pegede rådet på følgende forhold:

» . . .

1. Det antages almindeligvis, at forholdet mellem borgere og den offentlige forvaltning bl.a. bygger på, at begunstigende forvaltningsakter ikke kan tilbagekaldes.

2. Danmarks lærerhøjskole har ved efter ansøgning fra de pågældende at tildele disse vikarportion og optage dem på et kursus og dermed på læreanstalten indgået en aftale. Det er vigtigt, at ansøgerne kan handle i tillid til, at en sådan aftale overholdes. I forbindelse med vikarportioner og kurser ved DLH drejer det sig f. eks. om, at de studerende skal kunne søge deres kommunalbestyrelse om tilladelse til at holde vikar i henhold til tjenestemandens § 58, deltage i fag- og timefordeling mellem skolens lærere, som afsluttes umiddelbart efter DLH's optagelsesbreve er sendt ud, eventuelt leje bolig ved kursusstedet og træffe andre private aftaler.

. . .

4. Gældende bestemmelser giver ikke institutionen hjemmel til at tilbagekalde en optagelse/tildeling af en vikarportion uden i særlige tilfælde – og da kun i relation til enkelte personer (overtrædelse af betingelserne for tildeling af vikarportion, relegation af studerende).

. . .«

I skrivelse af 23. december 1980 til direktoratet for de videregående uddannelser

kommenterede Danmarks lærerhøjskole rådets skrivelse af 19. december 1980. Lærerhøjskolen anførte bl.a., at skolen havde haft store betænkeligheder ved at aflyse de pågældende kurser, men at skolen på den anden side gik ud fra, at et skridt som det, der var taget, var lovligt, når baggrunden var så alvorlige ændringer i de bevillingsmæssige forudsætninger. Til rådets bemærkninger vedrørende lovligheden af beslutningen om aflysningen af kurserne anførte lærerhøjskolen følgende:

» . . .

ad 1. Det er et alt for generelt udsagn, at begunstigende forvaltningsakter ikke skulle kunne tilbagekaldes. Det må endvidere erindres, at der ikke er tale om »borgere« i almindelig forstand, men om lærere, der som tjenestemænd i folkeskolen har opnået en videreuddannelsesmulighed inden for rammerne af deres ansættelsesforhold. I øvrigt er optagelse på kursus ikke ensidigt en begunstigelse, idet den medfører forpligtelser for den pågældende lærer selv.

ad 2. Lærerhøjskolens optagelse af de pågældende og tildeling af vikarhjælp kan ikke sidestilles med en aftale. I øvrigt kan lærerhøjskolen kun være enig i, at det bør være således, at såvel den pågældende lærer som de pågældende skolemyndigheder bør kunne handle i tillid til, at det givne tilsagn oprettholdes. Det er derfor kun de foreliggende helt ekstraordinære forhold, som har tvunget lærerhøjskolen til at vælge den udvej med kort varsel at skride til en aflysning.

. . .

ad 4. Det er ikke lærerhøjskolens opfattelse, at en beslutning som den, der her er truffet, kræver en særlig hjemmel.

. . .«

I skrivelse af 23. december 1980 bekræftede direktoratet for de videregående uddannelser over for Danmarks lærerhøjskole ministerens meddelelse i telefonsamtalen den 12. december 1980 om, at ministeriet kunne tiltræde højskolens forslag til ændrede besparelser i skrivelsen af 9. december 1980.

Direktoratet for de videregående uddannelser sendte med skrivelse af 6. januar 1981 sagen til undervisningsministeriet med henblik på ministeriets besvarelse af rådets skrivelse af 19. december 1980. Direktoratet anførte bl.a. følgende:

» . . .

Direktoratet henviser til Danmarks lærerhøjskoles skrivelse af 23. december 1980, men skal dog om punkt 1 vedrørende begunstigende forvaltningsakter bemærke, at direktoratet mener, at et tilsagn om optagelse på kursus og om tildeling af vikarhjælpsportion må forstås som givet under forudsætning af, at kurset oprettes. Lærernes ansættelsesforhold består uændret, og de får udbetalt deres løn, hvad enten de kommer på kursus eller ej. De lider således i princippet ikke noget økonomisk tab ved aflysningen, medmindre de har haft udgifter til leje af værelse m.v.

. . .«

Af ministeriets skrivelse af 8. januar 1981 til rådet fremgik bl.a., at direktoratet senere meddelte ministeriet:

» . . ., at højskolens meddelelse om optagelse og vikarhjælp sker ved et standardbrev, der ikke indeholder noget forbehold om aflysning på grund af, at kurset eventuelt ikke oprettes.

. . .«

I skrivelsen af 8. januar 1981 anførte ministeriet i øvrigt følgende:

» . . .

Med hensyn til spørgsmålet om lovligheden af aflysningen af de 5 kurser med tilhørende vikarhjælpsportioner kan departementet for så vidt henholde sig til, hvad der er udtalt herom i lærerhøjskolens brev af 23. december 1980 og direktoratets brev af 6. januar 1981. Også departementet er enig i, at det er overordentligt uheldigt for kursustagerne og de lokale skolevæsener, at kurserne aflyses med så kort et varsel. Der må imidlertid i den foreliggende situation for højskolen siges at være tale om væsentlig bristede forudsætninger med hensyn til størrelsen af finanslovbevillingen for 1981 på grund af udefra kommende omstændigheder, som højskolen er uden indflydelse på.

Under sådanne forhold finder departementet, at højskolen har måttet se sig nødsaget til på ny at overveje sin samlede aktivitet i 1981 med henblik på, hvordan de reducerede bevillinger – alle omstændigheder taget i betragtning – kan anvendes bedst muligt.

. . .«

I skrivelsen af 9. januar 1981 anmodede rådet ombudsmanden om at realitetsbehand-

le sagen og henviste til rådets skrivelse af 19. december 1980 og undervisningsministeriets svar i skrivelsen af 8. januar 1981.

I skrivelsen af 13. januar 1981 kommenterede rådet nærmere undervisningsministeriets skrivelse af 8. januar 1981. Rådet anførte bl.a. følgende:

» . . .

Aflysningen af kurserne er . . . udtryk for, at højskolen har ønsket, at ressourcerne til de oprettede 3-måneders-kurser i stedet skulle anvendes til at oprette et anseligt antal årskurser ved optagelsesproceduren i februar-marts 81 til start i efteråret. 3-måneders-kursernes fratagelse af deres kurser sker altså for at tilgodese nogle fremtidige ansøgere, der ikke har opnået nogen form for juridisk bindende tilsagn fra højskolen.

. . .«

I en udtalelse af 12. februar 1981 fra lærerhøjskolen anførte højskolen, at det nu foreliggende materiale ikke gav lærerhøjskolen anledning til at ændre eller supplere højskolens redegørelse af 23. december 1980.

I en skrivelse til de studerendes råd udtalte ombudsmanden – efter at have indhentet udtalelser fra direktoratet for de videregående uddannelser og undervisningsministeriet – følgende vedrørende spørgsmålet, om det var berettiget, at lærerhøjskolen med undervisningsministeriets tilslutning havde aflyst de omhandlede kurser, når højskolen havde givet uforbeholdent tilsagn om optagelse og vikarhjælp til de 113 lærere:

»Efter det oplyste indeholdt højskolens optagelsesskrivelser fra marts 1980 ingen forbehold. Højskolens skrivelser fremtrådte derfor over for lærerne som højskolens endelige beslutning om at optage dem. Aflysningen af kurserne i december 1980 betød en tilbagekaldelse af højskolens optagelsesbeslutninger fra marts 1980.

Som udgangspunkt antages i den juridiske teori, at beslutninger om tilbagekaldelse på samme måde som andre forvaltningsretlige beslutninger skal have hjemmel for at være gyldige. Hjemmelen for tilbagekaldelse antages dog i mangel af udtrykkelige lov- eller anordningsbestemmelser at kunne søges i uskrevne forvaltningsretlige grundsætninger, jfr. f. eks.

Claus Haagen Jensen i Forvaltningsret, Almindelige emner (1979), s. 342.

Finansloven for 1981 indeholder ikke (speciel) hjemmel for aflysning af de omtalte kurser; aflysningen af kurserne er heller ikke omtalt i anmærkningerne til det ændringsforslag til finanslovsforslaget, der lå til grund for de omhandlede besparelser. Lærerruddannelsesloven (lov nr. 235 af 8. juni 1966 med senere ændringer om uddannelse af lærere til folkeskolen) eller administrativt fastsatte bestemmelser indeholder ikke nærmere regler om aflysning af kurser ved lærerhøjskolen.

Spørgsmålet om tilbagekaldelsens lovlighed må herefter vurderes ud fra uskrevne forvaltningsretlige grundsætninger om tilbagekaldelse, jfr. nærmere Forvaltningsret, Almindelige emner, s. 353 ff. Udgangspunktet vil herefter være en afvejning af det offentliges begrundelse for tilbagekaldelsen mod adressaternes interesse i, at afgørelsen opretholdes, det vil i den foreliggende sag sige en afvejning af lærerhøjskolens begrundelse for at aflyse kurserne mod de optagne læreres interesse i, at beslutningen om optagelse opretholdes.

De forhold, der efter min mening kan tale for en opretholdelse af beslutningerne om optagelse på de nævnte kurser, er følgende:

1° Efter det oplyste kunne lærerhøjskolen ved en ændret fordeling af besparelserne have undgået at aflyse de kurser, hvor der i forvejen var givet uforbeholdent tilsagn om optagelse.

2° Lærerhøjskolens optagelsestilsagn fra marts 1980 var givet uden forbehold, selv om højskolen på det tidspunkt ikke havde kendskab til det bevillingsmæssige grundlag for at gennemføre skolens sædvanlige aktiviteter i 1981, og således heller ikke kunne have nogen nærmere forventning om, at der ikke også for 1981 – ligesom tidligere år – kunne blive tale om besparelser på skolens bevillinger. De uforbeholdne optagelser kunne for så vidt forstås således, at højskolen, såfremt det overhovedet var bevillingsmæssigt muligt, ville søge kurserne gennemført uanset eventuelle besparelser, således at eventuelle besparelser ville blive søgt henført til skolens øvrige aktiviteter.

På den anden side finder jeg, at følgende forhold taler for, at kursusaflysningen var berettiget:

1° De 113 lærere, der blev optaget i marts 1980 på kurser med start i begyndelsen af 1981, d.v.s. det følgende finansår, på lærerhøjskolen, der er en statslig uddannelsesinstitution, måtte principielt regne med, at de bevillingsmæssige forudsætninger kunne ændres så meget, at lærerhøjskolen måtte ændre sin virksomhed, og at det i den forbindelse kunne blive nødvendigt at aflyse kurserne.

2° Aflysningen af kurserne var for så vidt af en begrænset betydning for de optagne lærere, som deres ansættelsesforhold ikke blev påvirket af kursusaflysningen ud over, at aflysningen bevirkede, at der fortsat blev tale om normal tjeneste i stedet for en afbrydelse af tjenesten som led i en kortere efteruddannelse.

3° Lærerhøjskolen havde efter min mening en saglig interesse i at begrænse virkningerne af besparelserne mest muligt.

Ved aflysningen af kurserne blev aktivitetsnedgangen begrænset til ca. 20 pct. . . .

Efter min vurdering af sagen må der ved en afvejning af de nævnte forhold tillægges aflysningens forholdsvis begrænsede virkninger overfor de 113 lærere, sammenholdt med lærerhøjskolens sagligt begrundede interesse i at begrænse aktivitetsnedgangen, en sådan vægt i forhold til de hensyn, der taler for kursernes opretholdelse – at lærerhøjskolens (og undervisningsministeriets) aflysning af kurserne ikke kan give grundlag for kritik.

Jeg har dog henstillet til undervisningsministeriet at overveje at meddele lærerhøjskolen, at skolen ved fremtidige optagelser af studerende på tidspunkter, hvor de bevillingsmæssige forhold er uafklarede, i optagelsestilsagnene bør tage forbehold med hensyn til de bevillingsmæssige muligheder for at gennemføre kurserne.«

Undervisningsministeriet meddelte mig i skrivelse af 9. marts 1982, at ministeriet havde brevvekslet med direktoratet for de videregående uddannelser og Danmarks lærerhøjskole om min henstilling.

I den anledning havde direktoratet i skrivelse af 6. juli 1981 anmodet lærerhøjskolen om for fremtiden i optagelsestilsagnene til

de studerende at tage forbehold med hensyn til kursernes oprettelse.

I tilknytning hertil anførte ministeriet i skrivelse af 9. marts 1982 til mig følgende:

»Lærerhøjskolen har . . . over for direktoratet givet udtryk for, at højskolen finder det nødvendigt, at spørgsmålet om at indføre forbehold over for ændringer i de bevillingsmæssige forhold i alle optagelsesbreve overvejes grundigt. Ganske vist vil det være en forholdsvis enkel sag at tage et sådant forbehold, men de implicerede parter, lærerne og de skoler de arbejder på, må nødvendigvis disponere ud fra, at kurserne realiseres. Et forbehold vil således skabe usikkerhed og utryghed, hvilket forekommer lærerhøjskolen at være en høj pris for at friholde staten for eventuelle erstatningskrav.

Direktoratet har . . . over for lærerhøjskolen fastholdt, at der skal tages forbehold.

Departementet har for sit vedkommende taget spørgsmålet om indførelse af et forbehold op til overvejelse. Departementet har herunder bl. a. på baggrund af lærerhøjskolens udtalelse . . . overvejet, om et forbehold overhovedet bør tages, om et eventuelt forbehold burde formuleres helt generelt, om et eventuelt forbehold bør tages ved annonceringen af kurser, og om et forbehold vedrørende kurserne på lærerhøjskolen ville kunne undgå at få konsekvenser i forbindelse med lignende aktiviteter på andre institutioner.

Departementet er enig med ombudsmanden i det synspunkt, at der må forekomme nærliggende at optage et forbehold i optagelsesskrivelser til studerende på tidspunkter, hvor de bevillingsmæssige forudsætninger for optagelsen er uafklarede.

Efter departementets opfattelse vil det

imidlertid i praksis næppe være muligt for en institution på forhånd at foretage en så konkret vurdering inden for institutionens samlede bevillingsmæssige forudsætninger.

Under hensyn hertil og til de betragtninger, som lærerhøjskolen har anført, finder departementet ikke, at der fremtidig bør tages forbehold om fornøden bevilling i optagelsesskrivelserne til de studerende.

Departementet har herefter anmodet direktoratet for de videregående uddannelser om over for Danmarks lærerhøjskole at frfalde anmodningen om at tage forbehold.

Departementet har herefter overvejet spørgsmålet om generelle forbehold og forbehold i forbindelse med annonceringen.

Da der er tale om bevillingsmæssige forbehold, er sagen blevet nærmere overvejet i departementets planlægnings- og budgetafdeling. . .

Det er budgetkontorets opfattelse, at tages der explicit forbehold om fornøden bevilling ved én institution, må der som konsekvens heraf tages tilsvarende forbehold i lignende tilfælde ved en lang række andre institutioner under undervisningsministeriet og under andre ministerier.

Budgetkontoret finder ikke, at det bør pålægges Danmarks lærerhøjskole at tage et forbehold om fornøden bevilling, da det ikke anses for at være påkrævet, og da der vil være knyttet en række alvorlige betænkeligheder hertil.

Finansministeriet har tilsluttet sig denne opfattelse.

. . .«

Jeg meddelte herefter undervisningsministeriet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

20-2. *Henstillet til læringerådet at genoptage behandlingen af en sag, hvori rådet havde nægtet at godkende en restauration som oplæringssted for lærlinge i kokkefaget og til brug herfor søge tilvejebragt sådanne nærmere oplysninger om restauratørens muligheder for i fornødent omfang at deltage i en lærlings uddannelse, at rådet kunne foretage en efterprøvelse af, om den påklagede afgørelse var truffet på grundlag af en konkret vurdering af restaurationsvirksomhedens forhold.*

Henledt læringerådets opmærksomhed på, at det faglige fællesudvalgs (påklagede) afgørelse i sagen ikke var ledsaget af en begrundelse som foreskrevet i lærlingelovens § 24, stk. 7, 2. pkt. (J. nr. 1981-785-712).

Advokat A klagede for restauratør B over, at læringerådet havde stadfæstet en afgørelse, der var truffet af Hotel- og restaurationsfagenes fællesudvalg for lærlingesager, og hvorefter B's kro ikke kunne godkendes til oplæring af lærlinge i kokkefaget. Læringerådet fandt ikke, at der i sagen var oplyst omstændigheder, der kunne begrunde en tilsidesættelse af fællesudvalgets skøn, hvorefter B ikke havde mulighed for at deltage i lærlingens uddannelse i fornødent omfang, jfr. lærlingelovens § 24, stk. 7.

Det fremgik af de foreliggende oplysninger, at repræsentanter for det faglige kokkeudvalg i slutningen af april 1980 besigtigede . . . kro. Efter det oplyste forelå der ingen rapport fra besigtigelsen.

I skrivelse af 10. juni 1980 til det lokale arbejdsformidlingskontor meddelte Hotel- og restaurationsfagenes fællesudvalg for lærlingesager, at det faglige kokkeudvalg i møde den 21. maj 1980 havde besluttet at udtale, at . . . kro ikke kunne godkendes som oplæringssted for kokkelærlinge/elever.

Om de forhold, som udvalget havde lagt vægt på ved afgørelsen af, at . . . kro ikke burde anerkendes som oplæringssted, forelå der noget forskellige oplysninger:

- a) I skrivelse af 29. juli 1980 til B anførte udvalget, at begrundelsen for afgørelsen var, at der ikke på restaurationen var ansat en uddannet kok på helårsbasis, og at muligheden for en all-round og grundig uddannelse i faget ikke var til stede efter de gældende regler.
- b) I skrivelse af 13. september 1980 til B udtalte udvalget sig på linie med det, der var anført i skrivelserne af 29. juli 1980.
- c) I skrivelse af 3. oktober 1980 til A udtalte udvalget sig på linie med skrivelserne af 29. juli og 13. september 1980 og anførte

te derudover, at udvalget fandt, at faciliteterne og repertoiret var utilstrækkelige som grundlag for uddannelse i faget.

- d) I skrivelse af 13. januar 1981 til læringerådet udtalte udvalget sig på linie med det, der var anført i skrivelserne af 3. oktober 1980 til A.
- e) I telefonsamtale den 5. februar 1981 med læringerådets sekretariat udtalte et medlem af udvalget, at afgørelse for udvalgets afgørelse havde været;
 - at det er fast praksis, at der foruden en kokkeuddannet vært også skal være ansat en uddannet kok,
 - at repertoiret ikke havde været afgørende,
 - at fremgangsmåden ved tilberedningen af maden ikke var tilfredsstillende i oplæringsmæssig henseende, og
 - at renholdelsestilstanden ikke fandtes anbefalsværdig.

Efter at læringerådet på grundlag af A's skrivelse af 24. februar 1981, hvori han gjorde indsigelser imod det, udvalget og rådet havde lagt til grund med hensyn til renholdelsesstandard og fremgangsmåden ved tilberedelsen af maden, havde besluttet at genoptage sagens behandling, anførte udvalget

- f) i skrivelse af 25. marts 1981 til læringerådet, at virksomheder, hvor indehaveren er alene om oplæringen, ikke kan godkendes som læresteder, idet elever/lærlinge ikke må overlades alene i vagten.

Efter at læringerådet i skrivelse af 5. maj 1981 havde anmodet fællesudvalget om at uddybe denne besvarelse, udtalte udvalget

- g) i skrivelse af 7. maj 1981 til læringerådet, at udvalget havde lagt vægt på følgende tre forhold:

- virksomhedens fysiske rammer, der fandtes utilstrækkelige,
- virksomhedens valg af råvarer,
- det forhold, at der ikke var ansat en uddannet kok.

Bemærkningerne i A's skrivelse af 24. februar 1981 til lærlingerådet om grundlaget for udvalgets afgørelse fandt udvalget ikke anledning til at kommentere nærmere, idet alene det forhold, at der ikke var ansat en uddannet kok efter udvalgets opfattelse var til hinder for, at virksomheden kunne godkendes som lærested i kokkefaget.

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til advokat A:

»Lærlingelovens § 2, stk. 1, litra a, fastsætter, at den, der ikke selv er fagligt oplært i det fag, hvori lærlingen skal antages til oplæring, er uberettiget til at antage og oplære lærlinge, medmindre lærlingens oplæring på betryggende måde er overdraget en i virksomheden beskæftiget, fagligt uddannet person.

I sin udtalelse af 9. september 1981 til mig har lærlingerådet – med henvisning til sin afgørelse i skrivelse af 19. februar 1981 til Dem – bl.a. udtalt, at det må følge af en modsætningslutning fra den nævnte lovbestemmelse, at en kokkeuddannet indehaver af en kro som udgangspunkt er berettiget til at antage og oplære lærlinge, uanset om der i kroen er beskæftiget en anden kokkeuddannet person. Hvis indehaveren er den eneste fagligt uddannede, må det imidlertid efter rådets opfattelse

være berettiget ved skønnet efter lærlingelovens § 24, stk. 7, over, om en virksomheds forhold er til hinder for, at en forsvarelig oplæring af lærlinge kan finde sted, at lægge vægt på, om indehaveren har mulighed for at deltage i lærlingens uddannelse i fornødent omfang.

Dette principielle standpunkt kan ikke give mig anledning til bemærkning.

Der foreligger ikke i det materiale, jeg har fået stillet til rådighed, oplysninger, der kan danne grundlag for en vurdering af, om Deres klient – samtidig med at lede køkkenet – bestrider så mange andre funktioner i forbindelse med driften af . . . kro, at det med henvisning hertil har været berettiget at fravige det udgangspunkt, der er kommet forudsætningsvis til udtryk i lærlingelovens § 2, stk. 1, litra a.

Jeg har derfor fundet at måtte henstille til lærlingerådet at genoptage sagens behandling og til brug herfor at søge tilvejebragt sådanne nærmere oplysninger om Deres klients muligheder for i fornødent omfang at deltage i en lærlings uddannelse, at rådet kan foretage en efterprøvelse af, om den påklagede afgørelse er truffet på grundlag af en konkret vurdering af de nævnte forhold, jfr. herved rådets tidligere afgørelse i skrivelsen af 19. februar 1981 til Dem.

Jeg har endvidere ment at burde henlede lærlingerådets opmærksomhed på, at fællesudvalgets skrivelse af 10. juni 1980 til arbejdsformidlingen ikke som foreskrevet i lærlingelovens § 24, stk. 7, 2. pkt., er ledsaget af en begrundelse.»

21. Økonomiministeriets sagsområde.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 17, er der i beretningsåret realitetsbehandlet én sag inden for økonomiministeriets sagsområde. Sagen angik sagsbehandlingstiden.

22. Kommunale myndigheder.

Som det fremgår af oversigten ovenfor s. 17, er der i beretningsåret realitetsbehandlet 16 sager vedrørende kommunale myndigheder.

Af de 16 sager, hvoraf de tre sager er omtalt nedenfor, angik én sag et generelt spørgsmål, 5 sager afgørelser og 10 sager

sagsbehandlingsspørgsmål, heraf tre sager sagsbehandlingstiden.

22-1. *Udtalt over for planstyrelsen og Præstø kommune, at det havde været rigtigst, at udvidelsen af kommunens administrationsbygning i betragtning af dens omfang var blevet gennemført på grundlag af en lokalplan, jfr. kommuneplanlovens § 16, stk. 3.*

Endvidere fundet det beklageligt, at Præstø kommune ikke havde indhentet en nabos udtalelse om overskridelse af reglerne om bygningers afstand til naboskel (mod en anden nabo) i forbindelse med byggeriet.

Endelig fundet det beklageligt, at Præstø kommune ikke forinden byggeriets opførelse indhentede dispensation til skelafstandsoverskridelsen fra Storstrøms amtskommune i overensstemmelse med bestemmelsen i bygningsreglementets kap. 1.9, stk. 3. (J. nr. 1980-939-142).

A klagede bl.a. over, at planstyrelsen i skrivelse af 4. juli 1979 meddelte ham, at styrelsen var enig med Præstø byråd i, at udvidelsen af kommunens administrationsbygning i Præstø kunne finde sted uden udarbejdelse af lokalplan.

A rejste endvidere spørgsmål om byggeriets højde i forhold til naboskel (det skrå højdegrænseplan).

Sagen vedrører en udvidelse i 1979-80 af Præstø kommunes administrationsbygning i Præstø. Administrationsbygningen (hovedbygningen) er beliggende på den nordligste del af et grundareal – bestående af matr.nr. 47, 48a og 176, Præstø bygrunde, samt et aflagt vejareal – beregnet til 7.546 m², direkte mod Adelgade.

Vest for administrationsbygningen (bebyggelsen mod Hestemøllestræde og Adelgade) består bebyggelsen af boliger samt to mindre butikker i tilknytning til boligen. Den egentlige centrale del af Præstø ligger ca. 100-150 meter vest for administrationsbygningen.

I området umiddelbart nord for Adelgade er der overvejende boligbebyggelse, dog findes enkelte butikker m.v.

Nordøst for administrationsbygningen domineres det meget sparsomt udnyttede areal af kirken og hotellet.

Mod øst – umiddelbart på den modsatte side af vejen »Østerbro« – ligger Præstø fjord, mens området mod syd grænser mod et fredet (grønt) område mod Tubæk å.

Umiddelbart vest for den nordlige del (matr.nr. 47) af grundarealet ligger ejendommen, matr.nr. 46b, der ejes af B. A's ejendom, matr.nr. 46a, hvis areal alene udgør 213 m², er beliggende mod Adelgade mellem administrationsbygningen og (en del af) B's ejendom. Bebyggelsen på B's ejendom og bebyggelsen på A's ejendom er opført som sluttet bebyggelse sammen med administrationsbygningen mod Adelgade.

A's ejendom og administrationsbygningen ligger i den østligste udkant af et område, som i den tidligere bygningsvedtægt (fra

1963) var fastlagt til blandet bolig- og erhvervsbebyggelse i indtil 2½ etage.

I § 15-rammerne for området er det nu fastsat, at en lokalplan for det pågældende område skal sikre, at områdets anvendelse skal fastlægges til boligformål og bebyggelse til offentlige formål samt mindre butikker til områdets daglige forsyning eller andre nærmere angivne erhvervstyper der kan indpasses i området uden genevirkninger i forhold til omgivelserne.

Forud for udvidelsen bestod bebyggelsen på grundarealet dels af den ovenfor omtalte administrationsbygning (efter det oplyste på 538 m²), dels af to mindre bygninger beliggende syd for denne – en kontorpavillon af træ (279 m²) opført i 1971 og en bygning (127 m²) opført i 1862.

I forbindelse med udvidelsen blev de to omtalte mindre bygninger nedrevet, ligesom en bygning med udhus (i alt 87 m²), som kommunen erhvervede i forbindelse med byggeriet, da den var beliggende umiddelbart syd for administrationsbygningen, blev nedrevet.

Byggeriet består af 5 blokke forbundet med mellemgange og beliggende parallelt med den eksisterende administrationsbygning mod Adelgade syd for denne. Etagearealet for nybyggeriet udgør efter det af planstyrelsen oplyste 1.793 m².

Byggeriet er opført på den nordligste del af den eksisterende parkeringsplads. Parkeringspladsen er herefter flyttet/udvidet således, at den optager det resterende areal indtil matr.nr. 176 mod syd. Parkeringspladsen har efter det oplyste såvel før som efter byggeriet en kapacitet på omkring 40 biler.

Byggetilladelse blev udstedt den 25. september 1979 og ibrugtagningstilladelse den 15. april 1981.

Om det sagsforløb, der dannede baggrund for klagen til ombudsmanden, fremgik følgende af de foreliggende oplysninger:

I skrivelse af 13. maj 1979 til Præstø byråd fremsatte A – da han var blevet bekendt med, at kommunens byggeudvalg for administrationsbyggeriet havde vedtaget at indstille til byrådet, at det ovenfor omtalte byggeprojekt blev antaget – nogle synspunkter vedrørende projektets forhold til omgivelserne, herunder projektets betydning for hans ejendom. A fandt, at projektet var af en sådan

karakter, at byrådet burde udarbejde en lokalplan for området.

I den anledning indbød Præstø kommune A til et møde på borgmesterkontoret den 17. maj 1979. Efter det oplyste redegjorde A og en repræsentant for kommunen på mødet for henholdsvis A's og kommunens syn på en gennemførelse af projektet.

Præstø byråd vedtog på møde den 21. maj 1979 at antage det omtalte byggeprojekt. Byrådet vedtog samtidig ikke at udarbejde lokalplan for området. Det fremgår af en udskrift af forhandlingsprotokollen for mødet, at borgmesteren havde redegjort for A's klage. Byrådet underrettede i skrivelse af 22. maj 1979 A om vedtagelsen af projektet.

Efter det oplyste meddelte B den 1. juni 1979 mundtlig tilladelse til byggeriets opførelse, uanset at det ikke i relation til hans ejendom opfyldte bygningsreglementets regler om bygningers højde i forhold til nabo-skel (det skrå højdegrænseplan). B bekræftede tilladelsen i skrivelse af 5. juni 1979 til kommunen.

I skrivelse af 4. juni 1979 til planstyrelsen klagede A over, at Præstø byråd havde besluttet at gennemføre projektet uden at udarbejde lokalplan for området. A redegjorde nærmere for byggeriets størrelse og placering.

I den anledning modtog planstyrelsen en udtalelse af 19. juni 1979 fra Præstø byråd. Byrådet oplyste, at byrådet havde vedtaget at godkende et totalentrepriseprojekt, som var fremkommet efter en afholdt totalentreprise-licitation, at de ved licitationen indkomne projektforslag i en periode fra den 8. til den 15. maj 1979 havde været udstillet for offentligheden på Præstø bibliotek, og at der i denne periode havde været mulighed for kommunens borgere til at fremkomme med spørgsmål og kommentarer til disse projekter, men at borgerne havde vist en yderst ringe interesse for denne udstilling. Byrådet redegjorde endvidere nærmere for byggeriet og anførte bl.a., at hvad angår de af A nævnte »naboforhold til andre ejendomme, er disse godkendt efter aftale med de pågældende ejendommers ejere.« Jeg går ud fra, at den nævnte sætning sigter til det forhold, at byrådet havde opnået tilladelse til overskridelse af det skrå højdegrænseplan i forhold til ejendommen, matr.nr. 46b, fra ejeren af denne.

I skrivelse af 4. juli 1979 meddelte planstyrelsen A, at styrelsen »er enig med byrådet i, at der i betragtning af det pågældende bygge- og anlægsarbejdes størrelse ikke er lokalplanpligt.«

I skrivelse af 1. august 1979 klagede A til ombudsmanden over planstyrelsens afgørelse af 4. juli 1979 vedrørende spørgsmålet om lokalplanpligt.

I den anledning modtog ombudsmanden udtalelser af 16. og 24. august 1979 fra henholdsvis Præstø byråd og planstyrelsen. Byrådet redegjorde nærmere for sagens behandling, mens planstyrelsen henholdt sig til sin afgørelse af 4. juli 1979.

Et medlem af Præstø byråd og et medlem af folketinget rettede herefter henvendelse til planstyrelsen om sagen, og ombudsmanden meddelte i den anledning A, at han havde fundet det rettest at stille sin videre behandling af hans klage i bero.

Det pågældende folketingsmedlem anmodede således i skrivelse af 22. november 1979 planstyrelsen om bl.a. at oplyse, om det område, som rådhuset er beliggende i, kan karakteriseres som et »blandet område«, og hvilken betydning den foretagne nedrivning måtte have.

Endvidere brevvekslede A med planstyrelsen om et spørgsmål om byggeriets højde og etageareal.

I anledning af den ovenfor nævnte henvendelse fra et folketingsmedlem om sagen redegjorde planstyrelsen i skrivelse af 13. februar 1980 til den pågældende for områdebestemmelsen i bygningsvedtægten fra 1963 og kommunens § 15-rammer (jfr. ovenfor s. 294-95) samt for karakteren af de omliggende arealer.

Planstyrelsen fandt ikke at kunne karakterisere det pågældende område som blandet. Planstyrelsen anførte videre, at styrelsen var af den opfattelse, at de stedfundne nedrivninger hverken ud fra en isoleret betragtning eller set i relation til rådhusudvidelsen udløste lokalplanpligt i medfør af kommuneplanlovens § 16, stk. 3.

I skrivelse af 1. maj 1980 meddelte planstyrelsen A, at styrelsen på det foreliggende grundlag ikke mente, at der var sket tilside-sættelser af kommuneplanlovens generelle bestemmelser om højde og etageantal, og styrelsen fandt derfor ikke anledning til at

foretage sig yderligere i anledning af A's henvendelse.

I klagen af 19. august 1980 fastholdt A bl.a., at byggeriet udløste en pligt til at udarbejde lokalplan. A rejste – som anført – yderligere spørgsmål om byggeriets forhold til naboskel (det skrå højdegrænseplan).

Udtalelser vedrørende spørgsmålet om lokalplanpligt.

I udtalelsen af 23. september 1980 til ombudsmanden – videresendt af byrådet med skrivelse af 25. september 1980 – anførte Præstø kommune (teknisk forvaltning), at byrådet i skrivelse af 19. juni 1979 til planstyrelsen havde udtalt sig om spørgsmålet om lokalplanpligt. Teknisk forvaltning havde ikke yderligere kommentarer.

I udtalelsen af 30. september 1980 til ombudsmanden anførte planstyrelsen, at styrelsen fortsat kunne henholde sig til styrelsens afgørelse af 4. juli 1979.

I skrivelsen af 17. juli 1981 til planstyrelsen anmodede jeg om en supplerende udtalelse i anledning af klagen over, at der ikke var udarbejdet lokalplan. Jeg anmodede bl.a. om en nærmere redegørelse vedrørende områdets karakter. Jeg anmodede – såfremt planstyrelsen ved afgørelsen om ikke at statuere lokalplanpligt for byggeriet ikke udelukkende havde lagt vægt på byggeriets størrelse, men også på andre forhold – styrelsen om at angive disse, og om fornødent at redegøre for, hvilken vægt de var blevet tillagt.

I udtalelsen af 18. august 1981 til mig redegjorde Præstø byråd bl.a. nærmere for områdets karakter (jfr. ovenfor).

I udtalelsen af 24. september 1981 til mig anførte planstyrelsen bl.a., at styrelsen er af den opfattelse, at det mindre islæt i boligområdet af små butikker af en karakter, som er helt sædvanlig i udkanten af en provinsby, ikke indebærer, at området kan karakteriseres som »blandet« (i relation til kommuneplanlovens § 16, stk. 3). Planstyrelsen anførte videre, at styrelsen ikke er af den opfattelse, at den omhandlede rådhusudvidelses størrelse i sig selv udelukker lokalplanpligt, men at styrelsen i øvrigt er af den principielle opfattelse, at man i de langt overvejende tilfælde næppe kan udelukke en lokalplanforpligtigelse i henhold til kommuneplanlovens § 16, stk. 3, ud fra en vurdering alene på grundlag af et »størrelseskriterium«. Planstyrelsen op-

lyste, at styrelsen i det omhandlede tilfælde således også havde tillagt det vægt, at byggerarbejdet var en udvidelse af et eksisterende rådhus, at byggeriet hverken i omfang eller karakter afveg væsentligt fra den bebyggelse, der allerede var i området, samt at en væsentlig del af udvidelsen skulle træde i stedet for byggeri, som blev nedrevet. Planstyrelsen anførte, at styrelsen således fortsat kunne henholde sig til afgørelsen af 4. juli 1979.

Udtalelser vedrørende spørgsmålet om byggeriets højde i forhold til naboskel.

I udtalelsen af 23. september 1980 til ombudsmanden – videresendt af byrådet med skrivelse af 25. september 1980 – anførte Præstø kommune (teknisk forvaltning) følgende:

»Den højeste bygningskrop har en højde på 8,5 m over det fastsatte niveau på 5,22 m.

Afstanden til (A's) ejendoms skel fra den nærmeste højeste bygningskrop er ca. 7 m, hvilket efter bygningsreglementets kap. 3.1.3., stk. 2a, betyder, at bygningen mod (A's) ejendom må have en højde på ca. 7,55 ved skæringen mellem tag- og facade over det fastsatte niveauplan.

Højden på bygningen er ved ovennævnte skæring mellem tag og facade ca. 6,0 m. Afstanden til (B's) ejendom, matr.nr. 46b, Præstø bygrunde, er ca. 5,60 m ud for midten af bygningskroppen, hvilket betyder, at bygningen må være ca. 6,65 m høj til gavltrekan- tens halve højde over niveauplanet i henhold til bygningsreglementets kap. 3.1.5., stk. 3, udregnet efter kap. 3.2.3., stk. 2a.

Bygningens højde er ca. 7,15 m fra niveauplanet til halv gavltrekan. Overskridelsen af højdegrænseplanen er der opnået tilladelse til fra ejeren af naboejendommen, (B).

Overskridelse af højdegrænseplanen betyder, at bygningen er rykket ca. 0,75 m nærmere naboskel. . . .«

I skrivelse af 28. april 1981 til ombudsmanden meddelte byggestyrelsen, at styrelsen ikke havde bemærkninger til kommunens beregninger vedrørende bebyggelsens højde i forhold til naboskel mod henholdsvis A's og B's ejendom. Byggestyrelsen oplyste, at styrelsen, da det ikke fremgik af sagen, hvorvidt der udover den omhandlede tilladelse fra naboen til overskridelsen af skelafstanden var meddelt den fornødne dispensation (af amtsrådet) fra bygningsreglementets kap.

3.1.3., stk. 2a, hertil, havde drøftet dette med kommunen. Kommunen havde herefter taget initiativ til at indhente den fornødne dispensation fra amtsrådet. Byggestyrelsen bemærkede, at de to naboejendommers beliggenhed i forhold til henholdsvis hinanden og rådhusudvidelsen medfører, at de ca. 0,75 m, som bebyggelsen er placeret for tæt på B's ejendom, også berører A's ejendom, idet A's udsigtsforhold derved er blevet tilsvarende forringet. Byggestyrelsen anførte, at det efter styrelsens opfattelse er beklageligt, at kommunen ikke forud for byggeriet dels havde indhentet begge naboers udtalelse om skelafstandsoverskridelsen, dels havde søgt amtsrådet om den fornødne dispensation.

I udtalelsen af 30. juli 1981 til mig redegjorde Præstø byråd nærmere for byggeriets placering i forhold til naboskel. Byrådet var ikke enig i, at A skulle have været hørt i forbindelse med dispensationen (i forhold til B's ejendom). Det var byrådets opfattelse, at A's udsigtsforhold ikke var retligt beskyttet, da kommunens ejendom ikke var pålagt servitutter herom. Byrådet henviste i den forbindelse til, at A's udsigtsforhold kunne være blevet begrænset mere på andre måder end ved den givne dispensation. Byrådet gav nogle eksempler herpå. Efter byrådets opfattelse fremgik det heraf, at ingen grundejere havde ret til udsigt over andres ejendom. Byrådet anførte, at sagen drejer sig om indsigt og ændring af lysforholdene som angivet i bygningsreglement 1977, kap. 3.1.5., stk. 3, og da denne bestemmelse ikke anvendtes over for A's ejendom, men alene over for B's ejendom, fandt byrådet ikke, at A skulle have været hørt i forbindelse med dispensationen.

I udtalelsen af 13. august 1981 til mig anførte Storstrøms amtsråd (udvalget for teknik og miljø), at sagen ikke gav amtsrådet anledning til bemærkninger.

I udtalelsen af 6. november 1981 til mig anførte byggestyrelsen bl.a., at bebyggelsens højde- og afstandsforhold til skellet mod A's ejendom ikke er overskredet, men at bebyggelsens placering i forhold til A's ejendom efter byggestyrelsens opfattelse synes at indebære, at de reelle gener for A's ejendom ikke bliver mindre end for den ejendom, i forhold til hvilken der forudgående er sket naboorientering på grund af afstandsoverskridelse. Byggestyrelsen anførte videre, at bygge- loven

i § 22, stk. 2, ikke nærmere definerer, hvad der i en konkret sag skal forstås ved »naboer«, som forud for beslutningen om dispensation fra højde- og afstandskravene skal orienteres. Byggestyrelsen henviste til, at det, som byggestyrelsen havde udtalt i skrivelsen af 28. april 1981, byggede på de bemærkninger, som om dette spørgsmål blev anført s. 10–11 i boligministeriets cirkulærskrivelse af 28. januar 1977 til samtlige kommunalbestyrelser om bygningsreglement af 1977.

Det nævnte sted anføres bl.a. følgende:

»Det er kun naboer, som har krav på at blive hørt, men loven præciserer ikke, hvad der i den konkrete sag skal forstås ved »naboer«. Er dispensationssagen kun af betydning for en enkelt af naboerne, må det normalt antages at være tilstrækkeligt kun at høre denne nabo. Drejer sagen sig om overskridelse af højdegrænseplanet i forhold til vej, må det antages, at genboer er at sidestille med naboer.

Loven tager heller ikke stilling til, om naboer udelukkende er naboejere, eller om også lejerne i en naboejendom er at betragte som naboer. De reale hensyn, som ligger til grund for bestemmelserne, taler for, at også lejerne, som vil blive berørt af en dispensation, får adgang til at fremkomme med deres synspunkter – f.eks. i sager om indblik- og skyggegener.

Det kan ikke antages, at høringspligten omfatter andre end de umiddelbart tilstødende nabo- og/eller genboejendomme, men kommunalbestyrelsen har adgang til under sagens behandling at inddrage en større kreds, hvor dette skønnes rimeligt.«

Byggestyrelsen anførte, at styrelsen således fortsat var af den opfattelse, at kommunalbestyrelsen burde have anset A som nabo og orienteret A. Byggestyrelsen oplyste, at naboorienteringen er en betingelse for at meddele dispensation efter byggelovens § 22, stk. 2, og at styrelsen normalt anser manglende orientering for en sådan mangel ved afgørelsen, at denne må anses for ugyldig. I tilfælde, hvor naboen på anden vis har kendskab til forholdet og som følge heraf har meddelt kommunalbestyrelsen sine bemærkninger, inden kommunalbestyrelsen har truffet afgørelse i dispensationssagen, har byggestyrelsen dog fundet, at naboorienteringens formål måtte anses for opfyldt på trods af tilsidesættelsen af byggelovens § 22, stk. 2, og at

manglen ved afgørelsen derfor ikke burde medføre ugyldighed.

I udtalelsen af 14. december 1981 til mig meddelte boligministeriet (departementet), at departementet kunne henholde sig til byggestyrelsens udtalelse.

Jeg udtalte herefter i en skrivelse til A følgende vedrørende spørgsmålet om lokalplanpligt og byggeriets højde i forhold til naboskel:

»Spørgsmålet om lokalplanpligt.

Efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3, skal der tilvejebringes lokalplan, før der gennemføres »store udstykninger eller større bygge- eller anlægsarbejder.«

Udtrykket »store« er ikke nærmere præciseret i lovens tekst eller forarbejder. Baggrunden herfor er et ønske om at kunne tage hensyn til forskelligartede forhold fra kommune til kommune, således at der bør anlægges en varierende forståelse af ordet »store« under hensyn til størrelsen og karakteren af det lokalsamfund, som berøres af bygge- eller anlægsarbejdet.

På baggrund af forarbejderne til bestemmelsen i kommuneplanlovens § 16, stk. 3, og den administrative praksis, der har udviklet sig i tilslutning hertil, må jeg imidlertid lægge til grund, at følgende afgrænsningskriterier anses for afgørende:

Hovedkriteriet for, om der udløses lokalplanpligt, er, om den pågældende foranstaltning fremkalder væsentlige ændringer i det bestående miljø. Det har således betydning, om der er tale om opførelse af ny bebyggelse, der i omfang og art ikke afviger væsentligt fra den bebyggelse, der allerede findes i området, eller om der er tale om opførelse af ny bebyggelse i et blandet område.

Ved bedømmelsen af, om en foranstaltning fremkalder væsentlige ændringer i det bestående miljø, lægges der endvidere vægt på omfanget af foranstaltningerne og disses eventuelle gener for omgivelserne.

Et andet moment i afgørelsen af, om der foreligger lokalplanpligt – som naturligvis har en vis sammenhæng med det nævnte hovedkriterium – er, om befolkningen må antages at have en væsentlig interesse i at blive gjort bekendt med den påtænkte foranstaltning og at kunne be-

dømme konsekvenserne heraf for området som helhed.

Jeg henviser i denne forbindelse til den redegørelse for forarbejderne m.v., som er indeholdt i den sag, der er omtalt i ombudsmandens beretning for 1979, s. 346 ff.

Som et klart eksempel på tilfælde, hvor der er lokalplanpligt, nævnes i lovforslagsbemærkningerne til § 16, stk. 3, (større) bygninger til offentligt formål, og planstyrelsen har – jeg går ud fra på baggrund af denne udtalelse – tilkendegivet, at styrelsen i princippet må mene, at rådhusbyggeri i langt det overvejende antal tilfælde må falde ind under § 16, stk. 3, som lokalplanpligtigt (jfr. publikationen *Nyt fra planstyrelsen*, oktober 1977, nr. 3, s. 15 f).

Planstyrelsen har i udtalelsen af 24. september 1981 til mig givet udtryk for, at størrelsen af det foreliggende rådhusbyggeri ikke i sig selv kan antages at udelukke lokalplanpligt. Jeg er enig i denne opfattelse.

Efter min gennemgang af sagen må jeg da også lægge til grund, at planstyrelsen ved vurderingen af, hvorvidt Præstø kommunes administrationsbyggeri var lokalplanpligtigt – uanset formuleringen af skrivelsen af 4. juli 1979 – ikke blot har lagt vægt på byggeriets størrelse, men også på, at der var tale om udvidelse af et eksisterende rådhus, at byggeriet hverken i omfang eller karakter afveg væsentligt fra den bebyggelse, der allerede var i området, samt at en væsentlig del af udvidelsen skulle træde i stedet for byggeri, som blev nedrevet. Jeg henviser herved til det, planstyrelsen har anført i udtalelsen af 24. september 1981 til mig.

Efter min opfattelse må det ved bedømmelsen af lokalplanpligtsspørgsmålet i et tilfælde som det foreliggende i overensstemmelse med forarbejderne til kommuneplanloven lægges til grund, at der som udgangspunkt gælder en ret vidtgående forpligtelse til at udarbejde lokalplan forud for opførelsen af bygninger til offentligt formål, og at dette typisk må føre til, at kommunale administrationsbyggerier (rådhusbyggerier) nødvendigvis udarbejdes af lokalplan. Jeg må da også forstå, at planstyrelsen ikke er uenig heri, for så vidt som styrelsen i den ovenfor omtalte anden sag har givet udtryk for, at rådhus-

byggeri i langt det overvejende antal tilfælde må anses for undergivet lokalplanpligt efter kommuneplanlovens § 16, stk. 3.

Omend jeg kan være enig med planstyrelsen i, at ikke ethvert rådhusbyggeri kan anses for lokalplanpligtigt, og at navnlig om- og tilbygninger til bestående råduse vil kunne være undtaget herfra, må jeg dog finde, at det i det foreliggende tilfælde havde været rigtigst, at administrationsbyggeriet i betragtning af dets omfang (ca. 1800 m² samt omlægning af en bestående parkeringsplads) var blevet gennemført på grundlag af en lokalplan.

I modsætning til planstyrelsen finder jeg således ikke i den foreliggende sag at kunne lægge afgørende vægt på, at byggeriet havde karakter af en udvidelse af et bestående rådhus. Jeg skal i denne forbindelse henvise til, at nyopførelsen er mere end 3 gange større end den del af de tidligere administrationsbygninger, der er bevaret (538 m²), og at tilbygningerne er mere end 4 gange større end den del af det tidligere byggeri, der blev nedrevet (ialt 406 m², heraf en 279 m² stor træpavillon). Det, planstyrelsen i øvrigt har henvist til i udtalelsen af 24. september 1981 til mig, finder jeg heller ikke at kunne tillægge afgørende betydning. Jeg bemærker herved, at det område, hvor administrationsbyggeriet er opført, som helhed betragtet er genstand for principielt forskellig udnyttelse. Således er der nord og vest for byggeriet i det væsentlige boligbebyggelse med tilknyttede enkelte mindre butikker, mens områderne syd og øst for rådhuset er ubebyggede grønne områder – der til dels er undergivet fredning.

Jeg har gjort Præstø byråd og planstyrelsen bekendt med min opfattelse, hvorefter det havde været rigtigst at udarbejde en lokalplan forud for opførelsen af det omtalte administrationsbyggeri, jfr. kommuneplanlovens § 16, stk. 3. Da spørgsmålet om lokalplanpligtens udstrækning i et tilfælde som det foreliggende med rimelighed kan give anledning til tvivl, har jeg dog ikke fundet at burde formulere min tilkendegivelse som en kritik. Jeg skal tilføje, at den endelige afgørelse af spørgsmålet hører under domstolene.«

»Spørgsmålet om byggeriets højde i forhold til naboskel.

Ifølge byggelovens § 9 kan der i bygningsreglementet fastsættes regler om bl.a. forholdet mellem bebyggelsens højde og dens afstand til naboskel til sikring af tilfredsstillende bygningsafstande og lysforhold.

Sådanne regler er indeholdt i bygningsreglementets kap. 3.1.3., stk. 2a, hvorefter ingen del af en bebyggelse på en grund (i et område som det foreliggende) må have en højde, der overstiger $3 \text{ m} + 0,65 \times$ afstanden til naboskel.

Bygningsreglementet indeholder videre i kap. 3.1.5., stk. 3, bestemmelse om, at såfremt det ikke medfører indbliksgener, og lysforholdene ikke væsentligt forringes, beregnes den højde af en gavlvæg, som er bestemmende for afstandsforholdet, kun til gavltrekantens halve højde.

Ifølge byggelovens § 22, stk. 1, kan der meddeles dispensation fra bestemmelser i loven og de i medfør af loven fastsatte bestemmelser, når det skønnes foreneligt med de hensyn, som ligger til grund for de pågældende bestemmelser.

Efter bestemmelsens stk. 2 kan dispensationer fra bestemmelser til varetagelse af naboers interesser, bl.a. fra de i medfør af § 9 fastsatte regler, først meddeles, når der er forløbet 2 uger efter, at kommunalbestyrelsen har oplyst naboer til den omhandlede ejendom om, hvortil der søges dispensation, og om, at eventuelle bemærkninger kan fremsendes inden 2 uger.

Bygningsreglementet indeholder i kap. 1.9., stk. 3, bl.a. bestemmelse om, at dispensationer til arbejder, hvor kommunalbestyrelsen er bygherre, meddeles af amtsrådet.

Præstø byråd har ved beregningen af overskridelsen af afstanden til (B's) ejendom anvendt bestemmelsen i bygningsreglementets kap. 3.1.5., stk. 3, idet kommunen har henvist til, at der ikke er vinduer i gavlene, og at der ikke er placeret bygninger på (B's) ejendom ud for nybyggeriet.

Dette kan ikke give mig anledning til bemærkninger.

Jeg skal herefter bemærke, at afstanden fra byggeriet til (A's) ejendom som nævnt er ca. 7 meter, og at reglerne om bygningshøjde i forhold til naboskel mod (A's) ejendom således er overholdt.

Afstanden fra byggeriet til (B's) ejendom er derimod kun ca. 5,6 meter. Bygningshøjde – beregnet fra niveauplan til gavltrekantens halve højde – er ca. 7,15 meter, mens den højst må være ca. 6,65 meter. For at overholde afstanden skulle bygningen have været rykket ca. 0,75 meter. Til denne overskridelse af afstandskravet blev der af Præstø kommune dispensation efter forud indhentet samtykke fra (B).

Byggestyrelsen og boligministeriets departement har under behandlingen af sagen givet udtryk for, at Præstø byråd af hensyn til bebyggelsens placering i forhold til (A's) ejendom også burde have orienteret (A) i overensstemmelse med byggelovens § 22, stk. 2, om afstandsoverskridelsen i forhold til (B's) ejendom. Byggestyrelsen har videre givet udtryk for, at det efter styrelsens opfattelse er beklageligt, at dette ikke er sket.

Jeg er enig i byggestyrelsens og boligministeriets opfattelse vedrørende dette forhold, og jeg kan derfor tilslutte mig byggestyrelsens tilkendegivelse om, at det er beklageligt, at Præstø kommune ikke havde indhentet (A's) udtalelse om skelafstandsoverskridelsen. Jeg henviser herved til det, der er anført i byggestyrelsens udtalelse af 6. november 1981 til mig. Jeg har gjort Præstø byråd bekendt med min opfattelse vedrørende dette spørgsmål.

Jeg skal endvidere bemærke, at jeg må finde det beklageligt, at Præstø kommune ikke forinden byggeriets opførelse indhentede dispensation til skelafstandsoverskridelsen fra Storstrøms amtskommune i overensstemmelse med bestemmelsen i bygningsreglementets kap. 1.9., stk. 3.

Jeg har ligeledes gjort Præstø byråd bekendt med min opfattelse vedrørende dette punkt.«

22-2. *Fundet det beklageligt, at en socialforvaltning ikke havde videresendt en anmodning om aktindsigt i en invalidepensionssag til revaliderings- og pensionsnævnet. Enig med socialforvaltningen i, at der medgik for lang tid til socialforvaltningens besvarelse af anmodningen om aktindsigt.*

Enig med revaliderings- og pensionsnævnet i, at det var beklageligt, at nævnet ikke dels havde meddelt ansøgeren, at kompetencen til at meddele aktindsigt hørte under nævnet, dels havde taget anmodningen om aktindsigt op til behandling, og at nævnet ikke udsatte sagens afgørelse, indtil ansøgeren dels havde fået aktindsigt, dels havde afgivet udtalelse i sagen.

Henstillet til den sociale ankestyrelse at give ansøgeren aktindsigt og lejlighed til herefter at fremkomme med sine bemærkninger og derefter på ny at tage stilling til sagen på det herefter foreliggende grundlag.

Påpeget over for socialministeriet, at der syntes at være grund til at give en vejledning til de kommunale socialforvaltninger og revaliderings- og pensionsnævn om behandlingen af anmodninger om aktindsigt i revaliderings- og pensionssager. (J. nr. 1980-1134-051).

Den 22. juni 1981 afgav ombudsmanden følgende redegørelse i anledning af en klage over en pensionsafgørelse fra den sociale ankestyrelse og over sagsbehandlingen i social- og sundhedsforvaltningen i Gladsaxe kommune og revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt i forbindelse med behandlingen af en anmodning om aktindsigt:

»I. Klagen.

I skrivelse af 7. oktober 1980 rettede (A) henvendelse til mig vedrørende sin invalidepensionssag. Jeg opfattede (A's) henvendelse således, at hun ønskede at klage

1) over, at en anmodning fra hende til social- og sundhedsforvaltningen i Gladsaxe kommune om aktindsigt i hendes invalidepensionssag dels først blev imødekommet ca. 4 måneder senere, dels kun blev imødekommet i begrænset omfang,

2) over, at revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt ikke imødekom en anmodning fra hende om at udsætte pensionssagens afgørelse, indtil hun (på grundlag af aktindsigten) havde haft lejlighed til at afgive en udtalelse om sagen,

3) over en afgørelse, der var truffet af den sociale ankestyrelse i møde den 2. september 1980 og meddelt hende ved skrivelse af 9. september 1980, og hvorved ankestyrelsen tiltrådte, at revaliderings- og pensionsnævnet

for Københavns amt ved skrivelse af 5. marts 1980 havde tilkendt hende enkepension. (A) havde anket til ankestyrelsen med henblik på at få tilkendt mellemste invalidepension.

II. Bedømmelsesgrundlaget.

I anledning af klagen modtog jeg en udtalelse af 30. januar 1981 fra det sociale udvalg i Gladsaxe kommune, en udateret udtalelse fra revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt og en udtalelse af 6. april 1981 fra den sociale ankestyrelse tillige med sagens akter. Endvidere modtog jeg fra revaliderings- og pensionsnævnet et tidsskema over de ekspeditioner, der var foretaget i sagen.

III. Sagsfremstilling.

....

Ved invalideforsikringsrettens kendelse af 4. oktober 1971 blev (A) tilkendt laveste invalidepension på grund af depressiv neurose, discus degeneration og åreknuder.

....

Ved kendelse af 16. maj 1974 meddelte invalideforsikringsretten (A) afslag på en ansøgning om forhøjelse af hendes invalidepension.

....

Den 12. september 1978 indgav (A) ansøgning til det sociale udvalg i Gladsaxe kommune om forhøjelse af invalidepensionen.

Blandt sagens akter er en skrivelse af 15. juni 1979 fra speciallæge i psykiatri, (B), til (A's) egen læge, (D), hvori speciallægen redegør for sin behandling af (A).

I en udtalelse af 27. august 1979 anførte Gladsaxe kommunes lægekonsulent, at (A) havde en moderat ryglidelse og tendens til depression. Ryglidelsen syntes ikke at være forværret. Den havde ikke været arbejdshindrende. Lægekonsulenten anså det – på grund af den stramme arbejdsmarkedssituation – for tvivlsomt, om (A) igen kunne få erhvervsarbejde. Efter konsulentens opfattelse burde (A) dog kunne genplaceres på arbejdsmarkedet.

Den 10. oktober 1979 sendte det sociale udvalg i Gladsaxe kommune ansøgningen til revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt med indstilling om, at (A) blev tilkendt enkepension efter enkepensionslovens § 1, stk. 2.

Under sagens behandling i revaliderings- og pensionsnævnet indhentede nævnets sekretariat (amtskommunens socialcenter) en udtalelse af 3. januar 1980 fra overlæge, speciallæge i psykiatri (C), der bl.a. anførte, at det på grund af (A's) aktuelle tilstand og alder skønnedes umuligt at retablere hende som lønnet arbejdskraft.

Socialcentrets lægekonsulent anførte i en udtalelse af 30. januar 1980, at forhøjelsen af (A's) invalidepension til enkepension eller måske mellemste invalidepension var indiceret på psykiatrisk grundlag.

Socialcentret indstillede den 1. februar 1980 til revaliderings- og pensionsnævnet, at (A) blev tilkendt enkepension efter dispensationsbestemmelserne. (Efter enkepensionslovens § 1, stk. 2, kan revaliderings- og pensionsnævnene undtagelsesvis tillægge enker og andre enlige kvinder, der er fyldt 50 år, enkepension, når svigtende helbred eller andre særlige omstændigheder taler derfor).

....

Socialcentret meddelte herefter i skrivelse af 12. februar 1980 (A), at nævnet inden for den nærmeste fremtid ville træffe afgørelse i hendes invalidepensionssag. Centret anmodede (A) om – hvis hun ønskede at fremsætte yderligere bemærkninger, inden afgørelsen blev truffet – at fremsende disse til socialcentret så vidt muligt inden en uge. Centret anmodede (A) om at påføre sine eventuelle bemærkninger på bagsiden af skrivelser. Cen-

tret anmodede hende om, hvis hun rettede telefonisk henvendelse til centret, da at rette henvendelsen til den sagsbehandler, der var anført i skrivelser.

I skrivelse af 15. februar 1980 meddelte (A) socialcentret, at hun på et møde i Gladsaxe kommunes socialforvaltning den 13. februar 1980 havde anmodet om aktindsigt i sagen, og at hun i den forbindelse var blevet orienteret om, at hendes anmodning ikke kunne imødekommes i løbet af en uge. (A) meddelte videre, at hun ville sende bemærkninger til socialcentret, så snart hun havde fået adgang til aktindsigt fra Gladsaxe kommune.

Sagsbehandleren i socialcentret skrev en påtegning af 19. februar 1980 på skrivelser af 15. februar 1980 om, at han havde set denne skrivelse.

I et skema til brug for afgivelse af anmodning om aktindsigt, der blev modtaget af Gladsaxe kommunes social- og sundhedsforvaltning den 22. februar 1980, ansøgte (A) kommunen om adgang til at se samtlige dokumenter vedrørende sagen om mellemste invalidepension. Dette skema oversendte social- og sundhedsforvaltningen den 6. marts 1980 til juridisk kontor i Gladsaxe kommune.

Revaliderings- og pensionsnævnet meddelte i skrivelse af 5. marts 1980 (A), at nævnet havde truffet afgørelse om, at hun ikke var berettiget til højere invalidepension, idet erhversevnen ikke kunne anses for at være ophævet eller nedsat med omkring 2/3. Derimod anså nævnet (A) for at være berettiget til pension efter enkepensionslovens § 1, stk. 2. Ved afgørelsen bortfaldt samtidig (A's) tidligere tilkendte laveste invalidepension.

(A's) anmodning om aktindsigt var ikke imødekommet forud for afgørelsen, og (A) havde ikke over for nævnet fremsat yderligere bemærkninger. I skrivelser af 5. marts 1980 var intet anført om aktindsigtsspørgsmålet.

Med skrivelse af 4. marts 1980, som socialcentret modtog den 6. marts 1980, sendte speciallæge i psykiatri, (B), centret et lægebrev af 3. marts 1980 vedrørende (A). Speciallægen anførte bl.a., at (A) efter hendes opfattelse »balancerer mellem de to pensionsformer enkepension eller mellemste invalidepension«, men at (A) »trods alt tenderer mest mod invalidepension«.

I den anledning meddelte socialcentret i skrivelse af 12. marts 1980 speciallæge (B), at sagen var afgjort, og at (A) var blevet tilkendt enkepension. Til orientering vedlagde centret en kopi af afgørelsen.

I skrivelser af 20. marts 1980 klagede (A) til den sociale ankestyrelse over revaliderings- og pensionsnævnets afgørelse. (A) anførte bl.a., at hendes erhvervsevne var så nedsat, at hun ikke var i stand til at tage arbejde. (A) anførte ikke i skrivelserne særlige bemærkninger om aktindsigtsspørgsmålet.

Blandt sagens akter er der et notat af 20. marts 1980 og udkast til en svarskrivelse til (A), der er udarbejdet af juridisk kontor i Gladsaxe kommune, og som vedrører (A's) ret til aktindsigt i pensionssagen.

Med skrivelse af 16. juni 1980 til (A) meddelte social- og sundhedsforvaltningen i Gladsaxe kommune følgende:

» . . .

I skrivelse modtaget 22. februar 1980 har De anmodet om aktindsigt vedrørende samtlige dokumenter, der vedrører indstilling til mellemste invalidepension i deres pensions-sag.

I den anledning sendes:

Pensionsskema af 10. oktober 1979, bilagt diverse lægelige oplysninger, skrivelse af 15. juni 1979 til dr. (D) og oplæg til nævnsmøde – dateret 1. februar 1980 – i ekstrakt, i fotokopi.

Det oplyses, at der i medfør af § 10, stk. 1, 2. og 3. pkt. i lov om offentlighed i forvaltningen (lov nr. 280 af 10. juni 1970) er foretaget ekstrahering af Københavns amts, socialcentrets »Oplæg til nævnsmøde«, og at erklæring fra speciallæge (C) ikke udleveres (der sigtes herved utvivlsomt til den ovenfor nævnte erklæring af 3. januar 1980; min bemærkning). Det bemærkes dog, at De af socialcentrets vurdering, som refereret i centrets oplæg til nævnsmøde, blad 4, kan se et delvist referat af speciallægens erklæring.

. . .«

Under behandlingen af (A's) klage indhentede den sociale ankestyrelse en udtalelse af 16. juni 1980 tillige med sagens akter fra social- og sundhedsforvaltningen i Gladsaxe kommune.

Den sociale ankestyrelse meddelte herefter i skrivelse af 9. september 1980 (A), at ankestyrelsen på sit møde den 2. september 1980 havde tiltrådt revaliderings- og pensionsnævnets afgørelse.

. . . .

I skrivelse af 10. september 1980 anmodede (A) juridisk kontor i Gladsaxe kommune om adgang til at se udtalelsen af 3. januar 1980 fra speciallæge i psykiatri, overlæge (C). Samtidig anmodede (A) om at modtage en begrundelse for, at hun kun havde fået udleveret et delvist referat af speciallægens erklæring (i socialcentrets »oplæg til nævnsmøde«). (A) anmodede om oplysning om lovgrundlaget for at afslå anmodningen om fuldstændig aktindsigt. Endelig klagede (A) over den tid, der var medgået til social- og sundhedsforvaltningens behandling af anmodningen om aktindsigt.

I den anledning meddelte juridisk kontor i Gladsaxe kommune (A) i skrivelse af 19. september 1980 følgende:

» . . .

I den anledning skal man meddele, at man fastholder, at erklæringen fra speciallægen udleveres i ekstrakt, idet man fortsat er af den opfattelse, at en del af indholdet af erklæringen er omfattet af bestemmelsen i lovens § 10, stk. 1, 2. og 3. pkt.

Man skal oplyse Dem om, at denne afgørelse kan indbringes for amtsankenævnet for Københavns amt . . .

Til det af Dem anførte om tiden, der er gået fra De begærede aktindsigt, til denne blev meddelt, skal man oplyse, at der i forbindelse med den samtidige ekspedition af Deres pensions-sag og aktindsigten er sket en ekspeditionsfejl på pensionskontoret, hvilket kontoret beklager.

. . .«

I skrivelse af 6. oktober 1980 klagede (A) til amtsankenævnet for Københavns amt over Gladsaxe kommunes afslag på at give hende aktindsigt i overlæge (C's) erklæring af 3. januar 1980. (A) klagede endvidere over, at revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt ikke havde imødekommet hendes anmodning om at udsætte den afsluttende behandling af hendes invalidepensions-sag, indtil hun havde haft adgang til at fremsætte sine bemærkninger.

Med skrivelse af 14. oktober 1980 over- sendte amsankenævnet (A's) klageskrivelse til revaliderings- og pensionsnævnet, der i udtalelsen til mig (jfr. nedenfor) anførte, at nævnet havde fundet det rimeligt at udskyde afgørelsen af spørgsmålet om aktindsigt i speciallægeerklæringen under hensyn til, at sagen var indbragt for mig.

IV. Nærmere om klagen til mig og de indhen- tede udtalelser m.v.

I (A's) skrivelse af 7. oktober 1980 til mig fremsatte hun de klager, der er omtalt oven- for s. 301 (klagepunkterne 1-3).

....

(A) oplyste, at hun i sin tid telefonisk og skriftligt havde meddelt sagsbehandleren i Københavns amtskommunes socialcenter, at hun ønskede at fremsætte yderligere bemærk- ninger, inden sagen blev afgjort, og at Glad- saxe kommune havde meddelt, at hun ikke kunne nå at få adgang til at gøre sig bekendt med sagens akter inden en uge.

I anledning af klagerne anmodede jeg i skrivelse af 7. november 1980 det sociale ud- valg i Gladsaxe kommune om dels at præci- sere, hvilke dokumenter i (A's) sag, der var undtaget fra aktindsigt, dels at ville afgive en begrundelse for det meddelte (delvise) afslag på aktindsigt; jeg anførte, at jeg herved sigte- de såvel til den reale begrundelse for (delvis) at afslå aktindsigten som til spørgsmålet om, hvilke bestemmelser i offentlighedsloven der efter socialudvalgets opfattelse havde afgivet fornøden hjemmel for at gøre undtagelse fra den almindelige adgang til aktindsigt (for parter) efter den nævnte lov. Jeg anmodede videre socialudvalget om at videresende sa- gen til revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt; i den forbindelse anmode- de jeg nævnet om at oplyse, hvorvidt nævnet havde givet (A) aktindsigt i andre dokumen- ter end dem, hvori kommunen havde givet hende aktindsigt. Jeg bad nævnet tilbagesen- de sagen gennem ankestyrelsen, som jeg lige- ledes bad om udtalelser.

Det sociale udvalg i Gladsaxe kommune anførte i udtalelsen af 30. januar 1981 i an- ledning af klagen til mig bl.a. følgende:

»...

Socialudvalget har hidtil haft den opfattel- se, at spørgsmålet om aktindsigt kunne afgø- res af udvalget, også efter at nævnet på

grundlag af udvalgets indstilling havde be- handlet sagen og meddelt udvalget sin afgø- relse af pensionsgrundlaget med henblik på udvalgets udmåling af pensionen.

Ud fra denne opfattelse har socialudvalget ved skrivelse af 16. juni 1980 meddelt rekvi- renten kendskab til følgende dokumenter:

1. Pensionssekema af 10. oktober 1979, bilagt de lægelige oplysninger (socialudvalgets indstilling til nævnet).
2. Skrivelse af 15. juni 1979 fra socialudval- gets lægelige konsulent, speciallæge i psy- kiatri (B) til dr. (D).
3. Nævnsekretariatets oplæg af 1. februar 1980 til møde i revaliderings- og pensions- nævnet, dog kun i ekstrakt.

Som det fremgår af skrivelsen af 16. juni 1980 har udvalget nægtet rekvi- renten kend- skab til en af nævnsekretariatet indhentet lægeerklæring af 3. januar 1980 fra special- læge (C) samt til den del af nævnsekretaria- tets oplæg af 1. februar 1980, der er indram- met i en med rødt blæk markeret parentes.

Begrundelsen for den nægtede aktindsigt er hensyntagen til rekvi- rentens egen interes- se, jfr. herved lov om offentlighed i forvalt- ningen § 10, stk. 1, 2. og 3. punktum.

Klagen over udvalgets afgørelse i aktind- sigtssagen har givet anledning til en fornyet overvejelse af sagen.

Herefter er udvalgets opfattelse følgende:

Iflg. offentlighedslovens § 8 afgøres akt- indsigtssagen »af den myndighed, som i øv- rigt har afgørelsen af den pågældende sag«.

Kompetencen vedr. det materielle ligger iflg. lovebekg. nr. 677 af 15. december 1978 om invalidepension m.v. således:

- a) Sagsforberedelsen med afslutning i indstil- ling til revaliderings- og pensionsnævnet hører under det sociale udvalg, jfr. lovens § 19.
- b) Stillingtagen til pensionsgrundlaget hører under revaliderings- og pensionsnævnet, jfr. herved nærmere lovens § 16.
- c) Udmåling af pensionsbeløbet af revalide- rings- og pensionsnævnets afgørelse hører under socialudvalget, jfr. lovens § 23, stk. 2.

Spørgsmålet om aktindsigtskompetencen synes herefter at måtte løses således:

Fremsættes begæringen om aktindsigt un- der sagsforberedelsen, må socialudvalget tage stilling hertil.

Fremsættes begæringen efter socialudvalgets afgivelse af indstilling til revaliderings- og pensionsnævnet (in casu 10. oktober 1979), må spørgsmålet afgøres af nævnet, f.s.v. angår ethvert til nævnet fremsendt dokument samt vedr. dokumenter, der af nævnet er fremskaffet fra anden side eller er blevet til under nævnsbehandlingen.

Aktindsigt vedr. dokumenter, kommet til under socialudvalgets udmåling af pensionen, afgøres af socialudvalget.

Den her skildrede opfattelse af kompetencespørgsmålet vedr. aktindsigten har sit udgangspunkt i følgende:

Efter kommissionsudkastet var det forudsat, at afgørelser om, hvorvidt en begæring om aktindsigt skulle imødekommes, skulle træffes af den myndighed, der havde dokumenterne i hænde, jfr. betænkningen p. 60.

Offentlighedsloven afgjorde imidlertid kompetencespørgsmålet som fastsat i lovens § 8, stk. 1.

Hvor kompetencen i den materielle sag er spaltet op, kompliceres spørgsmålet naturligvis.

Til støtte for den ovenfor anførte fordeling af aktindsigtskompetencen i en sådan sag, henvises til professor Poul Andersens artikel i Juristen 1964, p. 451–52, og til dr. jur. Eilshou Holms kommenterede udgave af offentlighedsloven, p. 108–10, hvor der ved eksempler tages stilling til spørgsmålet i forbindelse med en funktionel kompetencefordeling, hvad angår det materielle.

Udvalget beklager herefter ikke at have videresendt aktindsigtsbegæringen til afgørelse i revaliderings- og pensionsnævnet.

...«

Revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt anførte i sin (udaterede) udtalelse til mig bl.a. følgende:

»...

1) Det sociale udvalgs svar til folketingets ombudsmand.

Det sociale udvalg giver under henvisning til offentlighedslovens § 8 udtryk for, at kompetencen med hensyn til meddelelse af aktindsigt i sager om tilkendelse af sociale pensioner skulle være opdelt i 3 faser under sagens behandling i henholdsvis kommune og revaliderings- og pensionsnævnet.

ad punkt a.

Sagens forberedelse i kommunen.

Det sociale udvalg giver udtryk for den opfattelse, at aktindsigt i denne fase bør gives af det sociale udvalg, formentlig under henvisning til at der på dette tidspunkt ikke eksisterer nogen »sag« i revaliderings- og pensionsnævnet.

For dette standpunkt kan der endvidere hentes støtte i socialministeriets cirkulære af 27. februar 1976 om udlægning af invalideforsikringsrettens og førtidspensionsudvalgets afgørelser, kap. II, nr. 4, hvor det er pålagt det sociale udvalg at give ansøgeren lejlighed til skriftligt at kommentere de i sagen indeholdte oplysninger, såfremt pågældende måtte ønske det, idet der i øvrigt henvises til offentlighedslovens bestemmelser.

Det må dog herved påpeges, at der med hensyn til sager om socialpensioner ikke ligger nogen afgørelseskompetence hos de kommunale myndigheder, jfr. herved at alene spørgsmålet om, hvorvidt pågældendes sag skal rejses/ikke rejses kan indklages for amsankenævnet.

Spørgsmålet om hvem der har kompetence med hensyn til meddelelse på dette stadium af sagens behandling må efter revaliderings- og pensionsnævnets opfattelse anses for uafklaret, og klagesager i forbindelse med aktindsigt givet eller nægtet af en kommune har ikke på nuværende tidspunkt været indbragt for amsankenævnet i Københavns amtskommune.

ad punkt b.

Man må fra revaliderings- og pensionsnævnets side være enig med det sociale udvalg i, at kompetencen med hensyn til aktindsigt, når det sociale udvalg har afgivet indstilling, og sagen er oversendt til nævnssekretariatet, ligger hos dette, således at det sociale udvalgs fremgangsmåde i nævnte sag, som også erkendt af det sociale udvalg, har været ukorrekt, idet pensionsansøgningen med det sociale udvalgs indstilling og sagens akter var modtaget i nævnssekretariatet den 16. oktober 1979.

I denne forbindelse må det anføres, at revaliderings- og pensionsnævnet ikke kan være enig i den af det sociale udvalg foretagne vurdering, hvorefter den af overlæge (C) afgivne erklæring, bortset fra konklusionen, i henhold til offentlighedslovens § 10, stk. 1, 1. og 2. pkt., burde undrages aktindsigt, idet

man ikke finder, at afgørende hensyn til ansøgeren selv taler imod dokumentets udlevering i sin helhed, jfr. herved kommentar til offentlighedslovens s. 141.

ad punkt c.

Det sociale udvalg omtaler herunder alene spørgsmålet om aktindsigt i forbindelse med pensionens udmåling, efter at sagens akter med nævnets kendelse er sendt tilbage til kommunen, og er af den opfattelse, at aktindsigt i spørgsmålet da henhører under kommunen.

Heri kan revaliderings- og pensionsnævnet være enig, for så vidt spørgsmålet alene drejer sig om pensionens udmåling.

Imidlertid vil krav om aktindsigt ofte blive rejst, efter at kendelse er afsagt på overvejelser om anke af den materielle afgørelse, dvs. om pensionens art, grad eller med hensyn til spørgsmålet om tillæg, og det er her revaliderings- og pensionsnævnets opfattelse, at kompetencen til at give aktindsigt fortsat beror hos nævnet og sker på dettes ansvar, selv om aktindsigten rent faktisk kan finde sted i kommunen, jfr. således vejledning om offentlighedslovens pkt. 3, stk. 3.

2) Vedrørende de i folketingets ombudsmands skrivelse under pkt. 2 nævnte klager.

Efter at sagen den 16. oktober 1979 var modtaget i nævnsekretariatet og behandlet her, sendtes der den 12. februar 1980 standardskrivelse til klageren om, at sagen inden for den nærmeste fremtid, dvs. normalt i løbet af 8–10 dage, ville blive forelagt nævnet til afgørelse, idet hun samtidig opfordredes til eventuelt at fremsætte yderligere bemærkninger inden afgørelsen. . .

Den 18. februar 1980 modtog nævnsekretariatet ansøgerens svar, dateret 15. februar 1980. . . Det bemærkes i denne forbindelse, at klagerens originale skrivelse ikke er modtaget retur fra den sociale ankestyrelse, hvortil den blev sendt med sagens øvrige akter i anledning af anken, jfr. nedenfor

Det må fra revaliderings- og pensionsnævnet alvorligt beklages, at der ikke ved modtagelsen af klagerens skrivelse af 15. februar 1980 straks blev fremsat tilbud herfra om aktindsigt, og endvidere at nævnets afgørelse ikke i overensstemmelse med offentlighedslovens § 11 blev udsat i overensstemmelse med klagerens ønske herom.

Der er . . . ikke fra revaliderings- og pensionsnævnet givet klageren yderligere aktindsigt, men nævnsekretariatet er som foran anført af den opfattelse, at aktindsigt med hensyn til det nævnte dokument ikke retteligt vil kunne nægtes hende og vil derfor, dersom det fortsat ønskes, give hende adgang til at blive gjort bekendt med den af overlæge (B) udfærdigede erklæring.

. . .«

Den sociale ankestyrelse anførte i udtalelsen af 6. april 1981 til mig bl.a. følgende:

» . . .

Det må efter ankestyrelsens opfattelse i den konkrete sag bero på en nøje – og i givet fald også en lægelig – vurdering af, om der foreligger sådanne forhold, sociale eller lægelige, at hensynet til en ansøger – i dette tilfælde (A) – taler for at nægte hel eller delvis aktindsigt, jfr. lov om offentlighed i forvaltningen § 10. I den af overlæge (C) den 3. januar 1980 udstedte erklæring, der er citeret i dele af nævnsekretariatets oplæg, dateret den 1. februar 1980, finder ankestyrelsen ikke, at der foreligger sådanne forhold eller tungtvejende hensyn til (A), at det skulle kunne begrunde begrænsning i adgangen til aktindsigt, hvorfor denne erklæring i sin helhed burde have været omfattet af aktindsigten.

. . . .

Ankestyrelsen skal . . . bemærke, at (A's) anmodning om aktindsigt 15. februar 1980 straks burde have medført, at revaliderings- og pensionsnævnet havde efterkommet anmodningen herom, jfr. lov om offentlighed i forvaltningen § 8, stk. 1, og udsat sagens afgørelse i overensstemmelse med lovens § 11.

. . . .

Ankestyrelsen gik ud fra, at (A's) anmodning om aktindsigt var blevet efterkommet af revaliderings- og pensionsnævnet; og der er ikke i forbindelse med anken blevet anmodet om aktindsigt, hvorfor sådan ikke er blevet ydet af ankestyrelsen.

V. Konklusion.

ad 1. (Klagen over behandlingen i social- og sundhedsforvaltningen i Gladsaxe kommune af (A's) anmodning om aktindsigt).

Efter bestemmelsen i offentlighedslovens § 8, stk. 1, træffes afgørelse af spørgsmål om aktindsigt af den myndighed, der i øvrigt har afgørelsen af den pågældende sag.

Som det fremgår af sagsfremstillingen ovenfor, afgav det sociale udvalg den 10. oktober 1979 indstilling om pensionsspørgsmålet til revaliderings- og pensionsnævnet. Efter modtagelsen af revaliderings- og pensionsnævnets skrivelse af 12. februar 1980 anmodede (A) den 13. februar 1980 Gladsaxe kommunes socialforvaltning – ved personligt fremmøde i forvaltningen – om aktindsigt, og i skrivelse af 15. februar 1980 til amtskommunens socialcenter meddelte hun, at hun havde anmodet om aktindsigt i kommunens socialforvaltning, at det da var blevet meddelt hende, at anmodningen ikke umiddelbart kunne imødekommes, og at hun ville fremkomme med bemærkninger, så snart hun havde fået aktindsigt. Den 22. februar 1980 fremsatte (A) – ved udfyldelse af et skema – skriftlig anmodning om aktindsigt over for socialforvaltningen i Gladsaxe kommune.

Jeg er enig med det sociale udvalg i Gladsaxe kommune i, at det er beklageligt, at socialforvaltningen i Gladsaxe kommune ikke »videresendt(e) aktindsigtsbegæringen til afgørelse i revaliderings- og pensionsnævnet«. Socialforvaltningen i Gladsaxe kommune burde allerede ved (A's) personlige fremmøde den 13. februar 1980 have henvist hende til at rette henvendelse til revaliderings- og pensionsnævnet om aktindsigtsspørgsmålet og – når dette ikke var sket – straks have videresendt ansøgningsskemaet af 22. februar 1980 til nævnet. Jeg bemærker herved, at der i hvert fald ikke efter, at pensionsindstillingen var afgivet (den 10. oktober 1979) til revaliderings- og pensionsnævnet, var rimeligt grundlag for tvivl om, at aktindsigtsspørgsmålet efter offentlighedslovens § 8, stk. 1, skulle afgøres af nævnet.

Jeg har gjort det sociale udvalg i Gladsaxe kommune bekendt med min opfattelse.

Om den tid, der medgik til socialforvaltningens besvarelse af (A's) anmodninger om aktindsigt, skal jeg – uanset at forvaltningen som anført ikke burde have

taget stilling til anmodningerne – udtale følgende:

Anmodningerne blev fremsat den 13. februar og den 22. februar 1980.

(A) modtog svar fra kommunen ved skrivelsen af 16. juni 1980, dvs. 4 måneder efter at anmodningen var fremsat.

Som jeg i flere sager har givet udtryk for, er det ved bestemmelsen i offentlighedslovens § 8, stk. 2, hvorefter vedkommende myndighed under fornøden hensyntagen til sagens ekspedition afgør, om en begæring om aktindsigt kan imødekommes straks eller senere, forudsat, at sager om aktindsigt i almindelighed behandles med særlig hurtighed, jfr. herved Niels Eilschou Holm: Offentlighedsloven (1971), s. 117–118, og justitsministeriets vejledning af 10. november 1970 om offentlighedsloven, punkt 23.

Jeg henviser i øvrigt til, at juridisk kontor i Gladsaxe kommune i skrivelsen af 19. september 1980 til (A) anførte, at den lange ekspeditionstid skyldtes en ekspeditionsfejl på pensionskontoret, og at kontoret beklagede dette.

Jeg er enig med pensionskontoret i, at der medgik for lang tid til socialforvaltningens besvarelse af (A's) anmodninger om aktindsigt.

Jeg har gjort det sociale udvalg i Gladsaxe kommune bekendt med min opfattelse.

Med hensyn til spørgsmålet om, i hvilket omfang (A's) anmodning om aktindsigt burde imødekommes, henviser jeg til det, der er anført nedenfor under ad 3.

ad 2. (Klagen over, at revaliderings- og pensionsnævnet ikke imødekom anmodningen fra (A) om at udsætte pensionssagens afgørelse, indtil hun (på grundlag af aktindsigten) havde haft lejlighed til at afgive en udtalelse om sagen).

Offentlighedslovens § 11, stk. 1, og § 12, stk. 1, har følgende indhold:

§ 11, stk. 1:

»Såfremt en part under sagens behandling fremsætter begæring om at blive gjort bekendt med sagens dokumenter, og denne begæring efter loven skal imødekommes, udsættes sagens afgørelse, indtil der

er givet parten adgang til at gøre sig bekendt med dokumenterne.«

§ 12, stk. 1:

»Den, der er part i en sag, som er til behandling i den offentlige forvaltning, kan på ethvert tidspunkt af behandlingen forlange, at sagens afgørelse udsættes, indtil han har afgivet en udtalelse om sagen.«

Jeg er enig med revaliderings- og pensionsnævnet i, at det er beklageligt,

at revaliderings- og pensionsnævnet ikke straks efter modtagelsen af (A's) skrivelse af 15. februar 1980 dels meddelte (A) (og det sociale udvalg i Gladsaxe kommune), at kompetencen til at meddele aktindsigt hørte under nævnet, jfr. offentlighedslovens § 8, stk. 1, dels tog anmodningen om aktindsigt op til behandling, og

at nævnet ikke udsatte sagens afgørelse, indtil (A) havde dels fået aktindsigt, dels afgivet udtalelse i sagen.

Jeg har gjort revaliderings- og pensionsnævnet bekendt med min opfattelse.

ad 3. (Klagen over afgørelsen, der blev truffet af den sociale ankestyrelse i mødet den 2. september 1980, hvorved styrelsen tiltrådte, at revaliderings- og pensionsnævnet tilkendte (A) enkepension).

Revaliderings- og pensionsnævnet og den sociale ankestyrelse har i udtalelserne i anledning af klagen til mig anført, at der ikke foreligger sådanne forhold eller tungtvejende hensyn til (A), at det skulle kunne begrunde en begrænsning i henhold til offentlighedslovens § 10, stk. 1, 2. pkt., af adgangen til aktindsigt. Lægeerklæringen af 3. januar 1980 fra overlæge, speciallæge i psykiatri, (C), burde derfor i sin helhed have været omfattet af aktindsigten.

Den sociale ankestyrelse har telefonisk over for mig oplyst, at (A) (fortsat) ikke har modtaget lægeerklæringen af 3. januar 1980 som helhed.

Jeg har herefter fundet det rettest ikke på det foreliggende grundlag at foretage videre i anledning af (A's) klage over den sociale ankestyrelses afgørelse af 2. september 1980.

Jeg har samtidig hermed henstillet til den sociale ankestyrelse nu at give (A) aktindsigt i lægeerklæringen af 3. januar 1980 som helhed og lejlighed til herefter at fremkomme med sine bemærkninger og derefter på ny at tage stilling til sagen på det herefter foreliggende grundlag.

Jeg har anmodet den sociale ankestyrelse om at underrette mig om, hvad der videre sker i sagen.

At den sociale ankestyrelse ikke forud for styrelsens afgørelse af 2. september 1980 gav (A) aktindsigt i lægeerklæringen som helhed giver mig ikke anledning til bemærkninger. Jeg henviser herved til det, den sociale ankestyrelse har oplyst i udtalelsen af 6. april 1981 om, at styrelsen gik ud fra, at (A) – på tidspunktet for styrelsens behandling af sagen – havde modtaget (fuldstændig) aktindsigt ved revaliderings- og pensionsnævnets foranstaltning, og til, at (A) ikke i forbindelse med klagen til ankestyrelsen fremsatte anmodning om aktindsigt (eller klagede over, at hendes tidligere fremsatte anmodning ikke fuldt ud var imødekommet, eller i øvrigt gjorde bemærkninger om aktindsigtsspørgsmålet).

Sagen har givet mig anledning til over for socialministeriet (som jeg har sendt et eksemplar af denne redegørelse) at pege på, at der – bl.a. under hensyn til det, der er anført i de ovenfor gengivne udtalelser fra det sociale udvalg i Gladsaxe kommune og revaliderings- og pensionsnævnet for Københavns amt – synes at være grund til at give en nærmere vejledning til de kommunale socialforvaltninger (de sociale udvalg) og revaliderings- og pensionsnævnene om behandlingen af anmodninger om aktindsigt i revaliderings- og pensionssager, herunder en nærmere vejledning om, hvilken myndighed der har afgørelsen af aktindsigtsspørgsmålet.«

I skrivelse af 20. november 1981 meddelte socialministeriet mig, at der gennem »Social Meddelelser« vil blive givet vejledning om behandling af sager om aktindsigt.

Jeg anerkendte modtagelsen af skrivelser og meddelte, at jeg havde taget det i skrivelserne anførte til efterretning.

22-3. *Fundet det ønskeligt, om en socialforvaltnings undersøgelse af en sag, der eventuelt kunne føre til anbringelse uden for hjemmet af et barn uden forældrenes samtykke efter reglerne i bistandslovens afsnit VIII, havde været fremskyndet mere, end det var tilfældet.*

Efter at beslutning om anbringelse uden for hjemmet af barnet var truffet uden forældrenes samtykke, besluttede socialforvaltningen/børne- og ungdomsnævnet i København at lade spørgsmålet om eventuel hjemgivelse af barnet afvente resultatet af en politimæssig undersøgelse.

Udtalt, at det ikke i sig selv gav mig anledning til bemærkninger, at forvaltningen og nævnet fandt, at spørgsmålet om hjemgivelse måtte træffes på grundlag af oplysninger, der fremkom under den politimæssige undersøgelse af sagen, men fundet, at forvaltningen/nævnet da burde have taget en egentlig kontakt til politiet med henblik på løbende at blive orienteret om forløbet af undersøgelserne, således at det var sikret, at hjemgivelse kunne ske straks, når/hvis det måtte konstateres, at der ikke længere var grundlag for at opretholde anbringelsen uden for hjemmet af barnet. (J. nr. 1980-953-050).

Advokat A klagede i skrivelse af 22. august 1980 for ægteparret M og H over nogle forhold i forbindelse med en afgørelse i Københavns kommune (børne- og ungdomsnævnet i Københavns kommune) af en sag om anbringelse uden for hjemmet af ægteparrets datter B, der var født den 4. oktober 1978.

Klagen angik bl.a. den tid, der medgik, efter at Børnehospitalet Fuglebakken i skrivelse af 28. marts 1980 havde rettet henvendelse til børne- og ungdomsnævnet i Københavns kommune om, at B eventuelt havde været udsat for vold, og indtil nævnet den 22. april 1980 (ved formanden) traf en foreløbig afgørelse efter bistandslovens § 127, stk. 1, (jfr. § 7 i vedtægten for Københavns børne- og ungdomsnævn), jfr. § 123, stk. 1, nr. 1, i bistandsloven om anbringelse uden for hjemmet af B, og det forhold, at børne- og ungdomsnævnet endnu ikke – ved indgivelsen af klagen til ombudsmanden – på ny havde truffet afgørelse om eventuel hjemgivelse af B.

Advokat A klagede endvidere over den tid, der var medgået fra den foreløbige afgørelse den 22. april 1980, og indtil børne- og ungdomsnævnet den 17. juni 1980 godkendte nævnsformandens foreløbige afgørelse i henhold til bistandslovens § 127, stk. 1, og traf afgørelse om, at anbringelsen uden for hjemmet blev opretholdt i henhold til bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1. Denne del af sagen

har jeg ikke fundet anledning til her at omtale under hensyn til, at der ved lov nr. 130 af 31. marts 1982 om ændring af lov om social bistand er gennemført ændringer i reglerne om hjælpeforanstaltninger uden samtykke. Ændringerne betyder, at de spørgsmål, som denne del af advokatens klage rejste, ikke har større interesse for fremtidige sager af denne karakter.

Om sagens faktiske omstændigheder fremgik følgende af det foreliggende materiale:

I den nævnte skrivelse af 28. marts 1980 til børne- og ungdomsnævnet i København redegjorde Børnehospitalet Fuglebakken udførligt for resultatet af undersøgelser, der var foretaget på hospitalet af B, efter at hun var blevet indlagt dér den 14. marts 1980 på foranledning af B's vuggestue. Hospitalet oplyste bl.a., at der i nakkeregionen var fundet en 4 × 4 × 1,5 cm stor blødning under huden, i panden to mindre blå mærker, et 1 cm stort gammelt blåt mærke på højre hånd, en del gamle kradsningsmærker under hele hagen og forsiden af halsen, enkelte 25-øre-store røde misfarvninger på venstre side af halsen, under næsen et mindre sår med størknet blod og hævelser af begge underben. Ved røntgenundersøgelser fandtes et ophølet bryst tværs igennem begge knogler i venstre underarm, venstre skinnedeb viste forandringer af knoglen, som sandsynligvis var følge efter et tidligere bryst, som nu var helet op, og højre

skinneben viste lettere forandringer af knoglen, som muligvis kunne være opstået ved, at B havde været udsat for et kraftigt træk i venstre underben.

Hospitalet havde forelagt fundene for B's forældre, der benægtede, at B havde været udsat for vold. Derimod var B nogle dage forud for indlæggelsen faldet ud af sengen på et tæppe og havde derved pådraget sig blødningerne i nakkeregionen. Hospitalet anførte videre i skrivelsen til børne- og ungdomsnævnet:

» . . .

Forældrene har næsten dagligt besøgt patienten her på hospitalet. Patienten er relativt hurtigt faldet godt til på afdelingen. Har ikke virket særlig sky og forskræmt, man har umiddelbart indtryk af et nogenlunde godt forhold mellem forældrene og barnet. De ovennævnte undersøgelsesfund og forældrenes manglende forklaring på læsionerne har resulteret i, at man i høj grad må mistænke, at barnet har været udsat for vold. Forældrene er informeret herom og har accepteret, at patienten foreløbig forbliver på afdelingen.

Man har ikke på nuværende tidspunkt skønnet det nødvendigt at anmode om et udleveringsforbud.

Såfremt De ønsker yderligere oplysninger om sagen, står hospitalet gerne til rådighed.«

Forinden skrivelsen af 28. marts 1980 (som blev modtaget i et socialcenter i Københavns kommune den 31. marts 1980) havde Børnehospitalet Fuglebakken den 18. marts 1980 rettet telefonisk henvendelse til socialcentret og herunder oplyst, at B havde mærker flere steder på kroppen, der kunne tyde på, at hun havde været udsat for mishandling, at B ville forblive indlagt på hospitalet i den nærmeste tid, at hospitalet ville holde socialcentret underrettet om resultatet af undersøgelserne af B, og at B's forældre havde besøgt datteren, men ikke havde bedt om, at B blev udskrevet.

Endvidere havde lederen af den vuggestue, hvor B var optaget, den 6. marts 1980 telefonisk orienteret socialcentret om, at B flere gange var blevet afleveret i vuggestuen i en tilstand, der kunne give mistanke om, at hun havde været udsat for mishandling eller vanrøgt.

Efter modtagelsen af erklæringen af 28. marts 1980 fra Børnehospitalet Fuglebakken

havde socialcentret flere gange telefonisk kontakt med børnehospitalet, der (den 9. april 1980) oplyste, at M og H var indforstået med, at B opholdt sig på hospitalet, indtil socialcentret havde drøftet sagen med dem.

I skrivelse af 11. april 1980 bad socialcentret M og H om at rette henvendelse til centret med henblik på en drøftelse den 17. april 1980 af B's forhold. I socialcentrets journalark var anført, at M og H ikke modtog skrivelsen, fordi en forkert adresse var anført.

M og H rettede den 15. april 1980 personlig henvendelse til socialcentret og bad om, at B kom hjem så hurtigt som muligt. M og H blev da orienteret om, at socialcentrets psykologiske konsulent og en sagsbehandler ved centret den 18. april 1980 ville aflægge et besøg i M's og H's hjem.

Dette besøg fandt sted som aftalt den 18. april 1980. Under besøget erklærede M og H sig indforstået med, at B »forbliver på Fuglebakken, indtil man har undersøgt sagen til bunds og taget stilling til spørgsmålet om hjemgivelse. De er informeret om deres rettigheder i relation til ex. sagens forelæggelse for børne- og ungdomsnævnet, ankeadgang m.v.«

Formanden for Københavns børne- og ungdomsnævn traf den 22. april 1980 i henhold til bestemmelsen i bistandslovens § 127, stk. 1, afgørelse om, at B ikke kunne udskrives fra børnehospitalet til sit hjem.

Socialcentret gav i skrivelse af 22. april 1980 M meddelelse om afgørelsen og orienterede ham om, at han inden 2 måneder fra den 22. april 1980 ville blive indkaldt til møde med børne- og ungdomsnævnet, hvor der ville blive truffet endelig beslutning om de videre foranstaltninger over for B, og at klage over afgørelsen kunne indgives til den sociale ankestyrelse inden 1 uge efter modtagelsen af skrivelsen.

I en skrivelse af s.d. orienterede socialcentret politidirektøren i København om sagen og anmodede politidirektøren om at tage stilling til, om der skulle rejses sigtelse mod M og H.

(Efter klage stadfæstede den sociale ankestyrelse i skrivelse af 19. juni 1980 afgørelsen af 22. april 1980).

M og H havde den 28. april 1980 en drøftelse af sagen med socialcentret.

Den 29. april 1980 blev B flyttet fra børnehospitalet til et observationshjem. Forældrene blev orienteret herom ved en skrivelse af 25. april 1980.

Den 16. maj 1980 havde den pågældende sagsbehandler ved socialcentret en samtale med Københavns politi om sagen.

Under den videre behandling af sagen modtog socialcentret:

den 19. maj 1980 en erklæring fra lederen af den vuggestue, som B var optaget i. Socialcentret havde telefonisk den 8. april 1980 anmodet vuggestuen om en udtalelse,

en erklæring af 4. juni 1980 fra socialcentrets psykologiske konsulent. Erklæringen var udarbejdet bl.a. på grundlag af psykologens besøg i M's og H's hjem den 18. april 1980, og

den 17. juni 1980 en udtalelse fra 2 sundhedsplejersker, der havde kendskab til familien.

Den 28. maj 1980 havde socialcentret givet børne- og ungdomsnævnet en nærmere redegørelse for sagen, og den 11. juni 1980 indstillede socialcentret, at der efter bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1, blev truffet afgørelse om, at B forblev på observationshjemmet, indtil politiets undersøgelser var afsluttet, »hvorefter sagen igen må på møde«. Socialcentret indstillede endvidere, at den foreløbige beslutning af 22. april 1980 blev godkendt.

Børne- og ungdomsnævnets sekretariat indstillede til nævnet, at der blev truffet afgørelse i henhold til bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1, om, at B forblev på hjemmet, og at den foreløbige beslutning blev godkendt.

Børne- og ungdomsnævnet traf på et møde den 17. juni 1980 beslutning om at godkende den foreløbige afgørelse af 22. april 1980 og at opretholde anbringelsen af B uden for hjemmet.

I en skrivelse af 24. juni 1980 modtog A en skriftlig meddelelse om afgørelsen. Børne- og ungdomsnævnet anførte heri, at »der ikke vil kunne tages stilling til eventuel hjemgivelse, før den politimæssige efterforskning er tilendebragt...«

Efter klage fra A meddelte den sociale ankestyrelse ham i skrivelse af 30. juli 1980, at styrelsen havde fundet det godtgjort, at betingelserne for at træffe beslutning i henhold til bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1, var opfyldt. Ankestyrelsen forudsatte, at sagen

blev taget op til fornyet vurdering, senest når statsadvokaten for København havde taget stilling til spørgsmålet om eventuel tiltalerejsning. Den sociale ankestyrelse oplyste, at styrelsen den 25. juli 1980 havde fået oplyst, at den politimæssige efterforskning var afsluttet, og at sagen var sendt til statsadvokaten for København med henblik på afgørelse af spørgsmålet om, hvorvidt tiltale skulle rejses.

Af akter, som jeg modtog fra politidirektøren i København, fremgik det, at Københavns politi den 8. september 1980 indstillede til statsadvokaten for København, at påtale blev opgivet i henhold til retsplejelovens § 723, stk. 1, på grund af bevisets stilling, at statsadvokaten for København den 1. oktober 1980 tiltrådte indstillingen, og at (bl.a.) socialcentret ved skrivelse af 7. oktober 1980 modtog meddelelse om afgørelsen.

Socialcentret traf den 16. oktober 1980 afgørelse om, at B kunne hjemgives.

Socialcentret anførte i en udtalelse i anledning af A's klage til ombudsmanden, at centret forelagde sagen for børne- og ungdomsnævnet (med henblik på nævnets endelige afgørelse) så hurtigt som muligt, »når der tages hensyn til den tid, der er medgået til yderligere undersøgelser i sagen samt udfærdigelse af psykolograpport«. Centret oplyste videre, at centret få dage efter modtagelsen den 10. juni 1980 af psykologerklæringen sendte en genpart af denne til Københavns politi. Centret havde straks sendt en ny kopi af erklæringen til Københavns politi, da Københavns politi den 19. juni 1980 havde rykket for erklæringen (og det således var blevet konstateret, at den tidligere afsendte erklæring ikke var kommet frem).

Socialcentret oplyste videre, at centret først den 7. oktober 1980 blev gjort bekendt med afgørelsen af spørgsmålet om tiltalerejsning. På det tidspunkt, da A indgav klage til ombudsmanden (den 22. august 1980), var centret bekendt med, at politiets efterforskning i det væsentligste var afsluttet. Centret »fandt det dog rigtigst at afvente spørgsmålet om tiltalerejsning, før stillingtagen til eventuel hjemgivelse af B.

Børne- og ungdomsnævnet anførte i en udtalelse om mødet den 17. juni 1980 følgende:

»...

Det forelå oplyst, at politidirektøren ved skrivelse af 22. april 1980 var blevet anmodet om at undersøge, hvorvidt der p.g.a. mishandling ville kunne rejses tiltale over for forældrene. Det forelå endvidere oplyst, at politiet havde indledt efterforskning, bl.a. ved at sagsbehandleren havde haft en samtale med politiet den 16. maj 1980. Man har ikke fundet, at politiet burde handle hurtigere end tilfældet var, når henses til, at der var tale om en sag af særlig vanskelig karakter.

...«

Social- og sundhedsforvaltningen i København, bistandsafdelingen, anførte i en udtalelse, at afdelingen ikke fandt grundlag for at kritisere den tid, der medgik til socialcentrets behandling af sagen forud for børne- og ungdomsnævnets afgørelser af 22. april 1980 og 17. juni 1980.

Bistandsafdelingen havde ikke fundet grundlag for at kritisere socialcentrets vurdering, hvorefter spørgsmålet om B's hjemgivelse måtte »afvente statsadvokatens stillingtagen til tiltalespørgsmålet«.

Socialstyrelsen anførte i en udtalelse følgende:

»... »

Socialstyrelsen finder ikke grundlag for kritik af den tid, der er gået, fra socialcentret modtog lægeerklæringen, til der blev truffet den foreløbige beslutning i medfør af bistandslovens § 127, stk. 1, under hensyntagen til det arbejde, der er udført for at tilvejebringe et fyldestgørende beslutningsgrundlag, og at socialcentret havde sikret sig, at forældrene ikke ville kræve datteren udleveret.

....

Socialstyrelsen finder ikke anledning til bemærkning, fordi socialcentret afventede udfaldet af tiltalespørgsmålet, da dette var relevant for hjemgivelse af barnet.«

Socialministeriet anførte i en udtalelse, at ministeriet ikke fandt grundlag for at fremkomme med tilkendegivelser over for social- og sundhedsforvaltningen i Københavns kommune.

træffe en foreløbig afgørelse efter denne bestemmelse, at det sociale udvalg (her børne- og ungdomsnævnet) ikke kan holde møde. Der foreligger ikke i sagen nærmere oplysninger om årsagen til, at formanden for børne- og ungdomsnævnet (nu) den 22. april 1980 fandt at burde træffe en afgørelse efter § 127, stk. 1, i bistandsloven. Jeg går imidlertid ud fra, at baggrunden herfor var, at (M's) og (H's) anmodninger om hjemgivelse af (B) (nu) havde et sådant indhold, at det ikke (længere) var forsvarligt at lægge til grund, at de havde samtykket i, at (B) opholdt sig uden for hjemmet. Dette havde formentlig sammenhæng med, at undersøgelserne af (B) på børnehospitalet på dette tidspunkt var ved at være afsluttet. Jeg går endvidere ud fra, at denne (ændrede) situation opstod så pludseligt, at der ikke var mulighed for at forelægge spørgsmålet om anbringelsen af (B) uden for hjemmet for børne- og ungdomsnævnet. Det forhold, at formanden for børne- og ungdomsnævnet den 22. april 1980 under disse omstændigheder traf en afgørelse efter bistandslovens § 127, stk. 1, og ikke nævnet efter bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1, giver mig herefter ikke anledning til bemærkninger.

Om socialcentrets behandling af sagen forud for den 22. april 1980 skal jeg bemærke følgende:

Bistandsloven og vedtægten for børne- og ungdomsnævnet indeholder ikke bestemmelser om, hvilken fremgangsmåde der skal anvendes ved undersøgelser, der eventuelt kan føre til gennemførelse af foranstaltninger efter bistandslovens afsnit VIII.

At undersøgelser med henblik på foranstaltninger efter bistandslovens afsnit VIII, herunder eventuelle beslutninger om fjernelse af børn uden forældrenes samtykke, må gennemføres med ganske særlig hurtighed, er imidlertid uden videre klart. Dette gælder også i tilfælde, hvor barnet – af en eller anden grund – opholder sig uden for hjemmet i den tid, da undersøgelsen pågår.

I det foreliggende tilfælde var forholdet det, at (B) i den tid forud for den 22. april 1980, da socialcentret foretog undersøgelser, opholdt sig uden for hjemmet med forældrenes indforståelse. (M) og (H) gav

Jeg udtalte følgende i en skrivelse til advokat A:

»... »

Efter ... bestemmelsen i bistandslovens § 127, stk. 1, er det en betingelse for at

imidlertid ved flere lejligheder udtryk for ønske om, at (B) kom hjem snarest muligt.

Det forhold, at (M) og (H) (i en periode) ikke fremsatte et egentligt krav om, at (B) kom hjem, og dermed fremtvang en afgørelse fra børne- og ungdomsnævnet, der kunne påklages til den sociale ankestyrelse og herefter indbringes for domstolene, men derimod gav socialcentret lejlighed til at foretage nærmere undersøgelser, kunne efter min opfattelse ikke fritage socialcentret fra den omtalte forpligtelse til at søge undersøgelserne fremskyndet mest muligt.

Jeg finder, at det havde været ønskeligt, om socialcentret i den her omtalte periode have fremskyndet sagens behandling yderligere. Jeg henviser i den forbindelse til, at socialcentret allerede den 18. marts 1980 var blevet orienteret om sagen fra Børnehospitalet Fuglebakken, at centret ved modtagelsen den 31. marts 1980 af lægeerklæringen af 28. marts 1980 fra børnehospitalet fik en forholdsvis udførlig redegørelse om sagen, at en direkte kontakt med forældrene først blev søgt etableret ved socialcentrets skrivelse af 11. april 1980, og at en egentlig undersøgelse af forældrenes forhold først fandt sted den 18. april 1980 ved besøget i forældrenes hjem.

Jeg har gjort Københavns kommune, magistratens 3. afdeling, bekendt med min opfattelse.

Børne- og ungdomsnævnet anførte i skrivelse af 24. juni 1980 til (M) og (H), »at der ikke vil kunne tages stilling til eventuel hjemgivelse, før den politimæssige efterforskning er tilendebragt.«

I indstillingen af 11. juni 1980 anførte socialcentret, at der burde træffes afgørelse om, at (B) forblev på hjemmet, »indtil politiets efterforskning er afsluttet, hvorefter sagen igen må på møde«, og i udtalelsen af 28. oktober 1980 anførte socialcentret . . . , at centret »fandt det . . . rigtigst at afvente spørgsmålet om tiltalerejsning før stillingtagen til eventuel hjemgivelse af (B)«.

Udgangspunktet for bedømmelsen af dette klagepunkt er bestemmelsen i bistandslovens § 123, stk. 1, nr. 1, hvorefter det er en betingelse for at anbringe et barn

uden for hjemmet uden forældrenes samtykke, at det er absolut påkrævet af hensyn til barnet. Når denne betingelse ikke længere kan antages at være opfyldt, må hjemgivelse af barnet ske.

Det giver mig ikke i sig selv anledning til bemærkninger, at socialcentret og børne- og ungdomsnævnet fandt, at spørgsmålet om, hvorvidt hjemgivelse af (B) kunne ske, måtte træffes på grundlag af oplysninger, der fremkom under den politimæssige undersøgelse af sagen. Jeg bemærker herved, at der på tidspunktet for afgørelsen af tiltalerspørgsmålet måtte forventes at foreligge en udførlig politimæssig undersøgelse af familiens forhold, og at denne undersøgelse måtte forventes at give et solidt grundlag for afgørelsen af hjemgivelsesspørgsmålet.

Hensynet til at sikre, at anbringelse af et barn uden for hjemmet ikke udstrækkes længere end påkrævet, må dog i så fald forudsætte, at socialcentret/børne- og ungdomsnævnet søger løbende at holde sig orienteret om, hvilke nærmere oplysninger af betydning for spørgsmålet om hjemgivelse der fremkommer under politiets undersøgelser. Det kommer herved også i betragtning, at den tid, der må forventes at medgå til politiets undersøgelser – et forhold som centret og nævnet ikke havde indflydelse på – må indgå i overvejelserne af, om det (fortsat) vil være forsvarligt at lade afgørelsen om hjemgivelsen bero på en anden myndigheds undersøgelser.

Således som sagen foreligger oplyst, må jeg lægge til grund, at socialcentret . . . / børne- og ungdomsnævnet efter den 17. juni 1980 ikke var i egentlig nærmere kontakt med politiet i København med henblik på løbende at blive orienteret om resultatet af de undersøgelser, som politiet foretog (der er ikke i socialcentrets journalark foretaget noteringer om en sådan kontakt). Jeg må endvidere lægge til grund, at grundlaget for beslutningen om hjemgivelsen den 16. oktober 1980 var statsadvokatens afgørelse af 1. oktober 1980 om at undlade at rejse tiltale mod (M) og/eller (H). Der var derimod ikke tale om, at socialcentret (eller børne- og ungdomsnævnet) rekvirerede akter fra Københavns politi med henblik på afgørelsen af hjemgivelsesspørgsmålet.

Jeg må herefter finde, at socialcentret/ børne- og ungdomsnævnet – når det blev besluttet at lade spørgsmålet om eventuel hjemgivelse af (B) afvente resultatet af den politimæssige undersøgelse – burde have taget en egentlig kontakt med Københavns politi med henblik på, at centret/nævnet løbende kunne have været orienteret om forløbet af undersøgelserne og således ha-

ve sikret sig, at hjemgivelse af (B) (straks) skete, når/hvis det på grundlag af undersøgelserne måtte konstateres, at der ikke længere var grundlag for at opretholde anbringelsen uden for hjemmet af (B).

Jeg har gjort Københavns kommune, magistratens 3. afdeling, og børne- og ungdomsnævnet i København bekendt med min opfattelse.«

IV. Supplerende oplysninger vedrørende sager omtalt i tidligere beretninger.

De ved de enkelte sager anførte numre refererer til beretningen for det pågældende år.

A. Beretningen for året 1967.

7. *Pensionskasselovens § 9, stk. 3. (J. nr. 1967-177; beretn. 1967, s. 33-35, jfr. beretn. 1976, s. 22-23).*

Den 20. december 1980 vedtog folketinget en ny lov om forsikringsvirksomhed (lov nr. 630 af 23. december 1980).

I skrivelse af 20. marts 1981 underrettede industriministeriet ombudsmanden herom og oplyste, at de såkaldte »tværgående« pensionsskasser ifølge lovens kap. 22 nu er omfattet af loven og sidestillet med gensidige forsikringsselskaber med særligt begrænset

formål. Ministeriet anførte videre, at behovet for ændring af pensionskasselovens regler om udtrædelsesgodtgørelse herefter er mindsket betydeligt, og at overvejelserne om ændring af pensionskasseloven derfor er udskudt, indtil forsikringsrådet har indarbejdet de tværgående pensionsskasser i det nye system.

B. Beretningen for året 1973.

37. *Klager over læger og andre medicinalpersoner. (J. nr. 1973-951; beretn. 1973, s. 156-57, jfr. beretn. 1978, s. 28, og beretn. 1980, s. 25).*

I skrivelse af 25. maj 1982 meddelte indenrigsministeriet mig, at det endnu ikke havde vist sig muligt at tilvejebringe fornødne bevillinger til etablering af et lægeklageråd, og at ministeriet derfor med sundhedsstyrelsen havde drøftet, hvordan der indtil videre kunne iværksættes en mindre udgiftskrævende ordning med samme sigte.

På baggrund af disse drøftelser og overvejelser fandt ministeriet og sundhedsstyrelsen det mest hensigtsmæssigt, at der som en mindre udgiftskrævende og foreløbig foranstaltning blev søgt oprettet en konsulentstilling med juridisk ekspertise - for eksempel en statsamtmand eller en dommer eller lignende - i lighed med andre konsulentstillinger i

styrelsen. Bevillingsmyndighedernes endelige godkendelse af ordningen var dog endnu ikke indhentet.

Indenrigsministeriet tilføjede, at der ikke var sket nogen ændring i ministeriets og sundhedsstyrelsens holdning med hensyn til etablering af et lægeklageråd på længere sigt, men at der alene var tale om inden for de nuværende økonomiske muligheder at styrke et uafhængigt juridisk element i behandlingen af de pågældende klagesager. Ordningen ville samtidig udgøre et forsøg med det formål at give såvel styrelsen som ministeriet erfaringer i de videre overvejelser vedrørende etableringen af de omhandlede lægeklageråd.

- 84.** *Indsattes adgang til at modtage besøg m.m. (J. nr. 1973-654; beretn. 1973, s. 372, jfr. beretn. 1977, s. 35, og beretn. 1980, s. 27-28).*

Vedrørende spørgsmålet om advokatbistand til indsatte meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig i skrivelse af 14. juni 1982, at det – som anført i direktoratets skrivelse af 2. januar 1979 – var opfattelsen blandt kriminalforsorgens anstalter, at der kun var begrænset behov for advokatbistand, og at direktoratet ikke siden havde modtaget oplysninger, der havde givet anledning til at tage spørgsmålet op til fornyet overvejelse.

Direktoratet henviste i denne forbindelse til justitsministeriets bekendtgørelse nr. 547 af 17. december 1980 om offentlig retshjælp ved advokater, hvilken bekendtgørelse var udsendt til kriminalforsorgens anstalter den 10. juni 1981.

Med hensyn til etablering af et tilsynsråd eller lignende oplyste direktoratet, at der ikke var fundet grundlag for at tage dette spørgsmål op i direktoratets arbejdsprogram.

C. Beretningen for året 1974.

- 80.** *Behandling af sag om hjælp til værnepligtig (klage over afgørelse truffet af social- og sundhedsforvaltningen i København). (J. nr. 1974-1147; beretn. 1974, s. 356-59, jfr. beretn. 1975, s. 58).*

Ombudsmanden modtog nogle klager over, at den sociale ankestyrelse havde oversendt nogle klager over afgørelser, der var truffet af socialcentre eller bistands- og pensionskontorer under social- og sundhedsforvaltningen i København, til denne forvaltnings centrale bistandsafdeling til afgørelse.

Det fremgik af en af disse sager, at socialministeriet havde anmodet den sociale ankestyrelse om, at styrelsen, når den oversender en sag til den centrale bistandsafdeling, med-

deler klageren, at styrelsen efter anmodning vil tage sagen op til behandling, hvis den oprindelige afgørelse fastholdes.

I en anden af sagerne havde den sociale ankestyrelse ikke i svaret til klageren givet en sådan meddelelse. I den anledning indhente ombudsmanden en udtalelse af 27. maj 1981 fra den sociale ankestyrelse, hvoraf det fremgik, at ankestyrelsen havde instrueret personalet om at give den nævnte meddelelse.

- 100.** *Sagsbehandlingstiden i den sociale ankestyrelse. (J. nr. 1974-996; beretn. 1974, s. 437-44, jfr. beretn. 1975, s. 65, beretn. 1976, s. 31, beretn. 1978, s. 31, og beretn. 1980, s. 28-30).*

I skrivelse af 28. juli 1981 meddelte socialministeriet mig følgende:

»I skrivelse af 11. december 1980 har ombudsmanden udbedt sig nærmere oplysninger om behandlingstiden for sager i den sociale ankestyrelse, i amtsankenævnene samt i revalliderings- og pensionsnævnene.

I denne anledning kan man om sagsbehandlingstiden i den sociale ankestyrelse oplyse, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for nye sager i begyndelsen af 1981 er opgjort til 7,1 måned for invalidepensionssa-

ger og til 9,9 måned for de andre sagskategorier under ét.

Om den maksimale sagsbehandlingstid i ankestyrelsen kan det oplyses, at 80 pct. af ankestyrelsens sager er afsluttet inden for 10 måneder.

Med hensyn til sagsbehandlingstiderne i amtsankenævnene kan det på grundlag af forespørgsler til samtlige nævn oplyses, at der foreligger betydelige forskelle i de enkelte nævns sagsbehandlingstider, idet den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i begyndelsen

af 1981 for visse nævn udgør 3-4 måneder, medens den gennemsnitlige sagsbehandlingstid for andre amsankenævn udgør 6-8 måneder.

Der henvises i øvrigt til den vedlagte oversigt over de gennemsnitlige sagsbehandlingstider i de enkelte amsankenævn idet bemærkes, at de foreliggende oplysninger ikke giver socialministeriet tilstrækkeligt grundlag for at udtale sig om den maksimale sagsbehandlingstid i amsankenævnene.

For så vidt angår sagsbehandlingstiden i revaliderings- og pensionsnævnene kan man henholde sig til sikringsstyrelsens redegørelse af 16. juli 1981 til ombudsmanden.

Endelig kan det oplyses, at man i socialministeriet fortsat overvejer muligheden af gennem ændringer i ankerreglerne at begrænse sagsbehandlingstiden i ankesager. Særligt for så vidt angår ankestyrelsen søger socialministeriet om en forlængelse af en række midlertidige stillinger i styrelsen.«

I sikringsstyrelsens redegørelse af 16. juli 1981, hvortil socialministeriet henviste, anførte styrelsen bl.a. følgende:

»

Af årsstatistikens tabelmateriale over re-

validerings- og pensionsnævnenes afgørelser i førtidspensionssager i 1980 fremgår, at den samlede gennemsnitlige sagsbehandlingstid i 1980 har udgjort 11,6 måneder.

I forhold til 1979, hvor behandlingstiden var 11,3 måneder, er der således i 1980 sket en beskedent stigning på 0,3 måned, en stigning, som udelukkende kan henføres til den kommunale behandlingstid.

. . . .«

I redegørelsen henviste sikringsstyrelsen til forskelligt statistisk materiale, som var vedlagt redegørelsen.

I skrivelse af 8. februar 1982 anmodede jeg socialministeriet om at måtte modtage aktuelle oplysninger om behandlingstiden i den sociale ankestyrelse og amsankenævnene.

I skrivelse af 19. februar 1982 meddelte socialministeriet mig følgende:

»I skrivelse af 8. februar 1982 har ombudsmanden udbedt sig aktuelle oplysninger om behandlingstiden i den sociale ankestyrelse og i amsankenævnene.

I denne anledning kan man oplyse følgende om sagsafviklingen i ankestyrelsen i 1981:

	Invalides- pensions- sager	Andre sager	Sager ialt
Oprettede sager i 1981	3901	6018	9919
Afsluttede sager i 1981	3831	5318	9149
Verserende sager ved udgangen af december 1981	2349	4873	7222

På grundlag af antallet af afsluttede sager i 1981 har ankestyrelsen beregnet, at den gennemsnitlige ekspeditionstid for nye sager i januar måned 1982 vil være 7,4 måned for invalidepensionssager (7,1 måned i januar 1981) og 11,0 måned for andre sagskategorier under ét (9,9 måned i januar 1981).

For samtlige sager under ét er den beregnede gennemsnitlige ekspeditionstid steget fra 8,7 måned i januar 1981 til 9,5 måned i januar 1982.

Man skal vende tilbage til spørgsmålet om sagsbehandlingstiden i amsankenævnene.«

I skrivelse af 4. juni 1982 meddelte socialministeriet mig følgende:

»I fortsættelse af skrivelse herfra af 19. februar 1982 vedrørende behandlingstiden

for sager i den sociale ankestyrelse og amsankenævnene sendes vedlagt en oversigt over den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i amsankenævnene i 1981.

Som det fremgår heraf, er der betydelige forskelle mellem de enkelte nævns sagsbehandlingstider.

En sammenligning af de ved skrivelse herfra af 28. juli 1981 fremsendte tal og tallene for 1981 viser endvidere, at sagsbehandlingstiden er steget i adskillige nævn, og at kun et nævn har kunnet fremvise en markant tilbagegang.

Socialministeriet er opmærksom på dette forhold og overvejer derfor fortsat muligheden af gennem bl.a. ændringer i ankerreglerne

at begrænse sagsbehandlingstiden i ankesager.«

Ved beretningsårets udgang forelå endnu

ikke aktuelle oplysninger om behandlingstiderne for revaliderings- og pensionsnævn.

D. Beretningen for året 1975.

- 94.** *Arresthuset i Horsens. (J. nr. 1975-336-615; beretn. 1975, s. 481-82, jfr. beretn. 1976, s. 56, beretn. 1977, s. 46, og beretn. 1978, s. 34).*

I skrivelse af 18. maj 1982 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at spørgsmålet om nedlæggelse af sikringscellen og etablering af en særligt sikret celle i arresthuset

i Horsens indgik i direktoratets planlægning over udførelsen af bygningsmæssige foranstaltninger i arresthusene.

- 95.** *Arresthuset i Århus. (J. nr. 1975-400-615; beretn. 1975, s. 482-86, jfr. beretn. 1976, s. 57-59, og beretn. 1979, s. 24).*

I skrivelse af 21. april 1982 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at der i 1983 og 1984 forventedes at finde en almindelig modernisering af arresthuset i Århus sted.

Spørgsmålet om etablering af et fællesværksted ville blive taget op til overvejelse i forbindelse med projekteringen.

- 96.** *Arresthuset i Slagelse. (J. nr. 1975-493-615; beretn. 1975, s. 481-82, jfr. beretn. 1976, s. 56, beretn. 1977, s. 46, beretn. 1978, s. 34, og beretn. 1979, s. 24).*

I skrivelse af 5. maj 1982 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at arrestinspektøren ved arresthuset i Slagelse i skrivelse af 1. juni 1981 til direktoratet havde udtalt, at der efter hans opfattelse var behov for indretning af en særligt sikret celle i arrest-

husets sikringscelle. Direktoratet havde taget denne udtalelse til efterretning, og indretning af en sådan celle ville herefter indgå i direktoratets planlægning over byggearbejder i de kommende finansår.

- 98.** *Arresthuset i Ringsted. (J. nr. 1975-492-615; beretn. 1975, s. 490-91, jfr. beretn. 1976, s. 61, og beretn. 1978, s. 36).*

I skrivelse af 6. maj 1982 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at direktoratet efter at have besøgt personalefaciliteterne i arresthuset i Ringsted fandt disse så mangelfulde, at en forbedring var påkrævet. Der var herefter indrettet omklædningsrum og

brusekabine for personalet i en del af kælderens. Tilbage i kælderen var der et enkelt rum, der benyttedes til opbevaring af arbejdsmaterialer, og direktoratet skønnede herefter ikke, at der var pladsmæssig mulighed for etablering af et fællesværksted.

- 102.** *Foreløbige beslutninger efter børneforsorgslovens § 33 (nu bistandslovens § 127). (J. nr. 1975-1-031; beretn. 1975, s. 494-96, jfr. beretn. 1979, s. 25-28, og beretn. 1980, s. 32).*

I skrivelse af 24. juni 1981 meddelte socialministeriet mig, at der nu var udarbejdet et udkast til ændring af bistandslovens afsnit VIII om hjælpeforanstaltninger uden samtykke, og at udkastet var forelagt en række myndigheder til udtalelse.

Specielt med hensyn til ændringerne i bistandslovens § 127 oplyste ministeriet, at man i bemærkningerne til lovforslaget havde anført, at sagen skulle forelægges i socialudvalget, uanset om hjemgivelse af barnet hav-

de fundet sted. Det var endvidere anført, at det ikke var hensigten, at § 127 for fremtiden skulle finde anvendelse i situationer, hvor det sociale udvalg kunne holde møde, men hvor sagen ikke var tilstrækkeligt oplyst, jfr. de nugældende regler i pkt. 14 i socialministeriets cirkulære af 1. oktober 1975 om hjælpeforanstaltninger uden samtykke.

De ovennævnte ændringer i bistandsloven blev gennemført ved lov nr. 130 af 31. marts 1982.

- 127.** *Centralinstitutionen Vodskov (nu Hammer Bakker). (J. nr. 1975-1691-06; beretn. 1975, s. 631-35, jfr. beretn. 1976, s. 68-69, beretn. 1978, s. 36, beretn. 1979, s. 20-29, og beretn. 1980, s. 33).*

Socialstyrelsen underrettede mig om, at moderniseringsarbejderne vedrørende afdelingerne A og A 2 ved hjemmene i Hammer Bakker var afsluttet. Den 1. april 1982 havde amtskommunen taget et nybygget pensionat i Hjørring i brug. Pensionatets 20 beboere var i et vist omfang kommet fra Hammer Bakker. Et nyt pensionat til 20 beboere var under opførelse i Frederikshavn, og der var planer om yderligere pensionatspladser til 20 beboere. Derudover var der iværksat forbedring af indretningen af tre børnehjem, hvilket ville betyde, at børnehjemmene i Hammer Bakker kunne nedlægges bortset fra en spastikerafdeling til 14 børn. På længere sigt var

der overvejelser om opførelse af mindre boenheder i Nordjyllands amtskommune, hvilket ville bevirke, at der ikke blev brug for hovedparten af bygningerne i Hammer Bakker. Under hensyn til de omtalte planer var der i hovedsagen ikke foretaget videre med hensyn til moderniseringen af afdelingerne D og D 2.

Jeg modtog endvidere underretning om forbedringer, der var sket med hensyn til beskæftigelsesforholdene på Hammer Bakker.

Jeg meddelte socialstyrelsen og socialministeriet, at jeg herefter ikke foretog videre i sagen.

E. Beretningen for året 1976.

- 47.** *Statsfængslet i Horsens. (J. nr. 1976-1578-615; beretn. 1976, s. 257-67, jfr. beretn. 1977, s. 65-71, beretn. 1978, s. 40, beretn. 1979, s. 32-33, og beretn. 1980, s. 34).*

Om støjforholdene i væveriet i statsfængslet i Horsens meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig i skrivelse af 6. maj 1982, at justitsministeriets tilsynsførende ingeniør efter en gennemgang af væveriet i notat af 5. oktober 1981 havde konkluderet følgende:

»Som følge af en i dag større produktivitet er hovedparten af væveriets ialt 38 stk. væve i drift det meste af arbejdstiden. Et led i Statsfængslets beskæftigelse af indsatte er, at væveriets maskinpark er af en ældre type, der kræver væsentlig manuel indsats, modsvarende moderne væve, der i langt højere

grad er automatiserede. Som følge heraf er vævenes konstruktion ikke forberedt til eller indbygget med en støjdæmpning, som tilfældet er med væve af nyere konstruktion. Behov for hyppig manuel adkomst til vævenes funktioner kræver, at lydæmpende foranstaltninger skal udføres, så de let kan fjernes/skydes til side fra vævene.

Med de forhåndenværende pladsforhold i væveriet og oplysning om, at det ikke kan accepteres at reducere antal af væve, vil det ikke være muligt at foretage støjdæmpende indkapslinger af vævene.

Etablering af støjdæmpende skillevægge, således at vævesalen opdeles i sektioner, vil kun få betydning for de ret få personer, der er beskæftiget ved f.eks. kædeskæremaskinerne, medens det overvejende antal personer fortsat vil være placeret i støjområderne ved vævene, idet sædvanligvis 1 person normalt passer 4 stk. væve.

En støjdæmpning af væveriets lofts- og vægflader menes ikke at give en dæmpning af væsentlig betydning.

Sammenfattende kan der under henvisning til ovenanførte kun foreslåes, at personlige høreværn bringes i anvendelse i størst muligt omfang, og at denne foranstaltning løbende indskærpes over for såvel funktionærer som indsatte.«

Direktoratet havde herefter over for funktionærer i væveriet indskærpet brugen af personlige høreværn.

Statsfængslet havde påbegyndt monteringen af vibrationshæmmende underlag under samtlige væve, og med denne foranstaltning forventedes støjen nedbragt til et acceptabelt niveau.

Jeg meddelte herefter direktoratet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

F. Beretningen for året 1977.

18. *Spørgsmålet om det offentliges pligt til at betale rente i forbindelse med for sen udbetaling af ydelser til offentligt ansatte. (J. nr. 1977-1519-69; beretn. 1977, s. 167-68, jfr. beretn. 1978, s. 46-47, og beretn. 1979, s. 36).*

Med skrivelse af 3. juli 1981 sendte lønnings- og pensionsdepartementet mig et eksemplar af finansministeriets cirkulære nr. 107 af 29. juni 1981 til samtlige ministerier m.v. om morarente ved forsinket betaling eller tilbagebetaling af løn, pension, m.v.

Lønnings- og pensionsdepartementet anførte, at finansministeriet under hensyn til, at den direkte anledning til, at ombudsmanden på ny havde rejst spørgsmålet over for ministeriet, var tilkomsten af morarenteloven, havde fundet det forsvarligt at formulere en regel gående ud på, at ydelser, herunder pensionsydelser, der var forfaldet/forfalder efter den 1. juli 1978, jfr. morarentelovens § 10, stk. 1, var omfattet af den nye praksis, således at forsinket udbetaling efter det nævnte skæringstidspunkt medfører ydelse af morarenter for tiden før cirkulærets dato efter på-

krav og i tiden derefter automatisk.

Under hensyn hertil agtede finansministeriet ikke at foretage videre med hensyn til spørgsmålet om morarenter i de to konkrete sager, som jeg havde forelagt for ministeriet, idet det i begge sager drejede sig om pensionsydelser, der var forfaldet forud for 1. juli 1978.

Ministeriet tilføjede, at de kommunale myndigheder var sindet at udsende retningslinier af tilsvarende indhold som ovennævnte cirkulære.

Jeg meddelte herefter lønnings- og pensionsdepartementet, at jeg havde taget til efterretning, hvorledes der ville blive forholdt med hensyn til de konkrete sager, i hvilke pensionsydelserne var forfaldet før 1. juli 1978.

- 42.** *Støtte til produktion af kortfilm. (J. nr. 1977-10-75; beretn. 1977, s. 311-14).*

Ved lov nr. 306 af 9. juni 1982 om film blev den tidligere lov om film og biografer ophævet med virkning fra den 1. august 1982 samtidig med, at loven om film trådte i kraft.

Filmloven er opbygget på en sådan måde, at det i denne sag omhandlede fortolkningsproblem om tabsudligning til kortfilm ikke længere eksisterer.

- 70.** *Begrundelse i sager, hvori der meddeles afslag på fri proces. (J. nr. 1976-865-68; beretn. 1977, s. 490-96, jfr. beretn. 1979, s. 44-45).*

Ved skrivelse af 3. december 1981 underrettede justitsministeriet mig om, at ministeriet i en cirkulærskrivelse af 1. december 1981 til overøvrigheden havde besluttet, at den fra 1. maj 1980 gennemførte forsøgsordning i en

forsøgsperiode på 1 år, hvorefter der meddeles begrundelse i sager, hvori der gives afslag på fri proces, nu gøres permanent efter nogle nærmere i cirkulærskrivelsen indeholdte retningslinier.

- 98.** *Forholdet mellem luftfartslovgivningen og miljøbeskyttelsesloven. (J. nr. 1977-702-11; beretn. 1977, s. 686-93, jfr. beretn. 1978, s. 74, og beretn. 1980, s. 36).*

I skrivelse af 28. juni 1982 orienterede miljøministeriet mig om de nu godkendte lufttrafikregler henholdsvis i ministeriet for offentlige arbejders bekendtgørelse nr. 93 af 8. marts 1982 om flyvesikringstjeneste, luftsumsorganisation, lufttrafikregler og luftfartsinformationstjeneste og i luftfartsdirektora-

tets bestemmelser for civil luftfart af 13. maj 1982.

Jeg meddelte herefter miljøministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

G. Beretningen for året 1978.

- 9.** *Fristbestemmelsen i miljøbeskyttelseslovens § 71, stk. 2. (J. nr. 1977-641-11; beretn. 1978, s. 120-31, jfr. beretn. 1979, s. 51).*

Ved vestre landsrets dom af 7. juli 1981 blev miljøankenævnet tilpligtet at genoptage B's sag og at hjemvise hans klage af 11. oktober 1976 over Fjerritslev kommunes tilladelse af 6. januar 1976 til opførelse af en minkfarm på ejendommen matr. nr. x til miljøstyrelsen til realitetsbehandling som rettidigt indgivet.

I præmisserne anførte landsretten følgende:

»Sagsøgeren (B) findes at have en umiddelbar og beskyttelsesværdig interesse i at få

fastslået gennem klage til Miljøstyrelsen, om minkfarmens oprettelse burde være godkendt af Fjerritslev kommune i 1976, og – i bekræftende fald – om de for godkendelsen fastsatte vilkår var tilstrækkelige til varetagelse af hans nabointeresser. Herefter og når tillige henses til den vægt, der i miljølovgivningen lægges på de af en afgørelse berørte personers og institutioners medvirken i lovens konkrete gennemførelse, findes sagsøgeren at have en retlig interesse i ved domstolene at

få fastslået, om de heraf følgende rettigheder er blevet frataget ham uretmæssigt. Det kan ikke medføre nogen ændring heri, at Fjerritslev kommune i 1980 har godkendt en udvidelse af minkfarmen med tilkendegivelse af, at godkendelsen og de dertil knyttede vilkår »skal omfatte hele farmen og således erstatte den tidligere meddelte godkendelse«, at sagsøgeren har påklaget denne afgørelse til Miljøstyrelsen, eller at styrelsen ved skrivelsen af 13. maj 1981 har tiltrådt afgørelsen. Det bemærkes herved, at der til tiltrædelsen er knyttet en lang række vilkår, som ikke var stillet i 1976, og at det efter skrivelsens indhold henstår som ganske uklart, hvilken betydning styrelsens afgørelse har med hensyn til farmens forhold i de siden den oprindelige godkendelse forløbne ca. 5 år.

Sagsøgtes afvisningspåstand kan herefter ikke tages til følge.

Med hensyn til sagens realitet bemærkes:

Ifølge miljøbeskyttelseslovens § 71, stk. 1, regnes klagefristen på 4 uger fra den dag, afgørelsen er meddelt »den pågældende«. Efter denne bestemmelses sammenhæng med §§ 65, stk. 2, 66 og 74, stk. 1, samt efter almindelige forvaltningsretlige principper og sædvanlig administrativ sprogbrug kan herved kun forstås »den pågældende klageberettigede«, således som dette også fremgår af pkt. 12, stk. 2, 1. pkt., i Miljøministeriets cirkulære nr. 107 af 15. maj 1974. Sålænge afgørelsen ikke er meddelt den klageberettigede som foreskrevet i § 65, stk. 2, og § 66, løber således ingen klagefrist, og kan følgelig ingen klagefrist overskrides, hvorfor lovens § 71, stk. 2, allerede efter sin ordlyd er uden betydning i denne situation. Det bemærkes herved, at den interesse, afgørelsens adressat har i inden for rimelig tid at kunne dispone-

re i henhold til afgørelsen, kan tilgodeses gennem offentlig annoncering af afgørelsen, jfr. lovens § 65, stk. 2, sidste pkt. I så fald løber klagefristen fra annonceringens tidspunkt, jfr. fornævnte cirkulære, pkt. 12, stk. 2, 3. pkt., og vil således i forhold til enhver privat klageberettiget normalt forlængst være udløbet, når der er forløbet 6 måneder fra afgørelsen. At den besluttende myndighed i enkelte tilfælde fejlagtigt undlader at underrette de enkelte klageberettigede og/eller at annoncere afgørelsen kan ikke medføre nogen ændring af den anførte fortolkning af § 71, men må redresseres på anden måde.

Da det efter bevisførelsen må lægges til grund, at sagsøgeren tidligst ved Nordjyllands amtskommunes skrivelse af 29. september 1976 har modtaget den lovbefalede meddelelse om Fjerritslev kommunes afgørelse af 6. januar s.å., og da sagsøgerens klage over afgørelsen til Miljøstyrelsen blev indgivet den 11. oktober s.å., er klagen herefter indgivet rettidigt, og Miljøstyrelsen har været uberettiget til at afvise klagen som for sent indgivet og sagsøgte uberettiget til at stadfæste denne afgørelse.

...«

Med henblik på at fjerne en del af de usikkerhedsmomenter, som mangelfuld underretning om afgørelser efter miljøbeskyttelseslovens kap. 5 kunne give anledning til, bestemtes det ved lov nr. 204 af 18. maj 1982 om ændring af lov om miljøbeskyttelse, at underretning om godkendelse efter lovens kap. 5 altid skal finde sted ved offentlig annoncering, og at klagefristen i så fald regnes fra offentliggørelsen. Samtidig ophævedes lovens § 71, stk. 2.

10. *Begrundelse i afslagsafgørelser i invalidepensionssager. (J. nr. 1976-625-059; beretn. 1978, s. 132-40, jfr. beretn. 1979, s. 51-52, og beretn. 1980, s. 37-38).*

I anledning af ombudsmandens henstilling i skrivelse af 8. april 1981 til socialministeriet modtog jeg en skrivelse af 29. april 1982 fra socialministeriet, der henholdt sig til en redogørelse i skrivelse af 1. marts 1982 fra den sociale ankestyrelse.

I sin skrivelse af 1. marts 1982 anførte ankestyrelsen bl.a. følgende:

»Ombudsmanden giver udtryk for, at teksten i de standardkoncepter, ankestyrelsen anvender, kun i ret begrænset omfang sikrer en imødekommelse af de synspunkter, han

anførte i sin redegørelse af 13. september 1978, og sigter navnlig til følgende synspunkter:

- 1) Når der i en sag findes flere lægeerklæringer, hvis konklusion strider mod hinanden, findes det påkrævet at ankestyrelsen i sin begrundelse fremhæver hvilke lægelige oplysninger styrelsen særlig har lagt vægt på.
- 2) Sager hvor (samtlige) lægeerklæring(er) støtter ansøgningen, men hvor der alligevel gives afslag.
 - a) Afslaget skyldes underkendelse af lægeerklæringen(erne); konklusionen stemmer ikke med præmisserne. Her ønskes angivet i ankestyrelsens afgørelse, hvilken lægelig opfattelse der er lagt til grund for afgørelsen.
 - b) Afslaget skyldes ikke-lægelige hensyn (§ 3, stk. 5). Her ønskes i ankestyrelsens begrundelse angivet, hvilket hovedhensyn der har ført til, at ansøgningen ikke imødekommes fuldt ud.

Til imødekommelse af ombudsmandens henstillinger under 2) a og b er udformet nye formuleringer af standardkoncept til afslag på invalidepension, . . . Ændringerne vil blive ledsaget af tilsvarende ændringer i standardkoncepter vedrørende afslag på forhøjelse af invalidepension.

Ankestyrelsen mener, at der herved er givet mulighed for i den enkelte sag at give udtryk for, hvad der i det enkelte tilfælde har medført afslag til trods for positive udtalelser og skøn i aktmaterialet.

Ad 1:

Ombudsmandens krav om fremhævelse af hvilke lægelige oplysninger, ankestyrelsen i det givne tilfælde særlig har lagt vægt på, kan formentlig forstås dels som et krav om angivelse af, hvilken af de foreliggende erklæringer der er lagt vægt på – dels som et krav om angivelse af, hvilke specielle lægeli-

ge undersøgelsesresultater i erklæringerne der er tillagt særlig vægt.

Med hensyn til det første led (hvilken erklæring der er lagt særlig vægt på) vil forholdet sjældent være således, at det klart kan siges, at den ene erklæring er mere tungt vejende end den anden. Og ankestyrelsen finder det i øvrigt meget betænkeligt generelt i afgørelserne at fremhæve en erklæring frem for andre.

Om det andet led må det anføres, at redegørelse for lægelige spørgsmål ikke vil være forsvarlig og i de fleste tilfælde næppe heller mulig uden medvirken af lægelig rådgiver ved afgørelsens udfærdigelse. Det må her tages i betragtning, at afgørelserne i disse sager oftest vil være grundet på en vurdering af komplekse helbredsmæssige og personlighedsmæssige forhold.

En beskrivelse af disse forhold i afgørelsen vil medføre forlænget ekspeditionstid og dermed nedsættelse af ankestyrelsens effektivitet.

Man finder derfor, at det er nødvendigt fortsat at anvende standardiserede afgørelser, idet man vil være opmærksom på nødvendigheden af i særlige tilfælde at komme med mere detaljerede beskrivelser.«

I en skrivelse af 24. juni 1982 meddelte jeg socialministeriet, at jeg ikke foretog yderligere på det foreliggende grundlag med hensyn til den nærmere udformning af den sociale ankestyrelsens standardkoncepter. Jeg meddelte socialministeriet, at jeg herved lagde vægt på, at det nu foreliggende standardkoncept indeholdt en markering af de problemstillinger, som der i de typiske tilfælde vil være anledning til at tage stilling til i begrundelsen for den trufne afgørelse, og at jeg havde bemærket mig, at ankestyrelsen vil være opmærksom på, at det i særlige tilfælde ville være påkrævet at give en mere udførlig begrundelse end den, der indeholdes i standardkoncepter.

- 11.** *Arresthuset i Holstebro. (J. nr. 1978-473-615; beretn. 1978, s. 140-43, jfr. beretn. 1979, s. 52).*

Den 28. april 1982 underrettede direktoratet for kriminalforsorgen mig om, at direktoratet i en skrivelse af samme dato havde skrevet således til arrestinspektøren ved arresthuset i Holstebro:

»Under henvisning til Deres skrivelser af 10. februar og 14. april 1982 skal man meddele, at kriminalforsorgen i finansårene 1983 og 1984 vil anvende en ikke ubetydelig del af anlægsmidlerne til påtrængende moderniseringer af arresthusene i Hillerød, Århus og Grenå, ligesom en delvis modernisering af arresthuset i Vordingborg er under overvejelse.

Det er på nuværende tidspunkt ikke muligt at give præcise oplysninger om planlagte arresthusbyggerier. De seneste undersøgelser af kapacitetsbehovet inden for kriminalfor-

sorgens institutioner synes imidlertid at vise, at der er et særligt påtrængende behov for tilvejebringelse af yderligere arresthuskapacitet i det sjællandske område. Derfor sigter man indledningsvis mod opførelse af et nyt arresthus i Helsingør og muligvis også i Roskilde.

Direktoratet er imidlertid opmærksom på, at der også andre steder i landet kan være behov for yderligere arresthuskapacitet. Arresthusbyggeri har imidlertid et sådant økonomisk omfang, at det på ovennævnte baggrund foreløbig ikke er muligt at udtale sig om, hvornår der kan skaffes økonomiske midler til yderligere arresthusbyggeri i andre politikredse, herunder i Holstebro.

...«

- 12.** *Arresthuset i Thisted. (J. nr. 1978-853-615; beretn. 1978, s. 143-45, jfr. beretn. 1979, s. 52-54, og beretn. 1980, s. 38).*

I skrivelse af 20. april 1982 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at arresthuset i Thisted med udgangen af 1981 var ble-

vet nedlagt, og at arresthuset i Nykøbing Mors samtidig var blevet genåbnet.

- 24.** *Spørgsmålet om optagelse af personnummer i pas. (J. nr. 1977-13-611; beretn. 1978, s. 205-10, jfr. beretn. 1979, s. 56-57).*

I skrivelse af 10. januar 1980 meddelte justitsministeriet ombudsmanden, at ministeriet havde taget en henstilling fra folketingets retsudvalg om, at der ved en kommende revision af pasloven burde skabes udtrykkelig

hjemmel til optagelse af personnumre i pas, til efterretning, og at ministeriet herefter ved den næste revision af pasloven ville fremsætte forslag herom.

- 26.** *Arresthuset i Kolding. (J. nr. 1978-1253-615; beretn. 1978, s. 213-15, jfr. beretn. 1979, s. 57-59, og beretn. 1980, s. 40).*

I skrivelse af 22. april 1982 meddelte direktoratet for kriminalforsorgen mig, at direktoratet ved skrivelse af 20. januar 1982 havde anmodet justitsministeriets tilsynsførende arkitekt om at udarbejde hovedprojekt med

henblik på en forbedring af de sanitære forhold m.v. for de indsatte i arresthuset i Kolding, og at arbejdet forudsattes udført i finansåret 1982.

- 64.** *Fastsættelse af tilslutningsafgifter for et sommerhusområde til et statsligt vandværk. (J. nr. 1977-933-11; beretn. 1978, s. 451-75, jfr. beretn. 1980, s. 45-49).*

Med skrivelse af 17. september 1981 sendte miljøministeriet mig et eksemplar af et regulativ for vandværk II i Rødhus Klit, som ministeriet den 17. september 1981 havde stadfæstet i henhold til § 55, stk. 3, i lov om

vandforsyning m.v.

Jeg meddelte herefter miljøministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 80.** *Valg af medlemmer til radiorådets forretningsudvalg. (J. nr. 1978-897-76; beretn. 1978, s. 568-84).*

I skrivelse af 5. april 1982 gjorde ministeriet for kulturelle anliggender mig bekendt med, at ministeriet havde godkendt en ændring af radiorådets forretningsorden vedrørende valg

af forretningsudvalg for rådet.

Jeg meddelte herefter ministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 92.** *Uddybning af indholdet af hovedstadsregionplanlovens § 17. (J. nr. 1977-243-142; beretn. 1978, s. 669-74, jfr. beretn. 1979, s. 77).*

Med skrivelse af 11. december 1981 sendte miljøministeriet mig kopi af planstyrelsens skrivelse af 8. oktober 1981 til ministeriet samt planstyrelsens notat af s.d. Ministeriet anførte bl.a. følgende:

»Idet man i øvrigt henviser til de tidligere udtalelser herfra om sagen, skal miljøministeriet, departementet fremhæve, at planstyrelsen i skrivelse af 8. oktober 1981 udtaler, »at man fremdeles principielt finder, at fortolkning m.v. af enkeltbestemmelser i regionplanlovene – og bekendtgørelsen af sådan fortolkning – såvidt muligt bør ske i en større sammenhæng. Planstyrelsen henviser i den forbindelse bl.a. til regionplanvejledning nr. 3 samt til regionplanvejledning nr. 4, der forventes udsendt indenfor relativt nær fremtid. For så vidt angår begge disse vejledninger bemærkes således, at de henholdsvis indeholder og forventes at komme til at indeholde retningslinier, der i et vist omfang bidrager til forståelsen bl.a. af hovedstadsregionplanlovens § 17, herunder f.eks. med hensyn til begrebet »regionplanlægning«.

Med hensyn i øvrigt til de særlige fortolkningsovervejelser som er foregået i plansty-

relsen foranlediget af den konkrete ombudsmandssag og vedrørende en uddybende fortolkning af § 17 i hovedstadsregionplanloven, henviser planstyrelsen til vedlagte notat af dags dato.

Som det fremgår af notatet på side 3 øverst, finder planstyrelsen det mindre hensigtsmæssigt på indeværende tidspunkt at udsende et cirkulære eller en cirkulæreskrivelse til hovedstadsregionens kommuner, dels under hensyn til det abstrakte indhold en sådan cirkulæreskrivelse eller cirkulære må antages at ville komme til at få, dels den tilsvarende, begrænsede nytte og dermed interesse, som et sådant cirkulære eller cirkulæreskrivelse ville få for kommunerne, og dels endelig under hensyn til det betænkelige i, når henses til det beskedne erfaringsmateriale, på indeværende tidspunkt at søge fastlagt (fastlåst) en fortolkning og dermed en begrænsning af bestemmelsens anvendelsesmulighed.

Derimod finder planstyrelsen, at notatet må kunne videresendes til folketingets ombudsmand som svar på dennes henstilling i redegørelsesskrivelsen af 18. januar 1979,

ligesom planstyrelsen finder, at notatet kan sendes til Hovedstadsrådet. Det tilføjes i den forbindelse, at notatet har været forevist og drøftet på et kontaktmøde den 6. oktober 1981 med Hovedstadsrådets planlægningsaf-

deling, som ikke har haft bemærkninger i anledning af indholdet af notatet.«

I denne anledning skal miljøministeriet udtale, at man kan henholde sig til planstyrelsens erklæring.

H. Beretningen for året 1979.

- 15.** *Efterstempeling i forbindelse med transport til ny ejer af et ejerpantebrev, der oprindeligt var stemplet efter værdien. (J. nr. 1978-1529-220; beretn. 1979, s. 155-62).*

I skrivelse af 15. oktober 1981 meddelte skattedepartementet mig, at departementet i overensstemmelse med kammeradvokatens indstilling havde bemyndiget ham til at hæve retssagen mod Jyske Bank, og i skrivelse af 23. november 1981 oplyste departementet, at det var besluttet at hæve sagen, fordi den efter kammeradvokatens opfattelse ikke kunne vindes af departementet, da bestemmelsen i stempelovens § 72, stk. 6, nr. 2, var affattet

således, at stempelfritagelsen formelt gælder enhver overdragelse af et ejerpantebrev til ny ejer af pantet, uanset om pantebrevet ved udstedelsen var stemplet efter pålydende eller efter værdi.

Skattedepartementet havde herefter i en cirkulærskrivelse til samtlige stempelmyndigheder og tinglysningskontorer orienteret om den skete ændring af praksis vedrørende stemplingen af transport på ejerpantebreve.

- 20.** *Statsfængslet i Renbæk. (J. nr. 1979-251-615; beretn. 1979, s. 188-93, jfr. beretn. 1980, s. 64).*

Om forholdene i statsfængslet i Renbæk har direktoratet for kriminalforsorgen i skrivelse af 26. maj 1982 givet følgende oplysninger:

Ad I B 1 og 2 – personalemøde- og fritidslokaler.

Mødelokalet forventes færdig til ibrugtagelse ca. 1. juni 1982, og fritidslokalerne (hobbybutik, lokale og fotorum) er færdige og taget i brug.

Den resterende del af udbygningen af fritidsfaciliteterne beror dels på manglende bevillingsmæssig mulighed, dels på det forhold, at det skønnes hensigtsmæssigt at inddrage lærerpersonalet i detail-planlægningen.

Ad I B 4 og II A – beskæftigelsesbygninger m.m.

Statsfængslet er med udvidelse af værkstedsbygningen og yderligere indretning af samlerværksted i 1981 i en tidligere ladebygning blevet udstyret med faciliteter til indendørs produktion.

Ad II B – undervisning.

Besættelsen af lærerstillingen har afventet ledighed i en lærerstilling på et andet statsfængsel. Denne ledighed er nu indtruffet, og stillingen forventes herefter opslået i juni 1982.

22. *Beskatning af pristalsreguleringsbeløb, som et selskab yder en hovedaktionær. (J. nr. 1978-765-222; beretn. 1979, s. 197-200).*

Ved højesterets dom af 14. oktober 1980, der er refereret i Ugeskrift for Retsvæsen 1980, s. 1002, blev vestre landsrets dom af 8. marts 1979 ændret, idet højesteret gav ministeriet for skatter og afgifter medhold i, at de årlige

pristalsreguleringsbeløb, som et selskab yder en hovedaktionær, måtte anses for indkomstskattepligtige udlodninger fra selskabet til hovedaktionæren.

30. *Centralinstitutionen Ribelund og lokalinstitutionen Løgumgård. (J. nr. 1979-743-06; beretn. 1979, s. 229-43, jfr. 1980, s. 70).*

Med skrivelse af 8. januar 1982 sendte socialministeriet mig en kopi af en udtalelse til ministeriet af 30. juli 1981 fra socialstyrelsen, vedlagt bl.a. en redegørelse fra Ribe og Sønderjyllands amtskommuner om de videre foranstaltninger, som ombudsmandens skrivelse af 13. september 1979 vedrørende forholdene på institutionerne Ribelund og Løgumgård havde givet anledning til, samt en rapport fra et tilsynsbesøg, som socialstyrelsen havde aflagt på Løgumgård.

Om forholdene i Ribe amtskommune oplyste socialstyrelsen, at de daglige fikseringer på Ribelund var ophørt, og at nu kun én klient blev fikseret lejlighedsvis. Anvendelsen af psykofarmaka var i 1980 faldet med 3-4 pct. i forhold til 1979.

På institutionen Løgumgård i Sønderjyllands amtskommune var der forekommet et tilfælde af fiksering efter udlægningen i 1980. Der var ikke sket nogen forøgelse af psykofarmakaforbruget.

Den 8. februar 1982 modtog jeg en kopi af en cirkulærskrivelse af 5. januar 1982 fra socialstyrelsen til amtskommunerne og Københavns og Frederiksberg kommuner om psykokirurgiske indgreb hos klienter på institutioner under amtskommunerne for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap.

I skrivelserne anførte socialstyrelsen følgende:

» . . .

(Socialstyrelsen) finder det bedst stemmen- de med principperne for retsbeskyttelse, at der, forinden en person med vidtgående psykiske handicap, der opholder sig på en institution oprettet i henhold til bistandslovens §

112, stk. 1, indstilles til foretagelse af hjernekirurgisk indgreb, indhentes samtykke fra værgeren, for så vidt den pågældende måtte være »personlig umyndiggjort«, jfr. myndighedslovens § 2, jfr. § 46. Såfremt den pågældende ikke er »personlig umyndiggjort«, bør der søges rejst sag herom, medmindre reglerne om ad hoc værge i myndighedslovens § 59 kan bringes i anvendelse. Det bemærkes i denne forbindelse, at den af ombudsmanden foreslåede tilsynsværgeordning i henhold til åndssvage洛vens § 12, stk. 2, er bortfaldet med åndssvage洛vens ophævelse.

Forinden samtykke gives af værgeren, skal der være meddelt denne fornøden information om klientens tilstand, indgrebets art og dets mulige virkninger. På samme måde skal den person, der skal have foretaget indgrebet, vejledes om dette, og - hvis han/hun kan forstå indgrebets betydning - give samtykke til dette.

Under hensyn til de væsentlige, principielle problemer, der knytter sig til hjernekirurgisk behandling, har socialstyrelsen overvejet det generelle spørgsmål om hjernekirurgisk indgreb over for personer med vidtgående psykiske handicap og skal derfor udtale følgende:

Forinden der træffes beslutning om at anbefale klient og/eller værge, at et hjernekirurgisk indgreb foretages, bør andre og mindre indgribende behandlingsformer være foresøgt.

Det har i praksis vist sig, at der gennem en intensiv og målrettet socialpædagogisk behandling kan opnås særdeles gode resultater. Man kan f.eks. ved total miljøskift, meningsfyldt beskæftigelse og aktiv deltagelse i

egen hverdag opnå, at en negativ og uønsket adfærd kan ændres til en positiv og ønsket adfærd. (Der henvises til socialstyrelsens cirkulæreskrivelse nr. 696 af 24. juli 1980, vejledning om pædagogiske midler m.v.).

Hvis det, efter at de her nævnte og andre socialpædagogiske behandlingsmuligheder har været forsøgt, skulle vise sig nødvendigt at træffe beslutning om at anbefale klient og/eller værge, at et hjernekirurgisk indgreb foretages, skal socialstyrelsen anbefale amtskommunerne, at der efter en forud tilrettelagt procedure sikres, at alle muligheder for socialpædagogisk behandling er forsøgt, før der træffes beslutning om hjernekirurgisk indgreb.

I de situationer, hvor det besluttes at gennemføre indgrebet, er det en forudsætning for foretagelse af dette, at der i amtskommunerne, allerede inden indgrebet foretages, er tilrettelagt og vedtaget en behandlingsplan, der går ud på en intensiv opfølgning af indgrebet, som sigter på at fremme de formål, som motiverede indgrebet.

Det er socialstyrelsens erfaring, at denne efterfølgende socialpædagogiske behandling kan være yderst ressourcekrævende og vanskelig at gennemføre.

Socialstyrelsen vil inden for de ressourcemæssige muligheder være til rådighed med konsulentbistand, for så vidt angår tilrettelæggelse af socialpædagogisk behandling i disse sager.«

I skrivelse af 2. juni 1982 meddelte social-

styrelsen mig, at styrelsen efter sin skrivelse af 5. januar 1982 til amtskommunerne om hjernekirurgiske indgreb i et par situationer var blevet medinddraget i spørgsmålet om anvendelse af lempeligere alternative foranstaltninger til hjernekirurgiske indgreb. Styrelsen ville fortsat følge området gennem sin tilsynsvirksomhed.

Om den rette balance mellem fiksering og medicinering af klienter på institutioner under amtskommunerne for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicap anførte socialstyrelsen følgende:

» . . .

Efter det for socialstyrelsen oplyste ved tilsynsbesøg i de to amtskommuner, hvor dette spørgsmål har været taget op, er fikseringer så godt som ophørt, og anvendelse af psykofarmaka faldet, dvs. at nedbringningen af antallet af fikseringer ikke har resulteret i stigning i anvendelse af psykofarmaka.

Socialstyrelsen vil ved fremtidige besøg på institutionerne fortsat have opmærksomheden rettet på dette spørgsmål.«

Jeg meddelte socialministeriet og socialstyrelsen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg havde noteret mig, at socialstyrelsen ved fremtidige besøg på institutioner under amtskommunerne for personer med vidtgående fysiske eller psykiske handicaps, vil have opmærksomheden rettet på spørgsmålet om den rette balance mellem fiksering og medicinering.

31. *Sagsbehandlingen i ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen. (J. nr. 1979-950-02; beretn. 1979, s. 243-46, jfr. beretn. 1980, s. 70-75).*

Som det fremgår af ombudsmandens beretning for året 1980, s. 75, anmodede ombudsmanden (i skrivelse af 11. juni 1981) arbejdsministeriet om underretning om, hvad der videre skete vedrørende spørgsmålet om nedbringelse af sagsbehandlingstiden i ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen.

Under henvisning hertil meddelte arbejdsministeriet i skrivelse af 10. november 1981 følgende:

»Arbejdsministeriet har ved ændringsforslag til finanslovforslag 1982 søgt oprettet 1 stilling som formand for ankenævnet og 1

stilling som stedfortræder, samt variggørelse af 4 af 7 midlertidige sagsbehandlerstillinger (AC) og forlængelse af de resterende 3 til udgangen af 1984. Der vil herefter være i alt 8 sagsbehandlere i ankenævnet.

Som umiddelbar personalemæssig styrkelse betyder dette, at der nu bliver en heltidsbeskæftiget stedfortræder, hvor denne tidligere optog en normeret stilling som fuldmægtig i ankestyrelsen og var delvis beskæftiget der. Hertil kommer som yderligere forøgelse af ankenævnets kapacitet, at der er åbnet mu-

lighed for at udpege 2 stedfortrædere for hvert medlem af ankenævnet.

I løbet af 1. halvår af 1982 vil det vise sig, om ankenævnet fremover vil kunne holde nogenlunde trit med tilgangen af nye sager.

Man skal dog gøre opmærksom på, at der på kortere sigt næppe kan forventes en nedgang i behandlingstiden i ankenævnet, dels på grund af nedslidning af sagspuklen i ankenævnet (ca. 850-900 sager), dels på grund af den stigning i sagsmængden, der skyldes afvikling af sagspuklen i arbejdsdirektoratet.

Arbejdsministeriet vil til den tid overveje, om der vil kunne iværksættes yderligere foranstaltninger i nævnet.

I den nu offentliggjorte redegørelse for arbejdsløshedsforsikringens administration er der – for at nedbringe antallet af sager, der indbringes for ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen – foreslået en begrænsning i adgangen til at klage over arbejdsdirektoratets afgørelse.

Arbejdsministeriet har på denne baggrund

gennem arbejdsdirektoratet anmodet ankenævnet og landsarbejdsnævnet om at tage stilling til, hvorledes man mest hensigtsmæssigt kan begrænse sagsantallet i ankenævnet. Ankenævnets og landsarbejdsnævnets udtalelse forventes at foreligge ved udgangen af november måned i år, og det er hensigten, at eventuelle forslag om ankebegrænsende foranstaltninger skal indgå i et lovforslag om visse ændringer i arbejdsløshedsloven, der vil blive fremsat i indeværende folketingssamling.

En begrænsning i klageadgangen vil efterhånden reducere den samlede sagsmængde i ankenævnet, således at behandlingstiden formentlig på længere sigt vil kunne bringes ned på et acceptabelt niveau.«

Den 25. november 1981 meddelte jeg ankenævnet, at jeg tog det oplyste til efterretning, og at jeg herefter ikke fortog yderligere.

32. *Centralinstitutionen Lillemosegård og Børnehospitalet i Vangede. (J. nr. 1979-1125-06; beretn. 1979, s. 246-57, jfr. beretn. 1980, s. 75-78).*

I skrivelse af 24. juli 1981 orienterede socialministeriet mig om, hvad der videre var sket i anledning af ombudsmandens skrivelse af 6. december 1979 om forholdene på (nu) Vangedehuse.

Omkring den 1. juli 1981 var der 5½ (ikke godkendte) lukkede afdelinger på institutionen Vangedehuse.

Socialministeriet og socialstyrelsen havde henstillet til Københavns amtskommune at bringe forholdene på Vangedehuse i overensstemmelse med reglerne i socialministeriets bekendtgørelse nr. 569 af 22. december 1979 om magtanvendelse m.v. i døgninstitutioner for børn og unge. Socialministeriet og socialstyrelsen havde i denne forbindelse taget afstand fra at give amtskommunen frist (som ansøgt) til den 31. december 1981 til at bringe forholdene i overensstemmelse med de gældende regler.

Jeg anmodede socialministeriet om inden udgangen af september måned 1981 at blive orienteret om, hvad der skete vedrørende

spørgsmålet om de låste afdelinger på institutionen Vangedehuse.

I skrivelse af 30. september 1981 oplyste socialministeriet, at der fortsat fandtes afdelinger på Vangedehuse, som var aflåst i strid med forbudet herimod i bekendtgørelse nr. 569, § 8.

Socialstyrelsen havde på et møde den 29. maj 1981 med Københavns amtskommune indskærpet, at amtskommunen omgående måtte bringe overtrædelserne til ophør.

På mødet var også drøftet forholdene på Damsager, der er en institution for psykotiske børn og unge. Socialstyrelsen var først blevet bekendt med, at også Damsager var aflåst, gennem indberetninger for januar kvartal 1981, som styrelsen havde modtaget den 25. maj 1981. Heraf fremgik det, at Damsager søgte amtskommunen om tilladelse til udover aflåsningen af hele institutionen yderligere at sikre nogle af opholdsrummene.

Det blev på mødet aftalt, at forholdene på Damsager skulle indgå i amtskommunens

plan for åbning af dørene i de hidtil lukkede afdelinger.

I skrivelse af 2. oktober 1981 anmodede jeg socialministeriet om inden udgangen af oktober måned 1981 at måtte blive orienteret om, hvad der videre skete i sagen.

I socialministeriets skrivelse af 3. november 1981 oplyste socialministeriet, at der hver 14. dag blev afholdt møder på Vangedehuse med deltagelse fra Københavns amtskommune og socialstyrelsen. Det var styrelsens opfattelse, at amtskommunen og personalet på Vangedehuse nu var gået mere aktivt ind i arbejdet med at få åbnet afdelingerne, selv om udviklingen var gået noget langsommere, end amtskommunen forventede. Styrelsen redegjorde for de problemer, der var forbundet med en åbning af de låste afdelinger, og for de aktuelle »åbningstider«.

Jeg udbad mig i skrivelse af 4. november 1981 fortsat underretning fra socialministeriet om, hvad der videre skete i sagen.

Socialstyrelsen meddelte mig i skrivelse af 19. marts 1982, at det fortsat var amtskommunens opfattelse, at der på Vangedehuse og Damsager hurtigst muligt skulle tilvejebringes tilstande i overensstemmelse med retsreglerne vedrørende magtanvendelse. Problemerne om gennemførelsen af åbningen af de aflåste afdelinger havde sammenhæng med klienternes evne til i praksis at leve forsvarligt med en åben dør og med personalets, forældrenes og de pårørendes holdning. Der havde fortsat været afholdt møde på Vangedehuse ca. hver 14. dag med deltagelse fra socialstyrelsen, amtskommunen og institutionens personale.

Det var socialstyrelsens indtryk fra disse møder, at amtskommunen aktivt arbejdede med at få åbnet afdelingerne, selv om udviklingen var gået betydeligt langsommere, end amtskommunen og socialstyrelsen oprindeligt forventede.

Forholdet var nu det, at samtlige hidtil aflåste afdelinger på Vangedehuse fra den 15. marts 1982 mindst ville være åbne i tidsrummet fra kl. 8.00–16.00. En af de 5½ afdelinger havde siden begyndelsen af januar

1982 været helt åben.

For så vidt angik Damsager, forelå den særlige situation, at institutionen stadig efter de for styrelsen foreliggende oplysninger permanent var aflåst. Arbejdet med at åbne dørene blev vanskeliggjort af personalets negative holdning.

Socialstyrelsen havde derfor tilkendegivet over for amtskommunen, senest på et møde den 26. februar 1982, at det var nødvendigt, at der blev lagt et stærkere pres på personalet på Damsager for at få personalet til positivt at medvirke til at bringe forholdene på institutionen i overensstemmelse med de gældende regler. Styrelsen fandt det fortsat meget beklageligt, at forholdene ikke var bragt i orden i overensstemmelse med resultaterne af de forhandlinger, styrelsen havde ført med Københavns amtskommune, bl.a. i efteråret 1981.

I skrivelse af 9. juni 1982 anmodede jeg socialstyrelsen om at underrette mig om, hvad der videre var sket i sagen.

Socialstyrelsen meddelte mig herefter, at styrelsen den 21. maj 1982 fra amtskommunen havde modtaget en opgørelse over den aktuelle situation på Vangedehuse og Damsager. Det fremgik heraf, at Vangedehuse nu fungerede i overensstemmelse med retsreglerne med undtagelse af 3 afdelinger. Disse afdelinger var dog som minimum åbne mellem kl. 8.00 og 16.00.

Med hensyn til Damsager var det oplyst, at samtlige indre døre, med undtagelse af døren til kontoret, havde været åbne siden den 10. maj 1982. Yderdørene var som minimum åbne mellem 8.00 og 15.00.

Da svaret imidlertid ikke – som lovet – indeholdt en plan over, hvordan amtskommunen havde tænkt sig at komme videre med problemerne, og intet om den lovede politiske stillingtagen, havde styrelseschefen i en skrivelse af 21. juni 1982 til amtsborgmesteren henstillet, at amtskommunen nu tog initiativ til at få bragt sagen til en afslutning.

Jeg holder mig fortsat orienteret om, hvad der videre sker i sagen.

- 39.** *Regler vedrørende ind- og udførsel af udryddelsestruede vilde dyr og planter. (J. nr. 1979-300-140; beretn. 1979, s. 287-88).*

Med skrivelse af 2. september 1981 sendte miljøministeriet, fredningsstyrelsen, mig et eksemplar af miljøministeriets bekendtgørelse nr. 425 af 13. august 1981 om ind- og udførsel af udryddelsestruede vilde dyr og planter, hvori ministeriet i § 8 havde uddybet transit-

bestemmelserne.

Jeg meddelte herefter miljøministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 44.** *Fradrag for udgifter til vedligeholdelse af en fast ejendom, der i en del af et indkomstår havde været udlejet. (J. nr. 1978-1198-223; beretn. 1979, s. 322-27).*

Efter afslutningen af beretningen for 1979, hvor det oplystes, at A havde indbragt skattesagen for vestre landsret, blev det senere oplyst, at A alligevel ikke havde indbragt sagen for retten.

- 68.** *Spørgsmålet om et skatterådsmedlems inhabilitet. (J. nr. 1979-1179-223; beretn. 1979, s. 457-64, jfr. beretn. 1980, s. 86-89).*

I skrivelse af 16. juli 1981 underrettede A mig om, at han havde besluttet at indbringe landsskatterettens afgørelse vedrørende det omhandlede skatterådsmedlems habilitet for domstolene, og at han havde ansøgt Vejle statsamt om fri proces under sagen.

I jeg til statsamtmanden over Vejle statsamt, at A's ansøgning om fri proces blev imødekommet.

I skrivelse af 3. august 1981 underrettede Vejle statsamt mig om, at statsamtet havde meddelt A fri proces. Sagen er herefter indbragt for vestre landsret.

I I skrivelse af 27. juli 1981 henstillede

- 70.** *Ansættelse af chefer ved teatrene under Den Storkøbenhavnske Landsdelsscene. (J. nr. 1979-1309-75; beretn. 1979, s. 469-501).*

Med skrivelse af 19. februar 1982 sendte ministeriet for kulturelle anliggender mig eksemplarer af en revideret vedtægt for Den Storkøbenhavnske Landsdelsscene, en revideret standardvedtægt for de enkelte teatre under landsdelsscenen samt retningslinier for besættelsen af teaterchefstillinger ved lands-

delsscenen og anførte, at de reviderede vedtægter og retningslinierne var godkendt af ministeriet.

Jeg meddelte herefter ministeriet for kulturelle anliggender, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

I. Beretningen for året 1980.

2. *Revision af menighedsrådslovens § 11, stk. 1, om fortabelse af medlemskab af menighedsråd ved flytning. (J. nr. 1980-309-72; beretn. 1980, s. 94-95).*

I skrivelse af 9. september 1981 meddelte kirkeministeriet mig, at spørgsmålet om en ændring af bestemmelsen i menighedsrådslovens § 11, stk. 1, om fortabelse af medlemskab af menighedsråd ved flytning ville blive taget op i forbindelse med den revision af en

række bestemmelser i menighedsrådsloven, der påtænkes foretaget inden næste valg.

| Jeg meddelte herefter kirkeministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

3. *Tilbageførsel af pensionsydelse fra pensionisters bankkonti i tilfælde af pensionisternes død. (J. nr. 1979-1121-39; beretn. 1980, s. 95-100).*

Med skrivelse af 27. maj 1982 sendte socialministeriet mig et eksemplar af sikringsstyrelsens cirkulærskrivelse af 11. maj 1982 til samtlige kommuner og amtskommuner »om dispositionsdato for næste måneds pension og om tilbagebetaling af pension, når pensionisten er afgået ved døden inden den 1. i en måned«. Cirkulærskrivelsen afløser sikringsstyrelsens cirkulærskrivelse af 10. november 1977.

I cirkulærskrivelsen er det anført, at pensionsbeløbet anses for indgået i pensionistens

bo, hvis dødsfaldet er indtrådt på eller efter dispositionsdagen. Det samme er tilfældet, hvis pensionisten faktisk havde disponeret over pensionsbeløbet før dispositionsdagen. I disse tilfælde må forvaltningen anmelde et almindeligt krav i boet om tilbagebetaling af pensionsbeløbet på lige fod med andre kreditorer.

| Jeg meddelte herefter socialministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

19. *Bødeforelæg i sager vedrørende overtrædelse af skattekontrolloven. (J. nr. 1980-687-222; beretn. 1980, s. 201-05).*

Med skrivelse af 12. november 1981 sendte skattedepartementet mig et eksemplar af en ny formular til brug ved vedtagelse af bøder over for skattemyndighederne for overtrædelse af skattekontrollovens § 13. Den nye formular, der var godkendt af ligningsrådet, forventedes taget i brug i begyndelsen af 1982.

| tet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

Med skrivelse af 10. maj 1982 sendte statskattedirektoratet mig et eksemplar af direktoratets cirkulærskrivelse af 14. april 1982 til samtlige amtsskatteinspektører og Københavns og Frederiksberg kommuner vedrørende behandlingen af sager om overtrædelse af skattekontrolloven.

| Jeg meddelte herefter skattedepartemen-

25. *Statsfængslet i Vridsløselille. (J. nr. 1980-863-615; beretn. 1980, s. 215-31).*

I skrivelse af 16. juni 1981 orienterede direktoratet for kriminalforsorgen ombudsmanden om, at der i forbindelse med udvidelsen af statsfængslets kapacitet var truffet beslutning om etablering af etageadskillelse mellem D-

fløjens to øverste etager, som skulle genåbnes. Direktoratet henviste i den forbindelse til en udtalelse af 14. maj 1981, hvori statsfængslet bl.a. havde anført følgende:

»ad 1-1. Bo-afdelingerne:

a. Vedligeholdelsestilstanden.

Anstaltens samlede rådighedsbevilling til bygningsvedligeholdelse for 1981 udgør ialt 210.000 kr. . . . Beløbet er prioriteret i overensstemmelse med direktoratets cirkulærskrivelse af 20. januar 1978 vedrørende vedligeholdelse af de til kriminalforsorgens anstalter hørende bygninger m.v. Herefter må der konstateres en uændret ringe aktivitet i vedligeholdelsesarbejdet for hovedområderne celler, gangafsnit og centralen. Organiseret istandsættelsesarbejde kan ikke iværksættes i belægningsbygninger m.v. i 1981 med udgangspunkt i rådighedsbevillingen og ved anvendelse af egen arbejdskraft, ej heller selv om bevillingsniveau hæves, da begge malerværkmestre er forudsat anvendt i årets sidste halvdel til malerarbejde i D-fløjen.

b. Belysningsforholdene.

Lysstofrør er opsat på afdeling A II i stedet for glødelamper. Arbejdet er afsluttet den 17. februar 1981. De samlede udgifter androg 7.283,48 kr.

Da der ikke kan afses penge til en tilsvarende ændring af belysningsforholdene på afdeling A I i 1981, er glaspender fra A II genanvendt på A I, hvis kosmetiske og effektive belysningsniveau nu må betegnes som rimelig, også fordi afdelingen ikke har nogen form for fællesaktiviteter.

ad 1-2. Svejsecentralen:

b. Pauserum.

Det omtalte pauserum for indsatte er nedlagt. Et andet midlertidigt lokale er taget i anvendelse, indtil nyt pauserum kan indrettes samtidig med andet istandsættelsesarbejde.

c. Bygningsvedligeholdelse.

Et vedligeholdelsesarbejde som påpeget af ombudsmanden er medtaget under B »Bygninger vedrørende beskæftigelsesafsnittet« på oversigt over bygningsvedligeholdelse 1981, jfr. skrivelse herfra af 9. februar 1981 bilagt statsfængslets forslag til bygningsvedligeholdelse i finansåret 1981.«

Vedrørende II-3. Sikringscelleophold henholdt direktoratet for kriminalforsorgen i

skrivelse af 21. oktober 1981 til mig sig til en udtalelse af 8. oktober 1981 fra statsfængslet, der bl.a. havde anført følgende:

»Hvad angår indretning af cellerne 29 og 30 kan oplyses, at disse nu er indrettede, med en seng samt et fast bord og en fast stol. Dette var efter anstaltens mening, hvad ombudsmanden krævede som minimumsbetingelser for at kunne acceptere indretningen af disse celler.

Hvad angår brugen af cellerne kan det oplyses, at cellerne ikke benyttes til almindeligt belæg eller ophold, men som en slags »afkølingsceller« eller venteceller. Dette skal forstås således, at når en indsat på isolationsafdelingen, hvor cellerne er beliggende, truer med at smadre sin opholdscelle, har personalet på afdelingen mulighed for at anbringe den indsatte i celle 29 eller 30 i en time eller to, hvor den indsatte så har mulighed for enten at falde til ro og få styr på sine problemer, eller såfremt han fortsat skønnes at være til fare for sig selv eller sine omgivelser, vil han blive anbragt i sikringscelle.

Cellerne benyttes endvidere i tilfælde, hvor en indsat skal flyttes fra isolationsafdelingen og til sikringscelle, og der opholder sig mange indsatte på vejen til sygeafdelingen, hvor sikringscellerne er beliggende. I sådanne tilfælde vil man midlertidigt anbringe den urolige indsatte i een af disse to celler, således at han efter kort tids ophold kan passere uhindret igennem fængslet til sygeafdelingen.

Det skal bemærkes, at cellerne højest har været brugt 1 gang om måneden i gennemsnit, samt at cellerne inden for de sidste måneder ikke har været benyttede.

Det er min opfattelse, at indretningen af disse to celler har haft en afgørende betydning, især i tilfælde, hvor indsatte har truet med at ødelægge sin opholdscelle, hvor han således har kunnet komme hen i een af disse to celler for en kort tid, og her er faldet til ro. Dette har betydet, at en indsat har kunne undgå en sikringscelleanbringelse, samt at han eventuelt har ødelagt sine egne og anstaltens effekter i hans opholdscelle.«

I skrivelse af 18. maj 1982 meddelte jeg direktoratet for kriminalforsorgen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 26.** *Retsplejelovens § 650, stk. 2, og § 535, stk. 2. (J. nr. 1979-1211-610; beretn. 1980, s. 226-31).*

I skrivelse af 4. februar 1982 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet, efter at spørgsmålet havde været drøftet med strafferechtsplejeudvalget, fandt det mest hensigtsmæssigt at anmode retsplejerådet om at over-

veje, hvorvidt de pågældende retsplejebestemmelser burde revideres. Justitsministeriet var derfor indstillet på at forelægge spørgsmålet for retsplejerådet, når arbejdsplanen for rådet gjorde det muligt.

- 32.** *Spørgsmål om en kommunes inddrivelse af forskudsvis udlagte børnebidrag. (J. nr. 1979-444-62; beretn. 1980, s. 281-93).*

I skrivelse af 25. februar 1982 meddelte amsankenævnet for Fyns amt mig, at ankenævnet i et møde den 15. samme måned havde truffet beslutning om, at M ikke var pligtig at betale nogen del af de 3.449 kr., der var udbetalt til H forskudsvis som underholdsbidrag vedrørende B for perioden fra

den 29. september 1976 til den 29. august 1977.

Jeg meddelte herefter amsankenævnet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 36.** *Afgiftsfri rustbeskyttelse af motorkøretøjer. (J. nr. 1980-218-21; beretn. 1980, s. 329-32).*

I skrivelse af 22. juni 1982 meddelte departementet for told- og forbrugsafgifter mig, at § 8, stk. 2, 3. pkt., i loven om registreringsafgift af motorkøretøjer m.v. ved lov nr. 193 af

18. maj 1982 var blevet ændret således, at det nu af bestemmelsen fremgik, at rustbeskyttelse foretaget på importørens værksted ikke kunne ske inden for 800 kr.s grænsen.

- 39.** *Spørgsmålet om, hvorvidt et medlem af et menighedsråd var ikke-valgbar på grund af et strafbart forhold, der ikke var endeligt fastslået ved dom. (J. nr. 1980-1378-72; beretn. 1980, s. 353-55).*

I skrivelse af 12. april 1981 meddelte Enghave sogns menighedsråd mig, at østre landsret nu havde stadfæstet Københavns byrets dom

vedrørende A, og at menighedsrådet herefter ikke foretog videre i sagen.

- 40.** *Bindende forhåndsbesked om udlægning af sommerhusområde. (J. nr. 1978-852-142; beretn. 1980, s. 355-74).*

I anledning af ombudsmandens henstilling i redegørelsen af 18. november 1980 til miljø-

ministeriet meddelte ministeriet mig i skrivelse af 5. maj 1982, at ministeriet havde genop-

taget behandlingen af forslag til byplanvedtægt nr. 4. Ministeriet anførte videre bl.a. følgende:

»Den nuværende situation for området er følgende:

Miljøministeren har den 4. september 1981 godkendt regionplanen for Vestsjællands amtskommune. Godkendelsen omfattede ikke retningslinierne for ferie- og fritidsbebyggelse, og der foregår for tiden separate drøftelser med Vestsjællands amtsråd herom. Denne fremgangsmåde er helt parallel til den fremgangsmåde, der følges for de tilsvarende retningslinier i de øvrige godkendte regionplaner.

Som grundlag for disse forhandlinger ligger miljøministerens cirkulære af 28. august 1981 om planlægning af ferie- og fritidsbebyggelse. Cirkulæret, der er udstedt i medfør af lands- og regionplanlovens § 4 og § 9, stk. 2, by- og landzonelovens § 9, stk. 4, og kommuneplanlovens § 51, indebærer en friholdelse af de kystnære områder samt en åbning for offentligheden også i allerede udlagte sommerhusområder. Afgrænsningen af, hvilke områder der er kystnære, er fastlagt efter forhandlinger med amtsrådene som en bræmme på indtil 3-5 km fra kystlinien over hele Danmark. Generelt er alle arealer inden for en afstand af 3 km fra kysten, som ligger i zone 1 og zone 2 på statens naturfrednings- og landskabskonsulents oversigtskort over fredningsinteresseområdernes fordeling, 1972, omfattet af kystnærhedsafgrænsningen.

I forbindelse med regionplanlægningen har hverken Vestsjællands amtsråd eller Bjergsted kommune ytret ønske om yderligere sommerhusudlæg i den pågældende del af amtskommunen.

Det foreslåede sommerhusområde ligger tæt op til et vådområde (Sejrø Bugt og Saltbæk Vig), der er udpeget som særligt beskyttelsesområde i henhold til Ramsar-konventionen (bekendtgørelse nr. 26 af 4. april 1978 om konvention om vådområder af international betydning, navnlig som levesteder for vandfugle).

Spørgsmålet om udvidelsen af Kaldred Flyveplads til en regional flyveplads er udsendt til afgørelse i forbindelse med udarbejdelsen og godkendelsen af regionplantillæg 1984-85 om det åbne land. Det bemærkes, at flyvepladsen allerede har givet anledning til klager.

Det vandværk, der er omtalt i ombudsmandens redegørelse, er ifølge det oplyste projekteret og opført som privat vandværk i 1968 således, at det ud over et eksisterende sommerhusområde havde kapacitet til at forsyne et evt. sommerhusområde ved Kaldred Syd. Det fremgår desuden, at kendelsen, der gav vandindvindingstilladelse, begrænsede den til den indvinding, der var nødvendig for det eksisterende sommerhusområde. Landvæsenskommissionen skulle ikke tage stilling til den bygningsmæssige udførelse af et vandværk eller den nærmere kapacitetsmæssige indretning heraf.

Ifølge det oplyste er der ikke foretaget væsentlige dispositioner fra grundejernes side siden 1968.

Departementet har indhentet nye udtalelser fra fredningsstyrelsen og planstyrelsen. Fredningsstyrelsen har ikke anbefalet en godkendelse af forslaget og tilføjet, at det er landskabeligt uheldigt med en placering tæt på de lave områder omkring Bregninge Å.

Planstyrelsen har udtalt, at det er planlægningsmæssigt uheldigt at godkende byplanvedtægtsforslaget. Styrelsen har henvist til de lokale myndigheders holdning samt til fredningsstyrelsens udtalelse.

Departementet har forstået ombudsmandens redegørelse sådan, at det ikke er muligt at nægte godkendelse af byplanvedtægtsforslaget, medmindre generne fra Kaldred Flyveplads forøges. Derimod betragtes den mellemkommende lovgivning om lands- og regionplanlægning og kommuneplanlægning med dens decentralisering af planlægningsbeslutningerne ikke som en relevant og væsentlig ændring. Det samme gælder også samfundsudviklingen op gennem 1970'erne og de landsplandirektiver, der – på baggrund heraf – er gennemført i 1977 og 1981 om forbud mod yderligere sommerhusudstyknings. Desuden er der nu i hele landet gennemført et omfattende planlægningsarbejde, der har resulteret i de nu godkendte regionplaner.

Det er departementets opfattelse, at netop disse nævnte momenter må betragtes som ændringer, der kan opløse den bindende virkning af en forhåndsbesked som den foreliggende. Hvis dette ikke var tilfældet, ville det betyde en helt uholdbar stivhed i planlægningen og umuliggøre den fysiske planlægnings rolle som styringsmiddel på bag-

grund af bl.a. den økonomiske udvikling i samfundet.

Departementet deler desuden fredningsstyrelsens og planstyrelsens opfattelse af, at det fortsat ville være planlægningsmæssigt uønsket at gennemføre den pågældende udstykning. De lokale myndigheder er enige i denne opfattelse.

Departementet kan på den ovenfor beskrevne baggrund ikke godkende forslaget til byplanvedtægt nr. 4 for Kaldred Syd.«

Jeg meddelte herefter miljøministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg ikke foretog videre i sagen på det foreliggende grundlag.

Jeg meddelte samtidig, at jeg ville være indstillet på i givet fald i overensstemmelse med ombudsmandens skrivelse af 18. november 1980 at henstille til justitsministeriet, at der blev meddelt advokat A fri proces under en retssag.

- 41.** *Lempelse af gældende praksis i sager om fastsættelse af børnebidrag, således at der blev åbnet en vis mulighed for, at der på grundlag af en overvejelse af forholdet mellem den bidragspligtiges og den bidragsberettigedes økonomiske forhold kan fastsættes et underholdsbidrag, der er lavere end normalbidraget. (J. nr. 1979-609-62; beretn. 1980, s. 375-80).*

I skrivelse af 19. april 1982 underrettede justitsministeriet mig om, at ministeriet – efter at have modtaget en udtalelse fra socialministeriet – på det årlige møde med statsamtsjuristerne i efteråret 1981 havde tilkendegivet, at man for fremtiden ville ændre praksis vedrørende fastsættelse af underholdsbidrag til børn i det af ombudsmanden beskrevne om-

fang, og at ministeriet i en cirkulærskrivelse af 19. april 1982 til bl.a. statsamterne havde givet en orientering om den nye praksis.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 42.** *Den sociale ankestyrelses behandling af en sag om hjælp til tandbehandling i henhold til bistandslovens § 46, stk. 1. (J. nr. 1980-405-053; beretn. 1980, s. 380-85).*

Ved skrivelse af 17. juli 1981 gjorde den sociale ankestyrelse mig bekendt med, at ankestyrelsen havde skrevet således til A:

»I brev af 14. april 1981 har De forespurgt, hvad ankestyrelsen agter at foretage sig i Deres af styrelsen ved skrivelse af 30. januar 1980 afgjorte sag om hjælp efter bistandsloven til betaling af paradentosebehandling, efter at folketingets ombudsmand ved skrivelse af 9. februar 1981 har henstillet til ankestyrelsen at genoptage sagen med henblik på at søge nærmere oplyst, hvorvidt den pågældende behandling har været velbegrunderet, og hvorvidt en udsættelse af behandlingen ville have været forsvarlig.

Under den efterfølgende brevveksling mellem folketingets ombudsmand og ankestyrelsen, som De er bekendt med, har ombudsmanden fået det indtryk, at sagen kunne have fået et andet udfald, såfremt en nærmere undersøgelse havde vist, at paradentosebehandlingen var velbegrunderet og ikke kunne udsættes.

Ankestyrelsen ønsker at understrege, at dette ikke er tilfældet, og henviser i denne forbindelse til ankestyrelsens brev til Dem af 14. oktober 1980, hvori ankestyrelsen har meddelt Dem, at man ikke har fundet tilstrækkelig anledning til at undersøge dette spørgsmål efter det, der i øvrigt foreligger oplyst i sagen.

I tilslutning hertil skal man gøre opmærksom på, at spørgsmålene om, hvorvidt paradentosebehandlingen var velbegrunderet, og ikke kunne udsættes, overhovedet ikke har været drøftet i den konkrete sag hverken ved sagens forberedelse eller på selve ankemødet, idet man fandt, at der ikke var anledning til at undersøge de behandlingsmæssige spørgsmål i denne sag.

Af denne grund er ankestyrelsens afslag i skrivelse af 30. januar 1980 alene begrundet med Deres økonomiske forhold.

Ankestyrelsen agter derfor ikke at foretage videre i sagen.

...«

I skrivelse af 1. september 1981 meddelte jeg den sociale ankestyrelse, at ankestyrelsens skrivelse af 17. juli 1981 til A gav mig anled-

ning til følgende bemærkninger:

»Den sociale ankestyrelsens skrivelse af 15. september 1980 til ombudsmanden kunne efter min opfattelse ikke forstås på anden måde, end at styrelsen i den konkrete sag havde tillagt det en vis vægt, at det ikke forelå dokumenteret, at paradentosebehandlingen var nødvendig og ikke kunne udsættes til et senere tidspunkt. Jeg forstår nu, at det ikke er tilfældet, men at afslaget i den konkrete sag alene var begrundet i klagerens økonomiske forhold. Efter min opfattelse er det uheldigt, at den sociale ankestyrelsens skrivelse af 15. september 1980 var formuleret således, at den måtte give ombudsmanden, socialministeriet og klageren det, som det nu viser sig fejlagtige, indtryk, som gav anledning til den efterfølgende brevveksling.«

45. *Ændring af sygesikringslovens § 9. (J. nr. 1980-257-43, beretn. 1980, s. 404-05).*

Med skrivelse af 12. januar 1982 sendte socialministeriet mig et eksemplar af sundhedsstyrelsens bekendtgørelse nr. 580 af 14. december 1981 om indretning af klinikker for fysioterapi, på hvilke der ydes behandling med tilskud fra den offentlige sygesikring.

Socialministeriet sendte mig endvidere et eksemplar af ministeriets bekendtgørelse nr. 581 af 16. december 1981 om tilskud efter sygesikringsloven til fysioterapeutisk behandling.

50. *Forenkling af ansøgningsskema om folkepension til tilflyttende pensionister. (J. nr. 1980-1308-050; beretn. 1980, s. 421).*

I skrivelse af 17. august 1981 meddelte sikringsstyrelsen mig følgende:

»Under henvisning til sikringsstyrelsens ... fremsendes nyt ansøgningsskema om udbetaling af folke- eller enkepension.

I ansøgningsskemaet er kravet om attester frafaldet, men social- og sundhedsforvaltningen kan om fornødent kræve attesterne forevist, jfr. folkepensionslovens § 18, stk. 2, og enkepensionslovens § 5, stk. 2.

Vedrørende det nye ansøgningsskema bemærkes i øvrigt, at der i skemaet nederst på side 2 gøres opmærksom på, at side 3-4 ikke skal udfyldes, såfremt pensionisten kun ønsker folkepensionens grundbeløb.

Endelig skal man oplyse, at de fleste kommuner ved pensionistens flytning fra en kommune til en anden ikke anmoder om andre oplysninger end dem, der fremgår af flyttemeddelelsen ...«

51. *Spørgsmål om udbetaling af børnetilskud og forskudsvis børnebidrag under ophold på observationsskole. (J. nr. 1979-992-031; beretn. 1980, s. 421-28).*

I skrivelse af 18. januar 1982 meddelte socialministeriet mig, at ministeriet ikke på dette tidspunkt var indstillet på at fremsætte forslag om ændring af børnetilskudsloven med henblik på at skabe hjemmel for delvis udbetaling af forskudsvis børnebidrag.

Socialministeriet havde herved navnlig lagt vægt på, at tilfælde som sagen vedrørende A, »hvor en enlig forsøger kommer i økonomiske vanskeligheder, fordi pågældende mister børnetilskud for et kvartal eller

bidragsforskud for et halvt år, vil kunne afhjælpes efter bistandslovens § 40, stk. 2. Det sociale udvalg vil herefter i disse situationer kunne indtræde i kravet mod den bidragskyldige, jfr. bistandslovens § 8, stk. 1, således at retsstillingen i realiteten bliver den samme, som hvis der var ydet bidragsforskud.«

Jeg meddelte socialministeriet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

57. *Statsbanernes bortsalg af uanbringeligt eller beskadiget gods til medarbejderne. (J. nr. 1980-1363-512; beretn. 1980, s. 480-81).*

I skrivelse af 3. juli 1981 meddelte generaldirektoratet for statsbanerne mig, at generaldirektoratet havde overvejet indførelsen af en ordning for realisation af letfordærlige varer, og at generaldirektoratet som følge heraf den 26. juni 1981 havde udsendt en instruktion med følgende indhold:

»Med godstjenestens skrivelse af 18. december 1980 blev driftsområderne anmodet om indtil videre at indstille salg til personalet af overtalligt og beskadiget ikke-letfordærligt gods.

Denne ordning gøres nu permanent og udstrækkes med øjeblikkelig virkning til også at omfatte letfordærlige varer. Fremover må der således i intet tilfælde ske salg af

gods til personalet. Det kan i givet fald betyde, at letfordærlige varer m.v. nødvendigvis må destrueres, hvis de ikke har kunnet sælges eksternt.«

Generaldirektoratet meddelte videre, at generaldirektoratet havde overvejet, om der ved en eventuel revision af lov om DSB bør optages udtrykkelige regler for fremgangsmåden ved realisation af uanbringeligt eller beskadiget gods, og at lov om DSB ved først kommende revision vil blive ændret i overensstemmelse med de nye regler.

Jeg meddelte herefter generaldirektoratet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

58. *Interne auktioner i postvæsenet. (J. nr. 1980-1324-512; beretn. 1980, s. 481-84).*

I skrivelse af 1. juli 1981 meddelte generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet mig, at generaldirektoratets videre undersøgelser vedrørende bortsalg af letfordærlige varer bl.a. havde klargjort, at salg af fødevarer forudsætter særlig tilladelse fra levnedsmiddelkontrollen, og at veterinærdirektoratet i be-

tragtning af det meget beskedne omfang af salget af disse varer havde henstillet, at sådanne varer blev destrueret. Generaldirektoratet anførte videre, at denne henstilling ville blive fulgt også under hensyn til de krav, der stilles til opbevaring m.v. for, at en sådan tilladelse kunne forventes givet. For så vidt

angik salg af guld, sølv og tandlægeartikler m.v. til private virksomheder meddelte generaldirektoratet bl.a., at generaldirektoratet ville søge tilvejebragt udtrykkelig hjemmel for sådant salg ved et kommende forslag til postlovsændring, hvilket forventedes at ske i efteråret 1981 i forbindelse med gennemførelsen af andre postlovsændringer. Indtil sådan hjemmel forelå, ville der ikke ske bortsalg af genstande af guld, sølv m.v.

Jeg meddelte herefter generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

I skrivelse af 27. maj 1982 meddelte generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet mig, at der ved lov nr. 70 af 10. marts 1982 om ændring af postloven i § 1 var medtaget følgende tilføjelse til lovens § 28:

»Genstande af ædelmetal samt ædelstene

kan dog sælges uden auktion til sagkyndige erhvervsvirksomheder.«

Generaldirektoratet oplyste videre, at øvrige genstande, der tidligere var solgt til private virksomheder (bl.a. tandlægeartikler, møntsamlinger og antikvariske bøger), nu blev solgt på de af post- og telegrafvæsenet afholdte auktioner over beskadigede postforsendelser og ubesørgelige genstande. Endelig oplyste generaldirektoratet, at der i bekendtgørelse nr. 161 af 21. april 1982 om benyttelse af postvæsenet i § 23 var medtaget følgende tilføjelse:

»Salg uden om den offentlige auktion må ikke ske til personer, der er ansat i post- og telegrafvæsenet eller disses husstand.«

Jeg meddelte herefter generaldirektoratet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning, og at jeg ikke foretog videre i sagen.

61. *Klageberettiget i henhold til miljøbeskyttelseslovens § 74. (J. nr. 1980-456-11; beretn. 1980, s. 501-16).*

Ved lov nr. 204 af 18. maj 1982 om ændring af miljøbeskyttelsesloven blev det i § 74 nærmere præciseret, i hvilke spørgsmål Dan-

marks Sportsfiskerforbund og andre organisationer kan anses for klageberettigede i henhold til miljøbeskyttelsesloven.

67. *Landsskatterettens skønsmæssige forhøjelse af en lejeindtægt ved udleje af en ejendom til et familiemedlem. (J. nr. 1980-1085-223; beretn. 1980, s. 548-52).*

Ved skrivelse af 23. oktober 1981 underrettede advokat B mig om, at skattedepartementet efter omstændighederne ikke ville påstå en eventuel retssag fra A afvist på grund af overskridelse af fristen for indbringelse af landsskatterettens kendelse for domstolene.

B, der derefter havde udtaget stævning og ansøgt Århus statsamt om fri proces under sagen, anmodede mig om i overensstemmelse med ombudsmandens tilsagn at henstille til

statsamtet, at ansøgningen blev imødekommet.

Jeg henstillede herefter til Århus statsamt, at B's ansøgning om fri proces blev imødekommet.

Den 20. november 1981 meddelte Århus statsamt B fri proces, og sagen er herefter indbragt for vestre landsret.

- 70.** *Spørgsmålet om tjenestemænds retsstilling ved udløbet af en tjenestefrihedsperiode i tilfælde, hvor de på grund af sygdom ikke kan genoptage tjenesten. (J. nr. 1980-1079-70; beretn. 1980, s. 560-64).*

I skrivelse af 19. juni 1981 meddelte finansministeriet, lønnings- og pensionsdepartementet, ombudsmanden, at ministeriet ville tage det rejste generelle spørgsmål om tjenestemænds retsstilling ved en tjenestefrihedsperiodes udløb op til nærmere overvejelse. Ministeriet havde ikke taget stilling til, om det var påkrævet, at retsstillingen kom til at fremgå af tjenestemandsløven gennem en

ændring af denne, eller om en præcisering af retsstillingen ville kunne ske inden for lovens nuværende rammer gennem udsendelse af et cirkulære.

Jeg tog det oplyste til efterretning og udbad mig underretning om, hvad der videre skete i sagen.

- 72.** *Afgiftsområdet for mineralvand m.v. (J. nr. 1980-410-21; beretn. 1980, s. 565-72).*

Ved lov nr. 193 af 18. juni 1982 om ændring af told- og forbrugsafgiftslovene blev § 6, stk. 1, 2. pkt., i loven om forskellige forbrugsafgifter affattet således:

»Der svares ikke afgift af saft og most og

lignende frugtdrikke, der ikke er tilsat kulsyre, samt af ikke-kulsyreholdige læskedrikke, der fremstilles i læskedrikautomater og lignende apparater og udskænkes i glas eller bægre.«

- 73.** *Genoptagelse af landsskatteretssag. (J. nr. 1980-909-223; beretn. 1980, s. 572-80).*

I skrivelse af 30. oktober 1981 meddelte landsskatteretten mig, at retten havde genoptaget A's skattesager vedrørende indkomst-årene 1974 og 1977, og at A ville blive ind-

kaldt til mundtlig forhandling.

Jeg meddelte herefter landsskatteretten, at jeg ikke foretog videre i sagen.

- 76.** *Tilsyneladende uoverensstemmelse mellem den afgørelse, den sociale ankestyrelse havde truffet i en sygedagpengesag, og en afgørelse, som ankestyrelsen havde truffet i samme klagers invalidepensionssag. (J. nr. 1979-1483-051; beretn. 1980, s. 592-99).*

Efter at den sociale ankestyrelse havde genoptaget behandlingen af A's sygedagpengesag, meddelte ankestyrelsen mig i skrivelse af 19. november 1981 følgende:

». . . at det ved afgørelsen af invalidepensionssagen har været – og fortsat er – ankestyrelsens opfattelse, at ansøgerens erhvervs-vegne ikke kan anses for nedsat med mindst

halvdelen. Denne opfattelse grunder sig på den omstændighed, at der ofte i den hysteriske neurose i forskellige grader indgår en ubevidst hensigtsmæssighed i symptomerne i forhold til omgivelserne, som sygdomsfølelsen tilpasser sig efter. Heri kan også den pågældendes arbejdsmæssige motivering være væsentlig og ofte afgørende. Dette må hyp-

pigt tages i betragtning ved vurdering af erhvervsevnen, arbejdsdygtigheden.

I det aktuelle tilfælde synes symptomernes hensigtsmæssighed i mindre grad at være ubevidste, og den arbejdsmæssige motivering må, også i betragtning af det længe fravær fra arbejdsmarkedet, vurderes lig nul.

På denne baggrund kan man ikke betragte den pågældendes arbejdsevne som ophævet eller væsentligt nedsat, men må skønne, at den mere bevidste motivering for at komme i arbejde mangler.

Tilsvarende synspunkter ligger til grund for ankestyrelsens afgørelse i dagpengesagen, og der er således ikke uoverensstemmelser mellem de 2 afgørelser.

Ankestyrelsen har genbehandlet sygedagpengesagen i sit møde den 28. oktober 1981 og har ikke fundet grundlag for at ændre sin afgørelse af 7. december 1979.«

Jeg meddelte herefter ankestyrelsen, at jeg ikke foretog videre i sagen på det foreliggende grundlag.

78. *Tilbagebetaling af boligsikring. (J. nr. 1980-1288-17; beretn. 1980, s. 607-16).*

Boligstyrelsen meddelte mig, at Vejen kommunes socialudvalg havde oplyst, at det fortsat var udvalgets opfattelse, at A ikke i tilstrækkelig grad havde opfyldt sin oplysningspligt efter boligsikringsloven. Boligstyrelsen fandt at måtte fastholde den praksis, at tilbagebetaling af boligsikring skal kræves også i de tilfælde, hvor en anden kommunal myndighed end boligsikringskontoret har været bekendt med den skete ændring.

Boligstyrelsen erklærede sig enig i det, ombudsmanden havde anført i skrivelse af 30. maj 1981 om, at »en undladelse af at meddele en relevant oplysning kun kan begrunde tilbagebetalingskrav, hvis der er et forholdsvis klart grundlag for at bebrejde boligsikringsmodtageren, at han ikke meddelte den pågældende oplysning med henblik på en regulering af boligsikringen«. Boligstyrelsen fandt imidlertid i det foreliggende tilfælde at måtte fastholde tilbagebetalingskravet.

Boligstyrelsen gav tilsagn om ved udarbej-

delsen af et kommende cirkulære om boligsikring at være opmærksom på spørgsmålet om gennemførelse af en ordning, der generelt sikrer kommunikation mellem den enkelte kommunes social- og sundhedsforvaltning og kommunens boligsikringskontor.

Jeg meddelte boligstyrelsen, at jeg ikke på det foreliggende grundlag foretog videre i sagen om tilbagebetaling af boligsikring, som A havde modtaget. Jeg henviste til, at Vejen kommune havde oplyst, at kommunen var indstillet på at eftergive det for meget udbetalte boligsikringsbeløb, og at jeg i en skrivelse til A havde henledt hendes opmærksomhed på ombudsmandens tilsagn om eventuelt at henstille, at der blev bevillet fri proces under en retssag om sagen.

Jeg meddelte boligstyrelsen, at jeg havde taget det oplyste vedrørende det generelle spørgsmål om en informationsordning til efterretning.

79. *Sikkerhedsstillelse for boligydelse til pensionister. (J. nr. 1980-1061-053; beretn. 1980, s. 617-23).*

Med skrivelse af 23. juli 1981 sendte boligministeriet, boligstyrelsen, mig et eksemplar af en cirkulærskrivelse til samtlige kommuner, amtskommuner og den sociale ankestyrelse vedrørende sikkerhedsstillelse i forbindelse

med udbetaling af boligydelse i form af lån til andelshavere, jfr. § 18 i lovbekendtgørelse nr. 360 af 4. august 1980 om boligydelse til pensionister.

Om sikkerhedsstillelse uden deponering af andelsbevis indeholder cirkulærskrivelsen følgende bestemmelse:

»Lovens krav om sikkerhed i andelsbeviset vil, som anført i cirkulærets pkt. 45, kunne opfyldes ved deponering af andelsbeviset hos kommunen, men det sociale udvalg vil efter boligstyrelsens opfattelse også kunne lade kravet opfylde ved en ordning, hvorefter pensionisten giver sin gældserklæring en tilføjelse om, at andelsbeviset tjener til sikker-

hed for tilbagebetalingen, og at andelsboligforeningen kan påtage sig at give underretning til det sociale udvalg i tilfælde af andelens overdragelse og sikre udvalgets tilgodehavender afregnet ved andelsforholdets ophør.

Andelsboligforeningen må ved en skriftlig erklæring meddele sin indforståelse.«

Jeg meddelte boligstyrelsen, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

82. *Praksisændring vedrørende arbejdsløshedslovens bopælskrav. (J. nr. 1979-1307-02; beretn. 1980, s. 638-44).*

Ankenævnet for arbejdsløshedsforsikringen meddelte mig i skrivelse af 25. november 1981, at ankenævnet i overensstemmelse med ombudsmandens henstilling i skrivelse af 30. maj 1981 havde taget sagen op til fornyet overvejelse, men at nævnet ikke havde fundet, at de synspunkter, ombudsmanden hav-

de anført, kunne bevirke en ændring af nævnets afgørelse i skrivelse af 1. november 1979 til A.

Ankenævnet havde herved lagt vægt på, at den tidligere afgørelse ikke beroede på en fejlfortolkning af reglerne.

86. *Spørgsmålet om aktindsigt i et notat om rigshospitalets struktur, der var udarbejdet af en sekretariatsgruppe. (J. nr. 1980-1193-711; beretn. 1980, s. 670-74).*

I skrivelse af 13. januar 1982 meddelte undervisningsministeriet mig, at ministeriet efter ombudsmandens henstilling på ny havde overvejet spørgsmålet om aktindsigt i et notat om rigshospitalets struktur. Ministeriet var imidlertid fortsat af den opfattelse, at ministeriet i oktober/november 1980 havde haft grundlag for ud fra offentlighedslovens undtagelsesbestemmelser at afslå personalerepræsentanternes anmodning om aktindsigt i det omhandlede notat. Ministeriet henviste til undtagelsesbestemmelsen i offentlighedslovens § 2, stk. 2, nr. 2, idet ministeriet fortsat

fandt, at væsentlige planlægningsmæssige hensyn gav grundlag for på det ønskede tidspunkt at afslå aktindsigt.

Undervisningsministeriet fandt, at de hensyn, der i sin tid begrundede en undtagelse fra adgangen til aktindsigt, ikke længere gjorde sig gældende med en sådan vægt, at notatet fortsat kunne unddrages aktindsigt, og ministeriet havde derfor sendt personalerepræsentanterne kopi af notatet.

Jeg meddelte herefter undervisningsministeriet, at jeg ikke foretog videre i sagen.

- 89.** *Spørgsmål om tilbagebetaling af bistandshjælp i et tilfælde, hvor hjælpsmodtageren havde fået udbetalt en forsørgertabserstatning. (J. nr. 1980-195-052; beretn. 1980, s. 686-91).*

I skrivelse af 30. juli 1981 meddelte den sociale ankestyrelse mig, at ankestyrelsen havde genoptaget sagen om B's pligt til at tilbagebetale en bistandsydelse og truffet følgende afgørelse:

»Da erstatning fra en privat skadevolder for tab af forsøger forfalder ved den skadegørende handling og da modparten i færdselsulykken på tidspunktet for hjælpens udbetaling var fundet skyldig i en mod ham rejst straffesag, samt da der endvidere var anlagt sag om erstatning for tab af forsøger, anser ankestyrelsen de materielle betingelser i § 26, stk. 1, nr. 3, for opfyldt ved hjælpens udbetaling.

At forvaltningen, efter at bistandsperioden er ophørt, fejlagtigt anfører § 26, stk. 1, nr. 4,

som hjemmel, kan efter ankestyrelsens opfattelse, ikke med rimelighed føre til, at socialforvaltningen afskæres fra at kræve tilbagebetaling i medfør af de gyldigt og gentagne gange tagne forbehold.

Da pågældende i anledning af dødsfaldet modtog ialt ca. 117.000 kr. i erstatning, og da tilbagebetalingskravet var blevet reduceret til ca. 25.000 kr. for hjælp, ydet over en periode på 17 måneder, fandt ankestyrelsen ikke grundlag for at ophæve kravet eller begrænse dette yderligere.«

Jeg meddelte herefter advokat A og ankestyrelsen, at jeg ikke fandt at have tilstrækkelig anledning til at foretage videre i sagen.

- 91.** *Vejledning af parterne om børnebidragsaftaler i forbindelse med skilsmisse. (J. nr. 1980-1388-62; beretn. 1980, s. 695-99).*

I skrivelse af 23. oktober 1981 meddelte justitsministeriet mig, at ministeriet på kurset for amtsjurister i perioden 29. september - 2. oktober 1981 havde orienteret deltagerne i overensstemmelse med udtalelsen i ombuds-

mandens skrivelse af 30. maj 1981.

Jeg meddelte herefter justitsministeriet, at jeg havde taget det oplyste til efterretning.

- 100.** *Behandling af en sag om en apoteksbevilling. (J. nr. 1980-802-43; beretn. 1980, s. 758-70).*

Med skrivelse af 8. december 1981 sendte indenrigsministeriet mig et eksemplar af de »Retningslinier for ekspedition af forfremmelsessager m.v.«, som sundhedsstyrelsen havde udstedt den 9. november 1981. Retningslinierne indeholder bl.a. følgende bestemmelser om behandlingen af ansøgninger om ledige apoteksbevillinger:

»Ansøgningerne fremsendes af sundhedsstyrelsen til Dansk Farmaceutforenings medlem af forfremmelsesrådet, med mindre andet er aftalt i hvert enkelt tilfælde. Samtidig med ansøgningerne fremsender sundhedssty-

relsen en ekstrakt over ansøgerne opstillet i kronologisk rækkefølge efter fødselstidspunktet.

Behandlingen i forfremmelsesrådet afsluttes med, at rådet i overensstemmelse med reglerne i apotekerloven afgiver en udtalelse, der underskrives af begge rådets medlemmer. I tilfælde, hvor rådets medlemmer ikke er enige, skal det klart fremgå, hvilke dele af udtalelsen der er enighed om, og hvilke dele der er fremsat af hvilket medlem af rådet. Udtalelsen fremsendes til sundhedsstyrelsen sammen med ekstrakten og ansøgningerne.«

V. Lovregister.

Citeringsmåde: L 1981 277 betyder lov nr. 277 i Lovtidende 1981; lbkg 1980 373 betyder lovbekendtgørelse nr. 373 i Lovtidende 1980; bkg 1979 65 betyder bekendtgørelse nr. 65 i Lovtidende 1979 og cirk 1974 126 betyder cirkulære nr. 126 i Ministerialtidende 1974.

Arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring (lbkg 1980 373):		Ferie (lbkg 1981 352):	
§ 62	1-4/81	§ 1	1-3/81
§ 63	1-5/81	Fingeraftryk (cirk 1933 317):	
Arbejdstilbud til ledige (L 1981 277):		§ 1	10-1/81
§ 1	1-6/81	Folkepension (lbkg 1978 676):	
Boligstøtte, individuel (L 1982 64):		§ 22	17-4/81
§ 63	2-1/81	Invalidepension (lbkg 1978 677):	
Byggelov (lbkg 1976 530):		§ 29	17-6/81
§ 22	22-1/81	§ 30	17-6/81
§ 23	2-2/81	Kildeskat (lbkg 1980 446):	
By- og landzoner (lbkg 1980 300):		§ 43	5-1/81
§ 9	13-2/81	Kommuneplanlægning (L 1975 287):	
Børnetilskud (lbkg 1978 609):		§ 16	22-1/81
§ 5	17-3/81	§ 44	13-5/81
§ 6	17-3/81	Kommunernes styrelse (lbkg 1981 188):	
§ 7	17-3/81	§ 61	9-1/81
§ 8	17-3/81		9-2/81
§ 34	17-9/81		9-4/81
Danmarks Radio (cirk 1974 126):		Kommunevalgloven (lbkg 1977 596):	
§ 48 B	15-1/81	§ 34 a	9-4/81
Erhvervsfiskeri, midlertidig støtte til fiskerfartøjers ophør med deltagelse i dansk erhvervsfiskeri (L 1980 206):		Landbrugsejendomme (lbkg 1978 603):	
§ 1	6-1/81	§ 18	12-3/81
§ 2	6-1/81	Landsskatteretten (bkg 1979 65):	

§ 18	5-2/81		
Lærlingeforhold (L 1956 261):		Registre, offentlige (L 1978 294):	
§ 2	20-2/81	§ 3	10-1/81
§ 24	20-2/81	Restaurations- og hotelvirksomhed (lbkg 1978 141):	
Lønning og klassificering (L 1969 B 13):		§ 28	8-1/81
§ 30	4-2/81	Retspleje (lbkg 1981):	
Menighedsråd (lbkg 1980 136):		§ 115	10-11/81
§ 5	11-1/81	§ 330	10-2/81
Miljøbeskyttelse (lbkg 1981 345):			10-3/81
§ 17	13-3/81	§ 1019b	10-11/81
§ 18	13-3/81	Skattestyrelseslov (L 1977 281):	
§ 19	13-3/81	§ 24	5-4/81
§ 48	13-3/81	Social bistand (lbkg 1980 333):	
§ 68	13-3/81	§ 22	17-1/81
	13-4/81	§ 25	17-1/81
Modernisering, støtte til – af jordbrugsbedrif-			17-6/81
ter (bkg 1979 13):		§ 26	17-5/81
§ 2	12-2/81	§ 73	17-2/81
Naturfredning (lbkg 1978 435):		§ 82	17-4/81
§ 58	13-1/81	§ 84	17-4/81
Offentlighed (L 1970 280):		§ 123	22-3/81
§ 3	10-7/81	§ 127	22-3/81
§ 4	1-6/81	Tjenestemandspension (L 1969 292):	
§ 5	1-6/81	§ 28	16-2/81
§ 6	10-4/81	Tjenestemænd i staten, folkeskolen og folke-	
	10-5/81	kirken (L 1969 291):	
§ 8	4-1/81	§ 12	9-3/81
	22-2/81	§ 32	9-3/81
§ 10	22-2/81	Udlændinge (lbkg 1973 344):	
§ 11	22-2/81	§ 2	10-9/81
§ 12	5-3/81	§ 4	10-9/81
	22-2/81	Udlændinge (bkg 1980 196):	
Private fællesveje (lbkg 1975 587):		§ 37	10-6/81
§ 44	16-1/81	§ 52	10-9/81

VI. Stikordsregister

til folketingets ombudsmands beretninger for årene 1955–81.

(Citeringsmåde: 56.131 betyder beretningen for året 1956, s. 131).

Administrative bestemmelser, se *Love* og –.

Adoption.

begrundelse af afslag på ansøgning om godkendelse som adoptant, 78.402, jfr. 79.66.

forholdet mellem psykiatriske og psykologiske undersøgelser af adoptanter, 79.331.

Grønland, 73.48.

nye retningslinier, 76.358, jfr. 77.81; 77.537.

psykiatrisk undersøgelse foretages inden (evt.) psykologisk undersøgelse, 78.539, jfr. 79.73.

ændring af adoptionsbevilling, 70.77.

Advarsel.

efter straffelovens § 265, 75.207, jfr. 76.32 og 78.32.

formulering af – efter straffelovens § 265, 74.191.

inden afskedigelse, 57.164, jfr. 59.17; 70.21.

Advokatbistand.

omkostninger til – i forbindelse med frednings-sag, 75.113.

omkostninger til – i forbindelse med vejekspropriationssag, 75.220, jfr. 76.32.

skattemæssigt fradrag for advokatudgifter til skattesag, 80.451.

Se også *Sagsbehandling*.

Advokater.

ansættelse i det offentlige tjeneste, 68.50.

oplysningspligt vedr. retshjælp m. m. over for klienter, 73.379, jfr. 74.42, 75.41 og 77.35.

udnævnelse til formand for huslejenævnet, 71.27.

Afgift.

bomuldsbindegarn, 56.82.

fritagelse for – af brugt motorkøretøj, 66.61.

fritagelse for forhøjelse af arveafgift, 77.627, jfr. 78.73.

polititilsyn, 56.70.

spilleautomater, 68.104; 72.188, jfr. 73.34, 76.23, 77.31 og 78.26.

tilbagebetaling af for meget betalt skifte- og arveafgift, 75.100.

varemotorvogne til servicekørsel, 68.41.

Afhøring, se *Politi*.

Aflysning af tinglyst tilskudsdeklaration, 58.192.

Afskedigelse.

advarsel inden –, 56.182; 57.164, jfr. 59.17; 70.21.

betings dom, 80.623.

chefingeniør med pension, 56.40.

diplomat efter straffesag, 59.76.

drøftelse inden –, 72.172; 80.623.

formalitetsfejl ved – af kontraktansat, 60.83.

formalitetsfejl ved – af overenskomstansat psykolog, 73.110.

formalitetsfejl ved – af skoleleder, 75.202.

formalitetsfejl ved – af tjenestemand, 57.164, jfr. 59.17.

formulering af erklæring efter –, 55.92; 70.21.

kontraktansat faglærer, 71.19.

kontraktansatte officerer, 74.199.

læge efter tjenstlig undersøgelse, 58.128.

officer efter straffesag, 59.125.

officerers adgang til tjenesteplichtserklæring, 74.84.

omsorgselev, 69.35.

overenskomstansat assistent, 70.21.

postarbejder, 80.623.

psykolog, 72.172.

samarbejdsvanskeligheder, 72.85.

skoleinspektør med ventepenge, 60.95, jfr. 61.20.

skoleleder med pension, 70.75.

tilbud til afskediget kontraktansat officer om civil beskæftigelse, 55.18.

tobakssælgere på private Øresundsåde, 60.87.

varsel ved afskedigelse af tjenestemand, 77.459, jfr. 78.58.

Afsoning, se *Fuldbyrdelse*.

- Afstemning* i h. t. menighedsrådslovens § 42, stk. 1, 65.116, jfr. 66.16.
- Afvandingskommissioner*, ankeregler, 59.203, jfr. 65.16.
- Aktier*, udelukkelse fra børsnotering, 55.73.
- Aktindsigt*.
- advarselssag efter straffelovens § 265, 75.207, jfr. 76.32 og 78.32.
 - advokat i erstatningssag, 57.194.
 - amtsankenævns undladelse af ved oversendelse af sagens akter at orientere den sociale ankestyrelse om en anmodning om aktindsigt, 78.198.
 - anmodning om mundtlig forhandling, 80.231.
 - ansøgerinterview, 73.273, jfr. 78.28.
 - ansøgning om ansættelse som offentlig forsvarer, 71.24.
 - ansøgning om hvem som censor, 72.58.
 - antidumpingtoldsag, 62.39.
 - arbejdsformidlingen, 79.218, jfr. 80.69.
 - »bagmandsrapporten«, 74.328, jfr. 78.30.
 - beboergruppens aktindsigt, 79.288.
 - behandling af anmodning om – i invalidepensionssag 81.301.
 - behandling af anmodning om – ministeriet for offentlige arbejder, 78.81.
 - behandling af anmodning om – i sag vedr. bistandslovens § 48, 79.82.
 - besættelsestiden, 71.91.
 - brevveksling inden for samme myndighed, 76.367, jfr. 77.83.
 - byplannævns mødegrundlag, 72.81.
 - børneværnssag, 68.15; 70.86; 75.148.
 - båndoptagelse af kommunalbestyrelsesmøde, 75.312, jfr. 76.34.
 - den sociale ankestyrelses undladelse af at tage stilling til anmodning om –, 78.198.
 - disciplinærsag, 73.395, jfr. 74.44; 77.354, jfr. 78.53.
 - doktordisputats, 66.25.
 - dokument i en sag vedr. lovgivningsmæssige foranstaltninger, 73.239.
 - dokumenter, der sendes til folketingets ombudsmand, 75.318.
 - dokumenter i klagesag, 81.141.
 - dokumenter vedr. en licitation, 79.294.
 - ekspropriationssager, 69.25.
 - ekstraheringspligt i h. t. offentlighedslovens § 4, 78.400, jfr. 79.65; 79.257.
 - ekstraktafskrift af mundtligt meddelt oplysning, 71.163, jfr. 72.23 og 73.24.
 - erklæring fra børne- og ungdomsværn, 68.86.
 - erklæring om legatansøgers brud med hjemmet, 68.34.
 - faktiske oplysninger (offentlighedslovens § 4), 76.367, jfr. 77.83; 81.23.
 - forhandlinger om løn- og personaleforhold, 71.30.
 - forholdet til fremmede magter, 80.654.
 - frist for anmodning om mundtlig forhandling, 80.231.
 - fuldbyrdelsessager, 76.202, jfr. 78.38 og 79.30.
 - gebyr for fotokopier, 71.48; 75.334, jfr. 78.34.
 - generelle forskrifter m.v., 79.257.
 - gennemsyn af akterne i forvaltningen i stedet for udlevering af fotokopier, 76.81.
 - henlagt straffesag, 74.81.
 - hurtig journaliserings betydning for –, 74.193.
 - huslejenævns sag, 74.95; 75.107.
 - indsattes aktindsigt, 62.68; 69.82, jfr. 70.13; 74.118; 76.202.
 - indstilling til kommunalbestyrelse, 68.97.
 - internt arbejdsmateriale, 73.273, jfr. 78.28; 73.281; 74.373; 77.104; 79.257; 81.23.
 - invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15; 62.89; 71.37; 72.110, 152; 75.105, 555; 76.81.
 - kommunalbestyrelsesmedlemmer, 79.398, jfr. 80.80.
 - kommunale sager, 76.190.
 - kompetent myndighed, 75.555; 76.81; 77.146; 79.257; 81.53.
 - kopier, 79.398, jfr. 80.80.
 - landbrugets finansieringsfond, 71.35.
 - landsbyggelovens § 5, stk. 3, 72.81.
 - landsskatteretssag, 70.35.
 - landsskatterettens kompetence, 73.384.
 - landsskatterettens referatark, 74.373, jfr. 75.61.
 - lektors arbejdsindsats, 76.130.
 - lovgivningsspørgsmål, 79.257.
 - lægeerklæringer, 77.112, 146, jfr. 78.47; 77.459, jfr. 78.58.
 - manuskripter til videnskabelige artikler, 76.96.
 - militært rapportmateriale, 73.41.
 - monopolankenævnets sager, 76.147, jfr. 78.37.
 - monopollovens § 17, stk. 2, 61.115.
 - mundtlig begæring om aktindsigt, 72.114.
 - mundtlig drøftelse af sag, 76.192.
 - notat, udarbejdet af embedsmandsgruppe, 77.108, jfr. 79.35.
 - notat, udleveret til udenforstående, 78.394.
 - notat vedr. en parts oplysninger i sag med kun én part, 73.273, jfr. 78.28.
 - notat vedr. møde, 71.58.
 - notat vedr. rigshospitalets struktur, 80.670, jfr. 81.342.

offentlighed kontra tavshedspligt i miljøbeskyttelses-sager, 77.362.
 offentlighedslovens § 2, stk. 2, 76.96; 77.108, jfr. 79.35; 80.654.
 offentlighedslovens § 3, stk. 1, 81.148.
 oplysning om navnet på ophavsmanden til en udtalelse i en afskedigelses-sag, 71.100.
 opsættende virkning i h. t. offentlighedslovens §§ 11 og 12, 77.173.
 partsbegrebet, 71.48; 73.294; 75.140; 77.108; 79.257, 288, 531.
 personalestridigheder, 68.20.
 politiets døgnrapporter, 73.84.
 politiets undervisningsmateriale, 81.148.
 politirapport, 81.143.
 pådomt straffesag, 71.95.
 radioens materiale, 74.157, jfr. 78.28.
 regnskaber vedrørende finansieringsfonden af 1963, 72.68.
 sager om aktindsigt forudsættes behandlet hurtigt, 73.294; 75.555; 78.32, 113.
 sager om arbejdsformidling er omfattet af offentlighedslovens § 1, 79.89.
 sagsidentifikation, 77.99, jfr. 79.35.
 samarbejdsudvalgsaftale, 75.318.
 skatteråds mødereferat, 68.22.
 skattesag, 70.91.
 støtte til filmprojekt, 75.124.
 supplerende udtalelse ved læreransættelse, 78.705.
 tavshedspligtsforskriftens betydning for -, 76.147, jfr. 78.37.
 tjenestemandssager, 79.184.
 udkast til bekendtgørelse, 74.270.
 udkast til mødereferat, 73.281.
 udlevering af fotokopier, 78.113.
 udlevering af fotokopier kan ikke erstattes af tilbud om gennemsyn af akterne i forvaltningen, 75.148.
 udlån af materiale fra en politimæssig efterforskning til kommunalbestyrelse, 74.161, jfr. 78.29.
 udskrivningsbrev, 75.103.
 udsættelse med en sags afgørelse, indtil udtalelse foreligger, 75.586; 77.173.
 udtalelser, der angår spørgsmålet om, hvorvidt aktindsigt skal bevilges, 77.128.
 udtrykket »inden for strafferetsplejen« i parts-offentlighedslovens § 11, 67.44, 81.
 udtrykket »oplysninger om enkeltpersoners personlige og økonomiske forhold« i offentlighedslovens § 2, stk. 1, nr. 1, 76.130.
 ulykkesforsikringslovens § 9, 57.193.
 underhåndsbreve, 80.242.

varemærkeregistreret, 70.79.

værnepligtiges aktindsigt vedr. indberetninger om tjenesteforseelser, 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.

værnepligtiges ansøgning om u-landsarbejde, 71.41.

Alkoholbevilling, meddelelse af -, 73.178; 75.170.

Ambassade, bistand fra en -, 61.56.

Amterne,

forelæggelse for justitsministeriet af sager om fri proces mod amt, 55.55.

overholdelse af begrundelsespligten i forsorgslovens § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.

udnævnelse af »tillidsmand«, 58.58, jfr. 59.19.

Amtstuer,

inddrivelse af amtskatter, 66.83.

påtegning af skøde, 56.151.

reduktion af amtskatter, 56.151.

skyldneres påvisningsret ved udpanning for amtskatter, 57.150, jfr. 58.35.

Anerkendte trossamfund,

Islam Danmark, 61.84.

Jehovas Vidner, 68.54.

religionsfrihed indebærer ikke ret til anerkendelse som trossamfund, 61.84.

Anholdelse, se Politi.

Anke,

administration af fristen for meddelelse af tredieinstansbevilling, 80.414.

afgrænsningen af de klageberettigedes kreds, 75.140; 80.181.

afgørelse efter både § 48 og § 58 i bistandsloven, 79.536, jfr. 80.90.

afgørelser i h. t. byggeloven, 81.47.

afgørelser i h. t. lejelovens § 72, 70.100.

afgørelser, truffet af et automobilvurderingsnævn, 59.135.

afgørelser, truffet af forsikringsrådet, 61.125.

afgørelser, truffet af socialforvaltningen i København, 74.356, jfr. 75.58 og 81.316.

- af den foresattes bedømmelse i forbindelse med forfremmelsesansøgning (DSB), 73.257, jfr. 74.57 og 75.38.

- i stedet for ny begæring om invalidepension, 61.154; 62.85.

ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 19, 61.51.

ankeberettiget i h.t. naturfredningslovens § 58, stk. 1, 81.188.
 ankefrist i h. t. ulykkesforsikringsloven, 56.179.
 ankemulighed i h. t. landvindings- og grundforbedringslovene, 59.203, jfr. 65.16.
 anketilladelse til overladvæsenkommission, beregning af ankefrist, 74.265.
 anketilladelse til prøvelse af husdyrvoldgiftssag ved overvoldgiftsret, 55.21.
 byplanlovens § 26, 66.48.
 forenings ankeberettigelse i h.t. miljøbeskyttelsesloven, 80.501, jfr. 81.339.
 formulering af ankemeddelelser i straffesager, 62.34.
 genoptagelse trods undladelse af –, 65.155.
 indhentelse af akter, 71.41.
 klageberettiget m.h.t. afgørelse efter by- og landzonenloven, 80.260.
 klagefristen i ferielovens § 28, 79.340.
 kommunalbestyrelsesmedlemmers klageadgang i h.t. kommuneplanlovens § 48, 80.205.
 modanke, 72.232, jfr. 73.43.
 omgåelse af –, 61.48.
 oprejsning (arbejdsløshedsloven), 79.181, jfr. 80.64.
 overskridelse af ankefrist (arbejdsløshedsloven), 79.181, jfr. 80.64.
 reglerne om kære og/eller anke i straffesager, 76.244, jfr. 77.62. og 78.40.
 rekursinstansens prøvelse af afgørelse vedr. u-landsfrivillige, 71.41.
 ændring af amsankenævns afgørelse til skade for klienten medfører ikke tilbagebetalingspligt, 78.171.

Ankemeddelelse, formulering af –, 62.34.

Ankevejledning,

afgørelser efter skolestyrelseslovens § 65, 75.242.
 afslag på eftergivelse eller henstand med betaling af skat, 75.323, jfr. 77.43.
 afslag på erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 56.49, jfr. 57.23; 58.40, jfr. 59.18.
 afslag på revalideringshjælp, 74.101.
 arbejdsdirektoratets afgørelser, 61.170, jfr. 62.16.
 arbejdsnævnets afgørelser, 56.91.
 betydning af ukorrekt lovbestemt klagevejledning, 78.120, jfr. 79.51 og 81.321.
 ekspropriation efter byplanloven, 73.386, jfr. 74.43 og 75.42.
 forbud mod udstykning, 63.36.
 hjemvisning af sag til underinstans' afgørelse, 74.356, jfr. 75.58. og 81.316.
 inddragelse af førerbevis på grund af manglende ædruelighed, 57.102.

klagefrist, 74.130.
 klager over magtmisbrug, 77.442.
 manglende – gav ikke grundlag for kritik, 75.152.
 militær retsplejelovs § 62, 56.159.
 nægtelse af førerbevis til erhvervsmæssig personbefordring, 57.209.
 nægtelse af udlevering af i bevaring tagne effekter, 56.150; 58.222.
 opgivelse af strafforfølgning, 55.99, jfr. 56.17.
 oplysning om klageadgang til læringerådet, 78.556, jfr. 80.52.
 præmieforhøjelser for den lovpligtige ulykkesforsikring, 61.172, jfr. 62.18.
 sikringsstyrelsens afgørelser, 75.152.
 skattesag, 79.123.
 statskattelovens § 24, 61.72.
 sygeforsikringslovens § 42, stk. 5, 64.125, jfr. 65.19.
 udvalg vedr. –, 64.125, jfr. 65.19.
 værnepligtsloven, 78.266.

Anmeldelse, se *Politi*.

Anmeldere, se *Politi*.

Anordning, en ved lov ophævet – opretholdt ved bekendtgørelse, 56.31.

Ansættelseskontrakt, fejl i –, 63.75.

Antidumpingtold, se *Toldvæsen*.

Apotekere,

gebyr for særlig indpakning ved forsendelser, 57.205.
 indstilling vedr. apoteksbevilling, 80.758, jfr. 81.343.
 rabat til læger, 60.178.
 Se også *Medicin*.

Apotekerfondens krav iflg. ulykkesforsikringslovens § 42, stk. 2, 62.47, jfr. 64.13.

Apotekerlovens § 34, administrationen af –, 67.58, jfr. 72.19.

Arbejdsanvisning,

arbejdsløshedskasses nægtelse af at anvise ekskluderet medlem arbejde, 75.303.
 rimeligt jobtilbud til langtidsledig, 81.39.

Arbejdsdirektøren, formandskab i arbejdsnævnet, 57.90, jfr. 69.13.

Arbejdsformidlingen, information (arbejdssøgende), 79.218, jfr. 80.69.

Arbejdsløshedsforsikring, afslag på mobilitetsfremmende ydelser, 78.215, jfr. 80.40.

Arbejdsløsheds-kasser, se *Arbejdsløshedsunderstøttelse* og *Arbejdsnævnet*.

Arbejdsløshedsunderstøttelse,

behandling af sag vedr. understøttelse og medlemskab af arbejdsløhedskasse, 58.48, jfr. 60.30.

beskæftigelseskravet i lovens § 41, stk. 1, nr. 3, 76.222, jfr. 77.58.

bopælskravet i lovens § 41, stk. 1, nr. 1, 80.638, jfr. 81.342.

ekspeditionsform, 56.122.

forhøjelse af arbejdsløhedskasses dagpengesats, 67.105.

frihedsberøvede medlemmer af arbejdsløhedskasser, 73.116.

henvisning til vedtægtsbestemmelser, 62.25.

ledighedsbegrebet, 78.274.

lønarbejde i arbejdsløhedslovens forstand, 69.38; 70.69, jfr. 71.17.

regelfastsættelse i h.t. arbejdsløhedsforsikringsloven, 81.22.

rådighedsbegrebet, 81.27.

slettelse af arbejdsløhedskasse p. g. a. kontingentrestance, 67.56, jfr. 69.13.

slettelse af arbejdsløhedskasse p. g. a. svig, 77.716.

studerendes adgang til understøttelse, 78.274, jfr. 79.62.

tilbagebetaling af arbejdsløhedsunderstøttelse, 69.38; 70.69; 79.147.

tilbagebetaling af dagpenge, 78.497, jfr. 79.68.

udelukkelse fra dagpenge, 76.295, jfr. 77.73 og 78.41; 79.140, 448, jfr. 80.85; 81.36.

udlændinge, der ikke kan dansk, 81.27.

underretning om ankemulighed, 61.170, jfr. 62.16.

vejledning til arbejdsløhedskasemedlemmer om deres rettigheder og pligter, 76.386, jfr. 77.85 og 78.44.

Arbejdsnævnet,

behandling af andragende om statsanerkendelse af arbejdsløhedskasse, 60.105.

lønarbejde i arbejdsløhedslovens forstand, 69.38; 70.69, jfr. 71.17.

tilbagebetaling af arbejdsløhedsunderstøttelse, 69.38.

understøttelse som forsørger nægtet uanset bidragspligt over for det offentlige til fraseparet hustru, 56.76.

Arbejds- og opholdstilladelse, se *Udlændinge*.

Arbejdsskadeforsikring,

erstatning for ødelagte briller, 80.416.

Se også *Ulykkesforsikring*.

Arbejdstilsyn,

dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, 61.117.

hotel- og restaurationsvirksomhed, 56.164.

indberetning om ulykkestilfælde, 58.63, jfr. 59.19.

Arresteranter, se *Fængselsforhold*.

Arrester, se *Fængselsforhold*.

Arve- og gaveafgiftsloven,

ajourføring af enkelte bestemmelser i –, 57.199, jfr. 63.13.

arveafgift ved arv i h. t. ændret gensidigt testamente, 77.226.

fortolkning af udtrykket »plejebarn« i § 3, stk. 5, 71.168, jfr. 72.23 og 80.24.

fritagelse for forhøjelse af arveafgift, 77.627, jfr. 78.73.

ikke rentegodtgørelse ved tilbagebetaling af arveafgift, 68.21; 77.226, jfr. 80.35.

kursværdi på pantebreve, 80.320.

tilbagebetaling af arveafgift som følge af praksisændring, 80.564.

uægteskabeligt samlivs betydning for arveafgift, 71.168, jfr. 72.23.

vejledning om domstolsprøvelse i sager om –, 74.238, jfr. 75.49.

ændring af værdiansættelser i en endelig boopgørelse (kildeskattelovens § 16, stk. 4), 75.352, jfr. 76.41; 80.320.

Attester,

i medfør af husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.

krav om original forpraktik-attest, 72.67.

stillingsbetegnelse i fødsels-, dåbs- og navneattester, 73.91.

Automobilvurderingsnævn, ikke anke af afgørelse, truffet af –, 59.135.

Autoradiolicens, se *Danmarks radio*.

Autorisation,

elektroinstallatører, 57.159.
 gas- og vandmestre, 58.168; 70.51.
 laboratorier til undersøgelse af foder- og gødningsstoffer, 58.237, jfr. 61.18.

Autorisationsordning.

eksport af avlsdyr, 59.137; 64.16.
 eksport af kartofler, 58.230; 59.133, jfr. 60.33 og 61.19.
 eksport af ost, 56.33.
 registrerede revisorer, 71.96; 72.223, jfr. 75.31.

Avlsdyreksport. 64.16.

Banktilsynets virksomhed m. h. t. Københavns Kreditbank, 58.85.

Beboerindskud, lån til –, 73.351.

Beboerrepræsentanter, valg af – i de sociale boligforetagender, 59.113, jfr. 60.32.

Bedømmelsesudvalg, se *Universiteter*.

Befordringsgodtgørelse.

benyttelse af egen vogn, 55.43.
 kommunalbestyrelsesmedlemmer, 76.248, jfr. 77.63.

Begravelse, se *Kirkegårde*.

Begravelseshjælp, se *Sygesikring*.

Begrundelse.

adoptionssager, 78.402, jfr. 79.66.
 afgørelser efter bistandslovens § 26 om tilbagebetalingspligt, 81.255.
 afgørelser efter den sociale lovgivning, 78.418.
 afskedigelse i henhold til funktionærlovens § 17, stk. 1, 70.21; 71.19.
 afslag på fri proces, 71.183; 75.639; 77.490, jfr. 79.44.
 afvisning af indsigelser mod byplanvedtægtsforslag, 67.25.
 amtsskatterådernes afgørelser, 68.35; 75.610, jfr. 77.55.
 arbejdsdirektoratets afgørelser, 62.25.
 begretningspligt i lærlingelovens § 24, stk. 7, 2. pkt., 81.291.
 begrundelsespligten i lov om offentlig forsorgs § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
 de særlige patentkommissioner har ikke pligt til at begrunde deres afgørelser, 60.189.

den sociale ankestyrelses afgørelser i invalidepensionssager, 78.132, jfr. 79.51, 80.37 og 81.322; 79.224.

den sociale ankestyrelses – i sag vedr. bistandslovens § 46, stk. 1, 80.380, jfr. 81.336.

den sociale ankestyrelses – i sag vedr. bistandslovens § 48, 79.82.

efterfølgende begrundelse på afslag på tredieinstansbevilling, 79.266.

fastsættelse af hustrubidrag, 72.213.

forbud efter politivedtægten, 75.237.

klager fra indsatte, 69.82, jfr. 70.13.

landsskatterettens afgørelser, 74.367; 75.195; 79.520, jfr. 80.90.

manglende –, 63.77; 64.62.

musikrådets indstillinger, 78.287.

pligt til at give efterfølgende begrundelse, 75.162; 76.454.

skatteråds afgørelser, 71.108, jfr. 75.28; 74.302, jfr. 75.55; 75.237, 610, jfr. 76.68 og 77.55; 75.625.

specifikation af ekspropriationserstatning, 65.24; 69.33.

statens ligningsdirektorats afgørelser, 69.102.

urigtig –, 55.86; 58.48; 63.23; 64.107; 70.66; 72.110, 243, jfr. 73.46; 73.110, 197, jfr. 74.48; 73.239; 74.123; 75.416.

utilstrækkelig –, 56.218; 58.48; 65.36; 71.113; 72.177; 73.86, 306; 74.349, 367; 75.237, 257, jfr. 76.33; 75.610, jfr. 76.86 og 77.55; 76.454; 77.542, jfr. 78.61.

Behandlingstid.

amter, 56.125; 58.158, 211; 62.89.

amtsarkitektkontor, 74.408.

amtsligningsinspektorer, 55.96; 58.179, 194.

ankenævnet for invalideforsikringsretten, 65.31, 129; 68.107, jfr. 69.15; 72.110, 181, jfr. 73.34.

arbejdsdirektoratet, 76.144, jfr. 77.56; 79.243, jfr. 80.70 og 81.328.

boligministeriet, 65.97; 72.203, jfr. 73.37, 74.30 og 75.31.

den sociale ankestyrelse, 73.34; 74.437, jfr. 75.65, 76.31, 78.31, 80.28 og 81.316; 75.178.

direktoratet for folkeskolen og seminarierne, 66.51.

direktoratet for statshospitalerne, 64.129.

direktoratet for statskovbruget, 69.91.

direktoratet for sygekassevæsenet, 56.133; 59.201; 61.22.

direktoratet for ulykkesforsikringen, 57.137; 60.51; 62.83; 63.34, 79.

direktoratet for ungdomsundervisningen, 72.35.

fabrikinspektør, 61.117.

filminstituttet, 75.175.
 flyvevåbnet, 56.69.
 forsikringsrådet, 60.38.
 forsvarsministeriet, 55.75; 57.234.
 fredningsplanudvalg, 64.92.
 fredningsstyrelsen, 80.294.
 handelsministeriet, 57.119.
 indenrigsministeriet, 71.165, jfr. 72.23.
 invalideforsikringsretten, 57.184; 59.74, 201;
 60.80, 104, 126; 61.23, 33, 115; 64.78; 65.129;
 67.23; 72.54, jfr. 73.26, 74.22 og 75.28.
 jordfordelingssekretariatet, 75.143, jfr. 76.32,
 77.42 og 78.32.
 justitsministeriet, 61.50.
 kammeradvokaten, 55.75; 57.136.
 kirkeministeriet, 68.54.
 kommunalbestyrelser, 67.67; 74.400, jfr. 75.63.
 Københavns overpræsidium, 56.144, 156.
 Københavns skattevæsen, 63.42.
 Københavns universitet, 71.126, jfr. 72.21.
 landbrugsministeriet, 64.16; 65.55; 69.91.
 landsskatteretten, 55.69; 56.173; 57.57, jfr. 59.17
 og 63.13; 57.188; 58.73, 216, 241; 59.47;
 60.47, 111, 187; 61.27; 63.100; 64.62; 65.143;
 66.79; 68.56; 72.189, jfr. 73.36; 72.233, jfr.
 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.25; 73.384.
 ledende landinspektør, 59.127; 72.180, jfr.
 73.33; 75.325, jfr. 76.36, 77.43 og 78.33;
 75.501.
 luftfartsdirektoratet, 65.39.
 matrikeldirektoratet, 58.154, jfr. 62.14.
 miljøministeriet, 74.408.
 ministeriet for Grønland, 62.70.
 ministeriet for offentlige arbejder, 57.233;
 63.103; 74.184, jfr. 77.41 og 78.30.
 politiet, 56.126, 190; 57.220; 58.158; 61.24, 42;
 62.30; 66.30.
 rektorer, 57.207.
 revalideringscentre, 75.178.
 revalideringsnævnet, 73.208, jfr. 74.36 og 75.37;
 74.429, jfr. 75.64.
 revisionsdepartement, 71.138, jfr. 72.21 og 77.25.
 sikringsstyrelsen, 80.691.
 skattedepartementet, 58.221; 63.38, 100; 68.35;
 69.102; 70.21; 74.359, jfr. 76.30.
 skatteråd, 57.178; 60.78; 61.44; 62.37.
 socialministeriet, 57.175; 59.34.
 socialstyrelsen, 73.208, jfr. 74.36 og 75.37;
 74.429, jfr. 75.64; 75.189.
 statens jordlovsudvalg, 58.46, jfr. 59.18; 59.190,
 jfr. 60.34.
 statens ligningsdirektorat, 56.90; 57.213; 58.219,
 241; 59.29; 61.27; 62.99; 63.65, 100; 68.84;
 71.140; 72.61, 189, jfr. 73.36; 74.82.

statens åndssvageforsorg, 61.180, jfr. 62.19.
 statskontrollen med mejeriprodukter og æg m.
 m., 56.33.
 sundhedskommission, 71.38.
 sundhedsstyrelsen, 56.215.
 undervisningsministeriet, 55.96; 58.189; 60.54;
 63.62; 70.83; 80.674.
 vejdirektoratet, 67.102.
 vejmyndigheder, 77.365.
 vurderingskommission vedr. byudviklingsplan,
 71.105.
 Se også *Sagsbehandling*.

Bemandingsloven, bemandingsnævnets dispensationspraksis, 65.100.

Benådning.

straf, der ikke var fuldbyrdet på grund af fejl,
 77.143.
 telefonisk afslag på andragende om –, 67.37.

Berostillelse af sager, se *Sagsbehandling*.

Besigtigelse, se *Sagsbehandling*.

Beskæftigelsesforanstaltninger, pligt til at overtage arbejde ved –, 58.48.

Beslaglæggelse, se *Politi*.

Bestillingstillæg, se *Løn*.

Besættelsestidens ofre.

nedsættelse af erhvervsevne som følge af kon-
 centrationslejroophold, 72.142.
 tilbagebetaling af offentlig hjælp i h.t. lovens §
 34, stk. 3, 79.284.

Besøgstilladelse, se *Fængselsforhold*.

Bevaring, se *Politi* og *Toldvæsen*.

Bevillingsnævn, meddelelse af alkoholbevilling,
 73.178.

Bibeskæftigelse, se *Tjenestemænd*.

Biblioteker, fremlæggelse af partiprogrammer,
 78.159.

Bidragssager, se *Underholdsbidrag*.

Billighedsgodtgørelse vedr. tilsidesat forkøbsret,
 66.56.

Bindende tilsagn/forhåndsbesked,

løfte om tjenestemandsstilling, 63.44, jfr. 64.14.
 optagelse på kursus, 81.285.
 reparation af kirkespir, 55.81.
 uddannelse af kystofficerer, 61.137.
 udlægning af sommerhusområde, 80.355, jfr.
 81.334.
 ventetillæg til folkepension, 63.94.

Biografteaterbevilling, inddragelse af –, 58.161.

Bisidder ved møde for invalideforsikringsretten,
 65.125.

Bistandsloven,

afsnit I:

afgørelse i h.t. § 48 og § 58 i bistandsloven,
 79.536, jfr. 80.90.
 anbringelse af børn på Sundholm, 60.131.
 anke over afgørelser fra socialforvaltningen i
 København, 74.356, jfr. 75.58 og 81.316.
 anvendelse af isolation på statsungdomshjem-
 met »Sølager«, 74.341, jfr. 75.57; 78.660.
 begrebet »aftale om bidrag« i bistandslovens
 § 8, stk. 2, 79.207.
 begrundelse af afgørelser efter bistandslovens
 § 26, 81.255.
 bæltefiksering og isolation inden for statens
 åndssvageforsorg, 75.594, jfr. 77.53.
 børneværns anbringelse af børn på kostsko-
 ler, 74.421, jfr. 75.63, 76.31, 77.41 og 78.31.
 gennemtvungelse af amsankenævns afgørelse
 over for en kommune, 77.617; 78.564, jfr.
 79.73; 78.619, jfr. 80.53.
 medicinhjælp, § 46, 80.148.
 sanktioner i anledning af manglende betaling
 for daginstitutionsplads (§ 7, stk. 2), 77.586.
 socialbedrageri, 78.317, jfr. 79.64.
 sociale udvalgs ret til at begære bidrag fastsat
 i h.t. børnelovens § 18, stk. 2, 2. pkt.,
 78.340.
 socialstyrelsens/socialministeriets tilsyn med
 institutionsområdet, 80.677.
 tilbagebetaling i h.t. bistandslovens § 25,
 81.263.
 tilbagebetaling i h.t. bistandslovens § 26, stk.
 1, nr. 1, 79.330.
 tilbagebetalingskrav kan ikke pantsikres,
 78.171.
 tinglysning af tilbagebetalingskrav, 81.234.

afsnit II:

samarbejde mellem fogedretter og socialfor-
 valtninger, 72.179, jfr. 75.29 og 76.23.

afsnit III:

administration af ydelse i h. t. forsorgsloven,
 58.58, jfr. 59.19.
 begrundelsespligt i forsorgslovens § 50, stk. 3,
 57.65, jfr. 58.33.
 betydningen af hjælp efter bistandslovens §
 42, 80.600.
 bistandshjælp til uddannelsessøgende i som-
 merferien, 80.536.
 »faste udgifter« i bistandslovens § 27, stk. 2,
 79.222.
 formuens betydning for udmåling af kontant-
 hjælp, 78.387.
 forsørgelsesmåden efter forsorgsloven, 72.45.
 fortolkningen af bistandslovens § 39, 79.327.
 hjælp til familieforsørgere i h.t. bistandslo-
 vens § 42, 80.265.
 hjælp til tandbehandling i h.t. bistandslovens
 § 46, stk. 1, 80.380, jfr. 81.336.
 hjælp til værnepligtige, 57.65; 66.19; 68.38;
 69.49, 83, jfr. 70.14; 74.397, jfr. 75.63.
 huslejhjælp i tiden omkring fødsel, 72.45.
 indeholdelse af hjemmehjælpsbetaling i social
 pension, 79.343.
 kontanthjælp til prostituerede, 78.536, jfr.
 79.72.
 kontanthjælp til studerende, 80.103.
 området for bistandslovens § 48, stk. 1,
 78.405.
 støtte til anskaffelse af motorkøretøj efter
 bistandslovens § 58, stk. 2, 79.275, jfr.
 80.79.
 tilbagebetaling i h.t. § 26, stk. 1, nr. 3 el. 4,
 80.686, jfr. 81.343.
 udmåling af kontanthjælp, 77.617.

afsnit IV:

betaling af hjemmehjælp med tilbagevirkende
 kraft, 81.270.

afsnit V:

sekretærassistance i forbindelse med erhvervs-
 udøvelse, 80.145.
 vilkår om tilbagebetaling af lån, ydet til er-
 hvervelse af motorkøretøj ved institutions-
 ophold, 77.284, jfr. 78.51.

afsnit VI:

anvendelse af gennemsnitsudgifter ved bereg-
 ning af forældrebetaling i daginstitutioner,
 79.162.
 arbejdsløses børn i dagpleje, 77.292, jfr. 79.38
 og 81.321.
 fortrinsret til daginstitution, 78.631, jfr. 80.53.
 lovens §§ 64 og 69, 80.699.
 nedlæggelse af daginstitution, 80.699.

tilbagebetaling af for meget betalt forældrebetaling til daginstitution, 81.235.

Århus kommunes instruks om fordeling af daginstitutionens- og dagplejepladser, 80.543.

afsnit VII:

behandling af klager over voldsanvendelse inden for åndssvageforsorgen m. v., 73.103.

bortvisning af klient fra dagcenter, 78.369, jfr. 79.65.

bæltefiksering og isolation inden for åndssvageforsorgen, 75.594.

centralinstitutionen Brejning, 75.347, jfr. 76.40.

centralinstitutionen Ebberødgård, 75.571, jfr. 76.64; 78.319.

centralinstitutionen Hald Ege, 76.420.

centralinstitutionen Vodskov, 75.631, jfr. 76.68.

forsorgscentres behandling af klienters udskrivningsbegæringer, 76.332.

forsorgscentres bistandspligt vedr. invalidepension o. lign., 76.220.

fortolkning af overenskomst mellem plejehjem og kommune, 78.528.

isolation af elever på ungdomshjemmet Sølager, 78.660.

lokalinstitutionen Rødbygård, 76.399.

politiets bistand i henhold til forsorslovens § 44, stk. 1, 59.156.

tilbagebetaling af for meget opkrævet forældrebetaling, 78.521, jfr. 80.57.

tilsyn med plejehjems administration af beboeres lomme penge, 81.253.

visitation til daginstitutioner for børn, 77.586.

åndssvageforsorgens køb af en ejendom, 61.180, jfr. 62.19.

afsnit VIII:

anbringelse af børn uden for hjemmet, 74.421, jfr. 75.59; 75.134.

anbringelse af børn uden for hjemmet uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver, 78.198; 81.309.

anke til landsnævnet, 71.176, jfr. 72.24.

foreløbige beslutninger, 75.494, jfr. 79.25, 80.32 og 81.319; 78.154, jfr. 79.54 og 80.32.

forældres betalingspligt for hjælpeforanstaltning efter bistandsloven, 79.370.

hjemgivelse af et barn til forældremyndighedens indehaver(e), 80.124.

Blanketter.

formulering af skattevæsenets tilsigelsesblanketter, 59.185; 64.61.

til løntilbageholdelsespålæg, 69.28.

Blinklys. afmærkning af køretøj med gule -, 66.88.

Boliganvisning.

bopælskrav ved godkendelse af lejere, 70.53.

godkendelse af ugifte par ved leje af bolig, 72.27, jfr. 75.45.

Boligsikring. se *Boligstøttelovgivning.*

Boligstøttelovgivning.

beregning af boligydelse ved indkomstændringer i årets løb 80.465.

deponering af andelsbeviser, 80.617, jfr. 81.341.

gebyrbegunstigelse i h.t. -, 57.35.

godkendelse af foreløbig lejeforhøjelse, 63.97.

klageadgang ved inddrivelse af tilbagebetalingskrav, 81.45.

lejlighedsbegrebet i cirkl. 161/1972, 73.116.

medregning af del af el-varmeudgift, 78.422.

mindrebemidlet i h.t. boligstøtteloven af 1955, 60.78.

pensionistboliger, overgangsregler, 75.556, jfr. 76.63.

solidarisk hæftelse for krav på tilbagebetaling af uberettiget udbetalt boligsikring, 80.208.

tilbagebetaling, 75.578, jfr. 76.64; 80.208, 607, jfr. 81.341.

tilbagesøgning af boligsikring, 75.440, jfr. 76.54 og 78.34.

Boligtilsyn.

boligkommission, habilitet, 77.208, jfr. 79.37.

forbud i h. t. boligtilsynslovens § 12, 67.96; 73.326, jfr. 74.41 og 75.39.

indvendig besigtigelse, 71.66, jfr. 72.19.

mangelfuld administrativ gennemførelse af -, 76.280, jfr. 77.72 og 79.34.

nedrivningspåbud i h. t. boligtilsynslovens § 21, 68.100.

Boligudlejningskontorers opkrævning af depositum, 72.119, jfr. 74.27.

Boligyldelse. se *Boligstøttelovgivning.*

Bortlodning. spørgsmål om - var offentlig, 58.227.
Se også *Lotteri.*

Brandsikring. tilbagekaldelse af afgørelse, 79.415.

Brevveksling. se *Fængselsforhold* og *Mentalobservation.*

Byggesager.

fejl i kommunalbestyrelsesmedlems byggesag, 75.526.

fejl i stadsingenørs byggesag, 73.60.

fejlagtig oplysning fra kommune i -, 76.334, jfr. 77.79.

naboejendomme til fredede bygninger, 77.635, jfr. 78.74.

naboorientering i h.t. byggelovens § 22, 81.294.

rækkevidden af klagebestemmelsen i byggelovens § 23, 81.47.

specifikation af gebyrberegning, 73.251.

vejledning om dispensationsmyndigheden i -, 73.50.

Byggetilladelse.

boligministeriets stilling som klageinstans ved klage over byggetilladelse til kommunalt byggeri, 78.186.

fejl ved meddelelse af -, 64.123, jfr. 66.16; 67.567.

forældelse af strafansvar for manglende - ved lufthavn, 74.119.

ibrugtagen af byggeri, der ikke opfyldte vilkår i -, 73.170.

lufthavn påbegyndt uden -, 73.344, jfr. 75.40.

påbegyndelse af skolebyggeri før udstedelse af -, 73.170.

undladelse af at søge dispensation ved meddelelse af -, 65.98.

Bygningsattest. ibrugtagen af byggeri før udstedelse af -, 73.170.

Bygningsfredning.

retningslinier for administrationen af bygningsfredningsloven, 76.206, jfr. 78.39 og 79.31.

Se også *Det særlige Bygningssyn*.

Bygningsreglement.

dispensation fra -s højdebestemmelser, 66.23.

godkendelse af nedkørsel til kældergarage, 74.400, jfr. 75.63.

parkeringsfundsordninger, 73.292, jfr. 74.40.

parkeringspladskrav ved tilbygning, 74.113.

Bygningsvedtægt.

ajourføring og bekendtgørelse af -, 76.334, jfr. 77.79.

dispensation fra -s områdebestemmelse, 73.186; 74.386; 75.512; 78.684.

forholdet til skovloven, 76.347, jfr. 78.44.

fremlæggelse af forslag til -, 65.36, jfr. 67.16.

Byplaner.

bestemmelse i byplanvedtægt om eksisterende erhvervsvirksomhed, 74.426, jfr. 76.31.

dispensation fra byplanvedtægt, 66.48.

erstatning i h. t. byplanlovens § 15 a, 67.74.

forbud i h. t. byplanlovens § 9, 65.36; 67.30, jfr. 75.27.

forholdet til kommuneplanloven, 79.379.

forholdet til skovloven, 76.347, jfr. 78.44.

godkendelse af forslag til -, 80.355, jfr. 81.334.

klagevejledning ved ekspropriation efter byplanloven, 73.386, jfr. 74.43 og 75.42.

kollegiebyggeri i strid med -, 66.97.

kommunalt byggeri i strid med byplan, 73.71.

lukket møde ved kommunalbestyrelses behandling af -, 75.310, jfr. 76.34.

opførelse af antennemast i villakvarter, 78.186.

pligt til at udfærdige -, 62.52.

tinglysning, 69.57.

udstyrkningsplan i h. t. byplanvedtægt, 67.25.

Se også *Dispositionsplaner*.

Byplannævnet. formandsposten i -, 64.116.

Byreguleringsloven.

betydningen af »sammenlægges« i -s § 8, stk. 1, 65.66.

byggeri i yderzone, 66.74, jfr. 67.17 og 68.14.

tilsidesættelse af -s §§ 8 og 9, 65.52.

Byudviklingsudvalg.

fredningsmæssige interesser, 71.49.

fritagelse for medlemshverv i -, 58.197.

ikke pligt til at drøfte en sag med parterne, 69.95.

By- og landzoneloven.

afslag på tilladelse til ombygning af hus i landzone, 74.179.

behandlingen af erstatningssager efter -s § 12, 72.203, jfr. 74.30, 75.31 og 76.25; 75.416.

betydningen af ejerskifte for tilladelse efter -, 74.378, jfr. 75.62.

bortfald af zonetilladelse, 81.189.

ekspropriation til skolebyggeri, 75.533, jfr. 76.62 og 77.47.

erhvervs-mæssig nødvendig bebyggelse, 78.411, jfr. 79.67.

etablering af pelsdyrfarm, 74.52.

forældelse af strafansvar for overtrædelse af -, 74.119.

frastykning til anden landbrugsejendom, 78.411, jfr. 79.67.

genopførelse af nedbrændt sommerhus på lejet grund, 75.448.

klageberettigelse, 80.260.

lufthavn anlagt i strid med –, 73.344, jfr. 75.40.
 opførelse af beboelseshus efter brand, 74.277, jfr. 75.52.
 opførelse af plejehjem uden tilladelse, 76.87.
 opførelse af sommerhus, 74.194.
 overgangssag efter –, 73.340.
 skelforandring i landzone, 76.384, jfr. 77.84.
 skolebyggeri m. v. i strid med –, 73.230.
 tilladelse efter – til bebyggelse af fredet ejendom, 77.561, jfr. 79.46.
 tilladelse efter – til opførelse af sommerhus på fredet ejendom, 76.404.
 udstykning til jagtformål, 72.84.
 udstykning til rekreative formål, 76.384, jfr. 77.84.
 udstykningstilladelse, 73.86.
 udstykningstilladelse i modsætning til skelforandring, 76.384, jfr. 77.84.

Bødeforvandlingsstraf, se *Fuldbyrdelse*.

Bøder, se *Fuldbyrdelse* og *Politi*.

Børn, se *Bistandsloven*.

Børnehaveseminarium, optagelse på –, 72.67.

Børnetandpleje på kommunal klinik udelukker tilskud fra sygesikringen, 75.280, jfr. 76.33.

Børnetilskud,

ansøgningsfrist, information ang. ungdomsydelse, 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.

bopælskravet i børnetilskudsloven, 70.98; 79.366.

enlig forsørger i h. t. lov om –, 74.166; 77.694.
 forsørgelse af offentlige midler, 80.421, jfr. 81.338.

fradrag for forsørgertabserstatning i særligt –, 80.461.

hjemstedsbegrebet i børnetilskudsloven, 74.316.
 nedsættelse af bevilget ungdomsydelse, 81.245.
 tilbagebetaling, 80.184.

til grønlandsk plejebarn, 77.448, jfr. 78.57 og 79.43.

til udenlandske statsborgere, 72.146, jfr. 73.31.
 udtrykket »enlig forsørger« i børnetilskudsloven, 79.409.

Børsnotering af aktier, 55.73.

Båndlæggelse,

af ulykkesforsikringserstatning til efterladte, 58.150.
 tilbagekaldelse af konfirmation på båndlæggelsesbestemmelser, 58.251.

Censur,

af forvarede brevveksling, 61.171, jfr. 62.17.
 af observands brevveksling, 59.31.
 af skoleblade, 58.165.

Chokbehandling, se *Sindssyge*.

Christiania,

fritagelse for merværdiafgift, 74.91.
 nedrivning af bygninger i –, 74.56.

Civile værnepligtige,

afsoning af straf, 71.69, jfr. 72.19.
 begyndelsestidspunktet for eftertjeneste, 58.61.
 nægtelse af friheder for –, 57.72.
 ordensreglement for –, 57.69.
 skabseftersyn hos –, 57.186.
 udgifterne ved –s ophold i arresthus, 58.60.

Civilforsvaret,

aktindsigt vedr. værnepligtiges tjenesteforsee-
 ser, 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.
 disciplinarmiddel for forsinkelse, 68.17.
 fortsat uddannelse i henhold til civilforsvarslo-
 vens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og
 80.24.
 overførsel fra – til civilt statsarbejde, 64.87.
 ukorrekt udtalelse fra korpslæge, 70.66.

Civilforsvarsforanstaltninger, opførelse af skolebyg-
 geri i strid med lovgivningen om bygnings-
 mæssige –, 73.170.

Daginstitutioner,

anvendelse af gennemsnitsudgifter ved bereg-
 ning af forældrebetaling i daginstitutioner,
 79.162.
 fortrinsret til daginstitution, 78.631.
 private daginstitutioner, 73.53.
 tilbagebetaling, 78.752, jfr. 80.61; 81.235.
 tilbagesøgning af friplads i daginstitution,
 77.553, jfr. 78.61, 79.45 og 80.36.

Dagpenge,

beruselse – bevisspørgsmål, 77.371, jfr. 78.53.

dokumentation af sygefravær i h. t. dagpengeloven, 78.560, jfr. 79.73.
 fravær fra arbejde inden for de sidste 8 uger før forventet fødsel, 77.499, jfr. 78.59.
 frist for indgivelse af anmodning, 77.576, jfr. 78.62.
 præcisering af lovens § 29, 76.199.
 sammenhæng med invalidepensionslov, 80.592, jfr. 81.340.
 uarbejdsdygtighed på grund af sygdom, 76.300, jfr. 77.73.
 varighedsbestemmelser, 80.592, jfr. 81.340.
 Se også *Sygesikring* og *Ulykkesforsikring*.

Danmarks nationalbank.

adgangsformening til –, 58.255; 59.202.
 finansministeriets foliokonto i –, 55.64.
 godtgørelse af beskadigede eller bortkomne pengesedler, 57.146.

Danmarks radio.

aktindsigt i radioens materiale, 74.157, jfr. 78.28.
 autoradiolicens, 61.122, jfr. 62.14 og 65.18.
 fjernsynets dækning af Europamesterskaber i atletik, 70.25.
 fremgangsmåden ved radiatorådets valg af forretningsudvalg, 78.568, jfr. 81.325.
 honorering af og frist for antagelse af hørespil, 57.142.
 inhabilitet ved behandlingen af en sag om oprettelse af en personaleinspektørstilling i –, 80.388.
 oplysninger fra licenskontoret, 59.28.
 partipolitiske udsendelser, 77.217.
 radiomedarbejderes bibeskæftigelse, 59.140.
 spørretid, 79.307.
 udbetaling af forfatterhonorarer, 66.33, jfr. 67.16.
 udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.
 udelukkelse af radiomedarbejdere fra deltagelse i partiernes valgprogrammer, 73.101.
 udgivelse af »Børnenes julekalender«, 75.549, jfr. 76.62.
 udsendelse af underholdningsfilm i fjernsyn, 58.218.
 valgudsendelse ved folkeafstemning, 63.15.

Danske statsbaner.

erstatning for ulemper ved muldoplæg, 65.93.
 erstatningsansvar for bortkommet kuffert, 65.77.
 generaldirektørens udtalelser om pressen, 61.74.

håndhævelse af rygeforbud i statsbanernes omnibusser, 55.55.
 indskrænkninger i klageadgangen i forbindelse med forfremmelsessager, 73.257, jfr. 74.37 og 75.38.
 kontrakt om kiosksalg m. v. på –s færger, 65.69.
 lønoplysninger til skattevæsenet, 61.94.
 mødetidskontrol ved Halsskov-Knudshovedruten, 58.214.
 overtagelse af rutebiler, 57.74.
 personligt tillæg til kontorassistenter af 2. grad, 60.145.
 politimyndighed, 75.75.
 salg af uanbringeligt gods til medarbejderne, 80.480, jfr. 81.338.
 takstnedsættelser, 58.198.
 udelukkelse af styrmand fra at fungere som skibsfører, 58.248.

Delegation.

af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.
 beslutning om afskedigelse af skolehjemforstander, 78.742.
 til boligkommissions formand, 73.326, jfr. 74.41 og 75.39.
 ulovhjemlet – af beføjelser, 56.162.
 ved indsættelse af underudvalg, 55.117.
 vedr. bestyrelsen af præstegårde, 73.122.

Demonstrationer.

fotografering ved –, 74.254.
 opløsning af –, 69.42.

Den kgl. ballet. se *Det kgl. Teater.*

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

henstilling vedr. –s organisation, 55.173.
 regler om erhvervelse af doktorgraden ved –, 55.143.
 tavshedspligt m. h. t. forhandlinger i undervisningsråd og afdelinger, 55.173.
 Wamberg-sagen m. v., 55.105, jfr. 56.18.

Den særlige Klagerets kompetence over for dommerfuldmægtige, 56.155.

Det kgl. Teater. Lander-sagen, 58.199.

Det særlige Bygningssyn. departementschef i undervisningsministeriet medlem af –, 59.130.

Detentioner. se *Politi* og *Fængselsforhold.*

Diger.

opførelse af –, 56.37.

skade på –, 57.215.

Direktøren for ulykkesforsikringen, formandskab i ulykkesforsikrings-rådet, 56.196, jfr. 58.31.

Disciplinærsager og -straf se *Civilforsvaret, Fængselsforhold, Militærforhold* og *Tjenestemandssager*.

Diskrimination, se *Forskelsbehandling*.

Dispensation,

adgangsbestemmelser vedr. veje, 78.611, jfr. 79.74.

aldersbetingelsen i førerbevisbekendtgørelsens § 28, 61.85.

beg. om udførsel af avlsvæg, 64.16.

bemandingslovens § 40, 65.100.

byggetilladelse forudsatte –, 65.98; 67.67.

bygningsreglementets højdebestemmelser, 66.23.

bygningsvedtægts områdebestemmelse, 73.186; 78.684.

byplanvedtægt, 66.48.

byreguleringslovens § 17, stk. 3, 65.52.

folkepensionslovens § 1, stk. 4, 2. pkt., 71.59.

forbud mod indførsel af hunde, 74.170.

forsikringslovens kapitalkrav, 77.228.

frist for anmeldelse af refusionskrav i h. t. dagpengeloven, 76.245, jfr. 77.62.

fristen i landbrugsministeriets bekendtgørelse om hjemmemarkedsafgifter, 70.92.

kommuneplanlovens bebyggelsesregulerende bestemmelser, 80.645.

kørelærerpøve, 62.74.

næringsloven og lukkeloven, 69.52.

sandflugtslovens fredningsbestemmelser, 69.29.

Dispositionsplaner,

anvendelse af –, 62.52.

fravigelse fra –, 56.142.

Se også *Byplaner*.

Disputatser, 55.143; 58.133; 66.25; 71.126, jfr. 72.21; 71.186, jfr. 72.25.

Dommerfuldmægtige,

aftenning af udlagte effekter, 57.135.

Den særlige Klagerets kompetence over for –, 56.155.

lodtrækning, 57.121.

ombudsmandens kompetence over for –, 56.10; 57.15; 58.9.

Domstolsprøvelse, se *Ankevejledning, Frihedsberøvelse, Fængselsforhold, Førerbeviser* og *Sindssyge*.

Droit moral, se *Forfatter- og kunstnerret*.

Drosker,

etablering af holdeplads for –, 58.242, jfr. 59.21.

forbud mod hyresøgning fra holdeplads, 58.208.

meddelelse af droskebevilling, 57.169, jfr. 58.36.

Dyreværnsloven,

indfangning og aflivning af herreløse katte, 78.361.

muligheden for indgriben over for ejer af hundekennel, 75.151.

EF-retsregler, fortolkning af –, 81.8.

Efterretningstjeneste,

forsvarets, 69.59.

politiets, 55.93.

Eftertjeneste, begyndelsestidspunktet for civile værnepligtiges –, 58.60.

Ejendomsskatter, se *Amtstuer* og *Skat*.

Ejerlejlighedsloven, udstykning af sociale boligsekskabers ejendomme i ejerlejligheder, 78.91.

Eksamensopgaver,

fejl i –, 63.29, 30, jfr. 65.19; 70.34.

pensum i eksamensopgaver, 77.421, jfr. 78.56 og 79.43.

udarbejdelse af –, 78.230, jfr. 79.59.

Se også *Universiteter*.

Eksekutorer, revisorers adgang til at være –, 71.51.

Ekspeditionsfejl, se *Sagsbehandling*.

Ekspeditionsform,

de særlige patentkommissioner, 60.189.

invalideforsikringsretten, 60.126; 61.33.

Kongeriget Danmarks Hypotekbank m. h. t. notering af transporter, 60.121.

Københavns overpræsidium m. h. t. klager over bidragsfastsættelse, 56.197.

landsskatteretten m. h. t. vurderingssager, 61.27.

matrikeldirektoratet, 58.154, jfr. 62.14.

naturfredningsrådet, 63.31, jfr. 64.14.

overfredningsnævnet, 61.77.

sager, der af arbejdsløshedskasserne forelægges arbejdsdirektoratet og arbejdsnævnet, 56.122.

sager om dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.

statens ligningsdirektorat:

skattefterbetalingssager, 58.219.

vurderingssager, 61.27.

undervisningsministeriet, fortolkningsspørgsmål i bekendtgørelse, 80.674.
 ægteskabs- og bidragssager, 59.122; 69.90.
 Se også *Sagsbehandling*.

Ekspeditionstid, se *Behandlingstid*.

Ekspropriation,

afhændelse af restareal, 78.351.
 areal til militære formål, 57.234.
 areal til rekreative formål, 78.674, jfr. 79.77.
 delegation af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.
 ejendom ved vejudvidelse, 55.87.
 ekspropriations omfang, 78.351.
 erstatning for privat vej, 66.72.
 erstatning for ulempe ved muldoplæg, 65.93.
 fremgangsmåden ved udbetaling af resterstatning, 72.252, jfr. 73.46.
 frivillig afståelse, 72.135.
 genoptagelse af erstatningssag på grund af spørgsmål om »fornøden vejforbindelse«, 78.596.
 jord til målepunkt, 55.24.
 klagevejledning ved – efter byplanloven, 73.386, jfr. 74.43 og 75.42.
 kopi af ekspropriationsplan, 69.25.
 landzoneareal til skolebyggeri, 75.533, jfr. 76.62 og 77.47.
 mangelfuld vejledning under –, 73.75.
 matrikulær og tinglysningsmæssig berigtigelse, 72.180, jfr. 73.33; 75.325, jfr. 76.36, 77.43 og 78.33; 75.496.
 myndighedernes kompetence m. h. t. overkørselsforhold, 75.501.
 omkostninger til advokatbistand i forbindelse med vejekspropriationssag, 75.220, jfr. 76.32.
 mangelfuld vejledning under –, 73.75.
 opmåling af areal, 72.135.
 planer om – til hinder for sommerhusbyggeri, 66.31.
 rente af erstatningsbeløb, 69.16.
 skat af erstatningsbeløb, 68.56.
 specifikation af erstatning, 57.134; 65.24; 69.33.
 udbetaling af erstatning til advokat, 69.94.
 udbetaling af kursdifferencen ved indfrielse af offentlige lån, 78.639, jfr. 79.75.
 udtalelse om påtænkt ekspropriation, 72.135.
 ulempe ved muldoplæg, 65.93.
 underretning om den tid, der medgår til berigtigelse, 75.325, jfr. 76.36, 77.43 og 78.33.
 valg af procesregler, 71.134, jfr. 73.22.
 ændring af projekt, 71.134, jfr. 73.22.
 årsvurdering efter –, 72.252, jfr. 73.46.

Elektricitetsrådet,

formandsposten i –, 58.178; 63.29; 68.26; 69.86.
 offentliggørelse af –'s forretningsorden, 58.178, jfr. 59.20.
 pålæg i h. t. stærkstrømsreglementets § 119 c, 68.26.
 pålæg til installatør, 62.87.

Elektroinstallatør, se *Autorisation*.

Enkepension,

dobbelt personfradrag, 77.593, jfr. 78.62 og 79.47.
 i tilfælde af skilsmisse, 56.186.
 tilbageførsel fra bankkonti, 80.95, jfr. 81.332.

Erhvervshæmmede, se *Handicappede*.

Erklæring,

børne- og ungdomsværn, 68.88.
 legatansøgers brud med hjemmet, 68.34.
 overlæger om en ansøgers kvalifikationer, 65.150.
 undladelse af at indhente –, 56.48, 77.

Erklæringers meddelelse (lov af 2.2.1866),

erklæringer til direktoratet for fængselsvæsenet, 62.68.
 erklæringer til ombudsmanden, 56.132.
 fremsendelsespåtegninger, 55.23.
 invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15.
 referater, 55.23.

Erstatning,

byplanlovens § 15 a, 67.74.
 digebrud, 57.215.
 fejlagtig anholdelse, 57.95.
 forsorgsceners forsinkede ansøgning om invalidepension, 76.220.
 færdselsbegrænsning som følge af militært øvelsesområde, 57.230.
 havneanlæg, 56.37.
 kontrakt om kiosksalg m. v. på statsbanernes færger, 65.69.
 naturfredningslovens § 22, 61.77.
 postvæsenets ansvar for indbetalingskort, 69.103.
 renter af – for tilskadekomst, 56.157.
 rpl. § 1018 c og § 1018 g, stk. 2, 55.93.
 skade forvoldt af patienter på forsorgscenter, 73.126, jfr. 74.34 og 75.33.
 skader ved LSD-behandling, 78.726, jfr. 79.79 og 80.56.
 socialbedrageri, 78.317, jfr. 79.64.

statsbanernes ansvar for bortkommet kuffert, 65.77.
 tyveri fra knallert opbevaret af statens bilinspektion, 81.135.
 ulykkesforsikringsloven for tab af forsørger, 56.149; 58.150.
 undladelse af at tilbageholde underholdsbidrag, 57.203.
 undladelse af at udstede attest i h. t. husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
 uretmæssigt salg af løsøreffekter i en invalidebil, 75.420, jfr. 76.54.
 Se også *Ekspropriation*.

Faderskabssager, fritagelse for at opgive barnefaderens navn, 73.379, jfr. 75.41.

Fanger, se *Fængselsforhold*.

Fangetidsgodtgørelse, se *Fordelingsloven*.

Farlighedsdekreter, se *Sindssyge*.

Farmakopékommisionen, optagelsen af testosteronpropionat i den danske farmakopé, 59.69.

Ferie,

ferieregulativ for ansatte i KTAS, 70.20.
 godtgørelse for bortfaldet –, 66.78, jfr. 67.18.
 godtgørelse for ikke afholdt – og særlig feriegodtgørelse ved sygdom og afsked, 80.484.
 hjemmesyerskers stilling i forhold til ferieloven, 81.24.
 klagefristen i ferielovens § 28, 79.340.
 kommunalt ferieregulativ, 69.55.

Feriebonsystemet, 55.51.

Feriegodtgørelse til enke efter kommunal tjenestemand, 69.55.

Feriepenge,

af løn for formiddagsbeskæftigelse, 68.61.
 bortkomst af feriemærkebog, 73.205, jfr. 74.35 og 76.25.
 for arbejdstid i Grønland, 56.182.

Film,

forevisning af forbudt – i foreninger, 67.44.
 offentlig støtte til –, 73.311.
 støtte til kortfilm, 77.311, jfr. 81.321.

Findeløn, se *Politi*.

Fingeraftryk, se *Politi*.

Fiskeauktionsmester, bopælskrav for –, 67.50, jfr. 68.14.

Fjernsynet, se *Danmarks radio*.

Flyvertifikat, betingelse for udstedelse af –, 69.45.

Flyverelever, manglende underretning til – om evt. afbrydelse af uddannelse, 56.69.

FN-tjeneste, se *Militærforhold*.

Fogedforretning,

berømmelse og underretning om foretagelse af –, 57.135.

tilsigselsesblanketter til møde i fogedretten, 78.419, jfr. 80.41.

Se også *Politi*.

Folkeafstemning, se *Danmarks radio*.

Folkekirken,

besættelse af provstestilling, 81.168.

decorum krav for ansættelse som præst i –, 72.29.

dømmende eller undersøgende provsteret, 75.268; 76.115.

ejendomsretten til præstegårde, 57.221.

genoptagelse som medlem af –, 81.165.

ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til præstestillinger, 79.431.

salg af præstegård, 73.233.

tilskud til kirkebyggeri, 73.109.

Folkepension,

amtets forpligtelser i h. t. invalide- og folkepensionslovens § 25, stk. 2, 62.89.

ansøgningsskema og attester ved flytning, 80.421, jfr. 81.337.

beregning af lomme penge til folkepensionist på alderdomshjem, 62.76, jfr. 63.14.

bopælsbetingelser, 63.98, jfr. 68.13.

fradrag efter folkepensionslovens § 7, 80.91.

fradrag ved beregning af –, 64.128, jfr. 65.21.

hjælp efter lovens § 13, 72.74.

indtægtsbestemt – til tjenestemænd, der som følge af strafbar handling afskediges uden pension, 58.188, jfr. 59.20 og 60.31.

konkret skøn over begyndelsestidspunktet for pensionens udbetaling, 65.22.

medicinhjælp, 80.148.

offentlighed vedr. afgørelser i h. t. invalide- og folkepensionslovens § 25, stk. 2, 62.89.

- personligt tillæg med tilbagevirkende kraft, 81.270.
- retningslinier for personligt tillæg (til varme-hjælp), 80.409.
- retningslinier for tildeling af personligt tillæg, 77.135.
- tidspunkt for indtægtsregulering af –, 72.218, jfr. 73.41.
- til plejhjemsvisiterede på hospital, 76.93.
- tilbageførsel fra bankkonti, 80.95, jfr. 81.332.
- tilbageholdelse i – til dækning af skatterestance, 64.108.
- tilsyn med plejhjems administration af beboeres lommepege, 81.253.
- under ophold i udlandet, 66.58; 71.59.
- ventetillæg, 63.94.
- Folkeregistre*, statshospitalers meddelelse om indlæggelser og udskrivninger, 74.176.
- Folkeskolen*,
- afskedigelse af skoleinspektør med ventepenge, 60.95, jfr. 61.20.
- ansættelse af straffede personer, 71.84, jfr. 72.20 og 73.21.
- betaling for skolegang i kommunal skole, 78.584, jfr. 79.74.
- forældrebetaling til elevernes deltagelse i skolerejser, lejrskoleophold, praktik m.v., 80.345.
- indstilling og udnævnelse af en konsulent for særundervisningen, 59.149, jfr. 61.19.
- læreres undervisning i religion og kristendoms-kundskab, 59.177.
- politisk hensyn ved læreransættelser, 74.156.
- undervisningsdirektørens udtalelser om indoktrinering, 74.219.
- Se også *Skolevæsen*.
- Folketingets ombudsmand*,
- fortolkning af EF-retsregler, 81.8.
- instruks for –, 55.9; 61.7.
- klage til – har ikke opsættende virkning, 55.87; 71.32.
- loven om –, 56.9; 57.9; 58.9; 59.9; 60.7.
- offentlighedsloven, 75.318.
- s kompetence over for:
- amtsskolekonsulent, 60.95.
- bygningskonsulent for præstegårde, 57.221.
- Danmarks nationalbank, 57.146.
- Den Storkøbenhavnske Landsdelsscene, 79.469, jfr. 81.331.
- Det danske Hedeselskab, 72.82.
- dommerfuldmægtige, 56.10; 57.15; 58.9.
- finansudvalget, 62.14.
- folketingsmedlemmer i deres egenskab af medlemmer af nævn, 71.116.
- folketingsudvalg, 61.75; 67.45; 78.11; 79.162.
- fredningsnævn, 61.98.
- hegnsyn, 72.50, jfr. 74.22.
- kommunalbestyrelser, 66.97.
- kommuner, 56.9; 57.9; 58.10; 60.7.
- KTAS, 70.20.
- Landbrugets Afsætningsudvalg, 65.55.
- Landsnævnet for omnibus- og fragtmandskørsel, 71.116.
- landvæsenskommissioner, 72.50, jfr. 74.22.
- lodserier, 76.314, jfr. 78.42.
- ministre, 73.66.
- præst i egenskab af menighedsrådsmedlem, 57.221.
- Samfundet og Hjemmet for Vanføre, 68.20.
- statsanerkendte skolehjem, 57.164.
- statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.
- udvalg, 60.75; 81.126.
- vurderingskommissioner i h. t. byreguleringslovens § 14, stk. 2, 67.74.
- Se også 81.8.
- Folketingsudvalgs* henvendelse til folketingets ombudsmand, 73.66.
- Folketingsvalg*,
- anmeldelse af partier, 67.45.
- godkendelse af partinavn ved folketingsvalg, 76.279, jfr. 79.33.
- indsattes valgretsudøvelse, 62.23, jfr. 69.13.
- udelukkelse af radiomedarbejdere fra deltagelse i partiernes valgprogrammer, 73.101.
- valget for danske i udlandet, 79.107.
- Forbud*,
- bekendtgørelse om begrænsning af fangstmængder på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
- boligtilsynslovens § 12, 67.96; 73.326, jfr. 74.41 og 75.39.
- byplanlovens § 9, 65.36; 67.30, jfr. 75.27.
- landsbygge-lovens § 5, stk. 2, 65.135.
- lov om offentlige veje, § 36, 73.367, jfr. 74.41.
- politivedtægtens § 6, 75.237.
- undladelse af at kræve rygeforbud i bus overholdt, 55.55.
- Se også *Påbud*.
- Fordeling af offentlige midler*, 62.77; 65.55; 66.33, jfr. 67.16.
- Fordelingsloven*, fangetidsgodtgørelse i h. t. lov 242/1960, 63.71, jfr. 64.14; 65.155.

- Fordelingsudvalgets* krav om original forpraktik-
attest, 72.67.
- Foreninger*,
ankeberettigelse i h. t. miljøbeskyttelsesloven,
80.501, jfr. 81.339.
forevisning af forbudt film i –, 67.44.
- Forfatterhonorarer*, udbetaling af – fra Danmarks
radio, 66.33, jfr. 67.16.
- Forfatter- og kunstnerret*, droit moral udvalgets
sagkundskab, 59.59.
- Forfremmelsesbedømmelser*, se *Militærforhold*.
- Forholdsattester*, se *Militærforhold*.
- Forkyndelse*, udenlandske dokumenter, 77.455, jfr.
78.57.
- Forkøbsret* til kutter tilsidesat, 66.56.
Se også *Statens jordlovsudvalg*.
- Fornavn*, se *Navngivning*.
- Forretningsordener*,
ankenævnet vedr. vareforsyningsager, 55.102,
jfr. 56.18.
arbejdsnævnet, 56.92, jfr. 57.24.
elektricitetsrådet, 58.178, jfr. 59.20.
invalideforsikringsretten, 55.93, jfr. 60.25.
udvalg under handelsministeriet, 62.84.
ulykkesforsikringsrådet, 56.196.
- Forsøgling*, se *Politi*.
- Forsikringsrådet*,
anke af en afgørelse truffet af –, 61.125.
anvendelsen af udtrædelsesgodtgørelser, 56.86;
61.125; 66.45; 67.33, jfr. 76.22 og 81.315.
beregning af udtrædelsesgodtgørelse, 73.375, jfr.
74.42.
- Forskelsbehandling*,
administration af eksportordning, 64.16.
administration af sukkerordningen, 68.90.
aflønning i Grønland, 61.101.
aktindsigt, 72.68.
ansættelse af værdien af fribolig, 59.46.
averteringer af stillinger, 73.47.
besøgstilladelser til indsatte, 73.372, jfr. 77.35,
80.27 og 81.316.
byrådsmedlemmers adgang til at deltage i kur-
ser, 78.506.
- disciplinære reaktioner over for plejepersonale,
59.56.
dispensation fra strandbyggelinie, 61.98.
dispensationer, 64.103.
fastsættelse af invaliditetsgrad, 55.89.
fastsættelse af lodstakster, 64.95, jfr. 66.15.
forbud mod udstykning, 65.135.
fordeling af offentlige midler, 62.77; 65.55;
73.275.
forevisning af forbudt film i foreninger, 67.44.
grundlovens § 70, 59.177.
gæstarbejdere ved udlejning af almennyttigt
boligbyggeri, 76.377.
handel med lægemidler, 67.58, jfr. 72.19.
indregistrering af biler til servicekørsel, 68.41.
kunstnerisk udsmykning af skoler, 72.134.
kvalitetspræmieringsordning for dyr, 71.144, jfr.
72.22.
læreres undervisning i religion og kristendoms-
kundskab, 59.177.
lønforhold for EDB-personale, 75.164.
meddelelse af højtallertilladelse, 72.201, jfr.
73.36.
naturfredningsmyndighederne (dispensation fra)
udstykningsforbud, 76.134.
over for dybfrostbranchen, 65.55.
postvæsenets krav om ekstrabetaling for omde-
ling af visse blade, 59.162.
radioens valgudsendelser, 63.15.
statstilskud til krigsramte kirker, 55.81.
stillingsbetegnelse i fødsels-, dåbs- og navneatte-
ster, 73.91.
strafafsonere, 55.29.
tilladelse til at benytte Charlottenborgs festsal
m. m., 72.34.
udbetaling af udtrædelsesgodtgørelse, 61.125.
udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved
Danmarks radio fra »højtaler og skærm«,
81.206.
værnepligtige, 68.44.
ydelse af supplementsunderstøttelse, 68.23.
zonelovstilladelser, 76.404.
- Forskningsskontrol*, se *Universiteter*.
- Forsorg*, se *Bistandsloven*.
- Forsvarer*,
indkaldelse af – til retsmøde, 61.123.
polititjenestemandes udtalelser om valg af for-
svarer, 69.72, jfr. 70.13.
underretning til forvaringsanstalt om beskikkel-
se af –, 61.171, jfr. 62.17.
- Forsvaret*, se *Militærforhold*.

- Forsvarets bygningsstjeneste*, behandling af sag om indkøb af skumslukningsaggregater, 56.52.
- Fortovsbidrag*, se *Veje*.
- Forvaltningskontrakter* på naturfredningsområdet, 74.46, jfr. 76.27.
- Forvaring*, se *Fængselsforhold*.
- Forældelse* af krav på vejbidrag, 78.543.
- Forældremyndighed*, 56.209, jfr. 57.26; 62.62; 71.70.
- Fotokopiers anvendelse*, 56.200; 62.83; 72.67.
- Fotos*, se *Politi*.
- Fragtmandskørsel* i konkurrence med DSB, 71.116.
- Fredning*, se *Bygningsfredning*, *Naturfredning*, *Sandflugt* og *Strandbyggelinier*.
- Fredningsnævn*, se *Folketingets ombudsmand*, *Naturfredning* og *Strandbyggelinier*.
- Fri proces*,
advokaters oplysningspligt om –, 73.379, jfr. 74.42, 75.41 og 77.35.
afslag af økonomiske grunde, 75.639.
ansøgning om – mod amt forelægges for justitsministeriet, 55.55.
begrundelse for afslag, 71.183; 77.490, jfr. 79.44.
kontradiktion, 81.134.
med tilbagevirkende kraft, 75.567; 77.202.
oplysningspligt vedr. retshjælp m. m. over for klienter, 73.379, jfr. 74.42 og 75.41.
retshjælp i h. t. rpl. § 135, 59.183, jfr. 60.33.
urigtig begrundelse for henlæggelse af ansøgning om –, 55.86.
- Fribolig*, forskelsbehandling ved ansættelse af værdien af –, 59.46.
- Frigørelsesafgift*,
henstand med betaling af –, 75.334, jfr. 76.39.
vejledning om adgangen til at kræve ejendomme overtaget af kommunen i h. t. lov om –, 75.94.
- Frihedsberøvelse*,
bæltefiksering og isolation inden for statens åndssvageforsorg, 75.594, jfr. 77.53.
5-dages fristen i rpl. § 469, stk. 2, 58.235; 65.34.
- Frimærker*, trykvarianter eller makulatur, 59.73.
- Frist*,
administration af fristen for meddelelse af tredieinstansbevilling, 80.414.
2. behandling af kommunens budget, 58.82
ansøgning om tjenstemandsstilling, 78.475, jfr. 79.68 og 80.49.
ansøgningsfrist, information om –, 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
ansøgningsfrist, overskridelse af –, 75.334, jfr. 76.39; 76.229, jfr. 77.60 og 78.39; 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
ansøgningsfrist, ungdomsydelse, 78.649, jfr. 79.76 og 80.55.
antagelse af hørespil, 57.144.
anvendelse af retsmidlerne i inddrivelsesloven af 7. maj 1937, 58.146.
børnelovens § 16, stk. 2, 67.69.
civilforsvarslovens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og 80.24.
forsorgslovens § 16, stk. 5, 74.356, jfr. 75.58 og 81.316.
hegnslovens § 43, stk. 3, 72.50, jfr. 74.22.
husdyrvoldgiftslovens § 8, stk. 1, pkt. 1, 55.21; 77.257.
indberetningspligt ved hensættelse i isolationscelle, 58.80.
indgivelse af selvangivelse, 73.195, jfr. 75.36.
indstilling om prøveløsladelse, 69.24, 44.
kildeskattelovens § 14, 73.134.
klage over sundhedskommissions afgørelse, 74.130.
klage til landsskatteretten, 80.730.
klagefrist udløber lørdag/søndag, 80.730.
landbrugsministeriets bkg. om hjemmemarkedsafgifter § 7, stk. 3, 70.92.
landvæsensretslovens § 40, stk. 2, 74.265.
ligningsarbejdet i Københavns og Frederiksberg kommuner, 75.307, jfr. 77.43.
merværdiafgiftslovens § 34, stk. 3, 72.56, jfr. 73.28.
opslag af tjenstemandsstillinger, 69.79.
refusionskrav i h. t. dagpengeloven, 76.245, jfr. 77.62.
retsplejelovens § 469, stk. 2, 58.235; 65.34.
retsplejelovens § 826, 72.177.
skønsmæssig forhøjelse af skatteansættelser, 57.240; 58.179.
statshusmandslovens § 8, stk. 5, 55.76.
statsskattelovens § 30, stk. 5, 57.131; 58.241; 60.117.
tinglysningslovens § 16, stk. 4, 67.54.
toldlovens § 99 (1970-lovens § 90), 73.147.
udlevering af administrativt inddragne førerbekviser, 57.102, jfr. 58.33.

ulykkesforsikringslovens § 34, stk. 4, og § 37, 56.179.

vurderingslovens § 41, 64.115.

Fuldbyrdelse.

adm. fastsatte skattebøder, 61.94.

afhentet trods justitsministeriets tilsagn om udsættelse af –, 59.147.

bødeforvandlingsstraf, 60.60; 62.35.

bødeforvandlingsstraf af hæfte eller hæftestraf forud for – af fængselsstraf m. v., 56.122.

hospitaliseringssted, 77.285.

i et andet arresthus af straf idømt under aftjening af civil arbejdspligt, 71.69, jfr. 72.19.

proceduren i fuldbyrdelsessager, 78.111.

sagsbehandling, 77.91.

straf i h. t. straffelovstillægget af 1945, 55.29.

straf ikke fuldbyrdet på grund af fejl, 77.143.

Se også *Fængselsforhold* og *Politi*.

Fuldmagt, udbetaling af ekspropriationserstatning til advokat, 69.94.

Funktionærer.

aflønning af – i Grønland, 61.101.

behandling af klage over –, 60.83.

–s status, 72.85.

tjenesteattest i medfør af funktionærlovens § 17, stk. 1, 70.21.

Fængselsforhold.

afsenderadresse på breve, 55.102.

antallet af lægestillinger ved forvaringsanstalten i Horsens, 57.177.

arbejdsfrihed den 1. maj, 75.111, jfr. 77.42.

arbejds-mæssig isolation, 76.434, jfr. 77.87 og 78.45.

arbejdsnedlæggelse blandt indsatte, 73.142; 75.111, jfr. 77.42.

arrestanters adgang til avis og radio umiddelbart efter fængslingen, 75.79.

badeforhold, 59.183; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 78.109, jfr. 79.51; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.

begrundelse af afgørelser, 69.82, jfr. 70.13.

begunstigelse ved udståelse af straf i h. t. straffelovstillægget af 1945, 55.29.

begæring om fremstilling, 59.184.

behandling af en klage fra en indsat i Københavns fængsler, 74.240, jfr. 75.50.

beregning af straffetid, 73.83; 74.154.

beskæftigelse, 72.76; 75.476, jfr. 76.55 og 77.46; 75.480, jfr. 76.56 og 77.46; 76.257, jfr. 77.65, 78.40, 79.32, 80.34 og 81.319; 79.188, jfr. 80.64 og 81.326.

besvarelse af henvendelse fra nu løsladt indsat, 65.124.

besøg af privat antaget advokat, 57.30.

besøg hos fanges familie, 63.33.

besøgsforhold, 75.481, jfr. 76.56, 77.46, 78.34 og 81.318; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.488, jfr. 76.60, 77.47, 78.35 og 79.24; 75.490, jfr. 76.61, 78.36 og 81.318; 75.492, jfr. 76.62; 75.494; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.477, jfr. 78.47; 78.109, jfr. 79.51; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.143, jfr. 79.52, 80.39 og 81.324; 78.167, jfr. 79.56; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.

besøgstilladelse, 56.114; 61.150; 74.159; 77.314, jfr. 80.27.

besøgstilladelse til medlemmer af foreninger, 73.372, jfr. 77.35, 80.27 og 81.316.

betaling af hjemsendelse i h. t. udlændingelovens § 14, 74.227, jfr. 75.46.

betaling af opholdsudgifter, 74.233, jfr. 75.47 og 78.30.

brevpapir og kuvert må ikke forsynes med mærke, 58.39.

brevveksling, 61.171, jfr. 62.17; 65.33; 72.230, jfr. 73.42; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.490, jfr. 76.61, 78.36 og 81.318; 75.492, jfr. 76.62; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 79.193, jfr. 80.64; 80.215, jfr. 81.332.

butikskøb:

forplejningsvarer, 76.434, jfr. 77.87.

fængselsfunktionærs leverancer til fængslets butik, 58.76.

kaffeindkøb, 57.73.

pulverkaffe, 60.42.

tandpasta med fluor, 67.41.

bygningsmæssige forhold, 78.722; 79.188, jfr. 80.64 og 81.326; 79.193, jfr. 80.64; 80.215, jfr. 81.332; 81.150.

bødesystem, 76.434, jfr. 77.87 og 78.45; 81.150.

celleindretning, 78.109, jfr. 79.51.

detention, 74.274, jfr. 75.50, 76.28 og 79.22; 75.474; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.480, jfr. 77.90.

disciplinærsag mod fængselsfunktionær, 68.48; 79.401.

disciplinærsag mod indsat, 73.130.

disciplinærsagers behandling, 73.395, jfr. 74.44 og 75.42; 77.138, 532.

disciplinærstraf, 76.238, jfr. 77.61.

eigen læge, 76.257, jfr. 77.65.

- egne effekter ved isolation, 76.257, jfr. 77.65, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 76.434, jfr. 77.87 og 78.45; 77.532.
- enrumsanbringelse (isolation), 77.532.
- enrumsanbringelse i nattimerne («natisolation»), 76.344, jfr. 77.80 og 78.43.
- erstatning for bortkomne ejendele, 74.281, jfr. 75.53.
- forskelsbehandling m. h. t. besøgstilladelser til medlemmer af foreninger, 73.372, jfr. 77.35, 80.27 og 81.316.
- forsvarerbistand under anstaltsophold, 73.372, jfr. 77.35, 80.27 og 81.316.
- forvaredes brevveksling med beskikket forsvarer, 61.171, jfr. 62.17.
- forvaredes sygekasseforhold, 58.80.
- frankering af arrestanters breve, 63.19.
- fremstilling for ortopædisk specialist, 59.160.
- fritidsaktiviteter, 78.722.
- fuldbyrdelse af en betinget dom, 74.249, jfr. 75.50.
- fællesskab, 75.73, 474; 75.475, 476, jfr. 76.55 og 77.46; 75.481, jfr. 76.56, 77.46, 78.34 og 81.318; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.490, jfr. 76.61, 78.36 og 81.318; 75.492, jfr. 76.62; 75.493; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.477, jfr. 78.47; 76.480, jfr. 77.90; 78.109, jfr. 79.51; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.143, jfr. 79.52, 80.39 og 81.324; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.
- fængselsfunktionærs videregivelse af oplysninger om arrestanter, 68.40.
- genindsættelse:
- forkyndelse af resolution om – efter prøvetidens udløb, 59.25.
 - konstatering af vilkårsovertrædelser som grundlag for –, 75.560.
- grupperådgivers tavshedspligt, 66.43, jfr. 67.16.
- gårdturs-forhold, 74.275, jfr. 75.51, 76.28 og 79.22; 75.480, jfr. 76.56 og 77.46; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 76.469, jfr. 77.89 og 78.46; 76.472, jfr. 77.89 og 78.46; 76.477, jfr. 78.47; 76.480, jfr. 77.90; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.143, jfr. 79.52, 80.39 og 81.324; 78.167, jfr. 79.56; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.
- hjemsendelse af manuskript, 60.199, jfr. 61.21.
- hjemvisning af disciplinærsag, 78.265.
- hjælp efter bistandsloven, 80.215, jfr. 81.332.
- hviletid i et statsfængsel, 60.183.
- hæftefangers adgang til at skrive til dagblade, 59.44.
- håndjern, 57.195.
- indkaldelse til særængsel, 62.45.
- indsattes adgang til at bære ringe, 65.79.
- indsattes adgang til at holde fugle, 66.41.
- indsattes adgang til at købe forskellige love, 61.174.
- indsattes aktindsigt, 62.68; 69.82, jfr. 70.13; 74.118; 76.202, jfr. 78.38 og 79.30; 77.128, 336, 354, jfr. 78.53.
- indsattes arbejdspligt, 72.76.
- indsattes beskæftigelse med recidivstatistik, 56.91.
- indsattes deltagelse i gudstjeneste, 57.176; 65.147, jfr. 66.17.
- indsattes ytringsfrihed, 75.82.
- indstilling til svendeproeve, 57.233.
- isolationsafdeling i Herstedvester, 77.260, jfr. 78.50.
- kollektive henvendelser, 63.70; 69.82, jfr. 70.13.
- konfiskation af kontant beløb, 80.136.
- kontradiktion, 73.399, jfr. 74.44 og 75.42.
- lommepege til mentalobservander, 67.41.
- lægetilkaldelse i arresthus, 62.31.
- magtanvendelse over for indsat, 65.32.
- mangelfuld bistand fra forsorgen, 76.195.
- meddelelse om tilbageholdelse af brev, 60.40.
- modtagelsesprocedure, 80.215, jfr. 81.332.
- oplysning om indsatte, 74.275, jfr. 75.51 og 76.28; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318.
- opvarmning, 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318.
- overførsel fra åben til lukket anstalt, 75.82, 246; 77.168.
- prøveløsladelse:
- administration af formue ved –, 58.229.
 - afgørelse på ufyldstgørende grundlag, 77.195, jfr. 78.48.
 - fremgangsmåden ved beslutning om tilsynsovertagelser, 74.221.
 - frist for indstilling om –, 69.24, 44.
 - genindsættelse af prøveløsladt, 74.186, jfr. 75.44.
 - konstatering af vilkårsovertrædelser som grundlag for genindsættelse, 75.560.
 - tidspunktet for meddelelse af –, 57.170; 69.44; 81.150.
 - tilbagekaldelse af beslutning om –, 72.122.
 - tilsyn med overholdelse af prøveløsladelsesvilkår, 59.115.
 - vejledning m. h. t. reglerne om –, 57.211; 77.102.
 - vilkår for –, 59.195.
- psykiatrisk tilsyn, 77.474, jfr. 78.59.
- radioapparater, 59.176.

rapportudfærdigelse m. v. i tilfælde af magtanvendelse, 74.240, jfr. 75.50.

sagsbehandling i tilfælde af klage fra en indsat om ulovlig magtanvendelse, 74.240, jfr. 75.50.

selvmordstruede, fratagelse af beklædningsgenstande, 75.595, jfr. 78.35.

sikkerhedsforvarede, 67.94.

sikringscelle, 68.48; 72.220, jfr. 74.32; 74.275, jfr. 75.51, 76.28, 79.22 og 80.28; 75.475, 476, jfr. 76.55 og 77.46; 75.481, jfr. 76.56, 77.46, 78.34 og 81.318; 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 75.595, jfr. 76.67 og 78.35; 77.497, jfr. 80.36; 78.109, jfr. 79.51; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324; 80.142, 215, jfr. 81.332.

skriftlig begrundelse, 77.136.

speciallægeundersøgelse af forvaret, 66.21.

sygeafdeling:

- autonome enheder, 77.474, jfr. 78.59.
- egne effekter, 76.257, jfr. 77.66, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 76.434, jfr. 77.87.
- ekstraforplejning, 56.139; 76.434, jfr. 77.87.

telefonsamtaler til indsatte, 79.193, jfr. 80.64.

tilbagekaldelse af klager, 77.288, jfr. 78.51.

toiletforhold, 75.482, jfr. 76.57, 79.24 og 81.318; 75.486, jfr. 76.59, 77.47, 78.35, 79.24 og 81.318; 76.257, jfr. 77.65, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 78.109, jfr. 79.51; 78.140, jfr. 79.52 og 81.324; 78.167, jfr. 79.56; 78.213, jfr. 79.57, 80.40 og 81.324.

tryksag indlagt i indsatte breve af fængslet, 55.102; 58.39.

uddeling af medicin, 77.474, jfr. 78.59.

udgang i særlige tilfælde, 76.364, jfr. 77.83.

udgang – sagsbehandling, 80.213.

udgangsmisbrug – disciplinærstraf/karantænetid, 77.394.

udgangsnægtelse ved strejke, 73.142.

udgangsordninger for forvarede, 75.342.

udgangstilladelse for varetægtsfængslede, 75.332, jfr. 76.36 og 77.44.

udgifterne ved civile værnepligtiges arresthusophold, 58.60.

udlevering af fotografier til indsatte, 67.101.

udlevering af håndvægt og fingerfjedre, 80.138.

udlevering af reglement, 57.200; 58.225; 75.429.

udlændinges udgang, 76.240, jfr. 77.62 og 80.33.

udlændinges undervisning, 80.215, jfr. 81.332.

underretning om tilsynsværgebeskikkelse, 56.190.

valgretsudøvelse, 62.23, jfr. 69.13.

varetægtsarrestanter:

- besøgstider, 78.210, jfr. 80.39.
- fællesskab, 75.253, jfr. 78.41.

- undervisning, 75.488, jfr. 76.60, 77.47 og 80.31; 80.210.
- vejledning om domstolsprøvelse, 73.83.
- ventetid ved indsættelse i forvaringsanstalt, 56.93.
- ventetider på samtaler, 77.288, jfr. 78.51.
- visitation:
 - celle, 72.151, jfr. 73.31; 76.257, jfr. 77.65, 78.41, 79.32, 80.34 og 81.319; 76.434, jfr. 77.87 og 78.44.
 - indsatte, 76.434, jfr. 78.45; 79.193, jfr. 80.64.
 - indsættelse i sikringscelle, 77.497, jfr. 80.36.
 - kropsvisitering af forvarede, 67.85.
 - opregning af effekter taget i bevaring, 72.151, jfr. 73.31; 76.434, jfr. 77.87 og 78.45.

Se også *Fuldbyrdelse*.

Færdssager.

- afhøring af parterne, 75.322, jfr. 76.35.
- behandlingstid, 56.175; 61.24.
- farthæmmende hindringer, 76.146.
- forelæggelse for sigtede af anmeldelse for færdselsforseelse, 57.172.
- indkaldelse til orienterende førerprøver, 75.590, jfr. 76.67.
- motorkørsel på stranden, 66.70.
- oplæsning af forklaring og forevisning af rids, 61.152, jfr. 62.15 og 63.14.
- sygetransportbegrebet i færdselsloven, 75.635.
- to parkeringsskiver, 74.414, jfr. 75.63.
- vejledning ved frakendelse af førerret, 73.53.

Færger.

- mødetidskontrol ved –, 58.214.
- undersøgelse ved sammenstød af automobiler på –, 59.75.

Førerbevis.

- dispensation fra aldersbetingelsen i førerbevisbekendtgørelsens § 28, 61.85.
- erhvervsmæssig personbefordring, 57.209.
- inddragelse af fradømt –, 58.226.
- nægtelse af – med ret til erhvervsmæssig personbefordring indbringes for retten på begæring af anklagemyndigheden, 59.22, jfr. 60.31.
- procesmåden ved prøvelse af ædrueligheds-spørgsmål, 57.102, jfr. 58.33.
- rutinetimer ved fornyelse af –, 59.24.
- udlevering af administrativt inddraget –, 56.192.
- vejledning ved frakendelse af førerret, 73.53.
- vilkår ved udlevering af – inddraget på grund af manglende ædruelighed, 57.102, jfr. 58.33.

Gas- og vandmestre, se Autorisation.

Gaveafgiftsloven, se Arve- og gaveafgiftsloven.

Gaver, undervisningsassistents modtagelse af cigaretter fra studerende, 55.150.

Gebyr,

begunstigelse i h. t. boligstøtte Lovgivningen, 57.35.

behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.

bistand fra udenrigstjenesten, 62.21.

fotokopier i h. t. offentlighedsloven, 71.48.

hjemmel for kommunernes gebyropkrævning ved ejendomsoplysninger, 80.658.

navnebevilling, 57.210.

specifikation af gebyrberegning i byggesager, 73.251.

Genindsættelse, se Fængselsforhold.

Giro, se Postvæsenet.

Goodwill,

beskatning af – ved salg af ejendom med virksomhed, 58.73.

betaling for – ved overtagelse af bilruiter, 57.74.
ved overdragelse af biografteaterbevillinger, 58.161.

Gravfred, se Kirkegårde.

Grundforbedringsloven,

afslag på fortrinspanteret, 72.40.

manglende ankenulighed, 59.203, jfr. 65.16.

Grundloven,

censurforbud i § 77, 58.165.

forholdet mellem §§ 4 og 68, 73.109.

forsamlingsfrihed i § 79, 69.42.

kommuners tilskud til kirkebyggeri, 73.109.

lighedsgrundsætningen i § 70, 59.177.

post-, telegraf- og telefonhjemmelighed i § 72, 69.59.

religionsfrihed i § 67, 61.84.

udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.

Grundstigningsskyld, fritagelse for – i h. t. lov 265/1950, 57.180.

Grundværdiansættelse, revision af – ved 10. alm. vurdering, 58.173.

Grønland,

adoptionslovens anvendelse i forhold til –, 73.48.

aflønning af funktionær i –, 61.101.

afregning efter hjemkomst, 62.70.

børnetilskud til plejebarn i Danmark, 77.448, jfr. 78.57 og 79.43.

dispensation fra forbud mod indførsel af hunde, 74.170.

feriepenge for arbejdstid i –, 56.182.

fiskestop på fiskeriterritoriet ved –, 80.470.

formulering af ansættelseskrivelse, 63.20.

skattepligt under ophold i –, 68.46.

tilbagebetaling af sygekassekontingent, betalt efter at have taget fast ophold i –, 74.286.

udflytning af tjenestebolig, 72.163.

udgifter ved hjemrejse fra –, 59.155; 61.132.

Habilitet,

afdelingssygeplejerskes – som medlem af socialudvalg, 79.406.

andragende om fri proces mod amt, 55.55.

arbejdsdirektøren, 57.90, jfr. 69.13.

bedømmelse af videnskabeligt arbejde, 55.119, 114, 159, 161; 58.116.

besættelse af professorstilling, 77.649, jfr. 78.74.

boligkommission, huslejerforeningsformand, 77.208, jfr. 79.37.

boligministeriets – i byplansager i forbindelse med statsbyggeri, 62.52.

borgmesters –, 81.98.

daginstitutionsleders –, 79.119.

departementschef i fiskeriministeriet formand for nævn, 81.79.

departementschef i undervisningsministeriet medlem af det særlige bygningssyn, 59.130.

det i h. t. loven om forbrugsbegrænsende foranstaltninger nedsatte nævn, 56.82.

direktøren for Københavns vandforsyning, 60.102.

direktøren for ulykkesforsikringen, 56.196, jfr. 58.31.

ekspeditionssekretær i landbrugsministeriet medlem af bedømmelsesudvalg, 81.171.

folkeskolelærere udelukket fra medlemskab af kommunens kulturelle udvalg, 76.171.

formanden for byplannævnet, 64.116.

formanden for elektricitetsrådet, 58.178; 63.29; 68.26; 69.86.

formanden for Landsnævnet for omnibus- og fragtmandskørsel, 64.93.

fuldmægtig i fiskeriministeriet sekretær for nævn, 81.79.
 hvervene som leder af en fælleskommunal losseplads og formand for kommunens tekniske udvalg uforenelige, 79.99.
 institutionsleders – som medlem af socialt udvalg, 79.412
 kommunalbestyrelses – ved kommunes erhvervelse af fast ejendom, tilhørende en stiftelse, som blev bestyret af kommunalbestyrelsen, 73.197, jfr. 74.34.
 kommunalbestyrelsesmedlem som formand for almennyttigt boligselskab, 75.545.
 kommunalbestyrelsesmedlem som formand for eller bestyrelsesmedlem i en forening, 75.191; 78.222; 79.211.
 kommunalbestyrelsesmedlem som køber af kommunal ejendom, 78.289, jfr. 79.62.
 kommunalbestyrelsesmedlem som medlem af et seminariums bestyrelse, 73.197, jfr. 74.34.
 kommunalbestyrelsesmedlem som pedel ved en af kommunens skoler, 80.582.
 kommunalbestyrelsesmedlem, som var fast sygevikar ved en af kommunens skoler, 76.150.
 ledende embedsmand som udvalgsformand, 81.126.
 lejerrepræsentant i boligkommission, 78.731, jfr. 79.80.
 lokalnævnmedlemmers –, 81.159.
 lærer og pedel inhabile ved kommunalbestyrelses beslutning om skolestruktur, 77.242.
 medlem af ejendomsudvalg, 72.77.
 observatør i kommunernes lønningsnævn, 77.542, jfr. 78.61.
 oprettelse af stilling som personaleinspektør i Danmarks radio, 80.388.
 politifuldmægtigs –, 63.61.
 sagkyndig læge ved bedømmelsen af en ulykkesforsikringssag, 74.262.
 skatterådsmedlems –, 75.389; 79.457, jfr. 80.86 og 81.331.
 skoleinspektørs hustru, 75.158.
 stadsingeniørs ægtefælles inhabilitet som medlem af teknisk udvalg, 79.412.
 teaterrådsmedlemmer, 75.257, jfr. 76.33.
 udnævnelse af skoleinspektør ugyldig på grund af inhabilitet, 76.150.
 vurderingsformand, 74.151, jfr. 75.42.

Habilitetsregler.

ansatte ved Danmarks radio som medlemmer af repræsentantskabet for statens kunstfond, 74.88, jfr. 77.40.

fordelingsudvalget vedr. folkebibliotekernes rådighedssum, 77.302, jfr. 78.51 og 79.38.
 kommunalbestyrelsesmedlemmer, 72.28, jfr. 73.24.
 lejevurderingssager, 70.30.
 lægerne i direktoratet for ulykkesforsikringen, 59.49.
 medlemmer af amsankenævn, 78.407, jfr. 79.66 og 80.40.
 medlemmer af boligkommission, 77.208, jfr. 79.37.
 medlemmer af huslejenævn, 72.102.
 skyldrådsmedlemmer, 57.63, jfr. 58.33.
 teaterrådsmedlemmer, 75.257, jfr. 76.33.
 udnævnelse af formænd for huslejenævn, 71.27.
 universitetslærere, 58.144.

Handelsskoletilsynet, 57.109.

Handicappede.

beskæftigelse (anord. 368/65), 73.93, jfr. 76.25 og 78.27.
 lærlingelovens anvendelse på –, 73.380.

Hastesager, se *Sagsbehandling*.

Havneareal, strandbyggelinie, 61.77, 98.

Henlæggelse af sager, se *Sagsbehandling*.

Hittegods, se *Politi*, findeløn.

Hjemmeværnet, klager over afslag på optagelse i –, 59.66, jfr. 60.31.

Hjemsendelse, se *Militærforhold*.

Hjemsendelsespenge, se *Militærforhold*.

Holdeplads, se *Drosker*.

Honorarlønnede stillinger, besættelsen af opslæde –, 57.123; 60.115.

Hospitaler.

forholdene på den lukkede del af Frederiksberg hospitals psykiatriske afd., 74.364, jfr. 75.59 og 76.30.
 oplysningspligt vedr. stedfunden lægelig behandling, 74.446.
 samtykke til behandling, 78.726, jfr. 79.79 og 80.56.
 takster for behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.

Hovedrevisorater, se *Rigsrevisionen*.

- Hovedstadsregionplanlægning*, se *Lands- og regionplanlægning*.
- Hundeloven*,
 aflivningsret i anledning af tidligere ejers manglende betaling af hundeafgift, 57.93.
 erhvervsmæssig handel med hunde, 75.151.
 hundestøj ved butikcenter, 72.72.
 pålæg i h. t. –s § 13, stk. 2, 58.176.
- Hunderegistre*, oplysninger fra –, 59.27.
- Husdyrvoldgift*, anketilladelse i medfør af husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
- Huslejenævn*,
 –s besigtigelser, 72.49.
 sagsbehandling, 72.102.
 udnævnelse af formænd for –, 71.27.
- Husundersøgelse* uden for strafferetsplejen, 57.186.
- Hædersgave*, overførsel af – til enke, 67.84.
- Hørespil*, se *Danmarks radio*.
- Høring*, se *Sagsbehandling*.
- Håndjern*, se *Fængselsforhold og Polit*.
- Igangsættningstilladelser*,
 praksis ved udstedelse af –, 67.30, jfr. 75.27.
 til skolebyggeri, 68.63.
- Ikke-juridisk personale*, ekspedition i statslønssag, 56.213.
- Indberetningspligt*,
 forvaringsanstaltens – om hensættelse i isolationscelle, 58.80.
 statsrepræsentanterne i SAS, 61.156.
- Individuel boligstøtte*, se *Boligstøttelovgivning*.
- Indkøbstilladelse*, behandling af ansøgning om –, 55.50.
- Indlemmelse*, se *Kommuner*.
- Inhabilitet*, se *Habilitet*.
- Inkompetence*, se *Kompetence*.
- Instansfølge*, se *Kompetence*.
- Intertemporale spørgsmål*,
 bekendtgørelse anvendt, før den var trådt i kraft, 76.288.
 beregning af bevillingstilsagnskursen ved dollarpremiering, 55.50.
 forhøjelse af fradrag for naturalydelse til tjenestemænd, 60.44.
 kontrollovens § 8 C, 59.168.
 kontrollovens § 8 D, 59.170.
 påligning af vejbidrag med henvisning til ophævet lov, 78.543.
 pålæggelse af omsætningsafgift, 63.65.
 tilbagevirkende kraft for bekendtgørelsesændring, 78.514.
 tilbagevirkende kraft for bestillingstillæg, 62.100.
 valg af procesregler ved ekspropriation, 71.134, jfr. 73.22.
- Invalide- og folkepension*, se henholdsvis *Folkepension* og *Invalidepension*.
- Invalidepension*,
 administration af –, 73.79.
 aktindsigt i invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15; 72.110, 152.
 anke i stedet for ny begæring, 61.154; 62.85.
 begyndelsestidspunkt for forhøjelse, 72.209, jfr. 73.39.
 behandling af ansøgning om –, 80.727.
 beregning og udbetaling af –, 78.312, jfr. 79.64.
 forsorgscentres bistandspligt vedr. ansøgning, 76.220.
 indtægtsberegning ved ydelse af –, 55.26; 64.128, jfr. 65.21.
 konkret skøn over begyndelsestidspunkt for pensionens udbetaling, 65.22.
 medicinhjælp, 80.148.
 personligt tillæg med tilbagevirkende kraft, 81.270.
 personligt tillæg til – ikke tilbagebetalingspligtigt, 77.598.
 psykisk lidelse, 80.592, jfr. 81.340.
 rejsehjælp, 55.26.
 retningslinier for personligt tillæg (til varme-hjælp), 80.409.
 sammenhæng med sygedagpengeloven, 80.592, jfr. 81.340.
 tilbagebetaling i h. t. invalidepensionslovens § 30, 81.263.
 tilbageførsel fra bankkonti, 80.95, jfr. 81.332.
 tildelingskriterier vedr. gifte kvinder, 79.200, jfr. 80.65; 80.740.
 udbetaling af – ved genindlæggelse på instituti-on, 80.114.

uenighed om den lægelige vurdering, 79.224.
under ophold i udlandet, 66.58.

Invaliditetserstatning.

tidspunktet for fastsættelsen af –, 57.106.
udbetaling af – til tilskadekommen militær vær-
nepligtig, 59.116, jfr. 60.32.

Islam Danmark, se Anerkendte trossamfund.

Jernbaneerstatningskommissionen, renter af tilska-
dekomsterstatning, 56.157.

Journalisering, se Sagsbehandling.

Kartoffeleksportører, se Autorisationsordning.

Kirkegårde.

dispositionsret over gravsteder, 73.416, jfr. 74.45
og 77.36.
flytning af lig, 60.184, jfr. 65.16 og 67.15; 67.39.
flytning af urne, 66.76.
takst for udensogns boende, 58.68.

Kirkelige afgifter, se Skat.

Kirker.

benyttelse af båndoptagere i kirkebestyrelser,
78.720.
stilling i forhold til krigsforsikringen, 55.81.

Kiropraktorer, se Sygesikring.

Klagevejledning, se Ankevejledning.

Kloakmestre, instruks for – i strid med ny lov,
65.121.

Kollegiebyggeri, eftergivelse af projekteringslån
vedrørende kollegiebyggeri, 77.521, jfr. 78.60.

Kommuneplanloven.

beslutning om opstilling af reklameflag i h. t. –s
§ 44, stk. 2, 81.201.
dispensation fra bebyggelsesregulerende bestem-
melser, 80.645.
forholdet til byplanvedtægt, 79.379.
kommunalbestyrelsesmedlemmers klageadgang i
h. t. –s § 48, 80.205.
lokalplanpligt for større strækingsanlæg,
80.244.
lokalplanpligt i en overgangsperiode, 79.346.

lokalplanpligt ved udvidelse af administrations-
bygning, 81.294.

Kommuner.

afgift af spilleautomater, 68.104; 72.188, jfr.
73.34, 76.23, 77.31 og 78.26.
aktindsigt m. h. t. båndoptagelse af kommunal-
bestyrelsesmøde, 75.312, jfr. 76.34.
aktindsigt vedr. indstilling fra teknisk udvalg,
68.97.
aktindsigtsafgørelser kan indbringes for tilsyns-
råd, 76.190.
ansættelse af ungdomsskoleinspektør, 74.139.
befordringsgodtgørelse til kommunalbestyrelses-
medlemmer, 76.248, jfr. 77.63.
behandling af stadsingeniørs byggesag, 73.60.
biblioteksudvalgets stilling i forhold til kommu-
nalbestyrelsen, 78.159.
bindende direktiver m.h.t. stemmeafgivning,
80.151.
bopælskrav ved godkendelse af lejere, 70.53.
borgmesters kompagnon som kommunens advo-
kat, 81.98.
byggeri i strid med byplan, 73.71.
byggetilladelse forudsatte dispensation, 65.98;
67.67.
byrådsmedlemmers adgang til at deltage i kur-
ser, 78.506.
daginstitutionsleders habilitet, 79.119.
delegation – beslutning om afskedigelse af sko-
lehjemsforstander, 78.742.
delegation af ekspropriationsbeslutning, 72.93,
jfr. 74.23.
deltagelse i udflugt og selskabelige sammen-
komster betalt af privat firma, 65.159; 76.83.
disciplinærsag mod kommunal tjenestemand,
76.250, jfr. 77.64.
dispensation fra bygningsvedtægts områdebe-
stemmelse, 73.186; 74.386; 75.512.
ejendomsskyldpromillen ved kommunesammen-
lægning, 66.22.
ensartede regler for udbetaling af godtgørelse
for fraværelse fra hjemmet, 72.39, jfr. 73.24.
foreneligheden af kommunale tjenester og
hverv, 66.68, jfr. 67.17.
forening af hverv som borgmester og bestyrel-
sesformand i pengeinstitut, 81.98.
formulering af standardformular om modreg-
ning i overskydende skat, 77.693, jfr. 78.75.
fravigelse fra dispositionsplan, 56.142.
gennemtvungelse af amtsankenævns afgørelse
over for kommune, 77.617; 78.564, jfr. 79.73;
78.619, jfr. 80.53; 80.723.

genstanden for udpantning for ejendomsskat, 76.315, jfr. 77.74.

grænsen mellem Videbæk og Trehøje kommuner, 78.289.

honorar til fritidskommissionsformand, 73.162.

igangsætningstilladelse til administrationsbyggeri, 69.100.

ikke inhabile kommunalbestyrelsesmedlemmer, 78.222.

indlemmelse af –, 62.63.

indvalg af kommunes borgmester, der drev advokatvirksomhed, i ligningskommissionen, 81.98.

information, 79.398.

information af fremmedarbejdere, 75.340, jfr. 76.40.

inhabile kommunalbestyrelsesmedlemmer, 72.28, jfr. 73.24; 72.77; 75.158, 191, 545; 76.150, 171; 77.242, 720; 78.289, jfr. 79.62; 79.211.

kommunalbestyrelsesmedlemmers adgang til forvaltningens materiale, 79.282.

kommunalbestyrelsesmedlemmers klageadgang i h. t. kommuneplanlovens § 48, 80.205.

kommunalbestyrelsesmedlems aktindsigt i kommunalbestyrelsens sager, 79.398, jfr. 80.80.

kommunalbestyrelsesmedlems habilitet, 79.406, 412.

kommunalbestyrelsesmedlems køb af kommunal ejendom, 72.155, jfr. 74.28; 77.176; 78.289, jfr. 79.62.

kommunalbestyrelsesmedlems påvirkning af ansøger, 71.76.

kommunalbestyrelsesmedlems udtræden p.g.a. sygdom, 81.118.

kommunale tilsynsmyndigheders undersøgelsesbeføjelser, 78.504.

kommunalt ansattes køb af kommunal ejendom, 78.289, jfr. 79.62.

kommunes adgang til at betale for et skolenævns advokatudgifter, 78.267, jfr. 79.62.

kopier af akter, 79.398.

lukket møde ved kommunalbestyrelsers behandling af byplaner, 75.310, jfr. 76.34.

løntilbageholdelse til dækning af skat, 70.25.

løntilbageholdelse til dækning af sygekassere-
stance, 68.43.

lånegaranti for udvidelse af hotel, 75.356, jfr. 76.41.

medlemskab af Kommunernes Landsforening, 76.139.

modregning i løn for ægtefællens skatterestance, 66.63.

notat udleveret til udenforstående, 78.394.

observatørordninger i –, 79.102, jfr. 80.63.

ombudsmandstilsyn med –, 56.9; 57.9; 58.10; 59.9; 60.7.

opkrævning af skjult kommuneskat over bl. a. el-pris og vandafgift, 72.101, jfr. 75.29 og 76.23; 75.380, jfr. 76.43.

oplæsning af beslutningsprotokol for byrådsmøde, 81.118.

optagelse af lån uden samtykke fra tilsynsrådet, 75.452.

optagelse af patient fra en anden kommune på kommunens plejehjem, 77.443, jfr. 80.35.

plejehjemsoverenskomst uden nødvendige tilladelser til etableringen af plejehjemmet, 76.87.

pligt for kommunal vejbestyrelse til at orientere vejbestyrelse i nabokommune, 76.388.

pligt til at udfærdige byplaner, 62.52.

politiske hensyn ved læreransættelser, 74.156.

private daginstitutioner, 73.53.

renter af kloakbidrag, 79.504.

salg af kommunal ejendom, 72.155, jfr. 74.28; 77.176, 720; 78.289, jfr. 79.62; 78.311.

studierejser til udlandet, 76.462, jfr. 77.88.

tilførsel til beslutningsprotokol for kommunalt udvalg, 76.127; 78.399.

tilskud til kirkebyggeri, 73.109.

tilsyn med en kommunes bestyrelse af en stiftelse, 73.197, jfr. 74.34.

tilsynsmyndigheders kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelser af en tavshedspligt, 81.93.

tinglysning af byplan, 69.57.

udlejning til gæstearbejdere, 76.377.

udstationering af militærnægtere, 72.154, jfr. 73.32.

ulovlig opførelse af skolebyggeri, 73.170.

underskrifters læselighed, 62.35.

vurdering af salgspris og kommunalt grundsalg, 78.311.

Kompetence.

administrativ ankeinstans' – i forhold til 1. instans, 58.48.

amtsankenævns – vedr. sager om hjemmehjælpsbetaling, 79.343.

ansættelse af lektor, 77.464, jfr. 78.59.

borgmesters og politisk ordførers – i sag om lånegaranti, 75.356, jfr. 76.41.

byggetilladelse, 64.123, jfr. 66.16.

Den særlige Klagerets – over for dommerfuldmægtige, 56.155.

dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.

dispensation fra bygningsvedtægts områdebestemmelse, 73.186.

- dispensation til overskridelse af udnyttelsesgrad, 67.67.
- dispensationsmyndigheden i zone- og bygge-
lovssager, 73.50.
- fastsættelse af fordringerne til teologisk embeds-
eksamen, 70.55.
- folketingets ombudsmand, 70.30, 51; 76.314, jfr.
78.42; 78.11; 81.8.
- forsikringssekskabers – m. h. t. nedsættelse af
dagpenge, 60.150.
- forstanders – til at opsig en funktionær, 57.164,
jfr. 59.17.
- fredningsnævns adgang til at dispensere fra
overfredningsnævnskendelse, 61.51.
- fritagelse for at aflægge den almindelige filoso-
fiske prøve, 61.47.
- handelsministeriets – over for forsikringsrådet,
61.125.
- handelsministeriets – over for monopoltilsynet,
61.104.
- indenrigsministeriets – over for sundhedskom-
mission, 66.92.
- kommunes-, 70.51.
- kommunernes lønningsnævns –, 77.542, jfr.
78.61.
- kontorchefs –, 60.55.
- Københavns magistrats – m. h. t. bygningerne i
»Christiania«, 74.56.
- landsskatterettens kompetence i aktindsigtssa-
ger, 73.384.
- ministeriet for Grønlands – til at beslutte fiske-
stop på fiskeriterritoriet ved Grønland,
80.470.
- nævnsformands –, 62.95.
- overfredningsnævns adgang til at dispensere
fra egen kendelse, 61.51.
- overfredningsnævns adgang til at tilbagekalde
en dispensation, 61.51.
- overfredningsnævns –, 75.216, jfr. 76.32.
- programsekretærs –, 57.142.
- rektors – over for fagråd, 71.186.
- socialstyrelsens – ved afhentning og salg af in-
validebil, 75.410, jfr. 76.54.
- taksationskommissionen vedr. naturfredning,
75.216, jfr. 76.32.
- toldvæsenets prøvesamling og fakturakontrols –
i tarifieringsspørgsmål, 62.27.
- undervisningsministeriets – over for fagråd,
71.186, jfr. 72.25.
- undervisningsministeriets – over for lokale sko-
lemyndigheder, 70.15.
- vedr. klager i forbindelse med folketingsvalg,
67.45.
- Se også *Folketingets ombudsmand*.
- Koncession*,
fremstilling af sukker, 61.87.
sukkerordningen, 68.90.
- Kondemnering* af ejendomme, 55.103; 68.100.
- Konfirmation*, se *Båndlæggelse*.
- Konfiskation*, se *Fængselsforhold* og *Politi*.
- Konkurrencebegrænsning* i h. t. monopolloven,
61.104.
- Konsulent for særundervisningen*, se *Folkeskolen*.
- Kontradiktion*, se *Sagsbehandling*.
- Kontrolloven*, se *Skat*.
- Kreditbanken*, banktilsynets virksomhed m. h. t. –,
58.85.
- Krededyrlæger*, tilsyn med dyrlæger, 75.598.
- Krigsskade*, nægtelse af tilskud til dækning af – på
kirke, 55.81.
- Kristendomskundskab*, se *Folkeskolen*.
- Kunstakademiet*, studerendes anvendelse af lokaler,
72.34.
- Kunstnerstøtte*, se *Statens kunstfond* og *Film*.
- Kvarter*, spørgsmål om tjenstemands bolig kunne
betragtes som –, 55.33.
- Kvægavlsassistenter*, inseminationsvirksomhed,
56.25.
- Kørelærprøve*, eksamination af kørelæreraspirant,
62.74.
- Laboratorier*, se *Autorisation*.
- Landbohøjskolen*, se *Den kgl. veterinær- og landbo-
højskole*.
- Landbrugslovgivning*,
administrationen af statens forkøbsret i h. t.
statshusmandsloven, 57.31.
aktieselskabs erhvervelse af landbrugsejendom
til (fortsat) råstofindvinding, 75.235.
blyforgiftning af kvæg, 76.468, jfr. 77.89, 78.46
og 79.34.

erhvervelse af mere end én landbrugsejendom, 81.182.
 fordeling af tillægsgjord i h. t. statshusmandsloven, 55.76.
 forkøbsret til landbrugsejendomme i h. t. statshusmandsloven, 55.76.
 jordfordeling, matrikulær og tingbogsmæssig berigtigelse, 75.143, jfr. 76.32, 77.42 og 78.32.
 landbrugsnotering af staudegartneri, 75.290.
 nedlæggelse af markoverkørsel som vilkår for tilladelse til sammenlægning (og udstykning) af landbrugsejendom i medfør af landbrugslovens (nu) § 13, stk. 3, nr. 1, 78.585.
 overgangsbestemmelsen i landbrugslovens § 3, stk. 4, 74.377, jfr. 75.62.
 sagsbehandlingstid i sager om dispensation fra landbrugslovens krav om jordbrug som hovederhverv, 75.112.
 sammenlægning af landbrugsejendomme i h. t. lov om landbrugsejendomme, 64.89.
 uddannelseskra v ved lån til jordbrugsmæssige formål, 74.444, jfr. 75.66 og 76.32.

Lands- og regionplanlægning. forståelsen af hovedstadsregionplanlovens § 17, 78.669, jfr. 79.77 og 81.325.

Landsskatteretten.

afvisning af sag, 73.157; 76.327, 388; 80.730.
 begrundelse af kendelse, 74.367; 79.520, jfr. 80.90; 80.735.
 berostillelse af sager, 60.47, 111; 64.62; 65.143.
 erindringskrivelsers besvarelse, 79.177.
 formulering af kendelse, 66.87.
 genoptagelse af sag, 72.197, jfr. 73.36; 75.387, jfr. 76.44; 75.640; 80.572, jfr. 81.340; 80.735.
 mangelfuld aktindsigt, 70.35; 75.387, jfr. 76.44.
 manglende iagttagelse af:
 forretningsordenens § 4, stk. 2, 57.131.
 forretningsordenens § 7, stk. 6, 56.77, jfr. 57.24.
 forretningsordenens § 13, stk. 1, 64.62.
 landsskatteretsloven (1938), § 8, stk. 2, 55.69.
 landsskatteretsloven (1970), § 12, 80.572, jfr. 81.340.
 offentlighedslovens § 12, 75.387, jfr. 76.44.
 manglende stillingtagen til klagepunkt, 68.24; 73.149; 76.327.
 organisation m. v., 55.69; 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 61.27.
 personligt møde for –, 57.57, jfr. 59.17; 76.327; 80.572, jfr. 81.340.
 restancekontrol, 80.385.

sagsbehandlingens varighed, 55.69; 56.173; 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 57.188; 58.73, 216, 241; 59.47; 60.47, 111, 187; 61.27; 63.100; 64.62; 65.143; 66.79; 68.56; 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.25.
 skønmæssig indkomstansættelse, 57.57, jfr. 59.17 og 63.13; 57.240; 64.62; 74.302, jfr. 75.55.
 udtalelse i kendelsespræmisses, 58.73.
 ufuldstændig vejledning, 73.149.
 underretning om rettens kendelser, 81.69.
 vejledning om landsskatteretssagers indbringelse for domstolene, 76.198, jfr. 78.37.

Landvindingsloven.

foreløbig tinglysning af landvindingsbidrag, 58.43, jfr. 65.16.
 manglende ankelmulighed, 59.203, jfr. 65.16.

Lejeforhøjelse. se *Boligstøttelovgivning.*

Lejeloven.

boligudlejningskontorers opkrævning af depositum, 72.119, jfr. 74.27.
 bopælskrav ved godkendelse af lejere, 70.53.

Licens, se *Danmarks radio.*

Licitation.

aktindsigt i dokumenter vedr. en –, 79.294.
 offentligt udbud før salg af præstegård, 73.233.
 vedr. statshospital, 66.39.
 Se også *Tilbud.*

Lig. se *Kirkegårde.*

Ligebehandlingsloven.

ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til præstestillinger, 79.431.

Lighedsgrundsætning, se *Forskelsbehandling.*

Ligningsrådet, personligt møde for –, 74.67; 80.231.

Lodserier.

forhøjelse af lodstakster, 64.95, jfr. 66.15.
 retlige stilling, 76.314, jfr. 78.42.

Lokalplaner, se *Kommuneplanloven.*

Lommepege, se *Folkepension, Mentalobservation og Sindssyge.*

Lotteri.

beskatning af udenlandske lotterigevinster, 61.44.

bortloddere spil på usolgte numre, 57.121.

Love og administrative bestemmelser, henstillinger om ændring m. v. af:

afgift af spilleautomater (restaurationslovens § 26), 72.188, jfr. 73.34, 76.23, 77.31 og 78.26.

anvendelse af gennemsnitsudgifter ved beregning af forældrebetaling i daginstitutioner, bekg. 102/1979, jfr. bistandslovens § 73, 79.162.

apotekervæsenets pensionsforhold, bekg. 35/1959, 62.47, jfr. 64.13.

arbejderboliger på landet, lovebekg. 125/1955, § 28, stk. 2 (hjemmel til delegation), 56.162.

arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring m. v., lovebekg. 43/1952, § 35, stk. 2 (arbejdsdirektørens stilling), 57.90, jfr. 69.13.

arve- og gaveafgiftsloven, 57.199, jfr. 63.13; 74.238, jfr. 75.49.

bekendtgørelse i stedet for cirkulære (støtte til anskaffelse af motorkøretøj efter bistandslovens § 58, stk. 2), 79.275, jfr. 80.77.

beslutning om fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.

bevaringstagelse, almindelig instruks til politiet om formelle regler, 72.238, jfr. 73.44 og 74.33.

boligsikringslovens lejlighedsbegreb (lovebekg. 132/1972), 73.116.

bopælskravet i § 1 i lov 451/1939 om salg af fersk fisk m. v. ved offentlig auktion, 67.50, jfr. 68.14.

butikstid, afgrænsning af de klageberettigedes kreds, 80.181.

byplanlovens § 8, stk. 2, 2. pkt. (forlængelse af byplanforslags bindende virkning), 67.30, jfr. 75.27.

børnetilskud til udenlandske statsborgere (lovebekendtgørelse nr. 388/1969, § 11), 72.146, jfr. 73.31.

civilforsvaret, retningslinier for uddannelse af værnepligtige til – uden for civilforsvarskorpset (december 1964), civilforsvarslovens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og 80.24.

de sociale pensionslove (årlig indtægtsregulering), 72.218, jfr. 73.41.

delegation af ekspropriationsbeslutning, 72.93, jfr. 74.23.

fangers adgang til at bære ringe, 65.79.

fastsættelse af prøveregler m. v. vedr. de erhvervspædagogiske læreruddannelser, 74.219, jfr. 75.45.

fastsættelse af regler for eksamensudvalg, 72.39, jfr. 73.25.

fastsættelse af regler for klage over eksaminationer m. v., 72.39, jfr. 73.25.

feriefondens erstatningsordning, 73.205, jfr. 74.35 og 76.25.

FN-tjeneste i udlandet (folketingsbeslutning af 30/4 1964), 66.64, jfr. 68.14.

folkeforsikringslovens § 20, stk. 5 (begravelses-hjælp), 56.72.

folkepensionsloven:

§ 1 (bopæl), 63.98, jfr. 68.13.

§ 5 (indtægtsberegning), 64.128.

§ 18, stk. 3, jfr. § 5, stk. 7 (lommepege til folkepensionister på alderdomshjem), 62.76, jfr. 63.14.

foreneligheden af kommunale tjenester og hverv (cirkul. 10/1956), 66.68, jfr. 67.17.

forretningsordenen for landsskatteretten nr. 299 af 7. juli 1942, 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.35.

forsaneringsstilladelser og forhåndstilsagn om statsstøtte til saneringsforanstaltninger, 76.306, jfr. 77.74.

fotografier som efterforskningsmiddel (retsplejeloven), 74.237.

frihedsberøvede medlemmer af arbejdsløsheds-kasser, 73.116.

førerbeviser, bekg. 58/1958:

§ 4, stk. 3 (indbringelsen for retten), 59.22, jfr. 60.31.

§ 28 (aldersbetingelsen), 61.85.

gebyr i byggesager, specifikation af, 73.251.

gymnasieskolelovens § 16 (pædagogikumkursus), 77.611, jfr. 78.72.

habilitetsregler for medlemmer af fordelingsudvalget vedr. folkebibliotekernes rådighedssum, 77.302, jfr. 78.51 og 79.38.

habilitetsregler for skyldrådsmedlemmer, bekg. 59/1923, 57.63, jfr. 58.33.

handicappedes beskæftigelse (anord. 368/1965), 73.93, jfr. 76.25, 78.27 og 79.21.

hegnsyn, lov nr. 259/1950, § 43, stk. 3 (frist for oprejsningsbevilling), 72.50, jfr. 74.22.

hundeloven, mulighed for indgriben over for ejer af hundekennel, 75.151.

indregistrering af varemotorkøretøjer på sorte nummerplader, bekg. 243/1954, 56.195.

industrifrugt (lov 168/1962 og bekg. 246/1964), 66.85.

invaliddepensionsloven:

begyndelsestidspunkt for forhøjelse, 72.209, jfr. 73.39.

tildelingskriterier vedr. gifte kvinder, 79.200, jfr. 80.65.

- kildeskattelovens § 61, stk. 3 (procenttillæg), 72.113, jfr. 73.29 og 74.25.
- kortfilmstøtte (filmlovens § 11), 77.311, jfr. 81.321.
- kære og/eller anke i straffesager (retsplejelovens § 973), 76.244, jfr. 77.62 og 78.40.
- købstadkommunallovens § 21, stk. 1 (frist for 2. behandling af budget), 58.82.
- landsskatteretslovens § 8, stk. 2 (voteringen), 55.69.
- landvindings- og grundforbedringsloven (manglende ankemulighed), 59.203, jfr. 65.16.
- lukkelovens § 4 c (kiosker ved færgelejer), 65.138.
- medlemskab af menighedsråd ved ændring af sognegrænser (menighedsrådslovens § 11, stk. 1), 80.94, jfr. 81.332.
- merværdiafgift, bekg. 298/1970 (byggedage), 71.46.
- merværdiafgift, lov 102/1967, § 34, stk. 2 (skønsmæssig ansættelse), 72.56, jfr. 73.28.
- motorkøretøjer, bekg. 192/1932 (skriftlige mangelsattester), 56.147; 57.109.
- musikkonservatorier (bekg. 390/1973) optagelsesregler, 77.374, jfr. 78.51.
- opholdsudgift ved afsoning (rpl. § 1007, jfr. § 1008), 74.233, jfr. 75.47 og 78.30.
- oprettelse af nye studieretninger inden for teknika kræver godkendelse, 71.152, jfr. 72.22.
- parkeringsskiver (bekg. 634/1973, § 6), 74.414, jfr. 75.63.
- partsoffentlighedslovens § 11 (udtrykket »inden for strafferetsplejen«), 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.
- pensionskasselovens § 9, stk. 3 (anvendelse af udtrædelsesgodtgørelser), 67.33, jfr. 76.22 og 81.315.
- personfradrag (sømandsskatteoven), 72.158, jfr. 73.32 og 74.29.
- »personlig tilknytning« (besøgscirk. 140/1973, § 15, stk. 1), 77.314, jfr. 80.27.
- prøveløsladt, fremgangsmåden ved genindsættelse, 74.186, jfr. 75.44.
- psykopatfængsel, anordning nr. 289/1935, § 40, 58.225.
- radioamatører (lov 574/1969 og bekg. 53/1971), 71.170, jfr. 72.23 og 77.25.
- reakkreditlån (cirk. 93/1971 og lov 281/1970), 71.62, jfr. 72.19.
- regler for udtrædelse af og genoptagelse i folkekirken, 81.165.
- regler om erhvervelse af doktorgraden ved den kgl. veterinær- og landbohøjskole, 55.143.
- renter af for sent indbetalt spiritusafgift, 72.59, jfr. 73.29.
- retsplejelovens § 650, stk. 2 (fogedforbud), 80.226, jfr. 81.334.
- retsplejelovens § 960, stk. 3, sidste pkt., jfr. også § 965 (modanke), 72.232, jfr. 73.43.
- skoleerklæringer, 71.193, jfr. 77.25 og 80.24.
- skolevæsenets styrelse og tilsyn, lov nr. 200/1949 (indstilling og udnævnelse af konsulenter for særundervisningen), 59.149, jfr. 61.19.
- skovlovens § 6 (bebyggelse i fredskov), 73.125, jfr. 77.33.
- statens kunstfond, lov 275/1969 (valg af medlemmer til repræsentantskabet), 74.88, jfr. 77.40.
- statshusmandsloven, lovebekg. 11/1956, § 48, stk. 2 (hjemmel til delegation), 56.162.
- stempelafgiftsloven, 74.238, jfr. 75.49.
- styrelsesloven vedr. højere uddannelsesinstitutioner:
- ansættelseskompetence, 76.267, jfr. 77.72 og 79.33.
 - undervisningsministerens kompetence, 71.119, jfr. 72.20.
- sygeforsikringslovens § 52 (betingelserne for lønarbejderdagpenge), 62.36, jfr. 63.14.
- tilsigelser til afhøring hos politiet, 66.82.
- tilskudslov (landbrugsbygninger m. v.), kriterier for fordeling af tilskud mellem ansøgerne 76.288.
- tilsyn med plejehjem, 72.144, jfr. 75.29.
- tilsyn med udførsel af kød m. m., lov 245/1908, § 1, stk. 3 (bemyndigelsens omfang), 56.206, jfr. 57.26.
- tinglysningslovens § 16, stk. 4 (10-dages fristen), 67.54.
- tjenestefrihed for at afgive vidneforklaring, 67.77.
- uddannelseskraft ved lån til jordbrugsmæssige formål, 74.444, jfr. 75.66 og 76.32.
- ulykkesforsikringsloven:
- § 11, stk. 1 (direktørens stilling), 56.196, jfr. 58.31.
 - § 25, stk. 2 (nedsættelse af dagpenge), 60.150.
- underholdsbidrag, cirk. 126/1963 om inddrivelse af -, 72.167, jfr. 73.33.
- underretning om verserende straffesag, cirkulære af 15. november 1932, 61.148.
- valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender, lov 356/1958 om boligbyggeri, § 104, stk. 3, 59.113, jfr. 60.32.
- værnepligtige, cirk. 89/1954 om hjælp til -, 57.65.

værnepligtige, cirk. 96/1949 om eftergivelse af skat, 71.174.

ændring af værdiansættelser i en endelig boopgørelse (kildeskatteovens § 16, stk. 4), 75.352, jfr. 76.41.

Lovhjemmel,

administrative bestemmelser vedr. fritagelse for at betale kirkelige afgifter, 57.256.

adoptanter, nye retningslinier for godkendelse, 76.358, jfr. 77.81.

afgift for polititilsyn, 56.70.

afgiftspligtig grundstigning, bekg. 375/1950, afsnit E, pkt. 2 a, 57.180.

aflivning af hunde (hundelovens § 8), 57.93.

aktindsigt i invalidepensionssager, 61.135, jfr. 62.15.

anerkendelse af trossamfund kræver ikke -, 61.84.

anvendelse af gennemsnitsudgifter ved beregning af forældrebetaling i daginstitutioner, 79.162.

Apotekerfondens krav i henh. til ulykkesforsikringslovens § 42, stk. 2, 62.47, jfr. 64.13.

autorisationsordning vedr. eksport af kartofler, 58.230; 59.133, jfr. 60.33 og 61.19.

autorisationsordning vedr. eksport af ost, 56.33.

bankgaranti som betingelse for autorisation til udførsel af avlsvæg, 59.137.

beslutning om fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.

betaling for skolegang i kommunal skole, 78.584, jfr. 79.74 og 80.52.

biblioteksbøder, 78.146, jfr. 79.54.

bortfald af tidsubegrænset bidragspligt, 68.59, jfr. 69.146.

bortsalg m.m. af udsatte effekter, 80.516.

civilforsvaret, retningslinier for uddannelse af værnepligtige til - uden for civilforsvarskorpset (december 1964), civilforsvarslovens § 31, stk. 4, 72.51, jfr. 73.26, 77.27 og 80.24.

dispensation i henhold til vejbestyrelseslovens § 35, stk. 4, 72.65.

droit moral (forfatterlovens § 9, stk. 4), 59.59.

ekspropriation til rekreative formål (gamle byggelovs § 56, stk. 7, litra b), 78.674, jfr. 79.77.

farthæmmende hindringer (privatvejlovens § 15 og færdselslovens § 31, stk. 1), 76.146.

finansministerens beføjelse til at overtrække ministeriets foliokonto, 55.64.

FN-tjeneste i udlandet (folketingsbeslutning af 30/4 1964), 66.64, jfr. 68.14.

folkepension under ophold i udlandet, 71.59.

forbud mod salg af industrifrugt (lov 168/1962 og bekg. 246/1964), 66.85.

forsikringslovens § 25, stk. 5 (dispensation fra kapitalkrav), 77.228.

forsikringssekskabernes kompetence til at ned sætte dagpenge, 60.150.

fradrag ved beregning af invalide- og folkepension, 64.128, jfr. 65.21.

gebyropkrævning for kommunernes ejendomsoplysninger, 80.658.

generel forhøjelse af ejendomsvurdering, 57.128.

genoptagelse som medlem af folkekirken, 81.165.

godkendelse af særlig sagkyndige konsulenter (moderniseringsstøtte), 81.174.

grænse nummerplader til personer bosat i Grønland, 71.72.

hjemmesyrskers stilling i forhold til ferieloven, 81.24.

indenrigsministeriets ordensreglement af 18. juli 1949 for civile værnepligtige, 57.71.

indlemmelse af kommuner (landkommunallovens § 39, stk. 2), 62.63.

indsattes aktindsigt (lov af 2. februar 1866), 62.68.

instruks for kloakmestre i strid med ny lov, 65.121.

kioskerne ved Storebæltsoverfarterne (lukkelovens § 4 c), 65.138.

kommunale tilsynsmyndigheders kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelser af tavshedspligt, 81.93.

kommunernes lønningsnævns kompetence (kommunal styrelseslovs § 67), 77.542, jfr. 78.61.

krav om licens til rejefiskeri, 79.125.

kvadratmetertilskud til byggeri på allerede bebygget grund (lov 233/1972), 75.182.

lejelovens § 72 (boligministeriet er klageinstans), 70.100.

lodstaksters fastsættelse, 64.95, jfr. 66.15.

loven om kommuners styrelse § 47, stk. 2 (honorar til fritidskommissionsformand), 73.162.

lovhjemmel på finans- og tillægsbevillingslove, 55.57.

løbende ydelser (ligningslovens § 14, stk. 2), 75.195.

momsgodtgørelsescirkulære, 73.66

monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.

motorafgifternes anvendelse, 55.57.

naturfredningslovens bestemmelser om adgang til skove, 70.63.

- nedslag i skatteansættelsen for renteindtægter m. m. (§ 5 i lov 374/1962), 65.80.
- nedsættelse af faglige udvalg på Roskilde universitetscenter, 75.95.
- omlægning af betalingsterminer for statskat (§ 12, stk. 5, i lov 458/1939), 59.67.
- opkrævning af skjult kommuneskat over bl. a. el-pris og vandafgift, 72.101, jfr. 75.29; 75.380, jfr. 76.43.
- opkrævning af skoleafgifter, 56.201, jfr. 57.26 og 59.16.
- oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær (lønningslovens § 84), 61.166, jfr. 64.13.
- overførelse til en udligningskasse af krav om begravelshjælp, 56.72.
- overgangsregler om godskørselstilladelser, 78.645, jfr. 79.75.
- parkeringsfundsordninger (byggeloven), 73.292, jfr. 74.40.
- personfradrag (sømandsskatteloven), 72.158, jfr. 73.32 og 74.29.
- pligt til at deltage i udrensningsprogram vedr. bekæmpelse af smitsomme sygdomme hos ferskvandsfisk (lov nr. 283 af 18. juni 1969 m.v.), 79.538.
- politibekg. af 15. maj 1954 om midlertidige forbud, 59.52.
- postvæsenets fastsættelse af særlige vilkår for at overtage omdelingen af blade (postlovens § 1 h og § 15 VIII d), 59.162.
- pålæg fra elektricitetsrådet til installatør, 62.87.
- påbyggelse af fortovsbidrag, 65.133.
- radioamatører (lov 574/1969 og bekg. 53/1971), 71.170, jfr. 72.23 og 77.25.
- realkreditlån (cirkl. 93/1971 og lov 281/1970), 71.62, jfr. 72.19.
- registrerede revisorer, 72.223, jfr. 75.31.
- renter af ekstra skattebeløb (bekg. 126/1962), 66.54.
- renter af kloakbidrag, 79.504.
- reparationspraktik (bekg. 555/1975, § 19, stk. 3), 75.212.
- revisorers adgang til at være eksekutorer (lov 68/1967), 71.51.
- rækkevidden af bestemmelsen i kommuneplanlovens § 44, stk. 2, 81.201.
- samkvemsret i henh. til myndighedslovens § 27, 56.209, jfr. 57.26; 62.62.
- skattevalg (§ 27, stk. 6, i lov 110/1910), 55.80.
- suppleringsvalg (styrelsesloven for universiteterne), 71.119, jfr. 72.20.
- teknika (lov 146 af 25/4 1962), 71.152, jfr. 72.22.
- tilbagekaldelse af optagelse på kursus, 81.285.
- tilslutningsafgift til statsligt vandværk, 78.451, jfr. 80.45 og 81.325.
- toldbehandling af rejsegods (bekg. 364/1968), 68.77, jfr. 69.14.
- toldfritagelse (toldtariffens kap. 84, bestemmelse 5), 62.93.
- tvangsforanstaltninger over for patienter på psykiatriske hospitaler, 79.408, jfr. 80.80.
- udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadedkomne militære værnepligtige (§ 24, stk. 2, i lovebkg. 486/1948), 59.116, jfr. 60.32.
- udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.
- udførsel af flæskevarer (bekg. 270/1956), 56.206, jfr. 57.26.
- udstykning til jagtformål, 72.84.
- undervisningsministerens fastsættelse af holdantal ved private seminarier, 75.271.
- universiteternes styrelse (fakultet og fagråd), 71.186, jfr. 72.25.
- universiteternes styrelseslov, nr. 271 af 14. juni 1970 (valg af studenterrepræsentanter), 72.246, jfr. 73.46.
- valg af beboerrepræsentanter i de sociale boligforetagender (§ 104, stk. 3, i lov 356/1958), 59.113, jfr. 60.32.
- våbenloven vedr. efterligning af antikke våben, 71.178, jfr. 72.25.
- ændring af værdiansættelser i en endelig boopgørelse (kildeskattelovens § 16, stk. 4), 75.352, jfr. 76.41.
- Luftfart,*
- godkendelse af flyveklub efter miljøbeskyttelsesloven, 77.686, jfr. 78.74, 80.36 og 81.321.
- støjbegrænsende regler, 65.39; 70.38.
- ulovligt anlæg af lufthavn, 73.344, jfr. 75.40.
- Lukkelov,*
- behandlingen af ansøgninger i h. t. § 4 f, 60.86.
- dispensation fra lukketidsbestemmelserne, 55.19; 69.52.
- kioskerne ved Storebæltsoverfarterne (§ 4 c), 65.138.
- Læger,*
- apotekerrabat til -, 60.178.
- beslaglæggelse af journaler, 60.173.
- erklæring om en ansøgers kvalifikationer, 65.150.
- erklæring til brug ved fastsættelse af hustrubidrag, 72.213.
- forhaling af lægeerklæring, 57.184.
- grundlaget for lægeerklæring, 80.164.

klager over –, 73.156, jfr. 78.28, 80.25 og 81.315.
 lægekonsultation i Kompedallejren, 57.72.
 modstridende lægeklæringer, 68.37.
 ordination af euforiserende stoffer, 67.65.
 speciallægeundersøgelser for invalideforsikringsretten, 72.54, jfr. 73.26, 74.22 og 75.28.
 speciallægeundersøgelser for sikringsstyrelsen (ulykkesforsikringen), 73.292.
 straffesag mod –, 60.154.
 sundhedsstyrelsens vejledning, 59.69.
 takster for behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.
 ukorrekt udtalelse fra korpslæge, 70.66.

Lærlinge,

begrundelsespligt for faglige fællesudvalg, 81.291.
 brug af spørgeskemaer, 78.556, jfr. 80.52.
 egnede læresteder, 78.556, jfr. 80.52; 81.291.
 lærestedernes forpligtelser, 78.556, jfr. 80.52.
 lærlingelovens anvendelse på handicappede, 73.380.
 tilskud til rejseudgifter, 68.71.

Løfte, se Bindende tilsagn.

Løn,

aflønning af funktionær i Grønland, 61.101.
 aflønning af lorantekniker, 63.75.
 beregning af – for forskudt arbejdstid, 56.128.
 EDB-personale, 75.164.
 kvalifikationstillæg efter smedeoverenskomsten, 72.85.
 lønoplysninger fra statsbanerne til skattevæsenet, 61.94.
 opgivelse af funktionærs – til skattevæsenet, 55.26.
 personligt tillæg til kontorassistenter af 2. grad, 60.145; 62.92; 64.85.
 tilbagebetaling af – m.v., 63.20; 72.37; 81.82.
 tilbagevirkende kraft for bestillingstillæg, 62.100.
 tjenestemandsaftales indhold uoverensstemmende med det faktisk aftalte, 75.155.
 udbetaling af – via løngirokonti, 73.247, jfr. 74.36.

Lønarbejderdagpenge, se Sygesikring.

Løntilbageholdelse,

bidrag, 57.203; 58.146.
 blanketter, 69.28.
 skat, 59.104; 63.92; 64.64, 108, 117; 65.44; 67.87; 68.75; 70.25.
 sygekasserestance, 68.43.

Lån,

hos trediemand, 59.87.
 hos underordnede, 57.126.

Magtanvendelse, se Fængselsforhold og Politi.

Magtfordrejning, se Uvedkommende hensyn.

Mangelsattester, se Motorsagkyndige.

Manglende besvarelse, se Sagsbehandling.

Manglende erindring, se Sagsbehandling.

Manglende underretning, se Sagsbehandling, underretning.

Matrikeldirektoratet,

aflæg på udstykningsandragende, 63.85, jfr. 65.19.
 ekspedition af sammenlægningssag, 64.89.
 ekspeditionsformen i –, 58.154, jfr. 62.14.
 landbrugsnotering af staudegartneri, 75.290.
 matrikulær udskillelse af offentlig vej, 73.301, jfr. 74.40 og 76.26.
 notering af pelsdyrfarm som landbrugsejendom, 74.52.

Meddelelse til pressen,

berigtigelse af urigtig –, 55.54.
 fået beklagelig form, 57.96.
 kommentar vedr. verserende straffesag, 57.73; 59.35; 60.65; 64.119.
 krænkelse af tavshedspligt, 61.174, jfr. 62.18.
 lov om offentlighed i forvaltningen pålægger ikke forvaltningen pligt til at give –, 78.152.
 om afgørelse, før denne var adressaten i hænde, 55.121; 61.174; 78.447.
 oplysning til redaktør om ældre indbrud, 59.193.
 uklar –, 55.85.

Medicin,

apoteksforbeholdt –, 67.58.
 livsvigtig –, 60.154.
 medicinhjælp efter pensionslovene eller bistandsloven, 80.148.
 sundhedsstyrelsens vejledning, 59.69.

Menighedsråd,

afstemningsreglen i menighedsrådslovens § 42, stk. 1, 65.116, jfr. 66.16.
 kontradiktion ved afskedigelse, 78.169.

medlemskab af menighedsråd ved ændring af sognegrænser, 80.94, jfr. 81.332.
sagsomkostninger ved injurisesøgsmål, 66.28.
valgbarhed til -, 80.353, jfr. 81.334; 81.165.

Mentalobservation,

anbringelsessted og ventetid, 67.79.
censur af observands brevveksling, 59.31.
lommepege til mentalobservander, 67.41.
ventetider, 75.645, jfr. 76.69 og 77.56.

Merværdiafgift, se Omsætningsafgift.

Milfeldt-sagen, 64.129; 65.150.

Militærforhold,

afbrydelse af sergentelevs uddannelse, 70.28.
afbrydelse af værnepligtiges uddannelse i flyvevåbnet, 56.69.
afskedigelse af kontraktansatte officerer, 74.199.
afslag på afskedsansøgning, 74.84.
aktindsigt m. h. t. militært rapportmateriale, 73.166.
aktindsigt vedr. værnepligtiges tjenesteforfeelser, 67.81, jfr. 69.14 og 72.19.
ankevejledning i h. t. militær retsplejelovs § 62, 56.159.
arresters tilstand, 65.158; 74.309, jfr. 75.56 og 76.29; 76.125.
behandling af tilskadekommen værnepligtig, 56.184.
beregning af værnepligtstid, 67.35.
berigtigelse af urigtige meddelelser til pressen, 55.54.
bygningstjenestens indkøb af skumslukningsagregater, 56.52.
bytning af lagner, håndklæder og skjorter, 66.66.
»cafeteriaordning«, 65.158, jfr. 66.18.
disciplinarmiddel for forsinkelse, 68.17.
eftersyn af skat, 71.174.
eftersyn af værnepligtiges private ejendele, 67.53.
ekspropriation til militære formål, 57.234.
FN-tjeneste i udlandet, 66.64, jfr. 68.14.
forfremmelsesbedømmelser, 61.137.
forholdsattesters formulering:
flyverkommandoen, 55.97, jfr. 60.26.
søværnet, 57.201, jfr. 60.26.
forskelsbehandling af værnepligtige, 68.44.
førelse af anholdelsesbog, 76.125.
hjemsendelse:
af math i flyvevåbnet, 55.97.
af officers elever, 55.54.
fra militærtjeneste, 61.174.

hjemsendelsespenge:

manglende forbehold ved udbetaling af -, 56.159.
tilbageholdelse af -, 58.182.
hjælp til værnepligtige, 57.65; 66.19; 68.38; 69.49, 83, jfr. 70.14; 74.397, jfr. 75.63.
hærens materielkommandos udflytning til Hjørring ikke anset for forflyttelse, 72.124.
indkvarteringsforholdene på kaserner, 66.67; 67.52, 53; 76.450, jfr. 77.88 og 79.34.
kantineforhold, 67.52, 53.
kostforplejning, 68.75.
kystofficerers uddannelse, 61.137.
leje af kvarterer, 68.75.
munderingsoptællinger på stillepladsen, 65.154, jfr. 66.17.
opbevaring af befalingsmandsskolens bedømmelsesmateriale, 70.28.
oprettelse af kommunikationsknudepunkt, 69.59.
overnatning hjemme, 70.66.
psykiatrisk undersøgelse af værnepligtige vare-tægtsarrestanter, 58.172.
registrering af arrestophold, 74.309, jfr. 75.56 og 76.125.
skjorter, 68.75.
skriftligt svar på ansøgning, 62.38.
støgener på regimentsværksted, 75.190.
talsmandsordning for værnepligtige befalingsmænd, 65.158, jfr. 66.18.
tilbud til afskediget kontraktansat officer om civil beskæftigelse, 55.18.
tjenestepligtserklæring, 74.84; 80.744.
tyveri af motorcykel, 61.40.
udbetaling af invaliditetserstatning til tilskadekommen værnepligtig, 59.116, jfr. 60.32.
vagarrestanters læsning, 63.95, jfr. 64.14.
værneting for militær straffesag, 66.52.

Militærnægttere,

lægekonsultation i Kompedallejren, 57.72.
udstationering til kommuner, 72.154, jfr. 73.32.

Miljøbeskyttelse,

beregning af klagefrister, 78.120, jfr. 79.51 og 81.321.
etablering af nedsivningsanlæg, 75.68.
foreningers klageberettigelse i h. t. miljøbeskyttelsesloven, 80.501, jfr. 81.339.
forhåndsvarsling af påbud, 81.199.
godkendelse af flyveklub efter miljøbeskyttelsesloven, 77.686, jfr. 78.74, 80.36 og 81.321.
godkendelse af særlig forurenende virksomheder, 80.746.

- indklagedes adgang til at overvære støjmålinger, 77.153.
- landbrugsejendoms deltagelse i kommunal renovationsordning, 77.379, jfr. 78.54 og 79.40.
- påbud om lovliggørelse af spildevandsforhold, 81.196.
- tilsyn med særlig forurenende virksomheder, 80.630, 746.
- underretning om adressat efter miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 1, 81.196.
- ændring af lokale forskrifter, der strider mod miljøbeskyttelseslovgivningen, 77.625.
- Mindrebedimlethed, se Boligstøttelovgivning.*
- Ministerialbog, se Navngivning.*
- Misvisende erklæring,*
landbrugsministeriet, 64.89.
politiet, 55.27.
retslægerrådet, 61.36.
skyldråd, 57.191.
statsbanerne, 57.89.
- Modstridende afgørelser, 55.31, 91.*
- Monopolloven,*
aktindsigt i monopolankenævnets sager, 76.147, jfr. 78.37.
omfatter ikke danske virksomheders eksportforhold, 56.33.
undersøgelse i h. t. –s §§ 11 og 12, 61.104.
- Monopoltilsynet,*
handelsministeriets kompetence over for –, 61.104.
indkaldelser til møde i –, 57.154.
undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
- Motorafgifter, hjemmelen for regeringens dispositioner over –, 55.57.*
- Motorregistre, oplysninger fra –, 59.27.*
- Motorsagkyndige,*
indregistrering trods mangler, 55.91.
syn af hyrevogn, 57.141.
udstedelse af mangelsattest, 56.147, jfr. 57.24; 57.109.
- Myndighedsmisbrug, anklagemyndighedens stilling til begæring om straffesag i h. t. rpl. § 726, stk. 3, 2. pkt., 57.148.*
- Naturfredning,*
adgang til private skove, 70.63.
afvejelse af hensyn ved –, 61.77.
ankeberettiget i h. t. naturfredningslovens § 19, 61.51.
dispensation fra strandbyggelinie, 55.31; 61.98.
dispensation fra udstykningsforbud, 76.134.
fjernelse af ulovligt opførte sommerhuse, 77.338, jfr. 79.39.
forbud mod grusgravning, 74.408.
fredningsnævns adgang til at dispensere fra overfredningsnævnskendelse, 61.51.
genoptagelse af erstatningssag, afgjort under urigtige forudsætninger, 77.251.
godkendelse af større el-anlæg, 80.244.
klageberettigelse i h. t. naturfredningslovens § 58, stk. 1, 81.188.
naturfredningsrådets ekspeditionsform, 63.31, jfr. 64.14.
omkostninger til advokatbistand i forbindelse med fredningssag, 75.113.
overenskomst om arealerhvervelse i forbindelse med fredningssag, 74.46.
overfredningsnævnets adgang til at dispensere fra egen kendelse, 61.51.
plejehjem uden tilladelse, 76.87.
præcisering af fredningsservitut, 76.163.
rørlægning af åbent vandløb, 80.294.
skolebyggeri i strid med skovbyggelinie, 73.230.
spørgsmål om fredningsmyndighedernes adgang til at betjene sig af overenskomst i stedet for at rejse fredningssag, 74.46, jfr. 76.27.
taksationskommissionens kompetence, 75.216, jfr. 76.32.
udstykningsforbud (deklaration om –), 76.134.
- Navnebevillinger,*
adgangen til at antage hustrus pigenavn, 66.26.
gebyr for –, 57.210.
indhentelse af erklæring før udstedelse af –, 68.46.
underretning om –, 59.41.
- Navngivning,*
Eg som fornavn, 65.126.
indførelse af fornavn i ministerialbogen, 58.234.
- Notat, se Sagsbehandling, manglende notat.*
- Notits til sideordnede myndigheder af indstilling om bevilling, 56.68.*
- Næringslov, dispensation i henhold til § 15, stk. 1, 69.52.*

Næringsregistre, oplysninger fra –, 59.27.

Nævn,

lovligheden af, at del af et – træffer afgørelse, 63.31, jfr. 64.14.
medlems adgang til nævns dagsordener og hans udelukkelse fra møderne, 62.95.

Offentlige midler, se *Forskelsbehandling*.

Offentliggørelse af:

beslutning om fiskestop på fiskeriterritoriet ved Grønland, 80.470.
cirkulærskrivelse om behandling af ejerskiftesager, 58.157.
forretningsordenen for:
 ankenævnet vedr. vareforsynings-sager, 55.102, jfr. 56.18.
 arbejdsnævnet, 56.92, jfr. 57.24.
 elektricitetsrådet, 58.178, jfr. 59.20.
 invalideforsikringsretten, 55.93, jfr. 60.25.
 ulykkesforsikrings-rådet, 56.196.
forslag til bygningsvedtægt, 65.36, jfr. 67.16.
forslag til udlæg af privat fællesvej, 74.125.
instruks om ydelse af de i folkeforsikringslovens § 60, stk. 1 a, nævnte hjælpemidler, 55.93, jfr. 60.25.
monopoltilsynets undersøgelse af optikbranchens forhold, 61.104.
politivedtægten for København, 59.146, jfr. 64.13 og 67.15.
regulativ ang. boligtilsynsrådets og sundhedsstyrelsens virksomhed, 55.75.

Offentlighed, se *Aktindsigt*.

Offentligt udbud, se *Licitation*.

Omsætningsafgift.

begrebet »byggedage« ved godtgørelse af –, 71.46.
betalingstidspunktet for –, 64.102.
frist for klage, 72.56; 73.28.
fritagelse for merværdiafgift, 74.91.
fritagelse for – af brugt motorkøretøj, 66.61.
godtgørelse af – vedr.:
 atelier (nybyggeri eller tilbygning), 75.182.
 tagetage, 71.58.
 vandtårn, 65.144.
merværdiafgift af benzin til servicekørsel, 68.41.
merværdiafgift på varer, der ikke var toldbehandlet inden lovens ikrafttræden, 63.65.
returnering af varer, 80.533.

tilbagebetaling af –, 63.23.

told- og momsfri indførsel af personbiler, 79.273.

Omtaksation, beskikkelse af landinspektør til ledelse af –, 57.212, jfr. 61.18.

Omtarifering, se *Toldvæsenet*.

Oplysningspligt, betydningen af diskretionstilsagn for –, 75.466.

Oprykning,

af tjenestemandsansatte gymnasielektorer, 81.55.
fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær, 61.166, jfr. 64.13.

Opslag,

angivelse af ansættelsesbetingelser i stillingsopslag, 73.152, 390, jfr. 74.43.
ansættelse af lærer med andet bifag end angivet i stillingsopslaget, 79.527.
ansættelse af to lærere efter samme opslag, 79.527.
honorarlønnede stillinger, 60.115.
internt opslag, 74.306, jfr. 75.55.
lektorstilling ved Københavns universitet, 71.119, jfr. 72.20.
stillinger som narkotikakonsulent, 73.192, jfr. 75.36.
stillinger som politibetjent, 73.390, jfr. 74.43 og 77.36.
tjenestemandstillinger, 56.21; 57.123, 198, jfr. 61.18.

Opsættende virkning,

husdyrvoldgiftslovens § 9, 55.21.
klage til den sociale ankestyrelse, 81.269.
klage til miljøankenævnet, 77.173.
klage til ombudsmanden, 55.87; 71.32.
klage til tilsynsråd, 73.197, jfr. 74.34.
påanket landsretsdom, 80.527.

Optikbranchen, monopoltilsynets undersøgelse af – forhold, 61.104.

Optræden,

omnibuschauffør –, 55.55.
polititjenestemand –, 56.167; 57.157.

Opføringsforanstaltning, se *Beskæftigelsesforanstaltninger*.

Ordblindhed, diagnosticering af –, 65.81.

Organisationer,

- repræsentation i udvalg, 65.120.
repræsentation ved forhandlinger med regeringen, 65.99.
- Overtræk* på finansministeriets foliokonto i Danmarks nationalbank, 55.64.
- Pantefoged*, se *Skat*.
- Parkeringsareal* ved tilbygning, 74.113.
- Parkeringsfondsordninger*, 73.292, jfr. 74.40.
- Partsmedvirken*,
disciplinære foranstaltninger, 73.103.
dispensation fra byggebestemmelser, 74.56.
fri proces sager, 81.134.
matrikulær udskillelse eller udvidelse af offentlige veje, 73.301, jfr. 74.40 og 76.26.
opsættende virkning ved klage, 79.464.
revision af ejendomsvurderinger, 73.283.
skattesager, 75.610, jfr. 76.68 og 77.55; 81.71.
ulykkesforsikringsager, 74.395, jfr. 75.62 og 76.30.
Se også *Sagsbehandling*, kontradiktion.
- Partsoffentlighed*, se *Aktindsigt*.
- Pas*,
oplysninger til private om, hvorvidt en person har fået udstedt –, 59.169.
personnummer, 78.205, jfr. 79.56 og 81.324.
pligt til fremvisning af –, 56.167.
- Patentkommissioner*, sagsbehandlingen i de særlige –, 60.189.
- Pengesedler*, se *Danmarks nationalbank*.
- Pensionskasser*,
dispensation m. h. t. bestyrelsens sammensætning, 56.86.
overførelse af privat pensionsforsikring som betingelse for optagelse i –, 56.134.
Se også *Forsikringsrådet*.
- Plejehjem*,
beregning af betalingen for ophold på –, 74.178.
optagelse af patient fra en anden kommune på kommunens plejehjem, 77.443, jfr. 80.35.
tilsyn med –, 72.144, jfr. 75.29.
- Politi*,
administrativ inddragelse af førerbevis (mangelende ædruelighed), 57.102.
afgift ved bortlodninger, 58.227.
afhøring:
bidragssager, 57.206.
børn, 56.131; 61.128, jfr. 66.15; 64.76; 70.72; 78.262, jfr. 79.61.
diskretion ved – af nabo, 64.72.
færdsselsager, 61.152, jfr. 62.15 og 63.14; 75.322, jfr. 76.35.
patienter, 60.167.
pr. telefon, 56.199.
uden iagttagelse af rpl. § 807, stk. 3, 57.157; 58.222, 229; 59.167; 64.72.
udenretslig – af sigtede, 57.157; 58.222, 229.
varighed af –, 63.56, jfr. 71.17.
afregning ved udpantning, 62.20.
afsenderadresse på tiligelser, 61.124.
afsoning af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.
aftjening af værnepligt som betingelse for ansættelse, 73.390, jfr. 74.43 og 77.36.
aktindsigt i politirapport, 81.143.
anholdelse:
adgang til omklædning, 56.137.
anholdts effekter, 76.305.
beruset restaurationsgæst, 65.71.
bøderestanter, 60.60; 62.35; 68.51.
børn, 78.262, jfr. 79.61.
fejl meddelelse om anholdelse, 57.95.
fremstilling for fogeden, 72.132, jfr. 77.31.
omsorg for anholdts cykel, 62.85.
skatterestanter, 59.185.
til afsoning af bøde, 68.51.
til fuldbyrdelse af dom, 72.243, jfr. 73.46.
underretning af pårørende, 76.234, jfr. 78.40.
ankevejledning i klagesager, 77.442.
anmeldelse mod førere af motorkøretøjer for færdselsforseelser, 57.172.
anmeldere:
anonymitet, 64.68.
fortid, 61.39.
beføjelser ved afspærring af privat vej, 58.76, jfr. 60.31.
behandling af:
andragende, 60.116.
besøgstilladelser, 61.150; 74.159.
dyrplagerianmeldelse, 56.169; 66.30.
eftersøgningssag, 57.196.
færdsselsager, 56.175; 58.213; 61.24, 152, jfr. 62.15 og 63.14.
indstilling om ankeafkald, 57.162.
prøveudskrivningssag, 61.42.
straffesag mod kommuneassistent, 69.18.
straffesag mod læger, 60.154.

- belastende oplysninger fra politiet til udenlandske repræsentationer, 79.452, jfr. 80.86.
- beslaglæggelse:**
- anholdts effekter, 76.305.
 - forelæggelse for retten, 57.251, 254; 58.115, 222.
 - forsegling af dokumenter, 57.250.
 - fortegnelse over det beslaglagte, 57.246; 58.222.
 - første gennemsyn af papirer, 60.160.
 - retskendelse til –, 60.160.
- bevaring:**
- erstatningsansvar for tyveri, 81.135.
 - motorvogn, 73.408, jfr. 74.45.
 - renter af beløb, der var taget i bevaring, 55.27.
 - samtykke eller retskendelse, 72.238, jfr. 73.44 og 74.33.
 - tilbagelevering af aktiver efter konfiskations-sags afslutning, 55.27.
 - tilbagelevering af effekter, 56.150; 58. 115, 222; 62.30, 32.
 - tilbagelevering af konfiskerede kunstværker, 61.176, jfr. 62.18.
 - toldlovens § 192, 62.103, jfr. 65.18.
- bøder:**
- eftergivelse, 75.638, jfr. 76.69.
 - fuldbyrdelse, 60.60; 62.35.
 - inddrivelse, 59.157; 60.60.
 - tilbagebetaling, 79.137.
- detentioner:**
- børn, 78.262, jfr. 79.61.
 - detentionslokalers tilstand, 75.576, jfr. 76.64; 78.143, jfr. 79.52 og 81.324.
 - fjernelse af indretninger, der kan anvendes ved selvmordsforsøg, 75.595, jfr. 76.67 og 78.35.
 - regler vedrørende bl. a. anbringelse i detention, 73.69 og 190, jfr. 75.34 og 80.25.
 - tilsyn med detentionsanbragte, 73.69, jfr. 75.34, 77.33 og 80.25.
- domfældts indsættelse til afsoning, 59.147.
- døgnrapport, aktindsigt, 73.84.
- efterretningstjeneste, 55.93.
- findeløn, 56.195, 204; 64.114.
- fingeraftryk:**
- af sigtede, 57.157.
 - fjernelse af – efter tiltalefrafald og frifindelse, 57.157; 81.131.
 - som led i efterforskning, 74.237.
- fogedforbud, 80.226, jfr. 81.334.
- fogedforretning:**
- bortsalg m.m. af udsatte effekter, 80.516.
 - fjernelse af udpantede effekter, 62.20.
- forelæggelse af voldssag for statsadvokaten, 57.214.
- fotos:**
- af sigtede, 57.157.
 - fjernelse efter tiltalefrafald og frifindelse, 57.157.
 - som led i efterforskning, 74.254.
 - ved demonstrationer, 74.254.
- fuldbyrdelse af dom, 72.243, jfr. 73.46.
- fuldbyrdelse af en betinget dom, 74.249, jfr. 75.50.
- henvendelse på en bidragspligtigs bopæl, 57.206.
- hundeloven:**
- opkrævning af hundeafgift, 57.93.
 - pålæg i h. t. hundelovens § 13, stk. 2, 58.176.
- indkaldelse af forsvarer til retsmøde, 61.123.
- indsættelse til afsoning af bøder, 60.60; 62.35.
- konfiskation:**
- tilbageholdelse af aktiver efter konfiskations-sags afslutning, 55.27.
 - udlevering af konfiskerede varer, 61.176, jfr. 62.18.
- løsladelse af beruset person, 65.71.
- magtanvendelse:**
- beruset restaurationsgæst, 65.71.
 - bøderestant, 68.51.
- meddelelse til pressen om verserende straffesag, 57.73; 59.35; 60.65; 64.119.
- modtagelse af betaling fra anholdt restaurationsgæst, 65.71.
- oplysninger:**
- i h. t. lov om offentlig forsorgs § 44, stk. 1, 59.156.
 - til private om, hvorvidt en person har fået udstedt pas, 59.159.
 - til udenforstående om et ældre indbrud, 59.193.
- opløsning af demonstration, 69.42.
- personnummer i -pas, 78.205, jfr. 79.56 og 81.324.
- placering af færdselstavler på stranden, 66.70.
- polititjenestemand's besøg hos varetægtsfængslet trods afhøringsforbud, 75.431.
- ransagning:**
- beretning om –, 57.246; 64.66.
 - efter eftersøgt bøderestant, 68.51.
 - efterladelse af besked, når ingen er hjemme, 75.419, jfr. 76.53.
 - eftersyn af garderobeskab er –, 60.125.
 - formkrav til samtykke til –, 62.32.
 - »gennemsyn« af lejlighed, 76.136.
 - henstilling om indskærpelse af formforskrifterne vedr. –, 57.243, jfr. 58.37.

- tilkaldelse af vidner ved –, 57.245, 249, 252, 255; 58.66, 222; 60.165; 62.32; 64.66.
- tilkendegivelse af øjemedet med –, 57.246, 250, 253.
- rapporter:
- affattelse af –, 55.93; 56.153, jfr. 57.25; 56.187, 199, 204; 57.145, 196; 58.222, 229; 59.167; 60.169, 172.
- anførsel om evt. samtykke til bevaringstagese, 72.238, jfr. 73.44 og 74.33.
- anførsel om rpl. § 807, stk. 3, 64.72.
- anførsel om tilbageleveringsbegæring, 72.238, jfr. 73.44.
- oplæsning og vedståelse af –, 67.72.
- optagelse af – forud for påbud i h. t. politi-vedtægten, 57.188.
- rekonstruktion af bortkommet –, 59.33.
- tidspunktet for optagelse af –, 56.111, 200.
- rutinetimer ved fornyelse af førerbevis, 59.24.
- rækkefølgen af efterforskningskridt, 60.166.
- salg af motorvogn på tvangsauktion, 73.408, jfr. 74.45.
- selvmordstruede, fratagelse af beklædningsgenstande, 75.595, jfr. 76.67 og 78.35.
- straffesag ikke tilstrækkeligt oplyst, 69.18.
- tilsigelser:
- afhøring, 57.206; 61.124.
- afsenderadresse på –, 61.124.
- bidragssager, 57.206.
- fuldbyrdelse, 66.46; 67.37; 75.315, jfr. 76.35 og 78.33.
- lukkede –, 66.82.
- overladelse af – til andre myndigheder, 59.185.
- retsmøde, 60.159, 173.
- titulering, 81.158.
- vidner i domsmandssag, 61.178.
- værnepligtssager, 61.124.
- tilskadekomst i tjenesten, 60.200.
- tilsyn med prøveløsladts overholdelse af et vilkår for løsladelsen, 59.195.
- tvangsindlæggelse af sindssyge, 57.190.
- udbetaling af vidnegodtgørelse, 60.42.
- udenlandske nummerplader, 73.408, jfr. 74.45.
- udlån af akter fra en politimæssig efterforskning til en kommunalbestyrelse, 74.161, jfr. 78.29.
- udtalelse om skyldspørgsmålet, 57.73; 59.35.
- udtalelse om valg af forsvarer, 69.72, jfr. 70.13.
- underretning:
- af anmeldere og sigtede, 55.99, jfr. 56.17; 56.126, 212; 61.30, jfr. 63.13; 61.39; 62.32; 63.22.
- om verserende straffesag, 61.148, jfr. 65.18.
- undersøgelse af en pølsevogn, 60.39.
- vicepolitinspektørs vidneforklaringer, 69.72.
- Politibekendtgørelser.*
- hjemmelen for udstedelse af midlertidige –, 59.52.
- uvedkommende hensyn ved udstedelse af –, 63.24.
- Politilovene.* politiets adgang til at udstede midlertidige bekendtgørelser, 59.52.
- Politirapporter.* se *Politi.*
- Politisager.* værneting ved –, 57.29.
- Polititilsyn.* hjemmelen for opkrævning af betaling for –, 56.70.
- Polititjenestemænd.*
- sager mod – for myndighedsmisbrug, 57.148.
- tiltale mod –, 58.213, jfr. 59.21.
- Politiundersøgelse.*
- berettigelsen af – foranlediget af: forvaringsanstalt, 57.197.
- revisionsdepartement, 57.96.
- berettigelsen af – mod læger, 60.158.
- Politivedtægt.*
- forholdet mellem – og valgagitationsbekendtgørelse, 72.201, jfr. 73.36.
- offentliggørelse af –, 59.146, jfr. 64.13 og 67.15.
- påbud i h. t. –, 57.188.
- uddeling af propaganda ved kaserne, 75.427, jfr. 77.45.
- Postvæsenet.*
- betaling af omsætningsafgift ved giro, 64.102.
- dækning af ekstraudgifter ved omdeling af et blad, 59.162.
- erstatning for forsinkelse, 64.111.
- forhøjelse af portotaksten for distriktsblade, 65.141.
- indberetning til tjenestested om overtræk af løngirokonti, 73.247, jfr. 74.36.
- interne auktioner, 80.481, jfr. 81.338.
- kvittering for ikke indbetalt beløb, 69.103.
- posttjenestemænds rådighed over frimærkebeholdninger, 59.37.
- Praksis.*
- godkendelse af særlig sagkyndige konsulenter (moderniseringsstøtte), 81.174.
- hjemmel for kommunernes gebyropkrævning ved ejendomsoplysninger, 80.658.

- ændring af administrativ -, 67.28; 75.635; 76.358, jfr. 77.81; 78.299; 80.564, 638, jfr. 81.342.
- Pressen.*
dementi af udtalelser i -, 58.85.
pressemøder, 64.119.
udtalelse om -, 61.74.
Se også *Meddelelse til pressen.*
- Privat arbejde* for overordnet i tjenestetiden, 55.33.
- Privat fællesvej.*
afspærring af -, 58.76, jfr. 60.31.
fejl i forbindelse med bekendtgørelse om udlæg af -, 74.125.
- Provsteret*, se *Folkekirken.*
- Præstegårde*, se *Folkekirken.*
- Prøveløsladelse*, se *Fængselsforhold.*
- Psykiatrisk undersøgelse* af værnepligtige varetægts-arrestanter, 58.172.
- Påbud.*
forhåndsvarsling efter miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, 81.199.
om ikke at rette henvendelse til Danmarks nationalbank, 58.225; 59.202.
optagelse af rapport forud for meddelelse af - i h. t. politivedtægt, 57.188.
stærkstrømsreglementets § 119 c, 68.26.
sundhedsvedtægt om nedbringelse af ulemper, 70.26, jfr. 71.17.
Se også *Forbud.*
- Pålæg*, se *Lovhjemmel.*
- Påtalebegæring* i h. t. straffelovens § 275, stk. 2, 74.290, jfr. 75.54.
- Påvisningsret*, se *Udpankning.*
- Radiolicens*, se *Danmarks radio.*
- Ransagning*, se *Politi.*
- Redningsskibet »Vestkysten«*, tilsyn med fyr m. m. i Thyborøn kanal, 58.195.
- Referat*, se *Sagsbehandling.*
- Regionplanlægning*, se *Lands- og regionplanlægning.*
- Registrering af revisorer*, se *Autorisationsordning.*
- Rekurs*, se *Anke.*
- Religionsfrihed*, se *Anerkendte trossamfund.*
- Religionsundervisning*, se *Folkeskolen.*
- Renter.*
beløb, der var taget i bevaring af politiet, 55.27.
ekspropriationserstatning, 69.16.
ekstra skattebeløb (1 pct. mdl.), 66.54.
erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 58.45.
for sent indbetalt spiritusafgift, 72.59, jfr. 73.29.
for sent udbetalte ydelser til offentligt ansatte, 77.167, jfr. 78.47, 79.36 og 81.320.
ikke - ved tilbagebetaling af arveafgift, 77.226, jfr. 80.35.
kloakbidrag, 79.504.
kontant købesum ved det offentliges ejendoms-handler, 75.444.
tilbagebetaling af arveafgift, 68.21.
tilskadekomsterstatning, 56.157.
- Restaurationsloven*, lukketidsbestemmelser, 81.88.
- Retsbogsudskrifter*, fremsendelse af - til et vidne, forinden dette afhøres i retten, 56.104.
- Retshjælp*, se *Fri proces.*
- Retslægerådet.*
akter bortkommet under cirkulation, 59.62.
misvisende erklæring, 61.36.
- Retsplejelovens § 726, stk. 3, 2. pkt.*, se *Myndigheds-misbrug.*
- Retsplejelovens § 807, stk. 3*, se *Politi.*
- Revisionsdepartementer*, se *Rigsrevisionen.*
- Revisorer.*
adgang til at være eksekutorer, 71.51.
klage over eksamensbedømmelse, 77.416, jfr. 78.56.
- Rigsrevisionen.*
2. revisionsdepartements behandling af en sag, 57.96.
frafald af krav i dødsbo efter kassebetjent, 71.138, jfr. 72.21 og 77.25.
revisionen af Danmarks radios regnskaber, 66.33, jfr. 67.16.
tilbagebetaling af for meget betalt skifte- og arveafgift, 75.100.

Rutebiler, se *Goodwill*.

Rygeforbud, se *Danske statsbaner*.

Råstofloven,

- afslag på udvidelse af lovligt påbegyndt grusgravning, 74.416.
- anmeldelse om indvinding af sten, grus og sandforekomster i h. t. –, 74.408.
- forholdet til lov om landbrugsejendomme, 75.235.
- konfiskation ved ulovlig råstofindvinding, 77.615, jfr. 78.73 og 79.47.
- vilkårsfastsættelse, 77.317, jfr. 78.51.

Sagsbehandling.

- advokatbistand til møde i et ministerium, 62.39.
- afgørelse vedrørende ansøgning ikke straks meddelt ansøgeren, 77.365.
- afskedigelse af funktionær, 57.164, jfr. 59.17; 72.172.
- afslag på mødedeltagelse kan ikke begrunde afvisning af realitetsbehandling, 73.207.
- akter bortkommet, 59.62; 61.27.
- anke i stedet for ny begæring om invalidepension, 61.154; 62.85.
- anmodning om drøftelse af en sag, 61.75; 69.95; 71.183; 72.172, 213; 81.71.
- ansøgning:
 - om fritagelse for at aflægge den alm. filosofiske prøve, 61.47.
 - om omlægning af betalingsterminer, 59.67.
 - til skatteråd vedr. ligningen, 59.63.
- bedømmelsesudvalg, 72.115, 182, jfr. 75.30; 77.464, jfr. 78.59.
- behandling af anmodning om aktindsigt i invalidepensionssag, 81.301.
- berostillelse af sager, 57.179; 58.219; 59.26; 60.47, 111; 61.27; 62.97; 63.100; 64.62; 65.143; 66.31; 67.38; 68.54.
- besigtigelse:
 - beboelsesforbud, 71.66, jfr. 72.19.
 - byggesag, 68.87.
 - huslejenævns –, 72.49.
 - underretning om –, 74.408.
- bisidder ved møde, 65.125.
- ekspropriationssagers matrikulære berigtigelse, 72.180, jfr. 73.33.
- erindringskrivelsers besvarelse, 72.212, jfr. 73.40 og 78.26; 74.82, 359, jfr. 76.30; 74.429, jfr. 75.64.
- fejlagtig oversendelse, 75.77.
- fejlekspeditioner i bidragsag, 69.90.

- fejlekspeditioner i skilsmisssag, 67.19.
- fotokopiers anvendelse, 56.200; 62.83.
- genoptagelse af berostillet sag, 68.97.
- hastesagers mærkning, 57.196.

henlæggelse:

- af uekspederet sag, 57.213; 58.38; 61.42; 63.34; 67.42.
- uden underretning, 56.124; 57.94.

hjemmelsangivelse, 81.214.

hjemvisning, 81.88.

høring:

- andragende til skatteråd om lempelse i ligningen, 59.63.
- af biskoppen ved besættelse af provstestilling, 81.168.
- af skolebestyrelse ved afskedigelse af skoleleder, 75.202.
- høringsprocedure, 72.216; 73.122.
- mangelfuld –, 63.38.
- oversendelse i stedet for –, 56.124.
- tilsidesættelse af høringsforskrifter, 73.139; 80.645.
- ufuldstændig –, 71.38.
- undladelse af –, 55.121; 56.51; 57.131, 138; 58.56, 161, 241; 64.93; 73.103; 77.279.
- unødvendig –, 58.211.
- ved dispensation fra arbejderbeskyttelseslovens § 31, stk. 1, 61.117.
- ved dispensation fra overfredningsnævnskendelse, 61.51.

indhentelse af akter ved rekursbehandling, 71.41.

indhentelse af oplysninger om praksis hos underinstans, 72.209, jfr. 73.39.

indkaldelse af forbigående ansøgere om tillægsgjord i h. t. statshusmandsloven til forhandling, 57.231, jfr. 60.26.

intern kompetencefordeling, 61.101.

journalisering af indkommet post straks efter modtagelse, 74.193.

klager over eksaminer, 77.399, jfr. 78.55.

klager over læger, 73.156, jfr. 78.28, 80.25 og 81.315.

kommunale myndigheders adgang til at udtale sig, 60.55; 66.48.

kontradiktion:

- afgørelse om opsættende virkning, 79.464.
- afskedigelsessag, 75.202; 78.169; 80.623.
- anmodning om – ikke imødekommet, 72.35.
- byggesag, 74.56; 76.206, jfr. 78.39 og 79.31.
- disciplinærsag, 76.223, jfr. 77.58.
- ejendomsvurderinger, 73.283, jfr. 74.39.
- familieretssager, 74.311.

- foreløbige beslutninger om hjælpeforanstaltninger over for børn, 75.494, jfr. 79.25, 80.32 og 81.319.
- forhåndsvarslng efter miljøbeskyttelseslovens § 68, stk. 2, 81.199.
- fri proces sager, 81.134.
- fængselssager, 73.399, jfr. 74.44.
- klagesager, 73.103; 81.126.
- matrikulær udskillelse af vej, 73.301, jfr. 74.40 og 76.26.
- nye oplysninger, 72.40; 73.86.
- optagelse på universitet, 74.103.
- overfredningsnævns sager, 76.163.
- sag om embedstelefon, 71.184.
- skattesager, 75.610, jfr. 76.68 og 77.55.
- supplerende udtalelse ved læreransættelse, 78.705.
- tilladelse efter naturfredningslovens § 43, 80.294.
- ulykkesforsikrings sager, 74.395, jfr. 75.62 og 76.31.
- underretning om fremgangsmåden ved behandlingen af sager om tilladelse til erhvervelse af landbrugsejendomme, 81.182.
- kontrol med sagernes rettidige ekspedition, 57.175; 58.189; 60.94; 61.27; 74.184, jfr. 77.41 og 78.30; 74.359, jfr. 76.30; 74.429, jfr. 75.64; 75.175.
- lejlighed til at udtale sig over for amtsskatteråd, 71.113.
- lejlighed til at udtale sig over for landshövdingen, 72.163.
- lejlighed til at udtale sig over for lokalnævn, 76.192, jfr. 77.57.
- lejlighed til at udtale sig over for minister, 81.71.
- mangelfuld vejledning i sag om lån til beboerindskud, 73.351.
- mangelfuld vejledning i ægteskabssag, 67.22.
- mangelfuldt oplyst før afgørelsen, 57.62; 58.73; 61.22; 68.37; 69.18, 100; 71.184; 72.148, jfr. 74.27; 73.252, jfr. 74.37; 73.367, jfr. 74.41; 75.134, 299, jfr. 76.33; 77.195, jfr. 78.48; 78.302, jfr. 79.63; 80.623; 81.118, 291.
- mangelfuldt svar, 73.351; 76.192, jfr. 77.57.
- manglende besvarelse:
- af ansøgning, 55.111; 56.133; 57.137; 58.38, 63, 246; 59.41, 132; 61.23, 33; 70.86; 71.87.
 - af erindringsskrivelse, 56.173; 57.175, 219, 228, 233; 58.63, 159, 216, 221; 59.25, 167; 61.115; 63.36, 62, 63; 63.100; 65.97; 66.51; 67.102; 71.38, 142; 72.35; 73.103; 74.82; 75.77, 175; 76.382, jfr. 77.84; 77.288, jfr. 78.51; 79.177, 243, jfr. 80.70 og 81.328; 79.469 jfr. 81.331; 80.294, 556.
 - af skrivelse, 56.119; 57.161, 212, jfr. 61.18; 58.154, 177; 59.49, 56; 60.81; 61.24; 62.89; 63.77; 65.39, 124; 67.42, 95; 68.84; 69.42; 71.105, 140; 72.163, 213; 77.104.
 - af spørgsmål om hjemmel, 70.55.
- manglende erindring, 55.96; 61.42; 63.27.
- manglende iagttagelse af reglen i lov om offentlig forsorgs § 50, stk. 3, 57.65, jfr. 58.33.
- manglende journalisering, 59.198, jfr. 60.34; 61.27; 64.92; 74.429, jfr. 75.64.
- manglende notat i journalen om, hvorvidt en skrivelse er besvaret, 59.159; 74.184, jfr. 77.41 og 78.30.
- manglende notat om forhandlinger eller samtale, 57.119; 58.216; 59.47; 60.47, 187; 61.132; 63.39; 68.96; 70.21; 71.126, jfr. 72.21; 77.288, jfr. 78.51; 80.674.
- manglende notat om mødedeltagerne ved fagråd, 71.186, jfr. 72.25.
- manglende notat om udøvelse af tilsyn, 80.630.
- misvisende erklæring, 61.36; 72.177; 77.464, jfr. 78.59.
- mundtlig besvarelse, 80.674.
- nedrivning af bygninger i »Christiania«, 74.56.
- personligt møde, 69.95; 74.67; 80.231.
- referat af rejseinspektørs undersøgelse, 59.74.
- referat bør indeholde bemærkning om, hvorfra oplysningerne stammer, 57.231.
- rekonstruktion af bortkommet sag, 59.29, 33; 61.42.
- resolution om genindsættelse forlagt, 59.25.
- restancekontrol omfatter alle sager, 80.385.
- røgobservationer ved klager over røgreguleringer, 57.62.
- sekretærs manglende orientering af kommissionsformand, 71.105.
- skatterådskendelses form, 71.108, jfr. 75.28.
- skattevæsens behandling af sag om underholdsbidrag, 65.130.
- skriftligt svar, 62.38; 63.39, 100; 64.110; 68.96; 80.674.
- skrivelsers sproglige form, 71.65.
- socialudvalgs manglende initiativ over for folkepensionist, 72.74.
- specifikation af ekspropriationserstatning, 65.24; 69.33.
- tavshedspligt, 61.174, jfr. 62.18.
- tidspunktet for afgørelse af spørgsmål om opsættende virkning, 81.269.
- tilbageholdelse af oplysninger over for anden myndighed, 57.88.

tilførsel til beslutningsprotokol for kommunalt udvalg, 76.127.

tilsagn om udsættelse med afsoning ikke påført sagen, 59.147.

trykfejl i eksamensopgaver, 63.29, 30, jfr. 65.19.

udateret notat og påtegning, 57.191.

udbetaling af løn, 61.132.

udlån af akter, 62.83.

udtalelsers form, 55.92; 57.102, 118; 59.35; 61.74, 104; 65.114; 70.51, 75; 72.182, jfr. 75.30; 74.219.

ufyldstgørende besvarelse, 55.89, 92; 57.138, 234; 59.22, 24, 37, 140; 64.129.

ufyldstgørende oplysningsgrundlag i sag om byrådsmedlems udtræden p.g.a. sygdom, 81.118.

underretning:

- af ansøgere, 71.87; 72.58.
- af parts repræsentant, 78.113.
- om afgørelse, 61.77.
- om berostillelse, 72.110; 74.359, jfr. 76.30.
- om beskikkelse af forsvarer i prøveudskrivningssag, 61.191, jfr. 62.17.
- om forhøjelse af ejendomsvurdering, 74.297, jfr. 75.55 og 76.29.
- om gebyr ved bistand fra udenrigstjenesten, 62.21.
- om, hvornår svar kan ventes, 71.140; 72.18, 189, jfr. 73.36; 73.103; 74.429, jfr. 75.64; 75.643, jfr. 76.69; 78.735, jfr. 80.60; 79.243, jfr. 80.70 og 81.328; 80.556, 674, 691.
- om landsskatterettens kendelser, 81.69.
- om navnebevilling, 59.41.
- om nedsættelse af kommission, 55.120.
- om oversendelse til anden myndighed, 55.91, 107; 73.197, jfr. 74.34; 76.382, jfr. 77.84.
- om sagsbehandling, 72.212, jfr. 73.40 og 78.26; 79.177.
- om salg af invalidebil, 75.420, jfr. 76.54.
- om verserende straffesag, 61.148.
- overordnede myndigheders afgørelser meddeles direkte den, hvem afgørelsen vedrører, 56.122.
- pligt for kommunal vejbestyrelse til at orientere vejbestyrelse i nabokommune, 76.388.
- til anmeldere og sigtede, 55.99, jfr. 56.17; 56.126, 212, jfr. 61.18; 61.30, jfr. 63.13; 61.39; 62.22; 63.32.
- til bidragsberettiget vedr. løntilbageholdelsesdekret, 63.60.
- til klagere, 55.63; 56.124; 57.94, 131, 179.
- til skatteyder om påtænkt forhøjelse af indkomstansættelser, 73.337.

- til skatteyderes repræsentanter om skatterådsafgørelser, 58.191.
- til varetægtsfanger om nægtet udlevering af breve, 65.33.
- ved dispensation fra strandbyggelinie, 61.98.
- undervisningsministeriets -, 71.152, jfr. 72.22; 74.103; 80.674.
- urigtig citering i afgørelse, 64.108.
- varsling forud for skærpeelse til skade for klager, 77.153.
- vurderingskommissions behandling af erstatningssag, 71.105.

Se også *Aktindsigt. Ankevejledning. Begrundelse. Behandlingstid og Partsmedvirken.*

Samkvemsret.

- børnepsykiatrisk undersøgelse, 80.164.
- forældremyndigheden er hos trediemand, 56.209, jfr. 57.26.
- forældremyndigheden udøves af trediemand, 62.62.
- kontradiktion og mundtlighed, 74.311.
- med barn uden for ægteskab, 77.621, jfr. 78.73 og 79.48.
- transportudgifter og medvirken ved besøg, 80.580.
- vejledning under vilkårsforhandlinger, 57.118; 67.22.

Sandflugt, dispensation fra fredningsbestemmelser, 69.29.

Sanering.

- »forsanering« og forhåndstilsagn om statsstøtte, 76.306, jfr. 77.74.
- ændring af forudsætninger for godkendelse af saneringsplan, 76.73.

SAS, indberetningspligt for statsrepræsentanterne i -, 61.156.

Seminarier, se *Skolevæsen*.

Separations- og skilsmisssager.

- affattelse af vilkårene i skilsmissebevillinger, 55.56, jfr. 57.23.
- afgørelse af spørgsmål om forældremyndighed, 71.70.
- behandling af -, 59.122; 60.35, 36; 67.19.
- enkepensionsreglerne, 56.186; 64.79.
- erklæring fra børne- og ungdomsværn vedr. forældremyndighed, 68.88.
- fatsatte eller aftalte vilkår, 55.56, jfr. 57.23; 69.58.

fremskaffelse af medskyldserklæring fra tredie-
manden, 67.19.
fuldstændigt protokollat, 57.118.
manglende erklæring fra fremmed statsborger
om anerkendelse af dansk bevilling, 56.125.
skilsmissebevilling uden mægling og vilkårsfor-
handling, 56.114; 59.132, jfr. 64.13.
underholdsbidrag til børn, 57.174.
vejledning m. h. t. aftaler om samkvensret,
57.118; 67.22.
Se også *Underholdsbidrag*.

Sigtede, se *Politi*.

Sikkerhedsforanstaltninger, ændringer i eller ophæ-
velse af – truffet i medfør af § 38, stk. 2, i straf-
felovent af 1866, 55.17; 56.16; 57.23.

Sikkerhedsforvaring, se *Fængselsforhold*.

Sikringsanstalten, forbedring af forholdene på –,
72.191, jfr. 75.30.

Sindssyge.

administration af lommepege til patienter på
statshospital, 73.90.
anvendelse af bælte, 72.148, jfr. 74.27; 74.224,
jfr. 75.46; 74.364, jfr. 75.59 og 76.30.
domstolsprøvelse af tvangsindlæggelse af –,
56.192, jfr. 58.30; 58.235; 65.35.
ekspeditionstiden for beskikkelse af tilsynsvær-
ge for tvangsindlagte –, 57.190; 58.40.
farlighedsdekreter skal normalt være skriftlige,
73.65.
forespørgsel vedr. tilsynsværge ved tvangsind-
læggelse af –, 58.191.
forholdene på den lukkede del af Frederiksberg
hospitals psykiatriske afd., 74.364, jfr. 75.59
og 76.30.
indlæggelse på Sct. Hans hospital, 67.78.
klager over uberettiget magtanvendelse, 74.224,
jfr. 75.46.
lobotomering af –, 74.167, jfr. 75.43.
meddelelse til folkeregistre om indlæggelser og
udskrivninger, 74.176.
patienters adgang til ophold i fri luft, 73.128,
jfr. 75.33.
samtykke til chokbehandling og lobotomering
af –, 57.39, jfr. 58.32.
tilsynsværger for –, tvangsindlagt før 1938,
57.127, jfr. 58.34.
tvangsbehandling af –, 74.167, jfr. 75.43.
tvangsforanstaltninger over for patienter på
psykiatriske hospitaler, 79.408, jfr. 80.80.

tvangsindlæggelse af –, beregningen af 5-dages
fristen i retsplejelovens § 469, stk. 2, 65.34.
vold mod –, 55.79.

Skat,

administrative bestemmelser vedrørende fritagelse for kirkelige afgifter, 57.256.
af ekspropriationserstatning, 68.56.
afskrivning på pianists flygel, 79.520, jfr. 80.90.
afsoning af adm. fastsatte skattebøder, 61.94.
ankevejledning, 75.323, jfr. 77.43.
ansættelse for mellemprioriteten, 73.134; 77.414,
jfr. 78.55.
anvendelse af selskabsskattelovens § 12, 73.215,
jfr. 77.34 og 80.26.
befordringsfradrag for invalider, 66.87.
beregning af skattebøder i h. t. kontrolloven,
60.119.
beskatning af pristalsreguleringsbeløb, 79.197,
jfr. 81.327.
bødeforelæg i skattesager, 80.201, jfr. 81.332.
dobbelt personfradrag til enker, 77.593, jfr.
78.62 og 79.47.
dobbelt personfradrag til forsøger af uddannel-
sessøgende barn, 74.283, jfr. 76.29.
eftergivelse af – for værnepligtige, 71.174.
ejendomsskyldpromillen ved kommunesammen-
lægning, 66.22.
»fikserede« vederlag, 75.126.
fjernelse af bilag i skattesag, 69.18.
fradrag af renter, 72.197, jfr. 73.36.
fradrag for gensidigt aftalte børnebidrag,
79.513.
fradrag for løbende ydelser, 75.195.
fradrag for medhjælpende hustru, 73.321, jfr.
74.41.
fradrag for merudgifter ved arbejde i udlandet,
75.640.
fradrag for skat, betalt i udlandet, 71.82, jfr.
75.27.
fradrag for vedligeholdelsesudgifter vedr. fast
ejendom, der udlejes en del af indkomståret,
79.322, jfr. 81.331.
fristen i statskattelovens § 30, stk. 5, 57.131;
58.241; 60.117.
frister for ligningsarbejdet i Københavns og
Frederiksberg kommuner, 75.307, jfr. 77.43.
fritagelse for skattekontrollovstillæg, 73.195, jfr.
75.36.
frivillige indbetalinger af forskudsskat, 75.114.
henlæggelse til investeringsfond, 67.28.
henstand med betaling af –, 75.299, jfr. 76.33.
inddrivelse af amtstueskatter, 66.83.
inddrivelse af ejendomsskat, 76.315, jfr. 77.74.

inddrivelse af – i forbindelse med udbetaling af erstatning i h. t. ulykkesforsikringsloven, 57.137.

indeholdelse af A-skat ved strejke- og lockout-understøttelser, 81.63.

inhabilt skatterådsmedlem, 79.457, jfr. 80.86 og 81.331.

klagevejledning i skattesager, 79.123.

kørselsregnskaber, 66.79, jfr. 67.18.

landbrugsejendom (»lystgård«), 74.293, jfr. 75.54; 76.390, jfr. 77.85.

landsskatterettens ændring af en skatteansættelse, 57.240.

lejeværdi og fradrag for driftsudgifter for ejendom, der delvis anvendes til erhverv, 68.24.

løntilbageholdelse til dækning af skat, 59.104; 63.92; 64.64, 108, 117; 65.44; 67.87; 68.75; 70.25.

meddelelse om modregning i overskydende skat, 77.693, jfr. 78.75.

modregning for ægtefælens skatterestance, 66.63.

modregning i børnetilskud til inddrivelse af –, 65.44.

modregning i løn til inddrivelse af –, 64.117; 65.44.

modregning i overskydende skat for ægtefælles A-skatrestance, 79.310.

nedslag i renteindtægter m. m., 65.80.

omlægning af betalingsterminer for statsskat, 59.67.

opkrævning af skjult kommuneskat over bl. a. el-prisen, 72.101, jfr. 75.29 og 76.23.

oplysningspligt i h. t. kontrollovens § 8, 59.168, 170; 61.94.

overførsel af personfradrag ved sømandsskat, 72.158, jfr. 73.32 og 74.29.

pantefogdens forhold til fogden, 75.599, jfr. 76.68.

procenttillæg til restskat, 72.113, jfr. 73.29 og 74.25; 74.371, jfr. 75.60.

renter af ekstra skattebeløb, 66.54.

retsforligs betydning, 73.157.

sagsbehandling ved landsskatteretten, 72.233, jfr. 73.43, 75.32, 77.32, 78.27 og 80.25.

skattekontrollovens § 6, stk. 1, 78.196.

skattemæssigt fradrag for advokatudgifter til skattesag, 80.451.

skattepligt under ophold i Grønland, 68.46.

skattevalg, 55.80.

skatteydere adgang til at rette formelle fejl, 67.28.

skødets fordeling af købesummen ikke bindende for skattevæsenet, 58.73.

skønsmæssige ansættelser, 57.240; 58.179; 74.302, jfr. 75.55; 75.625; 76.77; 80.548, jfr. 81.339; 81.73.

statens ligningsdirektorats instruktion af de underordnede ligningsmyndigheder, 75.126.

statsskattedirektoratets udlevering til arbejdsgivere af skatteoplysninger, 76.200, jfr. 77.57.

tilbagebetaling af –, 56.151; 57.213, 256.

tilsigelser til skatterestanter, 59.185; 64.61.

udenlandsk lotterigevinst, 61.44.

udpantning i ægtefælles ejendele, 74.87.

udpantningsgebyrer, 65.44.

udsættelse med indgivelse af selvangivelse, 73.195, jfr. 75.36.

underholdsbidrag, 65.130.

undladelse af tiltale i h. t. kontrollovens § 13, 61.72.

urigtig opgivelse af funktionærs løn, 55.26.

vederlag for løbende ydelser, 75.195.

ændring af praksis, 78.299.

ændring af skatteberegning, 69.102.

Skatteråd,

afgørelse i strid med landsskatterettens kendelse, 60.64.

andragende om lempelse i ligningen, 59.63.

ekspedition af sager, 57.131, 178, 183; 58.241; 59.198, jfr. 60.34; 60.78; 62.37; 63.77.

frister for ligningsarbejdet ved Københavns og Frederiksberg –, 75.307, jfr. 77.43.

inhabilitet for medlemmer af –, 75.387.

manglende begrundelse, 63.77.

partsoffentlighed, 68.22; 70.91.

skatteydere krav på at afgive forklaring for det samlede –, 60.117; 73.337; 74.354, jfr. 75.58; 75.610, jfr. 76.68; 77.95.

skønsmæssig indkomstansættelse, 74.302, jfr. 75.55; 76.77.

underretning til skatteyderes repræsentanter, 58.191.

Skattevalg, se Skat.

Skibsfører, styrmand udelukket fra at fungere som – ved statsbanernes færger, 58.248.

Skoleafgift, hjemmelen for – for udenbys elever i højere kommunale skoler, 56.201, jfr. 57.26 og 59.16.

Skoleblade, se Censur.

Skolebyggeri,

ekspropriation til –, 75.533, jfr. 76.62 og 77.47.

igangsætningstilladelse til –, 68.63.

ulovligt opført –, 73.230.

Skolevæsen.

ansættelse af straffede personer, 71.84, jfr. 72.20 og 73.21.

befordringsgodtgørelse til skoleelever i friskoler, 77.712, jfr. 79.49.

etablering af skolebusbefordring, 75.242.

flytning af børn ved omlægning af skoledistrikter, 70.15.

forældrebetaling til elevers deltagelse i skolerejser, lejrskoleophold, praktik m.v., 80.345.

fremgangsmåden ved besættelsen af skolelægestilling, 57.123.

genoptagelse på seminarium, 75.119.

inddragelse af hidtidige stillinger ved indgåelse af skoleforbund, 60.95, jfr. 61.20.

kandidaters og magistres optagelse på pædagogikumkursus, 77.611, jfr. 78.72.

nedlæggelse af seminarium, 71.87.

optagelse i statsskoles realafdeling, 65.111.

pensionsretlige forhold for lærere ved Europaskolerne, 78.508, jfr. 79.72 og 80.50.

reglerne om skoleerklæringer, 71.93, jfr. 77.25 og 80.24.

reparationspraktik (bekg. 555/1975, § 19, stk. 3), 75.212.

spørgsmål, om usaglige hensyn blev tillagt betydning ved besættelsen af lærerstillinger, 78.705, jfr. 79.48.

Se også *Folkeskolen*.

Skovbyggelinie, se *Naturfredning*.

Skove,

almenhedens adgang til private –, 70.63.

klage over ulovlig hugst, 69.91.

ophævelse af fredskovpligt, 76.347, jfr. 78.44.

skovlovens regel om bebyggelse, 73.125, jfr. 77.33.

Skumslukningsaggregater, indkøb af –, 56.52.

Skyldråd.

besigtigelse af ejendomme, 57.191; 74.297, jfr. 75.55 og 76.29.

generel forhøjelse af ejendomsværdien, 57.128.

medlemmernes habilitet, 57.63, jfr. 58.33.

underretningspligt, 74.297, jfr. 75.55 og 76.29.

vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.

Skøn.

boligforholds betydning ved – over vandforbrug, 74.79.

ikke-udøvelse af pligtmæssigt –, 58.68, 150; 75.182; 78.387; 81.291.

konkret – i:

invalid- og folkepensionssager, 65.22.

sager om personligt tillæg (varmehjælp), 80.409.

sager om underholdshjælp, 69.83, jfr. 70.14.

vejledende retningslinier for 76.324, jfr. 77.75 og 80.41.

retningslinier for godkendelse af adoptanter, 76.358, jfr. 77.81; 77.537.

retningslinier for tildeling af personligt tillæg, 77.135.

sagkyndigt –, 59.59.

teknisk –, 55.87.

trafikpolitisk –, 71.116.

ulovligt –, 69.52.

urimeligt –, 60.60; 61.54; 62.35; 63.43; 64.103, 111, 129; 70.15.

vejledende udtalelse om udøvelse af –, 74.79.

Sociale boligforetagender.

udstyknings af sociale boligselskabers ejendomme i ejerlejligheder, 78.91.

valg af beboerrepræsentanter i –, 59.113, jfr. 60.32.

Sommerhusbebyggelse.

afslag på tilladelse til helårsbeboelse, 78.302, jfr. 79.63.

forbud mod udstykning til –, 65.135.

i strid med ekspropriationsplaner, 66.31.

Sommerhusudlejning, erhvervsmæssig, 73.306.

Sparebeviser, indløsning af beskadigede –, 62.22.

Spilleautomater, se *Kommuner*.

Stagiaires-overenskomst, administration af –, 57.138.

Statens erstatningsansvar, se *Erstatning*.

Statens jordlovsudvalg.

ekspedition af sammenlægnings sag, 64.89.

fordeling af tillægsjord, 55.76; 57.231, jfr. 60.26.

forkøbsret til landejendomme, 55.76; 57.31, jfr. 59.16.

manglende underretning om berostillelse af sag, 62.97.

offentlighedslovens anvendelse på –, 76.367, jfr. 77.83.

udarbejdelse af referat, 59.190.

udarbejdelse af refusionsopgørelser, 58.46, jfr. 59.18; 59.190.

udlægning af skatter m. v., 59.190, jfr. 60.34.

Statens kunsthåndværksskole,

medlemskab af repræsentantskabet for –, 74.88, jfr. 77.40.

tildeling af produktionspræmier, 73.252, jfr. 74.37.

3-årigt arbejdsstipendium til forfatter, 77.440.

Statens ligningsdirektorat, se *Statsskattedirektoratet.*

Statens skibstilsyns dispensationspraksis, 65.100.

Statens åndssvageforsorg,

behandling af klager over voldsanvendelse m. v., 73.103.

bæltefiksering og isolation, 75.594, jfr. 77.53.

centralinstitutionen Brejning, 75.347, jfr. 76.40.

centralinstitutionen Ebberødgård, 75.571, jfr. 76.64; 78.319, jfr. 79.65.

centralinstitutionen Hald Ege, 76.420, jfr. 77.86 og 78.45.

centralinstitutionen Lillemosegård m.m., 79.246, jfr. 80.75 og 81.329.

centralinstitutionen Ribelund, 79.229, jfr. 80.70 og 81.327.

centralinstitutionen Vodskov, 75.631, jfr. 76.68, 78.37, 79.29, 80.33 og 81.319.

forsorgscentres behandling af klienters udskrivningsbegæring, 76.332.

forsorgscentres bistandspligt vedr. invalidepension o. lign., 76.220.

Gl. Bakkehus-sagen, 59.56.

køb af en ejendom, 61.180, jfr. 62.19.

lokalinstitutionen Løgumgård, 79.229, jfr. 80.70 og 81.327.

lokalinstitutionen Rødbygård, 76.399, jfr. 77.85 og 78.44.

Statsbanerne, se *Danske statsbaner.*

Statshospitaler, se *Sindssyge.*

Statslån til boligbyggeri,

gebyrbegunstigelse ved –, 57.35.

medregning af arkitekthonorar i anskaffelsessummen ved beregning af –, 56.213.

omfanget af kommunegaranti for –, 56.79.

Statsradiofonien, se *Danmarks radio.*

Statsskattedirektoratet,

behandling af klager over underordnede skattemyndigheders sagsbehandling, 75.610, jfr. 76.68 og 77.55.

formuleringen af skrivelser til skatterådene om ændring i ansættelser, 65.145.

vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.

Statsskolehjem,

besøg på –, 73.268, jfr. 74.38, 75.38 og 79.21.

»Bøgildgård«, 74.310, jfr. 75.57 og 77.41.

Statsungdomshjem,

besøg på –, 73.268, jfr. 74.38, 75.38 og 79.21.

»Bråskovgård«, 73.272, jfr. 74.38, 75.39, 79.22 og 80.26.

isolation af elever på »Sølager«, 74.341, jfr. 75.57; 78.660.

Stemmegæffel-sagen, 65.81.

Stempelafgift,

betydningen af en mundtlig aftale vedr. –, 73.266.

stempelfrihed ved salg af statslånshuse, 57.35.

transport af ejerpantebreve, 79.155, jfr. 81.326.

vejledning om domstolsprøvelse i sager om –, 74.238, jfr. 75.49.

Stempelpapirhandel, bestyrelse af – under forhandlerens fraværelse, 58.255.

Strandbyggelinier,

dispensation i h. t. naturfredningslovens § 25, stk. 1, 61.77, 98.

fjernelse af ulovligt opførte sommerhuse, 77.338, jfr. 79.39.

frivillig fjernelse af huse opført i strid med –, 74.72, jfr. 76.27.

ved havnearealer, 61.77, 98.

Styrelsesloven, se *Universiteter.*

Sukker, se *Koncession.*

Sundhedscertifikater ved eksport af spisekartofler, 55.63.

Sundhedskommissioner,

godkendelse af sanitære installationer i forbindelse med udstykningssag, 73.359.

hundestøj ved butikcenter, 72.72.

indenrigsministeriets kompetence over for –, 66.92.

Sundhedsstyrelsen,

administrationen af apotekerlovens § 34, 67.58, jfr. 72.19.

iværksættelse af politiuundersøgelse mod læger, 60.158.

ordination af euforiserende stoffer, 67.65.
udvalgsarbejde, 81.126.
vejledningspligt over for en læges patient, 59.69.

Sundhedsvedtægter.

affattelse af – for landkommuner, 55.103.
forholdet mellem – og vandforsyningsloven, 66.92.
kravene ifølge – til drikkevandsforsyning og spildevandsafledning, 73.359.
pålæg om nedbringelse af ulemper, 70.26, jfr. 71.17.
vejledning om klagefrist, 74.130.

Sundholm, se *Bistandsloven*, afsnit I.

Supplementsunderstøttelse til fhv. kordegn, 68.23.

»Sverigespengene«, se *Fordeling af offentlige midler*.

Sygekasseforhold, se *Sygesikring*.

Sygesikring.

adgang til børnetandpleje på kommunal klinik udelukker tilskud fra –, 75.280, jfr. 76.33.
begravelseshjælp, 56.72.
betingelser for lønarbejderdagpenge, 62.36, jfr. 63.14.
bidragydende medlems ret til begravelseshjælp gennem sygekassen, 56.72.
forvarets overførelse til ydende medlemskab, 58.80.
hjælp til kiropraktorbehandling, 70.36.
ikke udbetaling af genkøbsværdien ved udtræden af sygekassen, 56.72.
kiropraktorbehandling, 70.36.
løntilbageholdelse til dækning af sygekassere- stance, 68.43.
takster for behandling på rigshospitalet, 68.28, jfr. 71.17.
tilbagebetaling af sygekassekontingent, betalt efter at have taget fast ophold i Grønland, 74.286.
ændring af sygesikringslovens § 9, 80.404, jfr. 81.337.

Særfængsel, se *Fængselsforhold*.

Sønæringsbevis, praksis m. h. t. dispensation til søofficerer af reserven fra reglerne om –, 56.188, jfr. 57.25.

Takstnedsættelser, se *Danske statsbaner*.

Tavshedspligt.

55.125, 173; 61.174, jfr. 62.18; 66.43, jfr. 67.16; 69.59.
diskretionstilsagn i narkoinstitutioner, 75.466.
kommunale tilsynsmyndigheders kompetence til at tage stilling til kommunalbestyrelsesmedlemmers krænkelse af en –, 81.93.
offentlighed kontra tavshedspligt i miljøbeskyttelsessager, 77.362.

Teaterrådet.

sagsbehandling ved indstillinger om teaterstøtte, 75.257, jfr. 76.33.
udtalelser i ansættelsessager, 79.469, jfr. 81.331.

Teatre.

ansættelse af teaterleder, 79.469, jfr. 81.331.
kollektiv ledelse, 79.212.
Se også *Det kgl. Teater*.

Teologisk embedseksamen. emnekredsordning, 70.55.

Tilbagebetaling.

arveafgift, se *Arve- og gaveafgiftsloven*.
boligsikring, se *Boligsikring*.
børnetilskud, 80.184.
daginstitutionsbetaling, se *Daginstitutioner*.
forskudsvis udlagt børnebidrag, 81.280.
hjælp efter bistandsloven, se *Bistandsloven*, afsnit III.
løn m.v., se *Løn*.
lån efter bistandsloven, se *Bistandsloven*, afsnit V.
told, se *Toldvæsen*.

Tilbageholdelse.

hjemsendelsespenge, 58.182.
politiets – af værdipapirer til dækning af skat, 55.27.

Tilbagekaldelse.

afgørelse om brandsikring, 79.415.
begunstigende forvaltningsafgørelse, 78.684; 80.552; 81.285.
beslutning om udnævnelse i tjenstemandsstilling, 80.332.
indstilling vedr. apoteksbevilling, 80.758, jfr. 81.343.
»natbevilling«, 79.559.
nedsættelse af bevilget ungdomsydelse, 81.245.
ændring af tjenstemandsansættelse til overenskomstansættelse, 80.307.

Tilbagevirkende kraft.

forflytelsesregler med –, 74.133, jfr. 76.27.
portoforhøjelse med –, 65.141.

Tilbud, statens trykningskontors indhentelse af –, 68.67.

Tilhold, se *Forbud* og *Påbud*.

Tillidsmand for evnesvag, ikke-umyndiggjort person, 58.58, jfr. 59.19.

Tillægsjord, se *Statens jordlovsudvalg*.

Tilsigelse, se *Politi*.

Tilskudsdeklaration, aflysning af –, 58.192.

Tilsyn,
med det sociale institutionsområde, 80.677.
med handelsskoleundervisningen, 57.109.

Tilsynsværger,
ekspeditionstiden for beskikkelse af – for tvangsindlagte sindssyge, 57.190; 58.40.
for internerede i h. t. straffeloven af 1866, § 38, stk. 2, 55.17; 56.16; 57.23, 127.
for tvangsindlagte sindssyge før 1938, 57.127, jfr. 58.34.
forespørgsel til personer, der tvangsindlægges, om ønske m. h. t. –, 58.191.
vejledning af –, 72.145, jfr. 74.27 og 77.31.
Se også *Fængselsforhold*.

Tiltale,
frafald af – mod læger, 60.179.
ikke – vedr. anlæg af Tune lufthavn, 74.119.
mod læger, 60.174.
undladelse af – mod polititjenestemand, 58.213, jfr. 59.21.

Tinglysning,
byplanvedtægt, 69.57.
ekspeditionsfristen i tinglysningslovens § 16, stk. 4, 67.54.
foreløbig – af landvindingsbidrag, 58.43, jfr. 65.16.

Tjenesteattest, se *Funktionærer*.

Tjenestebefaling, ændring af bekendtgørelse ved cirkulære, 71.58.

Tjenestebolig,
indflytning i og indretning af –, 55.40.
leje ikke fastsat for –, 55.39.
manglende finanslovhjemmel til oprettelse af –, 55.35.

udflytning af –, 72.163.

Tjenesteforseelser, se *Tjenestemandssager*.

Tjenestefritagelse,
advarsel inden –, 56.132.
for cheffingeniør, 56.40.

Tjenestemandsafskedigelse, se *Afskedigelse*.

Tjenestemandskommissionen af 1965, repræsentation i –, 66.60.

Tjenestemandssager,
afgørelse uden tjenstligt forhør, 59.76; 76.223, jfr. 77.58.
afskrift af afgørelse vedrørende disciplinærsag, 58.186.
aktindsigt, 79.184.
bisidderens indlæg, 76.250, jfr. 77.64.
forelæggelse af indberetning om – for vedkommende tjenestemand, 57.229; 59.125.
indberetning om officers optræden under en straffesag, 59.125.
indberetning om straffedom, 76.223, jfr. 77.58.
indgivelse af afskedsansøgning i forbindelse med disciplinærsag, 58.183.
indsendelse af notits efter tjenstligt forhør, 56.177.
klages overgang til behandling som disciplinærsag, 65.150.
kontradiktion, 76.223, jfr. 77.58.
mangelfuldt grundlag for ikendelse af disciplinærstraf, 75.282; 77.263; 80.428.
mod fængselsfunktionær, 68.48.
ophævelse af degradation i forbindelse med disciplinærsag, 78.654.
plejepersonale givet lussinger, 59.56.
påtale uden disciplinærundersøgelse, 63.73; 76.223, jfr. 77.58.
slægtnings forklaring til brug for en disciplinærsag, 58.128.
udlevering af notat vedrørende tjenesteforseelser, 62.51.
udlån af materiale fra en politimæssig efterforskning til kommunalbestyrelse, 74.161, jfr. 78.29.
udtalelse til pressen, 70.75.
underretning om afgørelsen, 63.63.
undervisningsassistents modtagelse af cigaretter af studerende, 55.150.
urigtig fremstilling i rapport, 55.93.
valg af disciplinærstraf efter tjenstemandslovens § 24, 80.492.
vold mod sindssygepatient, 55.79.

Tjenestemandstillinger.

ansættelse af lærer med andet bifag end angivet i stillingsopslaget, 79.527.
 ansættelse af to lærere efter samme opslag, 79.527.
 behandling af for sent indkomne ansøgninger, 69.79.
 besættelse af – uden opslag, 57.198, jfr. 61.18.
 bortlovning af –, 63.44, jfr. 64.14.
 forflyttelsesregler, 74.133, jfr. 76.27.
 fortrinsret for (kommunal) tjenestemand på ventepenge, 81.117.
 frist ved opslag af –, 69.79.
 fristen for indgivelse af ansøgning om stilling, 78.475, jfr. 79.68 og 80.49.
 inddragelse af stillinger ved indgåelse af skoleforbund, 60.95, jfr. 61.20.
 indstilling og udnævnelse af konsulenter for særundervisningen, 59.149, jfr. 61.19.
 kriterier ved besættelse af provstestilling, 81.168.
 mundtlig meddelelse om udnævnelse i –, 80.332.
 omklassificering af stilling, 77.355, jfr. 78.53.
 oprykning fra fuldmægtig til ekspeditionssekretær, 61.166, jfr. 64.13.
 prøvetid ved ansættelse i højere stillinger, 56.40.
 sag om forlængelse af lærers prøvetid, 77.658.
 stationsforstandere inden for DSB, 75.393, jfr. 76.44.
 trusler over for ansøger, 71.76.
 udnævnelse af overtoldinspektør, 65.47.
 udnævnelse af professor, 76.267, jfr. 77.72 og 79.33.
 urimeligt ikke at ansætte overlæge, 64.129.
 utilfredsstillende sagsbehandling i socialstyrelsen, 74.429, jfr. 75.64.
 ændringer i tjenesteforretningers omfang og beskaffenhed, 58.195; 75.393, jfr. 76.44 og 79.23; 78.99; 80.527.
 Se også *Opslag*.

Tjenestemænd.

advokatvirksomheds forenelighed med ansættelse i det offentlige tjeneste, 68.50.
 anke af den foresattes bedømmelse i forbindelse med forfremmelsesansøgning (DSB), 73.257, jfr. 74.37 og 75.38.
 anvendelse af institutioners brevpapir, 79.97.
 beregning af pensionsalder, 75.340, jfr. 77.45.
 brug af offentlige midler til egen fordel, 55.35.
 brug af underordnet personale i egen interesse, 55.40, 41.
 decorum-krav for ansættelse som præst i folkekirken, 72.29.
 ejerforhold til telefon, 71.184.

feriepenge for formiddagsstilling, 68.61.
 flyttegodtgørelse, 78.226.
 folkepension til –, der som følge af strafbar handling afskediges uden pension, 58.188, jfr. 59.20 og 60.31.
 forflyttelse af skibsinspektør, 73.135.
 forflyttelsesbegrebet, 72.124; 78.99.
 forholdet mellem tjenestemandslovens § 60, stk. 2, og § 60, stk. 7, 73.257, jfr. 74.37 og 75.38.
 forhøjelse af fradrag for naturalydelse til –, 60.44.
 funktionsvederlag til byggeadministrationschef, 67.107.
 genindtrædelse efter at have været uden for nummer, 58.183.
 godtgørelse for bortfaldet ferie, 66.78, jfr. 67.18.
 hærens materielkommandos udflytning til Hjørring ikke anset for forflyttelse, 72.124.
 indhold af aftale med tjenestemandsansættelse uoverensstemmende med det faktiske afholdte, 75.155.
 indtægtsgivende bibeskæftigelse uden for stats-tjenesten, 59.140; 60.181; 67.38.
 jubilæumsanciennitet, 75.79.
 kommunal tjenestemandens køb af kommunal ejendom, 72.155, jfr. 74.28.
 ligeløn for –, 56.140.
 officerers tjenestepligtserklæring, 74.84; 80.744.
 officerselevers ansættelse som tjenestemænd, 55.54.
 opnormering – forvaltningsfaglig afgangseksamen, 76.205, jfr. 77.57.
 oprykning af tjenestemandsansatte gymnasielædere, 81.55.
 pensionsretlige forhold for lærere ved Europaskolerne, 78.508, jfr. 79.72 og 80.50.
 posttjenestemandens rådighed over frimærkebeholdninger, 59.37.
 renter ved forsinket betaling, 77.167.
 samordningsfradrag, 70.102.
 statens krav i dødsbo efter kassebetjent, 71.138, jfr. 72.21 og 77.25.
 stationsforstandere inden for DSB, 75.393, jfr. 76.44 og 79.23.
 sygdom ved udløb af tjenestefrihedsperiode, 80.560, jfr. 81.340.
 tidspunkt for ansættelse, 56.128.
 tilbagebetaling af for meget udbetalt ydelse, 72.37; 81.82.
 tilbagebetaling af samordningsfradrag, 81.223.
 tilbagevirkende kraft for bestillingstillæg, 62.100.
 tjenestefrihed for at afgive vidneforklaring, 67.77.

trussel om afsked, 63.89.
 udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.
 udvalgsarbejde, 81.126.
 underretning om verserende straffesag, 61.148.
 ventepenge til politiassistent, 78.99.
 ventepenge til stationsforstandere inden for DSB, 75.393, jfr. 76.44 og 79.23.
 ytringsfrihed, 1.56, 74.
 ændring af tjenestemandsansættelse til overenskomstansættelse, 80.307.

Toldvæsen.

accept af varebetegnelse, 69.64.
 afgiftsfri rustbeskyttelse af biler, 80.329, jfr. 81.334.
 anmodning om drøftelse af toldsag, 61.75.
 antidumpingtold, 62.39.
 bevaringstagelse i henhold til toldlovens § 192, 62.103, jfr. 65.18; 66.27.
 formulering af afslag, 63.23.
 frist for regulering af told- og afgiftsbeløb, 73.147.
 kompetence i tarifierings spørgsmål, 62.27.
 krav om afskedigelse af tre tobakssælgere på private Øresundsåde, 60.87.
 mineralvandsafgift – generel fritagelse gennemført på grundlag af dispensationsregel, 80.565, jfr. 81.340.
 modtagelse af bøder, 64.70.
 renter af for sent indbetalt spiritusafgift, 72.59, jfr. 73.29.
 tilbagebetaling af told ved:
 fejl tarifiering, 62.27, 28.
 fejl værdiansættelse, 60.114.
 udførsel af importerede kunstgenstande, 64.108.
 undladelse af at forevise bevilling, 61.54; 63.43.
 undladelse af EFTA-toldbehandling, 63.43.
 ændring af praksis, 62.72.
 told- og momsfri indførsel af personbiler, 79.273.
 toldfrihed for rejsende, 68.77, jfr. 69.14.
 toldfritagelse i henhold til toldtariffens kap. 84, bestemmelse 5, 62.93; 64.81.

Torsdags-modtagelse, 69.32.

Trossamfund, se *Anerkendte trossamfund*.

Tvangsindlæggelse, se *Sindssyge*.

Tøjhusmuseet, 55.33.

Uddannelsesstøtte.

båndlagt formues betydning for støttetildeling, 73.318.
 erklæring om brud med hjemmet, 68.34.
 forældreindkomsts betydning for støttetildeling, 74.350, jfr. 75.58; 76.185.
 sanktioner ved misligholdelse af lån, 73.411, jfr. 76.26.
 til faglig oplæring, 76.229, jfr. 77.60 og 78.39.

Udenrigstjenesten.

Blechingberg-sagen, 59.76.
 gebyr ved bistand fra –, 62.21.

Udlændinge.

anbringelse af domfældte – indtil overførsel til hjemlandet, 71.104, jfr. 73.21.
 anvendelse af indsats pengemidler til betaling af hjemsendelse i h. t. udlændingelovens § 14, 74.227, jfr. 75.46.
 arbejdsløshedsunderstøttelse til –, der ikke kan dansk, 81.27.
 arbejds- og opholdstilladelse til udlændinge, 77.129, 269.
 begrebet »politisk flygtning«, 71.32.
 betydningen af »papirløst ægteskab« for arbejds- og opholdstilladelse, 75.582.
 bortfald af opholds- og arbejdstilladelse, 76.237, jfr. 77.61; 81.144.
 familiesammenføring, 80.176.
 højskoleophold, 78.76
 information af fremmedarbejdere, 75.340, jfr. 76.40.
 opholdstilladelse til gæstarbejders barn, 80.100.
 opholdstilladelse til hustru, der ikke var fyldt 15 år, 79.95.
 opholds- og arbejdstilladelse til amerikanske desertører, 70.95.
 opholds- og arbejdstilladelse til homoseksuel, 80.120.
 overtrædelse af udlændingeloven, 77.148, jfr. 79.36.
 udvisning – til hvilket land, 78.288.
 udvisning af mexikaner, 77.710.
 udvisning af udlændinge efter strafudståelse, 76.324, jfr. 77.75 og 80.41.
 udvisning efter dom for narkotikahandel, 78.435, jfr. 80.41.
 udvisning efter udlændingelovens § 2, stk. 1, nr. 6, 80.406.
 udvisning p. g. a. misbrug af euforiserende stoffer, 77.608, jfr. 78.63 og 79.47.
 udvisning p. g. a. strafbare forhold, 77.483, jfr. 78.59.

udvisning trods dom til psykiatrisk behandling, 81.152.
uægteskabeligt samlivs betydning ved udvisning, 71.92.

Udpantning.

afregning og fjernelse af effekter ved –, 62.20.
for skat i ægtefælles ejendele, 74.87.
genstanden for – for ejendomsskat, 76.315, jfr. 77.74.
opkrævning af gebyrer for –, 65.44.
pantefogdens forhold til fogden, 75.599, jfr. 76.68.
skyldneres påvisningsret ved – for amtstueskatter, 57.150, jfr. 58.35.

Udstykningsloven.

amtsråds behandling af udstykningssag, 63.36.
deklaration om forbud mod bebyggelse som betingelse for udstykningstilladelse, 67.102.
forbud mod udstykning i h. t. landsbyggelovens § 5, stk. 2, 65.135.
hegn mod offentlig vej som betingelse for udstykningstilladelse, 66.44.
lovlig vejadgang som betingelse for udstykningstilladelse, 63.85, jfr. 65.19; 72.65.
skelforandring i landzone, smh. by- og landzonelovens § 6, 76.384, jfr. 77.84.
sogneråds anbefaling ikke nødvendig for en udstyknings approbation, 65.114.
udstykningsstilladelse i modstrid med kommende bygningsvedtægt, 65.114.
udstykningsstilladelse uden samtykke fra byudviklingsudvalg, 65.50.

Udtalelsers form, se Sagsbehandling.

Udtrædelsesgodtgørelse i h. t. folkeforsikringsloven, 56.72.

Se også *Pensionskasser*.

Udvalg.

klage over udvalgsformand, 81.126.
repræsentation i –, 65.120; 66.60.
sammensætning af arbejds-, 65.81.

Ufyldestgørende besvarelse, se Sagsbehandling.

Ugifte par.

almennyttige boligselskabers benyttelse af klausuler om ophør af lejemål i –s lejekontrakter, 79.452, jfr. 80.86.
boliganvisnings godkendelse af – ved leje af bolig, 72.27.

spørgsmålet om almenyttige boligselskaber skal ligestille – med ægtepar, 74.189, jfr. 75.45.

uægteskabeligt samlivs betydning for arveafgift, 71.168, jfr. 72.23.

uægteskabeligt samlivs betydning ved udvisning, 71.92.

Ugyldighedsvirkning.

ved indholdsmangel, 78.477, jfr. 80.50.
ved kompetencemangel, 61.51; 78.477, jfr. 80.50.
ved manglende supplerig, 71.123.

Ukorrekt handle måde,

kommunalbestyrelsesmedlems påvirkning af ansøger, 71.76.
polititjenestemand's betaling af bøde for en anden, 55.23.
ved rekvirering og flytning af videnskabeligt apparat m. v., 55.152, 156, 159.

Ulykkesforsikring.

anmeldelsesfristen ved erhvervs sygdomme, 63.79.
Apotekerfondens krav i medf. af ulykkesforsikringslovens § 42, stk. 2, 62.47, jfr. 64.13.
arbejdsgiveres anmeldelsespligt, 66.86.
båndlæggelse af enke-erstatninger, 58.150.
efterladte-erstatning til militærflyvers forældre, 56.149.
forrentning af kapitaliserede invaliditetserstatninger, 58.45.
forsikringssselskabers kompetence til at nedsætte dagpenge, 60.150.
føjetilladelse, 56.213; 58.63.
genoptagelse af sag, 56.179; 67.88; 76.427, jfr. 77.87.
kontradiktion i h. t. lovens § 9, stk. 2, 74.395, jfr. 75.62 og 76.30.
lægeerklæring forinden afgørelse af dagpenge-spørgsmål, 56.48.
modstridende lægeerklæringer, 68.37.
orientering om 5-års fristen for genoptagelse, 76.184.
overskridelse af 3-års fristen i ulykkesforsikringslovens § 31, 79.502, jfr. 80.89.
speciallægeundersøgelser for sikringsstyrelsen (ulykkesforsikringen), 73.292.
tidspunktet for afgørelsen af invaliditetsspørgsmål, 57.106.
underretning om ankemulighed ved præmieforhøjelse, 61.172, jfr. 62.18.
underretning til tilskadekomne om ankereglerne, 56.49, jfr. 57.23; 58.40, jfr. 59.18.
ydelse til dækning af brillestel, 77.282.

årsagsforbindelse mellem et ulykkestilfælde og en senere lidelse, 60.200; 67.88.

Se også *Arbejdsskadeforsikring*.

Ulykkesforsikrings-Rådet, formandsposten i –, 56.196, jfr. 58.31.

Underholdningsfilm, se *Danmarks radio*.

Underholdsbidrag,

afhøring før løntilbageholdelsespålæg, 72.167, jfr. 73.33.

afhøring i bidragssager, 57.206.

aftaler om – til børn, 57.174; 67.69; 75.235; 80.281, jfr. 81.334.

aftaler om – til børn og hustru, 73.227, jfr. 74.36.

bidrag efter børnelovens §§ 15 og 19, 74.197, jfr. 75.45.

blanketter til løntilbageholdelsespålæg, 69.28.

bortfald af hustrubidrag, 71.44; 72.194; 74.319, jfr. 75.57; 77.602, jfr. 78.63; 77.700, jfr. 78.75.

bortfald af tidsbegrænset underholdsbidrag, 68.59, jfr. 69.14.

børnebidrag lavere end normalbidrag, 80.375, jfr. 81.336.

børnebidrag som »helheds- og engangsløsninger«, 80.695, jfr. 81.343.

børnebidrag til barn, der har ophold hos den bidragspligtige, 79.443, jfr. 80.83.

efter ophør af økonomisk interessefællesskab med en anden mand, 75.193, 507, jfr. 76.62 og 79.28.

for sen ophævelse af bidragspligt, 56.216.

forhøjede børnebidrag, 71.102; 76.339, jfr. 77.79.

forhåndsorientering om justitsministeriets praksis m.h.t. aftrapning af bidrag, 79.145.

forskel på mødres og fædres normalbidrag, 75.646; 76.339, jfr. 77.79.

forskudsvis udbetaling af –, når betingelserne kun er opfyldt i en del af perioden, 80.421, jfr. 81.338.

forskudsvis udbetaling af – ved egen indtægt hos barnet, 73.161.

fristbestemmelsen i § 16, stk. 2, i loven om børns retsstilling, 67.69.

fristbestemmelsen i § 21 i lov nr. 133 af 7. maj 1937 ved inddrivelse af –, 58.146.

fritagelse for en af flere bidragspligtige for at svare –, 56.161, jfr. 57.25 og 58.30.

grundlaget for fastsættelse af hustrubidrag, 72.213.

indsigelser mod bidragsdokuments gyldighed, 60.91; 67.69.

klage fra den bidragsberettigede over inddrivelseskriddt, 80.212.

konfirmationsbidrag, 78.261.

»krydsende« børnebidrag, 71.102; 72.26.

maksimumsgrænse ved udmåling af hustrubidrag, 76.417, jfr. 77.86.

militærhjælp til betaling af –, 69.49.

nedsættelse af – til hustru, 69.58.

nedsættelse eller bortfald af – ved barns egen indtægt, 73.161.

ophør af bidragspligt til barn, 80.281, jfr. 81.334.

ratihabition af ældre bidragsdokument, 60.91.

sagsbehandling ved fastsættelse af –, 58.158, 211, 246; 59.122; 60.36; 69.90; 80.281, jfr. 81.334.

sagsbehandling ved inddrivelse af –, 56.156, 197; 57.147, 219; 58.146, 156; 60.192; 63.60; 72.167, jfr. 73.33.

sociale udvalgs ret til at begære bidrag fastsat i h. t. børnelovens § 18, stk. 2, 2. pkt., 78.340.

statsmyndigheds tilbageholdelse af –, 57.203.

tilbagebetaling af forskudsvis udlagt børnebidrag, 81.280.

underholdsbidrag til fraskilt kvinde, der samlever med en mand, 58.145, jfr. 59.19; 62.91; 71.44; 72.194; 75.193, 507; 77.120.

underretning til bidragsberettiget vedr. løntilbageholdelsesdekret, 63.60.

vejledning om adgang til domstolsprøvelse af afsoningsdekreter, 74.177.

vejledning vedr. børnebidragsaftaler, 80.695, jfr. 81.343.

Underhåndsbrevpapir, ministres benyttelse af –, 60.94, jfr. 61.19.

Underretning, se *Sagsbehandling*.

Underskrift på sundhedscertifikater vedr. spisekartofler, 55.63.

Underskrifters læselighed, 57.186; 59.201; 62.35.

Underudvalg, se *Delegation*.

Ungdomsydelse, se *Børnetilskud*.

Universiteter,

aktindsigt – styrelseslovens § 24, 76.130.

ankekommisionsbehandling, 78.230, jfr. 79.59.

ansættelseskompetence, 76.267, jfr. 77.72 og 79.33.

bedømmelsesudvalgs indstilling, 72.182, jfr. 75.30.

bekendtgørelsesændringer vedr. Ålborg universitetscenter, 78.514.
 besættelse af professorat i økonomi ved Københavns universitet, 79.336.
 bortvisning af studenter, 76.105.
 dispensation fra adgangsbetingelser ved Roskilde universitetscenter, 74.103.
 forskningskontrol ved handelshøjskolen i Århus, 78.174.
 inhabilitet ved bedømmelse af opgaver, 78.230, jfr. 79.59.
 inhabilitet ved besættelse af professorstilling, 77.649, jfr. 78.74.
 klager over eksaminer, 72.39, jfr. 73.25; 77.399, jfr. 78.55; 78.230, jfr. 79.59.
 nedsættelse af faglige udvalg på Roskilde universitetscenter, 75.95.
 nedsættelse af karakterer, 78.230, jfr. 79.59.
 offentlighedens adgang til matrikler, 78.90.
 påtegning på eksamensbeviser, 77.579.
 regler om eksamensudvalg, 72.39, jfr. 73.25.
 stemmeret til konsistorium, 71.40.
 tilbagekaldelse af uforbeholdne optagelser på kurser på lærerhøjskolen p.g.a. besparelser, 81.285.
 undervisningsministerens kompetence, 71.119, jfr. 72.20; 76.267, jfr. 77.72 og 79.33.
 valg af studenterrepræsentanter, 72.246, jfr. 73.46.
 valg til fakultetsråd, 71.123; 72.138, jfr. 73.30.
 Se også *Eksamensopgaver*.

Urigtig begrundelse, se *Begrundelse*.

Urigtig meddelelse, 55.86.

Urneflytning, se *Kirkegårde*.

Uvedkommende hensyn,

administration af byreguleringsloven, 71.49.
 administration af lukkeloven, 55.19.
 afgørelse af fredningssag, 61.77.
 ansættelse af lærere i folkeskolen, 74.156; 78.705.
 ansættelse af ungdomsskoleinspektør, 74.139.
 autorisation af laboratorier, 58.237, jfr. 61.18.
 bedømmelsen af videnskabelige afhandlinger m. v., 55.107, 111, 117, 119, 129, 144, 161.
 behandling af sag om dispensation fra næringsloven og lukkeloven, 69.52.
 behandling af sandflugtssag, 69.29.
 behandling af udstykningsandragende, 65.66.
 beskæftigelse af ekskluderet matros, 75.303.
 besættelse af provstestilling, 81.168.

fastsættelse af takst for begravelse af uden-sognsboende, 58.68.
 indstilling af fange til svendeprøve, 57.233.
 kommunes bestyrelse af en stiftelse, 73.197, jfr. 74.34.
 licens til rejefiskeri, 79.125.
 meddelelse af biografbevilling, 58.161.
 meddelelse af droskebevilling, 57.169, jfr. 58.36.
 tildeling af arbejder for kommuner, 65.159.
 udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.
 udnævnelse af overtoldinspektør, 65.47.
 udnævnelse af sysselmand, 63.44.
 udstedelse af politibekendtgørelse, 63.24.
 udøvelse af statsbanernes politimyndighed, 75.75.
 undersøgelse af en politianmeldelse, 56.169.
 valg af disciplinærstraf efter tjenestemandsløvens § 24, 80.492.
 vilkår for sammenlægning (og udstykning) af landbrugsejendom, 78.585.
 visitation til daginstitutioner for børn, 77.586.

Uægteskabeligt samliv, se *Ugifte par*.

Valgagation,

bekendtgørelse om –, 72.201, jfr. 73.36.
 i radio og fjernsyn, 63.15; 73.101.
 ministres benyttelse af brevpapir til –, 60.94.

Valgretsudøvelse, se *Folketingsvalg*.

Vandafgifter, boligforholdenes betydning ved skøn over vandforbrug, 74.79.

Vandforsyningsloven,

forholdet mellem sundhedsvedtægter og –, 66.92.
 tilkastning af drikkevandsbrønd, 75.68.

Varemærkereregisteret, offentlighedens adgang til varemærkereregisteret, 70.79.

Varetægtsarrestanter, se *Fængselsforhold*.

Varsel ved indkaldelse til forhandling i h. t. monopollovens § 11, 57.154.

Veje,

adgang til – i private skove, 70.63.
 aktindsigt i vejsag, 68.97.
 dispensation i henhold til vejbestyrelseslovens § 35, stk. 4, 71.103; 72.65.

dispensation til stitilslutning, 78.611, jfr. 79.74.
ekspropriation i h. t. vejbestyrelseslovens § 23,
stk. 3, 73.75.

erstatning ved ekspropriation af private –,
66.72.

farthæmmende hindringer, 76.146.

forlængelse af forbud efter lov om offentlige
veje, § 36, 73.367, jfr. 74.41.

forringet adgang til offentlig vej, 78.596.

forståelsen af udtrykket »tilstødende« i vejbe-
styrelseslovens § 17, stk. 7, 65.133.

forældelse af krav på vejbidrag, 78.543.

grundejerbidrag til offentlig vejfordeling,
77.511, jfr. 78.60.

lukning af offentlig vej, 73.243, jfr. 75.38.

matrikulær udskillelse af offentlig vej, 73.301,
jfr. 74.40 og 76.26.

optagelse af servitutbestemmelser på vejfor-
tegnelsen, 77.502, jfr. 79.45.

oversigtsservitut ved udstykning, 77.604.

plancheudstillinger på offentlige vejarealer,
77.435.

pligt for kommunal vejbestyrelse til at orientere
vejbestyrelse i nabokommune, 76.388.

politiet kan ikke afslå andragende om afspær-
ring af privat fællesvej, 58.76, jfr. 60.31.

påbud om vintervedligeholdelse, 74.434, jfr.
75.69.

retligt grundlag for påligning af vejbidrag,
78.543.

stillevejsprojekter efter privatvejløvens § 44,
81.214.

udgiftsfordeling ved private fællesveje, 79.388,
jfr. 80.79.

vejadgang ved udstykning, 68.35, jfr. 65.19;
66.44; 72.65.

Vejfond.

besvarelsen af andragender om tilskud fra –en,
59.41.

»Vejmillionerne«, 55.57.

Vejledende udtalelser, offentlige myndigheders afgiv-
else af –, 78.91.

Vejledning.

betydningen af urigtig – om uddannelsesstøtte,
73.318.

i forbindelse med ekspropriation, 73.75, 386, jfr.
74.43.

landsskatteretssagers indbringelse for domstole-
ne, 76.198, jfr. 78.37.

om adgangen til at kræve ejendomme overtaget
af kommunen i h. t. lov om frigørelsesafgift,
75.94.

om dispensationsmyndigheden i zone- og byg-
gelovssager, 73.50.

om enkepensionsreglerne ved vilkårsforhand-
ling, 64.79.

om frist for anmeldelse af refusionskrav i h. t.
dagpengeloven, 76.245, jfr. 77.62.

om indgivelse af ansøgning om tilskud til lær-
linges rejseudgifter, 68.71.

om klagefrist i sundhedsvedtægt, 74.130.

om muligheden for at opnå konfirmationsbi-
drag, 78.261.

til arbejdsløhedskassemedlemmer om deres
rettigheder og pligter, 76.386, jfr. 77.85 og
78.44.

til husejere om adgangen til fritagelse for at
svare grundstigningsskyld, 57.180.

til motorførere, hvis førerbevis er inddraget
administrativt på grund af manglende ædrue-
lighed, 57.102.

til motorførere, som er blevet nægtet førerbevis
med ret til erhvervsmæssig personbefordring,
57.209.

til part i ekspropriationssag om over for taksa-
tionskommissionen at rejse spørgsmål om
tilvejebringelse af oplysninger, 74.123.

til tilskadekomne om ankereglerne i ulykkesfor-
sikringsloven, 58.40, jfr. 59.18.

vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.

Se også *Ankevejledning*.

Ventepenge, se *Afskedigelse*.

Ventetid, se *Fængselsforhold*.

Veterinærvesen, forgiftning af kvæg, 76.468, jfr.
77.89, 78.46 og 79.34.

Vidner.

formulering af vidneindkaldelser i straffesager,
55.78, jfr. 56.16.

tilkaldelse af – ved ransagning, 57.243, 249, 252,
255; 58.66, 222; 60.165; 62.32; 64.66.

tilsigelse af – i domsmandssager, 61.178.

tjenestefrihed for at afgive vidneforklaring,
67.77.

udbetaling af vidnegodtgørelse ved møde hos
politiet, 60.42.

vicepolitiinspektørs vidneforklaringer, 69.72.

Vilde dyr, bekendtgørelse om ind- og udførsel
(transit) af –, 79.287, jfr. 81.331.

Vildfarelse, faktisk – hos forvaltningsorgan, 58.197.

Vintervedligeholdelse, se *Veje*.

Vitaminpræparater, handelen med –, 67.58, jfr. 72.19.

Volfair-metoden, 65.81.

Vurdering af fast ejendom,

generel forhøjelse af et vurderingsråds ansættelser, 57.128, jfr. 58.35.

overskridelse af fristen i vurderingslovens § 41, 64.115.

underretning til grundejere, 73.283, jfr. 74.39.

vurderingsformands habilitet, 74.151, jfr. 75.42.

vurderingssagers behandling, 72.189, jfr. 73.36.

årsomvurdering efter ekspropriation, 72.252, jfr. 73.46.

årsomvurderinger, 59.127.

Vurderingskommissions sagsbehandling, 71.105.

Vurderingsnævn for motorkøretøjer, 59.135.

Vægtafgift, efterbetaling af –, 77.192, jfr. 80.34.

Værnepligtige, se *Militærforhold*.

Værnepligtsnævnet,

forretningsorden for –, 61.174, jfr. 62.18.

medlemmernes tavshedspligt, 61.174, jfr. 62.18.

Værneting,

for militær straffesag, 66.52.

ved tiltale i politisag, 57.29.

Våbenlov,

eksport af eksplosiver, 69.64.

import af antikke våben, 71.178, jfr. 72.25.

Yderzone, opførelse af gartneri i –, 66.74, jfr. 67.17 og 68.14.

Ytringsfrihed,

folkeskolelæreres – m. h. t. religiøs særopfattelse, 59.177.

hospitalsansattes og patienters –, 77.384, jfr. 78.54 og 79.42.

plancheudstillinger på offentlige vejarealer, 77.435.

tjenestemænds udtalelser til pressen om verserende sager, 57.102.

tjenestemænds –, 61.56, 74.

udelukkelse af »politiske« medarbejdere ved Danmarks radio fra »højtaler og skærm«, 81.206.

udtalelser til pressen vedr. videnskabelige spørgsmål, 55.113, 123, 125, 144.

undervisningsdirektørens udtalelser om indoktrinering, 74.219.

Ægtepagt, godkendelse (samt tinglysning) af – efter ægtefælles død, 56.127.

Ægteskabssager, se *Separations- og skilsmissesager* samt *Underholdsbidrag*.

Åndssvageforsorgen, se *Statens åndssvageforsorg*.